

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

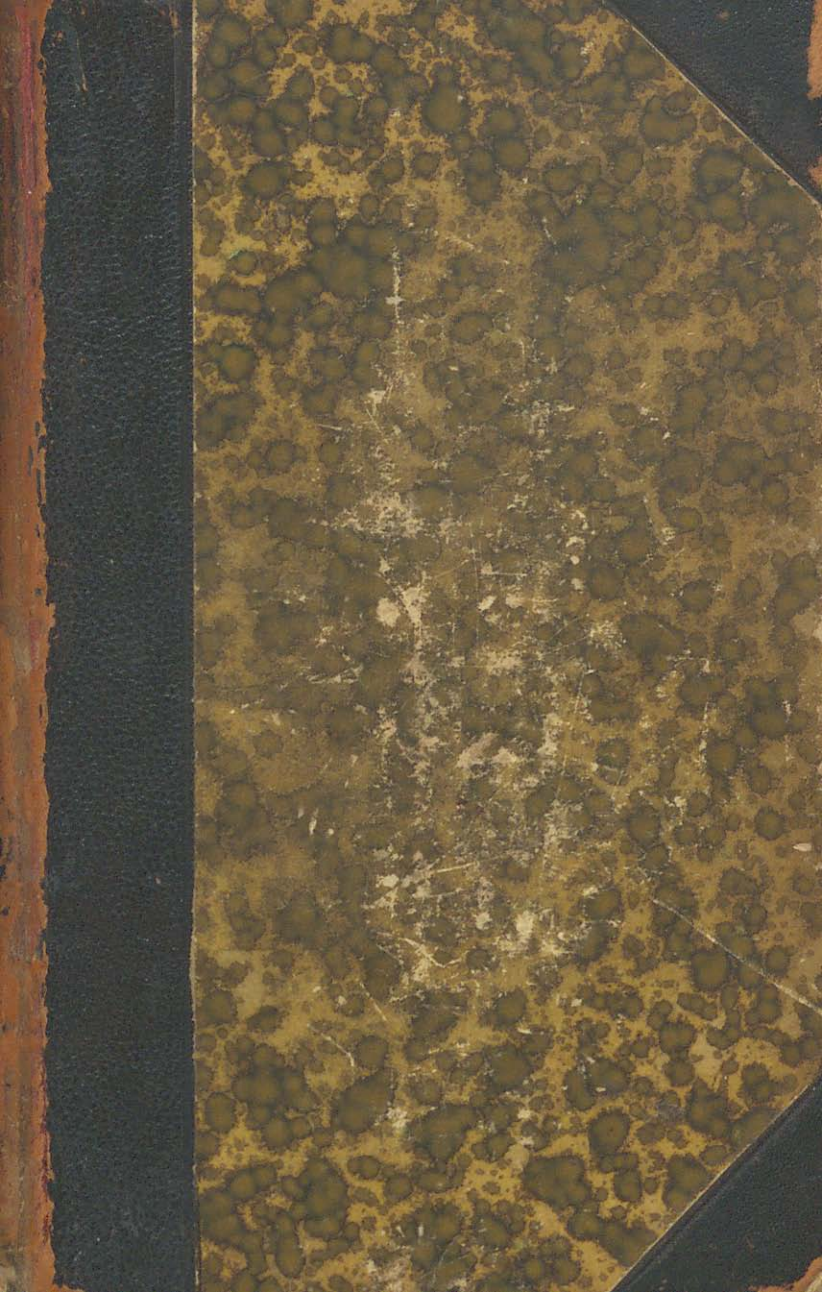
Դու կարող ես.

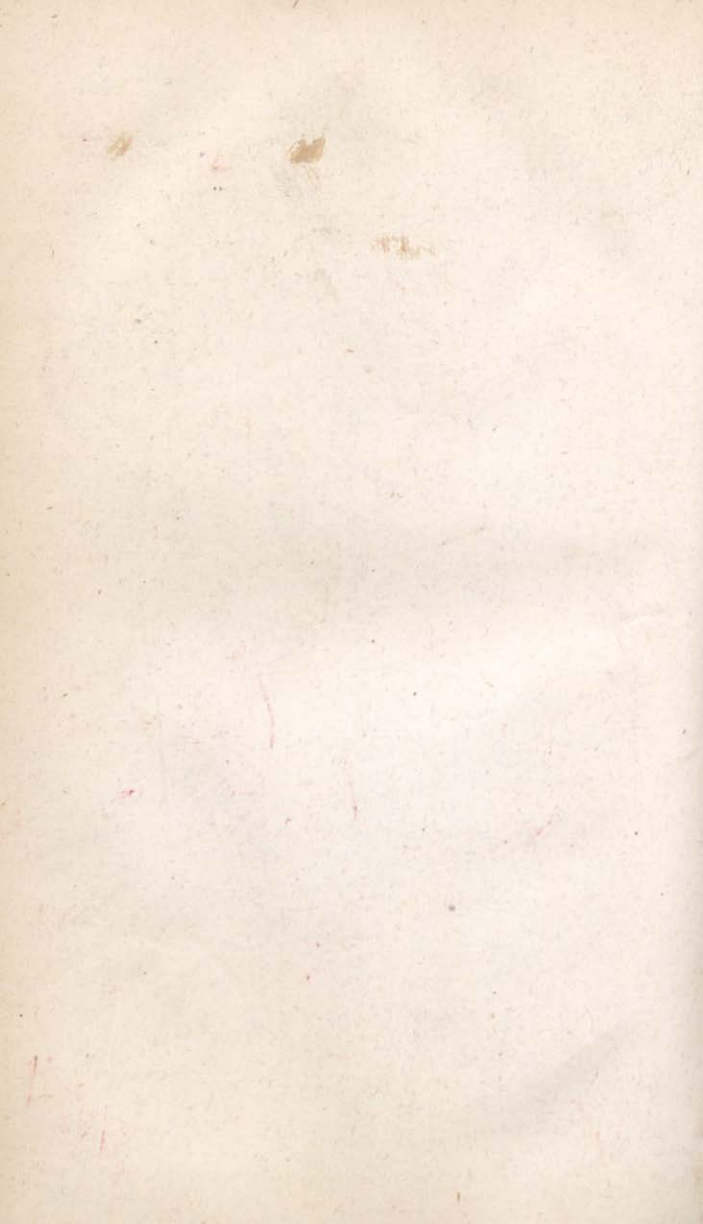
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀՈՎԻՒ ՀՈԳԵՒՈՐ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1900

1900

1900

1900

1900

1900

ՀՈՎԻՒ ՀՈԳԵՒՈՐ
ՏԷՐ ՄԻՔԱՅԷԼ ՓԻԱՆՈՅ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԳԵՏԻՆ

ՅՈՐԴՈՐԱԿՆԵՐԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՅ

Հ. ԵԳՈՒԱՐԴ ՀԻՒՐՄԻՒՋԵԱՆ

ՇԻՐԱԿԱՅ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱՐԱՆՈՒԹԱՆԷՆ

Հատոր Բ.

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՍՈՒՐԲ ԴԱԶԱՐՈՒ ՏՊԱՐԱՆԸ

UR

1-591uh

ՀՈՎԻՒ ՀՈԳԵՒՈՐ

ՏԵՐ ՄԻՔԱՅԷԼ ՓԻԱՆՈՅ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏԻՆ

ՅՈՐԴՈՐԱԿՆԵՐԸ

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԼԹ.

Հանգանակ բառին վրայ փեղեկաբան, ու որչափ հարկաւոր
է աղէկ գիտնալ հանգանակը :

Վրեժէ տարի մը քէց, սիրելի որդիքս, իրեք առ-
տուածաբանական առարքինութիւններն ու անոնց վե-
րաբերեալ բաները ձեզի բացատրելս, այսինքն Հա-
ւատքը Յոյսն ու Սէրը, որ այնչափ հարկաւոր են վրե-
կութեան համեմտու համար : Հաւատքի վրայ խօսելու
ատենս, որպէս զի ամմենքնիդ ալ ունենաք իրօք ան
դերբնական ու աստուածային հաւատքը, ու սրտեր-
նուդ մէջն այնպէս արմատանայ, որ չկարենան հանել
ոչ սատանային փորձութիւններն և ոչ անօրէն խօսքերն
որ երբեմն դժոխային բերաններէ կը պատահի որ լսէք,
ամմեն տեսակ սղաճառներով ու ապացոյցներով յայտ-
նի ցցուցի որ աշխըբիս վրայ եղած կրօններուն մէջ
ճշմարիտ կրօնք մերն է միայն, այսինքն անիկայ որ անմի-
ջապէս երկրնքէն ինչած է, որն որ Աստուած յայտնե-
ր սորվեցուցեր ու հրատարակեր է բոլոր աշխըբիս : Ուս-
տի ըսի ալ ձեզի որ մեր սուրբ կրօնքը ինչ ճշմարտու-
թիւններ որ կը սորվեցնէ նէ, որովհետեւ իյ բերնէն
եւած են, իյ յայտնած ու սորվեցուցած բաներն են,
պէտք է որ հաստատուն հաւատքով առանց տարակու-
սելու հաւտանք ամմենքն ալ, աչքով տեսնելէն ու ձեռ-
քով շօշափելէն եւել. վասն զի զգայարանքնիս զմեզ

կրնան խաբել, բայց ի՞նչ անկարելի է որ զմեզ խաբէ կամ սուտ բան մը ըսէ մեզի . « Անհնարին իցէ ստել իցի » . (Եֆե . Դ . 18 :) Բայց որովհետեւ ինչուան հիմայ չըսի ձեզի ու չիբացատրեցի մեր սուրբ կրօնքին սորվեցուցած ու հաւատալու համար մեր առջևը դրած ճշմարտութիւնները, ուստի կըսեսիմ հիմայ մեկնելու ձեզի առաքելական հանգանակը կամ հաւատամքը, որուն մէջը կը բովանդակին մեր սուրբ հաւատքին գլխաւոր ճշմարտութիւնները՝ որ ամեն քրիստոնէայ պարտական է գիտնալու և հաստատուն հաւատքով դաւանելու :

Ուրեմն ի՞նչ է առաքելական հանգանակը, ի՞նչ կը նշանակէ աս հանգանակ բառը : Հանգանակ կըսուի երբոր այլ և այլ անձինք մէկտեղ եկած՝ ամեն մարդ իր մասը գնելով կամ մէկզմէկու հետ խորհրդակցութեամբ բան մը կը ձեռացնեն : Ասանկ ալ որովհետեւ առաքելները մէկտեղ եկան շինեցին հաւատամքը, համառօտելով անոր մէջը քրիստոնէական հաւատքին ամեն գլխաւոր ճշմարտութիւնները, անոր համար հանգանակ ըսուեցաւ : Իսկ առաքելական հանգանակ ըսուելը՝ մէկալ հանգանակներէն որոշելու համար է, այսինքն՝ Նիկիոյ ու Կոստանդնուպոլսի Ժողովքներուն ու սուրբ Աթանասին շինած հաւատամքներէն, որ նոյն ճշմարտութիւնները աւելի կը բացատրեն, ամեն միւրրական մեկնութիւններէն ապահովելու համար, որ ան ատենէն ի վեր սկսեր էին հերեալիդոսները ան մեկնութիւնները տալ առաքելական հանգանակին : Աս հանգանակին առաքելներէն շինուած ըլլալը կը վկայեն սուրբ հարք, մանաւանդ սուրբ Կղեմէս պապը՝ որ առաքելոց աշակերտն էր, ու սուրբն Հերոնիմոս՝ որ « Առաքելաւանդ հանգանակ », կը կոչէ զանիկայ, այսինքն առաքելներէն մեզի տրուած : Եկեղեցական պատմութիւնն ու մշտնջենաւոր հաստատուն աւանդութիւնը աս բանիս վրայ ամենեւին տարակոյս չեն թողուր :

Ուրեմն երբոր Քրիստոս տէրն մեր հրամանց առաքելներուն որ երթան բոլոր աշխարհք քարոզեն իր սուրբ աւետարանը . « Երթալք յաշխարհ ամենայն, և քարոզեցէք զաւետարանն իմ արարածոց », (Մեկ . ԺԴ . 13 .) անոնք մէկմէկէ բաժնուելէն ու մէկը մէկգին՝ մէկալը մէկալ գին երթալէն առաջ, իրենց երկնաւոր վարդապետէն սուրբ հաւատքին բաները աղէկ սորված

ըլլալով, ու հոգւոյն սրբոյ տուած լուսովը, ամմենքը մէկտեղ հաւատոյ դաւանութեան ձև մը շարագրեցին, այսինքն համառօտութիւն մը ամմեն գլխաւոր բաներուն՝ որ պիտի քարոզէին. որպէս զի ինչպէս որ անձ մէկ ըլլալով ամմեն քրիստոնեաներուն հաւատքը մէկ պիտոր ըլլար, ասանկ ալ լեզուներն բացատրութիւններն ու վարդապետութիւններն նոյն ըլլայ, ու առիթ մը չիտան շփոթութեան ու ծուռումուռ մտքերու՝ որ այլևայլ կերպ խօսեւէն ու բացատրեւէն կրնային առաջ գալ. և որպէս զի ամմեն տեսակ մարդկանց մտքին կարողութեանը յարմար ըլլար, որպէս զի պարզամիտներն ալ տգէտներն ալ համառօտ ու գիւրաւ կարենան սորվիլ ու մտքերնին պահել գլխաւոր բաները՝ որ պարտական են գիտնալ ու հաւտալ ճշմարիտ հաւատացեալ ըլլալու և անհաւատներէն հերետիկոսներէն զրոյշեւելու համար: Ուստի կրտս սուրբ Օգոստինոս. « Հանգանակն է հաւաքի բաներուն համառօտ կանոն մը, որ միտքը կը լուսաւորէ՝ առանց յիշողութիւնը ծանրաբեռնելու. որպէս զի քիչ խօսքով շատ բան հասկընանք »:

Աս հաւատոյ դաւանութիւնը կամ առաքելական Հանգանակը տասուերկու մաս ունի, որ հասարակօրէն յօդուած կրսուին՝ ինչպէս որ և իցէ մարմնոյ մը մասերը: Եւ որովհետեւ առաքեալներն ալ տասուերկու էին, սուրբ հարց մէջէն ոմանք կրտեն որ ամմեն մէկը հաւատամքին մէյմէկ մասը ըսած ըլլան. բայց ստոյգը ան է որ ամմենքը մէկտեղ հաստատեցին հաւատամքին տասուերկու մասն ալ ան պարզեցութեամբ, ըսել է որ հաւատամքը Աստուծոյ բանն է, հոգւոյն սրբոյ շարագրածն է:

Ուրեմն թէ որ հաւատամքը հոգւոյն սրբոյ շինածն է՝ որ առաքեալները մեզի տուին, ամմենք ալ կիմանաք ինչ մեծ բան սեպելու է, ինչ մեծ համարմունք ունենալու է անոր վրան: Թէ որ առաքեալներուն մասունքը ունենայինք նե՛ չէինք յարգեր, մենձ բան չէինք սեպեր. ուրեմն պէտք է որ աւելի մեծ բան սեպենք, ալ աւելի յարգենք հաւատամքը՝ որ պատուական մասունք մընէ, չէ թէ առաքելոյ մարմնոյն՝ այլ անոնց մտաւր, մանաւանդ թէ հոգւոյն սրբոյ: Մէյմնալ որ՝ հաւատամքին մէջի եղած բաները ան ճշմարտութիւնները

ըլլալով որ առաքեալները Քրիստոսի տեառն մերոյ բեր-
նէն լսեցին , բոլոր աշխարհք քարոզեցին ու իրենց ա-
րուհովը զանոնք հաստատեցին , կը զօրացընէ մեր հա-
ւատքը , ու կը յորդորէ զմեզ աւելի ամուր ու անշարժ
կենալու մեր հաւատքին մէջը : Բայց ախոս . բանինք
անշահ գրքի մը , պատմութեան մը , առասպելի մը , բա-
նաստեղծութեան մը , անպարկէշտ տաղի մը աւելի յարգ-
կուտան ու բերնուց կը սորվին , իսկ հաւատամքը բանի
տեղ չեն գներ , փոյթերնին չէ սորվելու հասկընալու
ըսելու , անոր մէջի եղած հաւատքի բաները բերնով ալ
դաւանելու համար՝ ինչպէս ամեն բարի քրիստոնեայ
պարտեղան է :

Բայց ինչպէս կըլլայ՝ չեմ գիտեր . առաքեալները ա-
նոր համար շինեցին հաւատամքը որ ամեն մարդ գիտ-
նայ կաթողիկէ կրօնքին գլխաւոր ճշմարտութիւնները ,
ու ամենքը ունենան հաստատուն ու ապահով կանոն
մը սուրբ հաւատքը դաւանելու . ուրեմն ով որ բարի և
ուղղափառ քրիստոնեայ կուզէ ըլլալ , պէտք է որ միտք
առնէ անիկայ , որ բերնուց կարենայ զուրցել . ու չէ
թէ միայն զուրցէ նիւթապէս , այլ և միտքն ու նշանա-
կութիւնն իմանալով : Ասան զի ինչպէս օրինագէտները
կրսեն որ օրէնքին բառերը բերնուց ըսելը օրէնք գիտնալ
չէ՝ այլ պէտք է անոնց ուժն ու միտքը գիտնալ , ասանկ
ալ հաւատամքը գիտնալ չէ՝ բերնուց ըսելը՝ այլ պէտք է
գիտնալ ամենն մէկ խօսքը ինչ կը նշանակէ : Բայց քանի
հոգի կայ որ իրաւցընէ ասանկ գիտնայ հաւատամքը ,
այսինքն հասկընայ բառերուն միտքը , ամենն մէկ խօս-
քին նշանակութիւնը : Յաւելլու բան . հաւատքի բա-
ներուն տգիտութիւնը , մանաւանդ քաղքըներու մէջ ,
խիստ առաջ կերթայ : Հատեր կան՝ որ հաւատամք մը
չեն գիտեր ըսել , վասն զի ոչ երբեք փոյթ ըրեր են
սորվելու . շատերն ալ կրսեն , բայց բառերէն աւե-
լի սխալ կը դանեն ըսածնուն մէջը . շատեր ալ կան՝
որ թէ և անոխալ կրսեն , բայց առանց բան մը հասկը-
նալու : Ասիկայ գիտնալ է , ասիկայ հաւատամք ըսել
է . չէ , ասիկայ թուութակի պէս բառերը հնչել է , չէ
թէ հաւատամքին մէջի եղած ճշմարտութիւնները դա-
ւանիլ : Ո՛ւր մնաց քրիստոնէին պարտեղանութիւնը սոր-
վելու գիտնալու և աղէկ հասկընալու հաւատամքը :

Սուրբ եկեղեցին ամենն ատեն միշտ հաւատացելոց

վրայ պարտք դրաւ Հաւատամքը գիտնալու, ու կուզէր որ սորվին ու գիտնան նաև երախտները, այսինքն որոնք որ կուգային միրտուելու և քրիստոնեայ ըլլալու. անանկ որ մէկը չէր կրնար միրտուիլ՝ առանց Հաւատամքը ամենեւին առջին ըսելու և ցցնելու որ աղէկ գիտէ չիմուռնալու չափ: Աս հարկաւորութիւնը ցցնելու համար է որ ինչո՞ւն հիմայ ալ սուրբ եկեղեցին նաև նոր ծնած երախտներուն միրտութիւն տալէն առաջ՝ կնքահօրը կամ կնքամօրը Հաւատամք ըսել կուտայ: Եւ որովհետև Հաւատացեալները չեն կրնար սղէկ սորվիլ Հաւատամքը, ու ինչպէս որ պէտք է նէ՝ գիտնալ, թէ որ իրենց սորվեցնող մը չըլլայ, “Զիմօդ հաւատացեն որում ոչ լուան, կամ զիմօդ լուիցեն առանց ուրուք քարոզելոյ”, (Հռ. 10. 2.) անոր համար սուրբ եկեղեցին կը յորդորէ միշտ ժողովրդապետներն ու ամեն հոգևոր հովիւները՝ մեկնել Հաւատամքը իրենց ժողովրդեանը, ու կը հրամայէ որ հայրերն ու մայրերը սորվեցնեն իրենց զաւկներուն, ու կնքահայրներն ու կնքամայրները իրենց սաներնուն:

Իսկ սուրբ հորք Հաւատամքը չիգիտցողները՝ անհաւատներուն հետ մէկ կարգը կը դնեն: Ուստի սուրբ Ագուինացին մահացու մեղք կը սեպէ Հաւատամքը չիգիտնալը, և աս պարտաւելի ագիտութեանը մէջ կեցողին համար կըսէ որ՝ միշտ և ունակաբար մահացու մեղքի մէջ կապրի: Վարդուս Պորոմեան սուրբ կարգինալն ալ կարգիլէ խոստովանահայրներուն որ արձակում չտան Հաւատամքը չիգիտցողներուն՝ գոնէ մէջի եղած բաները մտքերնին չկապահելով, ինչո՞ւն որ աղէկմը սորվին նէ: Ասկէց կրնաք իմանալ ինչ պէտք է ըսել անոնց վրայ, որ չէ թէ միայն չեն գիտեր հաւատամքը, այլ և ոչ փոյթ ունին սորվելու: Ողորմելի քրիստոնեաներ՝ որ քրիստոնէին անունը միայն ունին, ինչ է հաւատացածին՝ չեն գիտեր, իրենց հաւատքին դաւանութիւնը չեն կրնար ընել. ասկէց ամօթալի ասկէց դատապարտելի ագիտութիւն կրնայ ըլլալ: Ի՞նչ ըսեմ հապա ան հայրերուն ու մայրերուն, որ ոչ իրենք կը սորվեցնեն զաւկներնուն, և ոչ ժամ կը խրկեն քրիստոնէական վարդապետութեան որ սորվին, պատճառանքներով որ զբաղած են՝ շատ գործք ունին՝ անասունները գաշտին մէջը մինակ չեն կրնար թողնել՝ ա-

տեն չեն կրնար կորսնցնել : Կարելի բան է , ուրեմն մարմինը միայն կը մտածեն , հոգին ինչ ըլլայ՝ ըլլայ : Կարելի բան է , կրնէ սուրբ Ոսկեբերանը , ուրեմն աշխատենքը աւելի կը հոգան քան թէ զաւկներնուն հոգին . Զիչոյ և զերկարաց առաւելագոյն է ձեզ հոգ քան զուստերաց և զգասերաց : Կարելի բան է որ քանի մը ստակ աւելի վաստակելու համար , քիչ մը առուտուրի համար , երեսի վրայ ձգէ մէկն իր զաւկները՝ որ հաւաքի բաները չի գիտնան , թողնէ որ յաւիտեան դատապարտուին : Աս ի՞նչ անզգայ , ի՞նչ անգուժ , ի՞նչ բարբարոս ծնողք պիտի ըլլան : Հապա ի՞նչ ըսեմ ան զաւկներուն որ հայրերնին մայրերնին զիրենք քրիստոնէական վարդապետութեան կը խաւրեն , ու իրենք ժամ գալու տեղը՝ ասգին անգին պարապ կը պտըտին , խաղի ու զբօսանքի կերթան , կամ թէ որ քան ալ նէ՝ մաքերնին դուրսն է , ջերմեռանդութեամբ չեն կենար ժամուն մէջը . ասոնք անանկ անհնազանդութիւններ են որ , շատ անգամ մահացու մեղք ըլլալն չեն ազատիր : Անոր համար թէ ծնողք՝ որ անհոգ կըլլան զաւկներնուն հաւատքի բաները սորվեցնելու , և թէ անոնք՝ որ անհոգ կըլլան սորվելու , իրենց կամաւոր տգիտութեանը համար՝ միշտ մահացու մեղքի մէջ են , ու անարժան՝ չէ թէ միայն արձակուամ առնելու՝ այլ նաև որ և իցէ սուրբ խորհուրդ ընդունելու . ուստի անարժան են նաև սուրբ պսակին : Բայց ի՞նչպէս կըլլայ՝ չեմ գիտեր , այնչափ մանչ ու աղջիկ տղաք , այնչափ երկկմարդ ու կնիկմարդ որբեալիներ կուգան պսակուելու՝ որ չեն գիտեր , ոչ հաւատամքին մէջի եղածը , և ոչ ուրիշ գիտնալու հարկաւոր բաները . ու կարծես թէ իրաւունքը իրենցն է , ու ժողովրդապետը անիրաւութիւն կրնէ իրենց՝ երբոր չուզեր պսակել : Բայց ի՞նչ ընէ խեղճ ծխատեքը՝ երբոր եկեղեցական կանոնները իր ձեռքը կը կապեն . կուզեն որ մեղք գործէ զիրենք գործ ընելու համար , կուզեն որ ի՞նքը պատասխանատու ըլլայ զաւկներնուն տգիտութեանը՝ երբոր անոնց հոգւոյն հարկաւոր բաները չի կրնան սորվեցնելու նէ . կուզեն որ իրենց հետ ծխատէրն ալ դատապարտուի : Թող երթան սորվին գիտնալու հարկաւոր բաները , ետքը քան որ զիրենք պսակէ :

Ուրեմն , ինչպէս որ ըսի , պէտք է հաւատամքը

աղէկ սորվել . չիբաւեր բերնուց ըսելը , պէտք է միտքը հասկընալ . իսկ հասկընալու համար՝ պէտք է կարգաւ կամ լսել անոր մեկնութիւնը , քրիստոնէական վարդապետութե կամ Ժողովրդապետներուն խօսած խրատներուն երթալով : Բերնուց սորվելու համար՝ կարգաւ դիտցողներուն դիւրին է , իրենցմէ կրնան սորվիլ : Ո՛րչափ աղէկ կըլլար որ ամմենքն ալ կարգաւ գիտնային . որչափ աղէկ կըլլար որ նաև աղքատ վիճակի հայրերն ու մայրերը իրենց զաւկներուն կարգաւ սորվեցնէլ տային . աս ըրած ծախքերնին շահաւոր կըլլար անոնց հօգուոյն ու մարմնոյն : Իսկ որոնք որ կարգաւ չեն գիտեր՝ ինչպէս պիտի սորվին հաւատամբ : Ասոր համար ալ պէտք է որ Ժամ դան , ամմեն անգամ՝ որ հաւատամբը կըսուի՝ միտ դնեն , մէկտեղ ըսեն . ըսելով ըսելով կը սորվին . Թէ որ լսելով այնչափ երգեր կրնան սորվիլ , ինչո՞ւ հաւատամբ մը պիտոր չիսորվին . հերիք է որ կամք ունենան : Թէ որ պէտք ըլլայ նէ , ամմեն կիրակի քրիստոնէական վարդապետութիւնը սկսելէն առաջ՝ իրենց համար ծանր ծանր հաւատամբ ըսել կուտամ որ սորվին : Բայց որովհետև շատերը հաւատամբը բերնուց գիտեն , բայց միտքը բաւական չեն հասկընար , որպէս զի ամմենքնիդ ալ աղէկ հասկընաք՝ կը ջանամ ամմեն մէկ յօդուածը զատ զատ յորդորակներով տեղնիտեղը ձեզի մեկնել , որչափ կարելի է ամմեն բառերը պարզ ու յայտնի բացատրելով :

Բայց հաւատամբը բերնուց սորվելէն ու միտքն ալ աղէկ հասկընալէն ետքը ի՞նչ կը մնայ ընելու : Պէտք է ստէպ զուրցել , Թէ մտքերնիդ պահելու և չիմոռնալու համար , և Թէ անոր պտուղը քաղելու և արդիւնք վստահելու համար՝ զուրցելով ինչպէս որ պէտք է : Սուրբ եկեղեցին միշտ յորդորեր է ու կը յորդորէ իր հաւատացեալները՝ ստէպ ըսելու հաւատամբը , կուղէ որ քահանաներն ալ ամմեն օր ըսեն սուրբ պատարագին մէջ : Նմանապէս սուրբերն ալ ամմենուն նոյն յորդորանքը կընէին , ու կըսեն որ ամմեն բարեպաշտ քրիստոնէայ չէ Թէ միայն ստէպ պիտի զուրցէ հաւատամբը , այլ նաև մտքին ու սրտին մէջը տպաւորած պիտի պահէ , որ ամմեն փորձութիւններու և հոգիներնու Թշնամիներուն դէմ՝ վահանի տեղ դործածէ անիկայ , ինչպէս Պօղոս առաքեալը խրատ կուտայ . “Եւ

ի վերայ ամենայնի առէք զվահանն հաւատոյ, որով կարող լինիջիք զամենայն նեղութիւն չիջուցանել, (Եփէս. Գ. 16:) Իսկ ինչ պատու որ կրնանք քաղել՝ հաւատամքը մտադրութեամբ ու հաստատուն հաւատքով ըսելէն, ու ինչ մեծ արգիւնք որ կրնանք վաստակիլ անով այ գիմացը նէ, չեն կարծեր անոնք որ փոյթ չունին ըսելու, և գրեթէ ամենեկին չեն ըսեր հաւատամքը: Վասն զի մտքերնիս խոնարհեցնելով, ու Պօղոս առաքեալին ըսածին պէս՝ գերի ընելով այ ըսած ներուն. «Եւ գերեմք զամենայն միտս ի հնազանդութիւնն Քրիստոսի», (Էփ. Գ. 3.) ու առանց տարակուսելու հաւատալով խելքէ մտքէ վեր բաներու և անանկ ճշմարտութիւններուն՝ որ ոչ կրնանք տեսնել և ոչ հասկնալ, ու աս ամեն բանը հաւատալով անոր համար միայն որ ամ անսխալ ճշմարտութիւնը ինքը ասոնք յայտներ է մեզի, անանկ մեծ փառք անանկ մեծ պատիւ կուտանք Աստուծոյ, որ անկէց աւելին չենք կրնար տալ. անոր համար ալ ասիկայ ամենէն մեծ արգիւնքներուն մէկն է որ իր գիմացը կրնանք վաստակիլ:

Հաւատամքը մտադրութեամբ ու հաստատուն հաւատքով զուրցել ըսի. վասն զի պատու քաղելու և արգիւնք վաստակելու համար՝ անանկ պէտք է զուրցել: Նախ մտքերնիս վրանիս ու հասկնալով ըսածնիս. անանկ որ սրտերնիս ու մտքերնիս լեզուներնուս հետ մէկտեղ միաբանին, չէ թէ թուեալի պէս բաւերը հնչենք՝ առանց իմանալու ըսածնիս, մտքերնիս ուրիշ տեղումք պտրացնելով:

Երկրորդ՝ հաստատուն հաւատքով պէտք է ըսել հաւատամքը, այսինքն առանց տարակուսելու դաւանելով մէջի եղած ամեն բաները, աչքով տեսնելէն ու ձեռքով շօշափելէն աւելի, որովհետեւ բոլորն ալ այ յայտնած ու սորվեցուցած բաներն են, և ամ ոչ կրնայ խաբուիլ և ոչ կրնայ խաբել:

Երրորդ պէտք է ջերմեռանդութեամբ ըսել հաւատամքը, այսինքն սրտերնուս մէջ Աստուծոյ սէրը երկիւղն ու մեծարանքն զգալով, յոյս ու վստահութիւն ունենալով իր անսահման բարութեանն ու ողորմութեանը վրայ, գոհանալով ու շնորհակալ և երախտագէտ ըլլալով իր այնչափ բարերարութիւններուն՝ որ չի գաղթիր մեզի ընելէն, ու ասոնց նման զգացմունքն:

րով: Իրաւ որ՝ թէ որ Հաւատամքը մտադրութեամբ
 ու անդրադարձութեամբ զուրցածնիս Հասկընալով
 ըսելու ըլլանք նէ, դիւրաւ կրնանք զգալ սրտերնուս
 մէջը ջերմեռանդութեան աս ամմեն բարի զգացմունք-
 ները: Ձոր օրինակ. « Հաւատամ ՚ի մի Թժ Հայր ա-
 մենակալ յարարիչն երկնի և երկրի, ըսելու տունն,
 մտածելով որ Թժ է որ բոլոր երկինք ու երկիր ստեղ-
 ծեր է՝ ամմեն մէջի եղած բաներովը, ինքն է որ կը կա-
 ռալարէ աս ամմեն բան, և ամմեն ուղածը կրնայ ընել,
 ինքն է մեր տէրն ու իշխեցողը վրանիս, աս բաները
 մտածելով՝ մէկէն սրտերնուս վախ մը, մեծարանք մը,
 համարմունք մը կուգայ, Եյ ինչ մեծ բան ըլլալուն հա-
 մար: Ասանկ ալ՝ « Հաւատամ յորդին իւր միածին Յի-
 սուս Քրիստոս, ըսելու տունն, մտածելով որ ինքը
 մեր սիրոյն համար յանձն առաւ այնչափ չարչարանք
 քաշել, այնչափ համբերել՝ ինչան խաչի վրայ գա-
 մուած մեռնիլ, մէկէն սէր ու գորով կըզգանք՝ իր ա-
 սանկ բարի ու սիրելի ըլլալուն համար, և երախտա-
 դիտութիւն ու շնորհակալութիւն կըզգանք իր այսչափ
 մեր վրայ ունեցած մարգասիրութեանը համար: Կմա-
 նապէս « Հաւատամ զի որդին Եյ ծնաւ ՚ի Մարիամայ
 կուսէն, ըսելու տունն, մտածելով որ սուրբ աստուա-
 ծածինը անարատ ու միշտ կոյս մնալով՝ Աստուծոյ ամե-
 նակարողութեանը հրաշքովն յղացաւ ու ծնաւ որդին
 Եյ ու եղաւ Ճշմարիտ աստուածամայր, մէկէն սրտեր-
 նուս մէջը մեծարանք մը կըզգանք իրեն բարձր արժա-
 նապատութեանը, վստահութիւն մը՝ ապաւինելու
 իր հօր պաշտպանութեանն ու բարեխօսութեանը Եյ
 առջին: Ասանկ ալ Հաւատամքին մէկալ ամմեն մէկ
 խօսքերը:

Աւրեմն ամենայն հոգւով ջանանք, սիրելիք, Հա-
 լաւտամքը աղէկ սորվելու, անոր մէջի եղած բաներուն
 միայքը աղէկ հասկընալու, մեծ ու հարկաւոր բան սե-
 պելու անկիայ, ու ստէպ ըսելու ինչ կերպով որ սոր-
 վեցուցի ձեզ ըսել. վասն զի Հաւատամքը հոգւոյն սըր-
 բոյ շինածն է, մեր սուրբ Հաւատքին դաւանութիւնն
 է, մեր նշանն ու դրօշակն է՝ որ քրիստոնէայ ըլլալ-
 նիս կը ցընէ, ու զմեզ կորոշէ չէ թէ անհաւատներէն
 միայն՝ այլ նաեւ անոնցմէն որ քրիստոնէի անուն միայն
 ունին, բայց իրօք քրիստոնէայ չեն. վասն զի անոնցմէն

են՝ որոնց համար առաքեալը կըսէ . “ խոտտանան դի-
տել զամօ , և դործովք իւրեանց ուրանան ” . (Տիմ . Թ .
16 .) այսինքն բերնով զամօ կը ճանչնանք կըսեն , բայց
իրենց դործքովը յայանի կընեն որ ոչ զամօ կը ճանչնան ,
և ոչ իր յայանած ճշմարտութիւնները : Անոր համար ձեզ
կը յորդորեմ որ ստէպ քրիստոնէական վարդապետու-
թեան ջանաք դալու , որպէս զի աղէկ սորվիք հաւա-
տամբին մէջի ամմեն բաները , ու մահացու մեղքի մէջ
իյնալէն ալ խալըսիք ինչպէս որ կիյնան որոնք որ խիստ
անհոգ են դալու :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Խ .

Հաւատամ յամօ հայր :

Արտիկեռու հաւատամբին ամմեն խօսքերը պիտի սկը-
սիմ մեկնել ձեզի , առջի մեկնելու խօսքն աս է . “ Հա-
ւատամ յամօ հայր ամմենակալ արարիչ երկնի և եր-
կրի ” : Ուրեմն այսօր տեսնենք նախ թէ ինչ ըսել է
“ Հաւատամ ” , ետքը “ Հաւատամ յամօ ” , ետքը “ յամօ
հայր ” :

Հաւատամ ըսելը կը նշանակէ բանի մը վրայ ոտոյդ
ըլլալ , ապահով ըլլալ , ճիտարակուսիլ անանկ ըլլալուն
վրայ . ուստի կը ցցընէ մեր հաւատքին կաթողիկէ կրօն-
քին ճշմարտութեանցը վրայ հաստատուած ըլլալը :
Մեր հաւատքը ինչպէս հաստատուն պէտք է որ ըլլայ ,
և ինչ կերպով միշտ հաստատուն ու անշարժ կրնանք
պահել անիկայ , ուրիշ յորդորակներուս մէջը ըսի ձե-
զի՝ հաւատքի վրայ խօսելու ատենս : Հիմայ նորէն եր-
կու բան ըսեմ , որ որչափ ալ ըսեմ՝ հերիք չէ :

Առջի ըսելիքս է որ հաւատքի տեսական ու խորունկ
բաներուն վրայ պէտքը չէ հետաքրքրութիւն ընել որ աս
կամ ան բանը ինչպէս կրնայ ըլլալ . վասն զի երբոր
խելքէ մտքէ վեր խորհուրդներ են ու չենք կրնար ըմ-
բռնել , անօգուտ է անոնց ետեէն իյնալ քննելու . թէ
որ կրնայինք հասկնալ նէ , խորհուրդ չէին ըլլար : Ա-
նոր համար կըսէ Տերտուղիանոս . “ Հաւատք փնտռու

ըը պատճառ չի փնտրուեր, Բաւական է գիտնալն որ
աս ու ան ճշմարտութիւնը՝ աս ու ան խորհուրդը՝ ան
յայտնածն է, ան սորվեցուցեր է մեզի. վասն զի աս
գիտնալէն ետքը, թէ և խելընիս չի հասնի անոնց՝ ա-
պահով ենք որ իրօք այնպէս են, ու մեր ապահովու-
թիւնը աչօք տեսնելէն աւելի է. ինչու որ աչւրնիս
կրնայ խաբել զմեզ, բայց Աստուած՝ անսխալ ճշմար-
տութիւն ըլլալով՝ չի կրնար խաբել. « Հաւատարիմ է
անձ, ուրանալ զանձն իւր ոչ կարէ, » (Թ. ՏԻՃ. Թ. 13):
Իսկ հաւատքի բաներուն որ մեր կաթողիկէ կրօնքը կը
սորվեցընէ՝ անմէ յայտնուած ու ան սորվեցուցած բա-
ներն ըլլանին՝ յայտնի ցոյցի ձեզի անցած տարուան
յորդորակներով: Աւստի աս կանոնը ամուր պէտք
է բռնել, որ խելընիս չի հասած հաւատքի խորունկ
բաներուն՝ բաւական է գիտնալն ու հաւատալը որ իրօք
անանկ են, առանց փնտրուելու որ ինչպէս կրնան ըլլալ.
վասն զի խելընիս չի հասնիր, անկարելի է որ կարե-
նանք իմանալ: Փիլիսոփայութեան մէջ ալ, բնական բա-
ներու մէջ ալ բաներ կը գտնուին՝ որ աչքով կը տեսնենք
ու խելընիս չի հասնիր, չենք կրնար հասկընալ որ ինչ
պէս կրնան ըլլալ: Զոր օրինակ. հոյն որ երբեմն ա-
նանկ կը փչէ ինչան ծառերը տեղերնուն կը հանէ՝ ամ-
մենքը գիտեն որ կայ. վասն զի ամմենքը անոր ձայնը կը
լսեն, ըրածը կը տեսնեն. բայց մէկը չիկայ որ գիտնայ
հոյն ինչ ըլլալը, ինչ պատճառէ առաջ գալը, ինչ
պէս անանկ ստատիկ փչելը: Փիլիսոփաներն որ ամմեն
բնական բաներու պատճառը փնտրուելու ետեւ են, և
ոչ իրենք աս բանին ստոյգ պատճառը կրնան տալ,
հարկ է որ չիգիտնալին խոտոտովանին: Ասանկ ալ ամ-
մենքը գիտեն որ մագնիսը երկաթն իրեն կը քաշէ. գիր
կտոր մը երկաթ մագնիսին մօտ, կը տեսնես որ առանց
մէկի իրեն գալչելու՝ ինքիրեն կը շարժի կերթայ կը միա-
նայ մագնիսին հետ: Ար փիլիսոփան կրցաւ իմանալ ու
մեկնել ինչպէս կը ըլլայ աս բանս: Ասանկ ալ մարդուս
ու ամմեն կենդանիներուն ծնանիլը, ծառերուն կա-
նանչեղէններուն բուսնիլը, ծաղիկներուն պտուղնե-
լուն առաջ գալը, ամմենքնիս կը տեսնենք. բայց ո՞վ
կրցաւ մեկնել ինչպէս սրտի հունտէ մը կը ձևանան
կաշին ու կը լան ինչ որ են նէ: Արեմն թէ որ փիլի-
սոփայութիւնն ալ ունի իր գաղանիքը, ինչ զարմանք՝

անձաբանութեան այսինքն կաթողիկէ կրօնքի դադար-
 նիքներ ունենալը : Թէ որ բնական բաներուն մէջը
 խեղճ չի հասնելու և չի մեկնուելու բաներ կան նէ ,
 ինչ զարմանք որ գերբնական բաներուն մէջն ալ ըլլան :
 Ու թէ որ այնչափ բնական բաներ առանց իմանալու
 առանց խեղճ ընիս հասնելու՝ միայն աչքով տեսնելնուս
 համար կը հաւատանք նէ , ինչո՞ւ պիտի չի հաւատանք գեր-
 բնական դադարնիքներուն՝ մէյնի գիտնալէն ետքն որ ան-
 յայտնա՞ծ բաներն են , ու անձ սորվեցուցեր է մեզի ա-
 նանք , որ մեր աչացը տեսութենէն անհամեմատ աւելի
 ստոյգ ու ապահով է : Ուրեմն պէտք է որ հաւատանք ,
 ու հաստատուն հաւատքով հաւատանք , նաև տարակու-
 սելը ծանր նախապինք ընել է այ , իբր թէ կրնայ խա-
 բուիլ կամ խաբել զմեզ . պէտք է որ հաւատանք առանց
 հետաքրքրելու որ աս կամ ան բանը ինչպէս կրնայ ըլ-
 լալ , վասն զի հերիք պիտի սեպենք գիտնալն որ ան-
 յայտնա՞ծ ու սորվեցուցած բաներն են : Անոր համար
 կրտս սուրբ գիրքը . “ Չգիտարագոյնսն քան զքեզ մի
 խնդրեր , և որ ինչ բան քան զքեզ զօրագոյն իցէ՝ մի
 քննէր ” . (Սիր . 4 . 22 .) այսինքն մաքեդ վեր ե-
 ղած բաներուն հետաքրքրութիւն մի ընէր , խեղճ չի-
 հասած բաները մի քննէր : Գիտէք ինչու աս բանս կը
 հրամայէ . վասն զի խեղճ չի չի հասած բաներուն հե-
 տաքրքրութիւն ընելով՝ մաքերնիս կը շփօթի , չէնք
 կրնար՝ ոչ մտածել և ոչ հաւատալ , ու կրակալիք տարա-
 կուսիլ հաւատքի բաներուն վրայ , ինչուս կրնանք բո-
 լորովին հաւատքնիս կորսընցնել , ինչպէս նոյն սուրբ
 գիրքը ետեւէն կը կցէ . “ Չի դադուս հանճարեղաց
 խորհուրդս կարծող միտք մնորեցուցին ” : Անանկ կըլ-
 լայ որ , աւելի տեսնելու համար՝ բոլորովին տեսու-
 թիւննիս կը կորսընցնենք . “ Որ քննիչ է մեծ վայել-
 չութեան , մղձկի՝ ի փառաց անախ ” . (Աս . 27 :)
 Փորձենք քիչ մը աչընիս արեւուն բռնել՝ իր լոյսը ա-
 զէկ տեսնելու , ու ճանչնալու համար իր ինչ ըլլալը .
 անանկ աչընիս կառնէ որ՝ անկէց ետքը ոչ արեւ և ոչ
 ուրիշ բան մը կրնանք տեսնել : Ասանկ կըլլայ անոնց ալ
 որ հաւատքի խորունկ բաներուն խեղճ հասցընել կու-
 զեն . մաքերնին աւելի տեսնելու տեղը՝ կը շփնայ բան
 չի տեսներ , կամ տեսածը ծուռ ու սխալ է . “ Որ քննիչ
 է մեծ վայելչութեան , մղձկի՝ ի փառաց անախ ” : Ա-

սանկ եղաւ հին ատենի հերետիկոսներուն , ասանկ
նաև հիմաւեան նորադանդներուն . ուստի ազէկ կրսէ
սուրբ Ոսկեբերանը որ խիստ վտանգաւոր է հաւատքի
խորհուրդները հետաքրքրել , որոնց գիտութիւնը ան
իրեն պահած է : Խեղճ ողորմելի մարդս՝ որ այ առջևը
ոչ ինչ մընէ՝ ինչպէս կրնայ ուզել որ ամեն բան գիտ-
նայ այ պէս , որ բոլորովին իմաստութիւն է : Վար-
առ թուերդ , այնչափ բարձր մի թուիր . “ Զգո՞ւա-
րագոյնսն քան զքեզ մի խնդրեր , և որ ինչ բան քան
զքեզ զօրագոյն իցէ՝ մի քններ , , : Մեզի պէս կարճ
խելքով ու տկարամիտ մարդկանց հերքել է գիտնալն որ
ան քանի մը խորունկ բաներ յայտնուել է մեզի՝ անոնց
անանկ ըլլալը հաստատուն հաւատքով հաւատալու հա-
մար , առանց ետէ ըլլալու որ ինչպէս անանկ ըլլալ-
նին գիտնալք , վասն զի աս անկարելի է ,

Մեկալ նորէն ըսելու բանս՝ որ առջինէն ալ հարկա-
ւոր է մեր հաւատքը հաստատուն ու անշարժ պահել-
լու համար՝ ան է որ , ինչպէս Քրիստոս տէրն մեր կը
խրատէ զմեզ , ամեն զգուշութիւն ընենք որ չըլլայ թէ
մէկ քանի դժոխային բերաններէն՝ քանի մը թիւնաւոր
լեզուներէն խաբուինք ու մոլորինք : Վասն զի երբեմն
անանկ բաներ կը զուրցեն՝ որ մարդուն մարմինը փուշ
փուշ կըլլայ . հաւատքի ամենէն մեծ՝ ամենէն հար-
կաւոր բաները տարակուսի տակ կը ձգեն . ու ինչուան
յայտնի կուրանան ու կրսեն . Մամեն լսածնուս պէտք
չէ հաւատալ , քահանաներու խօսքեր են , եկեղեցական-
ներու գիւտեր են՝ ժողովուրդը վախճանելու և հնա-
զանդեցնելու համար : “ Զգոյշ կացէք , մի որ զձեզ
խաբեսցէ , , (ՄԻ . ԺԴ . 5 .) կրսէ Քրիստոս տէրն
մեր : Ո՛հ , իրաւ կուգայ կեղծ մեր օրերը Պողոս առա-
քեալին ըրած մարգարէութիւնը՝ որ անզգամ մարդիկ
պիտի ելին , ու սուրբ հաւատքին դէմ , աւետարանին
ու ճշմարիտ կրօնքին դէմ բաներ պիտի սորվեցնեն .
ալ գէշն ան է որ , աշկերտներ ալ՝ հետևողներ ալ պի-
տի ունենան իրենց ըրած ծուռումուռ վարդապետա-
թիւններուն . “ Յարկե՛ն արք՝ որք խօսիցին թիւրս ,
ձգել զաշակերտան զկնի իւրեանց , , (ԳԻԺ . Լ . 30 :)
Յուդայ առաքեալն ալ կրսէ՝ որ անկրօն ու հպարտ
մարդիկ չեն հաւատար կը ծաղկեն իրենց չիհասկցած հա-
ւատքի բաները , մարդոս խելքէն վեր ու անկարգ կը-

1-594սե

ՀԱՄԱՐ

քերուան դէմ բաներ ըլլալով. “ Զոր ինչ ոչն խմանան, հայհոյեն. (Յուդ. 10:) Աս ամմեն մարմնաւոր սատանաներէն զգուշացիք, սիրելի որդիքս, ամմեն զգուշութիւն ըրէք. սուրբ գիրքն ամմեն բան առաջուց հոգալով կիմացընէ մեզի: Չըլլայ թէ մէկուն մէկալին փուշումուճ խօսքերէն խաբուիք. “ Մի՛ որ զձեզ խաբեսցէ բանիւք սնոտուովք, (Եփես. Է. 6:) Ով որ ըլլան խօսողները թող ըլլան. թէ որ եկեղեցականներ ալ ըլլան, թէ որ հրեշտակներ ալ երկընքէն ինջնան դան ու մեր սուրբ հաւատքին դէմ բաներ խօսին, մօտիկ մ’ընէք՝ կրսէ առաքեալը, վասն զի Յուդայի պէս մօտնիչ են, վասն զի հրեշտակի կերպարանքով սատանաներ են. “ Այլ թէ մեք կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեալ լիցի, (Գաղ. Թ. 8:) Ետեւէն ալ կը կրկնէ. Ըսի ու նորէն կրսեմ ձեզի, ով որ ձեզի սորվեցուցածէս ուրիշ կամ անոր դէմ բան մը սորվեցընելու ըլլայ նէ, նզոված ըլլայ. “ Որպէս յառաջագոյնն ասացաք, և դարձեալ ասեմ. եթէ որ աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւելին, նզովեալ լիցի, : Ուստի պէտքը չէ հաւատալ. վասն զի չէ թէ բանականութիւնը խօսել կուտայ իրենց աս մուրրութիւնները, այլ անկարգ կրքերնին: Կրնայ ըլլալ որ բերած պատճառնին ձեզի երբեմն խելքի յարմար երենայ, վասն զի մարդուս ազատութեանն ու կրքերուն կողմեն. բայց իրօք չնչին սուտումուտ ու անճառնի խօսքեր են. “ Զգոյշ լերուք, մի՛ որ իցէ որ զձեզ կողոպտիցէ ճարտարամտութեամբ և սնոտի խաբէութեամբ, (Կաղ. Թ. 8:) Աս հաւատք կրօնք չունեցող մարդիկը ձեզի գիտուն ու իմաստուն կերևնան, բայց իրօք տգէտ ու ինքնահաւան մարդիկ են՝ որ ըսածնին չեն գիտեր. “ Իսկ եթէ որ այլ ազգ ինչ ուսուցանիցէ, և ոչ անսայցէ ողջմտութեան բանից աեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, . . . այնպիսին հպարտացեալ է, և ոչ ինչ ոչ գիտէ, այլ տապի ի խնդիրս և ի բանս հակառակութեան, (Թ. Տէմ. Դ. 3:) Ուստի նորէն Քրիստոս տերն մեր զմեզ կը խրատէ. զգուշացէք որ չըլլայ աս չար լեզուներէն խաբուիք. “ Զգոյշ կացէք, մի՛ որ զձեզ խաբեսցէ, (Մեկ. ԺԳ. 5:) Ինչ որ լսէք անոնցմէ, ձեր հաւատքին վրայ հաստատուն կեցէք, ան յայտնած ճշմարտութիւններուն հաւտալէն:

էտ մի կենաք, մի շարժիք “ Հաստատուն եղերուք, անշարժ կացէք ”. (Թ ԿԻՆԸ . ԺԷ . 58)

Ուրեմն հիմայ առջի խօսքերնիս դառնալով, “ Հաւատամ, ըսելը՝ չէ թէ իր սովորական նշանակութեամբը մարդկորէն կարծել, մտածել, սեպել ըսել է, այլ հաստատուն ապահով անսխալ անանկ ըլլալուն վրայ չի տարակուսիլ : Աս նշանակութիւնը գիտնալէն ետքը՝ հիմայ տեսնենք ի՞նչ ըսել կուզէ Հանգանակին առջի յօդուածը, այսինքն “ Հաւատամ յիշ : Սուրբ Օգոստինոս իրեք իմաստ ունի կրտէ աս բանս . մէյով՝ կը հաւտամ որ ի՞նչը միայն է ի՞նչ . մէյմըն ալ՝ սուրբ հաւատքին սորվեցուցած ուրիշ ամեն բաներն ալ կը հաւտամ, վասն զի ի՞նչը յայտնէր է՝ որ բոլորովին ճշմարտութիւն է, չի կրնար խաբուիլ ու չի կրնար խաբել . տսոնցմէ՝ ի զատ ըսել է ալ՝ որ ես իմ ամեն յոյսս ու վստահութիւնս իր վրայ կը դնեմ, վասն զի ի՞նչը բոլորովին բարութիւն է, անոր համար ալ զինքը կը սիրեմ՝ կը մեծարեմ՝ կը պաշտեմ ու իրեն կը հնազանդիմ՝ ամեն բանի մէջ : Ուրեմն կարճ խօսքով՝ “ Հաւատամ յիշ ” ըսելը աս ըսել է . կը հաւտամ որ ի՞նչ կայ, ու ի՞նչը միայն է ի՞նչ . կը հաւտամ որ իր ըսած ամեն բաները ճշմարիտ են . կը սիրեմ զի՞նչ, ու իմ ամեն յոյսս ու վստահութիւնս իր վրայ է, ու ամեն բանէն վեր ան կը բաղձամ որ իրեն հաւատարմաբար ծառայեմ, ու յաւիտեան զինքը վայելեմ :

Հիմայ հոս յարմար էր որ խօսէի ձեզի Աստուծոյ գոյութեանն ու միութեանը վրայ, ու ինչպէս պարտուկան ենք ամենեքնիս զինքը սիրելու . բայց ասոնց վրայ երկան խօսեցայ ուրիշ անգամներ . ուստի առաջ երթանք, Հաւատամքին մէկալ բառերուն ալ միտքը իմանալու :

“ Հաւատամ յիշ հայր ” . Ինչո՞ւ համար ի՞նչ հայր կըսուի : Ասոր պատճառները ուրիշ անգամ ձեզի պիտոր մեկնեմ . հիմայ մէկ գլխաւոր պատճառը միայն ըսեմ . վասն զի ի՞նչը այլ և այլ անձինք ունենալով, հարկ է որ մէկն ալ հայր ըլլայ : Ուրեմն ի՞նչ հայր կըսուի նախ, վասն զի հայր է միածին որդւոյն՝ որ ի՞նչաւիտենից ծնած է իրմէն . անոր համար սուրբ առաքեալները՝ որ Հաւատամքը իրենք շինեցին՝ կուզեն աս հայր բառովը իմացընել մեզի մեր կաթողիկէ սուրբ կրօնքին

մէկ մեծ խորհուրդը, որ է ամենասուրբ երրորդութիւնը:

Աւելորդ է որ անաբանօրէն երկան խօսիմ ձեզի աս մեծ խորհուրդին վրայ. վասն զի որչափ ալ բացատրեմ, չէք կրնար հասկընալ. ուրեմն համառօտ ըսեմ ինչ որ մեր սուրբ հաւատքը աս բանիս վրայօք մեզի կը սորվեցընէ. այսինքն ան իրեք անձ ունի՝ իրօք մէկգմէկէ այլ և այլ. ու այլ և այլ կըսուին անձինքը՝ չէ թէ մէկգմէկէ տարբեր ըլլալնուն համար, կամ տարբեր բնութիւն ունենալնուն համար, այլ միայն անձնական յատկութիւններնուն, այսինքն մէկը հայր, մէկը որդի, մէկը հօգի ըլլալնուն համար: Ուստի հայր ուրիշ է, որդի ուրիշ. վասն զի հայր ոչ եղած է մէկէ մը, ոչ ծնած. իսկ որդին թէ և մէկէ մը եղած չէ, բայց հօրմէն ծնած է: Ասանկ ալ հայր ու որդի ուրիշ են, հօգին սուրբ ուրիշ. վասն զի հայր մէկէ մը չելէր. որդին մինակ հօրմէն կելէ՝ անկէց ծնած ըլլալով. իսկ հօգին սուրբ ի հօրէ և յորդոյ կելէ, չէ թէ ծնանելով՝ այլ բղխելով: Աս իրեք անձանց առջինն է հայր, որդին երկրորդն է, հօգին սուրբ երրորդը. ու թէ և մէկը առաջին է, մէկալը երկրորդ, մէկալը երրորդ, ասով մէկը մէկալէն առաջ չէ, այսինքն իրեք անձանց մէջը տառնի կողմանէ առաջ ու ետք չիկայ, իրեքն ալ հաւասարապէս անսկիզբն ու յաւիտենական են. բայց միայն մէկգմէկէ ելլելու կարգ մը կայ մէջներին, որով հետեւ որդին հօրմէն կելէ, իսկ հօգին սուրբ երկուքէն ալ: Եւ ոչ առաջին երկրորդ երրորդ կըսուի՝ մէկը մէկալէն մեծ ըլլալուն կամ աւելի բան մը ունենալուն համար. վասն զի իրեքն ալ նոյն բնութիւնը՝ նոյն գոյութիւնն ու աստուածութիւնը ունենալով, հարկ է որ ամենեկին ամմեն բանի մէջ մէկմէկու հաւասար ըլլան, անանկ որ մէկուն ունեցած ամմեն կատարելութիւնները մէկալն ալ ունի. ու նոյն բնութիւնը գոյութիւնը և աստուածութիւնն ունենալով, չեն կրնար իրեք այլ և այլ ան ըլլալ, այլ հարկ է որ մէկ ան ըլլան:

Աս է համառօտ ինչ որ մեր սուրբ հաւատքը ամենասուրբ երրորդութեան խորհրդոյն վրայ մեզի կը սորվեցընէ: Բայց թէ ինչպէս կրնայ ըլլալ որ մէկը իրեք ըլլայ, իրեքը մէկ, անկարելի է խելընիս հասնիլը, վասն զի թէ որ կարենայինք խելընիս հասցընել նէ, խոր-

հուրդ չէր ըլլար . երբոր արքայութիւն երթանք նէ , հոն պիտոր հասկընանք . ի՞նչ զինքը մեզի հոն պիտոր ցցընէ , ու իր ամեն գաղանիքը պիտոր յայտնէ մեզի : Հերիք է որ հաւտանք անանկ ըլլալուն . ու հաւտալու համար ալ հերիք է գիտնալն որ մեզի անկարելի երեցածը ի՞նչ առջեւ անկարելի չէ , ամենակարող ըլլալուն համար : Հերիք է գիտնալնիս որ աս խորհուրդը ի՞նչ յայտներ է մեզի , ինչպէս սուրբ գիրքը շատ տեղ կը վկայէ , ու սուրբ եկեղեցւոյ մէջը միշտ հաստատուն պահուած աւանդութիւնը՝ որ սխալ չի կրնար ըլլալ՝ զնոյնը կը հաստատէ : Ուստի պարապ տեղը գլխունիս չիճաթեցընենք քննելու ամենասուրբ երրորդութեան խորհուրդը , որ վտանգ ալ է հաւատքի վրայ տարակոյսներու մէջ իյնալու : Անոր աղէկն ան է որ խոնարհութեամբ հաւտանք , ու ջանանք նմանելու ամենասուրբ երրորդութեան , որ մեր հոգւոյն մենծ օգուտը աս է . վասն զի սուրբն Օգոստինոս կըսէ որ բուն բերեպաշտութիւնն ան է որ պաշտած իւր նմանիս : Կը պաշտենք ամենասուրբ երրորդութիւնը , ուրեմն պէտք է ջանանք որ իրեն նմանիք , ինչպէս ի՞նչ կը հրամայէ սուրբ գրքին մէջ . “ Սուրբք լինիջիք , զի սուրբ եմ ես տէր ձեռք . (ՂԷ-ր . ԺԹ . 44 :) Գրիստոս տէրն մեր ալ սուրբ աւետարանին մէջը նոյնը հրամայելով ձեր երկնաւոր հօրը պէս կատարեալ եղիք կըսէ . “ Եղբուք կատարեալ որպէս և հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է , , (ՄԳԼ . Ե . 48 :) Պօղոս առաքեալին բերնովն ալ նոյնը կը հաստատէ . “ Եղբուք նմանողք ինչ իբրեւ որդիք սիրելիք , , (Եփե . Բ . 1 :) :

Բայց ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ որ մեզի պէս խեղճ ողորմելի արարածները՝ ամենասուրբ երրորդութեան նմանին : Մտիկ ըրէք որ ձեզի սորվեցընեմ ինչ կերպով կրնանք նմանիլ որչափ որ կարելի է : Մենք ամենեքս ամենասուրբ երրորդութեւ պատկերն ստեղծուած ենք . “ Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան , , (Ծն . Թ . 26 :) Աս պատկեր ի՞նչ ըլլալնիս՝ մեր հոգւոյն իրեք կարողութիւններէն առաջ կուգայ , որ էն յիշողութիւն միտք ու կամք . ինչպէս որ ամենասուրբ երրորդութեան իրեք անձինքը իրեք ձեռն՝ այլ մէկ ձեռն , ասանկ ալ մեր հոգւոյն իրեք կարողութիւններն իրեք հոգի չեն՝ այլ մէկ հոգի մը : Իսկ ի՞նչ հետ

ունեցած նմանութիւննիս մեր հոգւոյն առաքինութիւններէն, առաջ կուգայ. ուստի որչափ որ աւելի առաքինի ըլլանք, այնչափ աւելի հոգինիս նման կըլլայ ինչ: Բայց սա գեղեցիկ ինչ պատկերն ու նմանութիւնը աւրուեցաւ ու գեշցաւ մեղքով, հոգիներնուս իրեք կարողութիւնը անանկ տակնուվրայ եղաւ որ մտքերնիս մթնցած՝ դժուարաւ կորուշէ աղէկը գէշէն, իրաւը սրտէն, օգտակարը փնասակարէն. յիշողութիւննիս ցրուած տարտըղնած՝ դժուարաւ կը յիշէ զիմ. իսկ կամքերնիս ապականած ու գէշին կողմը ծռած՝ միշտ աշխրբքիս ժամանակաւոր բաներուն ետեւ ըլլալով քան թէ յաւիտեանական բարեաց, կը թողնէ իր արարիչն ու արարածներուն կը կըսչի: Ասկէց առաջ կուգայ որ հոգինիս առաքինութիւն գործելու տեղը՝ մոլութիւններու մէջ թաղուած կը մնայ, և անոնցմով աւելի կը տգեղնայ, այլանդակ ու սոսկալի բան մը կը դառնայ: Ուրեմն մենք ամենասուրբ երրորդութեան նմանելու համար՝ պէտք է որ դառնանք, նորէն պատկեր ու նմանութիւն ինչ ըլլանիս ձեռք բերենք, մեղքը ջնջելով ու մեր հոգւոյն իրեք կարողութիւնները նորոգելով. այսինքն յիշողութիւննիս մտքերնիս ու կամքերնիս: Մեղքը կը ջնջուի նախ սուրբ մկրտութեամբ, ետքը ապաշխարութեամբ ու խոստովանանքով. իսկ հոգւոյն իրեք կարողութիւնները կը նորոգուին իրեք աստուածաբանական առաքինութիւններովը, այսինքն հաւատքով յոյսով ու սիրով. վասն զի հաւատքը մեր միտքը կը լուսաւորէ ճշմարտութիւնը ճանչնալու. յոյսը մեր յիշողութիւնը կը զօրացնէ, ինչ և աստուածային բաներու կը տանի. իսկ սէրը կամքերնիս կը շտկէ, ու ինչ սիրովը անանկ կը վառէ՝ որ Աստուծոյն ու ինչ փառքէն ի դատ ուրիշ բան չի թողուր բաղձալ: Ասանկով մեր հոգին նորէն կաղուորնայ հաւատքով յուսով ու սիրով, ու աղէկին կողմը կը յօժարի՝ առաքինութիւն գործելու, և առաքինութեամբ ալ աւելի կը գեղեցկանայ ու կը պայծառանայ, և որչափ կարելի է՝ կըլլայ պատկեր ու նմանութիւն ինչ և ամենասուրբ երրորդութեան:

Ուրիշ կերպ մըն ալ նմանելու ամենասուրբ երրորդութեան ան է որ, ինչ սրբարար շնորհքը պահելով մեր վրայ՝ միութիւն խաղաղութիւն ու համաձայնութիւն

ուռնենանք մէջերնիս, ամենքնիս ալ նոյն հօրը որդիք ըլլալով: Ինչպէս որ ամենասուրբ Երրորդութեան իրեք անձինքը անանկ միացեալ են մէկմէկու հետ որ, մէկը ուր է նէ՝ մէկաւնոնք ալ հոն են, մէկը ինչ որ կուզէ նէ՝ մէկաւնոնք ալ նոյնը կուզեն, սէտք է որ մենք ալ ասանկ մէկմէկու հետ խաղաղութեամբ միացած ըլլանք, ու մէկտեղ միաբանութեամբ ապրինք ինչպէս առջի հաւատացեալները անանկ միաբան էին, որ կարծես թէ մէկսիրտ մէկհօգի էին. “Եւ բազմութեան հաւատացելոցն էր սիրտ և անձն մի.” (Գ. Բ. 32:) Մանաւանդ որ՝ մէջերնիս խաղաղութիւն ըլլայ նէ, թէ ալ մէջերնիս կըլլայ. թէ խաղաղութեան միշտ հետերնիս կուռնենանք. “Եւ թէ խաղաղութեան և սիրոյ եղիցի ընդ ձեզ”: Ասանկով որչափ կարելի է նէ՝ կը նմանինք ամենասուրբ Երրորդութեան, ու Քրիստոսի տեառն մերոյ մեզի համար ըրած աղօթքը վրանիս կը կատարուի. “Զի եղիցին մի, որպէս և մէք մի եմք.” (Յ. 4. 11:)

Ուրեմն Հանգանակին առջի խօսքին բառերն աղէկ իմանալու համար, ինչպէս որ մեկնեցի՝ աղէկ մտքերնիդ պահեցէք որ “Հաւատամ” ըսելը՝ իրաւցնէ անանկ կը սեպեմ ու չեմ տարակուսիր ըսել է. “Հաւատամ” յիշ, ըսելը՝ կը հաւատամ որ մէկ թէ մը միայն կայ, ու իր ամեն ըսած բաները՝ անանկ են ըսել է. անոր համար ալ իմ ամեն յոյսս իր վրայ դրած եմ, ու զինքը բոլոր սրտանց կը սիրեմ: Իսկ “Հայր” ըսելը՝ դիւաւորաբար անոր համար է, վասն զի իր միածին որդւոյն հայրն է. և որովհետեւ Հանգանակին մէջ հոգին սուրբ ալ կը յիշուի, ուստի հայր ըսելովը՝ ամենասուրբ Երրորդութեան խորհուրդն ալ կըսկսի յայանել՝ որն որ ինչւան հիմայ մեկնեցի ձեզի: Ասկէց ետքի երկու յորդորակներուս մէջը մեկնեմ պիտոր “Հայր” բառը՝ իր ետևի բառերովը “Հայր ամենակալ արարիչ երկնի և երկրի”:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԱ

Հայր ամենակալ Բառերուն լրայ :

Հանգանակին առջի խօսքին բառերը մեկնելու ա-
տենս՝ ձեզի ըսի որ ձեռն Հայր կը սուրի՝ իր միածին որդին
ի յաւիտենից ծնանելովը : Հիմայ պէտք է որ իր Հայր
քսուելուն ուրիշ պատճառներ ալ ըսեմ, ինչպէս որ
ան առենէն խոստացայ ձեզի ետքը ըսելու :

Աստուած Հայր կը սուրի, վասն զի ամմեն արարած
ներուն Հայր է . այսինքն չէ թէ միայն ամմենքը ինքն է
ստեղծեր, ամմենուն ըլլալ տուողն ինքն է, ինչպէս « ա-
րարիչ երկնի և երկրի », բառերը մեկնելու առենս պի-
տի ըսեմ, այլ նաև անոր համար որ ստեղծելէն ետքը՝
զիրենք պահողն ալ ինքն է, ինքն է որ իրենց կեանք կու-
տայ, և ամմեն վայրկեան զիրենք կը սրահէ, կը կառա-
վարէ կը հոգայ, և ամմեն խնամք ունի վրանին ինչպէս
բարեգութ Հայր մը իր որդւոցն ու ընտանեացը վրայ .

« Զի նա է որ հոգայ վասն ձեր », (Թ Գեբ. Է. 7 :)
Անանկ որ՝ եթէ ձեռն չի հոգար իր ամմեն արարածները,
թէ որ իր ամենակարող կամքովը ամմեն վայրկեան չի-
պահէր զանոնք, չէին կրնար մնալ, մէկէն կը կորսն-
ցնէին ըլլալին, ու կ'ոչնչանային ինչպէս ստեղծուե-
լէն առաջ էին : Ուրեմն թէ որ ձեռն աս ահագին աշ-
խարհիս վրայ հոգ չունենար, թէ որ մէկ վայրկենէն
մէկալ վայրկեանը անիկա չի պահէր նէ, չէր կրնար կե-
նալ, մէկէն կը վերջանար, մէկէն իր առջի ոչնչութիւ-
նը կը դառնար : Ասանկ ալ ծառերուն՝ բոյսերուն՝
կենդանիներուն ու աշխարհիս մէջ եղած ուրիշ ամմեն
նաև մանր ու չնչին բաներուն վրայ թէ որ ձեռն հոգ
չունենար, անոնցմէ մէկն ալ չէր կրնար մնալ, ամմենքն
ալ իրենց առջի ոչնչութիւնը կը դառնային : Նայեցէք,
կրտէ Քրիստոս տերն մեր, նայեցէք դաշտին մէջը բու-
սած շուշանին, « Հայեցարուք ի շուշանն վայրենի », (Մատթ. Գ. 28.) ոչ կաշխատի, ոչ կը մանէ, ոչ կը դոր-
ծէ . այսու ամենայնիւ ձեռն բարեգութ հօր մը պէս ա-

նանկ ալէկ զինքը կը հագցնէ որ, Սողոմոն խմաստունն ալ իր փառաւորութեան ատենը անոր պէս պայծառ ճիւղճեամբ հագուած մը չիկրցաւ հագնիլ: Կայեցէք երկինքին թռչունները. “Հայեցարուք ի թռչունս երկնից”, ոչ վարուցան կրնեն, ոչ կը հնձեն, ոչ ցորեննոց ունին. բայց Աստուած իբրեւ բարեգութ հայր մը զերենք կը կերակրէ, իրենց կեանքը կը պահէ: Բոլոր աշխարհիս վրայ եղած բաներուն աչք մը տուր, կըսէ Դաւիթ մարգարէն. Ի՞նչ է որ իբրեւ գթած հայր մը զամենքն ալ կը պահէ, ամենուն վրայ ալ հոգ ունի: Ինքն է որ դաշտերուն մէջ ջրերը կը քալեցընէ, որպէս զի խեղճ անասունները կարենան խմել. “Առաքեցեր զաղբիւրս ընդ ծործորս, արբուցանել զամենայն դաղանս վայրի”, (ՍՂ. ԶԷ. 10:) Ինքն է երկինքը ամպերով ծածկողն ու անձրեւ տուողը. “Զգեցոյց զերկինս ամպովք, պատրաստ արար զանձրեւ իւր յերկիր”, (ՍՂ. ԶԽԷ. 8:) Ինքն է որ հողէն խոտեղէն կը բուսցնէ մարդկանց համար. “Բուսոյց զխոտ ի լերինս, զգալարի ի ծառայութիւն մարդկան”, Ինքն է որ կը կերակրէ անասունները, և ագռաւին ձագերն ալ իրմէ կուղեն ու կրնդունին կերակուր. “Այն որ տայ անասնոց կերակուր, ձագուց ագռաւուց՝ որ կարգան առ նա”, Մէկ խօսքով՝ Ինքն է որ ամեն բանի վրայ հոգ ունի, ամենուն իրենց պէտք եղածը կուտայ, զամենքը մէկ վայրկեանէն մէկալ վայրկեանը կը պահէ. անոր համար իրաւցընէ ամենուն ալ հայր կըսուի. “Հաւատամ յի՞նչ հայր”:

Բայց մասնաւոր կերպով մը հայր է մեզի, որ իր բաշաւոր արարածներն ենք: Ինքն զմեզ ստեղծեց ոչնչէն, իր ձեռքովն զմեզ ձեւացուց. իրաւ՝ ուրիշ բաներն ալ ինքն ստեղծեց, բայց ամենքն ալ մեզի ու մեր պիտոյիցը համար ըրաւ. “Իշխեցէք ձկանց ծովու և թռչնոց երկնից և ամենայն անասնոց. ահա ետու ձեզ զամենայն խոտ սերմանելի. և ամենայն փայտ, որ ունիցի յինքեան պտուղ, ձեզ լիցի ի կերակուր”, (ԾՃ. Թ. 28:) Իսկ ընդհակառակն զմեզ իրեն համար, իր արքայութեանը համար ստեղծեց: Մարմիննիս ալ անանկ ըրաւ որ շիտակ վեր երկինքը նայի, անասուններուն պէս չէ՝ որ վար կընային դէպ ի գետինը, ինչպէս մեծն Գրիգոր կըսէ. ու նաև շնորհք մը գեղեցիկութիւն մը

տուաւ մեր մարմնոյն , որպէս զի խմանանք որ աս աշխրբքիս համար ստեղծուած չենք , այլ երկնից համար միայն : Հոգիինիս ալ բոլորովին իր պատկերն ունմանու թիւնն ըրաւ . “ Արար Աստուած զմարդն ’ի պատկեր իւր , , (Մ. Թ. 27 :) Ու նայեցէք որ ինչպէս իրաւ իր պատկերն ենք : Աստուած սարղ հոգի մընէ , մեր հոգին ալ անանկ է . թծ իմացական միտք մընէ , մեր հոգին ալ միտք ունի . թծ յիշողութիւն ու կամք ունի , մեր հոգին ալ ունի . թծ ազատ է և ինքնիշխան , մեր հոգին ալ ունի ազատ անձնիշխանութիւն . թծ անմահ է , մեր հոգին ալ չի մեռնիր . թծ ամմեն արարածներուն կիշխէ , աս իրեն իշխանութեանը զմեզ ալ մասնակից ըրաւ . “ Կացուցեր զնա ’ի վրայ ամենայն ձեռակերտաց քոց . զամենայն ինչ հնազանդ արարեր ’ի ներքոյ ոտից նորա , , (Ս. Թ. Թ. 7 :) Ուրեմն ինչպէս ամմեն զաւակ իր հօրը կը նմանի , թծ իր բարութեամբը ուղեւոր մեր հայրը ըսուիլ , զմեզ իր նմանութեամբն ըրաւ , ու իրեն նման գրեթէ աստուածներ ստեղծեց , որպէս զի մասնաւոր կերպով իրաւյնէ իր օրդիքն ըլլանք , ինչպէս որ շատ աեղ սուրբ գրքին մէջն ալ կըսէ . “ Ո՛հ նա է հայրն , որ արար զքեզ , , (Թ. Օրհն. ԼԹ. 6 :) “ Ո՛հ ապաքէն մի հայր է ամենեցուն ձեր , ո՛հ մի թծ հաստատեաց զձեզ , , (Ս. Թ. Թ. 10 :) Ուրիշ աեղ ալ զմեզ թծ կը կոչէ և իրեն նման զաւկըներ . “ Ես ասացի թէ աստուածք իցէք , կամ որդիք բարձրելոյ ամենեքին , , (Ս. Թ. Թ. 7 :)

Բայց թէպէտ ամմեն մարդկանց՝ ամմեն բանաւոր արարածներուն հայր է թծ , այլ բոլորովին մասնաւոր ու զարմանալի կերպով մը հայր է մեզի՝ օրքրխտոնեայ ենք : Ո՛հ իրաւ , սիրելիք , իրաւ մենք ամմենէն աւելի պատճառ ունինք թոյ որդիքն ըսուելու : Վասն զի չէ թէ միայն ստեղծեց զմեզ , այլ և իր անգին արունովը փրկեց սառանային դերութենէն . մեղքով մեռած էինք՝ կենդանացուց զմեզ , յարութիւն առնել տուաւ մեզի , զմեզ նորէն ծնաւ սուրբ մկրտութեամբ , մեզի նոր ու հոգեւոր կեանք մը տուաւ . ու մենք սր սատանային օրդիքն էինք ու դործած մեղքերնուս համար մեր Ժառանգութիւնը դժոխքն էր , եղանք ճշմարիտ օրդիք թոյ , եղբարք Գրիստոսի , ու Ժառանգակիցք արքայութեան : Ուստի սուրբ Յոհաննէս առաքեալը բոլորովին

իրմէն դուրս ելած՝ տեսէք ինչ սէր է այ մեր վրայ ունեցած սէրը, կրօն, տեսէք ինչպէս կը սիրէ զմեզ Իմ՝
 «Տեսէք որպիսի սէր շնորհեաց մեզ հայր, զի որդիք այ կոչեսցուք, և եմք», (Թ. Յ. Գ. 1 :) Մեղքով մեռած էինք՝ ազատեց զմեզ, մեզի նոր ու հոգևոր կեանք տուաւ, հոգևորապէս նորէն ծնաւ զմեզ, որպէս զի կարենանք նորէն իր որդիքն ըսուիլ ու ըլլալ։ «Զի որդիք այ կոչեսցուք, և եմք», Մեծ բարութիւն, մեծ ողորմութիւն որ չկըաշուեցաւ մեր հայրն ըլլալ։ Մեծ պատիւ, մեծ փառք մեզի, որ խեղճ ողորմելի որդեր ըլլալով՝ որդիք այ եղանք, անոր որ ամմեն թաղաւորներուն թաղաւորն է, ու երկնի և երկրի տէր։

Ուրեմն թէ որ Իմ մեր հայրն է, մեր վրայ հոգ աւունի՝ ինչպէս բարեգութ հայր մը իր զաւկըներուն վրայ ինքն է որ զմեզ կը պահէ, մեզի ամմեն վայրկեան կեանք կուտայ։ ամմեն ունեցածնիս իրմէն է, առողջութիւն, տեսնել, ըսել, խօսիլ, ուտել, խմել, հագնիլ, բոլորն ալ ինքն է տուողը։ մէկ խօսքով ինչ որ մեզի հարկաւոր է նէ՝ ինքն է հոգացողը։ Ու թէ որ երբեմն կը թողնէ որ բան մը պակսի ու նեղութիւն քաշենք, գիտէք ինչու համար է․ վասն զի մենք աղէկ զաւկըներու պէս չենք երթար իրեն հետ, անոր համար զմեզ կը խրատէ։ կամ մեր առաքինութիւնը կը փորձէ, որպէս զի համբերութիւն ընենք, խաչ քաշելու առիթ ունենանք, ու արքայութիւն երթալու արդիւնք վատորկինք։ Անանկ է նէ, թէ որ Իմ է զմեզ հոգացողը, թէ որ ամմեն ունեցածնիս իրմէն է, թէ որ մեզի ամմեն պէտք եղած բաները տուողն ինքն է նէ, ուրեմն ամմեն յոյսերնիս ամմեն վստահութիւննիս իր վրայ պիտի դնենք՝ չէ թէ մեր վրայ, չէ թէ ուրիշ մարդկանց վրայ, չէ թէ աշխրբիս բաներուն վրայ։ Վասն զի թէ որ Իմ անանկ բարեգութ հայր մըն է՝ որ դաշտը բուսած շուշանին ալ, ծառերուն բոյսերուն ալ, երկրնի թռչուններուն ալ, երկրիս վրայ եղած անասուններուն ալ ամմեն պէտք եղածը կը հոգայ, ինչպէս կրնայ ըլլալ որ մեզի պէտք եղածը չի հոգայ որ իր որդիքն ենք, միայն թէ մեր կողմանէ չի պակսինք մեր որդիական պարտքերն ընելու։ Ար հայրը կը դանեա, կըսէ Բրիստոս տէրն մեր, որ երբոր զաւակը հաց խնդրէ նէ՝ ինքը քար տայ, կամ հակիթ ուղէն է՝ ինքն օձ կամ կարիճ տայ։ Ու ետքը խօսքը հոս

կը լմնեցնէ որ՝ եթէ մարգիկ չար ըլլալով իրենց որդւոյը աղէկ բաներ կուտան, ու սրչափ որ կրնան՝ չեն թողներ որ բան մը պակսի անոնց, որչափ աւելի ձեր երկնաւոր հայրը ձեզի հարկաւոր եղածը կուտայ. «Իսկ եթէ դուք՝ որ չարքդ էք՝ գիտէք պարգևս բարիս տալ որդւոց ձերոց, որչափ ևս առաւել հայրն ձեր որ յերկինն է՝ տացէ բարիս այնոցիկ որ խնդրենն զնա. (Մատթ. 11.) Բայց աս նախ աստուածութեանը վրայ, ու որչափ վստահութիւն պէտք է իր վրայ ունենանք, բաւական խօսեցայ ձեզի անցած տարուան յորդորակներուս մէջը :

Թէ որ անո՞ մեր բարեգութ հայրն է՝ որ զմեզ կը հոգայ, մեր կեանքը կը սահէ, ու ամեն վայրկեան իր մով է մնալիս, անանկ որ՝ առանց իրեն վայրկեան մը չենք կրնար ապրիլ, ոչ քայլ մը ընել, ոչ շունչ մը առնել, և ոչ պզտիկ շարժմունք մը ընել, ինչպէս կը լլայ ուրեմն որ շատերը Աստուծոյ ամենակն չեն վախնար. «Ոչ է երկիւղ նա առաջի աչաց նոցա», (Հով. 18.) ան բանի մը տեղ չեն դներ, զանոնք կանարգեն, ինչպէս ինքն իր բերնովը կը գանգաւորի. «Եթէ հայր եմ ես, ո՞ր է միտքն իմ. և եթէ տէր եմ, ո՞ր է պատիւն իմ», (Մատթ. 6.) այսինքն թէ որ ձեր հայրն եմ նէ, ուրեմն ո՞ր է ձեր որդիական սէրը՝ որ ինծի պարտական էք, ապերախտ զաւակներ. թէ որ ձեր տէրն եմ, ձեր անուն եմ, ո՞ր է ուրեմն իմ պատիւս : Ինչպէս կը լլայ որ շատերը և ոչ կը մտածեն զանոնք, և ոչ կը յիշեն զինքը, թէ և ինքը շարունակ իրենց վրայ կը մտածէ, անգագար զիրենք կը հոգայ : Մանաւանդ իր շնորհքները իր տուած բաները՝ գէշի կը գործածեն, իր բարերարութիւնները՝ իրեն գէժ ընելու կը բանեցնեն, զինքը նախատելու, շարունակ մեղք գործելու : Ու ժերնին ուրիշ չարք ու բռնութիւն ընելու կը գործածեն, հարստութիւնն՝ հպարտանալու և մոխելու. խելքերնին՝ ուրիշները խաբելու, ուրիշի զրկանք ընելու. լեզուին՝ գէշ խօսքեր ըսելու, բամբասանք ընելու, անպարկեշտ բաներ խօսելու. աչուրնին՝ անամթ նայուածքներու. ամեն զգայարանքնին և ուրիշ ինչ որ տուեր է նէ իրենց անձ՝ իրեն գէժ գործընելու, միշտ իրեն գէժ ընելու : Բայց անոնք որ ասանկ բարեգութ հօր մը գէժ այսպիսի ապերախտութիւն կրնեն, ան ան.

զեղջ մեղաւորներն որ տարիներով յամառեալ կը կենան մեղքի մէջ՝ հոգիսին սատանային ձեռքը դրած, առանց ամենակին այ հետ հաշտուելու, առանց խոստովանելու, թող աղէկ դիմանան որ, իրաւ ամ հայր է, բայց ամենակարող հայր, որ ամեն ուղածը կրնայ ընել, որ հեռուանց կը հասնի իրենց, կրնայ զիրենք պատժել, կրնայ մէկ վայրկեանի մը մէջ՝ մէկ ուղեւորը՝ իրենց կեանքը լմնցընել ու դժոխքին տակը ձգել զիրենք, որ երթան իրենց ըրածը տեսնեն: Դառնանք առջի խօսքերնիս:

Ուրեմն “ ամ հայր ”, ըսելը, որ Հանգանակին առջի խօսքին բառերն են, ըսել է որ ամ հայր է իր միածին որդւոյն՝ որ իրմէն ի յաւիտենից ծնած է, ամ հայր է ամեն արարածներու, ամ հայր է մասնաւորապէս մարդկանց, իսկ աւելի մասնաւոր կերպով հայր է քրիստոնէից՝ որ Քրիստոսի արդիւնքովը սուրբ աւաղանէն ծնանելով իր որդիքն եղեր ենք: Իսկ անմիջապէս ետեւէն եկած բառը “ հայր ամենակալ ”, ըսել է որ ամ ամենակարող է, ինչ որ կուզէ՝ կրնայ ընել. իր առջևը անկարելի բան չիկայ. “ Առ այ ամենայն ինչ զօրաւոր ”, (Մատթ. ԺԹ. 26:) Բան մը չիկայ որ իր կամացը դէմ կարենայ կենալ. “ Ոչ ոք է որ ընդդէմ կայ քեզ ”, (Եսէեյ. ԺԳ. 9:) Իր ուղեւոր միայն հերկք է որ շուտ մը ըլլայ ուղածը. “ Ասաց և եղեն ”, (Սղ. 28:) Մարդիկ շատ բան կրնան ընել, բայց ամեն ուղածին չեն կրնար. անթիւ բան կայ՝ որ ամենակին չեն կրնար ընել, և ան քիչ բաներն ալ որ կրնան՝ դժուարաւ ու աշխատանք կրնեն, միայն ուղեւորներն չըլլար, պէտք է որ ձեռք ուժ ու ամեն հնարք բանեցընեն: Նաև թագաւորները իրենց բոլոր իշխանութեամբը չեն կրնար ամեն ուղածին ընել: Իսկ ամ, ամեն թագաւորներուն թագաւորը, երկնի և երկրի տէրը, ամեն բան կրնայ ընել, ինչ որ հակասական չէ կամ տկարութենէ առաջ չի դար. ինչպէս անանկ ընել որ եղած չըլլայ ինչ որ իրօք եղած է, կամ սուտ ըսել, մեղք դործել: Ասոնցմէ ի զատ ամեն բան կրնայ ընել, և ընելու համար՝ մէկու մը կարօտ չէ, բանի մը պէտք չունի, ուղեւոր միայն հերկք է, մէկէն ուղածը կը կատարուի. “ Ասաց և եղեն ”, հրամայեաց և հաստատեցան ”:

Ուրեմն, սիրելիք, թէ որ ամ ամենակարող է, թէ

որ ամեն ուղածը կրնայ ընել նէ, ինչ գծուարութիւն կը մնայ հաւատալու և չխտարակուսելու մեր սուրբ հաւատքին ինչ և իցէ ճշմարտութեանցը և խորհուրդներուն, որչափ ալ գծուարին ու անկարելի երևնան մեզի. թէ որ մեզի անկարելի է, այլ որ ամեն բան կրնայ ընել՝ կարելի է: Ինչպէս մեզի անկարելի կերևնայ որ կատր մը հացը սրբադործուելով՝ ըլլայ ամբողջ մարմին Քրիստոսի և արիւն, հանդերձ աստուածութեամբը. բայց անկարելի չէ այլ, որ ինչ կարգէ դուրս բան ուղէնէ՝ կրնայ ընել. անոր համար ամենեւին գծուար պիտի չըլլայ մեզի աս սուրբ խորհրդիս հաւատալը, երբոր անոր բերնովն ըսած է անանկ ըլլալը: Ասանկ ալ ուրիշ ամեն խորհուրդները:

Թէ որ ան ամենակարող է, ուրեմն պէտք է որ ամեն յոյս ու վստահութիւն ունենանք իր վրայ. վասն զի որչափ ալ գծուար ըլլայ ուղածնիս, մեզի պէտք եղածն ու Աստուծոյ խնդրածնիս, ինքն որ ամենակարող է և ամեն ուղածը կրնայ ընել, թէ որ ուղելու ըլլայ՝ կը լսէ մեզի, ու կուտայ խնդիրքնիս, ինչպէս այնչափ սուրբերուն լսեց ու իրեն փառացը համար անոնց խնդրած մեծ մեծ հրաշքներն ըրաւ: Ինչպէս Աբրահամ այլ խոստմանն ու ամենակարողութեանը վստահանալով, թէ և ամենեւին յուսալի բան չէր որ պառաւ կնոջմէն զաւակ ունենար, հաւատաց որ անթիւ զաւակներու հայր պիտի ըլլար, վասն զի ան ամեն բան կրնայ ընել. ուստի իր հաւատացածն եկաւ ելաւ: Աս ալ հելք չէ. Աբրահամ մէկ հատիկ զաւակ մը ունէր, ուսկից պիտի ծնանէին այլ խոստացած իր անթիւ թոռները. ու ան իրեն հրամեց որ սպաննէ ան մէկ հատիկ զաւակը՝ զոհ ընէ ցցուցած լեռանը վրայ: Արնար Աբրահամ ըսել մտքէն, թէ որ աս մէկ հատիկ զաւակս սպաննեմ զոհեմ նէ՝ ուսկից պիտի ունենամ այլ ինծի խոստացած թոռներս: Բայց ասանկ չիմտածեց, մէկէն պատարաստուեցաւ զաւակը զոհելու. մէկալ գիէն ալ գիտնալով որ ան ամենակարող է, հաստատուն հաւատք ունէր որ այլ խոստմունքը ամենեւին յոյս չեղած տեղն ալ պիտոր կատարուէր: Ինչ մեծ երկիւղածութիւն, ինչ մեծ հաւատք Աստուծոյ ամենակարողութեանը վրայ. «Որ յայնչոյսն յուսով հաւատաց» ընել նմա հայր ազգաց բազմոց. . . և հաստատուեցաւ ի

միտս իւր, և թէ որ խոստացաւն՝ կարող է առնել,,
(Հոմ. Գ. 18 :)

Թէ որ Թժ աւանակարող է, ուրեմն պէտք է որ վախ-
նանք իրմէն, պէտք է որ մեծարենք զինքը : Ո՞վ կրնայ
չիվախնալ, ո՞վ կրնայ չմեծարել աւանակարող տէր մը՝
որ մէկ վայրկենի մէջ՝ մէկ ուղեւորը կրնայ վերցընել
մեզմէն ու ժերնիս ալ, առողջութիւննիս ալ, հարստու-
թիւննիս ալ, կեանքերնիս, ամմեն ունեցածնիս ալ,
ու կրնայ զմեզ գոհիւրիս տակը ձգել, վերջին թշուա-
ռութեան հասցընել : Այսու ամենայնիւ շատերն Աս-
տուծմէ չեն վախնար, զԱստուած չեն մեծարեր, զԹժ
բանի մը տեղ չեն դներ, իբրև թէ չըլար, իբրև թէ չի-
կրնար զիրենք պատժել : Բայց ողորմելիներն ալէկ
գիտնան որ եթէ աս աշխարհիս վրայ իրմէն չիվախնան
նէ, անգիի աշխարհը յաւիտեան վախնան պիտի՝ խիստ
ծանր քնասով : Անոր համար Քրիստոս տէրն մեր կըսէ
որ այնչափ չիվախնանք անոնցմէ՝ որ զմեզ կրնան սպան-
նել, բայց սպաննելէն ետքը ուրիշ բան չեն կրնար ը-
նել . “ Սի՛ զարհուրիցիք յայնցանէ՛ որ սպանանեն
զմարմին, և յետ այնորիկ աւելի ինչ ոչ ունիցին աս-
նել,, (Ղ. ԺԲ. 4 :) Հապա Թժ աւանակարողութենէն
վախցէք կըսէ, որ ձեզի մահ խրկելէն ետքը՝ կրնայ
դժուր ալ խրկել զձեզ որ յաւիտեան տանջուիք . “ Այլ
ցուցից ձեզ յուսմէ երկնցից . երկնցից յայնմանէ՛
որ յետ սպանանելոյ ունի իշխանութիւն արկանել ի
դէհեն . այո, ասեմ ձեզ, յայնմանէ երկնցից : Ո՛հ
որչափ օգտակար է Թժ վախը, ինչպէս զմեզ չարէն ետ-
կը կեցընէ, ու բարին գործել կուտայ . այնչափ է օգ-
տակարութիւնը, ինչչան սուրբ գիրքը երանի կուտայ
Աստուծմէ վախցողին . “ Երանեալ է այր՝ որ երկնցի ի
տեառնէ,, (ՍԼ. ՃԺԲ. 1 :) Հիմայ կը մնայ որ հուա-
սամբին առջի խօսքին ետքի բառերն ալ մեկնեմ՝ ձեզի,
այսինքն “ արարիչ երկնի և երկրի,, :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԲ .

Հաւատարմին “ արարիւ երկնի և երկրի ”
Բառերուն վրայ :

Ասկէց առաջ մեկնեցի ձեզի ինչ ըսել է “ Հաւա-
տամ յի՜նձ հայր ամենակալ ”, որ Հաւատամքին առջի
մասն է . հիմայ պիտի մեկնեմ նոյն առջի մասին ետքի
բառերն ալ, այսինքն “ արարիչ երկնի և երկրի ” :

Աս ըսելով՝ կը դաւանինք որ ի՜նձ իր ամենակարողու-
թեամբ կրնալով ամմեն կարելի բան ընել, այսինքն ինչ
որ հակասական չէ, ինքն ստեղծեր է ամմեն բան, առ-
ջինէն ինչւան ետքինը, մեծէն ինչւան պղտիկը . ինքն է
ամմենուն ստեղծողը . այսպէս կը սորվեցընէ մեր հա-
ւատքը, ասանկ կը սորվեցընէ նաեւ բնական խելքը :
Վասն զի ամենակարող և ամենիմաստուն Աստուծմէ
ի՜ զատ ո՞վ կրնար ասանկ մեծ աշխարհք մը ստեղծել,
այսչափ չորքստանի թռչուն սողուն զեռուն՝ ջրի ու
ցամաքի կենդանիներ, այսչափ ծառեր բոյսեր ծաղ-
կրներ, ու այսչափ ուրիշ տեսակ տեսակ աղւոր բա-
նէր : Ամենակարող և ամենիմաստուն Աստուծմէ ի՜
զատ ո՞վ կրնար ասանկ ընդարձակ անասման ծայր
չունեցող երկինք մը ստեղծել, այսչափ միլորակներ ու
աստղեր՝ որ սիրուն սիրուն կը փայլին, ու թէ և զգա-
ցողութիւն չունին՝ քարի փայտի պէս են՝ այսու ամե-
նայնիւ կը շարժին ու սաստիկ կը վազեն, չըջաննին ալ
անանկ կարգ կանոն ունի՝ որ ամենեւին չեն խոտորիր :
Ասիկայ անանկ յայտնի ճշմարտութիւն մընէ, որ չի-
տեսնելու համար հերիք չէ աչւնիս գոցելը՝ այլ նաեւ
պէտք է որ փորենք հանենք, ու չիհաւատուու համար
հերիք չէ խենթ ըլլալը՝ պէտք է որ անասուններէն ալ
գէշ ըլլանք :

Բայց սուրբ առաքեալները Հանգանակին մէջը “ արարիչ երկնի և երկրի ” ըսելով չեն ուզեր ըսել որ ի՜նձ
նիւթական բաները միայն ստեղծեր է ինչ որ կը տես-
նենք, այսինքն երկինք, երկիր, արեւ, լուսին, աստղեր,

ծառեր, տուններ, անասուններ և այլն, այլ կուզէն զսեւ ալ որ ինչ որ երկրնքին մէջն ու երկրիս վրայ բան կայ նէ, այսինքն ինչ որ աչքով կը տեսնենք ու ինչ ալ որ աչքի տակ չեն իյնար, ինչպէս հրեշտակներն ու բոլոր երկնային հոգիները, ամենքն ալ անձ է ստեղծեր: Անոր համար սուրբ եկեղեցին նիկիական ու Կոստանդնուպոլսի ժողովոյն Հանգանակներուն մէջը, որոնք առաքելականին միտքը աւելի բացատրելու համար եղած են, “արարիչ երկնի և երկրի” ըսելէն ետքը՝ “երևելեաց և աներևուծից” բառերն ալ կեկեղծնէ, մեղի սորվեցնելու համար հաւատքի մաս ըլլալը՝ որ անձ է թէ միայն նիւթական երեցած բաներն ստեղծեր է, այլ նաև ուրիշ շատ հոգեղէն ու աչքի տակ չենկնող բաներ, ինչպէս հրեշտակներն ու երկնային հոգիները: Ուրեմն ամեն անթիւ անհամար ան ստեղծած բաները՝ երկու գլխաւոր տեսակ կը բաժնուին, նիւթական երեցած բաներն ու աներևոյթ հոգեղէն արարածներ: Ուստի առաջ նիւթական երեցած բաներուն ստեղծման վրայ կը խօսիմ ձեզի, ու ետքն ալ աներևոյթ հոգեղէն արարածներուն:

Մովսէս մեծ մարգարէն, այ տուած լուսովը՝ աշխարհիս ստեղծման պատմութիւնը ճիշդ ինչպէս որ եղած է՝ գրեց, ու սուրբ գրքին մէջը մտիկ ըրէք ինչպէս կը պատմէ. “Ի սկզբանէ արար անձ զերկին և զերկիր”։ Առաջուց, այսինքն երբոր գեռ բան մը չիկար, ամեն բանէն առաջ ստեղծեց անձ երկինք ու երկիր, ու անկէց ետքը վեց օրուան մէջ երկրնքին ու երկրիս վրայ եղած ամեն բաներն ըրաւ: Չէ թէ կարօտ էր վեց օր անցընելու՝ որ ստեղծէ ամեն բան, վասն զի իր ամենահարողութեամբը կրնար մէկ վայրկեանի մէջ՝ մէկ ու զեւովը ամեն բան ստեղծել, այլ ինչպէս սուրբ հարք կրտսէն՝ որպէս զի կարենանք մէկիկ մէկիկ իր մեծագործութիւնները զննել, ու զարմանալ իր մեծ համբերութեանը անսահման բարութեանն ու ամենակարողութեանը վրայ: Ուրեմն նախ երկինք ու երկիր ստեղծեց անձ. բայց որովհետեւ երկիրս պարապ էր ու մթով ծածկուած, մէկէն առջի օրն ստեղծեց անձ լոյսը, և անիկայ մութէն զատելով՝ անունը ցորեկ դրաւ, իսկ մութին անունը գիշեր: Երկրորդ օրն ստեղծեց երկինքն՝ որ կը տեսնենք, ու անոր վրայ եղած ջրերը տակի ե-

ղած, ջրերէն ղատեց : Երրորդ օրը, որովհետև երկիրս
դեռ ջրերով ծածկուած էր, զանոնք մէկտեղ ժող-
վեց, անուննին ծով դրաւ, և առանց ջրի մնացած
տեղուանքը՝ ծառեր՝ բոյսեր՝ խոտ՝ ծաղկրներ ու ամ-
մեն տեսակ պտուղներ բուսուց : Չորրորդ օրն ստեղծեց
արեւը՝ լուսինը՝ մոլորակներն ու աստղերը, և անոնք եր-
կրնքին մէջը աեղաւորեց, որպէս զի երկրիս լոյս տան,
արեւը ցորեկը, ու լուսինը գիշերը, ու կարգաւորեալ
անփոփոխ շարժմունքով որոշեն օրերը՝ ամիսները՝ ե-
ղանակներն ու տարիները : Հինգերորդ օրն ստեղծեց
տեսակ տեսակ ձկներն ու թռչունները, հրամմելով ե-
րենց որ աճին ու շատնան՝ լեցընեն ծովն ու երկրիս
վրայ : Վեցերորդ օրն ստեղծեց ուրիշ ամմեն տեսակ
կենդանիներն ու գաղանները, և ամմենէն ետքն ստեղ-
ծեց ամմեն արարածներէն աղէկը, այսինքն մարդը, ու-
րուն իր պատկերն ու նմանութիւնը տուաւ, ու էրիկ
կնիկ ստեղծեւէն ետքը՝ օրհնեց զիրենք ու հրամեց որ ա-
ճին ու շատնան, բոլոր երկրիս տիրեն, իշխեն ձկներուն
թռչուններուն անասուններուն գաղաններուն, ևէր
ըլլան ծառերուն բոյսերուն ծաղկրներուն ու երկրիս
ամմեն բերքերուն : Աս է աշխրբքիս ստեղծմանը ճշմա-
րիտ սլառմութիւնը, ինչպէս որ սուրբ գրքին մէջը կը
կարդանք, ու հաւատքի մասն է :

Բայց ինչպէս ստեղծեց ի՞նչ տա ամմեն բաներն որ
ըսինք. կարծէք որ աշխատանք քաշեց այսչափ տեսակ
տեսակ ու աղւոր բաներն ստեղծելու. խօսք մը միայն
աժեց իրեն տա ամմեն բանը : Թող ըլլան ըսաւ երկինք
ու երկիր, ու ըսաւ չըսաւ՝ եղան : Թող ըլլայ ըսաւ լոյ-
սը, ու մէկէն եղաւ : Թող ըլլայ ըսաւ արեւն ու լուսի-
նը՝ բոլոր աստղերով ու մոլորակներով հանդերձ, ու
ըսածին պէս եղան : Թող ըլլան ծառերը բոյսերը ծաղ-
կրները պտուղները ձկները թռչուններն ու կենդանի-
ները. ու ըսելու չմնաց՝ տա ամմեն բաներն եղան :
« Ասաց և եղեն, հրամայեաց և հաստատեցան » (Սղ.
ճխը) : Ի՛նչ մեծ կարողութիւն : Բայց դուք հիմայ կը
կարծէք որ ի՞նչ տա ամմեն բաներն ստեղծելու համար՝
իրաւ խօսած ու հրամմած ըլլայ. անանկ չէ, սխալ է
կարծածնիդ : Սուրբ գրքին ըսելն որ ի՞նչ խօսեցաւ ու
խօսքով մը ամմեն բան ստեղծեց՝ մեր մտքին տկարու-
թեանը յարմարելու համար է միայն. թէ որ չէ՝ ի՞նչ

խօսեցու ալ կարօտ չեղաւ, բառ մընալ չըսաւ, ուղեւը միայն հերիք եղաւ ամմեն բան ստեղծելու: Ուղեց չուղեց որ արեւը լուսինն ու աստղերն ըլլան, մէկէնիմէկ ամմենքն ալ եղան: Ուստի ձեռք մէկ խօսքով ամմեն բան ստեղծեց ըսելը, ուղեւը միայն ստեղծեց ըսել է. ու ձեռք ըսաւ ըսելը, ձեռք ուղեց ըսելուն հետ նոյն է: Մեծ բան, իրաւ մեծ. ձեռք ուղածին պէս որ աշխարհքս ամմեն բաներով մէկտեղ ստեղծուի, մէկէն ստեղծուեցան: Աս ի՛նչ իմաստութիւն է, ի՛նչ անսահման կարողութիւն, բոլոր աշխրբքիս թագաւորներն ի՛նչ են ասանկ մեծ՝ ասանկ իմաստուն ու ասանկ ամենակարող ձեռք գիմացը. մըջիւնէն ալ պղտիկ են, ոչ ինչ մըջեն: Ուրեմն ի՛նչ մեծարանք, ի՛նչ սէր պէտք էր ունենայինք իրեն. մանաւանդ որ աս ամմեն ստեղծած բաները՝ մեզի համար է ստեղծեր, մեր պիտոյցն ու մեր օգտին համար: Այսու ամենայնիւ շատերը զձեռք մեծարելու զձեռք սիրելու տեղը՝ բոլորովին ուրիշ բան կը սիրեն, ուրիշ բան կը մեծարեն: Ասկէց մեծ կուրութիւն, ասկէց այլանդակ ապերախտութիւն կրնայ ըլլալ:

Իմացանք որ ձեռք է եղեր աշխրբքիս ստեղծողը, և իր ուղեւը միայն ամմեն բան ստեղծեր է. բայց ի՛նչ բանէն ստեղծեր է զանոնք: Պարտաւ տեղը կը փնտրուենք ինչ բանէն ստեղծելը. վասն զի թէ որ աշխարհքս ստեղծուելէն առաջ բան մը չիկար, ուրեմն ձեռք բանէ մը չէ ստեղծեր զանոնք, իր ամենակարող կամքովը ոչընչէն հաներ է ամմեն բան: Ուրիշ է բան մը ստեղծելը, ուրիշ է շինելը. շինելու համար ուրիշ բան մը կը գործածենք, անկէց կը շինենք. ինչպէս արձանագործ մը պէտք է որ բանէ մը շինէ արձանը, ինչպէս քարի մը կտորէ, ու գրով և ուրագով ձեռք ու կերպարանքի բերէ, մարդ կամ գազան ձեռքընելով կամ ինչ որ կուղէ նէ: Ասանկ ալ դարբինը կղպակ մը կամ բալլիք մը շինելու համար՝ պէտք է որ երկաթ կրակ ու գործիքներ ունենայ: Նմանապէս հիւսնը սեղան մը կամ աթոռ մը շինելու համար՝ պէտք է որ փայտ սղոց ուրագ գործածէ: Բայց ասոնք բան ստեղծել չեն, այլ մինակ բանէ մը ուրիշ բան շինել, բանի մը ուրիշ ձեռք տալ: Իսկ ստեղծել ըսելը բան մը ոչնչէն բան ընել ըսել է: Անոր համար ո՞ր առաքեալները հաւատամբին մէջ արարիչ այս.

ինքն ստեղծիչ երկնի և երկրի ըսելով ըսել կուզեն որ
 ամ ոչնչէն ըսաւ երկինք և երկիր ու ամեն բան, ինչպէս
 սուրբ հաւատքը մեզի կը սորվեցնէ, ու ինչպէս պարտ-
 կան ենք հաւատալու հաստատուն հաւատքով: Տեսե՛ք ու-
 բեմն ւայ ամենակարողութեանը մէկ ուրիշ մեծ հրաշքն
 ալ: Ոչնչէն ստեղծել առ ահագին աշխարհքը, ոչն-
 չէն այսչափ տեսակ տեսակ գեղեցիկ բաներ: Ո՞վ կայ
 աշխրբիս վրայ, որչափ ալ խելացի դիտուն ու ճարտար
 կուզես նէ՝ թող ըլլայ, թող աշխրբիս մէջ մէկ հատիկ
 ըլլայ, ո՞վ կայ որ պզտիկ ճանճ մը կրնայ ստեղծել ոչ-
 ընչէն: Թէ որ պզտի ճանճ մը ոչնչէն ստեղծելը հրաշք
 է նէ, հապա ի՞նչ հրաշք պիտի սեպենք ւայ ոչնչէն չէ
 թէ ճանճ մը ստեղծելը՝ այլ բոլոր գաղանները անա-
 սուններն ու այնչափ տեսակ տեսակ թռչուններն ու
 ձկները. ի՞նչ հրաշք պիտի սեպենք ոչնչէն ստեղծելն
 երկինք արեւ լուսին՝ բոլոր աստղերով. ծառերը բոյ-
 սերն ու ամեն բան: Մենք հիմայ չենք զարմանար ասոնց
 ստեղծութեան վրայ, վասն զի միշտ կը տեսնենք, աչը-
 նուս առջին են. բայց թէ որ ամենին տեսած չըլլայինք,
 կոյր ծնած ըլլայինք, ամենին բան մը տեսած չըլլայինք,
 և որ մը յանկարծ բարձր լեռան մը գլուխ կենալով ա-
 չընին բացուէր, ո՞հ ան ի՞նչ զարմանալի բան կերկնար
 աշխրբիս մեծութիւնը, երկրնքին գեղեցկութիւնը, ա-
 րեւ, լուսինը, աստղերն ու առ ամեն աղւոր բաները
 երկրնքին մէջն ու երկրիս վրայ. ո՞հ ինչպէս կապշէինք
 կը մնայինք, ո՞հ ինչպէս կը հիանայինք մտածելով որ ամ
 ոչնչէն մէկ ուղեւորն առ ամեն տեսակ տեսակ սիրուն
 բաներն ստեղծեր է: Թէ որ կը զարմանանք չիտանուած
 բան մը նոր տեսնելով, ինչպէս թագաւորական մեծա-
 գործ պալատ մը, մէկ վարպետ մեքենայ մը, ճարտար
 ձեռագործ մը, որչափ աւելի կը զարմանայինք երկրն-
 քին ու աշխրբիս մեծագործութեանն ու ճարտարու-
 թեանը վրայ. որչափ կը սիրէինք ւայ բարութիւնը իմաս-
 տութիւնն ու ամենակարողութիւնը, որ ոչնչէն ա-
 սանկ աղւոր բաներ մեզի համար մեր օգտին համար
 ստեղծեր է. որչափ մեր միտքը կը վերանար մեծարե-
 լու ասանկ բարերար իմաստուն ու հզօր տէրը: Սուրբ
 Անտոն աբբան որ մը անապատին մէջը մինակ նստեր էր.
 փիլիսոփայ մը անկէց անցնելու ատենը՝ ըսաւ իրեն.
 ի՞նչպէս կրնաս առանց դրքի մը մինակ նստիլ հոս, ա-

« և անց բան մը կարդալու : Գիտէք ինչ պատասխան տուաւ սուրբը . իմ գիրքս բոլոր աշխարհքս է ըսաւ , ասոր մէջը կը կարդամ ան մեծութիւնը , ասոր վրայ նկարած կը տեսնեմ ան կենդանագիրքը . “ Զի աներեւոյթք նորա ’ի սկզբանէ աշխարհի արարածովքս իմացեալ տեսանին , այսինքն է մշտնջենաւորութիւն և զօրութիւն և աստուածութիւն նորա ” . (Հով. Թ. 20:) Տեսնելով ան ըրած աս մեծ գործքերը , ասոնցմէն իր մեծութիւնը կը գուշակեմ , յայտնի կը տեսնեմ ով է ան , ու իր սիրովը կը վառուիմ , չեմ կրնար չիսիրել ու չիմեծարել զինքը , չեմ կրնար չինուիրել զիս իր ծառայութեանը : Մեզի ալ ասանկ կը լայ , սիրելի որդիքս , թէ որ աշխրջքիս ունայնութիւններուն ետեւ ըլլալու տեղը՝ քիչ մը մտքերնիս վերջնէնք արարածներէն , ու անոնց արարչին մեծութիւնը ճանչնանք : Ո՛հ թէ որ մէյմը ճանչնալու ըլլայինք ինչ է ան , չէինք կրնար իրմէն ուրիշ բան սիրել , իրմէն ուրիշ բան ազնուօք չէր երևնար :

Բայց անյամենակարողութեանն սքանչելիք դեռ հոս չի լմննար : Աստուած իր մէկ ուղեւորին աս ամմեն նիւթական երեցած բաները ոչնչէն ստեղծելէն ’ի զատ , որոնց վրայ ինչուան հիմայ խօսեցայ , ստեղծեց նաեւ երկրներն անթիւ հոգիներն աշխրջքիս սկիզբէն ’ի վեր , այսինքն ան սիրուն լուսեղէն հրեշտակները , որ զինքը կը փառաւորեն և իրեն կը ծառայեն : Ասոնց աշխրջքիս սկիզբէն ’ի վեր ստեղծուած ըլլալը՝ հաւատքի մասն է , սուրբ գիրքը ամմեն տեղ կը յիշէ զիրենք , միշտ եղած է աս աւանդութիւնը , ու սուրբ եկեղեցին՝ որ անսխալ է՝ ասանկ կը սորվեցնէ , ու Լատերանու Ժողովքին մէջ ասանկ վճռեց : Աս ալ հաւատքի մասն է որ հրեշտակները բոլորովին անմարմին հոգիներ են , վասն զի թէ և սուրբ գրքին մէջը կը կարդանք՝ որ շատ անգամ մարդու կերպարանքով երեցեր են , ինչպէս Աբրահամու , Դովաայ , Յակոբ նահապետին , առաքելոց , և ուրիշ շատ սուրբերու , բայց ան մարմինը իրենցը չէր , քիչ մը առեն աչքի երևնալու համար առած էին , չէնէ՛ հոգի ըլլալովին՝ մէկը չէր կրնար տեսնել զիրենք : Հրեշտակները հոգի ըլլալով՝ հիւանդութեան խեղճութեան նեղութիւնները չունին մեզի պէս , որ մարմիններնուս պատճառաւ կը քաշենք . ընդհակառակն անոնց ամմեն տեսակ բարձր կառարելութիւններ տուած է՝

Թէ բնական և Թէ շնորհաց կարգի . ուստի անանկ ճաշաւանդ , անանկ ուժ , անանկ կարողութիւն , անանկ արագութիւն և այնչափ անհամեմատ մեզմէ վեր ուրիշ ձիրքեր ունին , որ կրնան ճանչնալ մտածել ընել շատ բան՝ որ մեզի բոլորովին անկարելի է :

Սուրբ գիրքը չիյայտնէր մեզի որ ան վեց օրուանը որ օրը՝ որ ատենն ստեղծեց ամ հրեշտակները . բայց ինչպէս սուրբ Օգոստինոս կրտէ , կերենայ որ մէկէն առջի օրն երկրնքին հետն ստեղծուեցան . ստոյգն ու չիտաբախտեալու բանն ան է որ ամ աշխարհիս հետ զիրենք ստեղծեց : Հոյն սուրբ հաւատքը կը սորվեցընէ մեզի որ հրեշտակները ուղևորութեան վիճակի մէջ ստեղծուեցան , այսինքն անձնիշխան ազատութեան մէջ՝ բարի կամ չար դործելու . մէկ մասը հաւատարիմ եղան ան , ամենակն իրեն դէմ չըրին , ու յաւիտենական փառաց արժանի եղան . իսկ մէկալ մասը՝ որոնց գլխաւորն եղաւ Արուսեակը այսինքն Սաղայէլը , ապստամբեցան Աստուծմէ ինքնահաւանութեամբ , և ան հնազանդելու և հպատակ ըլլալու տեղը՝ ուղեցին իրեն հաւասար ըլլալ . “ Եղեց նմանող բարձրելոյն ” . (Ես . ԺԳ . 12 :) Անոր համար մէկէն պատժուեցան , ու երկրնքէն վառնաւելով դժոխքը թափեցան , լուսեղէն հրեշտակ էին՝ խաւարային դե եղան : Աս երկրնքէն ինկած չար հրեշտակներն անոնք են՝ որ կըսուին սատանայ . և ան դէմ ունեցած ատելութիւններնուն համար , ու նախանձելով մեր վրայ՝ որ իրենց կորսնցուցած փառքը պիտի ստանանք , շարունակ կը փորձեն զմեզ , և ամեն հնարք կը բանեցընեն՝ որ զմեզ մոլորեցընեն խաբեն ու իրենց հետ յաւիտենական դատապարտութեան մէջ ձգեն : Ուստի Պետրոս առաքեալը կրտէ որ սատանաները կատաղած առիւծներու պէս մեր չորս գին կը պաղախին՝ հոգինիս կլելու համար : Բայց մեր բարեբախտութիւնն ան է որ՝ կապուած շներու պէս կը հաջեն , կրտէ սուրբն Բեռնարդոս ու սուրբն Օգոստինոս , բայց չեն կրնար խածնել զմեզ Թէ որ մենք զմեզ իրենց բերանը չիձգենք : Մեր բարեբախտութիւնն ան է որ՝ եթէ մէկ գիէն սատանաներն զմեզ կը փորձեն մեղքի մէջ ձգելու և յաւիտենական դատապարտութեան արժանի ընելու , մէկալ գիէն բարի հրեշտակները մեզի համար աղօթք կընեն ան , որ մեզի օգնէ իր շնորհքը տայ , որպէս

զի իրենց հետ յաւիտեան օրհնենք փառաւորենք ու վայելէնք զինքն արքայութեան մէջ: Մեր բարեբախտութիւնը ան է որ՝ բարի հրեշտակները չէ թէ միայն աղօթք կրնեն, այլ նաև կօգնեն մեզի, կը պաշտպանեն զմեզ, լոյս կուտան մեր մտքին, ու բարի խորհուրդներ մտքերնիս ձգելով՝ կը յորդորեն զմեզ միշտ բարեգործութիւն ընելու, միայն թէ որ մօտիկ դնենք նէ իրենց: Մանաւանդ, ինչպէս սուրբ հաւատքը կը սօրվեցընէ, թէ և սուրբ եկեղեցին ժողովքով չէ վճռած՝ բայց մէկը չի կրնար տարակուսիլ որ ամմենքնիս մէյմէկ հրեշտակ ունինք՝ որ միշտ մեր հետն է, զմեզ կը պաշտպանէ, մեզի լոյս կուտայ, զմեզ կը յորդորէ բարեգործութիւն ընելու. աս է որ սովորաբար պահապան հրեշտակ կըսուի:

Տեսէք ձայ մեր վրայ ունեցած հոգը, ինչուան մեզի հրեշտակ մըն ալ տուեր է ընկեր օգնական ու պահապան. տեսէք ինչ մեծ բան կը սեպէ ձեռք մեր հոգին, ինչուան երկրնքի հրեշտակներէն մէյմէկ հատ դրեր է ամմեն մէկուս հոգին պահպանելու պաշտպանելու և լուսաւորելու համար, կրսէ սքն Հերոնիմոս: Իսկ մօրդիկ իրենց հոգին բանի տեղ չեն դներ: Ափսոս ամսոս, վայրկեան մը կըքերնին դո՛ւ ընելու համար, անցաւոր փառքիմը համար, հոգինին սատանային կը մատնեն: Քանի՜ հոգի կը գտնես որ իր պահապան հրեշտակին ջերմեռանդութիւն ու մեծարանք ընէ. շատերը և ոչ կը մտածեն զինքը, ոչ աղօթք կրնեն իրեն և ոչ տուած բարի խորհուրդներուն մօտիկ կը դնեն: Ա՛լ գէշն ան է որ՝ չեն ամբիշար իր առջև պիղծ մեղքեր դործելու, չեն խղճար իրեն տհաճութիւն տալու՝ ձայ գէմ ընելով: Խեղճ ողորմելիներ, երբոր ձայ ատենը ելլեն նէ՝ ինչ պիտոր ըլլայ իրենց բանը. ան ատենը պահապան հրեշտակին իրենց համար բարեխօսութիւն ընելու տեղը՝ զիրենք սատանային ամբաստանութիւններէն պաշտպանելու տեղը՝ ինքն ալ գատախաղ կըլլայ, ու կը վկայէ սատանային ըրած ամբաստանութիւններուն իրաւ ըլլալը, իրեն ալ տեսնելն անոնց գէշ վարքը, անոնց դործած մեղքերը, իրեն բարի խրատներուն մօտիկ չընելին. ինքն ալ կը բողոքէ առ Քրիստոս անոնց գէմ, կուզէ որ արդար դատաստանն առաջ երթայ. ինքն ալ երես կը դարձնէ, կը թողնէ զիրենք

կատարել սատանաներուն ձեռքը, ու կրսէ. «Արդար էս դու տէր, և ուղիղ են գառառտանք քո» 37 (ՍԴ՝ ՃԺԶ. 137:) Ամեն մարդ ասոր վրայ աղէկ մաած է՝ քանի որ ատեն ունի, որ ետքը չիզղջայ ակուսվախ չընէ երբոր ալ ատեն չունենայ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԳ.

Մարդուս սպէշմանն ու իր վախճանին վրայ:

Ենցած կիրակի ընդհանրապէս խօսեցայ ձեզի աշխրբիս ու ամեն բաներուն ստեղծմանը վրայ: Հիմայ կը մաածեմ որ մարդուս ստեղծմանը վրայ և մարդս ինչ բանի համար եղած է, անոր վրայ զատ խօսիմ:

Ամենքնիդ գիտէք որ ձեռք ինչպէս ստեղծեց զմարդը: Ինչ որ մարդուս վայելելու և իր պիտոյիցը համար հարկաւոր էր՝ երկինք երկիր օդ հուր ջուր արեւ լուսին աստղերն անասունները ծառերը բոյսերը ծաղկները պտուղները առաջուց պատրաստեց, որ մարդս եղած ին պէս՝ ամենն պէտք եղածը գտնէ. ինչպէս երբոր մեծ մարդ մը իշխան մը թագաւոր մը կրտսերանքնէ, գալէն առաջ իր պալատը իր բնակարանը և ինչ որ իրեն պիտոյիցն ու պատուոյն հարկաւոր է՝ կը պատրաստէր, որպէս զի հասնելուն պէս բան մը պակաս չըլլայ իրեն ծառայութեանը: Ուրեմն ուրիշ ամեն բան ստեղծելէն ետքը, որովհետեւ մարդս անոնց տէրն ու իշխանը պիտոր ըլլար, ուղեց ձեռք որ երկրիս վրայ եղած բաներուն ամենէն ազուրը՝ ամենէն գերազանցը՝ ամենէն զարմանալին ինքն ըլլայ: Իրաւ, ինչպէս որ սուրբ Օգոստինոսը կրսէ, ուրիշ ամեն բաներն ձեռք զիցի 38 մը բսելով՝ մէկ խօջողով մը՝ իր մէկ ուղեւորին ստեղծեց. լոյսն ըլլայ ըսաւ, ու լոյսն եղաւ. «Եղիցի լոյս, և եղև լոյս» 39: Իսկ մարդն ստեղծելու համար, մեր հասկըցողութեան յարմար խօսելով, ամենասուրբ երրորդութեան իրեք անձինքը մէկտեղ խորհուրդ ընելու պէս՝ որոշեցին որ մարդն ստեղծեն, ու ընեն իրենց

նման՝ իրենց պատկերը . “Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան . . . և արար Աստուած զմարդն ի պատկեր իւր , , :

Ետքը ամ մարդս ստեղծելու համար՝ քիչ մը հող առաւ գետնէն ու ան հողովը ձևացուց մարդուս մարմինը , հողէ մարդ մը շինեց . “Եւ ստեղծ տէր Աստուած զմարդն հող յերկրէ , , . (Ծն . ք . 7 :) Ի՛նչ գիւրի՛ն բան է ըսելը , քիչ մը հող առաւ ձևացուց , մարդ եղաւ գնաց : Բայց մոտճեցէք մէյմը անյ ամենակարողութիւնը , որ քիչ մը հողով ի՛նչպէս շինեց աս մարմինը , որուն մէջը պինդ ոսկորներ կան՝ որ մարմինը վեր կը բռնեն , ջղեր կան՝ որ շարժմունք կուտան ամմեն անդամներուն , երակներ կան՝ որ արիւնը ամմեն գի կը քալեցնեն , միտ կայ , մորթը կայ՝ որ ամմենքը կը ծածկէ , հիւթերը կան , տեսակ տեսակ ամաններն ու խողովակները կան , աչքերը՝ որ կը տեսնեն , անկըճները՝ որ կը լսեն , բերանը՝ որ համ կառնէ , քիթը՝ որ հոտ կառնէ , լեզուն՝ որ կը խօսի , հազարումէկ ուրիշ բաներ՝ մէկը մէկալէն տարբեր , բայց անանկ մէկզմէկու հետ միացուցած , ու անանկ կարգի գրած՝ որ մէկը մէկալին կը ծառայէ իրենց տեսակ տեսակ պաշտօններն ընելու : Կարճ խօսքով , անանկ սիրուն՝ անանկ զարմանալի է մարդուս մարմնոյն կազմուածքն որ՝ նոյն իսկ բժիշկները անոր ամմեն մէկ մասը զատ զատ քննելով ու անգամազննութիւն ընելով՝ կը խոստովանին որ ասանկ փափուկ ասանկ սքանչելի շինուած գործք մը անյ ձեռքէն միայն կրնայ ելլել , որ ամենակարող ու ամենխմառաուն է . անանկ որ եթէ ուրիշ ապացոյց չունենայինք անյ գոյութեանը՝ մարդուս կազմուածքը միայն կը բաւէր զցննելու որ ամ կայ :

Բայց մարմինը նիւթական մասն է մարդուս . ուրեմն Աստուած մարդուս մարմինն ստեղծելէն ետքը՝ երեսն ի վեր փչեց , և ան փչելովը հողի տուաւ իրեն . մէկէն ի մէկ մարմինը կենդանի մարդ եղաւ , հողի ունեցող , միտք ու բանականութիւն ունեցող , ինքիւրեն շարժող վազող , տեսնել խօսել ու զգալ կրցող , ինչպէս մենք ամմենքնիս ենք . “Եւ ստեղծ տէր ամ զմարդն հող յերկրէ , և փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի , և եղև մարդն յողի կենդանի , , : Թող գան հիմայ աշխրբիս ամմեն փիլիսոփաները , մանաւանդ հիմակուան .

ները՝ որ մեր սուրբ հաւատքին բոլորովին ներհակ փի-
լիսոփայութիւն մը հնարեցին, ու կուրանան ինչ ճշ-
մարտութիւն որ մարդուս խելքէն վեր է. « Զոր ինչ
ոչն իմանան՝ հայհոյեն », Թող գան մեկնեն ինծի՝ Թէ
որ կրնան նէ, ինչպէս կրնան մեկտեղ միանալ հոգի
ու մարմին՝ մէկմէկէ այսչափ տարբեր, այսչափ մէկմէ-
կու ներհակ ըլլալով: Մարմինը նիւթ է, հոգին ան-
նիւթ. մարմինը նիւթեղէն ըլլալով՝ աչքի կերևնայ, հո-
գին աչքի տակ չիյնար. մարմինը կը մեռնի, կը փտտի,
կապականի. հոգին անապական է, անմահ է, չի կրնար
մեռնիլ: Մարմինն ինքիրեն անողգայ է ինչպէս քարը,
բան մը չի կրնար ճանչնալ, չի կրնար իմանալ, չի կրնար
մտածել, ազատութիւն չունի. իսկ հոգին իրեք պան-
չելի կատարելութիւն ունի, այսինքն յիշողութիւն միտք
կամք, որոնցմով ամենատուրք երրորդութեան պատ-
կերն է. կը մտածէ, կ'իմանայ, կը արամաբանէ, կը յի-
շէ, և ինչ որ կուզէ՝ կ'որոշէ: Մարմինն ինքիրեն չի
կրնար շարժիլ. հոգին անանկ գիւրաշարժ է, անանկ
շուտ, որ վայրկեանի մը մէջ մտքովն աշխրջիս մէկ ծայ-
րէն մեկալը կը թռչի, վայրկեանի մը մէջ աշխրջէս երկին-
քը կը վերանայ: Ասանկ մէկմէկէ տարբեր, մէկմէկու
ներհակ ուրիշ ինչ կրնայ ըլլալ. այսու ամենայնիւ այ
ամենակարողութեամբն աս երկուքը միացած կը կե-
նան, ու խելք չիհասնելու կերպով մէկմէկու կապակ-
ցութիւն ունին: Թէ որ հոգին տրառմ'տխուր է, մար-
մինն ալ կը թուլայ կը Լքանի. Թէ որ մարմինը հիւանդ
է, հոգին ալ կըղգայ ու կը վշտանայ: Հոգին է որ կը
կենդանացնէ զմարմինը, կը կառավարէ և ամեն բան
ընել կուտայ իրեն. իսկ մարմինը կը հնազանդի հո-
գւոյն, ու զարմանալի կերպով կը ծառայէ իրեն, աչ-
քերովը տեսնելու համար, անկըճներովը լսելու, լե-
զուովն իր մտածածը յայտնելու, ինչուան գէմքովն ալ
իր զգացմունքները բացատրելու, ինչուան ձեռքով ոտ-
քով ալ ինչ որ հոգին կուզէ նէ՝ մէկէն ընելու: Աս
ամեն բանն ստոյգ գիտենք ու կը հաւտանք ամենիք-
նիս, չենք ալ տարակուսիր, վասն զի կըզգանք ու կը
փորձենք մեր վրայ. նաև հիմակուան մեծ փիլիսոփանե-
րը աս բաներս կը հաւտան. բայց Թող գան մէյմը մեկ-
նեն՝ Թէ որ կրնան նէ, ինչպէս կըլլայ աս մեր մարմնոյն
ու հոգւոյն մեկտեղ միանալը, ասանկ կատարեալ մէկ-

մէկու հետ կապակցութիւնը : Չէ , չիկրցան ամենեւին հասկընալ ու չիկրնան պիտոր , չիկրցան ամենեւին մէկնել ու չիկրնան պիտոր . ասիկայ միշտ փիլիսոփայութեան խորունկ խորհուրդներուն մէկը պիտոր ըլլայ , որ գիտենք ու կը հաւտանք , բայց ոչ կրնանք հասկընալ և ոչ ալ մեկնել : Ուրեմն թէ որ փիլիսոփայութիւնն ալ իր գաղանքն ունի , ինչ զարմանք որ ատուածաբանութիւնն ու կաթողիկէ կրօնքն ալ իրենց խորհուրդներն ունենան : Թէ որ փիլիսոփայութեան խորհուրդներուն կը հաւտանք՝ առանց հասկընալու առանց իմանալու , ինչո՞ւ պիտոր չի հաւտանք նմանապէս մեր ուղղափառ հաւատքին խորունկ ու խելք չիհասնելու բաներուն՝ երբոր գիտենք որ ձծ յայտներ է զանոնք , որ չի կրնար խաբէլ կամ խաբուիլ :

Հիմայ առջի խօսքերնուս դառնալով՝ թէ որ աղէկ մտածելու ըլլանք , մարդս ձյ ամենակարողութեանը ամմենէն գեղեցիկ՝ ամմենէն զարմանալի՝ ամմենէն հրաշալի արարածներուն մէկն է . մարդս ամմեն ուրիշ արարածներուն համառօտութիւնը կամ բովանդակութիւնն է , վասն զի ամմենուն կատարելութեանցը մասնակից է : Տես , կրսէ մեծն Գրիգոր , ամմեն արարածները երկու տեսակ կը բաժնուին , մարմինն ու հոգի . մարդս երկուքն ալ ունի : Աւելի բան մըն ալ կայ գիտելու , կրսէ նոյն սուրբ հայրապետը . ձյ արարածներուն մէկ մասն անզգայ է , ինչպէս քարը փայտը . մէկ մասը կեանք ունի , ինչպէս ծառերը բոյսերը . մէկ մասն զգացողութիւն ունի , ինչպէս անբան անասունները . մէկ մասն ալ իմացողութիւն ունի , ինչպէս հրեշտակներն ու երկընքին հոգիները : Իսկ մարդս աւ ամմեն կատարելութիւններուն ալ իրօք մասնակից է . վասն զի քարին փայտին պէս նիւթականութիւն ունի , ծառերուն բոյսերուն պէս կեանք ունի , անասուն կենդանիներուն պէս զգացողութիւն ունի , ու հրեշտակներուն պէս ալ իմացողութիւն : Ուրեմն մարդս պզտի աշխարհք մըն է , մարդուս վըայ ձյ ամմեն արարածները կը տեսնուին , մարդս ձյ ամենակարողութեանը ամմենէն աղուոր ամմենէն սքանչելի արարածներուն մէկն է :

Ասանկ ստեղծուեցաւ առջի մարդը , մենք ալ ասանկ եղած ենք Աստուծմէ : Բայց ինչո՞ւ ստեղծեց ձծ առջի մարդը , ինչո՞ւ ստեղծեց զմեզ . ո՞ր էինք , ինչ էինք

տակէց յիսուն կամ հարիւր տարի առաջ: Չիկայինք,
ոչինչ էինք: Ուրեմն ինչո՞ւ համար ամ հանեց զմեզ
ոչնչութենէն, ստեղծեց զմեզ ու աշխարհք բերաւ:
Ստոյգ է որ ամ պարապ տեղը չըստեղծեց զմեզ առանց
մտածելու թէ ինչու զմեզ կըստեղծէ. վասն զի աս ան-
պէս գործք ընել չէր ըլլար, այլ անմիտ անխելք մարդու
մը պէս: Ուրեմն ամ որ զմեզ ստեղծեց, մարդ չի կրնար
տարակուսիլ որ բանի մը համար ստեղծեց, վախճա-
նի մը համար բրաւ զմեզ: Բայց ի՞նչ բանի, ի՞նչ վախ-
ճանի համար. չըլլայ թէ ուտելու՝ խմելու՝ քիչ մը ա-
տեն աշխրբքիս վրայ ապրելու, ու ետքը լմննալու: Թէ
որ ասանկ ըլլար նէ, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, անա-
սուններուն պէս կըլլայինք. բայց ամ մեզի անոնց վի-
ճակէն խիստ շատ վեր վիճակ մը տուաւ, հրեշտակնե-
րուն վիճակէն քիչ մը վար. “Փոքր մի խոնարհ արա-
բեր զնա քան զհրեշտակս քո” (ՍԼ. Ե. 6.):

Ուրեմն հիմայ ես պատասխանեմ, ինչու համար ամ
մեզի անմահ հոգի տուաւ, որ չի մեռնիր ու չի կրնար ալ
մեռնիլ: Թէ որ զմեզ աս աշխրբքիս համար միայն ստեղ-
ծած ըլլար նէ, հոգիինս ալ անանկ ստեղծած կըլլար
որ այնչափ անէ՝ որչափ որ մենք աշխրբքիս վրայ սկստոր
կենանք. ուրեմն պէտք է որ ամ զմեզ բոլորովին ուրիշ
բանի համար, ուրիշ վախճանի համար ստեղծած ըլ-
լայ: Չըլլայ թէ ամ զմեզ ստեղծած ըլլայ որ աս աշ-
խրբքիս մէջ վայելենք զուարճանանք ամեն ուղածնիս
ընենք, փառք պատիւ փնտրուենք, կրքերնիս գոհ ընենք:
Բայց թէ որ աս բաներուն համար ստեղծած ըլլար նէ,
անանկ կընէր որ աս բաներովն երջանիկ ըլլայինք, սըր-
տերնիս գոհ ըլլար, ուրիշ բանի չի բաղձայինք. իսկ ընդ-
հակառակը բան մը չիկայ աշխրբքիս վրայ որ զմեզ իրօք
գոհ ընէ: Աս վայելքն ու զուարճութիւնները՝ որոնց
այնչափ ետեւէ կըլլանք, շուտով մեզի հասարակ կըլլան
ձանձրալի կըլլան, ու միշտ հետերնին վիշտմըն ալ զեղ-
խութիւն մընալ ունին. ան հարստութիւններն ու սքա-
տիւնները հազարումէկ հոգ ու նեղութիւն ալ կուտան
մարդուն. հազիւ բան մը կուենեայ, չունեցածին կը
բաղձայ, ունեցածը չախորժիր, ունեցածը չի բաւեր իր
պէտքը իր բաղձանքը լեցնելու: Ի՞նչպէս կըլլայ որ աշ-
խրբքիս մէջը մարդ մը չիկայ՝ որ իրաւքնէ գոհ ըլլայ,
ոչ մեծատուն մը, ոչ թագաւոր մը, մէկը չիկայ որ որ

չափ ալ վայելէք զուարճութիւն ու փառք ունենայ՝ նե-
ղութիւններ ալ չունենայ. և ոչ Սողոմոնն թագաւորը
գոհ եղաւ, թէ և աշխրբքիս ամեն զուարճութիւններն
ունէր, ամեն վայելէք հարստութիւն փառք պատիւ՝
որ մարդ մը աշխրբքիս վրայ կրնայ ունենալ՝ ունէր. բայց
այսու ամենայնիւ հարկաւորեցաւ ըսելու որ ամենն
ալ պարագիւր բաներ են, ոչ մարդուս աչքը և ոչ անկա-
ճը գոհ կրնեն. « Ունայնութիւն ունայնութեանց ա-
մենայն ինչ ընդունայն է... ոչ յագեցի ակն տեսա-
նելով, և ոչ լցի ունկն լսելով, » (Ժող. ան. 2, 8 :)
Ուրեմն աս ի՞նչպէս կրլայ, ի՞նչ է պատճառն որ բոլոր
աշխրբքիս բաներովը մարդուս սիրտը գոհ չըլլար, չի
գտներ անոնցմով ան հանգիստն ու երջանկութիւնը՝
որ ներքին ու բնական բաղձանքովը միշտ կը փնտրուէ :
Գիտէք ինչ է, սիրելի որդիքս. ան է որ մենք աս աշ-
խրբքիս զուարճութեանցը հարստութեան փառքի և
ուրիշ վայելքներուն համար չենք ստեղծուած. վասն
զի թէ որ անոնց համար ստեղծուած ըլլայինք նէ՝ ա-
նոնցմով կը գտնէինք իրաւացնէ մեր հանգիստն ու եր-
ջանկութիւնը, ու սրտերնիս գոհ կըլլար : Ուրեմն
ի՞նչ բանի համար ստեղծ եր է զմեզ ան, ի՞նչ վախճանի
համար գրեր է զմեզ աշխրբքիս վրայ. ձեզ նայիմ, պա-
տասխան տուէք, ի՞նչ է ձեր վախճանը, ի՞նչ բանի համար
եղած էք : Մտածենք ու նորէն մտածենք, մտածելով
ըզեզինիս ցամքեցընենք, ետքը ետքը կը հարկաւորինք ը-
սել որ ան զմեզ ուրիշ բանի համար չէ ստեղծեր, բայց
միայն զինքը սիրելու իրեն ծառայելու համար աս աշխր-
բքիս վր. որպէս զի ետքը երթանք վայելէնք զինքը արքայ-
ութե մէջ. անոր համար անանկ հոգի մը տուած է մեզի,
որ կարենայ զինքը ճանչնալ ու սիրել, իրեն ծառայել ու
զինքը վայելել : Սրտերնիս ալ կը վկայէ ասոր ասանկ
ըլլալուն, բնական խելքն ալ ասանկ կը ցընէ, հա-
ւատքնիս ալ այսինքն ան ալ ասանկ կը սորվեցընէ մե-
զի, չենք կրնար տարակուսիլ որ զինքը ճանչնալու հա-
մար, զինքը սիրելու, իրեն ծառայելու, զինքը վայե-
լելու, և հոգինիս փրկելու համար ստեղծուեր ենք.
աս է մեր առջի ու վերջի վախճանը. « Սիրեսցես զոէր
ան, քո », (Մատթ. իբ. 37 :) « Տեսուն ան քում երկիր
պապցես, և զնա միայն պաշտեսցես », (Պ. 10 :) Ամ-
մենքնիս ան ծառայելու համար ստեղծուած ըլլալով,

կրսէ Պօղոս տաքեալը, մեր հոգւոյն սրբութիւնն է ձեռք բերելու բաներնիս, ու անոր վախճանն ալ յաւիտենական կեանքը», «Ծառայեալք ւնի՞ ունիք զսրբառէն ձեր՝ ի սրբութիւն, և վախճան նորա կեանք յաւիտենից», (Հռոմ. 4. 22.)

Անանկ է նէ, կրսէ սուրբ Օգոստինոս, ինչո՞ւ աշխրբիս ունայնութեանցն ու չնչին բաներուն ետեւ կըլլաք, խեղճ ողորմելի մարդիկ. ինչո՞ւ այնչափ հոգ կընէք, նեղութիւն կը քաշէք աշխրբիս փուճ բաները փնտրուելու. ջանացէք զի՞ծ սիրելու, ւնի՞ աղէկ ծառայելու. ջանացէք ձեր վերջին վախճանին հասնելու, հոգիներդ փրկելու, երկնից արքայութիւնը ձեռք ձգելու. ասիկայ բաւական է ձեզի ամմեն բարիք ունենալու և յաւիտեան երջանիկ ըլլալու համար: Բայց ի՞նչ պէտք է ընել զի՞ծ սիրելու համար, իրեն աղէկ ծառայելու և երկինքը վայելելու համար: Պէտք է մեղքէն զգուշանալ, ամենեկին զի՞ծ չիբարկացնել. պէտք է ջանալ ինչ բանի մէջ որ կրնանք նէ՝ իր հաճոյքն ընել ամմեն մօտ՝ ութիւններնուս խօսքերնուս ու գործքերնուս մէջ ւնի՞ փառքը դիտել, ամմեն բանի մէջ իր կամքը փնտրուել, մէկ խօսքով՝ հնազանդել իրեն՝ ամմեն պատուիրանքները պահելով, իր օրէնքէն ամենեկին չիստորելով. «Որ ունի զպատուիրանս և պահէ զնոսա, նա է որ սիրէ զիս», (Յովհ. 14. 21.), այսինքն ով որ իմ պատուիրանքներս գիտէ ու կը պահէ, իս սիրողն ան է: «Եթէ կամիս մօտանել ի կեանս, պահեա զպատուիրանս», (Մատթ. 23. 17.) այսինքն թէ որ արքայութիւն երթալ կուզես նէ, ւնի՞ պատուիրանքները պահէ: «Յնի՞ երկիր, և զպատուիրանս նորա պահեա, զի այս է մարդն ամենեկին», (Եսայ. 53. 13.) այսինքն Աստուծոյ վախճանը, իր պատուիրանքները պահէ, վասն զի մարդս ասով մարդ կըլլայ: Սուրբ Հերոնիմոս ու սուրբ Բեռնարդոս խօսքը հոս կը կապեն որ՝ եթէ մարդս ւնի ծառայելով ու ւնի՞ պատուիրանքները պահէլով մարդ կըլլայ, ուրեմն ով որ ւնի չի ծառայել, իր պատուիրանքները չի պահել նէ՝ մարդ չէ: Իսկ թէ որ մարդ չէ նէ, ի՞նչ է. անբան անասուն մըն է, անզգայ արարած մըն է ինչպէս քարը փայտը: Մանաւանդ թէ անբան անասունէն ալ գէշ է, քարէն փայտէն ալ գէշ է. ինչու որ անբանները՝ անզգայ արարածները՝ իրենց

կրցածին չափ ան փառացը կը ծառայեն . “ Երկինք պատմեն զփառս ան . ”, ան դրած վախճանէն չեն խոտորիր , ինչ բանի համար որ ստեղծուէր են նէ՝ միշտ ան բանին ետեւ են : Արեւ լուսինը աստղերը լոյս կուտան . կրակը տաքցընելու այրելու համար ստեղծուէր է , կայրէ կը տաքցընէ . ջուրը թրջելու զովացընելու համար ստեղծուէր է , կը թրջէ կը զովացընէ , երկիրը պտուղ բերելու համար ստեղծուէր է , կը պտղաբերէ : Մարդս միայն՝ որ ան ծառայելու , զան սիրելու համար ստեղծուէր է , միայն ընդունէր է՝ զան ճանչնալու համար , կամք ընդունէր է՝ զան սիրելու , ան ծառայելու համար , յիշողութիւն ընդունէր է՝ զան յիշելու , ան վրայ մտածելու համար , մարդս միայն Աստուծոյ առաջ ազատութիւնը գէշի գործածելով , զան սիրելու տեղը՝ զինքը կը բարկացընէ , իրեն գէմ կընէ . ան ծառայելու տեղը՝ իր անձնասիրութեանը կը ծառայէ , իր ախտերուն , իր մարմնոյն , աշխրբիս ու ստասնային : Ուրեմն ասանկ ընողը մարդ չէ , անբաններէն ալ՝ անզգայ արարածներէն ալ գէշ է :

Տեսէք ուրեմն , սիրելի որդիքս , տեսէք ինչ համարմունք պէտք է ունենանք վրանիս , մենք որ քիչ մը խելք կամ ճարտարութիւն , քիչ մը գեղեցկութիւն կամ աղնուականութիւն , քիչ մը հարստութիւն կամ իշխանութիւն մը ունենանք նէ՝ մէկէն կը կարծենք որ բան մըն ենք , “ մեծ ոմն , ” կը սեպենք զմեզ . (Գրեծ . 9 . 9 .) Բայց թէ որ զան չենք սիրեր , անասուններէն ալ գէշ ենք , քարէն փայտէն ալ վար ենք , ամեն արարածներէն ալ անարդ ու չնչին ենք , ոչինչ մընենք . “ Յայ երկիր , և զպատուիրանս նորա պահէա , զի այս է մարդն ամենին , ” : Ինչ որ ալ ընենք , մեծ մեծ գործքեր հրաշքներ ալ ընենք , թէ որ զան չենք սիրեր , ան չենք ծառայեր , ըրածնիս բանի մը չի գար , ստակ մը չափեր , սարսպ ասէն կը կորսընցընենք : Աս ճշմարտութիւնն ալ էի պիտի իմանանք , երբոր ան օրհնած մոմը գլխընդուն վերեր վառի հոգեվարքութեան ատեննիս . ո՛հ , ան ատենը պիտի հասկընանք , ինչպէս եղաւ Սիմիւ անուանով մեծ իշխանի մը , որ մահուան ատենն աս բանս աղէկ իմանալով՝ ուղեց որ աս տապանադիրը գրուի գերեզմանին վրայ . “ Այս է տապան հանգստեան Սիմիւ իշխանին , որ ութսուն տարուան մեռաւ , օխաղ տարի

ապրեցաւ, Ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ, անկարելի կերպով
աս բանը, անանկ չէ՞. թէ որ ութսուն տարուան մե-
ռաւ, ուրեմն օխտը տարի միայն չապրեցաւ. իսկ թէ
որ օխտը աարի միայն ապրեցաւ, ուրեմն ութսուն
տարուան չիմեռաւ: Բայց ըսածն օղէկ գիտէր ան խե-
ղացի ծերը. ըսել կուզէր որ կենացը ետքի տարիները
միայն Աստուծոյ ծառայեր էր, իր հոգւոյն փրկու-
թեանը ետեւէն եղեր էր, բոլոր առջի տարիներն ուրիշ
դժբաղմունքներով անցուցեր էր՝ առանց հոգին մտա-
ծելու. անոր համար բոլոր առջի կեանքը պարտաւ ան-
ցուցած՝ կորսընցուցած ատեն կը սեպէր, և ոչ կը հա-
մարէր որ աշխրջքիս վրայ կեցած ու ապրած ըլլայ, վասն
զի նոյն գրած վասնճանիս համար չէր ապրած:

Ուրեմն, սիրելի որդիքս, մէյմը աչքէ անցընենք ան-
ցած կեանքերնիս, քննենք տեսնենք, թէ որ ջանքեր-
նիս ան չէ եղած որ նոյն սիրենք, նոյն ծառայենք, հո-
գինիս փրկենք, ամսոս, ամընչնանք մեր կուրութեանն
ու ապերախտութեանը վրայ, մեր անզգայութեանը
վրայ. ու քանի որ նոյն մեզի ատեն տուեր է պակսու-
թիւննիս ճանչնալու և շիտկելու, պարտաւ չի՛հանենք
իր բարութիւնն ու ողորմութիւնը. թէ որ չէ, վայ
է մեզի, ետքը պիտոր զղջանք յաւիտեան, բայց ան-
օգուտ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԴ.

Արամայ անխման ու սկզբնական մեղքին վրայ:

Հանգանակին առջի խօսքին ամմեն բառերը մեկիկ
մեկիկ մեկնեւէն ետքը, այսինքն «Հաւատամ յամ հայր
ամենակալ արարելչ երկնի և երկրի», հիմա կարգը երկ-
րորդ խօսքին կուգայ որ մեկնեմ: Բայց որովհետեւ աս
ու ասկէց ետքի խօսքերը Բրիտտոսի վրայ են, այսինքն
իր մարդեղութեանը՝ չարչարանացը՝ մահուանն ու յա-
րութեանը, անոր համար գեռ երկրորդ խօսքը մեկնել
չըսկսած՝ օղէկ կըլլայ որ վերէն սկսինք, և սկիզբն ու
պատճառը փնտրուենք Բրիտտոսի աշխարհք դալուն:

մարմինն առնելուն, մարդ ըլլալուն, չարչարուելուն ու
խաչի վրայ մեռնելուն. որպէս զի դիւրաւ ու աղէկ հաս-
կրնանք անով մեր սուրբ հաւատքին գլխաւոր բաները :

Ինչպէս ամմենքնիդ գիտէք, առջի մարդն որ Աս-
տուծմէ ստեղծուեցաւ Ադամ կըսուէր, իսկ առջի
ստեղծուած կնիկը՝ Եւայ : Աստուած Ադամ ստեղծե-
լու համար՝ քիչ մը հող առաւ գեանէն, ու անով մարդ
ձևացուց. ետքը անոր երեսը փչելով՝ հոգի տուաւ, ու
կենդանացուց. եղաւ մարդս հոգի ունեցող մարմին մը,
որ կը շարժի ու կիմանայ՝ ինչպէս էնք մենք ամմենքս :
Բայց անոր ընկեր ու օգնական ստեղծելու համար կնի-
կը՝ “ Արասցուք դմա օգնական ըստ դմա ”, ի՞նչ Ադա-
մայ վրայ թմրութիւն մը ձգեց, ու քնացած ատենն՝ ա-
նոր կողէն ոսկոր մը հանեց, ոսկորին տեղը միս լեցուց,
և ան ոսկորէն կնիկ մարդը ձևացուց Ադամայ ընկեր ու
օգնական. “ Ոչ է բարւոյք մարդոյդ միայն լինել, ա-
րասցուք դմա օգնական ըստ դմա ”. (Ծն. Բ. 18 :)

Ադամ ու Եւայ թէ իրենց մարմնոյն սքանչելի կաղ-
մուածքովը, թէ հոգիներնուն գեղեցիկ կատարելու-
թիւններովը՝ այսինքն յիշողութիւն միտք ու կամք ու-
նեւալով, և թէ հոգւոյն ու մարմնոյն մէկզմէկու հետ
ունեցած զարմանալի յարմարութեամբն ու կապակցու-
թեամբը, աշխրբիս վրայ եղած ուրիշ ամմեն արարած-
ներէն աղուոր ու գերազանց էին, ինչպէս մենք ալ ենք
աս կողմանէ : Բայց ո՛հ, Ադամ ու Եւայ մերինէն շատ
տարբեր վիճակի մէջ ստեղծուեցան, շատ երջանիկ ու
բարեբախտ քան զմեզ. ի՞նչ զմարդը արդար ստեղծեց
կրօն սուրբ գիրքը. “ Արար ի՞նչ զմարդն ուղիղ ”. (Ժող-
է. 30.) այսինքն անմեղութեան սրբութեան արդարու-
թեան մէջ ստեղծեց՝ ամմեն կատարելութիւն տուաւ
իրեն, թէ բնական և թէ գերբնական պարգևներով
զարգարեց զինքը, անանկ որ՝ ի՞նչ քաղցր ու կատարեալ
սէրն ունենալով, սուրբ ու արդար էր, հանգիստ ու
երջանիկ կեանք մը կը վայելէր. վասն զի ոչ հոգւոյն
և ոչ մարմնոյն կողմանէ անկարգ կամ սպաւաւոր բան
մը ունէր : Հոգւոյն կողմանէ անանկ սուր միտք մը ու-
նէր, անանկ բարակ դատումն, որ մէկէն ամմեն բան
կիմանար կը հասկընար ու կը թափանցէր առանց խա-
բուելու ու սխալելու : Ուստի կրօն սուրբ գիրքն որ ի՞նչ
ամմեն կենդանիներն ու դաշաններն Ադամայ առջևէն

անցուցած ատենը՝ մէկէն Ագամ անոնց ամենուն իրենց բնութեանը յարմար անուն դրաւ . “ Ամենայն շնչոյ կենդանեոյ զինչ և անուանեաց Ագամ, այն անուն է նորա ” : Ինչուան Եւայի անունն ալ, զինքը տեսածին պէս, կին դրաւ՝ որ ուրիշներուն կեանք տուող զաւակ բերող ըսել է . “ Եւ կոչեաց Ագամ զանուն կնոջ իւրոյ կեանս, զի նա է մայր ամենայն կենդանեաց ” : (Ծն . ք . 20 :) Անանկ սուր յիշողութիւն մըն ալ ունէր որ՝ բան մը չէր մոռնար, ու կարելի չէր որ դբաղմունք մը իր միտքը Աստուծոյ հեռացընէր, զնա մոռնալ տար իրեն : Իր կամքն ալ անանկ նոյ սիրոյն ու ծառայութեանը բերմունք մը ունէր, անանկ գէպ ՚ի բարին կը դիմէր որ՝ ամենեին գէշին կողմը յօժարութիւն չէր զգար, ամենեին անկարգ կիրք մը ներսի դին չէր զգար՝ ինչպէս մենք թշուառաբար կը զգանք : Իսկ մարմնոյն կողմանէ՝ անանկ աղուոր մարմին մը ունէր, անանկ աղէկ կազմուածք, անանկ առողջութիւն, անանկ ուժ, որ տկարութիւն հիւանդութիւն ցաւ չէր կրնար ունենալ, ոչ անօթութիւն, ոչ ծարաւ, ոչ ցուրտ, ոչ տաք, ու իր անմեղութեանը վարձք՝ և ոչ կրնար մեռնել մեզի պէս, անմահ էր, ուստի թէ որ Ագամ միշտ նոյ հնազանդ ու հաւատարիմ եղած ըլլար նէ, աս աշխարհէս՝ առանց մեռնելու՝ հոգւով և մարմնով երկինք պիտոր երթար արքայութեան յաւիտենական փառքը վայելելու՝ որ իրեն համար պատրաստուած էր :

Հիմայ ըսէք ինծի, կրնա՞ր ասկէց աւելի երջանիկ ըլլալ Ագամ . որչափ տարբերութիւն անոր ու մեր մէջ . այսու ամենայնիւ դեռ բոլոր չքսի իր երջանկութիւնը : Աստուած որպէս զի զինքը գոհ ու աւելի երջանիկ ընէ, դրաւ պարտեզի մը մէջ՝ ուր ամմեն վայելք ու զուարճութիւն կար, ինչ որ մարգուտ աչքը կուգէ տեսնել, ինչ որ անկաճը կը բաղձայ լսել, ինչ որ բերանն ու ամմեն ուրիշ զգայարանքները կը փնտրուեն . հոն մարդս կը գտնէր ամմեն բան՝ ինչ որ սիրտը կը կըշտացընէ ու հանգիստ կընէ, անանկ որ մէկ ահաճութիւն մը՝ մէկ նեղութիւն մը՝ մէկ սրտի անհանգստութիւն մը չիկար հոն . ուստի սուրբ գիրքը փափկութեան ու զուարճութեան տեղ կը կոչէ ան պարտեզը . “ Եւ աս տէր նա զմարդն՝ զոր արար, և եդ զնա ՚ի դրախտին փափկութեան ” : (Ծն . ք . 15 :) Աս պարտեզն

է որ դրախտ կըսուի : Հոն երկիրն ինքիրեն կը պաղա-
բերէր՝ առանց գործելու . գետերը ատենին ջուր կու-
տային դրախտին՝ առանց պէտք ըլլալու որ մէկը յոգ-
նի : Հոն ամմեն տեսակ սիրուն աղուոր ու համեղ պտուղ-
ներ կային . հոն ամմեն ցեղ անասուններ , նաև կատա-
ղի գազանները , արջ , առիւծ , վագր , մարդուս մնաս-
ընելու տեղը՝ հնազանդ ու հլու էին իրեն : Հոն մարդս
ամմեն բանի տէր էր , բան մը չէր պակսեր իրեն , ամ-
մեն բան իր խօսքին կընայէր , ինչ որ կրնար բաղձալ նէ՝
ուներ : Ի՛նչ գեղեցիկ բախտ , անանկ չէ . ի՛նչ բաղձալի
վիճակ , ի՛նչ երջանիկ կեանք : Բայց եկուր նայէ որ
մարդս չիկրցաւ ան վիճակին մէջը կենալ . չհաւատալու
բան կերևնայ ըսածս ու երանի թէ իրաւ չըլլար , բայց
հաւատքի մասն է . մարդս չիկրցաւ կենալ ան երջանիկ
վիճակին մէջը՝ ուր որ զինքը գրէր էր ան . մէկէն կոր-
սընցուց իր ամմեն ունեցած բարիքը , և ինչ չարիք որ
մարդ կրնայ մտածել՝ ամմենքը գլուխն եկաւ , բոլորովին
երջանիկ կեանքէն բոլորովին թշուառութեան մէջ ին-
կաւ : Մտիկ ըրէք ինչպէս ըլլալը , որ ամմենքս ալ խելք
սորովինք ասանկ չիմոռցուելու պատմութենէն , ու չի-
վտաճինք մեր վրան , այլ միշտ ահով ու դողով ապրինք՝
ինչպէս Պօղոս առաքեալը կը խրատէ . “ Ահիւ և դո-
ղութեամբ զանձանց փրկութիւն գործեցէք ” . (Փիւ-
թ . 12 :

Աճ այնչափ շնորհք այնչափ բարիք ընելէն ետքը Ա-
դամայ , իր հաւատարմութիւնը իր երախտագիտութիւ-
նը իր հնազանդութիւնը փորձելու համար՝ որ պարտը
կան էր ընել ան , իրեն մէկ հրաման մը միայն տուաւ ,
անանկ գիւրին հրաման մը՝ որ պահելը աշխատանք մը
չէր : Ի՛նչ էր հրամանը կրտէք նէ , ըսաւ իրեն ան . Ին-
ծի նայէ Ադամ , տես ի՛նչ երջանիկ վիճակի մէջ զքեզ
ստեղծեցի , տես որ տէր ըրի զքեզ երկրի վրայ եղած
ուրիշ ամմեն արարածներու . տես որ ինչ կուզես նէ՝
ունիս , բան մը չի պակսիր քեզի , ամմենուն կը հրամ-
մես , կրնաս աղէկ ու երջանիկ կեանք մը վարել : Բայց
աս ամմեն ըրած բարերարութիւններուս տեղը , մէկ
բան մը միայն կուզեմ քեզմէ . կուզեմ ու կը հրամանմ
որ սա դրախտին մէջ տեղը եղած ծառին՝ որ ծառ կե-
նաց ու ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի է անունը՝
չըլլայ թէ քովը մօտենաս . ամմեն ուրիշ ծառերուն

ստուգողը քեզի ըլլայ, կեր որչափ որ կուզես նէ, բայց
ատ ծառինը մի ուտեր. առաջուց կըսեմ քեզի, աղէկ
նայէ: Թէ որ աս պղտի բանին մէջը ինծի հնազանդիս
ու հաւատարիմ ըլլաս նէ, միշտ երջանիկ ու բարեբախտ
կըլլաս, միշտ կը վայելես հիմակուան ունեցած երջան-
կու թիւնդ, չէ թէ գուն մինակ՝ այլ նաև ամմեն քու
որդիքդ ու թոռներդ քանի որ աշխարհք տւէ. ու ետ-
քը աս աշխրբիս երջանկու թեւէն գուն ալ քու որդիքդ
ալ կանցնիք երկինքը վայելելու ուրիշ երջանկու թիւն
մը՝ առանց համեմատութեան աւելի գեղեցիկ ու յաւի-
տենական: Իսկ ընդ հակառակն թէ որ չհնազանդիս
ու հաւատարիմ չըլլաս ինծի, բարկութեանս կը հան-
գիալիս, մահ կըլլայ պատիժդ, խեղճութեան ու վայե-
րու մէջ կիյնիս, թշուառ կեանք կանցընես աշխրբիս
վրայ, դրախտէն դուրս կը վաճնտուիս, ետքը երկնից ար-
քայութեանէն ալ կը զոհուիս: Հիմայ ըսէք ինծի, ի՞նչ
դժուարութիւն կար աս պղտի հրամանը պահելու՝ որ
ի՛նչ որ ոչ ու յայտնի հրամանց մեր նախածնողացը. մա-
նաւանդ անոնք որ ի՛նչ սրբարար շնորհքն ու իրենց սկզբ-
նական անմեղութիւնն ու արգարութիւնը գեռ ու-
նէին, և այնչափ գեղեցիկ ձիրքերով զարդարուած
էին, կամքերնին միշտ աղէկին կողմը, առանց անկարգ
կրքերուն, առանց մեղի պէս գէշին կողմը բերմունք
ունենալու, ի՞նչ դժուարութիւն կրնային ունենալ:
Այսու ամենայնիւ թէ և մէկ հրաման մըն էր միայն
ի՛նչ տուածն ու ան ալ ամենագիւրին, չիպահեցին, ու
իրենց ալ մեղի ալ անհուն թշուառութիւն հասուցին:
Մտիկ ըրէք ի՞նչպէս աս անհնազանդութեանը մէջը
իյնալին ալ պատմեմ:

Աստուծմէ ապստամբած ու մէկ վայրկենի մէջ եր-
կնքէն դժոխքը թափած հրեշտակներուն գլուխը, որ
է Արուսեակը այսինքն Սաղայէլը, նախանձէն զինքը
կուտեր տեսնելով որ արքայութեան փառքն ու երջան-
կութիւնը՝ որ ինքն իր մեղքովը կորսընցուց՝ մարդս սկի-
տոր վայելէր, ամմեն հնարք մտածեց որ զինքը մեղքի
մէջ ձգէ: Միտքը դրածին հասնելու համար՝ օճը ձեռք
առաւ, որ ինչպէս սուրբ գիրքը կըսէ՝ կենդանիներուն
մէջը ամմենէն խորագէտն է: Օձին կերպարանքովը՝ որ
գեռ ան ատենը չէր խածնէր ու վախ չէր տար, դնաց
առաջ Եւան փորձելու, յուսալով որ Ադամէն տկար

ըլլալով աւելի դիւրաւ կրնար իյնալ մեղքի մէջ : Սկըսաւ հետաքրքրութիւն ընել տալ Եւային որ ինչո՞ւ դրախտին մէջն եղած ամենն պտուղներն ուտէին , ու ան մէջ տեղի եղած ծառէն՝ որ այնչափ համով ու սիրուն էր՝ չուտէին պիտոր : Եւայ օձին առ ըրած հարցմունքը մերժելու և իրեն խիստ պատասխան մը տալու տեղը , որ յանդգնութիւն էր այլ խմաստութեանը տուած հրամանինն պատճառը փնտրուել , հերիք էր իրեն դիտնալն որ այլ կամքն ան է՝ պէտք էր որ հնազանդէր , վըստահացաւ օձին , հետը խօսակցութիւն ընել սկսաւ , պատասխանեց որ ան ծառէն չէին կրնար ուտել՝ վասն զի ձծ արդիւր էր իրենց , ու թէ որ ուտելու ըլլային , ձծ ըսեր էր որ կը մեռնէին . “ Ի պտղոյ ծառոյն ” որ է ի մէջ դրախտին , ասաց ձծ , մի ուտիցէք ի նմանէ , զի մի մեռանիցիք , : Ան ատենը խորամանկ սատանան՝ որ ստատացներուն գլուխն է , ըսաւ Եւային . միամիտ կնիկ , կը հաւտամս ատ խօսքին , կեր , մի վախնար , չես մեռնիր . այլ հնարքն է ատ , կամօք արդիւնց ձեզի որ ան ծառէն չուտէք , վասն զի Կիտէ որ ուտելու ըլլաք նէ՝ իրեն պէս ձծ պիտի ըլլաք . “ Գիտէր ձծ թէ յորում աւուր ուտիցէք , լինիցիք իբրեւ զձծս , : Եւայ մէկ գիէն առ խօսքը լսելով , մէկալ գիէն ալ պտղին աղուորութեանը զարնուելով , այլ հրամանին դէմ՝ օձին մօտիկ ըրաւ , ձեռքն երկընցուց , առաւ կերաւ , ու յաւիտենական թշուառութեան մէջ ինկաւ : Կնիկ մարդիկ , աղջիկ զաւկրներ , ասիկայ ձեզի մեծ օրինակ մըն է որ չիվտահիք՝ մանաւանդ մինակ խօսելու՝ ան օձերուն հետը որ ձեր պարկեշտութիւնը փորձանքի մէջ կուզեն ձգել : Կամացուկ մը կըսկսին , քիչ քիչ առաջ կերթան , ետքը ետքը մեղքի մէջ կը ձգեն զձեզ : Ա՛լ գէշն ան է որ մէյմը սկսելնէդ ետքը՝ գոհարաւ կրնաք ետ կենալ մանաւանդ առանց սպասելու որ ան օձերը գան փորձեն զձեզ՝ դուք ուրիշը կը փորձէք մեղքի մէջ ձգելու , ինչպէս Եւայ Ադամայ ըրաւ : Հերիք չիսեպեց իր կործանումը , արդիւրած պտուղն ինքն ուտելէն ետքը՝ դնաց որ անոր ալ կերցընէ . ան ալ չէ չըսաւ , դէմ չիկեցաւ : Բայց ի՞նչ կընես , Ադամ . ո՛հ , աղէկ նայէ ըրածդ . չէս տեսներ որ խնծոր մը ուտելու համար մահ և ամեն տեսակ խեղճութիւն վըագ պիտի բերես , չէս տեսներ որ բոլոր քու որդիքդ ու թոռներդ թշուառ պիտոր

ընես : Դուն որ կնկանէ աւելի խելացի ու աւելի զորա-
ւոր ես , իրեն մօտիկ ընելու տեղը՝ պէտք է զինքը յան-
գիմանես , պատժես ըրած յանցանքին համար , ու խել-
քը գլուխը ժողվել տաս : Աղէկ նայէ ինչ կրնես : Բայց
որո՞ն կրես , Ագամ կնկան մը խօսքէն կուրցած , անոր
ուզածն ընելու համար՝ առաւ կերաւ պտուղը : Զար-
մա՞նք բան . ասանկ յայտնի՝ ասանկ ողբալի՝ ասանկ չի-
մոռնալու օրինակ աչընուս առջին ունենալով , դեռ ա-
նանկ յանգուգն քրիստոնեաներ կը դանուին որ իրենք
զիրենք վտանգի ու առիթներու մէջ կը դնեն , առանց
վախնալու որ մեղքի մէջ կիյնան : Ի՞նչպէս կըլլայ՝ չեմ
գիտեր . օձին առջի փորձելուն՝ Եւայ ինկաւ , Եւայի
առջի փորձելուն՝ Ագամ ինկաւ , ու դուք կը վստահիք
չիյնալու : Ագամ ու Եւայ թէ և սրբութեան մէջ էին ,
թէ և այլ շնորհքն ու օգնութիւնն իրենց մեծ ուժ կու-
տար , կամբերնին աղէկին կողմն էր , անկարգ կըբեր
չունէին , զգայարանքնին զիրենք չէր գրգռեր՝ իրենց
հնազանդ էր , գէշին կողմը բերմանք չունէին , այսու-
ամենայնիւ մեղաց առիթը գիմանքնին ելլելուն պէս՝ ին-
կան թշուառաբար . իսկ դուք տկար ողորմելի մարդիկ ,
կամբերնիդ ապականած , զգայարանքնիդ շարունակ
զձեզ կը գրգռէ , չորս դինիդ անկարգ կիրքերը առեր
են , բոլորովին չարին կողմն է յօժարութիւննիդ , ու
դեռ կը վստահիք ու կրսէք . վախնալ պէտքը չէ , խղ-
ճահարութիւն է , սրարապ խօսքեր են , երբոր մէկը
չուզեր նէ՝ չի մեղանչեր նաև վտանգի ու առիթներու
մէջ : Չի մեղանչեր , հա՞ . չէ թէ չի մեղանչեր , հապա
կըբերը զինքը կը կուրցնեն , ու չի ճանչնար , չուզեր
ճանչնալ մեղք ընելը , բանի տեղ չի գներ ըրած մեղքը ,
խղճմտանք չըներ ըրած մեղքին վրայ , անօրէնութիւ-
նը ջրի պէս կը խմէ , ինչուան կը պարծի գործած մեղ-
քին վրայ . անոր համար է որ կը վստահի , և առիթնե-
րէն ես չի կենար : Թէ որ չէ , անկարելի է որ մէկը զին-
քը վտանգի և առիթներու մէջ դնէ , ու մեղք չիգոր-
ծէ . անկարելի է մեղքի մէջ չիյնալ առանց մեծ զգու-
շութեան , առանց չիվստահելու ամենեւին մեր վրայ .
և առանց այլ օգնութեանը՝ որ իրենց վրայ վստահա-
ցողներուն չի տար : Ագամ ու Եւայ ինկան , աս հերիք
է . և ո՞հ ինչ վնասներ ինչ չարիքներ հասուց իրենց ալ ,
բոլոր աշխրրբիս ալ անոնց իյնալը :

Թողունք հիմայ իրենց ամօթը՝ որ մեղքը գործած-
նուն պէս սկսան զգալ . Թողունք նայ զիրենք յանդի-
մանէն ու պատժելը , որ Եւան տեսակ տեսակ ցաւե-
րու և նեղութիւններու տակ ձգեց ու երկանը կարօտ
ըրաւ : Իսկ Ագամայ պատիժ՝ երկիրն անիծեց , ու աշ-
խատալի ըրաւ իր կեանքը , անանկ որ՝ իր ճակտին քըր-
տինքովը կարենայ գտնել իր հացը : Թողունք հիմայ աս
բաներս մէկիկ մէկիկ պատմելը , որ երկան կերթայ , ու
մինակ աս ըսեմ ձեզի : Սուրբ հաւատքնիս կը սորվեցը-
նէ որ Ագամ ու Եւայ իրենց գործած մեղքին համար՝
մէկէն դրախտէն գուրս վընտուեցան , նայ աչքէն ե-
լան , կորսընցուցին նայ շնորհքը՝ իրենց արդարութիւնն
ու սկզբնական սրբութիւննին , ու նայ թշնամի եղան ,
սատանային գերի , ու հոգինին ալ մարմիննին ալ բոլո-
րովին փոխուեցաւ թշուառացաւ : Մտքերնին անանկ
մթնցաւ՝ որ գէշն աղէկէն , սուտը ճամարութենէն
հազիւ կորուզէին . յիշողութիւննին անանկ ակարացաւ՝
որ գժուարաւ ամ ու երկրնքի բաները կրնային մըտ-
քերնին բերել , կամքերնին ալ անանկ աւրուեցաւ , որ
աղէկին տեղը գէշին կողմը յօժարութիւն կը դառնային ,
անկարգ կը բերով զգայական ցանկութիւններով չաք
յօժարութիւններով լեցուեցաւ սրտերնին : Իսկ մար-
միննին ամմեն տեսակ նեղութիւններու , հիւրնդու-
թիւններու , ցաւերու և մահուան տակն ինկաւ , չէ
թէ ժամանակաւոր մահուան միայն՝ այլ նաև յաւիտե-
նականին , երկրնքէն ալ Աստուծմէ ալ զրկուելով յա-
ւիտեան :

Գէշը որն է , Ագամ հայր ու դուռն ըլլալով բոլոր
աշխարհիս , ու մենք ամմենքնիս ալ իր որդիքն ըլլալով ,
իր մեղքովն ամմեննուս բնութիւնն ալ աւրուեցաւ ա-
պականեցաւ . ու հաւատքի մասն է որ՝ մենք ամմենքս
ալ նոյն մեղքէն պլտրկուած ու ապականած կը ծնա-
նինք , Ագամայ ամմեն խեղճութիւնները ցաւերը նե-
ղութիւններն ու նաև մահը ժառանգելով , ինչպէս որ
մէկ աւրուած ծառի մը պտուղներն ալ կաւրուին : Ա-
նոր համար կըսէ Պօղոս առաքեալը . “ Ի միովէ մարդոյ
մեղք յաշխարհ մտին , և ի մեղաց անտի մահ . և այն-
պէս յամենայն մարդիկ տարածեցաւ մահ , որով ամմ-
նեքին մեղան ” . (Հռմ . Է . 12 :) Ի՞նչպէս կըլլայ որ
Ագամայ մեղքն ամմենուս վրայ կը տարածուի , և ամ-

մենքնիս սկզբնական մեղքով կը ծնանինք, ասկէց մութ ու դժուար հասկընալու բան չիկայ. բայց ասկէց ալ ստոյգ ու յայտնի բան չիկայ. և իրօք ալ հաւատքի մասն է: Ասկէց է, սիրելի որդիքս, ամմեն չարիք՝ որ աշխարհիս վրայ կը տեսնենք, [Թշուառութիւն, հիւանդութիւն, ցաւ, նեղութիւն, պատերազմ, սով, ժանտախտ, մէկ խօսքով՝ ամմեն խեղճութիւն, [Թէ և ան[թիւ անհամար, բոլորն ալ ինչուան հիմայ ան մեղքին պատիժն է որ կը քաշենք. ան սկզբնական մեղքին՝ որով որ ամմենքնիս կը ծնանինք: Թող լսեն անոնք՝ որ մեղքը պղտի բան կը սեպեն, բանի մը տեղ չեն դնէր, որ մեղք գործելը՝ ջուր խմելու պէս է իրենց. կարելի բան է որ չուզեն աչուրնին բանալ ու տեսնել մէյմը որ ինչ սոսկալի բան է եղեր մեղքը: Արուսեակը մեղանչեց, ու մէկ հպարտութեան խորհուրդ մը մտքէն անցընելուն համար՝ այնչափ հրեշտակներ ալ իր հետք մէկէն երկընքէն դժոխք [Թափեցան: Մեղանչեց Ադամ, ու մէկ անհնազանդութեան գործքի մը համար՝ մէկէն գրախաէն դուրս վռնառուեցաւ, աշխարհքս չարիքներով ու խեղճութիւններով լեցուց, գերի եղաւ սաւանայի, ինքն ալ, ու իր հետն ամմեն մարդիկ ալ: Դողանք ուրեմն. ասանկ մէկէն ի մէկ վրայ հասնող ասանկ սոսկալի՝ ասանկ ծանր պատիժներն աչուրնիս կը խոթեն մեղքին ինչ ըլլալը, ու յայտնի կընեն որ կարծածնուս խիստ շատ աւելի՝ ու խելքէ մտքէ վեր ծանր բան է:

Ուրեմն որովհետեւ Ադամայ աս ծանր մեղքին համար, որ է սկզբնական մեղքն ու ամմենքնիս անովը կը ծնանինք, չէ [Թէ միայն աշխարհիս վրայ աս [Թշուառութիւնները վատարկեցանք, այլ արքայութենէն ալ զրկուեցանք, ու յաւիտեան պիտոր դժոխքը գատապարտուէինք. ուստի ան զմեզ դժոխքէն խալըսելու համար, և արքայութեան դուռը մեզի նորէն բանալու համար, որպէս զի ամմենքս ալ կարենանք փրկուիլ, իր մէկհատիկ որդին աշխարհք խրկեց, որուն վրայ ձեզի երկան պիտոր խօսիմ՝ Հաւատամքին երկրորդ խօսքն ու անոր ետէն եկած խօսքերը մեկնելով:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԵ .

Ինչ հասարակ ինչոյս պէտք ունենանք Քրիստոսի մեր ժողովին
 լըայ , ու ինչպէս հարկաւոր է որ իրեն նմանին :

Հաւատամքին երկրորդ խօսքը հիմայ սկսիմ պիտոր
 մեկնելու ձեզի . այսինքն “ Եւ 'ի Յս որդի նորա միա-
 ծին , աէր մեր , : Ինչ ուղեցին առաքեալներն աս խօս-
 քովս մեզի սորվեցնելու որ հաւտանք : Աս է սորվե-
 ցուցածնին . ինչպէս կը հաւտանք որ մէկ ամ մը կայ
 հայր ամենակալ՝ որ իր ուղեւորին ստեղծեց երկինք ու
 երկիր ու ինչ որ անոնց մէջը կան , առանկ ալ պիտոր
 հաւտանք որ Յս Քս նազովըցին , որ էր ճշմարիտ Մե-
 սիայն , բոլոր աշխրբիս փրկիչն՝ որուն գալուստն այն-
 չափ դարերով առաջ խոստացեր էր ամ , ու բոլոր նա-
 հապետներն ու մարդարէները կը բաղձային , ան որ 'ի
 Մարիամայ կուսէն ծնաւ , ու սրբոյն Յովսէփայ ձեռ-
 քին տակը մեծցաւ , ու նոր օրէնք մը քարոզեց , ան որ
 այնչափ չարչարանք նախատինք հալածանք կրեց հրեա-
 ներէն , զինքը ծեծեցին , փշով պսակեցին , ու ետքը
 ետքը խաչին վրայ դամուած մեռաւ , պիտոր հաւտանք
 որ չէ թէ միայն մարդ էր անիկայ մեզի պէս , այլ և ճշ-
 մարիտ որդի ան , յայ հօրէ 'ի յաւիտենից ծնեալ , ու ա-
 նոր պէս ճշմարիտ ամ , անոր պէս ամեն կատարելու
 թիւն ունեցող , վասն զի 'նոյն բնութիւնը՝ նոյն էութիւնը
 նոյն գոյացութիւնն ու նոյն աստուածութիւնն ունի .
 անանկ որ՝ Յս Քս ըսելով պիտոր իմանանք ճշմարիտ
 որդին ան , նոյն ինքն ամ՝ իր յաւիտենական հօրմէն աշ-
 խարհք խրկուած , որպէս զի իր արդիւնքովը մեր մեղ-
 քերուն թողութիւնն ընդունի , զմեզ դժոխքէն խալը-
 սէ , ու արքայութեան դուռը բանայ մեզի՝ որ մեր մեղ-
 քերուն համար պիտոր գոց մընար միշտ : Աս բանս ա-
 ղէկ հասկընալու համար՝ պէտք է մտածենք որ անար-
 դանք մը այնչափ աւելի մեծ է որչափ աւելի արժանա-
 պատիւ անձի մը կըլլայ . ինչպէս թագաւորի մը անար-
 դանք ընելը՝ շատ աւելի մեծ է քան թէ աղքատ գեղա-

ցիւ մը . վասն զի Թագաւորը չատ աւելի արժանապա-
տիւ է քան զաղքատ գեղացին : Հիմայ Ագամ Եւային
գրախափին մէջն ըրած մեղքերնին՝ որուն վրայ անցած
կիրակի խօսեցայ ձեզի , ու ամեն ուրիշ մեղքերը՝ որ
անկէց ետքն եղան ու կրլւան աշխրբքիս վրայ՝ ամենն
ալ իյ դէմ եղած անարգանքներ են , որ Թագաւորնե-
րուն Թագաւորն է , երկընքին ու երկրիս տէրն է : Ու-
րեմն ձեռն անհուն պատուոյ , անհուն փառաց արժանի
ըլլալով , իրեն դէմ եղած անարգանքն ալ անհուն կրլ-
ւայ , այսինքն անանկ մեծ՝ որ ծայր ու չափ չունի , ա-
նանկ ծանր՝ որ խեղք ու միտք չի հասնիր , և ոչ հրեշ-
տակներն իրենց սուր մտքովը կրնան հասկընալ իյ դէմ
մեղքով եղած անարգանքին ծանրութիւնը : Ուստի ա-
սանկ անհուն անարգանքին իյմէ Թողութիւն առնե-
լու համար , զմեզ գգովքէն խաղըսելու՝ ուր որ յաւի-
տեան պիտի մնայինք , ու արքայութեան դուռը մեզի
բանալու համար՝ ուսկից յաւիտեան վաճառուած էինք
մեր մեղացը համար պէտք էր իյ անանկ հատուցում
մը ընել՝ որ անհուն ըլլար . վճարք մը՝ որ անհուն ար-
ժէք մը ունենար : Բայց ո՞վ կրնար աս անհուն վճարքը
տալ . և ոչ բոլոր աշխրբքիս արարածները մէկտեղ , Ա-
գամէն ինչուան ետքինը՝ որ պիտի ծնանի , իրենց ամեն
արգիւնքներովը , աղօթքներովը , բարեգործութիւն-
ներովը , մահացուցմունքներովը , պաքերովը , ծոմե-
րովը , ճգնութիւններովը , կրնային Աստուծոյ արգա-
րութեանն անանկ հատուցում մը ընել՝ որ մեղքով ըն-
դունած անարգանքին հետ համեմատութիւն ունե-
նար : Եւ ոչ երկընքին բոլոր հրեշտակները , թէ և այն-
պէս պատուական արարածներ են , կրնային աս հա-
տուցումն ընել իյ արգարութեանը . վասն զի իրենք
ալ արարած ըլլալով , ու իրենց արգիւնքն ալ չափաւոր
ըլլալով , անհնարին էր որ իյ անանկ հատուցում մը ը-
նէին՝ որուն գինն ու աժէքը անհուն ըլլար : Ուրեմն աս
անհուն վճարքն ընելու համար , պէտք էր ընողն անանկ
անձ մը ըլլար՝ որուն փառքը պատիւն ու արգիւնքը չափ
չունենար : Ուստի ամենասուրբ երրորդութե իրեք ան-
ձինքը ողորմելով մեր ամենուս վրայ՝ որոշեցին իրենց
մէջն որ իրենցմէ մէկը դայ աշխարհք , աս վճարքն ը-
նելու իյ արգարութեանը , և աս լիուզի հատուցումն
ընելով՝ արգիւնաւորի մեր մեղքերուն Թողութիւն

ընդունելու և զմեզ յաւիտենական փրկութեան հաս-
ցնելու. և սահմանեցին որ երկրորդ անձը այսինքն որ-
դին ամ գայ: Բայց որովհետեւ աս հաստուցումը այ ար-
դարութեանը պէտք էր խոնարհութեամբ չարչարան-
քով ու ճգնութեամբ ըլլար, ու որդին ամ չէր կրնար
իր ամ ութեամբ չարչարուել ու նեղութիւն կրել, ուս-
տի իրաւցընէ չարչարուելու ճգնելու և մեր տեղը հա-
ստուցում ընելու համար այ արդարութեանը, իր ան-
հուն բարութեամբ յանձն առաւ աշխարհք գալու, ու
մեր մարդկային բնութիւնն ամային բնութեանը հետ
միաւորելու, մարմին առնելու, մեզի պէս մարդ ըլլա-
լու, ճշմարիտ ամ ու ճշմարիտ մարդ մնալով, ու մարդ-
կութեամբ չարչարուելու՝ որովհետեւ ամ ութեամբ
չէր կրնար: Աս է որդին այ ճշմարիտ ամ և ճշմարիտ
մարդ՝ որ մենք կանուանենք Յս Բս փրկիչ աշխարհի:
Ուստի ամեն անգամ որ կը լսենք Յս Բս անունը՝ պի-
տի իմանանք միածին որդին այ. ու միածին կըսուի,
վասն զի իրաւցընէ մէկ հատիկ է ի յաւիտենից ամէ
ծնած նոյն բնութեամբը նոյն գոյացութեամբն ու նոյն
ամ ութեամբը. ինքը միայն է ճշմարիտ որդի այ բնու-
թեամբ. իսկ մենք որդիք այ կըսուինք որդեգրութեամբ,
վասն զի ինքն ստեղծեր է զմեզ, ու իր զաւկընեւուն պէս
կը հոգայ. “Զի մէք զորդեգրութիւն ընկալցուք. Ա-
ռիք զհոգին որդեգրութեան, որով աղաղակեմք աբ-
բայ հայր”, (Գաղատ. Գ. 5: Հռոմ. 8: 15:)

Սիրելի որդիքս, այնչափ հարկաւոր է ասանկ ճանչ-
նալն ու դաւանելն Յս Բս, այսինքն միածին որդի այ,
ճշմարիտ ամ և ճշմարիտ մարդ, մեր փրկիչը և կեցու-
ցիչը, որ առանց ասանկ ճանչնալու և հաստատուն
հաւատքով դաւանելու, չենք կրնար փրկուիլ: Քրիս-
տոս տէրն մեր՝ ինքն ըսաւ. “Այս են յաւիտենական
կեանք, զի ծանկեցեն զքեզ միայն ճշմարիտ ամ, և զոր ա-
ռաքեցեր զՅս Բս”, (Յուդ. Ժ. 3.) այսինքն ասով մի-
այն յաւիտենական կենացը կը հասնին ամենքը, թէ որ
ճանչնան որ գուն միայն ճշմարիտ ամ ես, ու Յս Բս քու
միածին որդիք է՝ որ աշխարհք խրկեցիր: Ուրիշ տեղ
ալ ասանկ կըսէ. ամ իր որդին չիսաւրեց որ գատէ աշ-
խարհք, այլ որպէս զի աշխարհքս իրմով փրկութեան
հասնի: Եւթը խօսքը հոս կը լմնցընէ. Ով որ կը հաւ-
տայ Յսի Բսի, չի գատապարտուիր. իսկ ով որ չի հաւ-

տար, արդէն դատապարտուած գնացած է՝ այ միաժին որդւոյն ջիհաւատաւուն համար. « Որ հաւատայ 'ի նա, ոչ դատապարտեսցի. և որ ոչ հաւատայ 'ի նա, արդէն խսկ դատապարտեալ է, զի ոչ հաւատաց յանուն միածնի որդւոյն այ, » (Յճ. Գ. 18:) Ետեւն աս ալ կըսէ. Ով որ որդւոյն այ կը հաւատայ, փրկութեան կը հասնի. ով որ չի հաւատար՝ յաւիտենական կեանքէն կը զրկուի, այ երեսէն ինկած ըլլալուն կամար. « Որ հաւատայ յորդի, ընդունի զկեանսն յաւիտենականս. և որ ոչ հնազանդի որդւոյ, ոչ տեսցէ զկեանս, այլ բարկութիւն Աստուծոյ մնայ 'ի վերայ նորա, »: Ուստի անանկ հարկաւոր է Յիսուս Քրիստոս Ճանչնալնիս, գիտնալնիս ու հաւտալնիս ինչ որ մեզի համար ըրեր է, ինչ որ մեր սիրոյն համար քաշեր է, որ Պօլոս առաքեալն աս միայն գիտնալը ամեն բան գիտնալ կը սեպեր, և ուրիշ բան մըն ալ գիտնալը զինքը կարօտ չէր սեպեր. « Զի ոչ եգի 'ի մօի գիտել ինչ 'ի ձեզ, բայց միայն զՅն Քս, և զնոյն 'ի խաչ ելեալ, » (ա Վրն. Է. 2:) Ուրիշ ամեն առաքեալներն ալ, մէկը մէկդին՝ մէկալը մէկալ զին՝ բոլոր աշխարհք պարտելով, ամեն ջանքերնին աս եղաւ որ ամեն տեղ ճանչցնեն, ամենքը գիտնան որ Յն Քս Ճշմարիտ որդի այ է՝ փրկիչ բոլոր աշխարհիս. որպէս զի ամենքը հաւատալով իրեն ու զինքը պաշտելով՝ փրկութեան հասնին: Վասն զի ինչպէս որ նք գիրքն ամեն տեղ կըսէ, մեր բոլոր յոյսը ապաւինուածիւնն ու յաւիտենական մեր փրկութեանը հիմը Յն Քս է. ինքն է արքայութեան ճամբան, ինքն է ճշմարտութիւնն ու մեր կեանքը. ինքն է դուռը՝ ուսկից հարկ է որ մանենք արքայութի երթալու համար. « Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք: Ես եմ գուռն. ընդ իս եթէ ոք մտանիցէ, կեցցէ, » (Յճ. Ժ. 6: Ժ. 9:) Անկարելի է որ առանց իրեն ուրիշ կերպով մը փրկութեան հասնինք. վասն զի ինքն է միայն որ իրաւցնէ կրնայ ու կուզէ փրկել զմեզ. Պետրոս առաքեալն խօսքն է. « Զիք այլով իւրք փրկութիւն, զի և ոչ անուն այլ գոյ 'ի ներքոյ երկնից տուեալ 'ի մարդիկ, որով արժան իցէ կեալ մեզ, » (Գ. Բ. Գ. 12:)

Աստուածաշնչի թուոց գրքին քսանըմէկերորդ գլխուն մէջ Մովսէս մարգարէն կը սխտով որ Հրեաները

Եգիպտոսի գերութենէն ազատած՝ երբոր անապատին մէջը ճամբորդութիւն կրնէին աւետեաց երկիրն երթալու համար, յօգնած դադրած հաց ու գինինն հատած՝ ամմեն օր մանանայ ուտելէն դանած, Մովսէս մարգարէին գէմ ելան, արանջալ սկսան, երեսը զարկին՝ որ զիրենք Եգիպտոսէն հանեց անապատին մէջը մեռցնելու համար: Ան ատենն ձծ իրենց յանդգնութեանն ու ապերախութեանը վրայ բարկացաւ՝ որ անիրաւ տեղը Մովսէսին գէմ կը արանջային, իրենց սլաութ՝ օձեր խաւրեց վրանին, որ զիրենք խածնեն թունաւորեն ու սպաննեն: Հրեաները սարսափած ան սոսկալի սլատու հասէն՝ ճանցցան ըրած մեղքերնին, ու շուտ մը Մովսէս մարգարէին ոտքն ինկան որ ձյմէ իրենց թողութիւն խնդրէ, ու ան սոսկալի սլաութէն զիրենք խալըսէ: Մովսէս աղօթք ըրաւ ձյ, ձծ ալ լսեց իր աղաչանքն ու հրամայ որ ասանկ ընէ. սղնձէ օձ մը շինել տայ, ու բարձր փայտի մը ծայրը դնէ՝ որ մօտէն ալ հեռուանց ալ ամմենքը կարենան տեսնել. ու ով որ ան թունաւոր օձերէն զարնուի, նայելով միայն սղնձէ օձին՝ շուտ մը ողջննայ ու չիմեռնի: Քրիստոս տէրն մեր աս Մովսէս մարգարէին կանգնած օձը իր օրինակն ըլլալը՝ նրա աւետարանին մէջը կը յայտնէ, որ զինքն ալ հրեաները բարձր խաչին վրայ Գողգոթա լեռան ծայրը բարձրացուցին, ու կըսէ. ինչպէս որոնք որ սղնձի օձին կը նայէին նէ՝ մէկէն թունաւոր օձերուն խածնելէն կողջննային ու չէին մեռնիր, ասանկ ալ որոնք որ հաւատքի աչքով տեսնեն Յսւ Բն խաչին վրայ, և իր ձծ ըլլալը հաւտան, իր վրայ ամեն յոյս ու վստահութիւն ունենան նէ, կողջննան դժոխքի օձին խածնելէն, հոգեւոր կենդանութիւն կուենան, հոգինն չի մեռնիր, յաւիտենական կեանք կուենանք: «Որպէս բարձրացոյց Մովսէս զօձն յանապատին, նոյնպէս բարձրաւ սլարա է որդւոյ մարդոյ. զի ամենայն որ հաւատայ ի նա, մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենականս» (Յհ. 4. 15):

Աս Բնի նր հաւատքը միշտ ամմեն ատեն անանկ հարկաւոր եղած է և է, որ ոչ հիմայ աւետարանին նոր օրէնքին մէջը, և ոչ հին ատենը մովսիսական օրէնքին մէջ, կրնար մէկն առանց ասոր փրկութեան հասնիլ: Ինչու որ ինչպէս մենք հիմայ սլարաւորկան ենք հաւտա-

լու որ Քն Յն որդին նոյ աշխարհք եկեր մեզի համար մարդ եղեր է որ փրկէ զմեզ, ասանկ ալ հին ատենը աշխրբբիս սկիզբէն 'ի վեր ամմենքը պարտական էին հաւատալու որ Յն Քն Մեսիայն՝ աշխրբբիս փրկիչը սկիտոր դար, որչափ որ նոյ Ադամայ ատենէն յայտներ էր, ու ետքն ալ մարգարէներուն ձեռքովը նորէն նորէն յայտնեց:

Աւերմն թէ որ Յն Քն որդին նոյ է մեր ամմեն յոյսը, մեր բոլոր ապաւինութիւնը, մեր կեանքը, մեր յաւիտենական փրկութեան հիմը, զարմանալու բան չէ շատերուն նախապաշարմունքը, որ ծուռ ջերմեռանդութիւն մը մտքերնին դրեր, ու առանց Յն Քն մտածելու՝ կը կարծեն որ նոյ նոյնապէս, նոյն նոյնապէս, ուրիշ սուրբերուն ըրած ջերմեռանդութիւննին հաճոյ կանցնի. մէկը աս սուրբին կը գիմէ, մէկալը ան սուրբին, գրեթէ գրեթէ բոլորովին մոռնալով զՔն: Իրենց յոյսը, իրենց վստահութիւնը, մէկ սուրբին մէկալ սուրբին վրայ կը դնեն, ու ինչ պէտք որ ունենան ինչ շնորհքի կարօտութիւն՝ աս կամ ան սուրբին կը դիմեն. ու քիչ մը աղօթք ալ ընելու ըլլան, կարծես որ բանի տեղ չեն դնէր զինքը: Բայց սիրելի որդիքս, (աղէկ մտիկ ըրէք, չըլլայ որ ուրիշ անգամաւն պէս խօսքս սխալ հասկընաք,) նոյն նոյնապէս ու սուրբերուն ջերմեռանդութիւն ունենալն աղէկ բան է, ու շատ աղէկ ու օգտակար, վասն զի սուրբ նոյնապէս ու սուրբերին իրենց աղօթքովը՝ իրենց բարեխօսութեամբն նոյ գիմացը շատ կրնան օգնել մեզի: Աս ամմենն իրաւ է, ու խիստ իրաւ: Բայց ան ալ իրաւ է ու խիստ իրաւ, որ աւելի մեծ ջերմեռանդութիւն պարտական ենք ունենալու Յիսուսի մեր փրկչին. ան ալ իրաւ է ու խիստ իրաւ, որ մեր ամմեն յոյսը՝ բոլոր մեր վստահութիւնը՝ Յիսուսի վրայ պիտոր ըլլայ, և իր չարչարանքներուն ու մահուանը արգեանցը վրայ. վասն զի ամմեն շնորհք, ամմեն լոյս, ամմեն օգնութիւն իրմէն կուգայ մեզի. “Ամմենայն տուրք բարիք և ամմենայն պարգեւք կատարեալք 'ի վերուստ են իջեալ առ 'ի հօրէն լուսոյ” : Ինքն իր չարչարանացն ու մահուանը անհուն արգիւնքը մեզի կը հաղորդէ, և անոնցմով զմեզ արժանի կընէ ընդօրնելու նոյն ան ամմեն շնորհքներն ու օգնութիւնը՝ որոնց կը կարօտինք. անանկ որ՝ մեր մեղքերուն վրայ զըջում ու

նենալնիս ալ՝ Քրիստոսի արգիւնքովն է, մեղքերնուս
 թողութիւն ալ կառնենք նէ, բարեգործութիւն ընե-
 լու չնորհք ալ կրնգունիւնք նէ, այ ծառայութեան մէ-
 ջը յարատևութիւն ալ կրնենք նէ, արքայութեան հա-
 մար արգիւնք ալ կը վաստակիւնք նէ, բոլորը Քրիստոսի
 արգիւնքովն է. թէ որ անձ սուրբ անձնայ ու սուր-
 բերուն մեղի համար ըրած աղօթքին ու բարեխօսու-
 թեանն ալ կը լսէ նէ, գլխաւորապէս Յիսուսի արգեան-
 ցը համար կը լսէ. վասն զի սուրբերն ինչ արգիւնք որ
 ունին այ առջևը նէ, բոլորն ալ Քրիստոսի արգիւնք-
 ներէն կառնեն իրենց աժէքը: Մէկ խօսքով. թէ որ
 միւր բարի մահ ունենանք, թէ որ փրկութեան ալ հառ-
 նիւնք, թէ որ արքայութիւն ալ երթանք, Յիս արգիւն-
 քովն է, իր չարչարանքներովն ու մահուամբն է, ա-
 ռանց ասոնց բարիք մը չէինք կրնար ունենալ, կը կոր-
 սուէինք կը դատապարտուէինք յաւիտեան. “Չիք այ-
 լով իւրիւր փրկութիւն, զի և ոչ անուն այլ գոյ՝ ի ներ-
 քոյ երկնից տուեալ ի մարդիկ՝ որով արժան իցէ
 կեալ, : Արեմն մեր առջի ու գլխաւոր ջերմեռանդու-
 թիւնը պիտոր ըլլայ առ Քս, պէտք է ճանչնանք ու
 դաւանինք զինքը ինչ որ իրօք է, պէտք է հաւատանք ի-
 րեն հաստատուն հաւատքով, ու ամեն մեր յոյսն ու
 վստահութիւնը իր վրայ դնենք:

Բայց աս հաստատուն հաւատքը, աս վստահութիւ-
 նը բաւական է զմեզ փրկութեան հասցընելու: Չէ,
 բաւական չէ, սիրելի որդիքս. այ առջին ստակ մը չա-
 ժէր, կըսէ Պօղոս առաքեալը, ոչ թլփատութիւնը և
 ոչ անթլփատութիւնը, բայց միայն հաւատքը որ մեղի
 բարեգործութիւն ընել կուտայ, և այ սիրոյն համար
 ամեն բան քաշել. “Զի ի Քս Յս ոչ թլփատութիւն
 ինչ կարող է, և ոչ անթլփատութիւն. այլ հաւատք
 սիրով յաջողեալք, : (Գալ. Ե. 6:) Սուրբ Յոհան-
 նէս առաքեալն ալ կըսէ. Ով որ մէկ դիէն կը կարծէ
 թէ կը ճանչնայ զՔս ճշմարիտ անձ ու ճշմարիտ մարդ,
 ինչպէս որ իրօք է, ու կը կարծէ թէ կը հաւատայ իրեն,
 բայց մէկալ գիէն Քսի պատուիրանքը չընէր, սուտ-
 ջուց է, թող ձայնը վար քաշէ, չի ճանչնար զՔս, չի
 հաւատար իրեն. “Որ ասիցէ՝ եթէ ծանեայ զնա, և
 զպատուիրանս նորա ոչ պահիցէ, սուտ է, և ճշմար-
 տութիւն ի նմա ոչ գոյ, : (Եւ Յ. Բ. 4:) Ինչու.

վասն զի Քնի հետն եմ ըստղը՝ Քնի ետեւէն պիտոր եր-
թայ, անոր ճամբան պիտոր բռնէ, անոր առաքինու-
թիւններուն ու օրինակին նմանի, կրսէ նոյն նա առա-
քեալը. « Որ ասիցէ 'ի նմա բնակել, այնպէս պարտի
գնալ՝ որպէս և նայն գնաց », Պետրոս առաքեալն ալ
նոյն բանը կը կրկնէ. Քն աշխարհք եկաւ, ձեզի համար
մեռաւ, օրինակ տուաւ ձեզի՝ որ իր ետեւէն երթաք. « Քն վասն ձեր մեռաւ, և ձեզ եթող օրինակ, զի զհետ
երթայցէք հետոց նորա », (Թ. Պեպր. Թ. 21 :) 'Նոյն
բանը չէ որ Քն տէրն մեր ալ այնչափ յորդորանօք ա-
պրապրեց ու ըսաւ. « Զի օրինակ մի ետու ձեզ, զի որ-
պէս ես ձեզ արարի, և դուք առնիջիք », (Յ. 4. Ժ. 15.)
այսինքն ձեզի օրինակ տուի որ դուք ալ ինծի պէս
ընէք : Ուրիշ տեղ ալ կրսէ. « Առէք զլուծ իմ 'ի ձեզ,
և ուսարուք յինէն », (Մ. 1. Ժ. 29 :) Իմ լուծս
վրանիդ առէք, սորվեցէք ինծմէն : Բայց ինչ է իրմէն
սորվելիքնիս. ոչնչէն աշխարհք մը դուրս հանել, եր-
կինք երկիր երևելի ու աներևոյթ արարածներն ստեղ-
ծել, կարգէ դուրս՝ խելքէ վեր հրաշքներ գործել :
Չէ, կրսէ մեծն Գրիգոր, ասոնք չեն Յիսուսէն սորվե-
լու բաներնիս. ասոնց վրայ կրնանք զարմանալ ասլիւ,
բայց աս բաներուն մէջը իրեն նմանիլ չենք կրնար, չենք
կրնար աս բաները մենք ալ ընել, վասն զի մեր կարո-
ղութենէ վեր են : Հապա ինչ է իրմէն սորվելիքնիս.
ան բաներն որ՝ մենք ալ կրնանք ընել. կրնանք խոնարհ
ըլլալ, ուրեմն խոնարհութիւն սորվինք իրմէն՝ որ բո-
լոր իր կեանքը խոնարհութիւն եղաւ, ինչուան մեզի
համար երկու աւազակներու մէջ խաչին վրայ մեռաւ :
Կրնանք հեզ ու համբերող ըլլալ, ուրեմն հեզութեամբ
համբերել սորվինք իրմէն՝ որ այնչափ նախատինքներու
այնչափ չարչարանքներու համբերեց առանց բերան
բանալու : Կրնանք անյիշաչար ըլլալ, ուրիշին ըրած ա-
նիրաւութեանը ներել. կրնանք բարիք ընել մեզի չարիք
ընողներուն. ուրեմն սորվինք իրմէն անանկ ընելու, որ
ներեց իրեն այնչափ անիրաւութիւններ ընողներուն, բա-
րիք ըրաւ իրեն չարիք ընողներուն, ինչուան զինքը չար-
չարողներուն ու խաչ հանողներուն համար ալ աղօթք
ըրաւ : Կրնանք զմեզ մահացնել, մեր կամքէն հրաժա-
րիլ, կրնանք խաչ քաշել, նեղութի կրել, կրնանք սր-
տերնիս աշխրբի բաներուն չիկացնել, կրնանք աղ-

քառ ու ողորմելի կեանք անցընել. սորվինք ուրեմն աս
բաներն իրմէն, որ բոլորն աւրաւ, ամմեն բանին օրինա-
կը տուաւ մեզի: Մէկ խօսքով. մեր ամմենէն մեծ ջանքը
աշխարհիս վրայ պիտոր ըլլայ Քնի մեր երկնաւոր վար-
դապետին վարքը աղէկ սորվիլ, իր խրատներն ու տուած
օրինակները մտքերնիս պահել, նայիլ որ ինքն իր բո-
լոր կենացը մէջ ինչ ըրաւ, աս կամ ան բանին մէջը
ինչպէս վարուեցաւ, ու ետքը ջանալ որ մենք ալ անանկ
վարուինք, իրեն պէս ընենք: Բայց աս ջանքը ո՞վ է ը-
նողը, սիրելի որդիքս. մէյմի խղճմտանքնիս քննենք որ
կրնէ՞նք աս ջանքը. կը ջանանք սորվիլ մեր փրկչէն ինչ
որ պէտք է նէ սորվիլ: Ողորմելի բան. գիտուն ըլլա-
լու՝ իմաստուն երեւալու՝ պաշտօն ունենալու ետեւէ
կրլանք, առուտուր ընել՝ վաճառականութիւն ընել
կը սորվինք, արուեստ ճարտարութիւն սորվելու կը
ջանանք. մեր հանգիստը՝ մեր զուարճութիւններն ու-
նենալու ամմեն հնարք կրնենք, աշխարհիս գէշ սովո-
րութիւնները կը սորվինք, գիտենք բոլոր օրը փուճու-
մուճ՝ խօսակցութիւններով, տեսնուելներով, զբօ-
սանքներով անցընել, գիտենք աշխարհային ունայնա-
պէր ծոյլ կեանք վարել. գիտենք ու կը ջանանք սորվիլ
ամմեն բան. միայն Յնի մեր փրկչին ետեւէն երթալ՝ ի-
րեն նմանիլ չենք ուզեր սորվիլ: Բայց չիսաբուինք,
մտքերնէս հանենք ատ ծուռ բանը. հաւաքի մասն
է որ առանց Քրիստոսի նմանելու՝ ճշմարիտ քրիստո-
նեայ չենք կրնար ըլլալ, վասն զի քրիստոնեայ ըսելը՝
Քրիստոսի հետևող Քրիստոսի նմանող ըսել է: Քրիս-
տոնէին անուշը մինակ կուենանք, կրսէ Տերաուլիա-
նոս, քրիստոնէին շուքը կրլանք, բայց քրիստոնեայ
չենք կրնար ըլլալ ամենեկին: Իսկ թէ որ ճշմարիտ քրիս-
տոնեայ չենք, Քնի չենք նմանիր, վայ է մեզի, կոր-
սուած ենք, դատապարտութենէ չենք խալըսիր. վասն
զի անոնք միայն պիտոր փրկուին, կրսէ առաքեալը, ո-
րոնք որ կը ջանան իրենց վարքը Քնի վարքին նմանը-
նել. “Զի զորս յառաջն ճանաչէր՝ յառաջագոյն և
հրաւիրեաց կերպարանակից լինել պատկերի որդւոյն
իւրոյ” (Հռմ. Ե. 29:) Ուրեմն երկուքին մէկը, աս
կեց փախուստ չըլլար, կամ մէկը կամ մէկալը. կամ
Քնի հաւատալ, ու իր վարուցը՝ իր օրինակին հետևիլ,
և կամ դատապարտուիլ: Կուզենք Քրիստոսի հետևիլ

ու փրկութեան հասնիլ, զինքն ազազէնք որտանց՝ որ մեղի շնորհք տայ իրեն նմանելու, վրանիս արթուն կէ-
նանք զդուշանանք, անատենը Քսի օգնականութեամբն
ու մեր ջանքովը՝ կրնանք իրեն նմանող ըլլալ ու փրկու-
թեան հասնիլ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԶ.

Հաւատարմի « Կէր մեր » Բառին վրայ . և թէ ամեն Բան
այնքէ կուգայ, « Կարի Կէր » է իր Կամարը Կնաւանդին:

Հաւատարմի երկրորդ խօսքին մեկնութիւնը լըմըն
ցընելու համար՝ պէտք է բացատրեմ ձեզի ետքի եր-
կու բառերն ալ, այսինքն « տէր մեր » որով կը դաւա-
նինք որ Քս Յս չէ թէ միայն այ միածին որդին է, ճշշ
մարիա ան և ճշմարիտ մարդ, այլ նաև մեր թագաւորն
է, մեր գլուխն է, մեր իշխանն է, մեր տէրն է, տէր է
մարմիններնուս, տէր է հոգիներնուս, տէր է մեր ա-
ռողջութեանը, տէր է մեր կենացը, տէր է մեր ամմեն
ունեցածին ու ինչ որ կրնանք ունենալ. վասն զի ամ-
մեն բանի բացարձակ տէրն ինքն է:

Քս մեր տէրն է նախ անոր համար որ ճշմարիտ ան-
ամենակարող, հաւասար իր հօրն ու անոր հետ մեկ
ուստի ինքն է ամմեն բանի ստեղծողը, ինքն է որ զմեզ
ոչնչէն դուրս հանեց, ըլլալ տուաւ մեզի, կեանք
տուաւ, ու ինչ ալ որ ունինք՝ իրմէն է, ու չէ թէ մի-
այն ինքն է աս ամմեն բանը մեզի տուողը, այլ նաև ին-
քը կը պահէ զմեզ ամմեն վայրկեան, անանկ որ՝ առանց
իրեն չէինք կրնար ըլլալ ինչ որ ենք, չէինք կրնար ու-
նենալ ինչ որ ունինք, և ոչ վայրկեան մը պահել է-
ղածնիս և ունեցածնիս:

Մէյմըն ալ անոր համար Քս մեր տէրն է, վասն զի
ստեղծուելէն ետքը՝ սատանային ձեռքն ինկանք մեր
մեղքովը, իրեն դերի եղանք, միշտ իրեն իշխանութեա-
նը տակը դատաւարաւուած մնայինք պիտոր, իսկ Քս
տէրն մեր փրկեց զմեզ, ազատեց սատանային ձեռքէն,
քնեց զմեզ, չէ թէ ստրկով արծըթով ու ոսկիով, այլ

անհուն գին մը վճարեց՝ իր պատուական արիւնը, իր բոլոր կեանքը : “ Ոչ ասականացու արծաթեղինօք և ոսկեղինօք փրկեցարուք, այլ պատուական արեամբն Քրիստի ”. (ձա . Պէթր . ձա . 18 :)

Ուրեմն թէ որ Քրիստոս մեր բացարձակ տէրն է, ասկէց երկու խիստ հարկաւոր բան կը հետևի : Նախ որ Քրիստոսը ինչ թէ մեր ամենուս և թէ մեր ամենն ունեցածին բացարձակ տէր ըլլալով, կրնայ ինչ որ կուզէ՝ ինչ որ աղէկ կը սեպէ՝ ընել մեզի, ու մենք պարտական ենք իրեն հնազանդելու, պէտք է որ ամեն բանի մէջ իր անձային կամացը հպատակինք, ինչպէս որ պարտական է մէկ հպատակ մը իր տիրօջն ընելու : Մէկալ հետևանքը աս է որ իբրև բացարձակ տէր կրնայ հրամայել մեզի ինչ որ կուզէ նէ, ու մենք ալ պարտականք ենք իրեն ծառայելու, իրեն հնազանդելու . կրնայ տալ մեզի ինչ օրէնք ինչ պատուիրանք որ կուզէ, ու մենք պարտական ենք պահելու ամենն ալ :

Ուրեմն Քրիստոս մեր բացարձակ տէրը ճանչնալէն ետքը՝ պարտական ենք բոլորովին իր հպատակն ըլլալու, պարտական ենք ամեն բանի մէջ իր անձային կամացը հնազանդ ըլլալու, մեր կամքը մէկդի պիտոր դնենք, ու ամեն բանի մէջ իր կամքը պիտոր փնտրուենք, մինակ ան պիտի ուզենք որ իր կամքն ըլլայ, վասն զի մեր անձն է, մեր տէրն է, ու իրեն կիյնայ ամեն բան իր ուզածին պէս կարգաւորել ու հրամայել : Շատ անգամ դիպուած բախտ կամ դժբախտութիւն կըսուի . զոր օրինակ մէկը քար մը նետեց կրսէնք, ու դիպուածով մէկալին գլխուն եկաւ . մէկը արևելք գնաց, ու բախտի մը հանդիպեցաւ . մէկալին դժբախտութիւն մը պատահեցաւ : Բայց ինչ կը կարծէք ; Կայ իրաւ աշխրբքիս մէջ բան մը՝ որ դիպուածով ըլլայ, բախտով կամ դժբախտութեամբ հանդիպի : Չէ, չիկայ ամենակին . դիպուածով բան մը չի կրնար ըլլալ աշխրբքիս մէջը . բախտն ալ, դիպուածն ալ, դժբախտութիւնն ալ, գիտէք ինչ է . այ կամքն է՝ որ ամեն բան ծածուկ կերպով կը կառավարէ, և անանկ կընէ՝ որ մէյմը աս բանը մէյմը ան բանը հանդիպի . ուստի ինչ որ աշխրբքիս մէջը կը հրամայէ կամ կը թողնէ որ պատահի, այ կամքովն է . անանկ որ՝ եթէ ան չուզէր նէ, ան բանը չէր պատահէր : Անոր համար առակ է, կըսենք որ առանց այ

կամայք տերև մը չի չարժիր, ու ասիկայ հաւատքի ճշմարտութիւնն մըն է՝ որ սուրբ գիրքը հազար տեղ կը հաստատէ: Երբոր առաքեալները մատնիչ Յուդային տեղն ուրիշ առաքեալ մը գնեւ կուգէին, մէկը մէկալը ընտրեցին՝ որ իրենց առաքինութիւնն ու սրբութեամբը բոլորովին արժանի էին առաքելութեան. ետքը ահնոցմէ մէկուն վրայ վիճակ ձգեցին, ու վիճակն ելաւ սուրբ Մատաթիային վրայ. «Եւ եւ վիճակն Մատաթիայ», (Գ.բ. Թ. 26:) Վիճակէն եւել ինչ գիպուածական բան կրնայ ըլլալ. բայց առաքեալները գիպուած չխեղեցին անիկայ, այլ նոյն յայտնի կամքը. «Յայտնեա զմի ոք զոր ընտրեցեր ի սոցանէ», ճնճղուկ մը ծառին վրայ ցածկուտելու ատեն՝ յանկարծ ոստղին վրայ կը կըպչի, կամ որսորդին ցանցին մէջը կիյնայ, ասկէց աւելի ինչ գիպուածական բան կրնայ ըլլալ. բայց Քն տէրն մեր կը հաստատէ որ ճնճղուկն ալ նոյն ուղեւորն որոգայթին մէջը կիյնայ, նոյն կամքովը կը բռնուի. «Ոչ ապաքէն երկու ճնճղուկք դանկի միով վաճառին. և մի ի սոցանէ յերկիր ոչ անկցի առանց հօր ձերոյ», (Մ.բ. Ժ. 29:) Ինչուան գլխընդհա մեղերն նոյն առջը համրանքով են՝ կրսէ, ու անոնցմէ մէկը առանց նոյն կամայք չի կրնար իյնալ. «Այլ ձեր և ամենայն իսկ հեր գլխոյ թուեալ է: Եւ մազ մի ի գլխոյ ձերմէ ոչ կորիցէ», Ուրեմն թէ որ ինծի բարիք մը կը հանգիստի, նոյն է առողջ. թէ որ չարիք մը կը հանգիստի, նոյն ուղեւորն է. թէ որ յաջողութիւն կուեննամ, Աստուծմէ է. թէ որ ձախորդութիւնն վիշտ նեղութիւն, ան ալ Աստուծմէ է. թէ որ կը հարստանամ, նոյն է առողջ. թէ որ կաղքտանամ, ան ալ նոյն ուղեւորն է. թէ որ առողջ եմ, նոյն է ինծի առողջութիւնն առողջ. թէ որ հիւանդ, հիւանդութիւնս ալ Աստուծմէ է. թէ որ կապրիմ, նոյն է ինծի կեանք առողջ. թէ որ կը մեռնիմ, նոյն է ինծի մահ խրկողը: Մէկ խօսքով. ինչ որ ինծի կը հանգիստի, ինչ որ գիմացս կեւլէ, ամենն ալ Աստուծմէ է, ինքն ամենն բան կը կառավարէ, ամենն բան իր ուղեւորը կը պատահի՝ բարին ալ չարն ալ, ինչպէս սուրբ գիրքը շատ տեղ կրսէ. «Բարիք և չարիք, կեանք և մահ, աղքատութիւն և մեծութիւն ի տեսանէ են», (Սիրաք. Ժ. 14:)

Բայց հոս մէկէն դժուարութիւն մը կեւլէ գիմաց-

նիս, որ չատերոուն միտքը կը շփոթէ : Թէ որ ամմեն բան՝
բարին ալ չարն ալ Աստուծմէ կուգայ, թէ որ առանց
այ կամացը բան մը չի սրտահիր՝ բան մը չըլլար, ու-
րեմն մէկը մեղք ալ գործելու ըլլայ նէ՝ անձ է ուղո-
ղը որ ան մեղքը գործէ, ուրեմն անձ մեղքի պատճառ
է : Աղէկ մտիկ ըրէք . այնչափ անկարելի է որ անձ մեր
մեղք գործելն ուղէ, որչափ անկարելի է որ կրակը տաք-
ցընելու տեղը՝ սաղեցընէ, կամ արեւը լոյս տալու տե-
ղը՝ մթընցընէ : Ուրիշ կերպով հասկըցընեմ . այնչափ
անկարելի է որ անձ մեր մեղք գործելն ուղէ, որչափ
անկարելի է որ անձ ինքը զինքը ողջնչացընէ, ան ըլլա-
լէն դադրի : Բայց թէ որ անձ մեր մեղք գործելը չու-
ղեր նէ, ինչպէս կրնայ ըլլալ որ առանց այ ուղեւուն՝
առանց այ կամացը բան մը չիկրնայ ըլլալ : Հիմայ ձե-
ղի սղափ օրինակով մը հասկըցընեմ : Թէ որ մէկը ոտ-
քին վրայ վէրք մը կամ ցաւ մը ունենայ նէ, կաղ կը քա-
լէ, այնպէս չէ . բայց ո՞վ է որ կաղ քալել կուտայ . հո-
գին՝ որ ոտքերը կը շարժէ : Չէ, հոգին չէ կաղ քալե-
լուն պատճառը, հոգին ուժ կուտայ միայն ոտքերուն,
կը շարժէ զանոնք . վէրքն է որ կաղ քալել կուտայ : Ա-
սանկ ալ անձ մեղի ուժ ու օգնութիւն կուտայ աս կամ
ան գործքն ընելու, վասն զի առանց իր օգնականու-
թեանը՝ քայլ մըն ալ չենք կրնար ընել, մատերնիս չենք
կրնար շարժել . բայց ըրած գործքերնիս ծուռ ու ան-
կարգ ընել տուողը անձ չէ, մեր չար կամքն է՝ որ այ
տուած ուժը՝ այ տուած աղատութիւնը գէշի կը բանե-
ցընէ : Աս բանս աղէկ հասկընալու համար՝ երկու բան
զանազանելու է մեղքին մէջը, որ մէկզմէկէ տարբեր
բաներ են . մէյմը մարդուս շարժմունքը՝ դրսուանց ը-
րած գործքը, մէյմընալ իր չար կամքը՝ որ կուզէ ընել
ան գործքը այ դրած օրէնքին դէմ : Ինչպէս մէկը մար-
դաստանութիւն ընելու համար՝ սէտք է որ ձեռքը դա-
նակին կամ հրացանին տանի, սէտք է որ թիւը շարժէ,
սէտք է այլ և այլ շարժմունքներ ընէ դիմացինը սպան-
նելու համար : Աս շարժմունքներուն պատճառը ան-
է, ինչպէս ուրիշ ամմեն շարժմունքներուն ալ՝ որ մար-
դիկ ու ամմեն կենդանիները կրնեն . վասն զի առանց
այ, առանց իր օգնականութեանը մէկը չի կրնար շար-
ժիլ, մէկը չի կրնար բան մը ընել : Բայց աս ամմեն շարժ-
մունքներն ըստ ինքեան մեղք չեն . ինչպէս թէ որ մէկը

նոյն շարժմունքները զինքը պաշտպանելու համար, կամ պատերազմի մէջ, կամ արդարութիւնը առաջ տանելու համար դահլիճը ընելու ըլլայ նէ, մեղք չի գործեր: Մեղքը չար դիտաւորութենէն առաջ կուգայ, երբոր մէկը կուզէ այ հրամանին դէմ բան մը ընել. բայց աս չար կամքին, չար դիտաւորութեանը ան չէ պատճառը, մարդն է. ուստի ան մեղքին պատճառը չէ, չուզեր մեղքը, միայն թող կուտայ որ մարդս գործէ ան մեղքը, չարգիլեր արդար պատճառներու համար, իր անքննելի դատաստանացը համար:

Բայց թէ որ ան է ամեն բան կառավարողը՝ ամեն բան տրամադրողը, թէ որ աշխրջիս վրայ բան մը չի կրնար հանդիպել՝ չի կրնար ըլլալ առանց այ կամացը, ինչո՞ւ շատերը ձախորդութեան մը դժբախտութեան մը հանդիպին նէ՝ կը բարկանան, կը խռովին, համբարութիւն չեն ընէր: Գիտէ՞ք ինչո՞ւ. վասն զի չեն ուզեր ճանչնալ զանո՞ւ բացարձակ տէր ամեն բանի, չեն ուզեր որ ամեն բանին մէջ այ կամքն ըլլայ, կուզեն որ իրենց կամքն առաջ երթայ: Տեսէ՞ք ինչ յանգգնութիւն է ըրածնին, այ կամքին դէմ երթալ, ինչ աղէկ հպատակներ, ինչ աղէկ ծառաներ, որ իրենք իրենց տիրողը ուղածին յարմարելու տեղը՝ կուզեն որ տէրերնին իրենց ուղածին յարմարին: Թէ որ ան մեր բացարձակ տէրն է, թէ որ իրեն կիցնայ բոլոր աշխրջիս հրամանը, թէ որ ինքն է որ ուղածին պէս կրնայ կառավարել ու տրամադրել ամեն բան, ինչպէս կըլլայ որ շատերն առանց մտածելու ինչուան այ դէմ կը արժգոհան՝ իբր թէ ըրածը արդար չըլլար, կը բարկանան ու Աստուծոյ կը դանդաւան որ իրենց քիչ խելք տուեր է, իրենց աս կամ ան կատարելութիւնը չէ տուեր, դեպեցկութիւն կամ առողջութիւն չէ տուեր, հարստութիւն կամ աղիւսակահանութիւն չէ տուեր ուրիշներուն պէս. « Գու ո՞վ ես, մարդ, որ պատասխանի տաս այ » . կըսէ Պօղոս առաքեալը: Ո՞վ յանդուգն ու ապերախտ, դուն ո՞վ ես՝ որ այ դէմ ելեր, ու կը արժգոհաս իրմէն. ո՞ր լսուեր է որ պտուկ մը իր շինողին դէմ ելէ, ու յանդուգն իրեն ըսելու որ ինչո՞ւ իստանի շինեցիր. « Մի՞թէ ասիցէ ստեղծուածն յստեղծին՝ թէ ընդէր այդպէս արարեր զիս »: Բրուտը տէր չէ՝ նոյն կաւէն ամեն տեսակ ամաններ շինելու, մէկը

պատուաւոր բանի գործածելու, մէկալը անարդ ու
ազատութեան բանի. “Եթէ ոչ ունիցի իշխանութիւն բը-
րուան կաւոյն ի նմին զանգուածոյ առնել անօթ,
զոմն ի սրաթիւ և զոմն յանարդանս” (Հոմ. Թ. 20):
Ասանկ ալ թէ մեր բացարձակ տէրը չէր կրնար նոյն
կաւէն որ զմեզ ստեղծեց՝ տեսակ տեսակ մարդիկ ստեղ-
ծել, ոմանք խելացի, ոմանք պակասամիտ, ոմանք ու-
ժով, ոմանք տկար, ոմանք աւուրջ, ոմանք ալ աղքատ:
Ուրեմն յանգդնութիւն չէ տրանջալը իրեն դէմ, միթէ
պարտրկա՞ն էր թէ մեզի բան մը տալու. չէ, թէ մէկուն
բան մը տալու պարտրկան չէ ամենեւին. Թէ որ կուտայ
նէ, մինակ իր բարութեանն ու ողորմութեանը համար
կուտայ: Ուրեմն որչափ ալ քիչ տայ, միշտ շատ է
տուածը. վասն զի պարտրկանութենէն դուրս է տուա-
ծը. ուստի ինչ որ ընէ մեզի, իրաւունք չունինք տըժ-
դոհալու իրմէն: Սուրբ աւետարանը բանտորներուն ա-
ռակը կը բերէ, որոնցմէ ոմանք առտուանց գնացին այ-
գին աշխատելու, ոմանք կէսօրը, ոմանք ալ իրիկուան:
Առտուանց կանուխ գնացողները կը յուսային որ այ-
գին տէրն իրենց ուրիշներէն աւելի վարձք տայ. բայց
իրիկուան երբոր տեսան որ ուշ եկողներուն ալ նոյն
վարձքը տուաւ՝ ինչ որ իրենց տուեր էր, տրանջալ սկը-
սան՝ իբր Թէ անիրաւութիւն էր ըրածը: Ան առենը
այգիին տէրն ըսաւ. ինչո՞ւ կը տրանջալք, ինչ գին որ
կարեր էինք ձեզի հետ նէ՝ առիք Թէ չառիք. ուրեմն
ինչ իրաւունք ունիք տրանջալու՝ ուրիշներուն ալ նոյն
վարձքը տալու համար. Թէ որ անոնց աւելի տուի նէ,
իմինէս տուի. տէր չեմ իմ ունեցածիս, չեմ կրնար ը-
նել ունեցածս՝ ինչ որ կուղեմ նէ. առէք ձեզի ինկա-
ծը, ու բաներնիդ գնացէք: “Առ զքոյդ և երթ. եթէ
չեցէ ինձ իշխանութիւն յիմաս առնել զինչ և կամիմ”
(Մար. Ե. 14): Նոյնը կըսէ մեզի ալ Քրի. որչափ ալ
քիչ տամ, ձեզի ինկածէն աւելի է տուածս. ուրեմն
ինչ իրաւունք ունիք տրանջալու՝ ուրիշներուն աւելի
տալու համար. ես չեմ ամմեն բանին տէրը, ինծի չիյ-
նար հրամայել. որուն որ կուղեմ նէ աւելի կուտամ
իմ շնորհքս իմ սարգէսներս, որչափ որ կուղեմ նէ՝
այնչափ կուտամ. ու դուք միշտ գոհ պիտոր ըլլաք ա-
ռածնուդ մըս, առանց ուրիշ բան փնտրուելու. “Ե-
թէ չեցէ ինձ իշխանութի յիմաս առնել զինչ և կամիմ”:

Ուստի պարտրկան էնք, ինչպէս կրսէ սուրբ Օգոստիննոս, հաստատուն հաւատքով հաւատալու որ Կայ ամեն ըրածն արդար է, թէ և մեզի որ ողորմելի ու կրքերով կուրցած մարդիկ էնք՝ երբեմն անիրաւ կերևան :

Աս ալ մտածենք . թէ որ Կած մեր բացարձակ տէրն է, թէ որ ինքն է ամեն բան կառավարողը, անանկ որ առանց իր կամացը բան մը չի կրնար ըլլալ, ինչո՞ւ այսչափ կը տաքնանք անոնց դէմ՝ որ մեզի չարիք զոկանք անիրաւութի նախատինք կրնեն խօսքով կամ գործքով . ու ատելու թիւն կունենանք իրենց հետ, իրենց վրայ չար կը խօսինք, ու կը ջանանք ռիսեմնիս հանել իրենցմէ : Ասկէց մեծ սխալմունք կրնայ ըլլալ, իրենք են մեզի ան չարիքն ընողը : Չէ, աղէկ մտածելու որ ըլլանք՝ Կած է ուղողը կամ թող տուողը որ ան չարիքը մեր գլուխը գայ, Կած է՝ որ առանց անոնց ըրած մեղքին գործակից ըլլալու՝ զանոնք գործիք կրնէ զմեզ խրատելու : Ուրեմն թէ որ անոնց ըրած չարիքն Կայ ձեռքէն՝ Կայ հրամանո վը՝ Կայ կամօքը կուգայ մեզի, անոնց դէմ տաքնալնիս շնորուն ըրածին պէս կըլլայ, կրսէ սուրբն Դորոտէոս, որ քարը նետողին բան մը չիկրնալով ընել՝ քարը կը խածնեն, առանց իմանալու որ քարը չէ իրենց վնաս ընողը՝ այլ քարը նետողը : Սուրբ գրոց մէջը խիստ շատ օրինակներ ունինք՝ որ Կած շատ անգամ մեղաւորներուն ձեռքովն ուրիշները կը խրատէ ու կը պատժէ : Աբիսողոմ իր հօրը Դաւիթ մարդարէին դէմ ապստամբեցաւ, ու սուրբ զիրքը կրսէ որ Կած հանց զԱբիսողոմ հօրը դէմ զինքը պատժելու համար, որպէս զէ երկու ըրած մեղքերուն ասպաշխարանքը քաշէ, այսինքն շնութեան ու մարդասպանութեան . “Ահա ես յարուցից ՚ի վերայ քո չարիս ՚ի տանէ քումմէ դու արարեր զայդ ՚ի ծածուկ, և ես արարից զբանդ զայդ յանդիման ամենայն Իսրայէլի ” . (Բ Թ Գ . ԺԲ . 11 :) Եւբոր Սեմէին յանդգնեցաւ Դաւիթ մարդարէն նախատել ու քարեր նետել իրեն, քովի պահապանները կուղէին վրան յարձրկիլ ու սպաննել զինքը . բայց Դաւիթ արդիւնց զիրենք ու ըսաւ . Չէ, թողէք զինքը . վասն զի ատ իրեն ինծի ըրած նախատինքն ու չարիքը Կայ ձեռքէն կուգան վրաս, Կած անոր ձեռքովը իս կը խրատէ ու կը պատժէ . “Տէր ասաց նմա անիծանել զԴաւիթ, և ով ասացէ թէ ընդէր արարեր այդպէս ” . (Բ Թ Գ .

ժող. 10 :) Երբոր Յօբ նահապետան այնչափ դժբախտութիւններէն ետքը լսեց ալ որ աւաղակները դողցեր առեր տարեր էին բոլոր իր անասուններն իր ամմեն հարստութիւնը, անոնց գէմ տաքնալու և ըսելու տեղը որ անոնք էին ան ամմեն չարիքն իրեն ընողները, ըսաւ որ այն ձեռքէն էր եկածը, ան խրկեր էր իրեն ան ամմեն փասար . “ Տէր ետ և տէր առ , որպէս տեառն հաճոյ [թուեցաւ՝ նոյնպէս և եղև . եղիցի անուռն տեառն օրհնեալ ,” (ՅԲ . Թ . 22 :) Աստուած է որ ինծի տա ամմեն բարիքը տուաւ , ինքն է որ հիմալ ալ ետ կառնէ . իր ուղեւորն է եղածը , իր կամքն օրհնեալ ըլլայ : Ուրիշ անգամ ալ Յօբայ կնիկը երեսն ի վեր չեխելով ըսաւ . ինչուան էրբ պիտոր համբերես , քաշելու բան չէ քաշածնիս . բայց ինքը պատասխանեց կնկանն որ ինչպէս Աստուծմէ այնչափ բարիք ընդուներ էին նէ , նմանապէս ան նեղութիւններուն ալ պէտք էր որ համբերէին . “ Եթէ զբարիսն ընկալաք ի ձեռանէ տեառն , չարեացս ոչ համբերիցեմք ,” (ՅԲ . Թ . 10 :) Նմանապէս կը տեսնենք որ շատ անգամ անոնքն թաղաւորներու ձեռքով քաղքերն եր տէրութիւններ ազգեր պատժեց , չար իշխաններու ձեռքով հպատակները պատժեց , ուրիշ շատերն ալ մէկուն մէկալին ձեռքովը : Կըլլայ երբեմն որ պատճառը չենք հասկընար , կրբերնիս կելլէ որ ինչո՞ւ տա կամ ան մարդը այնչափ մեղի դէմ է , այնչափ նախատինք ու անիրաւութիւն կընէ մեղի , կը կատղինք իրեն դէմ , կարենայինք նէ՝ բղիկ բղիկ կընէինք զինքը : Ուրումն էնք , ինչ օգուտ անհամբերութիւն ընէն , ինչ օգուտ մեղի չարիք ընողներուն դէմ կատղելն . անոնցմէ չէ մեղի հասած չարիքը , ան է որ անոնց ձեռքովը մեղի քաշելիք կուտայ , ան է որ մեղի նեղութիւն տառապանք վիշտ կը խրկէ : Ուրեմն թէ որ ան է , ինչ օգուտ անոնց դէմ բարկանալն : Պէտք է խոնարհինք , այնք կամայը հպատակինք , ու ըսենք սրտանց . Աստուած իմ , տէր Ժս ինչ որ կուղես նէ ընելու , քու սուրբ կամքդ ըլլայ , քու սուրբ անունդ օրհնեալ ըլլայ . “ Եթէ զբարիսն ընկալաք ի ձեռանէ տեառն , չարեացս ոչ համբերիցեմք . եղիցի անուռն տեառն օրհնեալ ,” : Ասանկ պէտք է ընենք ամմեն անգամ , ամմեն զիպուած ի մէջ . թէ բարիք տայ մեղի ան է թէ չարիք , թէ յաջողութիւն խրկէ և թէ ձախորդութիւն ,

Թէ առողջութիւն տայ մեզի և Թէ հիւանդութիւն, Թէ հարստութիւն և Թէ աղքատութիւն, Թէ կեանք և Թէ մահ, ամեն բանի մէջ պարտուկան էնք իր սուրբ կամացը հպատակելու: Աս հպատակութիւնն այնչափ աւելի պէտք է որ ընենք. որչափ որ չհամբերենք իս ու կիրք ելլենք իս անօգուտ է ամենակն, և ուրիշ կողմանէ ալ ստոյգ գիտենք որ նոյն ամեն ըրածը, Թէ յաջողութիւն խրիէ և Թէ ձախորդութիւն, միշտ մեր աղէկութեանը համար է, վասն զի նոյն մեր հայրն ըլլալով, ու բարեգութ հայրը, ինչպէս կարելի է որ մեր փեսան ուզէ, մեզի փեսասկար բան մը ընէ: Չէ, կրսէ սուրբ Օգոստինոս, չէ. նոյն մեզի հետ անանկ կը վարուի ինչպէս մէկ բարեգութ հայր մը իր խեղ զաւակին հետ. ինչ որ ձեռքին կը հանգիստի նէ՝ գաւազան ըլլայ՝ խարազան ըլլայ՝ անոյ զինքը կը խրատէ, բայց ետքը ինչ կրնէ. գաւազանը կը կտորէ կրակին մէջ կը նետէ, ու զաւակին իր Ժառանգութիւնը կը ձգէ: Ասանկ ալ նոյն. շատ անգամ մեզի ընդգիմութիւններ կը խաւրէ, անօրէն անգգամ մարդկանց ձեռքէն մեզի նեղութիւն վիշտ քաշէ կուտայ, զմեզ կը խրատէ, բայց միշտ մեր բարւոյն համար. վասն զի ետքը ան անօրէն մարդիկը գոյնքին կրակին մէջը կը ձգէ, իսկ մեզի՝ Թէ որ համբերենք, Թէ որ նոյն կամացը հպատակինք նէ, իր սուրբ արքայութեանը Ժառանգութիւնը կուտայ. « Չարք վաղվա զակի սատակեցին, բայց ոյք համբերեն անոնն՝ նոքա Ժառանգեացեն զերկիր » (Սղ. ԼԳ. 9:) Ասանկ կը մտածէին ամեն սուրբերը, ասանկ մտածեց նաև Յուդիթ սուրբ որբեվարին, երբոր Բեթուլիա քաղաքը չորս գիէն պաշարած՝ բնակիչները յայտնի վտանգի մէջ էին քիչ ատենէն անօթի ծարու մեռնելու. գիտէր որ նոյն վտանգը ան նեղութիւնը իրենց աղէկութեանը համար՝ զիրենք խրատելու համար խրկեր էր, ուստի ըսաւ. « Ի խրատել և ուսուցանել ասնջէ տէր զմերձաւորս իւր » (Յուդիթ. Է. 23:) Մենք ալ Թէ որ նոյն սէրը ունենայինք, Թէ որ իրաւցընէ իր սուրբ կամացը հպատակութիւն ունենայինք, մենք ալ կը ճանչնայինք ձեռքով չօշափելու պէս որ նոյն ամեն բան մեր բարւոյն համար կրնէ. « Արոց սիրենն զնոյն, յամենայն գործակից լինի ի բարիս » (Հո. Է. 28:)

Աւրեմս յիշենք միշտ, աղէկ մտքերնիս պահենք, որ

Հաւատամքին երկրորդ խօսքին ան ետքի բառերովը՝ կը դաւանինք որ Քս ուրդին այ մեր տէրն է . մեր տէրն ըլլալովը՝ իրեն կիյնայ ամեն բան իր ուզածին պէս ընել մեզի , ու մենք պարտքեւան ենք իրեն հպատակելու , ամեն բանի մէջ մեր կամքը իր սուրբ կամացը հետ համակերպելու : Աս է առջի հետեանքը “տէր մեր” բառերուն . իսկ մէկալ հետեանքն է որ Քս մեր տէրն ըլլալով իրեն միայն պէտք է հպատակինք , իրեն միայն ծառայենք : Բայց աս երկրորդ հետեանքին վրայ եկած կիրակի կը խօսիմ ձեզի :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԻ .

Երկուքս Թաւաշի լեւաւ , Դայն
Բրիտանի պէտք է Թաւաշին :

Պէտք է որոշենք , սիրելի որդիքս , երկուքին մէկը պէտք է որոշենք . Բրիտանոս ընտրենք պիտոր մեզի տէր , թէ սատանան . երկուքն ալ կուզեն մեզի տէր ըլլալ : Բրիտանոս ճշմարտ ամ և ճշմարտ մարդ , ինքն ըլլալով մեր ստեղծողն ու զմեզ ամեն վայրկեան պահողը , ինքն զմեզ դժոխքին գերութենէն իր անգին արիւնովը խալըսողը , կուզէ մեր բացարձակ տէրն ըլլալ՝ ինչպէս որ իրօք ալ է . կուզէ որ իրեն հնազանդինք , ու հաւատարմար իրեն ծառայենք : Իսկ սատանան մէկգիւն իր սաստիկ հպարտութեամբը՝ որ միշտ ունեցեր է այ իր սաստիկ հպարտութեամբը՝ որ միշտ ունեցեր է այ հաւասար ըլլալու , մէկալ գիւն ալ իր սաստիկ նախանձովը՝ որ ամ այնչափ զինքը պաշտօններ ունի , ու մենք որ մը պիտի երթանք վայելենք ան փառաւոր վիճակը՝ որ ինքն իր մեղքովը կորսնցուց , ինքն ալ կուզէ տիրել վրանիս , կուզէ բռնի մեր տէրն ըլլալ , ամեն ջանք կրնէ , ամեն հնարք կը բանեցնէ իր գիրիները շաղկերէնելու : Ուրեմն պէտք է որոշել , կամ այ կողմը ըլլալ կամ սատանային , կամ այ ծառայել կամ սատանային գերի ըլլալ . “Ընտրեցէք այսօր թէ զո՞ պաշտիցէք” . (Յէ . խդ . 15 .) Երկուքին մէկը , ես ալ Եղիսմարգարէին ըսածը կրտսմ՝ ինչպէս որ ինքը հրեանե-

րուն ըսաւ, երկուքին մէկը. թէ որ Քս կընտրէք ձեզի տէր, Քսի պէտք է որ ծառայէք. թէ որ սատանան կընտրէք, պէտք է որ սատանային դերի ըլլաք. « Եթէ տէր է ան, երթայք զհետ նորա. և եթէ Բահազն իցէ, երթայք զհետ նորա », (Դ. Թ. 4. ԺԵ. 21 :)

Տէր ողորմեա, ի՞նչ կըսես, հայր սուրբ. ո՞վ կրնայ Քսի ծառայութիւնը սատանային դերութեանը հետ փոխել. ո՞վ է ուզողը գարշելի սատանային ծառայել : Իրաւ ատանկ պէտք էր ըլլալ, ամենեքը Քսի պէտք էր որ ծառայէին՝ որ մեր ճշմարիտ ու գթած տէրն է, պէտք չէր որ մէկը սատանային ծառայէր՝ որ անդուծ բռնաւոր մըն է. բայց եկուր նայէ որ փորձն ու քրիստոնէական երուն սովորական բռնած ճամբան բոլորովին ներհալը կը ցցընէ : Շատերը բոլորովին Աստուծոյ հեռացած, իրենք զիրենք ախտերու տուած, առանց ան կիւղին կապրին, ուստի մեծին Գրիգորի ըսածին պէս՝ աչուրնին դոցած գէպ 'ի դժոխք կերթան. թէ որ երբեմն պղտի լոյս մըն ալ աչուրնուն ծագէ ու տեսնեն ինչ մեծ վաանդի մէջ ըլլալնին ալ նէ, այսու ամենայնիւ բռնած ճամբաներն են ետ չեն կենար. դիտեն որ դատապարտուելու կերթան, կըսէ սուրբ Օգոստինոս, ու դարձեալ կերթան : Շատերն ալ ան ծառայել կուզենք կըսեն, Քսի ծառայ ըլլալ, քրիստոնէի պէս ասորիլ, փրկութեան հասնիլ. բայց վարքերնին ճերմակ ու սև մէկմէկու հետ ուղրած թել մը կը նմանի, քիչ մը աղէկ՝ քիչ մը գէշ, քիչ մը առաքինութիւն՝ քիչ մը մոլութիւն, մէյ մը խոստովանանք՝ մէյ մը մեղք ու ծանր մեղք. այսօր կը հաղորդուին՝ Քս սրտերնին կընդունին, վաղը դուրս կը վաւերուն զինքը՝ անարգ ախորժան, քի մը համար. այսօր քիչ մը ապաշխարանք կընեն, վաղը անկարգ կըքերնին դոհ կընեն. այսօր ժամերը կը պաշտին, վաղը խաղերու, տեսնուելու, վտանգաւոր զբօսանքներու տեղուանք. մէյմը քարոզ կը լսեն, մէյմը բամբասանք ու անպարկեշտ խօսակցութիւններ. մէյմը մէկուն եղբայրսիրութիւն մը կընեն, մէյմը մէկալին նախատինք մը. մէյմը ողորմութիւն կուտան, մէյմը ուրիշ զրկանք կընեն : Արա՛ խօսքով. մէյմը Քսի կը հնազանդին, մէյմը աշխրբքիս. մէյմը սուրբ աւետարանին տուած կանոնը կը սկսեն, մէյմը աշխրբքիս անկարգ սովորութիւններուն կը հետևին : Ի՞նչ ըսել է

ըրաճնին՝ գիտէք . ըսել է որ մէկ նետով երկու թռչուն կուզեն զարնել, կուզեն թէ աշխրբքիս և թէ Քմի հետեւել, թէ աս աշխարհքը և թէ անդին վայելել. կուզեն երկուց տերանց ծառայել, այ ու սատանային, երկուքէն ալ վարձքի կրտստեն, սատանայէն՝ աս աշխրբքիս ունայնութիւններուն ու զուարճութիւններուն վայելմունքը, իսկ Աստուծմէ՝ արքայութեան յաւիտենական փառքը : Բայց ասիկայ խիստ մեծ սխալմունքներուն մէկն է, սիրելի որդիքս, ասկէց անխելք մտածութիւն չի կրնար ըլլալ : Սուրբ գիրքը յայտնի կըսէ որ աշխարհք սիրողը չի կրնար զիմ ալ սիրել, և ուր որ բարեկամ է աշխրբքիս՝ ըսել է որ թշնամի է այ .

“ Ո՞չ գիտէք զի սէր աշխարհիս այսորիկ՝ թշնամութիւն է առ ձեռք . զի որ ոք կամիցի սիրել զաշխարհ, թշնամի առնէ զանձն իւր այ . (Յակ. Գ. 4) Քմ տէրն մեր ալ յայտնապէս կըսէ՝ որ անկարելի է երկու տիրոջ մէկ տեղ ծառայել . ու երկուքն ալ դո՛հ ընել . “ Ո՞չ ոք կարէ երկուց տերանց ծառայել, կամ զմին ամիցէ և զմիւսն սիրիցէ, կամ զմին մեծարիցէ է զմիւսն արհամարհիցէ . (Մատ. Գ. 24) Թէ որ երկու տէրերը նոյն բնութիւնը նոյն մտածութիւնն ունենային, ու մէկուն հրամանաձէ կալը չարգիլէր նէ, կարելի էր մէյմը մէկուն՝ մէյմը մէկալին ծառայելով՝ երկուքն ալ դո՛հ ընել . բայց երբոր երկուքը մէկմէկու դէմ են, անանկ որ՝ մէկուն հրամանաձէ կալը կարգիլէ ու չուզեր որ ընես, ինչպէս են Քմ ու սատանան, անկարելի է երկուքին ալ ծառայել ու երկուքն ալ դո՛հ ընել . վասն զի մէկուն հնազանդելով՝ պէտք է որ մէկալին անհնազանդութիւն ընես, մէկուն ուղածն ընելով՝ մէկալին չուղածն ընես :

Սրբոց վարքը ձեռք առնենք, նայինք շատ մեղաւորներ ինչպէս ըրին՝ ճշմարիտ դարձի դալէն ետքը : Կը տեսնենք որ բոլորովին զիրենք Քմի ծառայութեանը տուին, անկէց ետքը Քմէ՝ ի զատ ուրիշ տիրոջ չիծաւայեցին . կը տեսնենք որ աշխրբքէս ու իր սովորութիւններէն երես դարձուցին, հրաժարեցան բոլորովին փնասակար զբօսանքներէ, նորելուք աշխարհային ունայնասիրութիւններէ, ալէկ գիտնալով որ կարելի չէ աշխրբքիս ու Քմի մէկտեղ հետեւող ըլլալ, կարելի չէ աշխրբքիս ու Քմի տուած կանոնները մէկտեղ պահել,

մէկ խօսքով՝ կարելի չէ երկու տիրոջ մէկտեղ ծառայել. « Ոչ որ կարէ երկուց տերանց ծառայել », կարելի չէ նոյն ու սատանային մէկտեղ ծառայել : Պատճառն ալ խիստ յայտնի է , վասն զի ամմեն պատիւ ամմեն փառք ամմեն մեր ծառայութիւնը նոյն պարարկան էնք . « Միոյն նոյն փառք և պատիւ » . (ԹՍԺ . Թ . 17 .) ուստի անոնց մէկ պզտի մասն ալ սատանային տալը՝ նոյն մեծ անիրաւութիւն ընել է , անկէց ծանր յանցանք չի կրնար ըլլալ :

Ուրեմն թէ որ երկու տիրոջ մէկտեղ կարելի չէ ծառայել նէ , պէտք է հիմայ ընտրենք որոշենք՝ որո՞ւն պիտոր ծառայենք , Աստուծոյ թէ սատանային . « Ընտրեցէք այսօր , ընտրեցէք թէ զո՞ պաշտօնէք » : Սըրտերնիս կրսէ մէկէն՝ որ նոյն ծառայենք , Քրիստոսի՝ որ մեր ճշմարիտ տէրն է , մեր ստեղծողն է , մեր փրկիչն է , և իրմով է որ ամմեն վայրկեան կապրինք ու կանք : Մտքերնէս միայն անցընելը՝ սատանային պէս անիրաւ տիրոջ մը անգութ բռնաւորի մը ծառայել՝ սոսկում կը բերէ : Բայց աղէկ մը հասկընալու համար որ ինչ խենթութիւն է , ինչ կուրութիւն , ինչ անղգայութիւն , որ շատերն իրենց անկարգ կրքերէն՝ փորձութիւններէն՝ աշխրբէս՝ զգայարանքներէն խաբուելով , զիրենք սատանային ծառայութեանը կուտան քան թէ Քսի , պէտք է մտածել ինչ մեծ տարբերութիւն կայ աս երկու տէրերուն մէջը , ինչ կը հրամմէ Քս ու ինչ սատանան , ինչ կը խոստանայ Քս ու ինչ սատանան , և իրօք ինչ հատուցում կրնէ Քս իրեն ծառայողներուն ու սատանան իրեն հետևողներուն ինչ կը հատուցանէ :

Տեսնենք հիմայ ինչ կը հրամմէ Քս իրեն ծառայողներուն : Ար հրամմէ որ նոյն օրէնքներն զգուշութեամբ պահեն , աւետարանին կանոններովը վարուին , իր առաքինութիւններուն ու իր տուած օրինակին հետեւին : Ուստի ինչպէս որ ինքը միշտ խոնարհ ու համբերող եղաւ , կը հրամմէ որ անոնք ալ անանկ ըլլան . ինչպէս որ ինքը բոլոր աշխրբքիս մեղացը համար ապաշխարանք ըրաւ , ասանկ ալ անոնք իրենց մեղքերուն համար ընեն . ինչպէս որ ինքը բոլոր կենացը մէջ նեղութիւն քաշեց , ասանկ ալ անոնք աս աշխրբքիս մէջը քաշեն : Բայց ինչ ապաշխարանք , ինչ նեղութիւն է ան ուղածն որ աշխրբքիս մէջը քաշեն իրեն ծառայողները . թերևս

կուզէ որ բոլոր կեանքերնին անապատն անցընեն, խոտ ու արմատ ուտեն. թերևս կուզէ որ հաց ու ջրով միայն ապրին. թերևս կուզէ որ մարմիննին ծեծի տակ բզբկտեն. թերևս կուզէ որ ամմեն հարստութենէ հրաժարին, խեղճութեան աղքատութեան մէջ ապրին: Չէ, Քն իրեն ծառայողներէն աս բաները չի պահանջեր. որոնք որ բարի մաքով աս մեծ բաներն ալ կրնեն նէ, անոնց աւելի մեծ վարձք կուտայ. բայց որոնք որ չեն ուզեր նէ, զանոնք չի պարտաւորեր ընելու: Կուզէ միայն որ ամմեն մարդ իր վրայ ուժ բանեցընէ, իր անկարգ կրքերը մահացընէ, իր գէշ յօժարութիւնները զրսպէ, անձնասիրութեանը հետ պատերազմի, վասն զի առանց ասանկ ընելու՝ մարդս անասուն կը դառնայ: Կուզէ նաև որ ամմենքս մեր խաչն ունենանք, չէ թէ իրեն պէս՝ իր առաքեալներուն պէս արիւն թափելով չարչարուելով ու մեռնելով, այլ միայն վիշտ նեղութիւն հալածանք ու ինչ ձախորդութիւն որ անմեր բարւոյն համար կը խրկէ նէ՝ առանց տրանջելու քաշելով: Կարճ խօսքով ան իրեն տուած մեծ կանոնը կուզէ որ պահենք, այսինքն. Ով որ ինծի ծառայել կուզէ նէ՝ իր խաչն առնէ, ետևէս գայ. « Եթէ ոք կամի զինի իմ դալ, ուրաոցի զանձն և առցէ զնաջ իւր, և եկեսցէ զինի իմ » (Մարկ. Ժ. 24): Ուրիշ կողմանէ չարգիլէր, հրաման կուտայ որ հարստութիւն տուն տեղ ունենանք, ամմեն մարդ իր վիճակին ինկածն ունենայ, հերիք է որ գէշի չիբանեցընէ, հերիք է որ սիրտը ան բաներուն չիկայցընէ, հերիք է որ անոնց համար այ գէմ բան մը չընէ, զանձ չիթողու:

Բայց որովհետև մենք մեզի սիրտ չենք կրնար ընել իր հրամանած բաները կատարելու, Քն մեր բարեգութեան մեզի սիրտ տալու համար և ամմեն գթուարութիւն վերցընելու. իր օրինակն առնելիս դրաւ. առաջ ինքն ըրաւ մեզի հրամանած բաները, ու հրաման ծէն ալ շատ աւելի: Մտածեցէք որ ծառայ մը՝ որ չափ ալ տկար ըլլայ՝ ինչպէս սիրտ կառնէ ծանր ու աշխատալի գործքեր ընելու, երբոր կը տեսնէ որ իր տէրն ալ սիրով նոյն բաներն ընելով իրեն օրինակ կուտայ: Մտածեցէք որ զինուոր մը՝ որչափ ալ վախկոտ ըլլայ՝ ինչպէս կարիանայ վտանգներու և մահուան գէմ երթալու, երբոր կը տեսնէ որ իր թագաւորն ալ մէկտեղ

ղորբին առջևէն նոյն վասնդներուն դէմ կերթայ : Քն
տէրն մեր իր օրինակէն 'ի զատ' ամենն տեսակ շնորհք
ու օգնութիւն ալ կը խոստանայ մեզի , իր հրամանած
բաներն ընելու համար : Հերիք է որ խնդրենք իրմէն
ու սրտանց աղօթք ընենք , պատրաստ է լսելու մեզի
ու խնդիրքնիս կատարելու : “ Խնդրեցէք , և տացի
ձեզ . զի ամենայն որ խնդրէ՝ առնու ” . (Ղ. Ժ. 10 :)
Բաց 'ի շնորհք տալէն ու օգնելէն՝ կը խոստա-
նայ ալ որ ճշմարիտ խաղաղութիւն վայելէնք , խրդճ-
մանքի հանգարտութիւն , սրտերնիս գոհ ըլլայ . “ Խա-
ղաղութիւնն անձի՝ որ 'ի վեր է քան զամենայն միտս , պա-
հեսցէ զսիրտս ձեր և զմիտս ” . (Փիլ. Դ. 7 :) “ Խա-
ղաղութիւն բազում է այնոցիկ՝ որ սիրեն զօրէնսք ” .
(ՍՂ. ԾԺԶ. 163 :) Մանաւանդ թէ կը խոստանայ ա-
նանկ զօրացընելու և մխիթարելու իրեն ծառայողնե-
րը՝ որ չըզգան ալ տարած խաչերնուն ծանրութիւնը ,
շատ բան քաշեն առանց նեղութիւն զգալու , ինչպէս
որ կը փորձեն անոնք՝ որ իրաւցընէ Քրիստոսի ծառային ,
ու ինչպէս ամենն սուրբերը փորձեցին , ու մենք ալ
կրնանք փորձել թէ որ ուղենք սրտանց ծառայել Քրի-
ստոսի դիմած ամբողջ :

Իսկ վարձքերնիս գիտէք ինչ պիտոր ըլլայ , գիտէք
Քն տէրն մեր իրեն աղէկ ծառայողներուն ինչ հատու-
ցում պիտոր ընէ : Իրաւ խիստ ողորմած տէր ունինք .
քիչ մը ասեն աշխրբքիս վրայ իրեն ծառայելուս հա-
մար , իրեն հնազանդելուս համար , իր սիրոյն համար
քիչ մը նեղութիւն քաշելուս համար , մեր կենացը
մէջ՝ որ յաւիտենականութեան առջին ու ոչ վայրկեան
մըն է՝ խաչերնիս տանելուս համար , ինչ կըսես , մեյ-
մըն ալ յաւիտենական վարձք պիտի տայ մեզի չիմըն-
նալու երջանկութիւն , անվախճան արքայութիւն , փառք
ուրախութիւն , ամենն տեսակ զուարճութիւն , ամենն
տեսակ հարստութիւն , ամենն տեսակ մխիթարութիւն .
անանկ բան որ Պօղոս առաքեալ անգամ մը երկինք յա-
փրշտակուելէն ու անց մեզի չի յայտնած բաները տեսնե-
լէն ետքը՝ կուզէր ըսել , կը ջանար բացատրել տեսած
ու վայելած բաները , բայց չէր կրնար ոչ բառ գտնել
ոչ օրինակ՝ քիչ մը ըլլայ՝ հասկըցընելու ինչ սքանչելի
փառք պատրաստուած է մեզի երկինքը . ուստի իրմէն
դուրս ելած՝ ապշած՝ հիացած՝ կըսէ . “ Զոր ակն ոչ

ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և ՚ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զոր պատրաստեաց ԹԺ սիրելեաց իւրոյ 33. (Թ ԿԻՆԻ. Թ. 9.) այսինքն խելքէ մտքէ վեր բան էր տեսածս, ոչ կրնայ մէկը երեակայել և ոչ բացատրել, ոչ ինքն խմանալ և ոչ ուրիշի հասկըցընել, թէ որ տեսած ու վայելած չըլլայ: Ան ատենը ՔԽ տէրն մեր պիտի ըսէ մեզի. Ապրիք իմ սիրելի ծառաներս, ապրիք. լմնցաւ ձեր նեղութիւնը, ձեր թշուառութիւնները դադրեցան, ասկէց ետքը խաչ տառապանք չունիք քաշելու. եկէք հիմայ ինծի հետ արքայութիւնը, քան զամենն թագաւոր գոհ հարուստ ու երջանիկ ըլլալու. դուք հաւատարմութեամբ ինչ որ ձեզի հրամայի նէ՝ ըրիք, ես ալ հիմայ ինչ որ դուք կրնաք բաղձալ նէ՝ պիտոր տամ՝ ձեզի: « Ագնիւ, ծառայ բարի և հաւատարիմ, որով հետեւ ՚ի սակաւուգ հաւատարիմ ես, ՚ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ. մուա յուրախութիւն տեսանք քո 33. (ՄԻՒ. ԻԼ. 23.) Զարմանք բան. թէ որ մէկը կարելնար ապահովել զմեզ որ տասնըհինգ տարի ճշմարիտ քրիստոնէի կեանք անցընելով երկրի մը տէր՝ թագաւոր պիտոր ըլլանք, իրաւքնէ որ ամենն դժուարութե կը յաղթէինք, սուրբի պէս կապրէինք, երկրաւոր թագաւորութիւն մը ձեռք ձգելու յուսով: Իսկ ԹԺ կապահովէ զմեզ որ քրիստոնէաբար ապրելով, հաւատարմաբար իրեն ծառայելով քանի մը տարի որչափ որ մեր կեանքը կը տեւէ՝ որ յաւիտենականութեան գիմացը ոչ ինչ մըն է, յաւիտենական թագաւորութիւն պիտոր վաստակինք երկինքը, ու մենք անհոգ կը կենանք, փոյթներնիս չէ: Աս ի՛նչ անդգայութիւն է, աս ի՛նչ անխելքութիւն. կամ հաւատք չունինք, կամ ունինք նէ ալ բոլորովին մեռած հաւատք մըն է:

Հիմայ մեր սխալմունքն աղէկ մը իմանալու համար՝ տեսնենք ի՛նչ կը հրամայէ մեզի սատանան ալ՝ որ մեզի տէր կուգէ ըլլալ, տիրել բռնանալ վրանիս, ու ամեն հնարք կը բանեցընէ իր հպատակները շատցընելու. տեսնենք ի՛նչ կը հրամայէ, ի՛նչ կը խոստանայ, ու ի՛նչ հատուցում կընէ իրեն ծառայողներուն: Իր հրամայածը, կարճ խօսքով, ան է որ՝ անքէ երես դարձընենք, զԹԺ բանի տեղ չիգնենք, ամենն ԹԺային ու մարդկային օրէնք ոտքի տակ առնենք, անկարգ կըքերնիս գոհ ընենք, աշխրջիս ամուսն կանոններուն հետեւնք,

ղգայարանքներնուս ուղածն ընենք, ու ակորժակնիս
ըլլայ մեր կառավարը:

Գանիք խոստամունքներուն. գիտէք ինչ կը խոստանայ
վայելք, զուարճութիւն, հարստութիւն, փառք պա-
տիւ, ու աշխրաբիտ ամենն ուրախութիւնները: Բայց
կը պահէ իր խոստամունքը, կօղնէ՞ պէտք եղած տեղը: Ա-
նանկ կը պահէ խոստացածը, անանկ կօղնէ, որ եթէ
մէկն իր ըրած յանցանքին համար բանտ կամ կախաղան
տանելու ըլլան նէ՞ չերթար ազատելու. թէ որ մէկը
իր անկարգութիւններովը կորաւնցընէ իր առողջու-
թիւնն ու ողջ ողջ փատելու ալ ըլլայ նէ, հոգը չէ բ-
ռնացընելու. թէ որ մէկը խաղի զբօսանքի ունայնասի-
րութեան ետէք ըլլալով՝ խեղճութեան, կարօտութեան
տրտմութեան ու վշտաց մէջ իյնալու ըլլայ, և ամեն-
քը իրմէ երես դարձընելու ըլլան նէ, փոյթը չըլլար
երթալու մտիթարելու զինքը, երեսի վրայ կը թողու-
ղինքը, ու գրեթէ Հրեաներուն ըսածը կրօն իրեն. որ
երբոր Յուդա զԲն մատնէլէն ետքը յուսահատած՝
դարձաւ առած ստակը ետ առլու նէ, Գուն գիտես,
մեր հոգը չէ ըսին իրեն. “Մեզ չէ փոյթ, դու գի-
տես”, Բայց թէ որ սատանան իր ծառայողներուն
տալու ալ ըլլայ իր խոստացած վայելքն ու զուարճու-
թիւնները, իրաւցընէ արգեօք վայելք ու զուարճու-
թիւն է առածը: Մի կարծէք, կը խաբուիք սիրելի
որդիքս. անոր տուած զուարճութիւնները միշտ ան-
հանգիստ կընեն զմարդը, անանկ որ իրենց ակտերուն
ետէ եղողները չեն կրնար ամենակին գոհ ըլլալ, ու ա-
մենակին սրտի հանգստութիւն ինչ է՞ չեն գիտեր. “Ոչ
դոյ խաղաղութիւն ամբարշտաց”, կրօն սուրբ գիրքը.
(Եսայ. խթ. 22:) Սէպենք ալ որ սատանային խոստա-
ցած զուարճութիւններն իրօք զուարճութիւն ըլլան,
բայց որչափ կը տւեն. շատ շատ՝ որչափ որ կեանքեր-
նիս կը տւէ. բայց ինչ է կեանք ըսածդ. աչքերնիս գո-
յենք բանանք՝ կը լըննայ, մահը կը հասնի, պէտք է որ
մեռնինք, ու ամենն բան մէկգի թողունք. թէ որ ամ-
մեն զուարճութիւն ալ ունենանք, ամենն փառք, ամ-
մեն հարստութիւն, մահն ամենն ալ կը լըննցընէ:
Այլընիս մէյնը պարագընենք աս ժամուն մէջն եղող-
ներուն վրայ. քանի՞ հոգի կան ծեր՝ մաղերնին ճեր-
մեկցած. իսկ քիչ. շատը գեռ կտրիճ տասնըհինգ

տարուրդնէ ինչուան յիսուն տարուան էն : Ի՞նչ ըսել է աս . թէ որ քիչ են եղողներուն մէջ ծերերը , ըսել է որ մեծ մասը չիծերացած կը վախճանին , ըսել է որ մեծ մասը քիչ կ'սպրին . ու թէ որ քիչ կ'սպրին , ուրեմն ինչ վայելք ալ որ կը յուսան ունենալ 'նէ' կ'արձ' կը քէն : Հիմայ ասանկ կ'արձատե վայելքի մը համար՝ արժան է արքայութեան յաւիտենական վայելքը կորսնցնել , որ միշտ կը քէն և ամենևին չի լմննար :

Ամենէն գէշը ո՞րն է . սատանան աշխրբիս վրայ իրեն ծառայողներուն՝ անդին վարձք մը կուտայ որ գէշին գէշն է : Ի՞նչ է տուածը կըսես 'նէ' , հոս կ'արձատե վայելք մը խոստանալէն ու խոստամունքը չկ'ապահովէն ետքը՝ անդին յաւիտենական տանջանք է տուած վարձքը , տանջանք մը՝ որուն մէջը ամեն տեսակ ցաւ կսկիծ սառապանք և ինչ տեսակ վիշտ կրնաս մտածել 'նէ' ամենքն ալ ան տանջանքին մէջը կը փակուին , և ամմենքն ալ միշտ կը քէնն . ոչ երբեք կը լմննան : Միայն մտածելը սոսկում կը բերէ . կարելի բան է որ այսու ամենայնիւ այնչափ խեղճ քրիստոնեաներ ան աստիճանի կուրցած ու անզգայ ըլլան , որ թողուն զՔս՝ որ ամմեն տեսակ բարիք իրենց համար արքայութեան մէջ պատրաստեր է , ու երթան ծառայեն սատանային՝ որ ամեն տեսակ տանջանք պիտի տայ իրենց գոթիքին մէջը : Խենթ պիտոր ըլլայ մէկն որ տարի մը միայն թագաւորութիւն ուզէ ընել , աշխրբիս ամեն վայելքը ունենալ , ան թէութեամբ որ տարիէն ետքը բոլոր կեանքը բանափ մէջ անցնէ : Բայց շատերը կը գտնուին քրիստոնէից մէջն որ իրենց աս կ'արձ' կեանքն աշխրբիս ունայնութիւններովը կուզեն անցնել , թէ և գիտեն որ ետքը յաւիտեան տանջուին պիտոր , միշտ գոթիքին զարհուրելի բանափ մէջը մնան պիտոր : Ի՞նչ ըսեմ . աւելորդ է ուրիշ բան ըսել . լսեցիք ինչ որ Քս մեր գերագոյն տէրը կը հրամմէ , ինչ որ կը խոստանայ իրեն ծառայողներուն , ու ինչ վարձք որ պատրաստեր է : Լսեցիք ինչ ալ որ սատանան կը հրամմէ կը խոստանայ ու կը հատուցանէ : Որոշեցէք ուրեմն , դուք ձեզնէ ընտրեցէք՝ որո՞ւն ծառայել ալէկ է , Քսի՞ մեր ճշմարիտ տիրոջ՝ թէ սատանային . « Ընտրեցէք , ընտրեցէք թէ զո՞ սաշախեք » : Չեմ տարակուսիր որ Քսի միայն կընտրէք ծառայել , սատանային կ'աւակ կը դարձնէք ,

ոստանան մեկդի կը վաւընտէք, ինչպէս Յակոբոս առաքեալը կը խրատէ. “ Հնազանդեցարուք այսուհետեւ ձեռքի, և կացէք հակառակ չարախօսին ” (այսինքն բանաստեղծին), և լիցի փախստական առ ՚ի ձեռք ” : (Յակ. Գ. 7.)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԸ.

Հաւատարմիս երբորդ խօսիս լրաց, այսինքն “ Որ յղացաւ հոգեւորն սրբով, և ծնաւ ՚ի Մարիամայ կուսէն ” :

Հաւատարմիս առջի և երկրորդ խօսքերը մեկնեցի ձեզի, հիմայ երրորդը պիտոր սկսիմ մեկնել. այսինքն “ Որ յղացաւ հոգեւորն սրբով, և ծնաւ ՚ի Մարիամայ կուսէն ” : Սուրբ առաքեալները ինչ կուզեն սորվեցընել ձեզի աս խօսքովը : Անանկ բան մը՝ որ եթէ իրօք եղած չըլլար, թէ որ աչքով տեսածի ու ձեռքով բռնածի պէս ստոյգ չի գիտնայինք նէ, խելքէ մտքէ անցնելու բան չէր, այսինքն որդին ձեռք տեղը ապաշխարանք ընելու համար, և անով զմեզ դժոխքէն խալըսելու և արքայութեան դուռը մեզի բանալու համար, որովհետեւ ձեռք ըլլալով չէր կրնար ապաշխարել. երկինքէն ինչաւ, աշխարհք եկաւ, մեր մարմինն առաւ, մեզի պէս մարդ եղաւ, ու մարդ ըլլալու համար՝ մեզի պէս յղացաւ ինքն ալ, բայց կոյս մօրմէ, այսինքն ՚ի Մարիամայ ամենասուրբ կուսէն, ինչպէս հին օրէնքին մարդարէները գուշակեր էին, մանաւանդ Եսայի՝ որ յայտնի ըսած էր. “ Ահա կոյս յղացի և ծնցի զորդի ” : այսինքն անկէք որ կոյս աղջիկ մը յղանայ ու զաւակ բերէ պիտոր. ու ինչպէս իրեն ալ աւետեց Քաբրիէլ հրեշտակապետը, ձեռք կողմանէն գալով՝ նազարէթ քաղաքը որ խօսի իրեն հետ : Սուրբ Ղուկաս աւետարանիչը կը պատմէ որ Քաբրիէլ հրեշտակապետը սուրբ կուսին բարեւ տալէն ետքը, ըսաւ. Յղանաս ու զաւակ մը բերես պիտոր, բերած զաւակդ որդի ձեռք պիտի կոչուի : “ Եւ ահա յղասցիր, և ծնցես որդի. նա եղև յիսի մեծ, և որդի բարձրելոյ կոչեսցի ” : Ուրեմն որ.

դին Կայ սուրբ կուսէն յղացաւ, այսինքն անոր ամենա-
մաքուր արիւնէն. ու առած մարմինը չէ թէ սոսկ աչ-
քի երեցող բանմըն էր, ինչպէս մարկիոնեան ու մա-
նիքեցի աղանդաւորները հայհոյեցին, այլ ճշմարիտ և
իրական մարմին մերինին պէս, ու կատարեալ մեզի պէս
մարդ եղաւ: Ուստի Պօղոս առաքեալն ասանկ կը բա-
ցարէ. « Այլ իբրև եկն լրումն ժամանակին, առա-
քեաց Կայ զորդին իւր՝ որ եղև ի կնոջէ, և եմուտ ընդ
օրինօք, զի զնոսա որ ընդ օրինօքն իցեն գնեսցէ » .
(Գաղաթ. Գ. Ծ.) այսինքն երբոր հասաւ սահմանուած
ատենը, խաւրեց Կայ իր որդին՝ որ կնիկ մարդէ մը ե-
ղաւ: Տեսէք չքսեր միայն որ ծնաւ, այլ եղաւ կրտսէ,
այսինքն անոր արիւնէն՝ անոր մարմինէն առաւ իր մար-
մինն ու արիւնը, և օրէնքի տակ ձգեց զինքը՝ բոլոր
մարդիկ գերութենէն ազատելու համար: Անոր համար
սուրբ աւետարանին մէջը Քն միշտ զինքը « որդի մար-
դոյ » կը կոչէ. վասն զի իրօք մարդ եղաւ, այսինքն մեր
մարդկային մարմինն առաւ ի կուսէն. թէ որ ասանկ
ըլլար նէ, չէր կրնար զինքը « որդի մարդոյ » անուա-
նել:

Բայց աղէկ հասկըցէք ըսածս. որդին Կայ կնիկ մարդէ
մը եղաւ ըսելով ան միայն կուզեմ ըսէ որ մեր մարդ-
կային մարմինն առաւ Կային կուսէն, չէ թէ հայր
ունեցաւ, որ միայն մտածելն ալ սոսկում կը բերէ: Ա-
նոր համար հաւատամքին մէջը յղացաւ հոգւոյն նքով
կրտսէք, այսինքն միտակ հոգին սուրբին զօրութեամբ
ըլ, հոգին սուրբին խելքէ մաքէ վեր հրաշքովը, հոգին
սուրբին հովանաւորութեամբը. « հոգին սուրբ եկես-
ցէ ի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի ի
վերայ քո » . (Ղ. Կ. Կ.) Մէյմըն ալ որ « ծնաւ ի կու-
սէն Մարիամայ » կրտսէք հաւատամքին մէջը, ուրեմն
երբոր կոյս էր զԲրիտանոս ծնանելու ատենը, մարդ
մը մաս չէր ունեցած յղանալուն, վասն զի թէ որ ու-
նեցած ըլլար նէ՝ կոյս չէր ըլլար: Աս բանիս յայտնի ա-
պացոյց ան է որ, երբոր Գաբրիէլ հրեշտակապետը ա-
ւետեց կուսին որ յղանար ու ծնանէր պիտի Աստուծոյ
որդին, ինքն որ ամենակին սուրբ ամենակին անարատ կոյս
մըն էր, ու միշտ ալ անանկ կուզէր մնալ, չփոխեցաւ
ան խօսքը լսելէն: Աղէկ մտիկ դրէք, աղջիկ զաւկընէր.
դուք որ ասանկ խօսք մը լսելու ըլլաք նէ, չխտեմ թէ ի՞նչ

կրնէք, արդեօք կը շփոթիք մի գուք ալ ինչպէս որ Մա-
րիամ կոյսը շփոթեցաւ, սիրաւ դողալ սկսաւ մինակ
լսելէն որ մայր պիտի ըլլար, թէ և օրինաւոր ու համեստ
կերպով. « Եւ նա ընդ բանսն խռովեցաւ, և խորհէր
ընդ միտս թէ որպիսի ինչ իցէ ողջոյնս այս », և յնշտի
սաստիկ էր իր շփոթելն որ մէկէն ըսաւ. « Ինչպէս կրնայ
ըլլալ ինծի առ բանը, որ ես էրիկ մարդու խօսք չեմ
ուզէր լսել: Ան ասեանը հրեշտակը զինքը հանգարտե-
ցուց ու ըսաւ: Մի վախնար Մարիամ, դուն որդին ան
յղանալովք՝ քու կուսութեանդ մնաց մը պիտոր չըլ-
լայ. վասն զի հոգին սուրբ իջնայ պիտոր վրայ, ու ան
իր ամենակարող զօրութեամբը զքեզ մայր պիտոր ընէ.
ուստի քեզմէն ծնածը սուրբ պիտոր ըլլայ, ու որդի ան
պիտի կոչուի. « Մի երկնչիր Մարիամ. . . հոգին ան
եկեացէ ի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի
'ի վերայ քո. քանզի և որ ծնանեցոյն ի քէն սուրբ է,
և որդի ան կոչեացի », :

Իրաւ է որ սուրբ Յովսէփը կուսին փեսան էր, ու
Քանի հայրը կը կոչուէր. բայց իր փեսութիւնը այնչափ
միայն էր, որ գութ ու սէր ունէր կուսին վրայ. զինքը
կը հոգար կը պահպանէր ու ընկերութիւն կրնէր իրեն,
առանց ամենեւին ուրիշ վերաբերութիւն մը ունենալու
իրեն հետը: Աս բանիս մեծ ապացոյցն ան է որ, երբոր
սուրբ Յովսէփի իմացաւ սուրբ կուսին երկու հոգեով
ըլլալը նէ, որովհետեւ խիստ բարի և արգար մարդ էր,
ուզէց թողուլ զինքը՝ թէ որ ան մէկէն հրեշտակ մը ջի-
խաւքէր ու չիցայտէր իրեն ան բանին խորհուրդը, որ
ինքը դեռ չէր գիտեր, ու թէ որ չիմացնէր իրեն որ
սուրբ կուսին յուսութիւնը ան ամենակարողութե հրաշքն
էր: Ասանկ ալ սուրբ Յովսէփայ աստուածահայրը
սուսկը՝ միայն անոր համար է որ Յանի հայրութիւն կը
նէր, զինքը կը հոգար ու կը պահպանէր, ինչպէս սուրբ
աւետարանին խօսքերէն ալ յայտնի կ'իմացուի:

Մէկ խօսքով. կաթողիկէ սուրբ հաւատքին մեզի
սորվեցուցածն աս է. որդին ան ինչպէս յերկինս ի յա-
ւիտենից ծնած է առանց մօր, ասանկ ալ երկրի վրայ
յղացաւ առանց հօր. մեզի պէս մարմին ու հոգի ա-
ռաւ, այսինքն ճշմարիտ ու իրական մարմին մերինն
պէս, ու հոգի բանական նման մերինին՝ յիշողութիւն
միտք ու կամք ունեցող, թէ և իբրեւ ան ամեն կատա-

ընդունելու ունեցող հոգի մըն էր . անանկ որ՝ պզտի տղայ մը ըլլալով՝ գեռ չիծնած կը տեսնէր կը ճանչնար գիտէր ու կրնար ամեն բան իբրեւ ձեռքէն անցնող . ու ինչ պէս սուրբ Բեռնարդոս կրտսէ՝ էր կատարեալ մարդ , չէ թէ հասակովը՝ այլ ձեռքի իմաստութեամբ , չէ թէ մարմնոյն մեծութեամբը՝ այլ հոգւոյն մեծ կատարելութեամբը :

Հիմայ տեսնենք ինչպէս որդին նոյն մարմնին տանելովն ու մարդ ըլլալովը՝ մնաց ձեռքէն անցնող միանգամայն մարդ կատարեալ , այսինքն նոյն մէկ անձը ձեռքէն անցնող , պա՛հ չելով իր ձեռքէն , առանց երկուք բաժնուելու , այսինքն ձեռքէն անցնող մարդկութեան , ու մարդ առանց ձեռքէն անցնող : Ինչպէս ըլլալն ալ բացատրեմ . նոյն վայրկենին մէջն որ որդին նոյն յղացաւ յարգանքի սուրբ կուսին ու մարմնին ու հոգի առաւ , մէկէն միաւորեց իր ձեռքի բնութեան իր ձեռքէն , մարդկային բնութեանը հետ , չէ թէ անանկ ընկելով որ մարդկային բնութեանը ինքիբնէն անձ մը ունենայ , այլ բոլորովն ձեռքի ինքնանման հետ մէկ ըլլայ . անանկ որ թէ և երկու այլ և այլ բնութիւն ունի , այսինքն ձեռքի ու մարդկային , (և ոչ մէկ բնութիւն մը միայն՝ ինչպէս կրտսէին եւտիքական արանգաւորները) , բայց չունի երկու այլևայլ անձինք , այսինքն ձեռքի , (ինչպէս կրտսէին նեստորական արանգաւորները) , այլ մէկ անձ մը ձեռքի . ու մէկ ըլլալով անձը և ձեռքին , կը հետեւի որ Քս մէկ անձ մըն է միայն ձեռք և մարդ , ուստի սուրբ կոյսն ալ իրաւցընէ և ամենայն իրաւամբ կրտսէ ձեռքին ու ձեռքի մայր : Ասանկ թէ որ Քս երկու անձ ունենար , չէր ըլլար մէկ Քս ձեռք և մարդ , այլ երկու Քս , որ մեծ մոլորութիւն կըլլար ասանկ ըսելը , ինչպէս Յոհաննէս առաքեալը կը դատաւարաւ , ու նեռ կը համարի զՔս երկու բաժնողները . (Թ 3^{րդ} . 7 . 3) : Բայց աս բաները դուք տղէկ չէք կրնար հասկընալ . հերքէք է գիտնալ նիդ որ որդին նոյն թէ և մարմնին առաւ ու մարդ եղաւ , բայց մէկ անձ մըն է միշտ՝ ճշմարիտ ձեռք ու ճշմարիտ մարդ :

Հաւատամքին երրորդ խօսքին ետքի բառերը , այսինքն « ծնաւ ի Մարիամայ կուսէն » , ըսել է որ որդին նոյն յարգանքի սրբոյ կուսին յղանալէն ետքը՝ երբոր ծնանելու ատենը հասաւ , իրօք ծնաւ սուրբ կուսէն ,

այսինքն սուրբ կոյսն իրօք զՔս որդինն այ աշխարհք բերաւ . անոր համար ինչպէս առաջ ալ ըսի , սուրբ կոյսը կը կոչուի ու իրօք է մայր Քսի , մայր այ մարդացելոյ :

Իրաւ , սուրբ հաւատքը մեզի կը սորվեցընէ որ Քս որդինն այ սուրբ կուսէն ծնաւ , բայց ասով ըսել չուզէր որ մեզի պէս ծնած ըլլայ , այսինքն ինչ կերպով որ մենք բնականապէս կը ծնանինք . չէ , որդինն այ բոլորովին գերբնական կերպով , սուրբ ու ամենամաքուր կերպով ծնաւ 'ի կուսէն , անանկ հրաշալի կերպով մը՝ որ ամենեւին իր ամենասուրբ մօրը կուսուածեանը փնաս մը չեղաւ : Օրինակով մը հասկըցընեմ . ինչպէս արեւը իր ճառագայթներովը ասպակիէն կանցնի՝ առանց կտարելու կամ փնաս մը ընելու ասպակիին , ասանկ ալ որդինն այ սուրբ կուսին արգանգէն աշխարհք եկաւ՝ առանց ամենեւին փնասելու իր կուսուածեանը : Կամ ասանկ ըսեմ . ինչպէս որ Քս տէրն մեր մահուընէն ետքը գոց ու կնքած գերեզմանէն դուրս ելաւ՝ առանց գերեզմանը կտարելու կամ փնասելու , ինչպէս յարութիւն առնելէն ետքն ալ գռները գոց խուցին մէջը մտաւ՝ ուր որ առաքեալները քաշուեր էին , ասանկ ալ սուրբ կուսին արգանգէն ելաւ՝ առանց ամենեւին ղէն մը ընելու իր ամենասուրբ մօրը կուսուածեանը : Անոր համար կաթողիկէ սուրբ եկեղեցին միշտ ասանկ սորվեցուց ու կը սորվեցընէ , որ սուրբ ձածածինը միշտ կոյս եղած է , թէ զՔս ծնանէլէն առաջ , թէ ծնանելու առեւնը , և թէ ծնանէլէն ետքը . կոյս նախ քան զծնունդն , կոյս 'ի ծննդեան , կոյս յետ ծննդեան , ինչպէս ժամակարգութեան մէջն ալ կերպէնք . Երկս խորհուրդս սոսկալիս 'ի քեզ տեսանի ձածածին , յղութիւն անտերմնական , ծնունդ անարատ , կուսութիւն յետ ծննդեան մնալով անապական : Ուստի արժանապէս կօրհնենք ու կը քարոզենք նք ձածամօրն անապական և մշտնջենաւոր կուսութիւնը : Իրաւ՝ խիստ հրաշալի ու խելքէ մտքէ վեր բան է որ կոյս մը կտրենայ յղանալ , զաւակ բերել , մայր ըլլալ , ու միանգամայն կոյս մնալ . բայց խելուընիս պառկելու համար՝ հերիք է մտածելն որ ձած ամենակարող է , կրնայ ամեն բան ընել՝ հերիք է որ հակասական բան չըլլայ : Աս մեծ հրաշքին պատճառն ալ ան է որ սուրբ կոյսն ան աստիճանի հաճոյ եղած էր այ՝ որ հոգինն նք

ուղեց ամմեն կնիկներէն աւելի շնորհք մը ընել իրեն , մայր ընել զինքը՝ առանց կորսնցընելու իր կուսութիւնը , ինչպէս որ առաջուց ըսեր էին մարգարէները , ու ամմենէն աւելի յայտնի ըսեր էր Եսայի . “ Ահա կոյս յղացի և ծնցի զորդի ” . (Եսայ) . Է . 14 :) Բայց Քմի ծննդեանը վրայ եկած կիրակի աւելի անզնիտեղօքը կը խօսիմ՝ ձեզի :

Հիմակու հիմայ որ հասկըցաք ինչ ըսել կուզեն հաւատամբին երրորդ խօսքին բառերը՝ “ որ յղացաւ հոգւովն սրբով , և ծնաւ ի Մարիամայ կուսէն ” , ասոնց վրայ քիչ մը մտածական ընենք մեր հոգևոր օգտին համար : Գիւրին է ըսելն ու խիստ զիւրին՝ որ որդին իմ մարմին առաւ ու մարդ եղաւ . բայց պէտք է մտածենք ըսածնուս վրայ , ու աղէկ հասկընանք ինչ ըսել է ան մարմին առաւ ու մարդ եղաւ ըսելը : Պէտք է մտածենք ու աղէկ հասկընանք իմ մեծ բարութիւնն ու սէրը որ մեզի ցցուց մարմին առնելովն ու մարդ ըլլալով : Քն տէրն մեր՝ որ աս բանս ինքը մինակ աղէկ կը հասկընար , սուրբ աւետարանին մէջը կըսէ : Ան աստիճանը գութ ու սէր ցցուց ան իր արարածներուն , (ըսել է որ անկէց աւելի չէր կրնար ցցնել ,) անանկ գութ ու սէր ունեցաւ անոնց վրայ , որ զիրենք սատանային գերութենէն խալըսելու համար՝ իր միածին որդին զոհեց . “ Այնպէս սիրեաց ան զաշխարհ , մինչև զորդին իւր միածին եա ” . (Յովհ . Գ . 16 :) Ինչ կարօտութիւն ունէր ան մեզի պէս խեղճ ողորմելի արարածներուն , ինքն որ ամենակարող է , ու ամմեն կատարելութիւններով ու փառօք լի . ինչ պէտք էր որ իր հոգն ըլլար մեր փրկուելուն կամ դատապարտուելուն վրայ : Երբոր ինքը մէյմը շնորհք ըրաւ մեզի , ստեղծեց զմեզ արքայութեան համար , ու մենք մեր մեղքովը կորսնցուցինք մեր երջանկութիւնը , կըրնար ըսել մեզի որ մենք ենք մեր չարեացը պատճառը : Բայց ասանկ չսաւ . գթաց ողորմեցաւ մեր վրայ , կուղէր որ ներէ մեր մեղքերուն , կուղէր որ նորէն արքայութեան գուռը բանայ մեզի . բայց իր անային արդարութիւնը կը պահանջէր որ մեր մեղքովն իրեն գէժ եղած անհուն նախատանացը հաւասար հասուցում մը ըլլայ : Եւ որովհետեւ բոլոր մարդիկ մէկտեղ , բոլոր նրբերը , բոլոր հրեշտակները մէկտեղ չէին կրնար անային արդարութեանը բաւական հասուցում ընել , որդին

այ իր անբաւ բարութեամբն ուզեց դաւ մարմին առնել մարդ ըլլալ, որպէս զի կարենայ իր մարդկութիւն մեր տեղն ապաշխարանք ընել. ու իր ըրած ապաշխարանքին արդիւնքն ու գինը անհուն ըլլալով, կարենայ անով այ արգարութեանը լիուշի վճարք մը ընել, ու մեր մեղքերուն թողութիւն ընդունիլ, արքայութեանը դուռը նորէն բանալ մեզի: Աս ի՞նչ բարութիւն է, աս ի՞նչ գութ է, աս ի՞նչ սէր է որ ցցուց մեզի ան. ոչ կրնայ բացատրուիլ, և ոչ խելք կը հասնի:

Ի՞նչ ենք մենք այ առջին. ոչինչ մըն ենք, որդէ մըն ալ աւելի անարդ ենք այ դիմացը՝ որ բոլոր աշխրջիս բացարձակ տէրն է: Այսու ամենայնիւ յանձն առաւ ան խոնարհիլ մարդ ըլլալ մեզի պէս, մեր մարմինը մեր ձեռք մեր նմանութիւնը առնել, մեզի նման անարդ որդ մը ըլլալ. « Ի նմանութիւն մարդկան եղեալս. » (Փիլ. Լիւ. Է:) Թէ որ երկընքին հրեշտակներէն մէկն ուզէր որդ դառնալ, կապէիինք ու չէինք կրնար հասկընալ որ ինչպէս հրեշտակ մը այնչափ նուաստանալ կրնայ ուզել, ու անանկ անարդ ձեռք առնել: Բայց թէ որ ետքը իմանայինք իր նուաստանալուն պատճառն ալ որ բոլոր որդերը սիրելու համար է եղեր, որպէս զի չի մեռնին, այլ մանաւանդ հրեշտակ ըլլան ամենքն ալ, ի՞նչ կըսէինք. մեր զարմանքը խելքէ մտքէ վեր կըլլար, չէինք կրնար հասկընալ որ ինտոր հրեշտակի պէս սքանչելի արարած մը կրնայ այնչափ նուաստանալ որդի մը պէս անարդ արարածի մը սիրոյն համար, որուն վրայ հոգը պիտոր չըլլար: Եկուր նայէ որ մենք այ դիմացը աւելի անարդ ենք, քան թէ որդ մը հրեշտակի մը դիմացը: Ուրեմն ի՞նչպէս կըլլայ որ ան իր ամեն կատարելութիւններովն այսչափ նուաստութիւն յանձն առաւ, մարմնացաւ, մարդ եղաւ մեզի պէս որդերուն համար, որպէս զի զմեզ յաւիտենական մահուընէ խալըսէ, ու իր անեղէն բնութեանը մասնակից ընէ: Մեծ սէր, կը գոչէ սուրբն Բեռնարդոս, ան մեր վրայ ունեցած մեծ սէրն է՝ որ յորդորեց որդին այ ինքը զինքը մոռնալ, ու իր բարձր անձային արժանապատուութենէն իջնալ:

Թէ որ ան մարդուս անմեղութեան վիճակին մէջ՝ սկզբնական արգարութեան ու շնորհքի մէջ եղած տեսնել՝ մարդ եղած ըլլար ու իր անձային բնութիւնն ան

ատենը միաւորած ըլլար մարդկային բնութեան հետ
նէ, այսու ամենայնիւ իր բարութիւնը իր զիջումը
խելքէ մտքէ վեր բան կըլլար: Հապա ի՞նչ պիտի ըսենք
իր բարութեանն ու զիջմանը վրայ, որ մարդկային բնու-
թիւնն առաւ՝ երբոր մարդս մեղաւոր ու իր թշնամին
էր. իր անձային բնութիւնը միաւորեց մարդկային բնու-
թեանը հետ՝ երբոր աս մեր բնութիւնն ապականած
էր մեղքով, ու անանկ տգեղ ու գարշելի՝ որ սոսկումն
կը բերէր: Թէ որ մէկ մեծ բարիք մը ըրած ըլլայինք այ-
համար, ու ինքն ալ անոր տեղը՝ մարդ եղած ըլլար,
այսու ամենայնիւ խիստ մեծ սիրոյ հատուցում մը կըլ-
լար. ի՞նչ պիտոր ըսենք ուրեմն այլ ըրած բարերարութեանը
որ մեզի համար մարդ եղաւ երբոր զինքը մեր
մեղքերովը բարկացուցեր նախատեր թշնամաներ էինք,
ու իր ըրած բարերարութեամբն ալ ապերախտ գրո-
նուելով՝ պիտոր չի գաղղիւնք զինքը նախատելէն: Պատ-
մութիւնները ինչուան երկինքը կը բարձրացընեն Ուր-
բինիոս Թագաւորին գերիներուն մէկին զարմանալի ախ-
րասիրութիւնը: Աւագակներու խումբ մը կերթային
Թագաւորն սպաննելու. իմացաւ գերին, ու շուտ մը
Թագաւորական իր տիրոջ զգեստները հագաւ որ զին-
քը Թագաւորը կարծեն, ու անոր տեղը զինքը սպան-
նեն: Աս տիրասիրութիւնն իրաւ որ կարգէ գուրս էր,
ու բոլոր հռոմ ապշեցուց. անանկ որ՝ Ուրբինիոս Թա-
գաւորին սիրաբ շարժեցաւ, ու չի կրնալով ուրիշ հա-
տուցում մը ընել տիրասէր ծառային՝ որ իրեն համար
կեանքը տուեր էր, իր Թագաւորական գերեզմանին
մէջը դնել տուաւ անոր մարմինը: Մեծ տիրասիրու-
թիւն էր ըրածը, խօսք չիկայ. բայց ետքը ետքը մէկ ծա-
ռայ մըն էր ընողը, ըրածն ալ իր տիրոջը համար էր՝ ուս-
կից այնչափ բարիք ընդունէր էր: Բայց որդւոյն այլ մե-
զի համար ըրածը բոլորովին տարբեր բան է. անձ երկնի
և երկրի Թագաւորը, մեր բացարձակ տէրը, մեզի սէս
ողորմելի իր ծառաները յաւիտենական մահուընէ խա-
լըսելու համար՝ մեր ծառայական ձևը մտաւ, մարմին
առաւ, մարդ եղաւ, որպէս զի կարենայ չարչարուիլ
ու մեռնիլ, և իր մահուամբն զմեզ ապրեցընել, ու յա-
ւիտենական կեանքը վատարկիլ մեզի համար, թէ և ու-
րիշ բան չէր ընդունած մեզմէ՝ բայց նախատինք ու տ-
նարգանք: Աս ի՞նչ գութ, աս ի՞նչ սէր. մարդ իրմէն

դուրս կեղծե՛լ թէ որ քիչ մը աս բանիս վրայ մտածէ նէ :
Որդին ինչ մեր ամմեն վէրքերը , մեր ամմեն խեղճու-
թիւններն իր վրան առաւ . զինքը առաջ նետեց մեր
տեղը , չարչարուեցաւ ու մեռաւ՝ մեզի պէս ողորմելի-
ներն ապրեցընելու համար , որ իր առջին ոչ ինչ ենք :
Ամմեն տեսակ նեղութիւն բոլոր կենացը մէջ մեզի հա-
մար քաշեց , ինչուան զինքը թշնամիներուն ձեռքը մատ-
նեց , բռնուեցաւ , գերի եղաւ , զմեզ սատանային դե-
րութենէն ազատելու և արքայութեան ժառանգ-ը-
նելու համար . “ Մատնեաց զանձն իւր վասն մեր ” .
(Եփէ . Է . 2 :))

Հիմայ իմացա՞ք , սիրելի որդիքս , ինչ ըսել է որդւոյն
ինչ մարմին առնել ու մարդ ըլլալը . հասկըցա՞ք Հիմայ
ինչ ըսել է Հաւատամքին խօսքը . “ Յղացաւ հոգւոյն
սրբով , ծնաւ 'ի կուսէն Մարիամայ ” : Ուրեմն ո՞վ
կրնայ անանկ խիստ՝ անանկ ապերախտ սիրտ ունե-
նալ , որ չուզէ սիրել զի՞նձ՝ որ ասանկ սէր ցցուց մեզի ,
ասանկ դուժ : Ո՞վ կրնայ ասանկ գթած ասանկ ողոր-
մած տիրոջ մը գէժ՝ ընել . Աստուծմէ ասանկ սէր ըն-
դունեղէն ետքը՝ որո՞նք սիրան առաջ կերթայ զինքը բար-
կացընելու : Պօղոս առաքեալն աղէկ հասկըցած էր աս
բանը , և անանկ իր սիրտը շարժեր էր աս բանս մտա-
ծելով , որ երդում ընելու պէս կրէ . “ Արդ ո՞վ մեկ-
նեցէ զմեզ 'ի սիրոյն Քրի . . . հաստատեալ եմ՝ ե-
թէ ոչ մահ , և ոչ կեանք , և ոչ հրեշտակք , և ոչ իշ-
խանութիւնք և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ
'ի սիրոյ անտի ինչ՝ որ 'ի Քրի Յիսուսի մեր ” . (Հռ .
Թ . 35 .) այսինքն ոչ կեանք և ոչ մահ , ոչ յոյս և ոչ
վախ , ոչ աշխրբքիս զուարճութիւնները և ոչ ամեն ջանք-
ները , ոչ երկնքին բոլոր հրեշտակներն և ոչ ուրիշ
արարած մը կրնայ զիս Քրի սիրոյն հեռացընել , Քրի
սէրը սրտիս մէջէն վերցընել : Պօղոս առաքեալն ասանկ
կը սիրէր զՔրի . իսկ մենք ողորմելիքս ինչպէս կը սիրենք :
Ափսոս մեզի , կարծես որ ուրիշ բանի համար չէ եղած
սրտերնիս՝ բայց եթէ աշխարհք սիրելու , հարստութի
փառք պատիւ սիրելու , զուարճութիւն ու զբօսանք սիրե-
լու . իսկ զՔրի սիրելու համար ամենին սիրա չունեցա-
ծի պէս ենք , չենք սոսկար զինքը վշտացընելէն , հազար
կերպով իրեն գէժ ընելէն : Ասանկով ինչպէս կրնանք
փրկուիլ , ինչպէս զինքն արքայութեան մէջ վայելել :

Սոսկալն՝ բան, առաքեալը նշուիք կուտայ Քս չխիրողին. Քս չխիրողը բանագրուած է կրսէ, արքայութեւն պատրուած է. «Եթէ որ ոչ սիրէ զաւեր Յս, և զիցի նշուիւնալ,» (Իս ԿԻԻ. ԺԴ. 22:) Ուրեմն ինչ ընենք, սիրելի որդիքս, որ Յնի սէրը սրտերնուս մէջը վառուի: Պէտք է որ ստէպ մաքերնիս բերենք իրեն մեզի ցցուցած սէրը, մեր վրայ ունեցած գութը. և աղաչենք պաղատինք որ մեզի զգացմունք տայ, կակրղցընէ մեր սիրտը, որ զինքն ամենն բանէն աւելի սիրենք: Մենք ալ սուրբ Օգոստինոսի պէս ըսենք. տէր իմ Յս, որով հետեւ յանձն առիր ինծի պէս մարդ ըլլալ, իմ ձեռք իմ կերպարանքս մանեւ, ինծի նմանիլ, շնորհք տուր ինծի որ ես ալ քեզի նմանիմ, քու ձեռք քու կերպարանքդ առնեմ, անանկ որ՝ ուրիշ բանի համար սիրտ չունենամ՝ բայց միայն քեզ սիրելու, ուրիշ բանի համար չապրիմ՝ բայց միայն քու առաքինութիւններուդ ու քու տուած օրինակիդ նմանելու: Երանի՛ մեզի թէ որ կարենանք ասանկ սիրելու զՔս. ապահով ըլլանք չխտարակուսինք որ օր մը արքայութեան կը հասնինք, յաւիտեան իր փառքը տեսնելու և զինքը վայելելու, որուն արժանի ընէ զմեզ ամենքս:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԹ.

Քսի ծննդեան լրայ, ու ինչ օրինակ որ խողաւ մեզի:

Ծնաւ ի Մարիամայ կուսէն:

Այլ մնայ որ հաւատամքին երրորդ խօսքին աս ետքի բառերը մեկնեմ ձեզի աշօր, որոնց վրայ անցած կիրակի մէկ երկու խօսք միայն ըսի: Ասով սուրբ առաքեալները մեզի կը սորվեցընեն՝ հաւատքի մաս ըլլալն որ Քս որդին ինչ ամենասուրբ կուսէն իրօք ծնաւ: Աս բանս պարզ ու մեր հոգւոյն օգտակար կերպով մեկնելու համար, նախ համառօտ մը պատմեմ Քսի ծնունդն ու ինչ հրաշքներ որ եղան իր ծննդեան ատենը. ետքը մեկ-

նեմ՝ ձեզի գլխաւոր ու հարկաւոր բաները , որ մենք Քնի հետեոյ ըլլալով՝ պարտական ենք սորվելու իր օրինակովը , որ ծնած օրէն սկսաւ տալու մեզի :

Քնի ծննդեան պատմութիւնը յայտնի ու ճիշդ կը գրէ Ղուկաս աւետարանիչը , ուրիշ պատմիչներ ալ ունակեց ինչուան աս օրս ամենն ատենի աւանդութիւններն ալ նոյնը կը հաստատեն : Օգոստոս կայսրը հրաման մը հանեց որ բոլոր իր հպատակներուն ցանկը շինեն , “ Աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս ” : այսինքն ամենն ազգէ որչափ որ մարդ կար հռոմայեցոց ընդարձակ կայսերութեանը տակը , ամենեուն անունը մականունը ցեղը արուեստը տեղնիտեղօքը գրեն : Ուստի պէտք էր որ ամենքն իրենց քաղաքն երթային , այսինքն ուր որ տանը մեծը ծնած էր , իրենց անունը գրել տալու . “ Եւ երթային ամենեքեան մասնել յաշխարհագիր յիւրաքանչիւր քաղաքի ” : Սուրբ Յովսէփին ալ բարի և արդար մարդ մը ըլլալով՝ հնազանդեցաւ թագաւորական օրէնքին , որուն միշտ պարտական ենք հնազանդելու՝ երբոր հաւատքի կրօնքի ու նոյն օրէնքին դէմ չէ հրամամը . առաւ հետը սուրբ կոյսը՝ որ յղէ էր , ու ճամբայ ելաւ Բեթղէհէմ երթալու՝ որ իր հայրենի քաղաքն էր , որպէս զի իր անունը մականունը արուեստը գրել տայ , ու ցցնէ՝ որ երկուքն ալ Դաւթի ցեղէն էին . “ Վասն լինելոյ նորա ի տանէ և յազգէ Դաւթի ” : Մենք կը կարծենք որ աս ամենն բանը գիպուածով եղաւ , յանկարծ Օգոստոս կայսեր խելքին փչեց որ սնափառութեան համար կամ կառավարութեան վերաբերեալ պատճառով մը իր հպատակներուն ցանկը շինել տայ , փորձելու համար որ իր իշխանութիւնն ինչուան ուր կը հասնէր , որչափ ուժ ունէր , ամեն մարդ իր հայրենիքը փութացնելով : Բայց կարծածնուս պէս չէ . նոյն մեծ նախախնամութիւնը կար աս բանիս մէջը : Ուրիշ անգամ սուրբ գրքէն և ուրիշ ապացոյցներով ցցուցի ձեզի որ աշխրբքիս մէջը բան մը գիպուածով չի պատահիր , խօսք մըն է որ գիպուած կըսենք . վասն զի ամենն բան նոյն կամօքը կը պատահի , ինքն է որ ամենն բան կը հրամայէ , կը կարգաւորէ , կը կառավարէ , ու կուզէ ան բարձր վախճաններուն՝ որ ինքը միայն գիտէ : Հին մարգարէներն ըսեր էին որ Մեփիան նոյն որդին Դաւթի ցեղէն և կած կուսէ մը ծնա-

ներս պիտոր, Բեթղէհէմ քաղաքը: Ուրեմն որպէս զի
աս մարգարէութիւններն ելլեն՝ մարգարէներուն ամ-
մեն զուրցած պարագաներովը, ի՞նչ անանկ ըրաւ որ Օ-
գոստոս կայսրը ուղէ իր հպատակներուն թիւն ու ցան-
կը ունենալ, ամմենմէկուն իր հայրենի քաղքովը. ա-
մենասուրբ կոյսը սուրբ Յովսէփին հետ՝ Բեթղէհէմ
քաղաքը Պաւթի ցեղէն ծնած ըլլալովին, հոն երթան
անուանին գրեւ տալու. ու հոն դանուած ատենին՝ Քս-
տէրն մեր ծնանի: Սուրբ աւետարանիչն առաջ տանե-
լով իր պատմութիւնը, կրսէ որ երբոր յղութեան ինն
ամիսը անցաւ ու ծննդեան ատենը հասաւ, սուրբ կոյսն
աշխարհք բերաւ իր մէկհատիկ զաւակն Յսւ Քս. ու
ինչպէս որ անցած կիրակի ըսի, ծնաւ առանց ամենակին
ցաւ մը կրելու, և առանց ան բաներուն՝ որ ուրիշ մայ-
րեր տղաբերքի ատեն կը կրեն: Ինչու որ սուրբ կոյսը
կարգէ դուրս մասնաւոր շնորհքով մը սկզբնական մեղ-
քէն՝ Եւային ըրած յանցանքէն պահուած ըլլալով,
պէտք էր որ ազատ ըլլար անոր պատիժէն ալ՝ որ ամ-
մեն մայրերը տրամութեամբ ու ցաւով զաւակ կը բե-
րեն. «Տրամութեամբ ծնցես որդիս» : Մէկ խօսքով
սուրբ իմ ածնայ Յսւ ծնանէն եղաւ գերբնական իմայ-
ն սուրբ մաքուր ու հրաշալի կերպով մը, առանց ամ-
մենակին իր կուսութեանը վնաս մը ըլլալու:

Հիմայ տեսնենք որ ո՞ր եղաւ Յսւին ծնունդը, ո՞ր
ծնաւ որդին իմ: Թէ որ դեռ ծնած չըլլար, ու լսէինք
որ իմ որդին՝ Թագաւորը՝ երկնի և երկրի բացարձակ
տէրը պիտոր աշխարհք դայ ծնանի, անտարակոյս կը
սէինք որ աշխրբքիս ամմենէն մեծ՝ ամմենէն հարուստ՝
ամմենէն փառաւոր՝ ամմենէն մեծագործ պալատը, բե-
հեղներով զարդարուած սրահի մը մէջ, կախուղ և ոս-
կեթեւ բարձերու վրայ պիտի ծնանի, ամմեն հանգր-
սութիւն ու աշխրբքիս ամմեն երևելի մարգիկները
բոլորովին առած: Բայց եկուր նայէ որ աս բաներուն
բոլորովին ներհակն եղաւ: Կոյսն Մարիամ սուրբ Յով-
սէփայ հետ գիշեր ատեն Բեթղէհէմ հասան. ու չի-
կրնալով քաղաքը մտնել, պառկելու տեղ փնտրուցին
հոն քաղքին մօտ ողորմելի պանդոկի մը մէջ, բայց չի-
կրցան գտնել, վասն զի բոլոր լէցուն էր օտարական
ներով. «Զի ոչ գոյր նոցա տեղի յիշեանին» : Տե-
սարան մը՝ որ բոլոր երկինք ու երկիր պէտք էր ապ-

չէին , իրենց ստեղծողին տեղ մը չի գտնուելուն համար : Ետքը ետքը հարկ եղաւ որ քարայրի մը մէջ , ահասուներու գոմի մը մէջ քաշուին : Հոն մտան չմտան , Բնի ծնանելու ատենը հասած ըլլալով , կէս գիշերուն՝ օգին ցրտութեան ատենը՝ սուրբ կոյսը ծնաւ իր անորդին : Ու ծնածին պէս , կրտսէ սուրբ աւետարանիչը , առաւ պատեց մէկ երկու կտոր լաթերու մէջ՝ ինչ որ հոն քովերնին գտնուեցաւ , ու պառկեցուց զինքը . “ Եւ պատեաց ’ ի խանձարուրս , և եգ զնա ” : Բայց ուր դրաւ , ուր պառկեցուց . մարդուն սիրտը քարէ ըլլայ , կը գորովի . մսուրին մէջը դրաւ , ահասուներուն խոտ ուտելու ամանին մէջը պառկեցուց , ուր որ եգ մը և յաւանակ մը կապած էին՝ ինչպէս հին ու հաստատուն աւանդութիւն մըն է . “ Եւ եգ զնա ’ ի մսուր ” : Ինչ բանի վրայ պառկեցուց . կտոր մը խոտի , քիչ մը յարդի վրայ . ով կրնար ասանկ բան մտածել այն որդւոյն՝ թափառորաց թափառորին վրայ : Հոն մօտերը հովիւներ կային , որ գիշերն իրենց ոչխարներուն պահպանութիւն կրնէին . մէյմըն ալ ինչ կրնայիս , հրեշտակ մը երեցաւ իրենց , ու չորս գինին սասաիկ լոյս մըն է՝ պատեց , ահանկ որ՝ սկսան վախնալ : Բայց հրեշտակն ըսաւ իրենց . Մի վախնաք , ուրախութեան լուր է ձեզի բերածս , չէ թէ ձեզի միայն , այլ նաև ամմեն մարդկանց . վասն զի աս գիշեր քիչ մը առաջ ծնաւ Մեսիան Յս Բն փրկիչը , Բեթղէհէմ Դաւթի քաղքին քովը . գնացէք շուտ մը զինքը տեսնելու , նշանն աս է . կը տեսնէք պղտի արդայ մը աղքատ լաթերու մէջ պլած ու մսուրի մը մէջ պառկեցուցած : Աս խօսքս ըսաւ չքսաւ , մէյմըն ալ ուրիշ շատ հրեշտակներու խումբ մը երեցաւ , որոնք զանոնք օրհնելով՝ աս բանս կերգէին . “ Փառք ’ ի բարձունս այ , և յերկիր խաղաղութիւն , ’ ի մարդիկ հաճութիւն ” : Խեղճ հովիւները մսի թարանքով լեցուած , հրեշտակներուն տեսիլքէն՝ լոյսին պայծառութենէն՝ երկնաւոր երգերուն անուշ ձայնէն յափշտակուած ու զմայլած , երթանք՝ ըսին մէկմէկու , շուտ մը Բեթղէհէմ հասնինք , տեսնենք հրեշտակին ըսածը՝ այն մեղի յայտնածը : Ու վազելով արտօրալով գնացին գտան ինչպէս որ հրեշտակն ըսեր էր , սուրբ անձանք , սուրբ Յովսէփն ու մանուկ Յնր մսուրին մէջը դրած : Ինչ ուրախութիւն , ինչ ցնծութիւն , ինչ գորով . երկրպագութիւն ըրին

Յսին, զինքը ճանչցան որ Մեսիան էր. ու անկէջ դարձան օրհնելով ու փառք տալով ինչ, և ամմենուն կը պատմէին ինչ որ տեսան ու լսեցին նէ. ու լսողներն ալ կապշէին կը հիանային կը մնային : Աս է համառօտ պարզ ու ճշմարիտ պատմութիւնը Քրիստոսի որդւոյն ինչ ծննդեանը :

Սիրելի օրդիքս, հիմայ մենք աւքիջ մը երթանք Բեթղէհէմի դոմը, ու հաւատքի աչքով տեսնենք հոն տեղ ծնած մանուկ Յիսուսը որդին ինչ : “Եկայք երթիցուք մինչև ցԲեթղէհէմ, և տեսցուք” : Ո՛հ որչափ խրատ կառնենք՝ տեսնելով միայն զինքը. ի՛նչպէս յայանի կերևնայ հոն ճշմարտութիւնը. ի՛նչպէս դուրս կելլեն աշխրբքիս սորվեցուցած սուտ կանոններն որ քրիստոնէից շատերն ալ անոնցմով կերթան : Երթանք ուրեմն Բեթղէհէմ, նորէն կըսեմ. ետևէս եկէք, ու աղէկ մտիկ ըրէք ըսածներս :

“Ամենայն որ ինչ յաշխարհի է՝ ցանկութիւն է մարմնոյ, և ցանկութիւն է աչաց, և ամբարտաւանութիւն աստի կենացս” . կըսէ Յովհաննէս սուրբ առաքեալը : Ըսել կուզէ որ աշխրբքիս կործանումն աս իրէք կրքերէն է, զգայական բաղձանքներէն, հարստութե ետևէ ըլլալէն, ու հպարտութենէն. ա՛լ գէշն ան է որ աս իրէք անիծած կրքերն իրէք կանոն եղած են, ու քրիստոնէից մեծ մասը զանոնք աղէկ կանոնի տեղ ըրու նած՝ անոնց կը հետևին, այսինքն վայելել որչափ որ կարելի է, ունենալ որչափ որ կարելի է, աշխրբքիս մէջը փառաւորութիւն որչափ որ կարելի է. ու ով որ աս իրէք բանն ունի նէ, ամմենէն երջանիկ ու ամմենէն բախտաւոր կը սեպուի : Հիմայ թող գան ասանկ մտածողներն ու անոնք որ աս կանոնները կը բռնեն, թող գան հետս ինչուան Բեթղէհէմ, տեսնեն ինչ որդին՝ որ աշխարհք փրկելու համար եկեր է իրաւ, բայց միանգամայն երկրնքին ճամբան մեզի սորվեցընելու. “Եկայք երթիցուք մինչև ցԲեթղէհէմ” : Հոն կը տեսնենք որդին ինչ սուրբ իծածնայ ու սուրբ իծահօրը հետ. ո՛հ ինչ մեծ խրատներ է տուածը, ի՛նչ մեծ օրինակ նեղութիւն կրելու, օրինակ աղքատութեան, և օրինակ խոնարհութեան :

Առջի տուած օրինակն է աշխրբքիս մէջ նեղութիւն քաշելու : Թող գան տեսնեն աշխարհասէր մարդիկնե-

ըն՝ որ վայելէք միայն կը փնտրուեն , թող նային՝ ինչպէս
 ո՛ւր ու երբ ծնաւ որդին ան , ու ըսեն ինչ հանգիստ
 ինչ վայելէք ունեցաւ : Աչուքնին չորս ղին պարացընեն .
 ո՛ւր են թաշունի փետուրներով լեցուած բարձերը , կա-
 կուղիկ ու բարակ բրդէ ծածկոցներն Յիսուս մանու-
 կը ծածկելու համար . ո՛ւր են վառարանները , տաքուկ
 խուցերը , որ զինքը ցրտէն պահեն . ո՛ւր է սկեզած ո-
 րորոցը , ու թագաւորի մը վայլած ուրիշ զարդերը :
 Հոս ողորմելի խրճիթ մըն է տեսածնիս , հովերը մէկ
 դիէն կը մանեն՝ մէկալ դիէն կեւլեն . որորոցի տեղ ալ
 մատը մըն է , անասուններուն խոտ ուտելու ամանը : Ե-
 ղանակը խիստ ձմեռ , կէս գիշերուան ցրտին ծնէր է ,
 և իր փափուկ մարմինը կը գողայ ցրտէն : Ամենատարբ-
 մայրը կը գորովի կը գթայ ճարը կը փնտրուէ՝ սիրե-
 լի որդեկին նեղութիւնը քիչցընելու , բայց քանի մը
 կտոր լաթէն ուրիշ բան չունի զինքը ծածկելու , յար-
 դէն ու խոտէն ուրիշ բան չունի որ տակը դնէ , անա-
 սուններուն շնչէն ուրիշ բան չունի որ զինքը տաքցընէ :
 Խեղճ մանկիկը ցրտէն փառցած կուլայ ու կը տան-
 ջուի :

Թող դան տեսնեն անոնք որ քիչ մը նեղութիւն՝ քիչ
 մը ցաւ չեն ուզեր քաշել , քիչ մը ծով՝ քիչ մը պահք
 քիչ մը մահացումուիք՝ քիչ մը ապաշխարանք չեն կրը-
 նար ընել , ամմեն բան իրենց ծանր կերեկայ , աղօթք
 ընելը ծանր , ժամ դալը՝ քարոզ մտիկ գնելը՝ խոստո-
 վանանք ըլլալը ծանր , ինչուան տօնի օր պատարագ մը
 տեսնելն ալ ծանր կուգայ իրենց : Անոնք որ զբօսան-
 քէն զաւարճութենէ ուրիշ բան չեն փնտրուեր , երջան-
 կութիւն կը սեպեն հանգիստ ու փափուկ կեանք ան-
 ցընելը , թող դան հոս , տեսնեն այլի մը մէջ , մատրի
 մը մէջ , անորդին աշխրբքիս բացարձակ տէրը , թա-
 գաւորաց թագաւորը , ինչ նեղութիւն կը քաշէ : Ու-
 րեմն երկուքին մէկն է , կրտէ սուրբն Բեռնարդ օս , աս-
 կէց փախչել չըլլար . կամ Քիւ է խաբուողը , կամ աշ-
 խարհք : Աշխարհքս վայելէ ու զաւարճութիւն կը փըն-
 տրուէ . Քիւ մեր տէրն ու վարդապետը՝ որ կրնար աշ-
 խրբքիս ան ամմեն ուղածներն ունենալ , իր ծննդէնէն
 սկսեալ ինչուան էաքը միշտ նեղութիւն ու տառապանք
 ընտրեց . ուրեմն կամ Քիւ է խաբուողը , կամ աշխարհքս :
 Բայց Քիւ ան ըլլալով ու բոլորովին խոստաութիւն , ան-

կարելի է որ խաբուել . ուրեմն աշխարհքս է խաբուողը , ուրեմն աշխրբքիս տուած կանոնը՝ որ է վայելել որչափ որ կարելի է նէ , ծուռ ու սուտ կանոն է : Ուրեմն թէ որ Քն՝ որ չի կրնար խաբուիլ՝ նեղութիւնը վայելքէ աւելի ընտրեց , ալ աղէկ պիտի ըլլայ նեղութիւն քան շէլը քան թէ վայելելը , ու պէտք է որ մենք ալ իր ընտրածն ընդունինք՝ աւելի օգտակար ու հարկաւոր սեպելով մեզի անիկայ : Ասոր գէմ ո՞վ ինչ կրնայ զուրցել : Գիտեմ որ մեր անձնասիրութիւնն աս բանս չիմանար , ու միշտ կըսէ . վայելելը աղէկ է , նեղութիւն քաշելը գէշ : Բայց նորէն նոյն վարդապետը կը հարցընէ . Ո՞վ աւելի աղէկ կրնայ մտածել , մեր անձնասիրութիւնը թէ ան . թէ որ Քն հանգիստէն աւելի ընտրեց նեղութիւնը , ուրեմն զգայարանքներնուս ուզածը գէշ է , նեղութիւն քաշելն աղէկ է . ուրեմն մեր անձնասիրութիւնն որ հակառակը կըսէ մեզի , կը խօսէ ու կը մատնէ զմեզ : Ասեցիք դուք որ աշխարհք վայելողներուն վիճակին կը նախանձիք , ու զձեզ դժբախտ կը սեպէք աղքատ ըլլալնուդ ու նեղութիւն ունենալնուդ համար : Կը խաբուիք , ծուռ է մտածածնիդ . դուք աւելի բարեբախտ էք քան զանոնք , ինչու որ դուք արքայութե շիտակ ճամբուն վրայ էք . հերիք է որ սիրտ ընէք , առաջ երթաք : Թէ որ Քն տէրն մեր որ ապաշխարանք ընելու պէտք չունէր ու աւելի ընտրեց նեղութիւն քաշելը քան զհանգիստը , մենք որ այոչափ հարկաւորութիւն ունինք նեղութիւն քաշելու՝ ապաշխարանք ընելու մեր մեղքերուն համար , մեր կրքերը զսպելու , և արքայութեան համար արդիւնք գիղելու , մենք որ անարդ. որդերու հաւասար ենք , ինչպէս կրնանք նեղութիւն կրելէն քաշուիլ և հանգիստ ու վայելք փնտռել : Ասկէց մեծ ի՞նչ սխալ կրնայ ըլլալ , ասկէց մեծ ի՞նչ անմտութիւն , ասկէց մեծ ի՞նչ ամսթ ու նախատինք : Ի՞նչ երեսով գեռ զմեզ քրիստոնեայ կը սեպենք . քրիստոնեայ ըսելը՝ Քնի հետևող , Քնի նման ըսել է , այսինքն ով որ խաչ քաշել յանձն առած է : Աս բանիս գէմ ինչ դժուարութիւն որ առաջ բերելու ըլլանք , չօգտեր . Քնի տեսան մերոյ օրինակը հերիք է ամեն դժուարութիւն քակելու , կըսէ նոյն սուրբը : Բնութիւններնուս գէմ կուգայ՝ ըսենք պիտոր . բայց Քնի բնութեանն ալ գէմ էր , այսու ամենայնիւ համբերեց : Կազմուածք-

նիս տկար է , նեղութիւն քաշելու չմտար՝ ըսենք պիտոր , Քնի կազմուածքը մերինէն փափուկ էր , այսու ամենայնիւ քաշեց : Ըսենք ինչ որ կուզենք , բայց մէյմը աչուրնիս Քնի վրայ դարձրենք , ամմեն դժուարութեան լուծումն իր վրայ կը դանենք : Ուրեմն , սիրելի որդիքս , կամ՝ նեղութիւն կրենք կամ՝ քրիստոնեայ կոչուելէն հրաժարինք , միանգամայն երկընքէն յոյսերնիս կտրենք :

Բայց աս նեղութիւն կրելու դասը , Քնի իր ծննդեանն ատենը տուած դասերուն մէկն է միայն . ուրիշ դաս մըն ալ տուաւ աղքատութեան : Աշխարհքս բոլորովին մեծութեան ստրկի ու հարստութեան կպած ըլլալով , զինքն աս խաբէութենէն խաղաւտու՝ աս ծուռ ճամբէն ետ դարձնելու համար՝ Քն տէրն մեր ծնաւ աղքատ : Ո՛վ իմ սիրելի որդիքս , արթննանք քիչ մը , հաւատքնիս զօրացնենք . ո՛վ է ան Բեթղէհէմ այրին մէջ ծնած պղտի տղան . նոյն որդին է , թագաւորներուն թագաւորն է , իշխաններուն իշխանը . « Թագաւորն թագաւորաց , և տէրն տերանց » : Ո՛ւր է ուրեմն իր թագաւորական սպառառ , ո՛ւր է իր գաւազանը թագն ու ծիրանին , ո՛ւր են իր մեծութեան ու հարստութեան նշանները , ոսկի օրորոցը , իր ծառաներն ու սպառնեաները : Սեցած ու մութ քարանձաւ մը , չորս գիէն ճղքաւած , ան է իր արքունիքը . քանի մը հինուովն լաթերու կտորուանք՝ որոնց մէջը պլլուած է , ասոնք են իր ծիրանիքը . անարգ փսոռ մը՝ անասուններուն ջիկերած խոտովն ու յարգովը լեցուն , աս է իր օրորոցն ու թագաւորական աթոռը . իրեք չորս խեղճ հովիւներ , ասոնք են իր մեծամեծ սպառնեաները : Զարմա՛նք բան , Ագամ թէ և սոսկ մարդ մըն էր , բայց ստեղծուելուն պէս՝ հանգիստ գրախտին մէջ ամմեն առատութիւն դասաւ . իսկ նո՛ւ անոր ստեղծողը՝ աշխրրբիս տէրը՝ աղքատ այրի մը մէջ ծնած , ամեն բանի կարօտ եղաւ . ինչո՛ւ ասանկ ուզեց ընել : Գիտէ՞ք ինչու , սիրելի որդիքս . որպէս զի իր օրինակովը սովորինք գոնէ սրտերնիս չի կպցրնելու աշխրրբիս հարստութեանը՝ որ մարդուս հոգւոյն կորստեան սպառնալէ : Ի՞նչպէս կտրելի էր որ մարդս աս անկարգ աշխրրբիս վրայ՝ որ այսչափ ստրկի ու հարստութեան ետեւէ է , կտրենար հաւտալ որ աշխրրբիս ամմեն բանն ու

նայնութիւն է, ու բանաւոր մարդու մը անվայել բան է սիրտը իր ունեցածին տալ, թէ որ որդին նոյն աղքատութեան մէջ չիծնանէր ամմեն բանի կարօտ:

Բայց արդեօք մարդս իրաւընէ հաւտաց աս բանին, ուր էր թէ հաւտար, բայց հաւտալու նշան չիկայ վրան. կը տեսնենք որ նաև քրիստոնեաներն ուրիշ բան մը չիկայ որ այնչափ սիրեն՝ այնչափ անոր ետեէն ըլլան՝ այնչափ մեծ բանի տեղ դնեն, ինչպէս հարստութիւնը: Ի՞նչպէս կը հաւտան որ՝ ոչ երբեք նոյն իրենց տուած վիճակին գոհ են, որչափ աւելի ունին՝ այնչափ աւելի կը բաղձան ունենալու, ինչուան իրենց կանոն ըրեր են, ու որդւոց որդի կը սորվեցընեն որ գանձ պէտք է գիգել, ստակը ոչ երբեք աւելորդ կրնայ ըլլալ, ով որ աւելի ունի՝ աւելի երջանիկ ու աւելի պատուաւոր է. թէ և Քն տերն մեր աղքատ ծնանելովը՝ աս ամմեն կանոններն ոտքի տակ առաւ, ցցուց որ ծուռ են: Ինչո՞ւ է որ շատերն աւելի աշխրբքիս բաներն աւելի կը մտածեն քան թէ հոգինին ու իրենց յաւիտենական փրկութիւնը, տօն կիրակի չեն պահեր, աղքատներուն չեն ողորմիր, աշխատաւորին վարձքը կը կտրեն, պարտքերնին չեն վճարեր, չափազանց վախ կառնեն, առուտուրի մէջ խարդախութիւն կրնեն՝ գինը չափը կը շիռքը կայլայլեն, գողութիւն կրնեն՝ նաև սրբազան բաներու՝ որ նոյն նուիրուած են, կտակով ձգած հոգևոր պարտքերը չեն լեցընէր, պատարագները չեն ընել տար, քաւարանին հոգիները կը զրկեն: Բոլոր աս բաներս ինչէն առաջ կուգայ. ագահութենէ, սրտաւորին սարկի կպցընելէն, ունեւորութեան ետեէ ըլլալէն:

Ո՛հ սիրելիք, թէ որ Յնին աղքատութեանն օրինակը, որ այնչափ հարուստ ըլլալով՝ աղքատ ու կարօտ ծնաւ, «Վասն մեր աղքատացաւ որ մեծատունն էր», թէ որ աս օրինակը մեր աչքը չի բանար, զմեզ չամբցընէր, մեր սիրտը աշխրբքիս բաներէն չի հեռացընէր, վայ է մեզի, բաներնիս լմընցած է, կորսուած ենք, գատապարտութենէ խալըսում չիկայ մեզի, վասն զի չենք նմանիր Քնի մեր վարդապետին առաքինութեանցն ու իր տուած օրինակին: Իր ուղածն ան չէ որ մենք աղքատ ու կարօտ ըլլանք՝ ինչպէս որ ինքը ծնաւ. վասն զի չեկաւ որ աւելի վերցընէ նախախնամութեան դրած

Հարուստին ու աղքատին այլ և այլ վիճակները, այլ միեմակ մեր սիրտն ու վարքերնիս չիտկելու համար: Ի՞նչ մեզմէ ուղածն աս է. աղքատ էնք, կարօտ էնք, ասորուստնիս հագուստնիս ճորով կը գտնենք. կուզէ որ համբերենք գոհ ըլլանք, յիտարակուսելով որ մեզի համար ան է աղէկը, և ագահութեամբ հարստութեան ետեւ ըլլալու տեղը՝ ուրախանանք որ իր աղքատութեանը նման՝ իրեն կարօտութեանը մասնակից կը լանք կոր. « Ունիմք կերակուր և հանգերձս, և այնուչատասցուք », (ԹՍՏ. Դ. 8:) Հարուստ էնք, ունեւոր էնք. կուզէ որ գտնէ սրտանց աղքատ ըլլանք, այսինքն սրտերնիս հարստութեան՝ աշխրբքիս բաներուն չի կազմենք, վայելենք՝ բայց չիվայելելու պէս, ինչպէս առաքելալը կըսէ, ունենանք՝ բայց չունեցածի պէս, կարօտութիւննիս լեցնելու համար միայն գործածենք, աղէկ ու ԹՍՏ ուղած տեղը բանեցնենք. չէ թէ ունայ նասիրութեան՝ սնափառութեան՝ նորեւուք բաներուն չիվայլած զբօսանքներու, այլ օրինաւոր կերպով հանդիստ ու մեր վիճակին վայլած կեանք անցնելու, մահաւանդ քրիստոնէական բարեպաշտութեան գործքերու բանեցնենք: Թէ որ չէ, վայ մեզի, ՅՍ մանուկն իր որորոցէն վայ կուտայ մեզի ու կըսէ. « Այ ձեզ մեծատանց », (ԴՆ. Դ. 24.) վայ ձեզի որ ունեցածովնիդ գոհ չէք ըլլար, ու միշտ աւելի ունենալու ետեւ կըլլաք. սրտերնիդ հարստութեան կազմենելու համար, և ունեցածնիդ գէշի բանեցնելու համար, աւելի դիւրին է որ հաստ չուան մը բարակ տանի մը ծակէն անցնի՝ քան թէ գուք արքայութեան գոնէն. (ՄԳԼ. ԺԺ. 24:)

Հիմայ երրորդ դասը մօտիկ ընենք, որ ՅՍ մանուկը Բեթղէհէմի այրէն մեզի կուտայ, այսինքն խորին խոնարհութիւն: Ո՞վ կրնար ասանկ բան մտածել, որ ԹՍՏ որուն փառքն ու մեծութիւնն անհուն է, որ բոլորովին կատարելութիւն է, չէ թէ հրեշտակի բնութիւն առնէ՝ այլ մարդուս, մեզի պէս մարդ ըլլայ՝ որ իր անարդ որդի մը պէս էնք: Ու մարմին առնէ՝ չէ թէ անմահ ու անչարչարելի ինչպէս Ագամ իր անմեղութեան վիճակին մէջն էր, այլ մեր ամեն խեղճութիւններուն ցաւերուն ու միեւն մահուան տակը ձգէ զինքը՝ անանկ մարմին առնէ՝ որ մեղաւորի նման ըլլայ. « Ի

նմանութիւն մարմնոյ մեղաց 77. (Հ. Ե. 3:) Խեղճէ
մարէ վեր խոնարհութիւն. որդին նոյ որովհետեւ չէր
կրնար մեղաւոր ըլլալ, խոնարհեցաւ ու մեղաւորի կեր-
պարանք առաւ. ուղեց տղու մը պէս ծնանիլ, թէ և
կրնար Ադամին պէս մեկէն կատարեալ հասակով մարդ
ըլլալ, ուղեց նոր ծնած տղու մը պէս լալ ու կանչել,
կաթ ծծել, լաթերու մէջ պլլուիլ. ուղեց ծնանիլ, չէ
թէ թագաւորներու պէս փառաւոր պսակուած թա-
գուհիէ մը՝ այլ աղքատ կուսէ մը, չէ թէ ոսկւոյ
խուցի մէջ՝ այլ անարգ ակոսի մը մէջ. ուղեց թագա-
ւորական աթոռի տեղ՝ մսուրի մը մէջ հանգչիլ, պա-
շտականներու տեղ՝ խեղճ հովիւներու մէջ կենալ,
իրեն հօր տեղ հոգացող՝ հիւս մը ունենալ, եղան ու
յաւանակի մը հետ բնակիլ, մէկ խօսքով՝ որորմէն ծա-
ռայի մը պէս աշխարհք գալ. « Զ կերպարանս ծառայի
առեալ 77. (Փիլիպ. Թ. 7:) Աս ի՞նչ խեղճ չիհամե-
լու խոնարհութիւն, աս ի՞նչ չիլսուած նուաստութիւն.
հիմայ տեսնելով որ ան ասանկ խոնարհեցաւ, մեք որ
հոյ ու մոխիր ու անարգ որդերէն ալ գէշ ենք, ի՞նչ
սրտով կրնանք հպարտանալ. « Զի՞ հպարտանաս հոյ
և մոխիր 77. (Սիւս. Ժ. 9:)

Բայց ասանկ դաս մը առնելէն ետքը՝ ի՞նչ է հանած
պատուիւն. ասանկ մեծ օրինակ մը խոնարհութեան աչ-
քերնուս առջին ունենալով՝ որ Քն որդին նոյ ծնածին
պէս տուաւ մեզին՝ որն է մեր ըրած խոնարհութիւնը:
Խոնարհութիւն է մեծ երենալ ուղեք, ուրիշներուն
վրայ իշխել ու հրամայել ուղեք: Խոնարհութիւն է
այնչափ փառաւոր պաշտօններու ետէ ըլլալը, պա-
սիւ փնտրելը, ու շատ անգամ առանց արժանաւո-
րութեան: Խոնարհութիւն է հպարտ հպարտ խօսիլը,
ուրիշի ծուռ նայիլը, ուրիշն արհամարհելը, ինքը զին-
քը գովելը, ուրիշին ըրած շողքորթութիւններն ու
գովեստները ախորժիլը, իր խեղճին իր ճարտարութեք
իր ազնուականութեանն իր հարստութեանը վրայ պար-
ծենալը: Խոնարհութիւն է վատնել ու մոխիր տանը
ղարդարանքներուն, սեղաններ տալու, իր վիճակէն
վեր հագուստներու, նորեւեք ունայնասիրութիւննե-
րու, հանգեսներու, հրաւելքներու, որանց վախճանն
ուրիշ բան չէ՝ բայց է թէ երենալ, անուն ընել, փառք
վաստելիլ: Խոնարհութիւն է չիհամբերելը, չքսեմ

նախատինք մը կրէլու՝ այլ պղտի խրատի մը, թեթև աղ-
դարարութեան մը: Աս ամենն բանը խոնարհութիւն է,
ըսէք ինծի սիրելի որդիքս . չէ, խոնարհութիւն չէ .
այլ հպարտութիւն, փառասիրութիւն, գոռոզութիւն:
Թէ որ հպարտութիւնը միշտ ծանր մեղք եղած է,
Քսի որդւոյն ան աշխարհ խոնարհելէն ետքը՝ ան աստի
ճան ծանրութեան կը հասնի որ մեծն Գրիգոր յայտնի
նշան դատապարտութեան կը սեպէ զանիկայ: Մտիկ
ըրէք ինչ կրսէ Քս. « Եթէ ոչ դարձնիք և եղիջիք իբ-
րև զմանկաի, ոչ մտանիցէք յարքայութիւն երկնից » .
(Մ. Գ. Ժ. 3.) այսինքն թէ որ չիխոնարհիք՝ տղու մը
պէս չիպղտիկնաք՝ ձեր վրայ ցած համարմունք չունե-
նաք նէ, անօգուտ է, մի յուսաք որ արքայութիւն կա-
րենաք մանեւ: Իրաւ, ինչպէս կրնայ հպարտը երկինք
մտնել, ուսկից Արուսեակն իր հպարտութեանը համար
մէկէն ստեղծուածին պէս վար կործանեցաւ: Ուրեմն
խոնարհութիւն ունենանք, որ քրիստոնէական ամեն
կատարելութիւններուն հիմն է:

Խօսքս հոս լմնցընեմ: Առաջինք փրկուիլ թէ չէ.
թէ որ կուզենք, պէտք է որ նոյն ճամբէն երթանք՝ որն
որ Քս որդին Աստուծոյ եկաւ իր օրինակովը ցցուց մե-
զի. պէտք է որ ջանանք իրեն նմանելու, վասն զի հա-
ւատքի մասն է որ իրեն նմանողները միայն կը փրկուին:
Ինքը նեղութիւն քաշեց, պէտք է որ մենք ալ քաշենք.
ինքն աղքատ ծնաւ ու աղքատ ասրեցաւ, պէտք է որ
մենք ալ աղքատ ըլլանք՝ գոնէ սրտով. ինքը խոնարհ
եղաւ, պէտք է որ մենք ալ ըլլանք: Աս իրէք դասն իր
ծննդեանը վայրկենէն սկսաւ տալ մեզի Քս որդին ան.
ուրեմն աս է պատուը՝ որ պարտական ենք անիկց հա-
նելու, պարտական ենք ալէկ սորվելու աս իրէք դասը.
ու գործքով ալ կատարելու աշխրբքիս տուած սուտ
կանոններուն գէմ: Թէ որ չէ, աչուրնիս բանանք չիխա-
բուինք, արքայութիւնը մեզի համար չէ: Ապաշխարանք
նեղութիւն քաշենք, աղքատ ըլլանք սրտանց խոնար-
հութիւն ընենք, ամեննիս ալ փրկութեան կը հաս-
նինք, որուն արժանի ընէ զմեզ Քս:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ծ .

ՍՈՐԲ աստուածածնայ արժանապատուութեանց Վրայ
ու իրեն ջերմեանդոտութեան ընկու Բոն իերպը :

Եւ ինչ առջի երկու յորդորակներու մէջ մեկնեցի
ձեզի ինչ որ մեր սուրբ հաւատքը Քրի մարդեղութեա
նը և ծննդեանը վրայ կը սորվեցնէ , ու հաւատամքին
երրորդ խօսքովը կը դաւանինք : Հիմայ կարգը չորրորդ
խօսքին կուգայ . բայց որովհետեւ երրորդ խօսքին մէջն
է միայն որ սուրբ ձածածինը կը յիշուի , անոր համար
դեռ չորրորդը չըսկսած՝ ձեզի այսօր իր արժանապա
տութեանցը վրայ խօսիմ , որոնք թէ և անթիւ են ,
բայց ամենին ալ աս իրեք գլխաւորներուն մէջը կի
մացուին , որ են իր կարգէ դուրս սրբութիւնը , իր
խիստ բարձր աստիճանը , ու իր զօրաւոր բարեխօսու
թիւնը : Ասոնց վրայ խօսելէն ետքը , ասոնցմէ պտուղ
հանելու , և ձածածնայ ճշմարիտ ջերմեանդութիւն ը
նելու կերպն ալ ցցնեմ :

Ամեն բանէն առաջ պէտք է մտքերնիդ բերէք աս
կէց առջի յորդորակներու մէջ ըսածներս . այսինքն
հաւատքի մաս ըլլալը որ սուրբ ձածածինը միշտ անա
րատ եղած է իր կենացը առջի վայրկեանէն , կոյս եղած
է զՔն ծնանելէն առաջ , կոյս՝ ծնանելու ատենը , ու
կոյս՝ ծնանելէն ետքն ալ . կոյս՝ չէ թէ միայն մարմնով ,
այլ նաև հոգեով : Երկրորդ որ սուրբ կոյսը ճշմարիտ
մայր է որդւոյն իջ Յիսուսի Քրիստոսի , ու Յիսուս
Քրիստոս իրաւցընէ իր որդին է , չէ թէ իբրև մարդ
միայն՝ այլ նաև իբրև ձած մարդացեալ , ինչպէս որ Ե
փեսոսի սուրբ ժողովքը Նեստորի ամբարիշտ աղան
դաւորին դէմ լծուեց , որ սուրբ կուսին իրաւցընէ ձած
մայր ըլլալուն մեծ պարծանքը կուրանար աս ագիտա
կան պատճառովն որ սուրբ կոյսը չէր կրնար ի յաւի
տենից երկնաւոր հօրմէն ծնած Քրիստոսի ձծային ան
ձը ծնանել : Բայց ինչպէս որ մայր մը իրաւցընէ մայր
է իր որդւոյն մարմինը միայն ծնանելով , ու իր ար .

գանգին մէջ հոգւոյն ու մարմնոյն զարմանալի միաւորութիւնն ըլլալով, թէ և հոգիին ծնողն ինքը չէ՝ այլ ձած, ասանկ ալ սուրբ կոյսն իրաւացընէ Քսի մայրն է, ու Քս իր որդին, չէ թէ միայն իբրեւ մորդ՝ այլ նաեւ իբրեւ ձած. որովհետեւ սուրբ կուսէն ծնաւ իր մարմինը, ու նր կուսին արգանգին մէջն եղաւ ան խելքէ մաքէ վեր միաւորութիւնն ձծային բնութեանն ու անձին մորդկային բնութեանը հետ. թէ և ձծային անձը նր կուսէն չիծնաւ, այլ երկինքը յաւիտենական հօրմէն:

Ասոնք աղէկ հասկընալէն ետքը, հիմայ մօտիկ ըրէք. թէ որ սուրբ ձծածինը միշտ անարատ ու միշտ կոյս եղաւ, ու գիտնալով որ՝ ինչպէս սուրբ հաւատքը կը սորվեցընէ՝ ամուսնական վիճակէն շատ աւելի հաճոյ է նոյ կուսական վիճակը՝ ինքն եղաւ աշխրջբիս ամմեն աղջիկներէն առջինը կուսութեան ուխտ ընող նոյ, թէ և ան ատենները մեծ նախաափնք էր կոյս մնալը, ու թէ որ իրաւացընէ մայր եղաւ նոյ, ասիկայ մեծ ապացոյց է որ իր սրբութիւնը կարգէ դուրս բան եղած է. վասն զի առանց այսպիսի սրբութեան չէր ընտրուեր անանկ մեծ հրաշքով մը կոյս ու միանգամայն նոյ մայր ըլլալու: Անոր համար երբոր Գաբրիէլ հրեշտակապետն իրեն աւետիք բերելու եկաւ՝ որ նոյ մայր պիտոր ըլլար, զինքը բարեկեցութեան ըսաւ որ նոյ Հնորհքովը լի, և ամմեն կանանցմէ աւելի նոյմէ օրհնած էր. «Ուրախ էր բերկրեալ աէր ընդ քեզ, օրհնեալ ես դու ի կանայս», Ասոնք անանկ խօսքեր են, որ մեծ սրբութիւն կենթադրեն նր կուսին վրայ: Սրբութիւն ըսածնիս մէկ կատարեալ բարեկամութիւն մըն է հոգիի մը ու նոյ մէջ, մէկ սաստիկ սէր մը՝ նոյ ու հոգիի մը, հոգիի մը ու նոյ մէջ. անանկ որ որչափ բարեկամութիւնն ու սէրը կաճի մեջերինն՝ այնչափ կաւելնայ ան հոգւոյն սրբութիւնը: Բայց ո՞վ կրնայ բացատրել սրգւոյն նոյ սէրը՝ որ սուրբ կուսին վրայ ունէր. ո՞վ կրնայ բացատրել սուրբ կուսին սէրը՝ որ իր որդւոյն վրայ ունէր: Որդին ձած կը սիրէր սուրբ կոյսը նաեւ անկէջ ծնանէլէն ու յղանալէն առաջ, վասն զի իր մայրը պիտոր ըլլաւ, ևս առաւել իր մայրը ըլլալէն ետքը: Բայց մէկը իրաւացընէ սիրելը՝ անոր բարեբը ուզել է, ու ինչ որ կրնայ ընել անոր նէ՝ ընելն է: Ուրեմն խիստ սքանչելի կը հետեցընէ նր Թովմա ագուինացին այսպէս. Որդին ձած թէ որ սաստիկ կը սիրէր

սուրբ կոյսը, իրեն ըրած է ամեն հոգևորական բարիք՝
ինչ որ կրնար նէ, ուրեմն իրեն տուած է հոգին սուր-
բին ամեն պարգևները, իրեն տուած է ամեն լոյս,
ամեն օգնութիւն, ամեն գերբնական բարիք և ամեն
ուրիշ բանաւոր արարածներէն աւելի՝ չէ թէ միայն
տուած է իր շնորհքը, այլ նաև ամեն շնորհքներուն
գանձը բացեր ու գեօի պէս վրան վազուցեր է: Աս-
կէց յայտնի է որ սուրբ կոյսը ան աստիճանը սրբութե-
հասած է՝ որ հաւասարը չունի, մէկը չէ եղած որ ան
աստիճանը հասնի, վասն զի մէկը իրեն պէս չէ սիրած
զամ, և ոչ իրեն պէս սիրելի եղած է այ: Բայց երբ
արդեօք տուաւ ամ սուրբ կուսին աս ամեն շնորհքը.
կը կարծէք որ մեծցած տառնը, կը կարծէք որ իրեն
մայրն ըլլալու մօտեցած ատենը. չէ, այլ մէկէն ան
վայրկենին որ սրբութիւն Անիա զինքը յղացաւ. անանկ
որ՝ կարգէ դուրս շնորհքով մը ազատ եղաւ սկզբնա-
կան մեղքէն՝ որով մենք ամենքս կը ծնանինք, ու ծնա-
ծին պէս իր բանականութիւնը բացուեցաւ, իր հոգին
այ իմաստութենէն լուսաւորուեցաւ, իր սիրտը այ սի-
րովը սաստիկ վառեցաւ:

Ուստի թէ որ սուրբ կոյսը գեռ ամամայր չեղած
այսչափ կը սիրէր զամ նէ, ով կրնայ հասկընալ ու բա-
ցարեւ ինչ սէր ունեցաւ իրեն մայր ըլլալէն ետքը,
երբոր ան երջանկութիւնն ունեցաւ ամորդին իր գիր-
կը տանելու, իր կաթամբը կերակրելու, այնչափ տարի
անոր հետն ընկերութիւն ընելու և զինքը հոգալու:
Սիրտը կը հալէր ու կը մաշէր ամորդւոյն գթովն ու
սիրովը. իր ամեն մտածութիւնն անոր վրայ էր, ամ-
մեն հոգը ամեն բաղձանքը անոր ուղածն ընելու հա-
մար էր, զանիկայ պատուելու ու փառաւորելու ամ-
մեն կերպ առաքինութիւններով. ուստի որչափ աւելի
կը սիրէր նէ զամ, այնչափ աւելի սիրելի կը լար այ.
որչափ աւելի արդիւնք կը վաստակէր իր անթիւ առա-
քինութիւններովը նէ, այնչափ աւելի այ շնորհքը կը
շառնար իր վրայ, ու այնչափ աւելի կը հարստանար
հոգւոյն սրբոյ գերբնական պարգևներովը, ինչուան
ան աստիճանը՝ որ կրնայ ըսուիլ թէ չէր կրնար մեղքի
մէջ իյնալ: Անոր համար տրիտենդեան սուրբ Ժողովը
վճռեց որ « Թէ և մեր ողորմելի տկար բնութեանը հա-
մար անկարելի է որ ներելի մեղքի մը մէջ չիյնինք, ինչ-

պէս սուրբ գիրքը կրօնէ որ արգարներն ալ շատ անգամ կ'իյնան, « Եօթն անգամ անկցի արգարն » . (Առաք . իմ . 16 .) բայց սուրբ կոյսը ինչ մասնաւոր շնորհքով բոլոր կենացը մէջ ամենեւնի թեթեւ ներելի մեղք մըն ալ չի գործեց » :

Ուրեմն ով որ կրնայ նէ՝ թող խելքը հասցնէ սուրբ կուսին սրբութեանը ինչուան որ աստիճան հասած ըլլալուն : Սուրբ հալք ու եկեղեցւոց սուրբ վարդապետները՝ որ մեղքէ աղէկ գիտէին աս բանը, մէկը մէկ կերպով մէկալը մէկալ կերպով, բայց ամենեւեք մէկբերան կը գովէն ու կը բարձրացունեն սուրբ կոյսը, ու բաւական խօսք չեն գտներ իր սքանչելի առաքինութիւններն ու մեծ սրբութիւնը բացատրելու . ինչուան կրօնէն որ սուրբ կոյսը՝ բոլոր սուրբերը մէկտեղ առած՝ անոնց ամենեւեք սրբութեանէն ալ վեր եղաւ, ամեն նահապետներէն, ամեն մարգարէներէն, ամեն առաքելներէն ամեն մարտիրոսներէն՝ որ իրենց արիւնն ու կեանքը տանջանքներուն մէջ ինչ սիրոյն նուիրեցին, ասոնց ամենեւեք աւելի սուրբ եղաւ, ու յալթեց իր սրբութեամբը բոլոր հրեշտակներուն ու հրեշտակապետներուն, ու բոլոր երկրներին զօրքերուն ինչուան կրօնէն որ սուրբ կոյսը աւելի պատուոյ արժանի է քան զամեն ուրիշ երևելի և աներևոյթ արարածները մէկտեղ առած . ինչուան աս ալ կրօնէն որ սուրբ կուսին սրբութիւնն անանկ զարմանալի՝ անանկ բարձր՝ անանկ խելքէ մտքէ վեր բան է որ, ան շնորհքը տուողէն այսինքն ինչ մէկը չի կրնար բաւական գիտնալ ու խելք հասցնել անոր :

Հիմայ քիչ մըն ալ տեսներք ինչ բարձր աստիճանի պատիւ ունեցաւ սուրբ կոյսը : Սուրբ գրքին մէկ խօսքին վրայ մտածական ընելով սուրբ Ագուստինոսին, կը ջանայ հասկըցնել մեզի սուրբ կուսին արժանապատուութիւնը բարձրութիւնը : Սուրբ գիրքը կրօնէ որ շատ անգամ զաւկներու ձեռքով անոնց ծնողքը կը պատուէ . « Տէր վառաւորեաց զհայր ի վերայ ծննդոց » . (Սեբ . 7 . 3 .) Աս խօսքէս ասանկ կը հետեւցնէ սուրբ վարդապետը . թէ որ հասարակ մարդու մը զաւակը մեծնալու ըլլայ, տարակոյս չիկայ որ իր ծնողքն առջինէն եւելի պատիւ ու մեծարանք կուենեան . թէ որ զաւկընին իշխան ըլլայ, ծնողաց պատիւն ալ ալ .

ւելի կըլլայ. իսկ թէ որ թագաւորու թեան հասնի՝ կայսր
ըլլայ, իր արժանապատուութեանը համեմատ ծնողքն
ալ պատիւ կուենան. անանկ որ՝ ամենքը պարսք կը
սեպեն գոնէ գրսուանց իրենց պատիւ ու մեծարանք
ընելու : Հիմայ մտածենք որ անմէ աւելի արժանապա-
տիւ ու կրնայ ըլլալ, կրնայ մէկն աւելի բարձր աստիճան
արժանապատուութե ունենալ քան զՔրիստէրն մեր, որ
գին ան, երկնի և երկրի թագաւորը : Ուրեմն նր կոյսը,
որ զինքը յղանալով ծնանելով ու սնուցանելով՝ իրաւ-
ցընէ իր մայրն եղաւ, նոյն պատճառաւն եղաւ նաեւ ամ
մենէն աւելի արժանապատիւ, անանկ բարձր աստիճան
հասաւ՝ որ անկէց վեր չի կրնար հասնիլ արարած մը :
Ետքը խօսքը հոս կը լմնցընէ սուրբ վարդապետը : Աս
տուածամայրու թեան պատիւն անանկ մեծ՝ անանկ
բարձր արժանապատուութի մըն է, որ գրեթէ չափ
չունի՝ անչափ բարութեանը հաղորդ ըլլալով : Սքն
Բոնավենետուրա ալ աս խօսքը կեւելցընէ. անամայրու
թեան պատիւն անանկ մեծ բան է որ՝ ան թէ և կրնայ
ուրիշ հազար աշխարհքներ ստեղծել աս աշխարհքն
աւելի աղուոր, բայց իր մօրմէն աւելի աղնուական՝ ա-
ւելի բարձր՝ աւելի վսեմ մայր մը չի կրնար ստեղծել :
Սուրբն Անսելմոս ալ ասանկ կրտէ. անամայրութեան
պատիւն անանկ մեծ բան է, որ հրեշտակներուն ու
հրեշտակապետներուն ու բոլոր երկինքն եղած զօրքե-
րուն աստիճանէն ալ վեր է. վասն զի անոնք ան պաշ-
տօնեաներն ըլլալով պէտք է որ « աեր » ըսեն իրեն,
բայց սուրբ անամինն որդւոյն ան մայրն ըլլալով իրա-
ւունք ունի իր որդին կանչելու զինքը. « Որդի իմ ես
գու, և ես . . . ծնայ զքեզ » . (ՍՂ. Թ. 7.) ըսելու :
Ուստի սուրբ վարդապետներուն մէկը հիանալով կրտէ.
Աքանչելն պատիւ, անանկ զաւկի մը մայր ըլլալ՝ որ Ա-
տուծմէ յաւիտեական հօրմէն ծնած է, անանկ որ՝ ինչ
պէս հայր ան զանիկայ իր որդին կը կոչէ ի յաւիտեանից
զինքը ծնած ըլլալուն համար, ասանկ ալ սուրբ անա-
մինն իր որդին կը կոչէ զինքը՝ մարդկային բնութեամբ
իրմէն ծնած ըլլալուն համար :

Գանք սուրբ անամնայ երրորդ արժանապատուութեանը՝ որ առջիններուն հետեանքն է, ու մեղի խիստ
օգտակար և մխիթարական, այսինքն իր զօրաւոր բա-
րեխօսութիւնը : Վասն զի թէ որ ինքը՝ ինչպէս տեսանք՝

իրաւցրնէ Թադաւորին մայր, ու ամեն հրեշտակներէն ալ վեր, ասկէց կը հետևի որ ինքն է Թադուհի երկնի և երկրի, ինչպէս որ սուրբ եկեղեցին աս անունը կուտայ միշտ իրեն: Իսկ թէ որ երկնի և երկրի Թադուհին է, ուրեմն պէտք է որ անոր համեմատ ըլլայ իր իշխանութիւն ալ, պէտք է որ Թադուհի պէս հրաման ու տէրութիւն ունենայ վրանիս, մանաւանդ իր մեծին որդւոյն գիմացը: Աս բանս անանկ յայտնի է ինքնիրեն, որ ապացուցի կարօտ չէ. ուստի ուրիշ հարկաւոր բան ըսեմ՝ ձեզի:

Թէ որ սուրբ Թադուհինը ասանկ մեծ իշխանութիւն ունի երկինքն ու երկրիս վրայ, ի՞նչ բանի կը գործածէ իր աս իշխանութիւնը, մանաւանդ մեզի համար, կըրնար ու իրաւունք ունէր զմեզ պատժելու համար բանեցրնել, որ այնչափ մեղքերով իր միածին որդւոյն դէմ կրնենք: Բայց ինքը գթած ըլլալով ու բոլորովին ողորմութիւն, իր իշխանութիւնը գրեթէ միշտ մեզի բարիք ընելու կը գործածէ. վասն զի թէ և Թադուհի և Թադուհի է, բայց միանգամայն մեզի պէս խեղճէրուն ալ մայրն է, ու մեզի իր զաւկրներուն պէս կը նայի: Վասն զի ինչպէս սուրբ Օգոստինոսը կըսէ, Քի մեր գլուխն է, ու մենք իր անգամները՝ որ իրեն հետ կը ձևացրնենք սուրբ եկեղեցւոյ ամբողջ մարմինը. ուրեմն թէ որ սուրբ Թադուհինը Քի մեր գլխոյն մայրն է նէ, մեր մայրն ալ է՝ որ նոյն գլխոյն անգամներն ենք. ուստի Քի տէրն մեր սուրբ աւետարանին մէջն զմեզ իր եղբայրները կանչելով, (Մ. Գ. Ի. 40. Ի. 10.) կիմացրնէ մեզի որ իր ամենասուրբ մայրը մեր մայրն ալ է: Բայց ի՞նչ բարեգութ մայր, ի՞նչ որդեսէր մայր. այնչափ հոգ ունի մեր վրայ, այնչափ խնամք, այնչափ կը ջանայ հաշտեցրնելու մեզի հետ զամբ՝ երբոր կը տեսնէ որ բարկացեր է մեր վրայ, ու տալու պատիժները կը խափանէ կամ գոնէ կը թեթեւցրնէ, այնչափ մեզի համար կը բարեխօսէ ան գութը վրանիս շարժելու, մեզի օգնելու և պէտք եղած շնորհքները տալու, որ սուրբ եկեղեցին զինքը միշտ մեր փաստաբանը կը կանչէ, մեղաւորաց ապաւէն, մխիթարիչ վշտացեւոց, օգնական քրիստոնէից: Թէ որ մէկը Թադաւորին առջին դատաւտան մը ունենար, ու Թադաւորին մայրը Թադուհին իր փաստաբանն ու բարեխօսն ըլլար, ի՞նչ կըսէինք.

յայտնի ու գրեթէ ապահով է որ վճիռն իր կողմը պիտոր ըլլայ կրօնէիք, վասն զի թագաւորին մայրը խիստ սիրելի է զաւակին, իր ուզածին չէ չքսեր թագաւորը: Ասանկ է մեր բանն ալ. սուրբ ձածածինը երկրնքի թագուհին մեր փառաբանն ու բարեխօսն է իր զաւակին տռջին. թէ որ մէյմը վրան աւնէ մեր դատաստանը, թէ որ զմեզ իր զաւակին յանձնէ, թէ որ մեզի համար բարեխօս ըլլայ ու աղաչէ իր որդին նէ, կարելի բան է որ Քս' որ այնչափ սաստիկ կը սիրէ զինքը՝ չիւսէ իր աղաչանացն ու չէ ըսէ իրեն: Ահ, չէ, կարելի բան չէ. վասն զի սուրբ ձածածինը Քսի մայրն ըլլալով, իր աղաչանքն անոր գիմացը հրամանի պէս են: Քս իրեն նոյն պատասխանը կուտայ ինչ որ Սողոմոն իր մօրը Բերուաբէին տուաւ, երբոր իր եղբօրն Ադոնիայի համար շնորհք մը պիտի խնդրէր. «Խնդրեա, մայր իմ, զի ոչ դարձուցից զերեսս իմ 'ի քէն» (Գ. Թ. Գ. Բ. 20:) Խնդրէ, մարիկ, խնդրէ. զաւակ մը չի վայլեր որ իր մօրը խնդիրքը չընէ: Երբոր սուրբ ձածածինը Քսի գիմացը կելլէ մեզի համար շնորհք մը խնդրելու, կարծես որ նոյն բանը կը պատահի ինչ որ հանդիպեցաւ երբոր Եսթեր թագուհին Արտաշէս թագաւորին գիմացն ելաւ իր ազգին համար շնորհք խնդրելու: Արտաշէս, համան չար ու հպարտ իշխանին պատճառաւ, վճիռը երէր էր որ բոլոր իր տէրութեանը մէջ եղած հրեաները սրէ անցընեն: Բայց Մուրթէն' որ Եսթերայ հօրեղբօրը թղան էր, ու ինքը մեծցուցեր էր Եսթեր, խրատ տուաւ իրեն որ երթայ աղաչէ թագաւորն ու ետ դարձնել տայ ան անօրէն վճիռը: Եսթեր թագուհին երբոր խոնարհութեամբ ու շնորհալի կերպով թագաւորին գիմացն ելաւ իր ազգին համար ան մեծ շնորհքը խնդրելու, Արտաշէս' որ զինքը սաստիկ կը սիրէր իր առաքինութիւններուն ու գեղեցկութեւնը համար, գեռ խնդիրքը չըրած՝ ըսաւ իրեն. խնդրէ ու զածդ, Եսթեր տիկին, թէ որ թագաւորութեան կէսն ալ ուզելու ըլլաս, պատրաստ եմ տալու քեզի: Ան աւտենը Եսթեր խօսել սկսաւ, ու Մուրթէին ու բոլոր իր ազգին համար շնորհք խնդրեց. թագաւորն ալ մէկէն խնդիրքն ըրաւ, ու տուած վճիռը ետ կանչեց: Խնժի կուգայ որ Քս տէրն մեր ալ միշտ ասանկ կընէ, երբոր սուրբ ձածածինն իր գիմացը կուգայ շնորհք մը

խնդրելու : Ա՛հ , քանի քանի անգամ իրաւամբ բարկացած ըլլալով մեր վրայ՝ այնչափ մեղքեր գործելնու համար , այնչափ դայթաղութիւններ տալնու համար , քանի քանի անգամ մեր ապերախութեանն մեր անգեղջ յամառութեանն իր երկայնմութիւնը լըմըննալով , կը սպարաստուի սատո՛ւլու զմեզ ու դժոխք խրկելու , ու մեր գթած մայրը սուրբ անձամբն զխմացը կելէ , կը բարեխօսէ մեղի համար , կաղաչէ որ քիչ մը առեն ալ համբերէ , քիչ մը առեն ալ աոյ մեղի , ան անգամն ալ ներէ : Քս ահրն մեր ալ իր մայրը սաստիկ սիրելէն դուրս կը շարժի , չէ չի կրնար ըսել , աղաչանքը կը լսէ , խնդիրը կը կատարէ , մեղի շնորհք կուտայ , զմեզ մահուանէ կը խալըսէ : Քանի քանի ասանկ շնորհքներ եկեղեցական պատմութե մէջ գրած են , որ Քս ահրն մեր սուրբ անձամբն բարեխօսութեամբը սոսկալի պատիժներն որ պիտի խրկեր՝ ես քաշած է :

Թէ որ սուրբ անձամբն այսչափ զօրութիւն ունի , թէ որ այսչափ կրնայ զմեզ պաշտպանել , թէ որ այսչափ բարեք կրնայ ընել մեղի , ուրեմն յայանի է՝ սիրելի որդիքս՝ որ Աստուծոյ Քսէ մեր ակրօջմէ ետքն իր վրայ պիտոր դնենք մեր ամեն յոյսը , ամեն վստահութիւննիս , այսմէ Քսէ մեր ակրօջմէն ետքն իրեն զիմենք պիտոր մեր ամեն կարօտութեան մէջը : Ինքը մեր մայրն է , բայց Քսի մայրն ալ է՝ որուն ձեռքն է ամեն շնորհք , այսչափը հերիք է : Թէ որ ուրիշ սուրբերն իրենց բարեխօսութեամբ այնչափ կրնան այ գիմացը , ինչ չի կրնար սուրբ անձամբն՝ որ ամեն սրբոց ու հրեշտակներուն թագուհին է , ու ամենէն վեր է պատուով արդիւնքով ու սրբութեամբ : Ուրեմն ամեն կարօտութիւններնուս մէջ , մանաւանդ հոգեւոր կարօտութեան , սուրբ անձամբն զիմենք , ինքը մեղի կոգնէ , ու ինչ որ մեր հոգւոյն բարեքն է՝ կը հոգայ : Աստահութեամբ ու պարզ սրտով ըսենք իրեն . Սուրբ անձամբն , դուն իմ մայրս ես , ու բարեգութ մայր . անոր համար թէ ես շատ ապերախ զաւակ գտնուեր եմ՝ քեզի , դուն իս ձեռքէդ մի ձգեր , մայր ըլլալդ ցցուր , բարեխօսէ ինձի համար քու միածին որդւոյդ զիմացը , պաշտպանէ զիս , աս կամ ան ինձի պէտք եղած շնորհքը խնդրէ իրմէն , ցցուր որ իմ մայրս ես : Սուրբն Բեռնարդոս որ սուրբ անձամբն խիտ ջերմեռանդ էր , աս խրատը

կուտայ . փորձութեան մէջ ես , սուրբ Թադնայ գիմէ . վաանգի մէջ ես , սուրբ Թադնայ գիմէ . ծանր մեղքեր ունիս , յուսահատիլ կուգայ քեզի , դարձեալ իրեն գիմէ . այ արդարութենէն կը վախնաս , նորէն իր ոտքը գիմէ . վերջապէս ինչ կարօտութիւն ալ ունիս , վաղէ իր ոտքը ինկիր , իր անունը տուր , օգնութիւն խնդրէ իրմէն , կօզնէ քեզի , զքեզ կը մխիթարէ :

Բայց չըլլայ որ կարծեն ոմանք , ու մօտենին դնեն որ սուրբ Թադնայ զիրենք կը պաշտպանէ ու փրկութեան կը հասցնէ քանի մը սղտիկ ջերմեռանդութիւններ ընենուն համար . զոր օրինակ ողջոյն քեզ Մարիամ մը , ողջ լեր Թագուհի մը , վարդարան մը , լիթանիա մը , կամ ասոնց նման աղօթքներ ամեն օր ըսելով : Չէ , չի խաբուին , մոքերնէն վերցնեն ատ բանը . չիկարծեն որ սուրբ Թադնայ ամեն տեսակ մարդիկ կը պաշտպանէ , ու կառնէ արքայութիւն կը տանի քիչ մը ջերմեռանդութիւն ընենուն համար իրեն : Աս խօսքս աղէկ հասկնալու համար՝ պէտք է իրեք տեսակ մարդիկ որոշել . քաղէկ եղողները , իրենք զիրենք չիտկել ուզող մեղաւորները , ու միշտ մեղքի մէջ կեցողները՝ որ ամենեւին խելութիւն գլուխին ժողովուրդ միտք չունին : Աղէկ մարդիկ երբոր ջերմեռանդ են սուրբ Թադնայ ու կարօտութեան մէջ իրեն կը գիմեն , կը հօգայ զիրենք , և իրենց համար կընդունին հօգններնուն պէտք եղած շնորհները : Մեղաւորներն ալ երբոր կը զլջան , կուղեն զիրենք չիտկել , ու սուրբ Թադնայ կը գիմեն իրենց կարօտութեանը մէջ , մանաւանդ հօգևոր կարօտութեան , անոնց ալ կը լսէ , զանոնք ալ կը պաշտպանէ , անոնց ալ կօզնէ , ու ինչ շնորհք որ կը խնդրեն նէ՝ կընդունին Աստուծմէ : Բայց ան մեղաւորներն որ մեղքերնին կը ճանչնան ու ամենեւին հօգններնին չէ , չեն ուղեր վաանգներէն առիթներէն փախչիլ , մեղքէ զգուշանալ , չեն ուղեր զգայարանքներնուն ուղածէն ետ կենալ , չեն ուղեր ուրիշ ըրած զրկանքնին հատուցանել , չեն ուղեր չար ունակութիւննին թողուլ , մէկ խօսքով՝ անոնք որ կուղեն մեղքի մէջ ասլիլ , ու սուրբ Թադնայ սղտիկ աղօթք մը ընենուն համար կը յուսան փրկութեան հասնիլ , թող չի յուսան ամենեւին , սուրբ Թադնայ զիրենք չի պաշտպաներ , իրենց չօգնէր . վասն զի անանկներուն օգնելը՝ անօրէնութեան

օգնել կրլար, պատճառ տալ կրլար՝ որ աւելի ւնայ գէմընէն, աւելի յանդգնութեամբ զնձ անարգեն: Եւ ոչ սուրբ ձեռքովն կախորժի անանկ ջերմեռանդութիւններէն. վասն զի ան մեղքերուն հետ եղած աղօթքները զինքը պատուելուն տեղը կը վշտացնեն ու կը բարկացնեն. վասն զի Յիսուսի իր սիրելի որդւոյն գէմընէն իր սիրան ալ կը վերաւորեն, ու խիստ անհաճոյ են իրեն:

Ուրեմն բարի վարք, սիրելի որդիքս, բարի վարք պէտք է ունենալ. թէ որ ինչուան հիմայ չունեցանք նէ, զզջանք ու առաջագրենք ասկէց ետքն ունենալու: Առաջագրենք սուրբ ձեռքովն հետեւելու, Քնի տուած խրատները պահելով՝ ինչպէս որ ինքը բոլոր կենացը մէջ պահէ իր առաքինութիւններովը, մանաւանդ մաքրութեամբ, զգաստութեամբ, պարկեշտութեամբ՝ թէ խօսքով և թէ գործքով. և ամեն բանէն եւե՛լ իր խորհրդութեամբ, որով այնչափ հաճոյ ու սիրելի եղաւ ւնայ՝ ինչպէս ինքն ալ կըսէ. “ Զի հայեցաւ ի խոնարհութի ազախնոյ իւրոյ ”: Ասանկ ընելէն ետքը երբոր իրեն կը դիմենք, իր պաշտպանութիւնը կը խնդրենք, իրեն ջերմեռանդութիւն կընենք, ան ատենն ապահով ըլլանք որ կախորժի մեր աղօթքը, կօգնէ մեզի, իր զօրաւոր պաշտպանութիւնը մեր ամեն կարօտութեանը մէջ կը գտնենք, ինչպէս Բեռնարդոս սուրբ ձեռքովն ջերմեռանդ եղող նոյն սուրբ վարդապետը կըսէ. “ Որպէս զի ընդունելի լիցին աղօթք քո, լեր հետեւող վարուց նորին ”:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԱ.

Սուրբ ձեռքովն պաշտպան Բեռնարդոս — իր վարժին
նմանելու վրայ:

Ինչպէս որ ուրիշ անգամ ձեզի հասկըցուցի, ու սուրբ հաւատքնիս ալ հանգանակին երբորդ խօսքովը մեզի կը սորվեցնէ, սուրբ կոյտը հոգին սուրբին հովանաւորութեամբը միայն յղացաւ ու ծնաւ Յն. Քն մեր

փրկիչը : իսկ սուրբ Յովսէփ իր հաւատարիմ փեսան ,
 ինչպէս սուրբ աւետարանը կրօն , ներկայ միայն գրա-
 նուեցաւ այրին մէջ Յսի ծննդեանը , իրեն հայրութիւն
 ըրաւ , զինքը պահպանեց վտանգներու մէջ , իր վրայ
 հոգ ունեցաւ , զինքը մեծցուց : Ուրեմն ասկէց առջի
 յորդորակիս մէջ սուրբ իծածնայ գլխաւոր արժանա-
 պատուութիւնները ձեզի բացատրելէն ետքը , այսինքն իր
 կարգէ գուրս սրբութիւնը , իր խիստ բարձր աստիճա-
 նի պատիւը , և իր զօրաւոր բարեխօսութիւնը , հիմայ
 կարգը կը բերէ որ անարատ հարսին վրայ խօսեցայ նէ՝
 իր սրբասէր փեսային վրայ ալ խօսիմ , Յիսուսի ամե-
 նասուրբ մօրը վրայ խօսեցայ նէ՝ սուրբ իծածհօրը վրայ
 ալ խօսիմ . վասն զի թէ որ հոս իր վրայ խօսելու չը-
 լամ նէ , չեմ գիտեր որ ուրիշ տեղ յարմար կ'իյնայ խօ-
 սելու :

Բայց ի՞նչ կուզէք որ ըսեմ ձեզի առ մեծ սուրբին
 վրայ : Փառաւոր ոճով ներբող շինեմ իր վրայ , ինչպէս
 որ շատ անգամ իր ածնին օրը կը լսէք , որ քիչ մարդ կը
 հասկընայ , ու պառզ ալ կամ քիչ կուեննայ կամ ա-
 մենակին չուեննար : Աս տեսակ խօսուածքը հովիւ եղո-
 զին չի յարմարիր . հովիւն իր ոչխարներուն աղէկ արօտ
 աղէկ անուկը պիտի փնտրուէ , այսինքն հոգևոր հայր
 եղոյն իր ժողովրդեանն իր որդւոցը հոգւոյն օգուտը
 պիտի հոգայ : Աստի ձեզի մէկ բարոյական յորդորակ
 մը խօսիմ , պարզ ու յայտնի ցընելով որչափ զօրաւոր
 է այ գիմացը սուրբ Յովսէփայ բարեխօսութիւնը , և
 ի՞նչ պիտոր ընենք որ արժանի ըլլանք իր բարեխօսու-
 թեանը թէ մեր կենացը մէջ , և թէ մանաւանդ մա-
 հուան ատեննիս , որ ամենէն սոսկալի՝ ամենէն վտան-
 գաւոր և ամենէն գժուար ատենն է մեզի համար : Աս
 բաները բացատրելու ատենս ցընեմ ձեզի իր զարմա-
 նալի առաքինութիւններն ալ , և իր գերազանց սրբ-
 ութիւնը . որպէս զի ջանանք նմանիլ իրեն :

Ամեն սուրբ այ առջև մեծ արդիւնք ունի իր գեղե-
 ցիկ առաքինութիւններով , որ կենացը մէջ ըրած է , ո-
 բուն համար ալ արքայութե փառքը կը վայելէ : Բայց
 սուրբերուն մէջը մէկը չիկայ որ ո՞ր Յովսէփայ ունեցած
 արդեանցը հասնի . սուրբ իծածինէն ետքն ինքն է առ-
 ջինն արքայութեան մէջ : Այսան զի ուրիշ սուրբերուն
 որն առ առաքինութեան որն ան առաքինութեան մէջ

երևելի եղան . բայց սուրբ Յովսէփն ամեն առաքինութիւնները գերազանց կերպով ունեցաւ . անանկ որ նրաւ տարանք մէկ խօսքով զինքը “ արդար , կը կանչէ . “ Եւ Յովսէփ այդ նորա քանզի արդար էր , : Ինչ մեծ խօսք է աս , գիտէք . մէկ բառ մըն է , բայց ամեն բան կը հասկըցնէ , ամեն բան կը նշանակէ , ամեն գովասանքներէն . ինչ որ առաքինի մարդու մը վրայ կրնայ ըսուիլ՝ վեր է աս խօսքս : Այսին զի արդար մարդ ըսելը է թէ մինակ զրկանք չընող՝ իրաւունք սիրող ըսել է , այլ անանկ մարդ՝ որ պզտի անիրաւութիւն մը թեթեւ չարիք մը չէր կրնար ընել ուրիշ , պզտի տհաճութիւն մը չէր կրնար տալ . անանկ մարդ՝ որ բարիք ընելու համար եղած էր , ամենուն հաճոյքը կընէր . անանկ մարդ՝ որ հաստատուն հաւատք ունէր , կենդանի յոյս , վառեալ սէր . անանկ մարդ՝ որ խոնարհ հեղ սրբակեաց ու իյ կամայցը հպատակ էր , բոլոր սրտանց որչափ որ կրնար՝ զամ կը սիրէր , գէշ կրքերէն մեղքէն ու զամ բարկացնելէն աւելի կը զգուշանար քան թէ մեռնէլէն . մեղքին շուքէն աւելի կը վախնար քան թէ աշխարհիս ամեն չարիքը կրէլէն . մէկ խօսքով , անանկ մարդ՝ որ իյ շնորհքովն ու սիրովը լցուած էր : Յայտնի կը տեսնենք աս բանն իր վարքին մէջ . ամ զինքը նրա ձեռքին ընկեր սահմաններ էր՝ որ սուրբ ձեռքինը պահպանէ , և անոր ամեն պէտքը հոգայ : Բայց Քնի մարդեղութեան խորհուրդը դեռ չի իմանալով երբոր խնայաւ որ սուրբ կոյսն յղի էր , խեղճ ծերունին անանկ խռովեցաւ , անանկ սիրար սկսաւ գողալ , որ չըլլայ թէ փնտս մը ընէ իրեն , չըլլայ թէ գայթակղութեան պատճառ մը ապ , մտածեց որ թողնէ զինքը մէկդի երթայ . ու մտածածն իրօք պիտոր ընէր՝ կըսէ սուրբ աւետարանը , թէ որ ամ հրեշտակ մը չիսրկէր իրեն ու չապահովէր զինքն որ սուրբ կոյսն ամենին սուրբ ու նարատ էր , ու իր յղութիւնը հոգին սուրբին հրաշքովն էր , վասն զի իրմէն ծնանէր պիտոր իյ որդին՝ աշխարհիս փրկիչը : “ Եւ մինչդեռ նա զայս ամէր զմտաւ , ահա հրեշտակ աւետան՝ ի տեսլան երեցաւ նմա և ասէ . Յովսէփ որդի Դաւթի , մի երկնչիր առնուլ տա քեզ զՄարիամ կին քո , քանզի որ ի նմայն ծնեալ է՝ ի հոգւոյն սրբոյ է : Ծնցի որդի , և կոչեսցես զանուն նորա Յն , զի նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր ի մեղաց իւրեանց , : (Մատթ . Թ . 20 :))

Սուրբ Յովսէփն արքայութեան մէջ առջի սուրբն է՝
կրսէ սուրբ հարց մէկը, վասն զի երկու առջի տեղե-
րուն մէկը բռնած է Քրիստոսի ամենասուրբ մարդկու-
թեանը քովը, այսինքն ան երկու տեղերուն մէկը՝ որ
Յակոբոս ու Յովհաննէս առաքեալներուն մայրն իր որ-
դւոցը համար խնդրեց Քրիստոսէ, աղաչելով որ մէ-
կը աջ կողմը՝ մէկաշն ալ ձախ կողմը նստեցնէ երկինքը .
«Ասա զի նստցին ուքա երկու որդիքս իմ, մի ընդ աջ
մէ քումմէ, և մի ընդ ահեկէ յարքայութեան քում»,
(Մատթ. Խ. 21.) ու Քրիստոս տէրն մեր ալ պատաս-
խանեց որ ան երկու տեղերն ուրիշներուն համար պատ-
րաստեր էր իր երկնաւոր հայրը . «Բայց նստուցանել
ընդ աջմէ և ընդ ահեկէ իմմէ՝ ոչ է իմ տալ, այլ որոց
տուեալ է ի հօրէ իմմէ», Ասան զի ան երկու տեղե-
րուն մէկը պահուած էր սուրբ ձծածնայ, կրսէ նոյն
սուրբ վարդապետը, մէկաշն ալ սուրբ ձծածնայր . ուս-
տի արքայութեան մէջ Յիսուսի մէկդին սուրբ կոյսը,
մէկալ դին ալ սուրբ Յովսէփը պիտոր տեսնենք:

Սուրբ Յովսէփն արքայութեան մէջ առջի սուրբն է .
վասն զի աշխրբբիս վրայ Յիս հայրութի ըրաւ միշտ, ինքը
մեծցուց զՅիսուս, ինքն իր աշխատանքովն ու ճակտին
քրտինքովը առաւ Յիսուսին կերակուր ու ըմպելի, հա-
գուստ ու իր ամմն պետքը . քիչ աշխատանք ալ չէր
քաշածը, կրսէ հօյրն Սուարէզ, թէ սուրբ կոյսին և
թէ Յիսուսին ամմն հարկաւոր բաները հօգալու հա-
մար . ինքը պահեց զՅիսուս նաեւ այնչափ վտանգներու
մէջ, ու կարճ խօսքով ինքն ամմն հօգ ու խնամք ու-
նեցաւ Յիսուսին վրայ: Ուստի արքայութեան սուրբե-
րուն մէջն ալ ամմնէն աւելի Յիսուսին սիրելի ինքն
ըլլալով իր կարողութիւնն ալ իր համարձակութիւնն
ալ անոր համեմատ ամմնէն աւելի է Յիսուսին առջին:
Ուրիշ սուրբեր կրնան երբեմն պաշտպանել զմեզ այ
դիմացը, կրսէ սուրբ Ագոսինացին, կրնան մեզի համար
ընդունիլ առ կամ ան շնորհքը իյմէ . բայց սուրբ ձծա-
հայրը միշտ ու ամմն բանի մէջ կրնայ օգնել մեզի, ամ-
մն կարօտութիւննիս լեցընել, ու ամմն տեսակ շնորհք
ընդունիլ մեզի համար Յիսուսէն: Պատճառն ալ գիտէք
ինչ կուտայ . վասն զի, կրսէ, իր խիստ մեծ արդեանցը
համար ձծ իրեն տուած է որ կարենայ ամմն մարդ-
կանց օգնութիւն հասնիլ:

Ամեն սուրբ հարբ ու եկեղեցւոյ վարդապետները մէկբերան կը հաստատեն որ Յակոբ նահապետին որդին Յովսէփ գեղեցիկը՝ որ Եգիպտոսի Թագաւորին փոխանորդն եղաւ ու անոր բոլոր տէրութեան վերահացու, սուրբ Յովսէփ անձաւորն օրինակն էր : Իր իշխանութիւն անանկ մեծ էր որ, ով որ Թագաւորէն շնորհք մը կը խնդրէր՝ որչափ ալ մեծ ու պատուաւոր մարդ ըլլար, Թագաւորը մէկէն կըսէր իրեն . Յովսէփին գնա, ինչ որ ան կընէ նէ՝ աղէկ է, ինչ որ ինքը կուտայ՝ ես ալ տուած եմ . “ Երթայք առ Յովսէփ ” . (Ծանոթ . խա . 55 :) Ուրեմն թէ որ Յովսէփ նահապետն օրինակ մըն էր սուրբ անձաւորը , որոնք խելքը կրնայ հասնիլ անոր այ կողմանէ ունեցած իշխանութեանը , ով կրնայ բացատրել ինչ համարձակութի որ ունի իր անորդւոյն դիմացը : Ամեն բան կրնայ , ամեն բանի կը հասնի . անանկ որ երբոր մենք ուրիշ սուրբերուն կը դիմենք մեծ շնորհք մը խնդրելու իրենցմէն , թէ որ կարենային խօսել հետեւինս՝ մի տարակուսիք որ կըսէին մեզի . սուրբ անձաւորը դիմեցէք . “ Երթայք առ Յովսէփ ” : Բայց որովհետեւ ան չուզէր որ անոնք խօսին մեզի հետ . ան տարակոյս մեզի շնորհք ընելու համար իրենք շատ անգամ կը դիմեն սուրբ անձաւորը , ինչպէս երբեմն Թագաւորին սիրելի եղբայրներն ալ իրմէն շնորհք մը խնդրելու համար՝ իրեն աւելի սիրելիներէն մէկը միջնորդ կը բռնեն :

Աս բանիս աւելի խելուքնիս կը պառկի, թէ որ մտածենք որ ուրիշ ամեն սուրբերը Յիսուսէն շնորհք մը խնդրելու համար՝ իբրեւ իրեն հաւատարիմ ծառայքն ու սիրելի բարեկամներն իր դիմացը կերթան . իսկ նր Յովսէփին իբրեւ իր պահապանը , իր դաստիարակը , իբրեւ անձաւոր , ու երկրիս վրայ իրեն հրամանող : Ուստի մտածելով ան սէրն ու անձարանքն որ հայրասէր զաւակ մը բնականապէս ունի անոր որ իր վրայ միշտ խնամք ունեցեր է և իրեն հայրութիւն ըրեր է , ինչպէս կըրնայ ըլլալ որ Քրիստոս տէրն մեր իր սիրելի անձաւորը խնդրած շնորհքներէն մէկն ալ ըլլայ՝ մէկգի ձգէ : Մեծն Գերսոն ինչուան աս ալ կըսէ որ , սուրբ անձաւորն Յիսուսէն ըրած խնդիրքներն աղաչանք միայն չեն , այլ նոյն վերի ըսած պատճառներնուս համար՝ հրամանի ու թ ունին : Աւ իրաւ Քրիստոս տէրն մեր , երբոր սուրբ

ածահայրն իր առջին կուգայ խնդիրք մը ընելու, չի կրնար չիյիշել որ այնչափ հոգ ունեցաւ իր վրայ, այնչափ խնամք իր սիրելի մօրը վրայ, միշտ իր քովն էր, իրեն հետ ուղեկից էր, զինքը վտանգներէն կը պահէր, իր ամեն պիտոյքը կը հոգար. չի կրնար չիյիշել որ նա անահայրն իր ծնունդը աեսաւ Բեթղէհէմի այրին մէջը, զինքն այնչափ վշտակրուեցամբ մեծցուց, իրեն լացը լսեց, զինքն իր աղքատ մօրը հետ Բեթղէհէմէն ինչուան Եգիպտոս վտանգաւոր ու աշխատաւի ճամբորդութեամբ փախուց՝ հերովդէս Թադաւորին անգթութենէն խաղըսելու համար, որ զինքն որորոցին մէջը կուղէր սպաննել, ու վտանգը դադրեցն ետքն ալ նորէն Եգիպտոսէն հրէաստան դարձուց. չի կրնար չիյիշել որ սուրբ անահայրն իր ամենասուրբ մօրը հետ տրտում փախուց լալով ասդին անդին ինկած իրեք օր փնարուեց զինքն Երուսաղէմին մօտերը կորսուած ատենը. չի կրնար չիյիշել որ երսուն տարի գիշեր ցորեկ աշխատելով՝ հիւսնութիւն ընելով՝ ճակատին քրտինքովը պահեց զինքն ու կերակրեց, վասն զի Թէ և Գաւթի ցեղէն էր՝ բայց տնանկացեր էր, ու ձեռքին աշխատանքովը կապրէր: Աս ամեն բաներն իր անհայրն միտքը գալով, որոնց վրայ որ և իցէ սիրա կը շարժի, ինչպէս Քրիստոս տէրն մեր կրնայ իր սիրելի անահայրն ըրած խընդիրքներուն մէկին ըլլայ՝ չէ ըսել: Չէ, որչափ ալ դժուարին ըլլայ ըրած խնդիրքը, որչափ ալ կարգէ դուրս, չի կրնար չէ ըսել, պարտքի պէս սեպելով իրեն հնազանդելը: Պատճառն ալ խելք կը պառկեցնէ. վասն զի ինչպէս որ սուրբերուն մէջ մէկը չիկայ որ աշխրբքիս վրայ Քրիստոսի տեսարն մերոյ սուրբ անահայրը չափ ծառայութիւն ըրած ըլլայ, ոչ սուրբ Յոհաննէս կարապետը՝ որ զինքը միրտեց, ոչ Մարիամ մադգաղենացին՝ որ արցունքովն իր ոտքերը լուաց, ոչ Մարթա՝ որ իրեն կերակուր պատրաստելու համար այնչափ աշխատեցաւ, ոչ հրէշտակը՝ որ Գեթսեմանիին պարտեղին մէջն իրեն սիրտ տուաւ, ոչ Ալեքոնիկան՝ որ լաւակովն իր երեսը սրբեց, ոչ Իւղաբեր կանայք՝ որ իր մարմինը խնկով ու անուշահոտ եղերով պատեցին, ինչպէս որ ասոնց մէկն ալ աշխրբքիս վրայ սուրբ անահայրը չափ ծառայութիւն չըրին Յիսուսի, բնական է որ երկինքն ալ իրեն չափ համարձակութիւն չունենան

Յիսուսի դիմացը, և անոր պէս զօրաւոր չըլլայ իրենց բարեխօսութիւնը: Սրբուհին Թերեզա, որ բոլորովին ինչպէս լուսաւորուած կոյս մըն էր, առ ասանկ ըլլալը՝ տեսէք ինչպէս կը վկայէ. « Փորձով տեսայ, կրնէ, որ սուրբ ձեռնադրելու պատրաստ է միշտ օգնելու որոնք որ իրեն կը դիմեն իրենց ամեն կարօտութեան մէջ. ահա՛նկ որ՝ չեմ յիշեր ամենեւին որ իրմէն շնորհք մը խնդրած ու պարագայ ելած ըլլամ »:

Բայց թէ որ սուրբ ձեռնադրելու այսչափ շնորհք մէջի համար կրնա՞նք ինչպէս, ու ինչ հոգեւոր կարօտութիւն ունենանք կեանքերնուս մէջը նէ՛ կը հոգայ, հապա ի՞նչ չընենք մեր մահուան ատենը՝ երբոր ան սոսկալի վտանգաւոր անցքը պիտոր ընենք աշխարհէս յաւիտենականութիւնը, որ է թէ մէյմը գէշ ընելու որ ըլլանք՝ ալ ճարը չիկայ: Թող դայ սատանան ամեն տեսակ փորձութիւններ բերելու մեզի, թող իր ամեն կատաղութեամբը դայ մեր հոգին կլէլու, թող իր ամեն ջանքն ընէ զմեզ դժօխք տանելու. բայց թէ որ մենք սուրբ ձեռնադրելու յանձնենք զմեզ, թէ որ զինքը պաշտպան բռնենք, թէ որ ինքը մեզի համար բարեխօս ըլլայ, ինչ կրնայ ընել մեզի սատանան: Ինչ որ կուզէ՝ թող ընէ, չի կրնար մեզի յողթել, չի կրնար միտա մը ընել, սեւերէս կը մնայ՝ տեսնելով որ մենք իր ամեն ջրած ջանքին դէմ փրկութեան կը հասնինք: Ո՛րչափ օրինակներ ունինք պատմութիւններու մէջ առ բանիս վրայ, քանիներ իրենց մահուանն ատեն սուրբ Յովսէփայ պաշտպանութիւնը զօրացան, սատանային ամեն փորձութիւններուն յողթեցին, և ինչ շնորհքին մէջը մնալով յաւիտենական փրկութեան հասան: Ասոնք անանկ ծանօթ ու արժանահաւատ պատմութիւններ են որ ասոր համար սուրբ ձեռնադրելու ան փառաւոր ու պանծալի անունը կուտանք, ու զինքը հոգեւորաբանութեան պաշտպան ու բարեխօս կը կանչենք, ինչպէս որ սուրբ Եկեղեցին միշտ անանկ է ճանչցեր զինքը, և ամեն ուղղափառ ազգերն ալ անանկ սեպեր ու մեծարեր են զինքը: Ուրեմն տարակոյս չի մնար որ ինչպէս ետքը, Քնէն ետքը, սուրբ ձեռնադրելու ետքը, սուրբ Յովսէփայ վրայ դնենք պիտոր մեր ամեն յոյսն ու վստահութիւնը, ու հաստատուն հաւատքով իրեն պիտոր դիմենք:

Բայց բանը հոն է որ արժանի ըլլանք իր զօրաւոր

պաշտպանութեանը, իրեն ճշմարիտ ջերմեռանդ ըլլալով, ու ջանալով որ իր առաքինութիւններուն ու իր օրինակին հետեւինք: Ուրեմն ինչպէս կրնանք ճշմարիտ ջերմեռանդ ըլլալ սուրբ անձա՛հօրը: Ինչպէս որ այժմ ճշմարիտ ջերմեռանդութիւնն է՝ պատրաստ ու գործունեայ կամք ունենալ այժմ ծառայութեանը վերաբերեալ բաներն ընելու, ասանկ ալ սուրբ Յովսէփայ ճշմարիտ ջերմեռանդութիւնն է՝ պատրաստ ու գործունեայ կամք մը ունենալ իրեն ծառայելու, զինքը գովելու և մեծարելու, իր ջերմեռանդները շտաղկեցնելու, իր ասօնը պայծառացնելու, իր եկեղեցիներն ու իր խորանները զարդարելու՝ ողորմութիւն ու նուէրք տալով, զինքը պաշտպան բանելու, իրեն աղօթք ընելու և մանաւանդ հոգեւոր կարօտութեան մէջ իրեն զիմելու, և ամեն ջանք ընելու՝ որ իրմով անձաւորուի: Ասկէց ի վաղ՝ սուրբ անձա՛հօրը ճշմարիտ ջերմեռանդ ըլլալու համար, որ մը պէտք չէ անցընել՝ առանց աղօթք մը կամ բարի գործք մը ընելու ի պատիւ իրեն: Քրիստոս աշխարհ մեր մէկ սուրբի մը աս խրատը տուաւ տեսիլքի մէջ. Ամեն որ իմ սիրելի մօրմէս ետքը՝ նր անձա՛հայրս մասնաւոր բանով մը պատուէ:

Բայց ինչ բանով ամենն որ կրնանք պատուել սուրբ անձա՛հայրը: Թէ որ ուրիշ բան չէք գիտեր ընել նե, զինքն ամենն որ մտքերնիդ բերէք, իր վրայ գովեստ մը ըրէք, իր առաքինութիւնները գովեցէք, իր բարեխօսութիւնը խնդրեցէք, գոնէ իրեն աղօթք մը ըրէք, քանի մը հայր մեր ըսէք: Բայց ամենն բանէն աւելի իրեն մեծարանք ընել է՝ քիչ մը մտածել ամենն որ իրեն եօթը ցաւոցը վրայ, ցաւակցիլ իրեն, զարմանալ իր համբերութեանն ու այժմ կամացը հետ համակերպութեանը վրայ. քիչ մը մտածել իր եօթն ուրախութիւնները, իրեն ուրախակից ըլլալ, ու այժմ շնորհակալ ըլլալ որ այնչափ շնորհներ ըրաւ իրեն: Ասկէց դիւրին ինչ կայ՝ հերիք է որ գիտնաք մէյմի իր եօթը ցաւերն ու ուրախութիւնները, կրնաք զանոնք մտքերնիդ բերել ո՛ւր որ ըլլաք, թէ տանը, թէ ճամբան, թէ աշխատանքի մէջ: Ա՛րբ որ ըլլայ՝ կրնաք մտածել սուրբ Յովսէփայ առջի վիշտն որ կրէց սուրբ կուսին յղութեանը համար՝ չի գիտնալով անոր ինչպէս ըլլալը, ու ետքն ալ իր ուրախութիւնը՝ երբոր լսեց հրեշտակէն ու խմայաւ որ հո-

գին սուրբին հրաշքովն յղացեր էր սուրբ կոյսը, և այն որդին՝ աշխրբբիս փրկիչը ծնանէր պիտոր: Ե՛րբ որ ըլլայ՝ կրնանք մտածել իր երկրորդ վիշտն որ կրեց երբոր ողորմելի ախուէ մը ուրիշ տեղ չի գտաւ որ սուրբ կոյսը զնա զորդին ծնանի. ու ետքն ալ իր ուրախութիւնը՝ երբոր հրեշտակներն երկրիքէն սկսան փառք ՚ի բարձունքն երգել, ու հովիւներուն ու մոգերուն երկրորդապաշտութիւնը տեսաւ: Ո՛ւր որ ըլլայ՝ կրնաք մտածել իր երրորդ վիշտն որ կրեց. Սիմէոն ծերունիէն լսելով որ հրեաներն այն որդին հալածեն ու սպաննեն պիտոր. ու ետքն իր ուրախութիւնն ալ երբոր լսեց որ այսուսմենայնիւ Յիսուսն աշխրբբիս լոյսն ու փրկութիւնը պիտի ըլլայ: Ո՛ւր որ ըլլայ՝ կրնաք մտածել իր չորրորդ վիշտն որ կրեց լսելով հրեշտակին հրամանն որ գիշերանց ելլէ շուտով հետն առնէ Յիսուս մանուկն ու նր կոյսը, ու Եգիպտոս փախչի՝ Հերովդէսին կատաղութենէն ապրեցրնելու համար նա զորդին որ չըսպաննէ:

“Արի, առ զմանուկդ և զմայր իւր, և փախիր Եգիպտոս, և անդ լինիջիր ցորժամ ասացից քեզ, (Մատթ. 2. 13.) ու ետքն իր ուրախութիւնն ալ երբոր վտանգէն ապահովեցաւ: Ո՛ւր որ ըլլայ երբ որ ըլլայ՝ կրնաք մտածել իր հինգերորդ վիշտն որ կրեց նորէն հրեաստան դառնալու ատենը, մտածելով որ անմեղ մանկունքն սպաննող Հերովդէսին որդին Արքեղայոս էր հոն թագաւորողը. ու ետքն իր ուրախութիւնն ալ երբոր իմացաւ մանուկ Յիսուսին անկէց վտանգ մը չըլլալը: Ո՛ւր որ ըլլայ երբ որ ըլլայ՝ կրնաք մտածել իր վեցերորդ վիշտն որ կրեց, երբոր Յիսուսը մեծցրնէլէն ետքը՝ մէյմըն ալ յանկարծ Երուսաղէմայ մօտիկները կորսնցուց, ու իրեք օր չորս գին ինկաւ զինքը փնտրուելու. ու ետքն իր ուրախութիւնն ալ երբոր իրեք օրէն ետքը տաճարին մէջը գտաւ զինքը հրէից վարդապետներուն հետ որ ամենքը զմայլած մօտիկ կընէին իր կարգէ գուրս իմաստութեամբ բրած վիճաբանութիւնը: Ամեն տեղ՝ ամեն տան կրնաք մտքերնիդ բերել իր եօթներորդ վիշտն որ կրեց, երբոր մահուան ատենը պիտոր բաժնուէր Յիսուսէն ու սուրբ նախնիքէն, ու ՚ի Լիմպոս պիտոր երթար սպասելու սուրբ նահապետներուն հողիններուն հետ. ու ետքն իր ուրախութիւնն ալ երբոր տեսաւ որ Յիսուսը յարութիւն առ-

նէլէն ետքը փառաւոր յողթանակով հոն կուգար զի-
րենք ազատելու և հեան երկինք տանելու: Ահ ինչ սի-
րուն մտածութիւններ կըլլան աս բաներուս վրայ, ինչ
ջերմեռանդ բաղձանքներ սրտերնուս մէջը կըղզանք,
յիշելով սուրբ Թադէոսին աս ցաւերն ու ուրախութիւն-
ները. ոհ ինչ հաճոյական բան կընենք իրեն, ու ինչ-
պէս ասով արժանի կըլլանք իր պաշտպանութեանը
միշտ, ու մանաւանդ մեր մահուանն ատենը:

Բայց սուրբ Յովսէփայ ճշմարիտ ջերմեռանդ ըլլա-
լու և իր զօրաւոր պաշտպանութեանն արժանի ըլլա-
լու համար, ամեն բանէն աւելի պէտք է որ ջանանք
իր առաքինութեանցն ու իր տուած օրինակին հետեիլ:
Ա՛ր և իցէ սուրբին ճշմարիտ ջերմեռանդութիւնը՝ իրեն
առաքինութիւններուն նմանիլ է, կըսէ սուրբ Օգոս-
տինոս, ու ետեւէն աս ալ կաւելցընէ. ինչո՞ւ սուրբե-
րուն տօնը կը կատարենք. որպէս զի իրենց օրինակովը
սիրտ առնենք, արիանանք, ու իրենց առաքինութիւն-
ներուն հետեիք: Եւ որովհետեւ սուրբ Յովսէփ ար-
դար ըլլալով, « և քանզի Յովսէփ արդար էր », ամեն
առաքինութիւն ունէր՝ ինչպէս առաջ ըսինք, և որով
հետեւ իր առաքինութիւններն անթիւ էին, անանկ որ՝
մէկիկ մէկիկ վրանին խօսելու ըլլամ նէ՝ լմննալիք չու-
նի, անոր համար իր պարկեշտութիւնը միայն ձեր առ-
ջը կը դնեմ, մանչ ու աղջիկ զաւկըներ. իր սրբութիւ-
նը, իր մաքրութիւնը, իր համեստութիւնը: Յովսէփ
նահապետը, երբոր իր անպարկեշտ խաթունը զինքը
փորձութեան մէջ ձգելու համար՝ վերարկուէն բռ-
նեց, փախչելու ու փորձութենէն խալըսելու համար՝
վերարկուն ձգեց, ու առաւ քալեց: Աս դորձքս սուրբ
Թադէոսը պարկեշտութեանն օրինակն էր. ինքն եղաւ
բուն նախատիպ պարկեշտութեան, համեստութեան,
ամօթխածութեան, մաքրութեան ու սրբութեան: Ա-
սանկ պէտք է որ ըլլաք դուք ալ՝ կարիճ տղաք, մանա-
ւանդ դուք՝ աղջիկ զաւկըներ, թէ որ կուզէք ձեր պա-
տիւր պահել, ու սուրբ Յովսէփայ պաշտպանութեանն
արժանի ըլլալ: Աչուրնիդ պարկեշտ պահեցէք, բերան-
նիդ մաքուր, շարժմունքնիդ զգուշաւոր: Իսկ կար-
գուածները կը յորդորեմ որ զաւկըներնուն վրայ խնամք
ունենան, չէ թէ միայն իրենց վիճակին հարկաւորը
հոգալու՝ ինչպէս սուրբ Յովսէփը կը հոգար գիշեր ու

ցորեկ աշխատելով, հիւսնութիւն ընելով՝ իր պզտիկ ու աղքատ տունը պահելու, այլ նաև աղէկ զգուշանալու զաւկրներնուն վրայ, մանաւանդ աղջիկ զաւկրներնուն, աչուընին վրաներնէն չի վերցընելու, և իրենց բրիտաննէական ճշմարիտ կրթութիւն տալու: Խեղճ սուրբ Յովսէփը Երուսաղէմէն դառնալու ատենը՝ իր սիրելի որդեակն աչքէն պահսելուն պէս, մէկէն սիրաւ դող ելած՝ սկսաւ չորս գին իյնալ փնտրուել զինքն իրեք օր ամբողջ. բայց ետքը ետքը իր քաշած հոգեւուն վարձք ան մսիթարանքն ունեցաւ զինքը տաճարին մէջը դանելու որ վարդապետներուն հետ հոգևոր բաներու վրայ կը վիճաբանէր: Իսկ հիմակուան հայրերն ու մայրերը բոլորովին ազատ կը թողուն իրենց զաւկրները. ո՛ւր որ ալ երթան՝ հոգերնին չէ, չեն փնտրուեր զաւկրներնին. անոր համար ալ ժամը չեն դանել զանոնք ինչպէս մանուկ Յիսուսը՝ հոգևոր բաներ լսելու, սրտարագ տեսնելու, սրբութեան օրհնութիւնն առնելու, այլ խաղի՝ զբօսանքի՝ ու տեսնուելու տեղունք. ան ալ՝ ժամերգութիւն քարոզ եղած ատենը. սոսկալով բան: Բայց աս անկարգութիւններն ինչէն առաջ կուգան. վասն զի հայրերն ու մայրերն ալ ջերմեռանդ չեն, վասն զի անոնք ալ գրեթէ ամենին ժամ չեն գար, անոր համար ալ զաւկրնին ժամ գնացեր են՝ չեն գնացեր՝ հոգերնին չէ: Խեղճ ծնողքներ, գիտնաք որ դժոխքին մէջը ձեր պատճառաւ դատաւարտուած զաւկրներնիդ ձեր վրայ կատղած՝ սատանաներէն եւել տանջեն պիտոր զձեզ: Ուրեմն զաւկրներնուդ վրայ հոգ ունեցէք, սուրբ անձաօրը պէս հայրութիւն ըրէք: Զձեզ ամենեք ալ կը յորդորեմ, ո՛վ քրիստոնէայք, սուրբ անձաօրը հաստատուն հաւատքին հետեցէք, իր կենդանի յոյսն ու վառեալ սէրն ունեցէք, իր խորին խոնարհութեանը՝ իր մեծ համբերութեանը, իր կատարեալ համակերպութեանն այլ կամացը հետ՝ ու իր արգարութեանը նմանել ջանացէք: Մեր ամեն ջանքը պիտոր ըլլայ մեղքէն սոսկալ, բոլորովին ատել անիծած մեղքն որ դող ու թշնամի է ամեն առաքինութիւններուն. ու երբոր մեղքի մը մեջ կիյնայ կաղտոտի հոգինիս, մէկէն զըմամբ ու խոստովանութեամբ լուսանալ: Թէ որ ատանկ չընենք ու թշնամի ըլլանք Յիսուսի, ինչպէս կրնանք յուսալ որ

սուրբ ԹՃԺՅԱՅԻՐ ԴԵՐԵԿԱՄՈՒՆՈՒՄ ԵՄՈՒՆՈՒՄ ԵՄՈՒՆՈՒՄ
 մանաւանդ կը բարկանայ մեր վրայ՝ իր սիրելի որդւոյն
 դէմ ընկելու համար, ու կըսէ մեզի. ի՞նչպէս կուզէք
 որ ես ձեզի բարեկամ ըլլամ, երբոր դուք իմ որդւոյս
 թշնամին էք: Ար կարծե՞նք որ սուրբ ԹՃԺՅԱՅԻՐ իրեն
 քանի մը նիւթական ջերմեռանդութիւններ ընկելու
 համար՝ պարտեկան ըլլայ զմեզ առնել արքայութիւն
 տանիլ. կը խաբուինք, ինքը մեզի կարօտ է, մենք իրեն
 կարօտ ենք. ուստի թէ որ կուզենք արքայութիւն երթալ
 նէ, պէտք է որ բարի վարքով վաստակինք արքայութիւնը.
 Թէ որ կուզենք որ սուրբ ԹՃԺՅԱՅԻՐ օգնէ մեզի
 կեանքերնու մէջ ու մեր մահուանը տեսնը, պէտք է
 որ ջանանք զինքը չիմտացնելու, իր ԹՃԺՅԱՅԻՐ դէմ
 չընենք. պէտք է որ անխճած մեզքը մէկգի թողունք,
 ու իր ըրած առաքինութեանցն ետեւէն ըլլանք՝ խնդրելով
 իրմէն որ մեզի համար շնորհք խնդրէ ան: Ան ա.
 տենն իրեն ըրած ջերմեռանդութիւննիս աղօթքնիս ու
 բարեգործութիւններնիս կընդունի, մեր բարեկամն ու
 պաշտպանը կըլլայ, բոլոր կեանքերնու մէջ մանաւանդ
 մահուան տեսննիս մեզի կօղնէ, ու զմեզ արքայութեւ
 կը հասցնէ, որուն զձեզ ալ՝ իս ալ արժանի ընէ ԹՃ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԲ.

ՔՐԻՍՏՈՍԻՆ ԼԱՐԱՐԱՆԻՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

Չարչարեալ առ պոնտացւով Պիլատոսի:

Պատասխան չորրորդ խօսքն է՝ որ կսկիւմ բացառ
 րելու: Ասով առաքելները մեզի կը սորվեցնեն որ
 Յիսուս Քրիստոս որդին ԵՄ իր մարդկութեամբը շատ
 բան քաշեց Պիլատոսին իշխանութեանը տակը, այսինքն
 չարչարուեցաւ, խաչին վրայ դամուած մեռաւ, ու թա
 ղուեցաւ: Ուրեմն հիմա Քրիստոսի չարչարանացն ու
 մահուան վրայ պիտոր խօսինք, որ մեր սուրբ հաւատ
 քին գլխաւոր խորհուրդներուն մէկն է, ու մեր յաւի-

տենական փրկութեանը մեծագոյն հիմը : Հոս իրաւ-
ցրնէ խիստ շատ բան կայ ըսելու , սիրելի որդիքս , խիստ
շատ բան կայ մտածելու ու խորունկ մտածական ընե-
լու : Հոս իրաւցրնէ խիստ շատ բան կայ սորվելու , որ
մեր կենացն ու վարուցը կանոն պիտոր ըլլան : Աս մտա-
ծականն էր որ կրնէին բոլոր սուրբերը , առ էր որ ա-
նոնց սիրտն ինչ սիրովը կը վառէր , առ էր որ իրենց նե-
ղութիւն ու ապաշխարանք սիրով քաշել կուտար , ու
ասկէց էր որ այնչափ իրենց հոգւոյն օգուտ կը հանէին :
Մենք ալ որ քրիստոնէայ ըլլալով՝ Քրիստոսի հետեող
պիտի ըլլանք՝ անոնց պէս պէտք էր որ ընէինք . բայց
որովհետեւ առ մտածականը խիստ քիչ ընող կայ , ու
Քրիստոսի չարչարանքներն ամեն բանէն քիչ կը մտա-
ծուի , անոր համար միայն դրեր եմ իրեք չորս կիրակի
անոնց վրայ խօսիլ , որ գոնէ քանի մը անգամ անոնք
մտքերնիդ բերեմ : Երաւ ամեն տարի աւագ ուրբաթ
օրը Քրիստոսի չարչարանքներուն վրայ քարոզ կը լսէք .
բայց որովհետեւ ան կերպ քարոզներէն շատերնիդ քիչ
բան կը հասկընաք , ուստի ձեզի աղէկ հասկըցնելու
համար զանոնք , որպէս զի սրտերնուդ մէջը տպաւո-
րուին , ու երբեմն երբեմն անոնց վրայ մտածէք հոգի-
ներնուդ օգտին համար , ջանամ պարզ ու յայտնի բա-
ցատրել զանոնք :

Աղէկ հասկընալու համար որ Քրիստոս տէրն մեր
լինչ մեծ բարիք ըրաւ մեզի իր չարչարանքներովն ու
մահուամբը , ինչ սէր ցցուց մեզի անոնցմովը , պէտք է
մտքերնիս պահենք միշտ սուրբ հաւատքնուս մեզի սուր-
վեցուցած ան մեծ ճշմարտութիւնը , որ մեղքով ինչ գէմ
եղած անհուն նախատանացը թողութիւն ըլլալու հա-
մար՝ հարկ էր որ ինչ արդարութեանն եղած հատու-
ցումն ալ անհուն աժէք ունենար : Բայց որովհետեւ
մեզի պէս խեղճ ողորմելի արարածներուն ըրած ամեն
ապաշխարանքն ալ ինչ եղած անհուն նախատանացն
առջին բան մը չեն , ու երկընքին բոլոր հրեշտակները
մէկտեղ չէին կրնար անոր համեմատ հատուցում մը ը-
նել ինչ արդարութեանը , որդին ինչ գթալով մեր վրայ
ուղեց ինքը մեզի համար ապաշխարանք ընել , ու իր ա-
պաշխարանքն անհուն արժէք ունենալով ինչ արդա-
րութեանը համեմատ հատուցում ընել անով , ու մեր
մեղքերուն թողութիւն արդիւնաւորելով նորէն ար-

քայութեան դուռը բանալ մեզի, ուսկից անանկ տքսորուած էինք՝ որ մէյմըն ալ հոն դառնալու յոյս չիկար:

Անցած յորդորակներուս մէջը ցցուցի որ Քրիստոս տէրն մեր իր մարդեղութեանն առջն վայրկենէն սկսաւ մեզի համար ապաշխարանք քաշել: Հիմայ կըսեմ որ իր բոլոր կեանքն երեսունուիրեք տարի նեղութեան ու աշխատանքի մէջ անցընելէն ետքը, իր կենացն ետքի օրերը՝ մեռնելէն առաջ քաշած ցաւերն ու չարչարանքներն այնչափ ու անանկ սաստիկ են որ, որչափ մտածենք՝ որչափ բացատրենք՝ ոչ երբեք կրնանք բաւական հասկընալ ու հասկցընել: Այսու ամենայնիւ որչափ կարելի է նէ հասկըցընելու համար, Քրիստոսի չարչարանքներն երկու տեսակ կը բաժնեմ՝ ինչպէս հասարակօրէն ուրիշներն ալ կընեն. այսինքն մոքով միայն ու սրտով ներսէն քաշած չարչարանքները, ու դըրսուանց մարմնովն ալ քաշածները: Այսօր ներսէն քաշածներուն վրայ խօսիմ պիտոր, ուրիշ անգամներ ալ մէկաշնոնցը վրայ կը խօսիմ: Ո՛հ ո՛ր էր որ կարենայի իմ սրտիս մէջն ալ, ձեր սրտին մէջն ալ, տալաւորել Յիսուսին քաշած սաստիկ ցաւերը. ասիկայ հերիք կըլլար մեզի միշտ ատելի ընելու անիծած մեղքը՝ որ անոնց պատճառ եղաւ. հերիք կըլլար անանկ ընելու որ մէյմըն ալ ան չիբարկացընէինք՝ անանկ սիրելի և ողորմած տէրը, հերիք կըլլար ամենեքս սուրբ ընելու: Վը խնդրեմ՝ ուրեմն անիմ, որ ինձի աս շնորհքն ընէ:

Ինչպէս որ մեղքին սկիզբը զուարճալի պարտեզի մը մէջ եղաւ, կըսէ սուրբ Վիւրեղ աղեքսանդրացին, այսինքն դրախտին մէջը, ասանկ ալ Գեթսեմանիին պարտեզին մէջն սկսաւ Յի չարչարանքները. և ինչպէս որ ամենն մեղք մարդուս սրտէն առաջ կուգայ, “ Զի ի սրտէ ելանեն խորհուրդք չարք, սպանութիւնք, շնութիւնք, պոռնկութիւնք, գողութիւնք, սուտ վկայութիւնք, հայհոյութիւնք ”. (Մ. Բ. 19.) ու մեղք կայ որ միայն ներքուստ մոքով կը գործէ մարդ, մեղք ալ կայ որ գրտէն գործքով ալ կընէ, ասանկ ալ Քիտէրն մեր իր չարչարանքները ներսուանց սկսաւ, ու գործքով ըրած մեղքերնուս համար ապաշխարանք ընելն առաջ՝ ուղեց ներքին ապաշխարանք ընել սրտին մէջը՝ մոքով ըրած մեղքերնուս համար, ու իր միտքն

ու Երեւակայութիւնն ամենն տեսակ ցաւով ու ներքին տանջանքներով չարչարել:

Երթանք տեսնենք զինքը Գեթսեմանիին պարտէզը: Քարի մը նետուածքի չափ հեռուն թողուցած իր իրէք աշկերանները Պետրոս Յակոբոս ու Յովհաննէս, Երեսին գոյնը նետած՝ կրակսի վախնալ ու դողալ. սիրտը հազարումէկ վիշտ մամառք հոգ տրտմութիւն ու ցաւ, անանկ որ չէր կրնար անոնց գիմանալ թէ որ անոթութեամբ իր մարդկութիւնը չիզօրացնէր. «Սկըսաւ ատրել և հոգալ... տրտում է հոգի իմ մինչև ի մահ» (ՄԻ. ԺԴ: ՄԲ. ի՞նչ): Որժն միտքը կրնայ հասկընալ, որժն լեզուն կրնայ բացատրել Գեթսեմանիին պարտէզին մէջն Յիսուսի քաշած ներքին չարչարանքները: Թէ որ մահը բնականապէս սոսկալի է ամենուն, անանկ որ շատերն յանկարծ լսելով իրենց մահը, որոնք մարեցան ինկան, որոնց բոլորովին ճերմակցաւ մազերնին, որոնք յուսահատածի պէս կանչըռաւել սկսան, որոնք խելունքին թռուցին, որոնք ալ անդգայ եղան մնացին, ով կրնայ երեւակայել Յիսուսի սրբաին նեղութիւնն ու տագնապը՝ տեսնելով իր գիմացը չէ թէ բնական մահ՝ այլ բռնական, չէ թէ սովորական՝ այլ նախատական, չէ թէ մինակ մեռնիլ՝ այլ անգութ ու բարբարոսական տանջանքներով ու չարաչար անիրաւութեամբ: Երեւակայենք անմեղ մարդ մը՝ որ իր մահուան լուրը կը լսէ, ու կիմանայ որ զինքը անիրաւ տէղը չարաչար տանջանքներով ստաննեն պիտոր. երեւակայենք անողորմ գահիճ մը՝ որ գազանի պէս վրան կը հասնի, ու զինքը տանջելու գործիքներն առջին կը գնէ, և ամեն տալու տանջանքները կըսէ իրեն, սուր երկաթներ կը ցցնէ ու կըսէ, ասոնցմով ըղունգներդ մսերդ բաժնեմ պիտոր. երկաթի ճանկեր կը ցցնէ ու կըսէ, ասոնցմով մօրթդ ու մսերդ ոսկորներէդ բաժնեմ պիտոր. կարմրած կրակ կորած կապարաններ կը ցցնէ ու կըսէ, ասոնց վրայ դքեղ խորովեմ պիտոր. անիւներ տատասկներ ու անգութ բռնաւորներուն հնարած ամեն տեսակ բարբարոսական գործիքները կը ցցնէ՝ որոնցմով բոլոր մարմինը բզկի բզկի ընէ ու ոսկորներն ալ կտորատ պիտոր: Ան խելճ մարդը՝ որ ամենեւին յանցանք մը չունի, տեսնելով աչքին գիմացին ան սոսկալի պատրաստութիւնները, ու լսելով ինչ ան-

ողորմ չարչարանքներ պիտոր քաշէ , ինչ կրգգայ՝ երևակայեցէք մէյմը . արիւնն երակներուն մէջը կը պտղի , սոսկում սարսափ ցաւ ամմեն բան մէկէն սիրտը կը կոխէ , անանկ չէ : Նոյնն անհամեմատ կերպով աւելի քաշէյ Քնտէրն մեր Գեթսեմանիին պարտէզը , իր մլտ քին մէջը տեսնելով իբրեւ ձծ ու մարդ ան ամմեն անխրաւութիւնները՝ նախաախնքները՝ անգթութիւններն ու բարբարոսութիւնները՝ որ պիտի կրէր : Գիտէր որ քիչ մը ատենէն զինքը պիտոր բռնէին ու աւազակի մը պէս պիտոր կապէին անզգամ դահիճները՝ կտտղած շներու պէս վրան յարձըկելով զինքն ամմեն կերպով չարչորկելու : Գիտէր որ քիչ ատենէն զինքն անիրաւ տեղը պիտոր գատապարտէին նախատական մահուամբ սպաննելու՝ որը որը գամելով խաչի մը վրայ : Գիտէր որ ինչ զրպարտութիւններ իր վրայ պիտոր ընէին , ինչ անարգանքներ , ինչ թշնամութիւններ , ինչ ապերախ տութիւններ , ինչ հայհոյանք իրեն դէմ պիտոր ընէին : Գիտէր որ քիչ ատենէն զինքն անանկ ծեծէին պիտոր՝ որ սուրբ մարմինը վերէն ի վար վերք դարձած՝ իր պատուական արիւնն ինչուան վերջի կաթիլը թափէր պիտոր : Գիտէր որ քիչ ատենէն փշերով զինքը պսակէին պիտոր , ու վրայէն անանկ կոխէին պիտոր որ ամմենմէկ փուշն իր սուրբ գլխուն ինչուան ոսկորը թափանցէր պիտոր : Աս ամմեն բաներն որ ամմեն մարդու սոսկում կը բերեն , շատ աւելի Յիսի մարդկութիւնը սոսկացուցին ու սիրտը կտոր կտոր ըրին . որովհետեւ ինքն ան բաները մեզի պէս մութ ու անորոշ չէր ըմբռներ մտքին մէջ , այլ մարդկութեանը հետ միանգամայն ձծ ըլլալով իր երևակայութիւնը սաստիկ կենդանի էր , և որոշ ու պայծառ կրմբանէր ամմեն բան , և անոր համեմատ ալ էր իր սոսկումն իր ցաւն ու կրակիծը : Երևակայութեւ մէջ անանկ սաստիկ կրմբանէր իր ձաղկանիքը , իբրեւ թէ իրօք ձաղկէին զինքն ու բոլոր մարմինը վերքերով գոցուէր . անանկ սաստիկ կրմբանէր փշերն ու գամերը , իբրեւ թէ ան ատենէն գլուխը ձեռքերն ու ոտքերը ծակծրկէին անոնցմով . անանկ սաստիկ կրմբանէր խաչը , իբրեւ թէ արդէն իր կռնակը տուած ըլլային զանիկայ և անոր վրայ գամած ըլլային զինքը : Ո՞վ կրնայ երևակայել Յիսի աս բաներէն քաշած սոսկումն ու վիշտը , որ իր փափուկ սիրտը կը ճգմէին .

աս իր սրտին տագնապն ու նեղութիւնները, որոնց մէջն ինչպէս ծովի մը մէջ ընկղմած ըլլալի առաջուց Դաւիթ մարգարէին բերնովն յայտնեց. “Եկի ես ի խորս ծովու, և շրջանք ընկղմեցին զիս. Սիրտ իմ խռովեցաւ յիս, և երկիւղ մահու անկաւ ի վրայ իմ. Ահ և գողումն եկն ի վրայ իմ. Զի լցաւ չարչարանօք անձն իմ”, (ՍՂ. ԿԶ. ԸԳ. 25.) Աս սոսկալի ցաւերը քաշել՝ որ և իցէ հասարակ մարդու մըն ալ անտանելի է. ուրեմն Քմ տէրն մեր՝ որդի Իյ և ամմեն թագաւորներու թագաւորն ըլլալով, ինչ սաստիկ զգացմունք ունեցաւ իր սրտին մէջը՝ գիտնալով որ իր արարածներէն քաշեր պիտոր աս ամմեն բանը, թող ըմբռնէ՝ ով որ կրնայ ըմբռնելնէ :

Յիսուսին աս վիշտն աս տագնապն աս տրամուծիւնը քաշելու ատենը՝ բնական է որ հոն եղած առաքեալները Պետրոս Յակոբոս ու Յոհաննէս զինքը չիթողուին, իրեն սիրտ տալու համար քանի մը խօսք ըսէին. և աս բանիս համար զիրենք գրեթէ աղաչեր էր ալ. “Տրտում է ոգի իմ մինչև ի մահ, կացէք աստ և սկեցէք ընդ իս”, (ՄԳԼ. ԻԳ. 38.) Բայց անոնց հոգը չեղաւ, անզգայ մարդիկներու պէս՝ զինքը մխիթարելու և իրեն սիրտ տալու տեղը՝ իրեքն ալ խորունկ քուն կը լային. “Եգիտ զնոսա ի քուն, զի էին աչք նոցա ծանրացեալ”, Ինչ վէպք էր Յիսուսի փափուկ սրտին, տեսնել որ իր այնպիսի վշտացն ու տրամուծեանը մէջ՝ իր սիրելի աշակերտներն ալ անզգայ պառկեր կը քնանային, փոյթերնին ալ չէր :

Գոնէ այնչափ տրամուծեանը մէջ աս մխիթարանքն ունենաւ՝ որ իր չարչարանքներովն ու մահուամբը բոլոր աշխարհքս փրկուէր, արքայութիւնը հոգիներով լեցուէր՝ որ յաւիտեան զինքն օրհնէին ու գոհանային. աս մտածութիւնը կրնար շատ թեթեւցնել իր ներքին ցաւերը : Բայց ամսոս ամսոս, աս մտածութիւնն էր որ անտանելի կընէր իր ցաւը. կը մտածէր որ բոլոր մարդկանց համար պիտոր քաշեր ան չարչարանքներն ու նախատական մահը, և այնչափ անհաւատներ ու հերետախոսներ անկէց օգուտ մը պիտոր չունենային, իրենց խաւարին մէջը պիտոր մնային : Արմատէր որ և ոչ հրեաներն իր սիրելի Ժողովուրդը պիտոր գարձի գար, այլ ամմենէն յամառ՝ ամմենէն ատերախաղ պիտոր

ըլլար իրեն : Կը մտածէր որ քրիստոնէից մէջէն ալ՝ որ իրեն հետևողները պիտոր ըլլային , քիչ մարդ փրկուէր պիտոր : Ո՛հ , տասնկ որտանց սիրել զմեզ՝ ինչուան իր արիւնն իր կեանքը տալ մեզի համար , ու ետքը տեսնել որ այսչափ մարդիկ՝ էրիկ մարդ ու կնիկ մարդ , ծեր ու տղայ , հարուստն ու աղքատը , աղնուականն ու ռա միկը , քրիստոնեան ու անհաւատը , զինքը սիրելու տեղը՝ առեին պիտոր , իրեն ծառայելու տեղը՝ զինքն ա նարգէլին պիտոր , ու ապերախտութեամբ բարեաց տեղ չարիք հասուցանելով՝ սատանային պիտոր տային այնչափ չարչարանքով փրկուած իրենց հոգին : Աս մտածութիւնն անանկ սաստիկ ցաւ կուտար Յնի սրտին , որ մահուընէ ալ աւելի էր . ու սուրբ վարդապետներէն ոմանք կրսէն որ աս մտածութիւնն էր զինքը հոգեվարքութեան աստիճան հասցընողը . “ Տրտում է ոգի իմ մինչև 'ի մահ , , :

Գոնէ այնչափ արտմութեանը մէջ աս մխիթարանքն ունենար որ իրմէն բարիք ընդունողները , կայրերը՝ որոնց լոյս տուաւ , խուլերը՝ որոնց ականջը բացաւ , բորոտները՝ որ բժշկեց , կաղերն ու անդամալոյծները՝ որոնց քաշելու ուժ տուաւ , դիւահարները՝ որ սատանային ձեռքէն խալըսեց , մեռելները՝ որոնց յարութիւն առնել տուաւ , աս մխիթարանքն ունենար որ անոնցմէ մէկը տեսնելով զինքն ան չարչարանքներուն մէջը՝ իրեն ջատագով պիտի ըլլար , իրեն պաշտպանութիւն պիտոր ընէր : Աս պզտի մխիթարանքն ալ չիկրցաւ ունենալու . մանաւանդ ասոր ներհակը կը տեսնէր ու գիտէր որ իրմէն բարիք ընդունողներն ալ իրեն թշնամիներուն հետ պիտոր միանային , անոնք ալ իրեն դէմ պիտոր ըլլային , անոնք ալ իրեն մահը պիտոր ուղէին , անոնք ալ իր դահիճները պիտոր ըլլային զինքը ծեծելու չարչարելու ու խաչելու : Ա՛հ , ասիկայ մէկ սուր մըն էր որ իր սիրտը մէկ կողմէն մէկաւ կողմը կը ծակէր : Դնենք որ հայր մը ամմին կերպ բարիք բրած ըլլայ իր զաւկին , զինքը բանտէն ալ խալըսած ըլլայ՝ անոր տեղը բանտ մտնելով , կեանքն ալ ապրեցուցած ըլլայ՝ անոր տեղն իր կեանքը գնելով , զինքը հարստութեան ու փառքի հասուցած ըլլայ՝ անոր համար վերջին կարօտութեան մէջ իյնալով . ու ետքը տեսնէ որ ան իր զաւակը կերթայ մեծ զրպարտութիւն մը կրնէ իր վրայ ,

կը բռնէ բանտ զնէլ դատաւարաւել կուտայ, ու ան
ձամբ կերթայ սպաննելու զնեք. ան խեղճ հայրը տես-
նելով զաւկին աս սոսկալի տաւերախտութիւնը, ինչ
կը լայ. հարկաւորապէս իր սրտին այրութենէ՝ դեռ գա-
հիճը զնեքը չըստաննած կը մեռնի: Ասկէց կրնաք խմա-
նալ Յմին ցաւը իր սրտին այրելը, երբոր տեսաւ մարդ-
կանց ապերախտութիւնն ու բարբարոսութիւնը՝ իրենց
այնչափ բարիք ընելէն ետքը:

Աս ամմեն բանին վրայ աւելցընենք Յմի իր աշկերա-
նեւէն կրած անհաւատարմութիւնն ալ: Գիտէր ու կը
տեսնէր որ զնեքը սլաշտպանելուն տեղը, իր անմեղու-
թեանը՝ իր սուրբ վարդապետութեանը իր ըրած ան-
թիւ հրաշքներուն վկայութիւն տալու տեղը, մէկէն
զնեքը թողուն իրանցէին պիտոր, “Ամենեքին դուք
գայթակղելոց էք յայտմ գիշերի, զի գրեալ է. հարկեց
զհովիւն, և յրուեսցին ոչխարքն հօտին. (Մատթ. 23: 31):
Գիտէր որ ինչուան իր ամմենէն սիրելի աշկերան
ալ Յոհաննէս առաքեալը, թէ և զնեքը չիթողուր պի-
տոր, իր ետեէն պիտի երթար, բայց վախով ու դողով
առանց համարձակելու որ խօսքմը ըսէ զնեքը սլաշտպա-
նելու համար: Գիտէր որ Պետրոս առաքեալն ալ այն-
չափ խոռոմունքներ ընելէն ետե կեանքն իրեն համար
դնելու, ողորմելի աղախինէ մը վախնալով՝ զնեքը նորէն
նորէն ուրանար պիտոր: Գիտէր որ Յուդա իր աշկերա-
նչուան մասնէր ալ պիտոր զնեքը, ծախէր պիտոր, ու
գահիճներուն ձեռքը պիտի տար: Աս ամմեն բաներն
ալ առջիններուն վրայ աւելցընենք, ու ետքը թէ որ
կրնանք նէ՝ չափենք Յիսուսին բարեգութ սրտին սոս-
կալի ցաւն ու տագնաւը՝ որ Գեթսեմանիին պարտեզին
մէջը կրեց: Հերիք է ըսելն որ իր ներքին ցաւոյը սասա-
կութենէն՝ չէ թէ միայն հոգեւարքութեան աստիճան
հասաւ, չէ թէ միայն սլաղ քրտինք դուրս առաւ, հա-
պա նաեւ արիւն քրտնեցաւ, ու անանկ շատ՝ որ կաթիլ
կաթիլ գետին կը վազէր, որ ասանկ բան չէր տեսնուած
քանի որ աշխարհքս աշխարհք է. “Եւ հօտէին ի նմա-
նէ քրտունք իրեն զկայլակս արեան, ոլոռն ոլոռն հե-
ղեալ յերկիր. (Ղն. 13: 44):

Բայց ասչափ ցաւերու մէջ Յմն ինչ կրնէր: Աղօթք
ու նորէն աղօթք. որչափ որ իր վիշտն ու արտմութիւ-
նը կաւելնար, այնչափ աւելի ջերմեռանդութեամբ ու

աւելի երկան տտեն աղօթք կընէր . “ Անկաւ 'ի վերայ երեսաց խւոց , եկաց յաղօթս . . դարձեալ երկրորդ անգամ՝ չորսաւ եկաց յաղօթս . . եկաց յաղօթս երրորդ անգամ , և դարձեալ զնոյն բան ասաց . . և էր 'ի տագնապի , և մտադիւրութիւն ևս կայր յաղօթս ” . (ՄԳԼ . 39 . 43 . 44 : ԴՆ . իբ . 43 :) Ըրած աղօթքն ալ մոխկ ըրէր . Ա՛հ հայր իմ , որդւմէ գլծա միածին որդւոյդ վր , ու թէ որ կարելի է նէ աս լեզի բաժակէն աս չարչարանքներէն ու մահուընէ խաղսէ զիս . բայց . . . (աղէկ մոխկ ընենք աս բառերը մենք որ այ կամացը հետ համակերպութիւն չունինք , ու իրմէն խնդիրք մը ըրած աւտենիս՝ կուզենք որ շուտ մը ընէ սեղանինս .) բայց թէ որ քու կամքդ է որ ես աս անառնելի չաչարանքները քաշեմ , որչափ ալ մարդկային բնութեանս դէմ կուգան , սիրով կը քաշեմ . վասն զի աղէկն ան է որ քու կամքդ ըլլայ , չէ թէ իմս . “ հայր իմ , եթէ հնար է անցցէ բաժակս այս յինէն . բայց ոչ որպէս ես կամիմ , այլ որպէս դու ” . (ՄԳԼ . իբ . 39 :))

Բայց այնչափ աղօթք ընէլէն ետքը , խաղսեցան ան սոսկալի չարչարանքներէն : Կարծես որ հայրն երկնաւոր չէր լսեր իր որդւոյն աղաչանքը . աշկերաններուն անհոգութիւնն ալ ան աստիճանի էր որ՝ իրեն քովը կենալու՝ օգնելու՝ մխիթարելու՝ իրեն հետ աղօթք ընելու տեղը՝ պառկեր կը քնանային . “ Զի էին աչք նոցա ծանրացեալ ” : Անանկ որ՝ Դաւիթ մարգարէին բերնովը կը գանգատի . “ Այն ունէի թէ որ տրոմեայի ընդ իս , և ոչ որ էր , և մխիթարիչ ինձ որ ոչ գտաւ ” . (ՍԷ . կԵ . 21 .) այսինքն կը յուսայի որ ինձի հետ տըլտմող մը ըլլայ , բայց մէկը չեղաւ , մէկը չիգտնուեցաւ որ զիս մխիթարէ : Յի ասանկ ամմենէն մէկգի թողած , բոլորովն սիրաւ կտարած ատենը , իրաւ՝ հրեշտակ մը երեցաւ իրեն ուժ տալու . բայց ինչ բանի համար , որպէս զի չիմեանի որ ինչուան վերջի կաթիլը իմէ ան սոսկալի լեզի բաժակը :

Աս մէկ ազալի ճաշակ մըն է Յիսուսի ներքին չարչարանացը՝ որ մեր սիրոյն համար կրեց : Հիմայ , սիրելի որդիքս , գանք ասոնցմէ պտուղ հանելու մեզի համար : Ինչու համար է որ Քիտէրն մեր այնչափ ցաւ քաշեց ներսուանց իր սրտին մէջը : Գիտէք ինչու , ասպաշխարանք քաշելու համար մեր ան մեղքերուն՝ որ մտքով ու

սրաով կը գործենք : Տեսէք հիմայ գէշ խորհուրդներուն՝ գէշ բաղձանքներուն ինչ սոսկալի չարիք ըլլալը , որ շատերը բանի անդ չեն գներ ու մէկէն կը հաւանին ու կախորժին՝ իրրե թէ պզտի բան ըլլար անկարգ ու անպարկեշտ բաներ մտածելը , գողութիւն ընելու և ուրիշը խաբէլու բաղձանքը , ուրիշի հետ սրտանց ատելութիւն ունենալը , ուրիշի նախանձիլ ու չարիք ուղելը : Քրիստոս տէրն մեր աս մեղքերնու թողութիւն ընդունելու համար՝ հարկաւորեցաւ այնչափ բան քաշել իր սրտին ու մոքին մէջ . ու մենք դեռ չենք հասկընար որ աս բաները ծանր մեղք են , դէմ չենք կենար ասոնց , մէկդի չենք ձգեր , իմանալնուս պէս՝ մոքերնուս չենք վաշտեր :

Բայց որովհետեւ Քն տէրն մեր աշխարհք եկաւ չէ թէ միայն զմեզ միրկելու և արքայութեան դուռը մեզի բանալու համար , այլ նաև մեզի սորվեցնելու որ ինչ ճամբով արքայութիւն կրնանք հասնիլ , տեսէք ինչ սիրուն դաս՝ ինչ աղուոր օրինակ տուաւ մեզի Գեթսեմանիին պարտէզն իր աղօթքովն ու երկնաւոր հօրը կամացը հետ բռնորովին համակերպութեամբ : Երբոր վիշտ մը կուեննանք , նեղութիւն մը , տառապանք մը , հիւանդութիւն մը , ցաւ մը , անհամբերութիւն ընելու տեղը՝ կիրք ելլելու տեղը՝ տրանջելու տեղը՝ մարդկային միտթարանքներու ետեւ ըլլալու տեղը , պէտք է Յիսուսին պէս նոյն գիմենք աղօթքով , իրմէն օգնութիւն խնդրենք , զննենք աղաչենք , բայց միշտ համակերպութիւն ունենալով իր կամացը , առանց պահանջելու որ մեր ուզածին պէս ընէ , այլ մանաւանդ բաղձալով որ իր կամքն ըլլայ՝ չէ թէ մերը . “ Ոչ իմ կամք , այլ քոյդ լիցին ” : Պէտք է Յիսուսին պէս ըսենք . տէր իմ . ինձի օգնէ , թէ որ քու կամքդ է՝ թէ որ իմ հոգւոյս ասանկ աղէկ է նէ , իս աս նեղութենէն՝ աս հիւընդութենէն աղատէ . իսկ եթէ կուզես որ քաշեմ աս նեղութիւնը՝ աս հիւընդութիւնը , պատրաստ եմ քաշելու , քու սուրբ կամքդ ըլլայ՝ չէ թէ իմա . “ Ոչ իմ կամք , այլ քոյդ լիցին ” : Երբոր ասանկ ըլլայ ըրած աղօթքնիս նէ , անոր որ ողորմած հայր մըն է ու ամեն միտթարութեան ինքն է տուողը , “ հայր գթութեանց և անձ ամենայն միտթարութեանց ” , (Բ . Կ՜ն . ան .) կամ կը խալըսէ զմեզ մեր նեղութենէն ու տառապանքէն , և կամ մեզի ուժ

ու օգնութիւն կուտայ համբերութեամբ քաշելու, և անոնցմովն արդիւնք վաստակելու: Ար տեսնենք որ առաքեալներն ալ Գեթսեմանիին պարտէզն աղօթք չընէնուն համար՝ անանկ տկար ու վախկոտ գտնուեցան, որ Յիսուսին այնչափ մեծ մեծ խոստմունքներ ընէլէն ետքը՝ զինքը թողուցին: Ընդհակառակն Յսին մարդկային բնութեանն անանկ ուժ ու արիութիւն եկաւ ան աղօթքովը, որ չէ թէ միայն պատրաստ եղաւ ամեն չարչարանքները քաշելու որ քիչ մը ատենէն տային պիտոր իրեն, այլ նաև անոնց դիմացն ելաւ առանց վախի, ու իր աշկերաններուն՝ որ դեռ կը քննային ըսաւ. “Արիք երթիցուք աստի, զի ահա աստի է հաս որ մատնելոցն է զիս”:

Խօսքը դեռ բերանն էր՝ մէյմըն ալ տեսնես հասաւ Յուդա խկարիովտացին, որ իր աշկերաններէն մէկն էր, զինքը բռնող դահիճներուն ու զինուորներուն առջն ինկած: Յիսուսն անոնց ձեռքը մատնելու նշանն ալ աս տուած էր որ որուն երեսն որ պագնէ՝ անիկայ բռնեն, ան է Յիսուսը. “Ընդ որում ես համբուրեցից՝ նա է, զիս ունիցիք” (ՄԳԼ. իլ. 48:) Ով նենգաւոր Յուդա, ինչպէս ալ սիրող առաջ գնաց մատնելու և ծախելու քու վարդապետդ անասունէ մըն ալ վար դնով, երսուն դահեկանի. կարելի բան է որ ազահութիւնը քեզ այդչափ կուրցընէ, որ չտեսնես ինչ սոսկալի մեղք է գործածդ. ով անզգամ, դուն որդին Կայ դահիճներուն ձեռքը կուտաս, բայց դիտցիր որ քիչ ատենէն յուսահատած՝ դահիճ մը պիտոր փնաջուես որ քեզ սպաննէ. ու մէկը չի գտնելով՝ ինքիրենդ ծառէ մը կախուիս ու խղուիս պիտոր: Բայց աս կերպ մատնութիւնն ինչ մեծ վերք էր Յսի արդէն վատացած սրտին: Թէ որ զինքը մատնողն իր թշնամիներուն մէկն եղած ըլլար, այնչափ ծանր չէր դար իրեն. “Զի թէ թշնամւոյն նախատեալ էր, համբերէի արդեօք” (ՍԼԺ. ԾԴ. 13:) Բայց տեսնել որ իր աշկերաններուն մէկը, իր սիրելի բարեկամը՝ որ իրմէն այնչափ բարիք ընդուներ էր՝ զինքը կը մատնէր, զինքը անարդ դնով կը ծախէր, ասիկայ համբերելու բան չէր. “Այլ դու մարդ հաւասար իմ և ծանօթ իմ”:

Այսու ամեն նայելու Գմ տերն մեր ինչպէս ընդունեցաւ անզգամ մատնիչը, ինչ կերպով իր հետը խօսեցաւ: Սիրելի որ,

գիրքս, մեղի որ այսչափ զգայուն եմք, ու շուտ մը կիր-
քերնիս կեղծ, չեմք կրնար համբերել պզտիկ անար-
դանքի մը՝ թեթև տհաճութեան մը, մեկէն կուզենք
վեճիկնդրութիւն ընել, որ կը սրահենք սրտերնիս,
ատելութիւն մը՝ որ երբեմն ամիսներ ու տարիներ կը
քշէ, աս ի՞նչ աղուոր դաս է որ տուաւ Քն աշին մեր,
աս ի՞նչ սիրուն օրինակ է: Տեսէք ինչպէս սիրով ըն-
գունեցաւ Յուդան՝ որ կուգար զինքը մատնելու, տե-
սէք ինչպէս անուշութեամբ խօսեցաւ հետը, ընտանե-
բար իր անունը տուաւ, թողուց որ պաշտուի հետը,
զինքն իր ընկերն անուանեց. « Ընկեր, վասն որոյ ե-
կիրդ », (Մ*Լ. իդ. 50:) Սիրելի բարեկամ, ի՞նչ բա-
նի համար եկար: Ետքն ալ մինակ զինքը խրատելու հա-
մար որ ճանչնայ ըրած ծանր մեղքը, ու իրեն ատեն
տալու համար որ զղջայ, սրաշարժ գանգատելով մը
ըսաւ. Յուդա, աղէկ նայէ ըրածդ, այ որդին պագ-
նելով կը մատնես. « Յուդա, համբուրելով մատնես
զորդի մարդոյ », (Ղ* Իբ. 48:)

Բայց քանի հոգի կը գտնենք քրիստոնէից մէջ, որ
Քնի տուած աս սիրուն օրինակին հետեւելով թշնամի-
ներնուն հետ սիրով վարուին: Յաւալն բան, խիստ քիչ
հոգի կը գտնենք, անոր համար փրկութեան համուղ-
ներն ալ քիչ են. վասն զի հերիք սեպելով քրիստոնեայ
ըսուիլն այսինքն Քնի հետեւող, իրեն նմանեւ հոգեր-
նին չէ: Իսկ Յուդայի նմանող շատ մարդ կը գտնենք,
որը ագահութեամբ, որը սրբապղծութիւն, որը մատ-
նութեամբ: Քանի բանի Յուդաներ կան, որ քիչ մը
ախորժ զգալու՝ քիչ մը կըքի՝ քիչ մը շահու համար՝
ինչուան հայրերնին կը մատնեն: Հապա զՔն մատնել
չէ՞ իրեն հարսը սուրբ եկեղեցին անարգել, քահանա-
ներն իր պաշտօնեաները նախատել, այ նուիրուած բա-
ներն յափշտակել: Հապա զՔն մատնել չէ՞ իր կրօնքն
իր սուրբ անտարանք թողուլ, ու աշխրբքիս անօրէն
կանոններուն հետեւիլ: Հապա զՔն մատնել չէ՞ իր նբ
օրէնքներուն գէմընէ՞ աշխրբքիս սիրուն համար: Հա-
պա զՔն մատնել չէ՞ զինքը թողուլ ու սատանային ծա-
ռայելը. զՔն ծախել չէ՞ իր պատուական արուեսովը
փրկուած հոգիինիս սատանային տալն անարգ ախորժ
մը զգալու համար, քիչ մը հարստութեան համար, ա-
նիրաւ շահու մը համար, Յուդային հրեաներէն տուած

սարկէն քիչ բանի մը համար : Հապա զՔն մօտնէլ չէ՞
մահուչափ մեղքով երթալ սրբութիւն առնելը , ու
սատանային հետ մէկտեղ դնել զինքը սրտերնուս մէջ :
Խեղճ ողորմելիներ , գոնէ չիսխանայիք ետքն ինչ սա-
տահեցաւ Յուդային զՔն մօտնէլուն համար . յուսա-
հատած մեռաւ ինքը զինքը ծառէ մը վար կախելով ,
փորը ճաթեցաւ , աղիքները դուրս ինկան , հոգին
դժոխքը կորսուեցաւ գնաց , ու հոն տասնըութը դար
է որ կը տանջուի չարաչար , ու տանջուի պիտոր յաւի-
տեան . “ Ուսուցեալ հերձաւ ընդ մէջ , և հեղաւ ա-
մենայն փոր նորա ” , (Գործ . Թ . 18 :) Աղէկ նայեցէք ,
թէ որ չիզոյժաք նէ , դուք ալ յուսահատած կը մեռ-
նիք , ձեզ խղճողը սատանան կը լլայ :

Հիմայ ձեզի գանք , սիրելի որդիքս . կարելի բան է
որ դեռ սրտերնիս առաջ երթայ Յնին դէմ ընելու ,
որ մեր սիրոյն համար այսչափ վիշտ՝ այսչափ ցաւ քա-
շեց : Եկէք ուրիշ անգամ ալ , եկէք որ մնացածն ալ
լսէք իր անտանելի չարչարանքներուն . որպէս զի սրբ-
տերնուդ մէջ տպաւորուին անոնք , ու ստէպ մօածէք :
Ո՛հ թէ որ Յիսուսին չարչարանքները մօքերնիդ ըլլայ ,
անկարելի է որ անիծած մեղքը քովերնիդ մօտենայ ,
անկարելի է որ մահուչափ մեղքով զնձ բարկացը-
նէք . վասն զի ան ատենն անանկ սաստիկ սիրով սրբ-
տերնիդ կը վառուի որ ամեն ջանք կրնէք իրեն հաճոյ
ըլլալու , իր կամքն ընելու , և իրաւցընէ քրիստոնէի
վարք ունենալով արժանի կըլլաք վայելելու զինքը յա-
ւիտեան :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԳ.

Քնի գրառանց աւագած շարչարանքներուն վրայ ,
 եւ ճանաարապէս իրեն յաղկանքին ու իշով պատկուելան
 վրայ :

Թէ որ Քնի տեառն մերոյ շարչարանքներէն չենք
 կրնար իմանալ ից մեր վրայ ունեցած մեծ սէրն ու ո.
 զորմութիւնը , թէ որ չենք կրնար ճանչնալ որչափ մե.
 ծագին բան է մեր հոգին , թէ որ չենք կրնար իմանալ
 ինչ գէշ բան է մեղքն ու ինչ ծանր պատիժներու ար.
 ժանի ից արդարութեանն առջը , ու թէ որ չենք սոր.
 վիր ապաշխարելու մեր մեղքերն ու ասկէց ետքը բարի
 վարք ունենալու , նշան է սիրելի որդիքս՝ որ զգացո.
 ղութիւն չունինք , նշան է որ խելութիւնս կորսնցուցեր
 ենք , նշան է որ անասուններէն ալ գէշ ենք :

Անցած կիրակի բացատրեցի ձեզի Քնի տեառն մերոյ
 Գեթսեմանիին պարտեղին մէջը քաշած տագնապը նե.
 ղութիւնն ու ցաւը , որ ինչո՞ւն հոգեվարքութե աս.
 փիճան հասուցին զինքը , ինչո՞ւն արեան քրտինք թա.
 փել առին իրեն : Հիմայ պիտոր բացատրեմ՝ ձեզի իր
 սաստիկ շարչարանքները՝ որ մարմնովը կրեց , ցցնելով
 նաև ինչ նախատինք ու անիրաւութիւններ ըրին իրեն
 հրեաները :

Յուդան զինքը պագնելով մատնածին պէս , անզգամ
 դահիճները կատարած առիւծներու պէս մէկէն վրան
 յարձրկեցան , ու բռնեցին կապեցին զինքն աւաղակի
 մը պէս : Ի՞նչ իրաւունքով կրնային զինքը բռնել . մէկն
 իրաւունք չէ բռնելը՝ առանց իր վրայ դռնէ նշան մը կամ
 կասկած մը ունենալու որ յանցանք ըրած ըլլայ : Յով
 սէփնահապետն ալ անիրաւաբար բռնեցին բանար գրին
 Եգիպտոս . բայց դռնէ կասկած մը կար վրան՝ իր փի.
 րովը խաթուելը փորձած ըլլալուն , վասն զի փախչելու
 ատենն անոր ձեռքը մնացեր էր վերարկուն , ու անով
 անզգամ կնիկն իր զրպարտութիւնը հաւատացուցեր էր :
 Բայց Յիսուսին վրայ ինչ կասկած եղած էր . ինչ յան

ցանքի նշան մը դառեր էին . ընդհակառակն երկու օր առաջ բոլոր Երուսաղէմ քաղքին ժողովուրդը զինքն իյժէ ճշմարտութիւն սորվեցրնելու համար խրկուած մեծ մարգարէ մը ճանչցեր , ու ձիթենիի և արմաւենիի ճիւղեր ձեռուրնին առած՝ դովասանքներով ու ով սաննա երգելով , մեծ հանգէսով դիմացն ելեր ու զինքը քաղաքը բերեր էին . “Օրհնութիւն որդւոյ Դաւթի , օրհնեալ որ դայ յանուն տեառն , , կանչելով . (Մ. Բ. իմ. 9 :) Ինչո՞ւ ուրեմն զինքը բռնեցին , ու անշքամ աւազակի մը չըրած բաներնին իրեն ըրին :

Ասկէց ՚ի զստ՝ թէ և Քնի վրայ կասկած մը եղած ըլլար , կամ նաև յանցաւոր գտնուած ըլլար , երբոր տեսան որ դառնուկի մը պէս հեղուժեամբ զինքն իրենց ձեռքը թողուց , ուրիշ բան պէտք չէր ըլլար ընել , թող բռնէին՝ դատաւորին դիմացը տանէին զինքը քննելու ու դատաւարտելու : Ի՞նչ պէտք էր զինքն անասունի մը պէս քաշել քաշկուտել , ի՞նչ պէտք էր ձեռքով ոտքով գաւազանով զարնել հրել հրմշտրկել : Թէ որ կերպով մը գէժ դրած ըլլար , իրաւունք մը կրնային ունենալ հեան անանկ վարուելու . բայց երբոր ինքիւրեն դիմացնին ելաւ՝ որ զինքը բռնեն , երբոր յանդիմանեց Պետրոսին ըրածը՝ որ սրով Մաղքոսին անկաճը կտրեր էր , ու հրամմեց որ սուրը տեղը գնէ՝ ըսելով որ սուր բանեցրնողը սրով կիյնայ , երբոր տեսան իր այնպիսի հեղուժիւնն ու խոնարհութիւնը , ինչո՞ւ անանկ գէշ վարուեցան հետը : Ասան զի նախանձ ու ատելութիւն ունէին վրան , վասն զի իրենց չար գործքերը չէր հաւնէր , անոր համար կուղէին զինքն ոտքի տակ առնել . “Դարանակալ լիցուք արդարոյն , զի գժպհի եղև մեզ , և հակառակ կայ դործոց մերոց , , (Իմատ. ք. 12 :) Գոնէ թէ որ զինքը գոնէ դուռ մէկ դատաւորէն մէկալ դատաւորին առջև քաշեցին նէ , թող տային որ խօսէր՝ զինքը սլաշապանէր՝ իր սպառճառները զուրցէր , ինչպէս մեծ յանցաւորներուն ալ իրաւունքն է : Բայց դազանային բան . Անա քահանայապետը իրմէ համար պահանջեց իր ըրած վարդապետութեանն ու իր աշկերտներուն վրայ , ու Յիսուս սկսաւ չըսկսաւ համատու համառօտ կերպով պատասխանել՝ ցած սպասուորներուն մէկն անզգամաբար երեսին ապտակ մը շարկաւ , ան ամենասուրբ երեսին՝ որ երկընքին սուր-

բերն յաւիտեան երջանկացընէ սխտոր . “ Մի ոմն ՚ի սպասաւորաց , որ անդ կայր , ած ապտակ Յմի և ա-
սէ . այդպէս պատասխանի տաս քահանայապետիդ , ,
(ՅԿ . ԺԵ . 22 :) Ի՞նչ սոսկալի անօրէնութիւն . թէ որ
չէին ուզեր որ խօսի , ինչո՞ւ հարցուցին . թէ որ հար-
ցուցին , ինչո՞ւ չեն թողուր որ խօսի : Ուրեմն ի՞նչ կեր-
պով պէտք է որ վարուի Յս ասանկ մարդկանց հետ .
լո՞ւռ կենայ . բայց թէ որ լուռ կենայ ու չիխօսի , որը
զինքը խենթի տեղ կը դնէ՝ ինչպէս Հերովդէս ու իր
պաշտօնեաներն ըրին , որն ալ զինքն իրօք յանցաւորի
տեղ կը դնէ՝ կարծելով որ իր վրայ եղած ամբաստա-
նութիւններուն պատասխան չունի : Ո՞ր յանցաւորը ,
որ աւազակն աս կերպ պատիժ ու դատապարտութիւն
ընդուներ է՝ թէ խօսելուն և թէ լռելուն համար . ա-
սանկ անիրաւութիւն որ յանցաւորին եղած է :

Բայց դեռ ասիկայ Հրեաներուն Յմի դէմ ըրած ա-
նիրաւութիւններուն ամենէն թեթեւն է . ուրիշ մը
մօտիկ ըրէք , որուն նման քանի որ աշխարհքս աշխարհք
է՝ չէ լսուած : Շատ անգամ պատահած է՝ որ անմեղ
մարդիկ դատապարտուէր են . բայց իրենց դատապար-
տութիւնը սխալմամբ եղած է , կամ վրանին նշաններ
տեսնելով յանցաւորութեան՝ թէ և իրօք յանցաւոր
չըլլան , կամ որ և իցէ կերպով ալ դատապարտուէր
են նէ՝ յանցաւոր սեպուելով դատապարտուած են ,
ոչ երբեք անմեղութիւննին ճանչցուելով : Ո՞ւր լսուած
է որ մէկն անմեղ ճանչցուէն ետքը դատապարտուի .
մինակ մտածելն ալ ասանկ բան՝ մարդուս սոսկում կը
բերէ : Բայց Քս տէրն մեր աս մեծ անիրաւութիւնն ալ
կրէց . դատաւորը ճանչցաւ իր անմեղութիւն ու յայտ-
նեց , ու զինքն անմեղ վճռէլէն ետքը դատապարտեց :
Աննա քահանայապետին առջևէն քաշեցին տարին զին-
քը Կայիափային առջևը , Կայիափայէն ալ Պիղատոսի ու
Հերովդէսի առջևը . ետքը նորէն Պիղատոսին դիմացը
բերին՝ որ որոշ վճիռ մը տայ , կամ արձրկելու զինքը
կամ դատապարտելու : Պիղատոս թէ և աղէկ գիտէր
որ Յմը նախանձու և չարութեան համար բռներ բե-
րեր էին , “ Քանզի գիտէր թէ առ նախանձու մատնե-
ցին զնա , , (ՄԷ . ԺԵ . 10 .) բայց Հրեաներէն սաի-
պուած՝ խիտա քննութիւն ըրաւ , հարցուց փորձեց տե-
սաւ որ անոնց ըրած ամբաստանու թիւնները բոլորն ալ

սուտ էին, ու հարկաւորեցաւ ամմենուն առջին վճռել
որ Յսն անմեղ էր. « Չգտանեմ ինչ վնաս յառնա յայս-
միկ. ոչ ինչ մահու արժանի է գործեալ դորա. զինչ
չար արար սա, ոչ ինչ վնաս մահու գաի ՚ի սմա, » (Մֆ. Իդ. 4. 14. 22.) Յանցանք մը չունի առ մարդը, ինչ
է ըրածը, ես պատճառ մը չեմ գտնել զինքը դատա-
պարտելու, ես զինքն անմեղ կը ճանչնամ: Ուրեմն թէ
որ անմեղ էր, թէ որ յանցանք մը չունի, թէ որ պատ-
ճառ մը չիկայ զինքը դատապարտելու, պէտք է արձը-
կել զինքը, պէտք է ազատ թողուլ. մէկուն անմեղու-
թիւնը ճանչնալէն ետե զինքը դատապարտելը՝ սոսկալի
անիրաւութիւն է, անկէց մեծ բարբարոսութիւն աչ-
խըրքիս մէջ չէ լսուած: Բայց Քս տէրն մեր առ սոս-
կալի անիրաւութիւնն ալ կրեց: Պիղատոսը կը պոռայ
որ Յիսուսն անմեղ է, անգգամ Հրեաները կը պոռան՝
որ զինքը խաչ հանէ. « ՚ի խաչ հան, ՚ի խաչ հան զգա, »
(Մր. ԺԵ. 13.) Պիղատոս նորէն կըսէ. Յանցանք մը
ըրած չունի: Իսկ Հրեաները նորէն կը պոռան որ զին-
քը վերցընէ, խաչ հանել սպաննել տայ. « Բարձ ՚ի
մէնջ, բարձ ՚ի մէնջ, և հան զգա ՚ի խաչ, » (Յ. 4. ԺԹ.
15.) Եւ որպէս զի Պիղատոս հարկաւորուի զինքը դա-
տապարտել, իրեն ըսին որ թէ Յիսուս չիգտաապար-
տես նէ՝ կայսեր աչքէն կելլէս: Պիղատոս առ խօսքը
լսելուն պէս, (թող աշխրբքիս ամմեն դատաւորները
լսեն, ու ասկէց խրատուին՝ արիանան՝ ամմեն վախ ոտ-
քի տակ առնեն, ամմեն մարգկային նկատմունք մէկդի
ձգեն, թէ որ չեն ուզեր անիրաւութիւն ու խղճմտան-
քի գէմ բան ընել.) Պիղատոս մէկ անարգ մարգկային
սկնածութեան մը համար, Հրեաներուն վախէն, կայ-
սեր երեսէն չիյնալու համար, մէկէն ան խօսքը լսածին
պէս՝ փոխուեցաւ, ու թէ և Յսն բողբոլին անմեղ
ըլլալը ճանչցեր էր՝ դատապարտեց զինքը, նախ ծե-
ծելու, ետքը խաչ հանելու: Ամօթ իրեն, ինչ գժո-
խային վճիռ, ինչ անօրէնութիւն, ինչ բարբարոսու-
թիւն. ո՞ր լսուած է ատանկ բան, ատանկ անիրաւու-
թիւն ո՞վ կրեր է: Յիսուսէն ուրիշ կրող չիկայ, Յիսուս
որդին այ միայն կրեց մեզի համար, ու այնպիսի համ-
բերութեամբ կրեց, որ բերնէն խօսք մըն ալ չէլաւ.
« Եւ Յիսուս լուռ կայր, » (Մֆ. Իդ. 63.) Խեղճ
ենք, ողորմելի ենք մենք. պղտի անիրաւութիւն մը՝

Թեթև նախատինք մը կրելու ըլլանք, կամ կարծենք որ կը կրենք, անտանելի կերևնայ մեզի, վերվար կըլլանք, ըրածնիս չենք դիտեր, կը դանդաղանք, ո՞ր կը պահենք, վրէժխնդրութիւն կուզենք ընել: Խեղճ ենք, ու ուղորմելի ենք, դնենք որ իրաւ՝ անիրաւութիւն է մեզի եղածը, բայց ի՞նչ պիտի ընենք. Թէ որ օրինաւոր կերպով ճար մը կրնանք ընելու նէ՛ ընենք. Թէ որ ճար չեկայ, ի՞նչ կուզենք ընելու. մէկ փնտրին տեղը երկու փնտս կրել. կուզենք մեղք դործել, զի՞ծ բարկացընել, հողինիս ալ կորսընցընել: Չէ, սիրելի որդիք, պէտք է համբերենք, պէտք է ինչ սիրոյն համար կրենք, պէտք է խելուքնիս պառկեցընենք որ անձ մեզի անիրաւութիւն ընողներուն ձեռքովը կուղէ բարիք ընել՝ ալ դիւնք վաստակընենք, ու ասանկով մեր կամքն ինչ կամքին հետ համակերպել: Ի՞նչպէս կըլլայ. Քն տէրն մեր որդի ինչ ըլլալով, Թէ և բոլորովին անմեղ, Թէ և ամենին ապաշխարանք ընելու պէտք չունէր, այսու ամենայնիւ անանկ մեծ համբերութեամբ սոսկալի անիրաւութիւններ մեզի համար կրեց. իսկ մենք այսչափ մեղաւոր ըլլալով, ու ապաշխարանք ընելու այսչափ մեծ կարօտութիւն ունենալով, կը վայլէ՞ որ անհամբեր ըլլանք, ու չիկրենք սիրով ինչ նախատինք ու անիրաւութիւն որ կը թողու անձ մեզի ուրիշներէն կրելու: Ո՛հ, ասիկայ նշան է որ ճշմարիտ քրիստոնեայ չենք, Յի ճշմարիտ հետևող չենք:

Հիմայ առջի խօսքերնիս դառնանք: Թէ որ Քն տէրն մեր անմեղ ըլլալով՝ դատապարտուեցաւ որ մեռնի, դո՛ւնէ իր անմեղութեանը համար մեկալ պատիժները պէտք էր Թեթեւցնէին: Բայց ասանկ չըլին. իր անմեղութիւնը պատճառ եղաւ որ աւելի սաստկացընեն իր չարչարանքները, և աւելի նախատական ընեն իր մահը: Վասն զի Թէ որ իր վրայ յանցանք մը դրած ըլլային նէ, ինչ որ օրէնքը պատիժ կը սահմանէր ան յանցանքին՝ այնչափ միայն պէտք կըլլար որ պատիժ տային իրեն. բայց որովհետեւ իր անմեղութիւնն յայտնուեցաւ ու ճանչցան, ասկէց առաջ եկաւ որ չափ ու սահման չիդնեն զինքը տանջելու, ամեն մարդ կրցած չարիքն ընէ իրեն, որը ոտքով հրէ, որը ապտակ զարնէ, որը երեսը թըքնէ, նախատան զինքը, ձաղկեն, փշով պսակեն, ու ետքը՝ ետքը աւազակներու հետ խաչեն: Սոսկալու բան, անձ

երկնի և երկրի տէրը՝ անզգամ դահիճներու ձեռք ինկած, աս կերպով նախատուիլ ու չարչարուիլ յանձն առաւ:

Սուրբ թծածինը հոն էր, ու իր աչքին դիմացը կը նեխն Հրեաները աս ամեն անզգամութիւնները. մանաւանդ Յոր ձաղկեւնին տեսաւ, որ աշխրբքիս մէջն աւանակ սոսկալի բան չէր տեսնուած: Քաշեցին զինքը սիւնի մը քով, ինքիրեն ձեռուընները սիւնին երկընցուց որ կապեն, ու մէկէն անգութ դահիճները սկիստ չուանով զինքը հոն կապեցին բարբարոսաբար, գլխէն ինչուան ոտքը հանուեցուցած: Ո՛հ, ինչ ամօթ ու պատկառանք կրեց հոն տեղն Յո: Թող լսեն անպարկեշտ հագուող սղաքն ու աղջիկները, էրիկ մարդիկ ու կնիկ մարդիկ, ու յիշեն որ Յո իրենց մեղքերուն համար աս ամօթը քաշեց՝ մերկ կապուելով սիւնին: Անգութ դահիճները սկսան խարաղաններով ան փափուկ մարմինը ծեծելու. առջի հարուածը տեսաւ չիտեսաւ սուրբ թծածինը՝ մարեցաւ ինկաւ. քիչ մը ատենէն ուշը վրան դալով, աչքը վեր վերցուց տեսաւ իր միածին սիրելի զաւակն անանկ վերքերով լեցուած՝ մարմինն անանկ պատռաւած՝ որ ոսկորները կը համրուէին, ինչպէս ինքը Դաւիթ մարդարէին բերնովը կը դանդառի. «Թուեցին զամենայն ոսկերս իմ», (Սղ. իմ. 17:) Սիրտ չի դիմանալու բան. դահիճներուն ամեն մէկ զարնելուն՝ մէյմէկ փոս կը բացուէր Յոի նր մարմնոյն վրայ. ու թէ և արունջուայ ոտքէն ինչուան գլուխը վերք էր, ու վրան ողջ մաս չէր մնացեր ծեծելու, այսու ամենայնիւ ան կատաղի գազանները չէին դադրեր զարնելու, վերքերուն վրայ նոր վերք, խոցերուն վրայ նոր խոց կը բանային, ինչուան չեմ գիտեր ինչ բանէն շարժեցաւ դահիճներուն մէկը, ու կտրեց չուանը՝ որով Յոր սիւնին կապեր էին: Ան ատենն Յո հազիւ զինքն զգեստներուն քովը ձգեց, առաւ ծածկեց մարմինը. բայց ուր որ կէցեր էր նէ՝ արիւնը լիճ մը ըրեր էր, ու քալելու ատեն ուր որ կը կոխէր նէ՝ արունոտ ոտքին նշանը կը թողուր:

Աս պատմութիւնը լսելէն ետքը՝ հիմայ երևակայեցէք ինչ կսկիծ ինչ չարչարանք քաշեց Յո անողորմ դահիճներուն զարկած ատենը: Հրէից օրէնքը կարգիւր որ յանցաւորի մը քառասուն հարուածքէն աւելի

չիտան, ու թէ որ աւելի տային նէ՝ յանցաւորը վատա-
նուն կըլլար: Անոր համար Հրեաներն ի՞նչ ըրին. Յոր
վատանուն ընելու համար՝ չէ թէ միայն քառասունէն ա-
ւելի զարկին, այլ այնչափ ծեծեցին որ հարուածքնե-
րուն համբանքը հասաւ ինչուան վեցհազար վեցհարիւր
վաթսուերովեց, ինչպէս սուրբ Բեռնարգոսը կը հա-
տառէ: Եւ որովհետեւ դատաւորը չէր որոշած ոչ զար-
նոյններուն թիւը, ոչ զարնելու գործիքնին, և ոչ որ-
չափ ատեն սխառը զարնէին, անգուժ Հրեաները հինգ-
հարուր հոգի մէկըմէկու ետեւէ յաջորդեցին, ինչպէս
ասիկայ ալ սուրբերուն մէկուն տէսիլքի մը մէջ յայտ-
նուեցաւ. ոմանք փշոտ գաւազանով, ոմանք ծանր եր-
կըթէ փուշ կապած չուանով, ոմանք ճանկեր ունեցող
շղթայով, անանկ երկան ատեն ծեծեցին, ինչուան բո-
ւոր երակները կարտեցան, մտերը բզկի բզկի եղան,
ոսկորները բացուեցան, արիւնը ամմեն դիէն կըվազէր,
ու մարդու կերպարանք չիմնաց վրան, ինչպէս Եսայի
մարգարէն առաջուց ըսեր էր. «Տեսաք մէք զնա, և ոչ
գոյր նորա տեսիլ. այր մի՛ ի հարուածս, և գիտէ համ-
բերել ցաւոց» (Ես. ԺԳ. 3): Ի՞նչ տեսակ մարգիկ
էին ան Հրեաները, որ գազանը զիրենք ծներ էր, որ
գազանն իրենց կաթ տուեր էր: Ան ի՞նչ ցաւ, ան ի՞նչ
կսկիծ, ան ի՞նչ հոգեվարք եղած է Յսիին քաշածն ան
երկան ու անողորմ ձաղկանքին ատենը. տապահով կըր-
նայ ըսուիլ, որ աշխրջբիս մէջ մէկը չէ եղած անանկ
ցաւ քաշող. «Տեսէք թէ իցէ՞ն երբեք ցաւք ըստ ցա-
ւոցս լեալ, որ ի վերայ իմ հատին» (Եբեմ. ԴԲ. 12): Իրաւ է որ մարտիրոսներէն շատը սատակ ցաւեր
քաշեցին. բայց ոմանք ներսէն միայն առանց դրսուանց
չարչարուելու, ոմանք ալ դրսի չարչարանքներ՝ առանց
ներքին ցաւերու. բայց Քն տէրն մեր դրսէն ալ ներ-
սէն ալ, հոգւով ու մարմնով ցաւերու մէջ էր: Իրաւ
է որ մարտիրոսներէն շատերը բոցերով սողոցներով ա-
նիւններու տակ՝ երկըթէ փշերու վրայ քաշկըռտուելով
տանջուեցան. բայց ոմանք նոյն ամենակարողութեանը
հրաշքովն ան տանջանքներուն մէջը ցաւ չըզգացին, ինչ-
պէս Բաբելոնի հնոցին մէջ իրեք մանկանցն եղաւ, որ
չորս դինին բոցերը պատած՝ իրենք ուրախ զուարթ
զնա՞ծ կը փառաբանէին. ոմանց ալ տանջանքն անանկ քիչ
զգալ տուաւ նա՞ծ, որ կրցան դիմանալ. բայց Քն տէրն

մեր Իմ արդարութեանը լիութիւն հասուցումը ընելու համար մեր տեղը, Թողուց որ իր մարդկութիւնը չարչարուի որչափ որ մարդկօրէն կրնայ չարչարանք քաշուիլ. ուստի իր կուսածին մարմինը կարգէ դուրս փափուկ ըլլալով, շատ աւելի սաստիկ ցաւ կը զգար ան անողորմ հարուածներէն: Անոր համար իր քաշած ցաւերն առնանկ դառնակսկիծ էին, որ իրմէն ուրիշը չէր կրնար զիմանալ անոնց:

Հիմայ հոս է տեսնելու բանն որ հրեաներուն անգը. Թու թիւնը ինչ աստիճան հասաւ: Արովհետեւ Յիմար մինը բոլոր վերաւորուած՝ ուրիշ տեղն ողջ չէր մնացեր բաց ի գլխէն, մտածեցին որ գլուխն ալ չարչարեն. ու լսած ըլլալով որ ոմանք զինքը հրէից Թագաւորը կոչեր էին, տանջելուն հետ զինքը ծաղր ալ ընելու համար՝ աշխըրբիս մէջ չիլտուած չարութիւն մը հնարեցին. խոշոր ու սկինգ փշերէ պսակ մը շինեցին Թագի ձեռով՝ որ բոլոր գլուխը ծածկէ, ու գլխուն վրայ դրած՝ այնչափ վրայէն կոխեցին որ փշերն ինչուան ըլլէին անցան, և ընթուկներէն դուրս ելան: Ո՛հ ինչ կսկիծ ինչ ցաւ էր Յիմին քաշածն այնչափ խոցերէն որ՝ ան փշերն իր փափուկ գլխուն վրայ բացին, որ մարդուս ամենէն զգայուն տեղն է, ուր որ ամեն ջիւերն ու երակները կրսկսին, ուր որ հոգւոյն գլխաւոր կայեանն է: Թէ որ մարդուս սոսկում կը բերէ լսելն որ բռնաւորները մարտիրոսներուն ըզուռեցին ու մսին մէջը ասեղ խոթել կուտային, թէ որ սլաքի փուշ մը մարդուս ոտքը մտնելով այնչափ կը ցաւեցնէ նէ, Թող ով որ կրնայ երևակայէ ինչ ցաւ՝ ինչ կսկիծ էր Յիմին քաշածն այնչափ փշերէն որ գլուխը ծակծակեցին: Ետքը կատաղի գազանները Յիմին ամեն վերքերուն ցաւը մէկէն նորոգելու համար քաշեցին հանեցին հագած զգեստն որ մարմնոյն վրայ կրպած էր, ու կարմիր զգեստի մը կտոր հագուցին. ձեռքն ալ Թագաւորական գաւազանի տեղ՝ եղէգ մը տուին, ու աջուրնէրը կապած՝ բոլորալիքն առին, իր Թագաւոր ըլլալը ծաղր ընելու համար. որն երեսը կը թքնէր, որն ապտակ կը զարնէր, որը մորուքը կը քաշէր, և ամենքը տեսակ տեսակ նախաափնք կընէին իրեն: Իսկ ինքն ինչ կընէր, ինչ կըսէր: Եսայի մարգարէն կուտայ սպասախանը. «Եւ նա առ վախն ոչ բանայ զբերան իւր» (Ես. ծգ. 7.) ձայն չէր հաներ.

բերանը չէր բանար, դանգառ մը չէր ընէր, ամմեն բան մեզի համար խելքէ մտքէ վեր համբերութեամբ կը քաշէր, իր ցաւերը՝ իր նախաախնքները՝ իր ամլնչնալը՝ բոլորն ալ մեր մեղքերուն ապաշխարանք ու հատուցում երկնաւոր հօրը կը նուիրէր:

Մտածենք քիչ մը, սիրելի որդիքս, ո՞վ է աս բաները քաշողը, ո՞վ է ասանկ նախատուողը: Թէ որ իշխանի մը՝ Թագաւորի մը՝ կայսեր մը զաւակը տեսնէինք որ իր հպատակներուն համար աս բաները քաշէր, որ պէս զի զիրենք գերութենէ ու մահուընէ խալըսէ, ո՞չ ինչպէս կը զարմանայինք կապշէինք կը մնայինք իր աղէկութեանն ու աղնիւ սրաին համար: Բայց ոչ իշխան մը, ոչ Թագաւոր մը, ոչ ինքնակալ մը, որչափ ալ նրբեղած ըլլան, ասանկ բան չըրին հպատակներուն համար: Իսկ մեզի համար աս բանս ընողն ո՞վ է. որդին ինչ, Թագաւորաց Թագաւորը, երկնի և երկրի ինքնակալը, ձեռն ամենակարող՝ որ ոչնչէն ստեղծեց արեւն ու լուսինը, աստղերն ու բոլոր աշխարհքս. ձեռն՝ որ մէկ վայրկենի մէջ կրնայ ջնջել ոչինչ դարձնել ամմեն Թագաւորները, աշխրջիս ամմեն արարածները. ձեռն՝ որ բուն ծառայելը փառք կը սեպեն իրենց բոլոր հրեշտակները. ինքը յանձն առաւ դալ ապաշխարել մեր տեղը, մեզի համար այնչափ ցաւ կսկիծ ու չարչարանք քաշել, մեզի համար նախատուիլ անարգ զինուորներէն, խառնիճաղանջ Ժողովուրդէն, ու անուանարկ դահլիճներէն: Ո՞վ կրնար հաւատալ որ ձեռն այսչափ ուզէ խոնարհիլ, այսչափ բան ուզէ քաշել մեզ փրկելու համար, մեզի արքայութեան փառքը վաստակելու համար: Ի՞նչ ենք մենք ինչ առջին, անարգ ու գանելի որդերէն ալ վար, բոլորովին ոչինչ ենք. բայց ձեռն որ մէկու մը չի կարօտիր, որ երկնի և երկրի տէր է, այսչափ բան ըրաւ մեզի համար: Ո՞վ անդեղմ մեղաւորներ, թէ որ յանկարծ ձեզմէ հոս դտնուող կայ նէ, կարելի բան է որ դեռ չիմանայիք ինչ մեծ բարութիւնը, ինչ մեծ ողորմութիւնը ձեր վրայ. կարելի բան է որ դեռ չիճանչնաք ինչ մեծ սէրն որ ձեր վրայ ունի. կարելի բան է որ դեռ չուզէք դարձի դալ ու սիրել ասանկ բարեգութ ու սիրելի տէրը. կարելի բան է որ դեռ չիգադրիք զինքը բարկացնելէն, իրեն դէմ ընելէն ձեր մեղքերովը: Ի՞նչ դաղանի սիրտ պիտոր ըլլայ ձեր սիրտը, ի՞նչ հրէշ

ապերախառութեան պիտոր ըլլաք դուք . թէ որ գեռ
 չէք ուզեր ասանկ բարեգուծ տէրը սիրել, մեկդի գա-
 ցէք կրօն առաքեալը, զատուեցէք բանաւոր արարած-
 ներէն, վասն զի գաղաններէն ալ գէշ էք, նզոված
 էք . “ Եթէ որ ոչ սիրէ զտէր Յս, եղիցի նզովեալ, ” -
 (ձ ԿԻՐՆ . ԺԳ . 22 :) Ով անզեղջ մեղաւորներ, կարելի
 բան է որ գեռ չի հասկընաք որչափ ծանրագին բան է
 հոգինիդ . որդին ինչ անիկայ գնելու՝ սատանային գե-
 րութենէ փրկելու և դժոխքէն խալըսելու համար, չէ
 թէ արծաթ ոսկի ու բոլոր աշխրբքիս գանձը վճարեց,
 այլ իր անգին արիւնն անտանելի չարչարանքներու մէջ
 թափելով . “ Ոչ ապականացու արծաթեղինօք և ոս-
 կեղինօք փրկեցարուք, այլ պատուական արեամբն Քրիս-
 տոսի, ” (ձ ՊԵՐԷ . ձ . 18 :) Իսկ դուք անանկ անարգ
 բանի տեղ կը գնէք ձեր հոգին, որ զգայական կըքի մը
 համար՝ քիչ մը ակտորժ զգալու համար՝ վայրկեան մը
 սրտերնուդ ուղածն ընելու համար՝ թեթեւ շահու մը
 համար՝ անցաւոր փառքի մը համար՝ ոտքի տակ կառ-
 նէք զանիկայ, սատանային կը ծախէք նորէն, ու դժոխք
 երթալու վտանգին մէջ ամիսներով ու տարիներով կը
 թողուք զինքը՝ առանց հոգերնիդ ըլլալու : Իսկ դուք
 անանկ անարգ բանի տեղ կը գնէք ձեր հոգին, որ փր-
 կութեան հասնելու համար քիչ մը համբերել՝ մահա-
 ցուցմունք մը ընել՝ թեթեւ ապաշխարանք մը քաշել՝ ձեր
 կեանքը քրիստոնէաբար անցընել չէք ուզեր : Ո՛ր է խե-
 ւուրնիդ, կրօն սուրբ Օգոստինոս ապշելով, ո՛ր է խո-
 հեմութիւննիդ, ո՛ր է ընտրողութիւննիդ . այնչափ
 հոգ, այնչափ ջանք կրնէք ամեն բանի, իսկ անգին հո-
 գիններնուդ վրայ կամ քիչ կամ ամենևին հոգ չունիք :
 Ով մեղաւորներ, կարելի բան է որ գեռ չի հասկընաք
 ինչ մեծ չարիք է մեղքը, ու ինչ ծանր պատիժներու
 արժանի ինչ արգարութեանն առջին : Թէ որ հոս ձեր
 մէջն ալ կան գեռ չի հասկըցողներ, թող նորէն դառ-
 նան եկած կիրակի Յսին ուրիշ չարչարանքներն ու մահն
 ալ լսելու . յուսամ որ ան ատենը հասկընան, ու ա-
 կէց ետքը դադարին մեղանչելէն, ըրածնուն վրայ ապաշ-
 խարեն, ու իրենց հոգւոյն փրկութիւնն ապահովեն :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԵՂ .

Յձին խաւելաւէանն ու ճահուանը Վրայ .

Լնցած կիրակի լսեցիք Յձին քաշած չարչարանքները՝ անգութ հրեաներուն զինքը ծեծած ու փշով պսակած սաւերը . հիմա սիրտը լսէք , սիրելի որդիք , ինչ անգութութիւն ու ինչ բարբարոսութիւն որ անկէց ետքն ինչուան իր մահն անոնցմէն քաշեց :

Պիղատոս Յձին անմեղութիւնն յայտնի ճանչնալով , ու սիրան առաջ չերթալով վճռելու որ զինքն սպաննեն , առ հնարքն աւբանեցուց զինքն ազատելու : Կատաղաբար զինքը ծեծեւնէն՝ փշով պսակեւնէն՝ և ամմեն ուրիշ չարչարանքներն իրեն տալերնէն ետքը , մտածեց որ պալատին մէկ բարձր կողմէն զինքը ցցնէ ժողովրդեան , յուսալով որ ան ցաւալի վճռակիւն մէջը զինքը տեսնելով գլխէն ինչուան ոտքը վէրքերով ծածկուած՝ չորս գիէն արունները վազած՝ մարդու կերպարանքէն ելած՝ սրտերնին շարժի գթան ու թողուն որ զինքն ազատէ : Մտածածն ըրաւ . հանեց Յձը բայ վերնատուն մը , և անկէց ցցնելով զինքն ամմենուն՝ ըսաւ . “ Ահա այրդ ցձեղ , տեսէք անիկայ ” որ այնչափ ատեցիք , այնչափ հալածեցիք , տեսէք որ մարդու կերպարանք չէ մնացեր վրան . դուք կը վախնայիք որ ձեր թագաւորն ուղէ ըլլալ , տեսէք որ քան զամմեն դերի ողորմելի դարձեր է , վերէն ի վար վէրք արուն թաթախ . կարելի բան է որ դեռ չողորմիք վրան . ասկէց աւելի չարիք ինչ կուզէք ընել իրեն : Աս սրտաշարժ տեսարանը , Յձին խեղճ կերպարանքը , պէտք էր որ հրեաներուն դուրսը շարժէր , սրտերնին կակրել ցնէր . բայց անոնք անգութ գազաններու պէս՝ աւելի կատաղած , սկսան պոռալ կանչել որ Յձը խաչել տայ , սպաննել տայ . “ Բարձ ի մէնջ , բարձ ի մէնջ , և հանգդա ի խաչ , ու որչափ աւելի կըսէր իրենց Պիղատոս ու ըսելէն շունչը կը հասներ որ Յձի վրայ յանցանք մը չէր գտներ , չէր կրնար մահապարտ ընել զինքը , ա-

նոնք այնչափ աւելի կը պոռչտային՝ որ խաչել տայ զինքը . “ Խաչեսցի , , : Ասանկ կը լլայ երբոր մարդուս վրայ ախտ մը սաստիկ կը տիրէ , կը կուրնայ ան ախտէն , ալ չի ճանչնար ճշմարտութիւնը , ալ պատճառ չի հասկընար : Տեսէք թէ ինչպէս հարկաւոր է ախտերն աւաջուց քանի որ սղախի են՝ զսպել . վասն զի մէյմը որ մեծնան , անանկ կը կուրցընեն զմարդն որ՝ չեն թողուր ճերմակը սեէն որոշել , ու մեծ մեծ մեղքերու մէջ կը ձգեն : Ասանկ եղաւ անզգամ Հրեաներուն ալ . իրենց Յմի դէմ սաստիկ ատելութենէն կուրցած , որչափ ալ Պիղատոս Յմի անմեղութիւնը կը ցընէր ու պատճառ մը չիկայ կրտէր զինքը դատապարտելու , անոնք չէին հասկընար ու Յմի մահը կուզէին տեսնել : Պիղատոս աս հնարքն ալ բանեցուց . սովորութիւն ունէին Հրեաները որ մեծ տոներուն յանցաւոր մը կը խալըսէին . ան ատենը Բարաբբա անունով խռովարար աւազակ մարդասպան մը կար բանալ . Պիղատոս բանտէն բերել տուաւ զինքը , Յմի հետ մէկտեղ ժողովդէան դիմացը հանեց , ու հարցուց որ երկուքէն որը կուզէին որ խալըսէ , Յիսուսը՝ չէ նէ Բարաբբան . յուսալով որ Յմին աւելի ուզեն շնորհք ընել՝ որ ամենեւին յանցանք մը չունէր , քան թէ Բարաբբային պէս սոսկալի չարագործին : Բայց դեռ Պիղատոս խօսքը չիմընցուցած , ամենքը մէկբերան պոռալ սկսան որ Բարաբբան արձրկէ , ու Յմը դատապարտէ . “ Մի՛ զգա , այլ զԲարաբբա , , (Յ՛ . ԺԷ . 40 :) Ինչ դժոխային դիւական չարութիւն . ասկէց մեծ անարդանք կրնար ըլլալ Յմի , ասկէց աւելի կրնար խոնարհել . որդին Կայ , երկնի եւ երկրի թագաւորը տեսաւ որ զինքը չարագործ աւազակի մը հետ՝ Բարաբբայի պէս մարդասպանին հետ կը բաղգատէին , ու չէ թէ մինակ բաղգատէլ՝ այլ նաեւ անկէց վար կը դնէին զինքը . ու մեր սիրոյն համար , մէջի ամենն ամօթ ու խոնարհութիւն թէթեւցընելու համար , անանկ մեծ անարդանքն ու ամօթը յանձն առաւ : Բայց որչափ ինքնահաւան քրիստոնէականեր կան , որ աս Յմի տուած օրինակը տեսնելէն ետքն ալ չեն ուզեր քիչ մը խոնարհիլ :

Պիղատոս երբոր տեսաւ որ իր ըսած խօսքերն ու բանեցուցած հնարքները պարապ էլան , վախնալով որ չըլլայ թէ Հրեաներուն ուզածը ջընելով կայսեր երեսէն

կոյնայ, միայն մարդկային նկատմունքի համար, ինչպէս շատերը կրնեն՝ անարգ արարածի մը տհաճութիւն չի տալու համար զի՞ծ բարկացընելով, Հրեաներուն խօսքին պառկեցաւ, Բարաբբան արձըկեց, ու Յնն անոնց ձեռքը մատնեց որ սպաննեն։ «Արձակեաց նոցա զԲարաբբայն, և զՅիսուս մատնեաց կամաց նորա», (Ղ. Իգ. 25)։

Մէյմը որ Հրեաներուն ձեռքը մնաց Յն, ու զինքն սպաննելու հրամանը ձեռք ձգեցին, մօտիկ ըրէք հիւ մայ ըրած բարբարոսական անգթութիւննին ու սոսկացէք։ Գիտէք որ քրիստոնէութիւն ու մարդկութիւն եղած տեղուանք՝ դահիճները խեղճ մահապարաներուն հետ ինչ կարեկցութեամբ կը վարուին, մեռցընելու գործիքը չեն ցցընէր իրենց, թողութիւն կը խնդրեն իրենցմէ, ամմեն զգուշութիւն կրնեն՝ իրենց վիշտն ու տանջանքը չեկցընելու համար։ Իսկ անգութ Հրեաներն ի՞նչ զգուշութիւն բանեցուցին Յնի։ Թէ որ խաչել կուղէին զինքը, հերիք էր որ խաչի մը վրայ հանէին զինքը, թողութիւն որ մեռնէր. բայց ասով միայն իրենց գազանային սիրտը չէր կշտանար։ Երկու սոսկալի գերան մէկգմէկու գամած ծանր խաչ մը շինեցին, ու չէ թէ միայն աչքին առջև դրին՝ այլ նաև իրեն շալկել տուին։ Առջի քաշած չարչարանքներէն, թափած արիւնէն, վէրքերուն ցաւէն, հազիւ ոտքի վրայ կրնար կենալ Յն. բայց անգութ գազանները զինքը քէցցին որ ան ծանր բեռը տանի, ու տանի կէսօր ատեն՝ Երուսաղէմ քաղքին փողոցներուն մէջէն՝ չորս դին դահիճներ պատած՝ փողերով թմբուկներով ամմենուն առջին զինքը խայտառակ ընելու համար։ Երկան էր ճամբան ինչուան Գողգոթա լեռը՝ ուր որ զինքը խաչէին պիտոր, վրան ուժ չիկար, ուսին վրայ ալ անանկ ծանր բեռ առած, չէր կրնար քալել, քանի մը անգամ ալ գետինն ինկաւ. ու անդգամ դահիճները վրան գթալու տեղը աւելի անգթանալով, որը ձեռքով՝ որն ոտքով՝ որը գաւազանով՝ որը նիզակին ծայրովը՝ զինքը անասունի մը պէս կը հրէին առաջ կը քէչին։ Կարելի բան է որ այնչափ բաղմութեան մէջ մէկը չիգտնուէր սիրտ ունեցող որ զգար ու քիչ մը գութը շարժէր Յնին վրայ. ամմնքը զինքը կը նախատէին, ամմնքը կը հայհոյէին, ամմնքն իրեն դէմ էին, իբրև թէ աշխրբիս մէջ ամ

մեն չարագործներէն գէշն ըլլար: Հազիւ քանի մը բա-
րեպաշտ կնիկներ գտնուեցան՝ որ լալով իր գիմացն ե-
լան. Յն ալ իրենց կարեկից ըլլալով՝ ըսաւ. Մի՛ լաք իմ
վրաս, ես սիրով յանձն առած եմ սա ապաշխարան-
քը բոլոր աշխրջիս մեղքերուն համար. իմ վրաս մի
լաք, այլ ձեր վրայ ու ձեր զաւկըներուն վրայ լացէք.
“Դստերք Երուսաղէմի, մի՛ լայք ի վրայ իմ, այլ լա-
ցէք ի վերայ անձանց և ի վերայ որդւոց ձերոց”: Բայց
սա խօսքէս ետքը բան մըն ալ ըսաւ, որ պէտք է սոս-
կում բերէ նաև խստացած ու անզեղջ մեղաւորնե-
րուն. “Զի եթէ ընդ փայտ դալար զայս առնեն, ընդ-
չորն զինչ լինիցի”: (Ղ. 1. Խ. 27.) այսինքն թէ որ ես
անմեղ ըլլալով կանանց ծառ մըն եմ, ու սոսկ մեղաւո-
րի կերպարանք առնելու համար՝ այսչափ ապաշխա-
րանք պէտք է որ քաշեմ, այսչափ ցաւերու և չարչա-
րանքներու համբերեմ, հապա իրօք մեղաւոր եղողնե-
րուն ինչ պիտոր ըլլայ՝ որ չոր փայտի պէս են կրակը
ձգելու միայն յարմար. ինչ ապաշխարանքներ, ինչ
պատիժներ, ինչ չարչարանքներ պէտք է քաշեն: Հոս
ձայնը կը բարձրացնէ սուրբն Բոնաւենդուրա, ու կրսէ
մեղաւորներուն. “Մտածեցէք քիչ մը մեղքերնուդ
վրայ՝ որ բանի տեղ չէք դներ, մտածեցէք քիչ մը. թէ
որ մեր մեղքերն այնչափ պատիժ՝ այնչափ սոսկալի չար-
չարանքներ հասուցին Յնի, որ ամենակն մեղք մը չու-
նէր, ով կրնայ պատմել ինչ սաստիկ պատիժներ ու
տանջանքներ կրելու արժանի ենք մենք՝ որ այնչափ
մեղք գործեր ենք ու կը գործենք, ու իրաւցընէ մե-
ղաւոր ենք: Թէ որ նոյն արդարութիւնն այնչափ խիստ
եղաւ իր միածին որդւոյն վրայ՝ մինակ մեր մեղքերն իր
վրայ առած ըլլալուն համար, անանկ որ չուզեց ներել
իրեն ան սոսկալի չարչարանքները չիքաշած, “Որ յիւր
որդին ոչ խնայեաց”, (Հով. 2. 32.) ով կրնայ բա-
ցատրել ինչ սաստիկ պիտոր ըլլայ նոյն արդարութիւնը
մեզի պէս անարգ որդերուն վրայ, թէ որ չապաշխա-
րենք մեր ըրած այնչափ մեղքերը: Ինչպէս կըլլայ՝
չեմ գիտեր. որդին նոյն մեր մեղացը թողութիւն առնե-
լու համար՝ պէտք եղաւ որ իր անգին արիւնն անտա-
նելի չարչարանքներով թափէ, ու մենք դեռ չենք հա-
կընար ինչ մեծ չարիք է մեղքը, ու ինչ սաստիկ պա-
տիժ արժանի նոյն արդարութեանը տալին: Ան սոսկալի

տանջանքները՝ որ ամ մեղաւորներուն քաշել տայ պիտոր յաւիտեան դժոխքին մէջ՝ կիմացընեն մեղի մեղքին ինչ մեծ չարիք ըլլալը . ան զարհուրելի պատիժը որ ամ երկրիքի հրեշտակներուն աչք մը բանալու գոցելու տան հպարտութիւն ընելնուն համար տուաւ , կիմացընէ մեղի մեղքին ինչ մեծ չարիք ըլլալը . աշխրբիս ամ մեն չարիքն որ մեղքէն առաջ եկած են՝ կիմացընեն մեղի մեղքին ինչ մեծ չարիք ըլլալը . բայց աս բանիս վրայ խելուընիս բոլորովին պառկեցընելու համար՝ հերիք է մտածելն որ ամ և ոչ իր միածին որդւոյն ուղեց ներել ու մեր մեղացը թողութիւն տալ ինչուան որ ծանր պատիժներ՝ ծանր չարչարանքներ քաշել չիտուաւ նէ իրեն . “ Որ յիւր որդին ոչ խնայեաց , : Ով մեղաւորներ , քիչ մը մտածեցէք մեղք գործելէն առաջ , նայեցէք ինչ է ըրածնիդ . դուք մեղքը բանի տեղ չէք դրներ , բայց անանկ մեծ բան է՝ որ անոր ճարն ընելու համար ան որդին իր արիւնը տուաւ սաստիկ չարչարանքներ քաշելով : Աշխրբիս բոլոր ապաշխարանքներն ալ ընելու ըլլաք , ձեր ըրածին հետ մէկտեղ ալ դնէք որչափ ապաշխարանք որ ուրիշներն ըրած են , քանի որ աշխարհքս աշխարհք է , որչափ աղօթք որ բոլոր սուրբերն ըրած են , որչափ արիւն որ ամեն մարտիրոսները թափած են , որչափ արդիւնք որ սուրբ ամածինը վաստակած է , թէ որ ասոնք բոլորը մէկտեղ դնելու ըլլաք , այսու ամենայնիւ չեն բաւեր Աստուծոյ թողութիւն առնելու մէկ մեղքի մը համար առանց Յիսուսին չարչարանքներուն , այսինքն մեղքի մը թողութիւն չէր ըլլար՝ թէ որ որդին անոր համար ապաշխարանք ըրած չըլար , ու ան մեղքին համար իր արիւնը թափած չըլար , կեանքը տուած չըլար : “ Այսպէս պարտ էր չարչարել Քրիստոս . (Ղ. Ի. Ի. 48 :) Դեռ չէք հասկընար մեղքին ինչ մեծ չարիք ըլլալը . դեռ կրնաք սիրտ ընել մեղք գործելու :

Դեռ չիմընցաւ Յի. քաշածը , մտիկ ըրէք դեռ ինչ ցաւեր . ինչ կսկիծներ պէտք եղաւ որ քաշէ մեր մեղքերուն համար : Խաչը կռնակն առած այնչափ ցաւերով Գողգոթա լեռը հասածին պէս , նորէն բարբարոս հրեաները քաշեցին հանեցին վրայէն կարմիր զգեստը՝ որ բոլոր վերքերուն կպած ու չորցած էր . ո՛հ , ինչ կսկիծ էր ան որ քաշեց բոլոր մարմնոյն վերքերը նորէն

բացուելու ատեն: Եւքը հանուեցուցած հրեցին ձգեցին զինքը խաչին վրայ. երևակայեցէք մէկ անանկ վերքերով լեցուած մարդ մը երբոր պինդ գերանի մը վրայ կը պառկեցնեն ան՝ ինչ սոսկալի ցաւ է քաշածը: Օրէնքին հրամայածն ան էր որ յանցաւորը խաչին վրայ չուանով կապեն. բայց անգուծ գահիճները հաստ ու երկան գամերով գամել ուզեցին Յնը խաչին վրայ, որպէս զի աւելի սաստիկ չարչարուի: Խոշոր ուրադով մը սկսան նախ մէկ ձեռքը գամել. ցաւին սաստկութենէն՝ որ ձեռքին մէկ կողմէն մէկալ կողմը ծակած ատենը զգաց՝ ջլերը քաշուեցան, անանկ որ՝ մէկալ ձեռքը չէր հասներ բացած ծակերնուն, ու գահիճները քաշելով հասուցին. երևակայեցէք քաշած ցաւը: Բայց ամենէն սաստիկ ցաւն ոտքերը գամած ատեննին զգաց, կրսէն սրբոց եղած յայտնութիւններէն առնելով, այս ինքն երբոր երկան գամը ծակեց անցաւ ոտուրներուն հաստ ոսկորներուն մէջէն՝ ուր որ բոլոր ջլերը կը միանան. ո՛հ, ինչ բաւ, ինչ կսկիծ էր անիկայ. անոր համար Գաւիթ մարգարէին բերնովը սաղմոսին մէջը մասնաւոր իր աս ցաւը կը յայտնէ՝ ըսելով. « Ծակեցին զձեռս իմ և զոտս » (Սղ. իմ. 18):

Ասիկայ ալ չիբաւեց հրեաներուն անգուծ սիրան յադեցնելու. ամեն նախատինք ամեն անարգանք իրեն ընելու համար, երկու աւազակներու մէջ մտածեցին զինքը խաչելու: Վասն զի տեսան որ Յնը բանի մը վրայ բերանը չիբացաւ գանգատելու՝ բայց միայն երբոր Գեթսեմանիին պարտէզը գնացին զինքն աւազակի մը պէս բռնելու. « Իբրև ի վերայ աւազակի՞ ելիք սուսերօք և բրօք ունել զիս » (Մկ. ԺԳ. 48): Ուրեմն, ըսին մէջերնին, աւազակ սեպուելու նախատինքն ամեն անարգանքէն եւել իրեն անտանելի կերևնայ, ուրեմն աւազակի տեղ գնենք զինքը: Ուստի հերիք չիսեպեցին Բարաբբայի պէս չարագործ աւազակէն վար գնել զինքը, ուզեցին երկու աւազակի հետ մէկատեղ քշել տանիլ զինքը Գողգոթա լեռն ու երկու աւազակի մէջ հոն զինքը խաչը հանել: Ինչ կրսէք աս չարութեանը, աս կատաղութեանը: Խաչին վրայ զինքը գամելէն ետքը, ուժով մը վեր վերուցին, լեռանը գլուխը տնկեցին, որ ամենքը կարենան տեսնել: Ինչ ամօթ, ինչ նախատինք. այ որդին, թագաւորներուն թագաւորը, բո-

լոր աշխրբքիս ստեղծողը, խաչի մը վրայ մերկ գամուած, երկու աւաղակի մէջ կախուած, բարձր ամմենուն աչքին առջին, ի՛նչ ամօթ, ի՛նչ նախատինք. ինքը կը գանգաթի Դաւիթ մարգարէին բերնովն ու կըսէ. “Ծածկեաց ամօթ զերեսս իմ. . . և եղէ յառակ նոցա : Զօր ամենայն նախատինք իմ առաջի իմ են, և ամօթ երեսաց իմոց ծածկեաց զիս , , . (Սղ. կԵ. 9. 12 : խԴ. 16 :) Իսկ խաչին վրայ քաշած ցաւն ո՞վ կրնայ պատմել. ձեռքը ոտքը գամերով գամուած, ու վերքերով ծածկուած արունթաթախ մարմինը ան գամերէն կախուած : Թէ որ ոտիցը վրայ կռթնէր, ոտուղներուն վերքերը կը պատռատէին կը մեծնային, ու սիրտը կը խշխշղնէին . թէ որ ձեռքերովը զինքը վէր բռնելու ըլլար, ձեռուղներուն պատռուածքը կը մեծնար, ու ոսկորները մէկզմէկէ կը բաժնուէին : Թէ որ գլուխը խաչին վրայ կռթնցնէր, փշերն աւելի ներս կը թափանցէին, գլխուն ոսկորին կը դիմանային . թէ որ վար ծռէր, կը տեսնէր գահիճներն որ զինքը կը նախատէին կը ծաղրէին ու կը հայհոյէին : Ո՛հ ինչ ցաւ, ի՛նչ կսկիծ, ի՛նչ տառապանք էր քաշածը :

Բայց այսչափ ցաւերուն մէջը կարելի բան է որ մէկն եղած չըլլայ, որ քիչ մը կարեկցի իրեն, քիչ մը օգնէ, քիչ մը մխիթարէ : Մխիթարանքի տեղ, երբոր ծարաւ ըլլալն իմացան՝ քացախ ու լեղի տուին որ խմէ . աս եղաւ իր ցաւերուն վերջի սաստիկութիւնը տուողը, այս ինքն մեռնիլ սիրտը կոտորած՝ այնչափ մարգկանց մէջ մէկը չի գտնելով որ իրեն օգնէ, զինքը քիչ մը մխիթարէ . “Հայեցայ, և ոչ ոք էր որ օգնէր . զմտաւ ածի, և ոչ ոք էր որ ի թիկունս հասանէր , , . (Ես. կԴ. 5 :) Մահապարտ մը որչափ ալ մեծ չարագործ ըլլայ՝ երբոր կախելու կը տանին, լճան խղճացողներ միշտ կը դբանուն, միշտ ըսողներ կըլլան՝ խեղճ մարդ . իսկ Յոն վրայ մէկ խղճացող մը չեղաւ . նաեւ իր աշկերանները թողուցին զինքն ու փախան, ինչուան իր երկնաւոր հայրը զինքը թողուցածի պէս ըրաւ, կարծես որ զինքը մոռցեր էր . “Աստուած ձեռ իմ, ընդէր թողեր զիս , , : Անանկ որ՝ որդին ան ամենէն թողած, ցաւերու անդունդի մը մէջ, իր թշնամիներուն համար աղօթք ընելէն ետքը, իր ամենասուրբ մայրը Յոհաննէս առաքեալին յանձնելէն ետքը, երկան հոգեւորք մը քաշելէն

եաքը, իր ամենասուրբ հոգին աւանդեց, իր մահուամբը լմնեցնելով աշխրբիս փրկագործութիւնը. « Իբրեւ առ Յն զքացախն հանդերձ լեղւոյն, ասէ. Ամենայն ինչ կատարեալ է. և խոնարհեցուցեալ զգլուխն, աւանդեաց զոգին » (Յ^Կ. Ժ^Ե. 30):

Բայց հրեաները՝ որ կենդանութեան ատենը զինքն այնչափ չարչարեցին ու նախատեսին նէ, գոնէ մեռնելէն ետքը քիչ մը իրեն խնայէին: Սոսկալո՛ւ բան. մարդ գտնուեցաւ մէջերնին, որ Յնի մարմնոյն դէմ ալ անգործութիւն ըրաւ. նիզակով սիրտը ծակեց՝ որ արիւնն ինչո՛ւն ետքի կաթիլը վաղէ լմննայ: Ո՛ւր լսուած է ասոր նման անգործութիւն, ասանկ բարբարոսութիւն ո՛ւր տեսնուած է: Ինչո՛ւն անզգայ արարածները սոսկացին աս բաները տեսնելով. արեւը խաւարեցաւ՝ գիշերուան պէս մութ եղաւ, ծովը մռմռալ սկսաւ, քարերը ճաթուեցան, գերեզմանները բացուեցան, շատ մեռելներ յարուցանուին, տաճարին վարագոյրը վերէն ի վար մէջ տեղէն պատուեցաւ, ու երկիրս անանկ սաստիկ շարժել սկսաւ որ՝ կարծես թէ աշխրբիս ետքը հասեր էր: Ուստի Դիոնեսիոս արիստագացին, ան մեծ իմաստունը, տեսնելով աշխրբիս ասանկ յանկարծ վերուվար ըլլալը, ըսաւ. « Կամ աշխրբիս տէրը կը չարչարուի, և կամ աշխարհքս կը քայքայի »:

Իրաւ էր ըսածը, այ որդին, երկնի և երկրի տէրը, խաչի մը վրայ կախուած անտանելի չարչարանքներու մէջ մեռաւ: Բայց ո՞վ էր զինքն այնչափ չարչարողը, ո՞վ էր իրեն այնպիսի անգործ ու նախատական մահ տուողը: Պէտք է խոստովանինք որ մենք էինք, մենք որ մեր մեղքերովն իրեն այնչափ ցաւ ու կսկիծ քաշել տուինք. մենք ենք պատճառն որ ինքը խաչին վրայ գամուած մեռաւ. թէ որ մեր մեղքերը չըլլային նէ, Յն այնչափ չարչարանք չէր քաշեր, հարկ չէր ըլլար իրեն որ խաչին վրայ մեռնի մեղի թողութիւն առնելու համար: « Ես եմ, ըսենք մենք ալ սուրբ Օգոստինոսին հետ, ես եմ, տէր իմ Յն, որ քեզի այնչափ չարչարանք քաշել տուի. ես եմ, որ քու մահուանդ պատճառ եղայ: Անզգամը կը մեղանչէ, և արդարն անոր պատիժը կը քաշէ. տէրն իր ծառային տեղը կապաշխարէ. ան մեղի համար չարչարանք կը կրէ. աս ի՞նչ բարութիւն, աս ի՞նչ ողորմութիւն »:

Ուրեմն թէ որ մեղքերն եղան Քմի գահիճները՝ որ զինքը ձալկեցին, փշով պսակեցին, և անանկ անդուծ ու նախատական մահուամբ զինքն սպաննեցին, դեռ կրնանք սիրտ ընել ատ անիծած մեղքերը գործելու. դեռ սրտերնիս առաջ կերթայ զիմ բարկացրնելու, անանկ բարեգուծ տէրը, որ այնչափ սիրեց զմեզ՝ որ իր անդին արունովը խալըսեց զմեզ սատանային գերու թենէն, մեր մեղքերուն կապերը քակելով. “Որ սիրեաց զմեզ, և ելոյժ զկապանս մեղաց մերոց արեամբն իւրով”, (Յայտն. Թ. 6:) Յնն աչուրնուս առջին տեսնելով՝ որ այնչափ չարչարուեցաւ, այնչափ ապաշխարանք քաշեց մեզի համար, մենք որ խեղճ մեղաւորներ՝ հազար անգամ դժոխքի արժանի ենք՝ ինչպէս կըլայ որ դեռ չիսորվինք մեր կրքերը մահացընել, մեր մարմինն իր բոլոր բաղձանքներովը խաչ հանել, ու պէտք եղած ապաշխարանքներն ընել: “Ինչպէս կըլայ, կըսէր լալով սուրբ Բեռնարդոսը, մեր տէրն արունծաւ թախ վէրքերով ծածկուած խաչէն վար կախուած, ու մենք ապաշխարանք ընելու տեղը՝ զուարճութիւն կը փնտրուենք, մենք մեղքէն ետ չենք կենար, սատանային աւելի կուզենք ծառայել՝ քան թէ ասանկ բարեգուծ տիրոջ մը”: Ետքը նոյն սուրբ վարդապետը Յմի բերնէն ասանկ կը գանգատի. “Ով իմ սիրելի ժողովուրդս, ինչո՞ւ է որ աւելի սատանային իմ ու ձեր թըշնամիին կուզէք ծառայել քան թէ ինծի. ես չեմ ձեր ստեղծողը, ես չեմ որ զձեզ աշխարհք բերի, զձեզ ինչուան հիմայ ամմեն վտանգէն պահեցի, ամմեն ունեցածնիդ տուի: Թէ որ աս չի բաւեր, դժոխքէն ալ զձեզ ազատեցի, արունովս զձեզ փրկեցի: Թէ որ աս բաներն աչուրնուդ քիչ կերենայ բայց սատանան ինչ բարիք ըրած ունի ձեզի. թող ցցընէ ձեզի համար քաշած չարչարանքներն ու նախատինքները, թող ցցընէ ձեզի համար ծակծրկած գլուխը, բացուած կողը, վէրքերով ծածկուած մարմինը: Ո՛հ ես փրկեցի զձեզ, ինքը չի փրկեց. ես ձեզի համար հազար չարչարանք անհուն վիշտ քաշեցի, ինքը միշտ ձեզի չարիք ընելու ջանացաւ. ինչո՞ւ ուրեմն ինծմէ աւելի անոր կուզէք ծառայել ասանկ սոսկալի ապերախաութեամբ”:

Ո՞ր սիրտը չի շարժիր Յիսուսին ըրած ասանկ արդար յանդիմանութենէն. ո՞վ կրնայ դեռ թիրտ ընել զինքը

վշտացնելու՝ իր ցաւերը նորոգելու՝ նորէն զինքը խաչ հանելու՝ մեղք գործելով . ինչպէս Պօղոս առաքեալը կրսէ՝ “Վերստին ի խաչ հանել անձանց զորդին ւնյ , և դարձեալ խայտառակել ,” (Եբբ․ Գ․ 6 :) Մանաւանդ թէ ո՞վ կրնայ չիզջալ ու չիցաւիլ՝ այնչափ անգամ Յնը վշտացնելուն համար . նաև զինքը խաչ հանող Հրեաները երբոր ճանչցան որ ւնյ որդին էր , “Արդարև որդի ւնյ էր սա ,” ըսելով՝ զըջացին , ու կուրծքերնին զարնելով՝ մեղայ ըսելով՝ դարձի եկան . “Բաղնէին զկուրծըս և դառնային ,” (Ղ . ԻԳ . 48 : Իսկ մենք որ միշտ ճանչցեր ենք ու կը ճանչնանք որ ինքն որդի ւնյ է , ինչպէս կըլլայ որ չիդառնանք չիդիմենք իրեն բոլոր սըրտանց : “Ուղեւի միայն կը մնայ , կրսէ սուրբ Օգոստինոսը , մէյմը ուղեւու ըլլաս նէ՝ լըմընցած է . վասն զի մեր բարեգութ տէրը խաչին վրայ կեցած գիրքովն ալ քեզի կիմացնէ՝ որ իր կողմանէ պատրաստ է ներելու թէ որ դուն ուղեւ իրեն դառնալ : Գլուխը վար ծռած է , համբուրել կուզէ քեզ . կողը բացած կըսպասէ զքեզ իր սիրտն ընդունելու , զքեզ սիրելու . թևերը տարածած կըսպասէ զքեզ գրկելու . բոլոր մարմնովն աչքիդ առջին խաչէն կախուած կըսպասէ զքեզ նորէն փրկելու ,” : Որոշէնք , ուրեմն սիրելի որդիքս , առաջագրենք մէյմը մեղքէն ետ կենալու , առաջագրենք մեղքի առիթներէն փախչելու , առաջագրենք որ ասկէց ետքը մեր կեանքը բոլորովին մեր ասանկ բարեգութ տէրը սիրելու և իրեն ծառայելու համար միայն ըլլայ : Թէ որ չէ , անօգուտ կըլլան մեզի համար իր այնչափ քաջած չարչարանքները , անօգուտ կըլլայ իր այնպիսի նախատահան մահը . ու մեզի ողորմած փրկիչ ըլլալէն ետքը , կըլլայ ահաւոր դատաւոր , ու մեր յաւիտենական դատապարտութեան վճիռը կուտայ :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԵ .

Յ՞նի Լազմանը, 'ի Լիմայոս Իջնալուան ու յարուժեանը Լրայ :

“ Մեռաւ և Թաղեցաւ , էջ 'ի դժոխս , և յերրորդ աւուր յարեաւ 'ի մեռելոց , , :

Յուսամ որ անցած յորդորակներովս հասկըցաք հաւատամբին ան խօսքին իմաստն որ կրսենք . “ Չարչարեցաւ առ պոնտացւոյ Պիղատոսիւ , խաչեցաւ և մեռաւ , , : Հիմայ կը մնայ որ “ Թաղեցաւ , , բառն ալ համառօտ մը բացատրեմ ձեզի , որպէս զի ետքը հինգերորդ խօսքը անցնիմ” որ կրսէ . “ էջ 'ի դժոխս , և յերրորդ աւուր յարեաւ 'ի մեռելոց , , :

“ Թաղեցաւ , , ըսելով՝ կիմանանք որ Քս տէրն մեր մեռնելէն ետքը , երբոր իր ամենասուրբ հոգին մարմիննէն բաժնուեցաւ , մարմինը խաչէն վար առին , ու դրին նոր գերեզմանի մը մէջ՝ որ իրեն համար պատրաստած էր : Բայց Յնի հոգին մարմինէն բաժնուեցաւ ըսելով՝ չի կարծէք որ անոթութիւնն ալ բաժնուեցաւ . չէ , աւանկ կարծելը մեծ մոլորութիւն կը լլայ : Քնի անոթութիւնը միշտ մարմնոյն հետ միացած էր՝ նաև գերեզմանին մէջը , և ան էր որ իրեք օր անապական պահեց զինքը փառելէն՝ ինչուան որ յարութիւն առաւ . ինչպէս որ առաջուց ըսեր էր Դաւիթ մարգարէն . “ Ոչ տացես սրբոյ քում տեսանել զապականութիւն , , . (ՍԺ . ԺԷ . 10 :) :

Բայց Յնի մեռնելէն ու Թաղուելէն ալ սորվելու բան մը չունինք մեր օգտին համար : Քս տէրն մեր ինչ բան որ ըրաւ բոլոր կենացը մէջ նէ , ամենն ալ մեզի օրինակ ու խրատ տալու համար է . ուրեմն իր մեռնելէն ալ պէտք է սորվինք մեռածի պէս ապրիլ աշխրբիս վր , զմեզ ու մեր անձնասիրութիւնը մահացընէլ , այսինքն աշխրբիս ունայնութիւններէն ու մեր անկարգ կրքերէն հրաժարիլ , ու արդէն Թաղուածի պէս ըլլալ : Մե-

առած ու թաղուած մարդն ուղերուն հետ բան չունի, և ոչ ուղ մարդը մեռածներուն հետ. ուրեմն թէ որ մենք Յսին նման սիրտի ըլլանք՝ մեռածի պէս ապրելով աշխարհիս վրայ, պէտք չէ որ այնչափ հոգ ունենանք աշխարհիս բաներուն, պէտք չէ որ սրտերնիս անոնց կրպակներէն, այլ միայն մեր պէտքը լեցրենք անոնցմով, կամ ինչպէս որ առաքեալը կրտէ՝ անանկ վայելէնք զանոնք իբրև թէ չվայելինք. « Որ վարենն զաշխարհ, որպէս թէ չվայելցեն », (Թ. Կ. Բ. Է. 31 :) Աշխարհիս ու աշխարհային բաներու հետ առուտուր պիտի չունենանք, այսինքն իր կանոններուն՝ իր սովորութիւններուն պիտի չհետևինք, վասն զի Քրիստոս զրաժ օրէնքին ու կանոններուն ներհակ են, բոլորովին տարբեր վարք պիտի ունենանք աշխարհասէր մարդկանց վարքէն : Թող անոնք ետևէ ըլլան դանձ դիզելու, հարստութիւն ու նենալու, փառք պատիւ ստանալու, զգայարանքնին դոհ ընելու, զուարճանալու. թող խաղան, խնտան, պարեն, տեսնուին, թատրոնները լեցուն. իսկ մենք թէ որ կուգենք ճշմարիտ քրիստոնեայ ըլլալ, պէտք է որ սրտերնիս առամեն բաներէն հեռու բռնենք, ասոնցմէ հրաժարինք, ասոնք հոգերնիս չըլլայ՝ իբրև թէ արդէն մեռած ու թաղուած ըլլայինք, ինչպէս Պողոս առաքեալը կրտէ. « Եթէ մեռարուք ընդ Քրիստոսի՝ ի տարերց աշխարհիս, զի ևս իբրև զկենդանիս ատեն յաշխարհի կրտաւորիք », (Կ. Բ. Է. 20.) այսինքն թէ որ ճշմարիտ քրիստոնէի պէս զձեզ արդէն մեռած ու թաղուած կը սեպէք, ուրեմն ինչո՞ւ աշխարհիս ունայնութիւններուն ետևէ կրլաք, աշխարհիս կանոններուն ու դէշ սովորութիւններուն կը հետևիք՝ դեռ կենդանի եղողներուն պէս : Մի, սիրելիք, կրտէ նոյն առաքեալը. մեր վարքը բոլորովին ուրիշ վարք մը պիտի ըլլայ, մենք անանկ վարք մը պիտի ունենանք՝ որ Յսին հետ աշխարհիս անծանօթ ըլլայ, ու նոյն ծանօթ. « Քանզի մեռարուք, և կեանքն ձեր ծածկեալ են ընդ Քրիստոս. » (Կ. Բ. Է. 3.) ու Քրիստոս հետ՝ աշխարհիս ու իր ունայնութեանը համար մեռած ըլլալով, ետքն անտարակոյս Յսին հետ երկինքն յաւիտեան ապրելու միութարութիւնը պիտի ունենանք. « Եթէ մեռաք ընդ Քրիստոս, հաւատամք թէ և կեցցուք ընդ նմա », (Հ. Բ. Է. 8 :)

Քրիստոս տէրն մեր, ինչպէս ամենեւնիդ գիտէք, ի-

րեք օր մեռած մնաց՝ թէ և իրեք օրն ալ ամբողջ չի լմնցուց . այսինքն ուրբաթ իրիկուն , շաբաթ ամբողջ , ու կիրակի օրուան ալ մէկ մասը . բայց իր հոգին՝ որ մարմինէն բաժնուած էր՝ ուր գնաց ան միջոցին : Հաւատամբին հինգերորդ խօսքը հասանք . ասով առաքեալներն ու սուրբ հաւատքը մեզի կը սորվեցնեն՝ որ Յսի ամենասուրբ հոգին , որ իր անութեանը հետ միացած էր , ինչաւ 'ի լիմպոս' սուրբ նահապետներուն հոգիները խալըսելու համար , այսինքն արդարներուն հոգիները՝ որ Քսի աշխարհք գալէն ու չարչարուելէն մեռնելէն առաջ մեռեր էին : Աս « լիմպոս » բառը , որ գԺԹիք կամ ստորինք ալ կը կոչուի , կը նշանակէ երկրիս տակը տեղ մը , ուր խաղաղութեամբ հանգչէին պիտոր արդարները՝ քանի որ արքայութիւն չէին կրնար երթալ . քանի որ Քս տէրն մեր չէր եկած աշխարհքս փրկելու և սկզբնական մեղքին հետ ուրիշ ամմեն մեղքերն ալ ջնջելու իր չարչարանքներովն ու մահուամբը : Աս լիմպոսին ուր ըլլալը փնտռելը՝ անօգուտ հետաքրքրութիւն մըն է , վասն զի սուրբ հաւատքը չըսեր , ոչ ոք ալ կրնայ գիտնալ : Սուրբ հաւատքին սորվեցուցածը որ մենք բոլոր սրտով պիտոր հաւտանք՝ աս է , որ Յսի հոգին ան իրեք օրն որ մեռած կեցաւ՝ գնաց 'ի լիմպոս , սուրբ նահապետներուն հոգիները խալըսելու : Իրեք օր երկրիս տակը կենալն ինքն ալ ըսած էր մեռնելէն առաջ աս բառերով . « Զի որպէս էր Յովնան 'ի փօր կիտին զերիս տիւս և զերիս գիշերս , նոյնպէս եղևի և որդի մարդոյ 'ի սիրտ երկրի զերիս տիւս և զերիս գիշերս » . (ՄԳԼ . ԺԲ . 40 :) Անկէջ շատ առաջ ալ Դաւիթ մարգարէին բերնովն ըսած էր . « Եգին զիս 'ի գբի ներքնումն 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու... որպէս զվրաւորս որ ննջեն 'ի գերեզմանի » . (ՍԴ . 37 . 7 :) Իսկ 'ի լիմպոս իջնալն ու արգարոց հոգիները խալըսելը սաղմոսին մէջն ըսած է . « Եւ 'ի բարձունս , և գերեաց զգերութիւն , առ աւար , բաշխեաց պարգես և ես որդւոց մարդկան » . (ՍԴ . ԿԷ . 19 :) Պօղոս առաքեալ աս խօսքս աւելի կը բացատրէ՝ ըսելով . « Որ ելն զինչ է , եթէ ոչ զի էջ նախ 'ի ստորին կողմն երկրի » . (ԵԺԷ . Գ . 9 :) Ըսել կուզէ որ Քրիստոս նախ երկրի տակն ինչաւ , արդարներուն հոգիները բանալն ազատեց , ու իր հետն առաւ երկինք տարաւ : Ուստի

ժամակարգութեան մէջն ալ սուրբ գրոց աս ամեն խօսքերը համառօտելով՝ կրսենք . “Ամահութեանց տուող Քրիստոս, իջեր ՚ի հող մահու՝ կատարելով զողբումն հոգեդուին, եղար ՚ի գբի ներքնումն . այլ ալ նարկելով քո ՚ի դժոխս՝ հաներ զկապեալսն քաջութեւ և որ ննջէին ՚ի տապանս , : Ուրիշ տեղ ալ կրսենք . “ Որ էջ ՚ի ստորին կողմ՝ երկրի , և յարուցեալ վերածեաց զննջեցեալսն , : Ուրեմն հոն լիմպոսի մէջը կեցած կըստաւինն արդարներուն հոգիները՝ որոնք ուր Քրիստոսի աշխարհք գալուն հաւտացեր , ու այ երկիւղին մէջն ապրեր էին . բայց դեռ չէին կրնար երթալ արքայութեան փառքը վայելել քանի որ Քրիստոս իրօք չէր եկած՝ իր չարչարանքներովն ու մահուամբը աշխարհքս փրկելու : Հոն էր սբ Յովնանն մկրտիչը՝ որ սուրբ գիրքն այնչափ կը գովէ , հոն էր Դաւիթ մարգարէն՝ այ սրտին ուղած մարդը , հոն էր Մովսէսին սէս մեծ մարգարէն , հոն էր հայր Աբրահամը , հոն էին ամեն նահապեաներն ու մարգարէներն ու ամեն սուրբերը՝ որոնց վրայ սուրբ գիրքը այնչափ գովութիւններ կը գրէ : Բայց թէ և անանկ առաքինի անձինք էին , թէ և այնչափ դարերով Քրիստոսի աշխարհք գալէն առաջ մեռեր էին , այսու ամենայնիւ հարկ էր որ իրեն գալտեանն սպասէին , որ զիրենք խաղըսէ ու մէկտեղ առնէ տանի արքայութեւն յաւիտենական փառքը վայելելու համար :

Ի՞նչ ուրախութիւն , ի՞նչ ցնծութիւն էր որ ան սբ հոգիները լիմպոսին մէջն ունեցան , երբոր Յսի փրկչին ամենատուր հոգին հոն հասաւ՝ զիրենք լուսաւորելու և խաղըսելու , և աւետեց իրենց որ քիչ առեռէն իրեն հետ արքայութիւն պիտի երթային ամեն երջանկութիւն վայելելու . ո՞վ կրնայ երևակայել անոնց մխիթարութիւնը , ո՞վ կրնայ բացատրել իրենց զմայլմունքն երբոր Յսին երանելի ձայնը լսեցին որ հրամայեց դռները բանալ . “ Համբարձեք իշխանք զգրունս ձեր ՚ի վեր , համբարձցին գրունք յաւիտենից , : ան դռները՝ որ միշտ գոց պիտոր մնային , թէ որ Յս փառաց թագաւորը՝ զօրաւոր ու յաղթող տէրը հոն չիգար մընալու . “ Համբարձցին գրունք յաւիտենից , և մացէ թագաւոր փառաց , տէր հզոր ՚ի պատերազմի , : (Մժ . 7 :) Մտածեցէք խրայելացիներն երբոր Բաբել-

լօն քաղաքը գերի էին : Խեղճ մարդիկ . չէին կրնար մոռնալ իրենց սիրելի հայրենիքը : Գետին քովը նստած արտում տխուր , շարունակ արցունք թափելով , Երուսաղէմը կը յիշէին . “ Առ գետս բաբելացոց՝ անդ նրստէաք և լայաք , որպէս յիշեցաք մեք անդ զՍիրոն , , (Սղ . Զլլ :) Իրենց ամմեն խօսակցութիւնն անոր վրայ էր , միշտ անոր հառաչանք կրնէին , ու այնչափ վիշտ էր իրենց անկէց հեռու ըլլալին՝ որ սիրա չունէին ոչ երգելու և ոչ նուագարան զարնելու , իրենց քնարներն ու ռիթմերէն վար կախեր թողուցեր էին . “ Ի մէջ ուռեաց նոցա կախեցաք զկտակարանս մեր , , : Ու երբոր բաբելոնացիները կուգէին որ Երուսաղէմի անուշ եղանակները լսեն , ու կըսէին իրենց . “ Երգեցէք մեզ յօրհնութենէն Սիրոնի , , , իրենք հառաչելով կը պատասխանէին . ի՞նչ սրտով ան օրհնութիւնները կըրնանք երգել աս գերութեանս մէջը՝ մեր սիրելի հայրենիքէն հեռու . “ Զխափեք երգեսցուք զօրհնութիւնս տեսան յերկիր օտար , , : Մէկ հատիկ մսիթարութիւննին՝ որ իրենց վիշտը քիչ մը կը թեթեւցնէր՝ մարգարէներուն ձյ կողմանէ ըրած խօսամունքն էր որ ետքը եաքը պիտի ազատէին ան գերութենէն , ու իրենց հայրենիքը պիտոր դառնային : Բայց ո՞չ որչափ երկան կուգար իրենց ան սպասելը . եօթանասուն տարի պիտոր քշէր իրենց գերութիւնը , ինչպէս Եսայի մարգարէին ձեռքովն յայտներ էր Իմ : Անցաւ եօթանասուն տարին , Կիւրոս թագաւորը վաղէց եկաւ առաւ Բաբելոն քաղաքը , ազատեց զիրենք գերութենէն , ու հրաման տուաւ որ Երուսաղէմ դառնան : Ի՞նչ ուրախութիւն , ի՞նչ ցնծութիւն , սրտերնին ի՞նչ եղաւ երբոր ան հրամանը լսեցին , ի՞նչպէս գոհ ու զուարթ ծամբայ ելան , ի՞նչ գոհութիւններ՝ ի՞նչ շնորհակալութիւններ ըրին Իմ , որ ետքը եաքը զիրենք մսիթարեց . “ Օրհնեալ է տէր , որ ոչ եւ զմեզ յորս ատամանց նոցա . անձինք մեր ապրեցան որպէս Դնճղուկ յորոգայթէ որսողաց . որոգայթք նոցա փշրեցան , և մեք ապրեցաք . . . Օրհնեալ տէր Իմ իսրայէլի յաւիտեանս յաւիտենից , , (Սղ . Զիլ . Զի :) Աս ուրախութիւնը որչափ ալ մեծ էր նէ , անհամեմատ աւելի մեծ ու զգալի եղաւ ըմպոսին մէջն եղած արգարներուն մսիթարութիւնն ու ցնծութիւնը : Այնչափ դարերէն ՚ի վեր հառաչանքով կըսպա-

սէին Յսի գալստեանն որ զիրենք խաղըսէ, այնչափ դարերէն 'ի վեր արքայութեան փառքին՝ Ծայ տեսութեանը կը հառաչէին. մէյմըն ալ յանկարծ Յսի ամենասուրբ հոգին երևցաւ իրենց՝ ազատութիւն աւետելով, ինծի հետ արքայութիւն պիտի երթաք ըսաւ : Մտածեցէք որ ան ատենն ի՞նչ զգացին, ի՞նչ ըսին ան արդարները . Ո՛հ, լըմընցաւ մեր աքսորանքը, աս պանդխտութենէն խաղըսինք պիտոր, մեր հայրենիքը պիտոր երթանք՝ յաւիտենական երջանկութիւնը վայելելու . փառք Ծայ, հազար փառք Ծայ ոչորմութեանը, որ մեզի ասանկ մեծ շնորհք մը ըրաւ :

Միրելի որդիքս, թէ որ բարի քրիստոնէի վարք ունենանք աս մեր կարծ պանդխտութեան ատենը, քանի որ աս աշխրըքիս մէջ աքսորուած ենք՝ որ արտասուաց հովիտ մըն է, կը կարծէք որ մենք ալ նոյն ուրախութիւնը նոյն միսութարութիւնը պիտի չունենանք մեր մահուան ատենը : Մի՛ տարակուսիք . մենք ալ աս մեծ ուրախութիւնը պիտի ունենանք երբոր լսենք Յիսուսին բերնէն որ մեզի ըսէ . Ապրի՛ս սիրելի որդեակս, ուրախացիր, աշխրըքին խեղճութիւններէն խաղըսեցար, նեղութիւններդ լըմընցան, արցունքդ գադրեցաւ, ալ խաչ ու ապաշխարանք չունիս քաշելու, ամմեն բան լըմընցաւ քեզի համար . և որովհետեւ հաւատարիմ գըտնուեցար ան քիչ բաներուն մէջը՝ որ քեզի հրամանցի, եկուր հիմայ ինծի հետ ամմեն տեսակ ուրախութիւն վայելելու արքայութեան մէջ յաւիտեան : “ Աչնիւ ծառայ բարի և հաւատարիմ, որովհետեւ 'ի սակաւուդ հաւատարիմ ես . . . մուտ յուրախութի տեառն քո ” . (Մատթ. 22 :) Ասանկ պիտոր ըլլայ, մի՛ տարակուսիք թէ որ վարքերնիս քրիստոնէի վարք ըլլայ . բայց ո՛ր է աս վարքը, Յսին հետեւելու տեղը՝ աշխրըքիս կանոններուն ու չար սովորութիւններուն ետեւէն կերթանք : Ո՛ր է քրիստոնէական վարքերնիս, ամմենէն քիչ մտածած բաներնիս՝ թէ ու հոգինիս է, միայն զմեզ ու մեր կիրքերը գոհ ընելու կը ջանանք : Ո՛ր է քրիստոնէական վարքերնիս . բարեգործութիւն ընելու և առաքինութեան ետեւէ ըլլալու տեղը՝ մեզք գործելէն ուրիշ բան չենք ըներ : Ասոնց հետեանքը գիտէք ինչ է . վայ մեզի, մեր յաւիտենական դատաւարութիւնն է . ասոնց հետեանքն ան է որ՝ մեր մահուան

ատենն արքայութի հրաւիրուելու մխիթարանքին տեղը՝ վերջին աստիճանի արտամութիւն պիտի ունենանք, դժոխքին մէջը սատանային գերի պիտոր ըլլանք յաւիտեան :

Հիմայ տեսնենք հաւատամքին հինգերորդ խօսքին մէկալ բառերն ինչ կը նշանակեն, այսինքն “յերրորդ աւուր յարեաւ ի մեռելոց” : Ասով կը դաւանինք որ Քստէն մեր մեռնելէն իրեք օր ետքը իր անշային զօրութեամբը նորէն իր ամենասուրբ հոգին մարմնոյն հետ միացուց, փառաւոր ու անմահ կեանք մը առաւ : Եւ որպէս զի մէկը չիկրնայ տարակուսելու իր փառաւոր յարութեանը վրայ, այն նախախնամութիւնն աշխարհ ըրաւ որ Պիղատոս Հրեաներուն ուղեւորը խրկէ ու կնքէ գերեզմանը, որ Յսի մարմինը դրեր էին, ու զինուորները ալ հոն պահապան կեցրնէ որ չըլլայ թէ աշկերանները գիշեր ատեն երթան գոգնան մարմինն ու ետքն ըսեն որ յարութիւն առաւ : Բայց ինչ եղաւ ասով . հարկ եղաւ որ նոյն պահապան զինուորները վկայ ըլլան Յսի յարութեանը : Այսին զի երբոր Յսի գերեզմանին չորս գին կեցած պահպանութիւն կրնէին, սաստիկ երկրաշարժ մը եղաւ . մէյմըն ալ տեսնես երկրնքէն հրեշտակ մը ինջաւ ճերմակ զգեստներ հագած արևու պէս լուսաւոր, զարկաւ գլորեց գերեզմանին ահագին քարը, ու վրան նստաւ . զինուորները վախերնուն սարսափած գետինն ինկան մեռածի պէս : Գրեթէ նոյն ատենը քանի մը բարեպաշտ կնիկներ ալ հոն հասան, տեսան որ գերեզմանը բացուեր էր . ու բազմալով որ Յսը տեսնեն՝ մօտեցան, ու տեսան որ մարմինը հոն չէր : Երբոր արամած ու մոմտուքներով մէկմէկու երես կը նայէին չիկրնալով գիտնալ ինչ եղածը, մէյմըն ալ յանկարծ երկու կարիճ երեցան ճիւղ-ճերմակ փայլուն զգեստներով, ու զերենք մխիթարելով ըսին . Յիսուսը կը փնարուէք, հոս չէ, յարութիւն առաւ . մոգերնիդ չէ որ երբոր Գալիլիա էր նէ՛ ըսաւ որ խաչին վրայ մեռնելէն ետքը իրեք օրէն յարութիւն պիտի առնէր : Ան ատենն ան բարեպաշտ կնիկներն յիշեցին Յսին խօսքն ու ուրախ զուարթ դարձան պատմեցին առաքեալներուն որ Յսը յարութիւն առեր էր : Աս միջոցին պահապան զինուորներն ալ գնացին պատմեցին քահանայապետներուն գալիւններուն ու փարի-

սեյիններուն ինչ որ տեսան ու լսեցին : Պատրոս առաքեալ բարեպաշտ կնիկներէն աս բանը լսածին պէս՝ մէկէն գերեզմանը վազեց, ու հոն Յմին պատանքէն ուրիշ բան չիտեսնելով՝ ապշած ու զարմացած ետ դարձաւ : Բայց Քրիստոս տէրն մեր իր յարութիւն առնելուն իրաւ ըլլալն աւելի հաստատելու համար՝ երեցաւ երկու աշակերտներուն որ Եմմաուս կերթային, ու անոնց հետ ինչուան իրենց տունը դնաց ու հետերնին սեղան նստաւ . ետքն ուրիշ առաքեալներուն մէկտեղ երեցաւ, ու իրենց հետ կերաւ խմեց . ետքը Մարիամ մագդաղենացիին ալ երեցաւ . ու անգամ մըն ալ, ինչպէս Պողոս առաքեալը կը պատմէ, հինգհարուր հաւատացեալներու մէկտեղ երեցաւ : Բայց ամենէն զարմանալին թոմաս առաքեալինն է, որ Յիսուսին երեցած ատենն ուրիշ առաքեալներուն հետ չիգտնուելով՝ որչափ ալ Յիսուսը տեսնէնին իրեն կը պատմէին, ինքը կըսէր . ինչուան որ աչքովս չիտեսնեմ՝ գամերուն ծակէրը ռոտուրներուն ու ձեռուրնէն թուն վրայ, ու մատս իր կողը չիխօթեմ նէ, չեմ հաւատար . “Եթէ ոչ տեսից ՚ի ձեռս նորա զնշան բեւաացն, և մխեցից զձեռս իմ ՚ի կողս նորա, ոչ հաւատամ” (Յ. 4. Խ. 25) : Ութը օրէն՝ երբոր ամենն առաքեալները մէկտեղ էին, թոմաս առաքեալն ալ անոնց հետ, նորէն երեցաւ Յիսուս, ու ըսաւ իրեն . Եկուր հոս, թոմաս, բեր ձեռքդ, գալիր ինծի . մատդ երկընցուր, կողիս մէջը խօթէ, ու մէյնի ալ անհաւատ չըլլաս : “Բեր զմատուենքո, և արկ այսր . . . և բեր զձեռնքո, և մխեա ՚ի կողս իմ . և մի լինիր անհաւատ” : Ան ատենը թոմաս ամսթով մնաց, զըջաց իր չիհաւատլուն վրայ, ու մէկէն ըսաւ . Դուն իմ տէրս ու յծս ես . “տէր իմ և յծ” : Ո՛հ, քանին երկան հիմայ ալ՝ որ գրեթէ բանի մը չեն հաւատար . բայց ետքն ամաչէն պիտոր երբոր աչքով տեսնեն ու ձեռքով ջօշափեն ան ճմարտութիւնները՝ որ չէին ուզեր հաւտալ . բայց աս տարբերութիւնը պիտոր ըլլայ որ թոմաս առաքեալն ատեն ունեցաւ զըջալու իր չիհաւատլուն համար, ու թողութիւն գտնելու . իսկ իրենք ատեն պիտոր չունենան զըջալու, բայց միայն պիտոր հաւտան, ու ան բաներուն իրաւ ըլլալը փորձեն պիտոր յաւիտեան իրենց քաշած պատժովը :

Հարկաւոր չէ որ ես հիմայ հոս ձեզի պատճառնե-

բով ցցընեմ Յիսուսին իրաւցընէ յարութիւն առած
 ըլլալը . վասն զի գիտեմ որ դուք ամենքնիդ ալ կը
 հաւատաք ու ասոր վրայ չէք տարակուսիր : Հապա տես-
 նենք ինչ պէտք է սորվիլ Յիսուսին յարութիւն առնե-
 լէն : Երկու տեսակ մահ կայ , մարմնաւոր ու հոգեւոր .
 մարմնաւորն է՝ երբոր հոգին մարմինէն կը զատուի , իսկ
 հոգեւորը՝ երբոր այ սէրն ու այ շնորհքը հոգիէ մը կը
 զատուի : Ուրեմն կարճ խօսքով աս է ընեւելքնիս՝ որ
 Յիսուսի յարութեանը նմանինք : Իրեն նմանելու հա-
 մար հերիք չէ որ մեր մարմինն աշխարհիս ետքն յարու-
 թիւն առնէ , պէտք է որ հոգինիս ալ իրեն նմանի՝ յա-
 րութիւն առնելով , այսինքն մեղքով մեռած ըլլալէն
 կենդանանայ այ շնորհքովը . ուստի կըսէ առաքեալը .
 “ Լիբի որ ննջեսդ , և լուսատու լիցի քեզ Քրիստոս ” .
 (Եփէս . Է . 14 .) այսինքն գուն որ մեղքին մէջ թմրած
 կեցեր ես , արթնցիր մէյմը , ելիր մեղքին գերեզմա-
 նէն , թէ որ կուզես Յիսուսի հետ կենդանի ըլլալ : Յո՞ր
 մէյմը յարութիւն առնելէն ետքը , մէյմը գերեզմանէն
 ելլէլէն ետքը , մէյմըն ալ նորէն հոն չիմտաւ . անանկ
 որ երբոր իւղաբեր կանայքը գնացին զինքը հոն տես-
 նելու , հրեշտակն ըսաւ իրենց որ պարապ տեղը զինքը
 գերեզմանին մէջը չիփնարուեն . հոն չէր . “ Յարեաւ ,
 չէ աստ ” . (Մի . Ժ . 6 .) “ Չէ աստ , այլ յարեաւ ” .
 (Ղկ . ի . 6 .) Մենք ալ ասանկ պէտք է ընենք . պէտք
 է մեղքէն դուրս ելանք , որ այ շնորհքէն զատուած ու
 մեռած հոգիին գերեզմանն է . պէտք է բոլորովին թո-
 ղուէք , ու մէյմըն ալ չիգառնանք մեղքի մէջ չիյնանք :
 Անանկ տեղերը՝ ուր որ շատ անգամ մեղքի մէջ կիյ-
 նայինք՝ պէտք է թողուէք , մէյմըն ալ հոն չիգառնանք .
 անանկ որ՝ թէ որ մէկն զմեզ անոնց մէջը փնարուելու
 ըլլայ նէ , չիգանէ . “ Յարեաւ , չէ աստ ” . ըսեն : Թէ
 որ մեղքի վտանգներու և մերձաւոր առիթներու մէջ
 էինք , պէտք է որ փախչինք անոնցմէ , չիգանուինք բամ-
 բասանքներու մէջ , անպարկեշտ ու հաւատքի գէմ խօս-
 քեր կ'ըլած տեղուանք , աշխարհական խաղերու՝ թառ-

րոններու՝ պարելու՝ տեսնուելու տեղուանք . անանկ որ՝ ուրիշները կարենան ըսել մեզի համար . իրաւ՝ առաջուց իրենք ալ հոս էին , բայց հիմայ հոս չեն . “ Յարեաւ , չէ աստ ” : Ափսոս , քանիներ տարիներով մեռած կը մնան՝ միշտ մեղքի մէջ թաղուած , ինչուան մեղքին գերեզմանէն դժոխքին գերեզմանը կիշնան :

Յիսուսի յարութեանը նմանելու համար՝ մեղքէն յարութիւն առնելն ալ միայն հերիք չէ , պէտք է որ մէյմըն ալ նորէն չիմեռնինք մեղքով : “ Գիտեմք եթէ Քրիստոս յարուցեալ է ՚ի մեռելոց , այսուհետեւ ոչ մեռանի ” , կրտէ առաքեալը . (Հռ . Դ . 9 :) Քրիստոս տէրն մեր անանկ յարութիւն առաւ , որ մէյմըն ալ պիտոր չիմեռնի . ասանկ ալ մենք մեղքէն անանկ յարութիւն առնենք պիտոր՝ որ մէյմըն ալ մեղքի մէջ չիշնանք : Ի՛նչ դէշ բան է որ ոմանք խոստովանանքէն ու հալորդութենէն ետքը շարաթ մը չանցած , երբեմն որ մըն ալ չանցած , նորէն առջի մեղքերնուն կը դառնան . ասիկայ յարութիւն առնել չէ , այլ քիչ մը գլուխը գերեզմանէն դուրս հանել ու ետքը նորէն ներս քաշել : Ասանկները Պետրոս առաքեալ շներուն կը նմանցընէ՝ որ իրենց փխածը նորէն կուտեն , խոզերու՝ որ լուացուէին ետքը մէկէն նորէն տղմի մէջ կը տապալարկին : Բայց ասանկներուն որ շարունակ մահացու մեղքէն խոստովանանք , ու խոստովանանքէն մահացու մեղք կանցնին , ի՛նչ կըլլայ ետքը՝ գիտէք . ետքը ետքը հոգինին կը կորսընցընեն : Վասն զի բանը մեղքէն ելլելուն վրայ միայն չէ , բարեգործութի սկսելուն վրայ միայն չէ , հասլտ յարատեւելուն վրայ է . վասն զի Քս տէրն մեր սկսողին չէ որ կը խոստանայ արքայութիւնը , այլ յարապուողին . “ Որ համբերեսցէ ՚ի սպառ , նա կեցցէ ” , կրտէ սուրբ աւետարանին մէջը . (Մատ . Ժ . 22 :) Մանաւանդ որ բարիք ընել սկսելէն ետքը նորէն դառնալ չարիք ընելն աւելի կը բարկացընէ զձեռքան թէ ամենակին չըսկսիլը . վասն զի ըսել է որ այ շնորհքը՝ այ ըրած բարերարութիւնը՝ խիստ ծանր կերպով ոտքի տակ կառնէ անանկ ընողը : Ուստի սուրբ Ագուսինացին խնդիր կը դնէ թէ արդեօք այն մեղքը աւելի ծանր է՝ որ մէկ անմեղ մը առջի անգամ կը գործէ մկրտութենէն առած շնորհքը կորսընցընելով , թէ այն

մեղքն որ ապաշխարող մը կը գործէ՝ ինչ երկրորդ տուած շնորհքը կորսընցընելով, որն որ խոստովանանքով ընդունէր էր, ու կորսչէ որ ապաշխարողին ըրած մեղքը շատ աւելի ծանր է, իրեն մեծ ապերախտութեանը համար՝ որ ինչ գէժ կընէ։ Անոր համար սուրբն Բեռնար, դոս խրատ կուտայ որ ինչ շնորհքին մէջն եղած ատեն նիս ահով ու գողով նայինք որ չիկորսընցընենք զանկիայ. բայց շատ աւելի վախնանք՝ ինչ շնորհքը ստանալէն ետքը նորէն չիկորսընցընելու. վասն զի թէ որ մէյմըն ալ կորսընցընելու ըլլանք նէ, իր ողորմութեանն անարժան կըլլանք, և զմեզ վտանգի մէջ կը դնենք որ մէյմըն ալ մեղի չիներէ։ Իրաւ կը տեսնենք ալ որ թէ Պետրոս և թէ Պողոս առաքեալը սաստիկ կերպով կը խօսին աս բանիս վրայ. Պետրոս առաքեալը կըսէ որ ալլաւ է ինչ շնորհքն ամենակին չունենալ, ամենակին չիճանչնալ սրբութեան ու յաւիտենական փրկութեան ճամբան, քան թէ ճանչնալէն ետքը նորէն մեղքին ու կորստեան ճամբան բռնել. « Լաւ էր նոցա եթէ բնաւ իսկ չէր ծանուցեալ զարդարութեանն ճանապարհ, քան զի ծանեան և յետս կացին », (Թ Պեբ. Թ. 21)։ Իսկ Պողոս առաքեալն ալ կըսէ որ դրեթէ անկարելի է, այսինքն շատ դժար բան է, որ նորէն ինչ շնորհքը կորսնան ու նենալ անոնք, որ մէյմը առ ինչ դառնալէն ետքը՝ նորէն մեղք գործել կըսկսին. « Անհար է միանգամ մկրտելոցն, որ հաղորդք եղեն հոգւոյն սրբոյ և կործանեալին, միւսանգամ նորոգել յապաշխարութի », (Եբ. 4)։

Ուրեմն սիրելի որդիքս, թէ որ թշուառաբար մեղքի մը մէջ ենք նէ, թէ որ ինչ շնորհքը հոգիներնէս բաժնուելով՝ մեռած ենք նէ, ջանանք շուտով յարութիւն առնել՝ ճշմարիտ զղում մը ընելով ու աղէկ խոստովանանք մը ըլլալով։ Թէ որ յարութիւն առեր ենք, վախնանք որ մէյմըն ալ չիմեռնինք, նորէն մեղքի մէջ չիյնանք. ամուր կենանք, ինչպէս Պողոս առաքեալը կըսէ, անշարժ կենանք աղէկ ճամբուն մէջը. « Հաստատուն եղերուք անշարժ կացէք », (Թ Կր. Ժ. 58)։ Վասն զի հաւատքի մասն է որ յաւիտենական կենաց պատկն առնելու համար՝ հերիք չէ քիչ մը ատեն միայն ծառայել ինչ, այլ ինչո՞ւն ի մահ պէտք է հաւատարիմ ըլլալ. « Լէր հաւատարիմ մինչև ի մահ, և տաց քեզ

զարսակն կենաց, (Յայտ. Թ. 20 :) Հաւատքի մասն է որ փրկութեան հասնելու համար՝ բարեգործութիւն ընելու սկսելը չի բաւեր, այլ յարատեւելու է ինչո՞ւն ետքը. « Որ համբերեացն ՚ի սպառ, նա կեցցէ » (Մատթ. Իդ. 13 :) Ասանկով Յնի անմահ յարութեանը նմանելով, ապահով կը լլանք որ իր փառքն ալ երկինքն յաւիտեան վայելենք :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԶ.

Քնի համբարձմանը վրայ, «- ինչ ճամբայ բռնելու է որ մենք ալ երկինքը հասնինք .

Համբարձաւ յերկինս, նստի ընդ աջմէ հօր ամենակալի :

Հաւատամքին վեցերորդ խօսքն է որ հիմայ ձեզի պիտոր բացատրեմ : Սուրբ առաքեալներն ասով կը սորվեցընեն մեզի դաւանել որ Քն տէրն մեր փառաւոր յաղթանակով յարութիւն առնելէն ետքը, իրեն մեռնելովը՝ մահն ոտքի տակ առնելէն ետքը, իր ամեն թշնամիներուն յաղթելէն՝ բոլոր գթոյքին սատանաները սարսափեցընելէն՝ և աշխրբքիս փրկութեան մեծ գործքը լըմընցընելէն ետքը, երկինքին դռները՝ որ աշխիժած մեղքին պատճառաւ գոցուած էր՝ մարդկանց համար բանալէն ու ասանկ մեծ փառաւոր հրաշալիքալիցութիւն ընելէն ետքը, աշխրբքէս բաժնուեցաւ, ու իր անձային ամենակարող զօրութեամբն օդուն մէջը վերացաւ մարմնով ու հոգեով, ու երկինքն ելաւ՝ ուսկից որ եկեր էր մարդ ըլլալու, և ուր որ դեռ մարդ մը չէր ելած . վասն զի խիստ կը վայէր որ ինքն առջի մանողն ըլլար հոն փառաւոր յաղթանակով՝ իր սուրբ մարդկութեամբը, որովհետեւ ինքն իր չարչարանքովն ու մահուամբը բացաւ ուրիշ ամենեւուն համար երկինքին դուռը :

Իսկ « ուր նստի ընդ աջմէ հօր ամենակալի », ըսելով՝

կը սորվէջընեն առաքեալներն որ Քս տէրն մեր իբրև մարդ իր երկնաւոր հօրը քով միշտ նստած է երկինքը . չէ թէ ան ալ ու ձախ թէ ունի մեզի պէս , առանկ բան մտածելն անխելքութիւն կըլլար , այլ ըսել կուզեն որ Քս տէրն մեր հօր ան քովն առջինն է և անհամեմատ կերպով հրեշտակներէն ու հրեշտակապետներէն ու երկրնքի ամեն հոգիներէն վեր է , ու անոնք ամենքն իրեն կը ծառայեն , իրեն պաշտօնեաներն են , զինքը կօրհնեն ու կը պաշտեն : Ինչպէս թագաւոր մը քաջութեամբ պատերազմի մը մէջ իր ամեն թշնամիներուն յաղթելէն ետքը՝ խաղաղութեամբ ու փառաւորապէս կը տիրէ նէ , իր աթոռին վրայ նստած կը ձևացընենք , առանկ ալ երբոր առաքեալներն ու սուրբ գիրքը կրսեն որ Քս ընդ աջմէ ան հօր նստաւ , ըսել կուզեն որ Քս տէրն մեր այնչափ պատերազմներ քաջութեամբ ընելէն ետքը , այնչափ թշնամիներուն՝ այսինքն մարդկանց ու սատանաներուն յաղթելէն ետքը , այնչափ յաղթանակներ կանգնելէն ետքը , հիմայ խաղաղութեամբ ու փառաւորապէս իր տէրութիւնը դարձաւ , ու երկինքը կը թագաւորէ՝ չէ թէ միայն իբրև բացարձակ տէր բոլոր աշխրբիս , ինչպէս սուրբ Օգոստինոսը կրսէ , այլ նաև իբրև գերագոյն դատաւոր ատենը նստած՝ ամեն նուն իր արժանաւոր վարձքը կամ պատիժը տալու համար : Աս իշխանութիւնը հիմայ աներևոյթ կերպով կը վարէ , բայց օր մը հանդիսով ու ամենուն առջին պիտի վարէ իր ամենակարողութեամբ ու մեծ վայելչութեամբ , այսինքն աշխրբիս ետքը . անոր համար սուրբ գիրքը “ դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց ” կը կոչէ զինքը : Աս է հաւատամքին վեցերորդ խօսքին բուն միտքը :

Բայց Քս տէրն մեր երբ ելաւ երկինքը . հիմայ ձեզի աս ալ ըսեմ : Խեղճ առաքեալները , ադէտ ու միամիտ մարգիկ , մէջերնէն շատն ալ ողորմելի ձկնորսներ ըլլալով , թէ որ առաջուց ազէկ սորված չլլային ինչ որ ետքը պիտոր ընէին նէ՝ ինչպէս կրնային Քրիստոսի սուրբ հաւատքը օրէնքը աւետարանը կրօնքն ու եկեղեցին աշխրբիս վրայ հաստատել : Անոր համար Քս տէրն մեր յարութիւն առնելէն ետքը՝ երկինք համբառնալէն առաջ՝ քառասուն օր աշխրբիս վրայ կեցաւ . շատ ան դամ կերնհար կը խօսէր կենակից ու սեղանակից կըլ-

լար իր առաքեալներուն հետ, քիչ քիչ իրենց սորվեցնելով ու բացատրելով ինչ որ պէտք էր գիտնային, և ինչ որ պիտոր ընէին նէ: Ամեն բանէն առաջ ըսաւ իրենց որ նոր եկեղեցի մը հաստատեն աշխրդքիս վրայ, այսինքն հաւատացելոց միութիւն մը՝ որոնք որ իր աւետարանին իր հաւատքին իր կրօնքին պիտոր հաւատային. ու Պետրոս առաքեալին մասնաւոր հրամանց որ ինքն ըլլայ ամենուն գլուխը, այսինքն բոլոր հաւատացելոց ու բոլոր ընդհանրական եկեղեցւոյ, աս մեծ խօսքն ըսելով իրեն. «Դու ես մէմ, և ի վերայ այդք վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, և դրունք գոթոսոց զնա մի յազմահարեացեն» (ՄԲ. ԺԳ. 18:) Այսինքն դուն ես Պետրոս ան քարը՝ որուն վրայ իմ եկեղեցիս շինեմ պիտոր, ու որչափ ալ ջանան թշնամիներն ու սատանաները զանիկայ կործանել՝ չիկրնան պիտոր, անոնց դէմ ինչուան աշխրդքիս ետքը տուէ պիտոր: Ետքն աս ալ ըսաւ Պետրոսի. «Եւ ապ քեզ զփականս արքայ-ութեան երկնից, և զոր միանգամ կապեացես յերկրի՝ եղիցի կապեալ յերկինս, և զոր արձակեացես յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկինս»: Այսինքն անոր համար կուտամ քեզի, ու քու յաջորդներուդ, երկրնքին բաւ լինեիր. ով որ երկրիս վրայ կապես, կապուի. ինչ որ երկրիս վրայ հաւատքի ու բարի վարուց ու հոգւոց փրկութեան վերաբերեալ բան որոշես նէ, երկինքն ալ նոյն բանն որոշած ըլլայ. և ով որ երկրիս վրայ արձրկես նէ, երկինքն ալ արձրկուած ըլլայ: Ետքն ամենն առաքեալներուն ալ խօսելով, բացատրեց յը հաւատքին ամենն բաները՝ որ բոլոր աշխարհք պիտոր քարողէին, ամենուն տուաւ իշխանութիւնը մեկնելու սուրբ գիրքը, ու մեղաւորները մեղքերնէն արձրկելու. իրեն հաստատած սուրբ խորհուրդները սորվեցուց իրենց քանի ու որոնք էին, ինչ զորութիւն ունէին, ինչ կերպով պէտք էր տալ ու ընդունել զանոնք, և ամենուն հրամանց երթալ բոլոր աշխարհք քարողել իր աւետարանը. ամենուն իշխանութիւն տուաւ հրաշքներ ընելու, ամենուն սորվեցուց ինչ կերպով պիտոր կառավարէին իր ընդհանրական եկեղեցին: Ասանկ ամենն բան իրենց սորվեցնելէն ետքը, խոստացաւ որ քիչ ատենէն խրկէ հոգին սուրբ՝ որ իրենց լոյս շնորհք և ուժ տայ, որպէս զի կարենան իր սորվեցուցած բաները կա-

տարեւ . անոր համար ապագրեց որ մէկտեղ գտնուին
Երուսաղէմ : Ետքը զիրենք մտիթարելու համար ըսաւ
որ թէ և ինքն երկինք կը դառնար , բայց զիրենք չէր
թողուր , միշտ աներեւոյթ կերպով իրենց ու յաջորդ-
ներնուն հետը պիտոր ըլլար ինչուան աշխրբիս ետքը .
“ Եւ ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ մինչև 'ի կատարած
աշխարհի , , (Մ . Բ . Ի . 20 :)

Աս ամենն խօսքերը լմնցընելէն ետքն օր մը Յիսուս
իր ամենն առաքեալներուն հետ Ձիթենեաց լեռան
գլուխը դնաց , ու մէջերնին կեցած՝ մնաք բարով ըսաւ ,
մնաք բարով իմ սիրելի աշակերտներս , ես երկինք կեր-
թամ ձեզի տեղ պատրաստելու . “ Երթամ և պատրաս-
տեմ ձեզ տեղի , , (Յ . Գ . Ժ . 2 :) Զձեզ կը թողում ,
ձեզմէն մարմնով կը բաժնուիմ , բայց սրտով ձեզի հետ
եմ : Ու աս խօսքերս ըսելով՝ ձեռուրները վեր առաւ ,
օրհնեց զամենիք , և օրհնելու ատենը՝ ինչ կը տես-
նես ապշելու բան , մէյմն ալ տեսան որ մարմինն եր-
կրէն վեր ելաւ օդուն մէջ , արևու պէս փայլել սկը-
սաւ , ու երբոր խել մը բարձրացաւ՝ լուսաւոր ամպ
մը եկաւ պատեց չորս դին , ու աչուրնուն ծածկեց
զինքը , ալ չիտեսան : Խեղճ առաքեալներ , ամենիք
նալ աչուրնին վեր առած ապշած հիացած իրենցմէն
դուրս ելած , սրտերնուն մէջն ուրախութիւն տըրտ-
մութիւն գորով ու զարմանք մէկտեղ խառնուած ,
չէին կրնար վեր նայելէն դագրիւ , չէին կրնար ան տե-
ղացը բաժնուիլ : Բայց երկրնքէն երկու հրեշտակ ին-
ջան զիրենք արթնցընելու իրենց ան քաղցր հիացմուն-
քէն , ու ըսին . Միամիտ գալիլիացիներ , ինչ կրնէք հոս ,
ինչ կեցեր կը նայիք . Յնը երկինք գնաց . ու ինչպէս որ
իր երկինք վերանալը տեսաք նէ , անանկ ալ օր մը պի-
տոր իջնայ երկրնքէն բոլոր աշխարհք գառելու . “ Այս
ԅն՝ որ վերացաւն 'ի ձենջ յերկինս , սոյնպէս եկեացէ
զոր օրինակ տեսիք զնա երթեալ յերկինս , , (Գ . Բ .
11 :)

Քրիստոսի համբարձմանը պատմութիւնը լսեցիք , հի-
մայ գտնք անկէց մեր հոգւոյն օգտակար պտուղը հա-
նելու : Քրիստոս տերն մեր երկինք երթալու ատենն իր
առաքելոցն ըսաւ . կերթամ ձեզի տեղ պատրաստելու
համար . “ Երթամ և պատրաստեմ ձեզ տեղի , , : Ուրեմն
Քրի տեսաւ մերոյ մեղն համար երկինքը պատրաստած

տեղը հասնելու ինչ ճամբայ պիտոր բռնենք՝ ան նայինք : Չիխաբուինք սիրելի որդիքս , աչուրնիս բանանք՝ թէ որ չենք ուզէր որ մահուան ատեննիս խաբուած գտնուինք : Արքայու թիւն երթալու ճամբան ան չէ զոր աշխարհքս ու աշխարհասէր մարդիկ կը ցցընեն , ան չէ՝ որ մեր անձնասիրութիւնն ու կրքերնիս կը սորվեցընեն մեզի . հապա Յիսուսին իր օրինակովը սորվեցուցածն է , խոնարհութեան՝ խաչ քաշելու և մահացուման ճամբան : Աւայտնի ըսեմ . թէ որ կուզենք Յիսուսին հետն երկինք երթալ , պէտք է որ իրեն պէս խոնարհ ըլլանք , չարչարանք քաշենք , մեռնինք անզգայ ըլլանք աշխարհիս բաներուն , որ Յիսուսին հետը կենդանի ըլլանք յիշ :

Պէտք է որ խոնարհ ըլլանք . “ Գրիստոս խոնարհեցոյց զանձն ” . (Փիւիդ . ք . 8 .) կըսէ առաքեալը . ի՞նչ ըլլալով՝ խոնարհեցաւ մարդ եղաւ մեզի պէս , որ իր առջին ոչինչ մըն ենք . բոլոր աշխարհիս տէր ըլլալով ծառայի կերպարանք մտաւ . բոլորովին սուրբ ըլլալով մեզաւոր ձևացաւ . բոլորովին անմեղ ըլլալով՝ չարագործ աւազակի մը պէս նախատական մահ յանձն առաւ : Անոր համար ետէն կըսէ առաքեալը . “ Ասան որոյ և ի՞նչ զնա առաւել բարձրացոյց , և շնորհեաց նմա անուն ” որ ի վեր է քան զամենայն անուն ” : Ըսել է որ որովհետեւ Գրիստոս այնչափ խոնարհեցաւ , ի՞նչ ալ զինքն իբրեւ մարդ երկինքն անանկ բարձրացուց ու անանկ գերագոյն անուն մը տուաւ իրեն , որ միայն լսելով՝ որչափ արարած որ կան երկինքը , երկրիս վրայ ու գոյսքը՝ ամ մենք ալ երկրպագութի կընեն , ու ամենքն ալ կը խոստովանին իր երկինքն ունեցած փառքը : Ուրեմն թէ որ Քս տէրն մեր ալ իբրեւ մարդ արքայութեան փառացը հասնելու համար՝ որ առաջուց ալ իրենն էր , խոնարհութեւն ճամբան բռնեց իր բոլոր կենացը մէջ , մենք որ ամենեւին իրաւունք մը չունինք ան փառացը՝ այլ բոլորովին ձրի շնորհք մըն է որ ի՞նչ կուզէ ընել մեզի , ինչ պէս կրնանք խոնարհութենէ ի զատ ուրիշ ճամբով հասնիլ անոր : Պարապ տեղը կը ջանանք , սիրելիք , նրա աւետարանին վճիռն է . ով որ կուզէ Գրիստոսի հետ ըլլալ , պէտք է իր բռնած ճամբէն երթայ . “ Այնպէս պարտի գնալ՝ որպէս և նայն գնաց ” . (Թ . 3 . ք . 6 :) Աւետարանին վճիռն է . ով որ աշխարհիս մէջը կը բարձ-

րանայ կը հպարտանայ, երկինքը վերանալու տեղը ինչուան գոթութիւնը կիջնայ. ընդհակառակն ուլ որ աշխարհքիս վրայ կը խոնարհի, ինչուան երկինքը կը բարձրանայ. «Ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեցի, և որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրացի» (Ղկ. ԺԴ. 11:) Աս եղաւ ամենէն մեծ դատը՝ որ Քրիստոսն մեր իր առաքելոցը տուաւ. որ մը կը վիճէին մէջերնին որ իրենցմէ որո՞ւն կիյնար մեծ ըլլալը. ինքը մէկէն արմատէն կտրելու համար աս վէճին պատճառը, պզտի տղայ մը առջնին կեցուց ու ըսաւ. «Ես չեմ, թէ որ ասոր պէս չիս զիսկինաք նէ, թէ որ ասոր պէս չի խոնարհիք նէ, արքայութիւն չէք կրնար մանել».

«Եթէ ոչ գարձիլք և եղիջիք իբրեւ զմանկտի, ոչ մտանիցէք յարքայութիւն երկնից» (ՄԲ. ԺԶ. 3:) Ետքն աս ալ ըսաւ. Ով որ աս տղուն պէս կը խոնարհի կը պըղտիկնայ, արքայութեան մէջ աւելի մեծն ան կը ըլլայ.

«Արդ որ խոնարհեցուցանէ զանձն իբրեւ զմանուկս զայս, նա է մեծ յարքայութեան երկնից» (Եղիս. 14:):

Ուրիշ տեղ ամենուս ալ տուաւ ըսելով. Սորվեցէք ինձմէն հեղ ու խոնարհասիրտ ըլլալ. «Ասարուք յինչն զի հեղ եմ և խոնարհ սրտիւ» (ՄԲ. ԺԶ. 29:)

Դիտելու բան է որ Քրիստոսն մեր ջոտեր որ միայն խոնարհ ըլլանք, այլ խոնարհասիրտ. ըսել է որ դրոշմանց միայն խոնարհութիւն ընելը չի բաւեր, որ շատ անգամ բարակ հպարտութիւն մըն է ու կեղծաւորութիւն. այլ ան ներքին խոնարհութիւնը կը պահանջէ՝ որ սրտերնէս առաջ կուգայ, և անով մեր վրայ համարմունք չենք ունենար, մեր խեղճութիւնը կը ճանչնանք, մեր անարժանութիւնը, մեր ոչ ինչ ըլլալը. անանկ որ՝ սուրբ Օգոստինոսին պէս կը հաւատանք որ կարօտութենէն ու մեղքէն ի զատ բան մը չունինք, ու թէ որ աղէկ բան մը կայ նէ վրանիս՝ բոլորովին ան ձրի շնորհքն է, ուստի անոր վրայ հպարտանալու տեղը՝ մանաւանդ պատժոյ արժանի սեպենք պիտոր զմեզ: Աս ներքին խոնարհութեան վրայ եւելցընելով նաև արտաքինը՝ ամենուրէն հետ խոնարհութեամբ վարուելով, ան ատենն Յիսուսին ուղած խոնարհութիւնը կուենանք, որ զմեզ արժանի կընէ իրեն հետ բարձրանալու և արքայութեան փառացը հասնելու:

Բայց աս ճամբիս խոնարհութիւնը սրբնուս քովը

կը փնտրուես . թէ որ քիչ մը աղնուական անէ ըլ-
լանք , թէ որ քիչ մը հարստութիւն՝ թէ որ քիչ մը
խելք ու ճարտարութիւն ունենանք , թէ որ պաշտօնի
մը կամ պատուոյ հասնինք , մտքերնիս կը դնենք որ
բան մըն ենք , “ ասել զանձնէ թէ իցէ մեծ ոմն ,” . ու-
րիշներէն վեր կը դնենք զմեզ , կարճամարհէնք ուրիշ-
ները : Որերնոս քովը կը փնտրուես աս ճշմարիտ խո-
նարհութիւնը , երբոր այսչափ փառքի ու մեծութեան
հասէ ենք , այսչափ կը բաղձանք գովուիլ ու վարկում
ունենալ , ինչուան մենք զմեզ ալ կը գովենք ու կը պար-
ծինք՝ առանց մտածելու որ ինքը զինքը գովողը գանելի
կըլայ , ինչուան չենք կրնար համբերել չէ թէ յայտնի
անարգանքի մը՝ այլ և ոչ քիչ մը պակաս մեծարանք ըն-
դունելու : Վայ մեզի , այսչափ հպարտութիւն ինչպէս
կարենանք սխառ Յիսուսին հետ վերանալ ու ար-
քայութեան փառացը հասնիլ . պարտաւ տեղը կը յու-
սանք , նորէն կըսեմ . վասն զի հպարտն արքայութիւն
չի կրնար մտնել : Տեսէք որ Արուսեակը հպարտացաւ
չի հպարտացաւ մէկէն արքայութենէ դուրս վերնաուե-
ցաւ , երկընքէն դժոխքն ինկաւ , ու մէյմըն ալ արքայ-
ութիւն մանելէք չունի : Անոր համար մեծն Գրիգոր
կըսէ որ հպարտութիւնը խիստ յայտնի նշան է յաւի-
տենական դատապարտութեան : Ուրեմն մտքերնիս ա-
ղէկ դնենք սիրելիք , թէ որ կուզենք Յիսուսի փառացը
մասնակից ըլլալ նէ՝ պէտք է որ աշխըբքիս վրայ խոնարհ
ըլլանք . “ Որ խոնարհեցուցանէ զանձն , բարձրացի ” :

Բայց չի կարծենք որ Յսին խոնարհութեանը միայն
հետևելնիս բաւական է . պէտք է սիրտ ընենք , իր ե-
տևէն երթանք նաև խաչ քաշելու : Պետրոս առաքեա-
լին խօսքն է . “ Քի վասն ձեր մեռաւ , և ձեզ եթող
օրինակ , զի զհետ երթայցէք հետոց նորա ,” . (ԹՊԷԳԻ .
Բ . 21 .) այսինքն Քի մեզի համար խաչ քաշեց , ու մե-
զի օրինակ առաւ որ մենք ալ խաչ քաշելէն չի փախ-
չինք : Զարմանք բան որ՝ դեռ քրիստոնեաներն աս
բանս չեն հասկընար : Թէ որ որդին նոյ բողոքովն ան-
մեզ , “ որ ոչն արար մեզս ,” , այնչափ չարչարանք ու
նախաափնք քաշեց , և իր կեանքը դառնակսկիծ ցաւե-
րու մէջ խաչին վրայ չարագործի մը պէս լմնեցուց , որ-
չափ աւելի չարչարանք պէտք է քաշեն մեզի պէս ո-
ղորմելի մեղաւորները՝ որ խիստ մեծ հարկաւորութիւն

ունինք մեր մեղքերուն համար ապաշխարանք ընելու , որպէս զի այ արդարութեանը այնչափ ըրած նախա-
տինքներնուս հատուցում ըլլայ : Սիրելի որդիքս , չի-
խաբուինք , թէ որ Յսին հետ խաչին ճամբան չենք ու-
ղեր երթալ , իրեն հետ երկինքը հասնելու տեղը՝ շիտակ
դժոխք է երթալու տեղերնիս . նք աւետարանին խօսքն
է . “ Եթէ ոչ ապաշխարիցէք , ամենեքեան նոյնպէս
կորնչիջիք ” . (Ղ . ԺԳ . 5 :) Ի՞նչ պատասխան տուաւ
Քս ան երկու աշկերաններուն՝ որ իրենց մօրը բերնովը
խնդրեցին արքայութեան մէջն երկու առջի տեղերն
ունենալու : Հարցուց իրենց որ կրնային սիրտ ընել , իր
խմած լեղի բաժակը խմել , այսինքն չարչարուիլ ու մեռ-
նիլ . (Մ . Խ . 22 :) Ասով ուղեց խմացընել որ ուրիշ
ճամբայ չիկար իրենց արքայութիւն երթալու բաց 'ի
խաչ քաշէլէն : Ի՞նչ ըսաւ մէկալ երկու աշկերաններուն
ալ , որ Եմմաուս երթալու ատենը կը վիճէին իրարու
հետ իր չարչարանքներուն ու մեռնելուն վրայ , ու խել-
քերնին չէր հասներ : Անխելք էք , ըսաւ , հաւատքնիդ
պակաս է , չէք նայիր ինչ ըսին իմ վրաս մարգարէնե-
րը . դեռ չէք իմանար որ պէտք էր որ չարչարուէր Քս ,
ու անով իր երկնաւոր փառացը հասնիլ . “ Ով անմիտք
և հեղգասիրտք 'ի հաւատալ ամենայնի , զոր խօսեցան
մարգարէքն . ո՞չ զնոյնս պարտ էր չարչարիլ Քսի , և
մտանել 'ի փառս իւր ” . (Ղ . ԽԳ . 25 :))

Աւրեմն նորէն կըսեմ . թէ որ Քս անմեղ ըլլալով ու
արքայութեան իրաւունք ունենալով , այսու ամենայնիւ
իբրև մարդ հոն մանելու համար՝ պէտք եղաւ որ չար-
չարանքով ու խաչին վրայ մեռնելով արքայութեան
դուռը բանայ իր առջին , մեղի պէս մեղաւորները՝ որ
թէ սկզբնական և թէ ներդործական մեղքերնուս հա-
մար մշտնջենաւոր աքսորուած էինք երջանիկ արքայ-
ութէն՝ կրնանք պահանջել հոն մանելու հանգիստ
ու զուարճալի կեանք անցընելով , միշտ աշխրբքիս վայել
քը՝ զգայարանքներնուս ուղածը փնտրուելով , ու չու-
ղելով որ ամենևին խաչ ու նեղութիւն քաշէնք : Թէ
որ աս է մտքերնիս , ճամբէն դուրս ելած ենք . ափսոս
ափսոս , քանիններն աս մոլորութեան մէջն են : Շիտակ
ճամբան՝ որ զմեզ երկինք կը տանի , ան նեղ ճամբան
է՝ որ Քս ըրաւ . պէտք է սիրտ ընենք մենք ալ իր ե-
տեւն նոյն ճամբէն երթալու . թէ և փշոտ է , արգելք-

ներ դժուարութիւններ դիմացնիս կելլեն , բայց կարճ ու ապահով ճամբան ան է , շիտակ զմեզ յաւիտենական հանգիստը կը հանէ : Թէ որ եռանդ չունինք նէ ալ առիթ մնտորուելու որ նեղութիւն քաշենք , ապաշխարանք ընենք , թէ որ սիրտ չենք ըներ խաչին դիմացը վազելու ինչպէս Վրիստոս ըրաւ , “ Օ՛ն արիք գնասցուք ” , (Յ. Գ. Ժ. 31 .) Գոնէ չիփախջինք անոնցմէ որ մեր առջը կելլեն : Ո՛հ որչափ ասանկ առիթներ ունինք խաչ քաշելու . և վայ անոնց որ չունին , վասն զի խիստ գէշ նշան է : Աս առիթներէն շատը շիփշտակ անցնէ կուգան . ինչպէս կարօտութիւն , հիւրնգութիւն , ցաւ , դժբաղդութիւն , և այլն . ու թէ որ մենք անհամբերութեան ու կիրք ելլելու տեղը՝ հարկաւորը կամաւորի դարձնելով սիրով ընդունինք զանոնք , համակերպելով մեր կամքն այ կամացը հետ , պագնելով իր ձեռքը՝ որով զմեզ կը պատժէ , ու գաւազանը՝ որով զմեզ կը ծեծէ , ո՛հ ինչ աղէկ ասպաշխարանք կը լայ ըրածնին , ինչ սիրուն ասպաշխարանք : Ուրիշ առիթներ ալ կան խաչ քաշելու՝ որ աշխրբէս կուգան , մեր ընկերներէն , մեր թշնամիներէն . ինչպէս զրկանք , նախատինք , զրպարտութիւն , անիրաւութիւն , բռնութիւն , հալածանք , և այլն . թէ որ աս ամմեն բանը համբերութեամբ առանց կիրք ելլելու քաշենք , վրէժ խնդրութիւն չընենք՝ ոչ խօսքով և ոչ գործքով , մանաւանդ չարիք ընողին բարիք ընենք՝ իրեն համար աղօթք ընելով , գիտէք ինչ մեծ առաքինութիւն կը լայ ըրածնիս , ինչ աղէկ ասպաշխարանք կընենք : Ուրիշ առիթներ ալ կան խաչ քաշելու , որ մեզմէն են . այսինքն մեր կրքերը , մեր անկարգ բաղձանքները՝ որ միշտ զմեզ գէպ ի չարը կը քաշեն , զգայարանքնիս գոհ ընելու . թէ որ մենք ամմեն ուժերնիս գործածենք ու Քսի ըսած բռնութիւնն ընենք կրքերնուս գէմ , թէ որ զմեզ ուրանանք , յաղթենք մեզի , մահացընենք զմեզ , ու միշտ ջրին գէմ երթանք , այսինքն մեր ուղածին ու մեր կրքերուն , ո՛հ ան ինչ սիրուն ինչ փառաւոր յաղթութիւն կը լայ ըրածնիս : Իրաւ՝ շատ դժուար յաղթութիւն , բայց ինչպէս արգիւնաւոր այ առջին . ան ինչ աղէկ համբերել կը լայ մեր ըրած համբերութիւնը , որ զմեզ շիտակ ու ապահով յաւիտենական երանութեանը կը հասցընէ : Անոր համար Քս տէրն մեր

ամմենուհն ալ կրսէ, մէկը դուրս չի հաներ. « Եթէ դը կամի զկնի իմ գալ, ուրասցի զանձն, և առցէ զնաչ իւր, և եկեսցէ զկնի իմ », (Մով. ԺԷ. 24.) այսինքն ով որ կուզէ ինծի հետ երկինք գալու, պէտք է որ ինք իրմէ հրաժարի, իր անձնասիրութեանը յաղթէ, իր կրքերը զսպէ, զինքը մահացընէ, ու մահացուման խաչը կռնակն առած՝ իմ ետեւս գայ :

Աս խօսքովս ուղեց Յիսուս սորվեցընել մեզի որ երկինք հասնելու համար չի բաւեր իր խոնարհութեանն ետեւէն երթալն ի միայն, այլ պէտք է նաև իր մահուանը նմանիք : Մահ ըսելով չեմ իմանար մարմնաւոր բնական մահը՝ որ ամմենուս ալ հարկ է, ամմենքս ալ պիտոր մեռնինք. այլ ան հոգւոր ու խորհրդաւոր մահը՝ որուն վրայ ասկէց առջի յորդորակիս մէջը խօսեցայ. այսինքն մեռածի պէս անզգայ ըլլալ աշխրբիս բաներուն, հրաժարիլ աշխրբէս ու իր ամմեն բաներէն : Քրիստոս տէրն մեր արքայութեան գուռը մեզի նորէն բանալու համար՝ խաչին վրայ մեռաւ. մեկը ալ հոն մանելու համար պէտք է որ մեռնինք անզգայ ըլլանք աշխրբիս ու իր ամմեն բաներուն, նաև մեր անձնասիրութեանը, որպէս զի միայն կենդանի ըլլանք յիմ. այսինքն պէտք է որ հրաժարինք աշխրբիս ամմեն բաներէն, փառքէն, հարստութենէն, զուարճութիւններէն, ու սրտերնիս անանկ հեռու բռնենք անոնցմէն, որ ինչպէս առաքեալը կրսէ՝ զանոնք չունեցածի պէս ունենանք, ու չիւլայելելու պէս վայելենք. « Որ գնենն՝ որպէս թէ չունիցին, և որ վարենն զաշխարհս՝ որպէս թէ չվայելցեն », (Թ. Կ. Է. 31.) Վասն զի թէ որ մէյմը աշխրբիս բաներուն յարուելու ըլլանք նէ, անանկ զմեզ կը խաբւըն, անանկ մեր միտքն ու սիրտը իրենց կը քաշեն որ՝ ալ չեն թողուր մտածել ոչ զիմ, ոչ հոգինիս, և ոչ մեր յաւիտենական փրկութիւնը. չեն թողուր որ զիմ ամմեն բանէ վեր սիրենք, չեն թողուր որ ճշմարիտ ու յաւիտենական բարեքը բաղձանք ու անոր ետեւէն ըլլանք : Անոր համար սուրբ Յոհաննէս առաքեալն այնչափ կը յորդորէ որ չիսիրենք աշխարհքս ու աշխրբիս բաները. վասն զի մէյմը սրտերնիս անոնց կպցընելու ըլլանք նէ, յաւիտենական կորստեան պատճառ կըլլան մեզի : « Մի սիրէք զաշխարհ, և մի որ ինչ յաշխարհի է », (Թ. Ե. Բ. 15.) Աս հոգւոր մահը,

աշխրբքէս հրաժարիլը, աշխրբքիս բաներուն ու մեր ան-
ձին ալ յարուժ հունենալն է բուն ան խաջն ու քրիս-
տոնէական մահացուցումը, որ Քս տէրն մեր կը հրամ-
մէ ամմենուս: Ու այնչափ հարկաւոր է աս հրաժարու-
մը՝ աս հոգեւոր մահը, որ առանց ասոր՝ մէկը չի կրնար
ըլլալ ճշմարիտ քրիստոնեայ և իրաւցընէ հեռեող Քնի:
Ասոնք սուրբ Եւթիմիոսին խօսքերն են. խոյ սուրբ
Բեռնարդոսն այնչափ հարկաւոր է կըսէ աս հրաժա-
րումը՝ աս հոգեւոր մեռելութիւնն որ, եթէ դեռ մարմ-
նով չիմեռած՝ հոգւով չիմեռնինք նէ, չիյուանք բա-
րի մահ ունենալու, անանկ մահ՝ որ զմեզ արքայութի
տանի: Անոր համար սուրբ գիրքը կըսէ. “Երանի մե-
ռելոց՝ որք ՚ի տէր ննջեցին” (Յայ. ԺԴ: Բ) Ուր
լսուած է որ մեռելները մեռնին. թէ որ մեռած են,
ալ չեն կրնար մեռնիլ. ուրեմն ինչ ըսել է աս խօսքը,
որոնք են ան մեռելները: Գիտէք որոք են, անոնք որ
մարմնով մեռելէն առաջ՝ հոգւով մեռած են. անանկ
որ մահուընէ առաջ ալ մեռած ու անզգայ են աշխրբքիս
բաներուն, իրենց սիրտն աշխրբքէս հրաժարած ըլլա-
լով: Ասոնք են ան մեռելները՝ որոնց սուրբ գիրքն երա-
նի կուտայ, վասն զի առաջուց մեռած ու անզգայ ըլ-
լալով աշխրբքիս բաներուն, հոգինին Յիսուսի գիրկը
կաւանդեն, ու անով արժանի կըլլան իրեն հետն ար-
քայութիւն երթալու. “Երանի մեռելոց որք ՚ի տէր
ննջեցին” : Սիրտ ընենք ուրեմն, կըսէ ամմենուս նոյն
սուրբ վարդապետը, սիրտ ընենք աս զոհն ընելու, զմեզ
մեր անձնասիրութիւնը՝ մեր կեանքը՝ իրեն նուիրելու.
մեռնինք՝ դեռ չիմեռած, մեռնինք՝ անզգայ ըլլանք
աշխրբքիս ու աշխարհային բաներու, որպէս զի միայն
այ համար ապրինք, յիշ միայն կենդանի ըլլանք, ու
Յիսուսին հետն յաւիտեան երկինքը վայելենք:

Իրաւ է որ մեզի պէս ողորմելի մարդիկ ասանկ զոհ մը
ընելու համար՝ այ շնորհքին ու օգնականութեանը կը
կարօտինք, վասն զի մենք մեզնէ ամմենին բարիք մը
չենք կրնար ընել: Բայց չիվախնանք, սիրելի որդիքս.
Յիսուս մեր փրկիչն երկինքն իր երկնաւոր հօրը քով
նստած մեզի համար միջնորդ ու բարեխօս է. “Ունիմք
բարեխօս առ Թոմ զՅիսուս Քրիստոս” (Թ Յ. Բ. 1:)
“Միջնորդ այ և մարդկան մարգն Յիսուս Քրիս-
տոս” (Թ ՏԴ. Բ. 5:) Ուր օգնութիւն, ինչ շնորհք

կրնայ պակսիլ մեզի, երբոր ասանկ բարեխօս մը՝ ասանկ միջնորդ մը երկինքը կեցեր կը պաշտպանէ զմեզ իր ամեն ուժովը, և իր չարչարանացն ու մահուան արգիւնքովը: Հերիք է որ վստահութեամբ ու խոնարհութեամբ իրենն ոտքը դիմենք, հերիք է որ ստէպ ու սրտանց զննքն աղաչենք. անանկ առատ շնորհք ու անանկ զօրաւոր օգնութիւն կուտայ մեզի, որ առանց վախի կարիճի պէս իր ետեւէն երթալով՝ խոնարհութեան խաչի ու մահուան ճամբով, կը հասնինք երկինքը զննքը վայելելու յաւիտեան, որուն արժանի ընէ անձ ամենեկինս:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԷ.

Առանցնական դադարսպանին վրայ.

Գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս:

Աս եօթներորդ խօսքն է հաւատամքին. ասով առաքեալները կը սորվեցընեն մեզի իբրև հարկաւոր մասն սուրբ հաւատքին՝ որ Յիսուս Քրիստոս որդին անձի, որ փառաւոր յաղթանակով երկինք համբարձաւ, որ մը նորէն պիտոր գայ անկեց՝ կենդանիներն ալ մեռածներն ալ դատելու, այսինքն թէ ան շնորհքին մէջն եղողներն և թէ ան երեսէն ինկածները: Աս խօսքը բացատրելու համար՝ պէտք է որ ան դատատանին վրայ խօսիմ, որ օր մը պիտի ընէ ամենեուն, նաև ամենէն մեծ մարդկանց. որպէս զի ինչ վարձքի և ինչ պատժոյ արժանի եղած են նէ՛ տայ ամենեուն: Աս անանկ ճշմարտութիւն մըն է որ չէ թէ միայն անձ սուրբ գրոց մէջը յայտներ է, ու աշխրբքիս սկիզբէն մինչև ցայսօր հաստատուն աւանդութեամբ մեզի հասեր է, այլ նաև հին երեսելի փիլիսոփաներն ընդունեցան ու սորվեցուցին, ու աշխրբքիս ամեն ազգերն ու նաև վայրենի ժողովուրդները մէկերան հաստատեցին՝ որ ան մը կայ դերագայն դատաւոր ամենեուն, որ աղէկները վարձատրէ ու գէշերը պատժէ պիտոր:

Բայց որովհետև նոյն սուրբ հաւատքը կը սորվեցընէ

մեզի որ ձեռք զմեզ երկու անգամ պիտոր դատէ, այսինքն երկու կերպ դատաստան պիտի ըլլայ վրանիս, մէյմը առանձնական՝ որ ամենմէկերնուս զատ զատ պիտոր ըլլայ անմիջապէս մեռնելնէս ետքը, մէյմըն ալ ընդհանրական դատաստան՝ որ ամենուս վրայ մէկտեղ պիտոր ըլլայ աշխրդբիս ետքը, անոր համար այսօր առանձնական դատաստանին վրայ կը խօսիմ, ընդհանրականին վրայ խօսելը եկած կիրակուան կը թողում:

Սիրելի որդիքս, հիմայ ամեն մարդ կը խաղայ կը խնայ, շատերն իրենց ուղածին յարմար օրէնքներ կը շինեն, ու անանկ կապրին՝ իրրեւ թէ մեռնելու չըլլային. ուրիշ բան չեն մտածեր՝ իրենց անձնասիրութենէն ու կիրքերնին գոհ ընելէն ի զատ: Բայց ետքը ետքը պէտք է որ հասնին ան վայրկեանը, պէտք է որ մեռնին. և աւելի սոսկալի բանն ան է որ, մեռնելուս պէս՝ դատաստան պիտի ըլլայ վրանիս. « Կայ մնայ մարդկան միանգամ մեռանել, և յետ այնորիկ դատաստան », (Եբ. Թ. 27 :) Մեռած չիմեռած՝ Քիտի ատենանը պիտոր ելլենք, իր առջին պիտոր տանինք ինչ որ բարի կամ չար գործեր ենք նէ. « Ամենեցուն մեզ յանդիման լինել կայ առաջի ատենին Քիտի, զի ընկալցի իւրաքանչիւր իւրով մարմնով զոր ինչ գործեաց յառաջ, եթէ բարի և եթէ չար », (Թ. Կ. 10 :) Ո՛հ, ի՞նչ սոսկալի դատաստան պիտոր ըլլայ անիկայ. ոչ աշխրդբիս դատաւորնէրէն մէկն է՝ որ դատէ պիտոր զմեզ, և ոչ երկընքին հրեշտակներէն մէկը, այլ ձեռք ամենակարող՝ երկնի և երկրի տէրը, ձեռք ամենիմաստուն՝ որ ամեն բան կը տեսնէ, ամեն բան գիտէ, ինչուան մեր սրտին ծածուկներն ալ. « Ամենայն ինչ մերկապարանոց կայ առաջի աչաց նորա », (Եբ. Ե. 13 :) Մեր դատաւորը պիտոր ըլլայ ձեռք՝ որ ամենեւին սուրբ է, ամենեւին կատարեալ, ինչուան հրեշտակներուն վրայ ալ սլակսութիւն դտաւ. « Եւ զհրեշտակաց խոտորնագոյնս ինչ իմացաւ », (3. Բ. 18 :) Պիտոր ըլլայ ձեռք, չէ թէ « հայր գթութեանց և ձեռք ողորմութեանց », այլ խիստ ու սոսկալի դատաւոր մը, « Ատուած վրէժխնդիր », (Ս. 1. 1 :) Մեր դատաւորը պիտոր ըլլայ, չէ թէ Քիտի խաչին վրայ դամուած, այլ Քիտի « եկեալ զօրութեամբ և փառք բազմօք », (Ղ. 1. 27.) դատաւոր մը՝ զոր այնչափ անգամ անարգեր նախատեր ու բարկացուցեր ենք, ու

մեղմէ խիստ համար պիտոր պահանջէ, չի թէ միայն ըրածնուս ու թողածնուս, այլ ինչուան մտքերնէս անցածին ալ, սրտերնուս բաղձանքներուն ալ, կամքերնուս ուղղածներուն ալ, ամմենմէկ խօսքերնուս, ամմենմէկ շարժմունքներնուս, ամմենմէկ առած քայլերնուս, ինչուան ամմենմէկ աչք բանալ գոցելնուս: Վայ մեղի, արդեօք ինչպէս անցնինք պիտոր ան դատաստանէն. բաներնիս գէշ է, թէ որ քրիստոնէաբար չապրինք նէ. բաներնիս գէշ է, թէ որ մահուչափ մեղքի մէջ մեռնելու ըլլանք նէ. ալ չի ներեր մեղի ան, ալ թողութիւն չի տար, վասն զի ողորմութեան ատենը կը լմրննայ, արդարութիւն ընելու ատենը կըսկսի. “Եւ ոչ խնայեսցէ յաւուր դատաստանի” (Առաի. Ի. 34:) Ո՛վ գիտէ, մեր բանն ինչպէս պիտի լմրննայ, ո՛վ գիտէ: Աս վախը չունենալու համար, կըսէ սուրբ Օգոստինոսը, պէտք է մէկն անբան անասուն ըլլայ, հաւատք կըօնք չունենայ: Թէ որ սուրբերն անանկ բարի և առաքինի վարք ունենալով՝ կը վախնային ու կը սոսկային որ ինչպէս պիտոր լմրննար իրենց բանն ան դատաստանին, որչափ աւելի վախնանք պիտոր մէջ՝ այսչափ թոյլ ու պակասաւոր կեանք անցընելով: Սուրբ Կիւրիանոսն ու սուրբ Օգոստինոսը մէկբերան կաղապարէն. վայ ինծի, ինչպէս քու ատեանդ պիտոր ելլեմ: Բայց երանի իրենց որ ան դատաստանէն վախնալով՝ անանկ աղէկ իրենց հաշիւը յարմարցուցին չիմեռած, որ մահուընէ ետքը յաջողեցաւ իրենց դատաստանը:

Ուրեմն աս օգտակար ու փրկաւէտ վախը սրտերնուս մէջն ունենալու համար, որպէս զի մեր վարքն անանկ կարգաւորէ՝ որ կարենանք ան սոսկալի դատաստանէն առանց դատապարտութեան ելլել, տեսնենք այսօր ինչ ամօթ՝ ինչ սարսափ կրէ պիտոր անղեղջ մեղաւոր մը ան դատաստանին առջին, նախ երբոր լսէ ստանային անղեղամ՝ բայց ճշմարիտ ամբաստանութիւնները. երկրորդ երբոր լսէ պահապան հրեշտակին ըրած արդար ու իրաւացի յանդիմանութիւնները. երրորդ՝ երբոր լսէ ան սոսկալի խօսքերը՝ որոնցմով Քրիստոսը դատաւորն իրեն դէմ յաւիտենական դատապարտութեան անդառնալի վճիռը տայ պիտոր:

Մէկէն ուրեմն մեռածնուս պէս, հոն՝ մեռած տեղերնիս սկսի պիտոր մեր դատաստանը. մեծ ատեան մը

դրուի պիտոր հոն, Քս արդար գատաւորը հոն նստած, պահապան հրեշտակնիս հոն, սատանան ալ հոն, խիստ ու մանր համար պիտոր տանք մեր բոլոր կենացը: Աս տեղը սուրբ Օգոստինոս ստակալով կըսէ. Ո՛հ ի՞նչ դող ու սարսափ կրէ պիտոր մեղաւորի մը հոգին յանկարծ աս տաղնապին մէջն իյնալով. վերէն Քս գատաւորը բարկացած, վարէն դժոխքը բացուած, մէկգին իր մեղքերը. մէկալ գին սատանաները՝ որ զինքը դժոխք քաշելու վրայ են, ներսէն ալ իր խղճմտանքը՝ որ զինքը կայրէ կը տոչորէ. ատեն ալ չիկայ ճար մը ընելու, տեղաց մը օգնութիւն չիկայ, յոյս չիկայ թողութեան. ո՛ւր կրնայ փախչիլ, ո՛ւր կրնայ ապաւինիլ մեղաւոր մը ասանկ նեղն ինկած:

Հոն կըսկսի սատանան ռին առնելով ըսել. Ալ չես կրնար փախչիլ ձեռքէս, քու անոգի ողորմութեանն առ տենը հերիք փախար, հիմայ արդարութեան ատեն է: Աս խօսքս ըսելէն ետքը, ինչպէս նոյն սուրբ վարդապետին ըրած խորհրդածութիւնն է, կըսկսի սատանան քրիստոնէական դաւանութեան խօսքերն երեսին տալ. Դուն մկրտուելու քրիստոնէայ ըլլալու ատենդ՝ ամ մենուն առջին խոստացար ան որ կը հրաժարիս սատանայէն ու իր ամմեն խաբէութիւններէն, ու ըսիր. «Հրաժարիմ ի սատանայէ, և յամենայն խաբէութենէ նորա»։ Խոստացար հրաժարիլ աշխրբէ ու քեզմէն, որպէս զի Քսի առաքինութեանցն ու օրինակին հետեւիս. ետքը աս խոստմունքներդ այնչափ անդամ ալ հաստատեցիր՝ քանի անգամ որ քու դաւանութիւնդ կրկնեցիր, ու քրիստոնէայ եմ ըսիր: Բայց ի՞նչպէս պահեցիր աս խոստմունքներդ. ի՞նչպէս կրնաս ըսել որ հրաժարած ըլլաս աշխրբէ՝ երբոր իր տուած կանոններուն հետեւեցար, իր սովորութիւններուն՝ իր ունայնասիրութիւններուն՝ իր զուարճութիւններուն՝ իր անախառնութիւններուն ու իր անկարգութիւններուն ետեւէ եղար: Բազդատէ քու վարքդ ճշմարիտ քրիստոնէներուն կենացը հետ, բոլորովին տարբեր կը գրանես. անոնցն ան օրէնքներուն ու աւետարանին տուած կանոններուն յարմար, քու կինդ ապականած աւերուած աշխրբին օրէնքներուն ու կանոններուն: Ի՞նչպէս կըրնաս ըսել որ քեզմէ հրաժարած ըլլաս՝ երբոր մարմինդ միշտ գգուեցիր, հոգւոյդ վրայ ամենակին հոգ չունե-

յար, կըքերդ որչափ կըցար նէ՝ հոգ ըրիր, զգայարանը ներուզ ուղածին ետէ՛ եղար միշտ : Քու օրկրամուլուծիւններդ, քու ըրած ծուլուծիւնդ, քու անկարգուծիւններդ, կը վկայեն անները՝ թաաբոնները՝ տեսնուելու պար բռնելու սրահները, անոնց քարերն ու փայտերը ձայներնին վերցուցած՝ կը վկայեն . « Քար ՚ի հիմանէ, և որդն ՚ի փայտէ գոչեացէ զայդ » . (Աճ. ք. 11 :) Հիմայ տես քու մարմինդ, որ դեռ մեղքերուդ ծուխը կը հանէ : Աչուըներուդ հայածը, անկըճներուդ մօիկ ըրածը, ձեռուըներուդ դպածը, չիզուըցուելու բաներ են . ասանկ չարաչար գործածեցիր քու զգայարանքներդ . ուրեմն սուտ էր ըսածդ, չէիր հրաժարած քեզմէ : Հապա ի՞նչպէս կրնաս ըսել որ հրաժարած ըլլաս սատանայէն՝ երբոր ինծի հնազանդեցար ու ծառայեցիր . այ հրամանին դէմ իմ բերած փորձուծիւններուս հետեւելով : Երջանիկ կըլլայիր թէ որ ինծի համար ըրածիդ կէսը՝ այ համար ըրած ըլլայիր . մեծ սուրբերէն մէկը կըլլայիր : Ինչ որ միտքդ ձգեցի նէ՝ հաւանեցար, ատելուծիւն, նախանձ, չար խորհուրդներ, գէշ բաղձանքներ, ամմենն ալ սիրով ընդունեցար . վրէժխնդրուծիւն, յափշտակուծիւն, վաշխ, զրկանք, խարդախուծիւն, ամմենն ալ ըրիր, եղբայրսիրուծեան դէմ, պարկեշտուծեան՝ հաւատքի՝ կրօնքի դէմ խօսքեր խօսեցար, գայլթակղուծիւն առնիր նաև եկեղեցոյ մէջ, կռնակդ այ դարձուցիր՝ կուռքի մը նայելու համար : Ու չէ թէ միայն դուն ինծի հնազանդեցար ու ծառայեցիր, այլ նաև չար օրինակներովդ՝ գէշ խրատներովդ՝ ուրիշները մոլորցուցիր, իմ պաշտօնս ըրիր, աւելի հոգիներ դժոխքը ձգեցիր դուն ասանկով՝ քան թէ ես իմ փորձուծիւններովս : Ան է քու հրաժարիլդ սատանայէն :

Ասանկ չէ՛, կրնաս ուրանալ, ըրածներդ բոլորն ալ գրուած են երկրնքին գիւանը . « զպրուծիւնք հրաշիցն բանին », նայէ, կարգա, թէ որ կրնաս նէ՝ ուրացիր : Հոս գրած են ամմեն մեղքերդ՝ որ մոքով ըրիր, ամմեն մեղքերդ՝ որ խօսքով ըրիր, ամմեն մեղքերդ՝ որ գործքով ըրիր, ամմեն մեղքերդ՝ որ զանցառուծեամբ ըրիր : Հոս գրած են ամմեն մեղքերդ՝ որ մինակ ըրիր, ամմեն մեղքերդ՝ որ ուրիշներուն հետ ըրիր, ամմեն մեղքերդ՝ որ ուրիշներուն առջին ըրիր : Հոս գրած են ամմեն քու

ըրած մեղքերդ, ու սրտեք որ ուրիշները քու պատճառաւդ ըրին, ամմեն մեղքերդ որ խոստովանանքիդ մէջը պահեցիր կամ աղէկ չխոստովանեցար, ամմեն մեղքերդ ալ՝ որ առանց զըջալու խոստովանեցար: Աս ուն մեղքը՝ սա տարին սա ամիսը սա օրը գործեցիր. աս ուն մեղքը՝ սա տունը սա սրահը սա թատրոնը սա ժամը գործեցիր. տես մեղքերուդ ճիշդ ցանկը. բոլորն ալ կը գտնես հոս՝ որչափ ծածուկ ալ ըրած ըլլաս. « Գալանի գործոցն ծածուկք յայտնին 'ի մեծ հրապարակն », նայէ, տես, դատաւորիդ գիմայը դրած է գիրքը. ու թէ որ բան մը տարբեր կը գտնես, անանկ չէ ըսէ: Ո՛հ ինչ սարսափ, ինչ ամօթ, կրտէ նոյն սուրբ վարդապետը, աչքիդ առջին տեսնել կարգաւ ամմեն ըրած մեղքերդ, ու չիկրնալ ուրանալ կամ ծածկել ոչ մէկ հատը. ու տեսնել չէ թէ ինչպէս հիմայ կը տեսնենք սղտի բանի մը պէս, այլ տեսնել ու զգալ անոնց ինչ սոսկալի հրէշ ըլլալը, ու լսել որ երեսդ 'ի վեր կը պոռան՝ քու ըրած բաներդ ենք. « Գործք ձեռաց քոց եմք », Ո՛հ ինչ սարսափ, ինչ ամօթ պիտոր ըլլայ մեղաւոր հոգիի մը հոն աեղը կրած ամօթը:

Դեռ չի գաղթի պիտոր ստտանան, պիտոր ըսէ. հապա Քնի քու վարդապետիդ հետեւելու համար ըրած խօստմունքդ ո՞ւր գնաց. անիկայ խոնարհ՝ դուն հպարտ, անիկայ հեղ ու համբերող՝ դուն բարկացող ու ոխակալ, անիկայ աղքատ ու ամմեն աշխրբի բաներէն հրաժարած՝ դուն անյագ. ունեւորութեան ետեւէ ինկած, անիկայ մահացեալ ու ասպաշխարող՝ դուն քու ամմեն հանգիստդ զուարճութիւնդ ու զգայարանքներուդ ուղածը փնտրող, անիկայ եղբայրասէր՝ ինչուան իր թըշնամիներն ալ կը սիրէր, դուն անձնասէր՝ քեզմէ ուրիշի վրայ սէր չունեցար, անիկայ ամմենուն ողորմեցաւ, դուն մէկու մըն ալ չողորմեցար: Ետքը առ Քն դատաւորը դարձած՝ բողոքէ պիտոր. Արդարութիւն արդարութիւն, աս հոգին իմն է, ալ չես կրնար ձեռքէս յափըջաակել, ես մէկ մեղք մը միայն ըրի հպարտութե, ու աս մէկ մեղքիս համար՝ երկընքէն դժուիք ինկայ, հրեշտակ էի՝ խանձած փայտ մը դարձայ. իսկ աս հոգին որ այնչափ մեղքեր ըրաւ՝ պէտքը չէ որ նոյն պալիժը քաշէ: Արդար դատաստան ըրէ ուրեմն, ու աս հոգին իր այսչափ մեղքերուն համար ինձի տուր, ու

րովհետեւ չուզեց քուկդ ըլլալ՝ քու այնչափ տուած չնորհքներդ ոտքի տակ առնելով։

Ան խեղճ հոգին ի՞նչ ըլլայ պիտոր աս բաները ըսելով, ու տեսնելով իր գիմացը սատանան՝ որ պատրաստ կըսպասէ բռնելու քաշելու զինքը դժոխք տանելու։ Ձինքն արդարացընելու պատճառանք մը փնտրուէ պիտոր, բայց ի՞նչ կրնայ գտնել. սատանան հոն կեցած բերանը կը դոցէ՝ ըսելով. բաւական պատճառանք գտար աշխուրժի մէջ քու մեղքերդ արդարացընելու, հոս չեն անցնիր ան պատճառանքները։ Ձէի՛ գիտեր պիտոր ըսես. բայց քու հոգեւոր հովիւըդ շունչը կը հատցընէր քեզի սորվեցընելու մէկիկ մէկիկ բացատրելու ամմեն հարկաւոր բաները, ու քուկին հոգդ չէր ըլլար երթալու մաիկ դնելու. թէ որ երբեմն կերթայիր ալ նէ, բոլորովին ուրիշ վախճանի համար էր երթալդ, չէ թէ լաւածներդ սորվելու և ընելու. ուրեմն բոլորովին քուկդ է յանցանքը։ Տկա՛ր էի, չէի՛ կրնար պիտոր ըսես. բայց թէ որ ուրիշները կըցան ընէ՛լ քեզմէն աւելի տկարները, քեզմէն պզտիկները, քեզմէն աղքատները, դուռն ինչու պիտոր չիկրնայիր ընէլ։ Չէ թէ չիկըցար, հապա չուզեցիր ընէլ. ուրեմն յանցանքը քուկդ է, պատճառներդ չեն զօրեր։

Խեղճ մեղաւորը, ամօթէն գետինը անցնիլ ուզէ պիտոր, յանցանքները կը ճանչնայ, բայց կուզէ զինքը պաշտպանել գոնէ քանի մը ըրած բարեգործութիւններով՝ յանցանքներուն գիմացն անոնք դնելով։ Բայց սատանան մէկէն ըսէ պիտոր. Ո՛րն է ըրած բարեգործութիւններդ. քիչ մը աղօթք փափսալդ, բայց բերնով էր ըրածդ քան թէ սրտանց. քանի մը պատարագ տեսնելդ, բայց առանց միտ դնելու, և երբեմն պատարագին պատիւն ալ չիպահէլով. քանի մը հեղխոստովանանք ըլլալդ, սրբութիւն առնելդ. բայց անիկայ ալ առանց առաջադրութեան, առանց վարքդ շիտկելու, առանց օգտի. ուրեմն ըրած բարեգործութիւններդ ալ քանի չեն դար։ Երբեմն ողորմութիւն ըրիր, եղբօրդ օգնեցիր. բայց անիկայ ալ առանց բարի վախճանի, կամ մահու չափ մեղքի մէջ կենալով. ուրեմն ըրած բարեգործութիւններդ ալ մեռած էին, և այդ գիմացը գանելի. « Երբ և զհանգերձս ասպահարից ամենայն արդարութիւն քո » . (Եսայ. 45) . կհ. 6 :) Ողորմելի

մեղաւոր . ուզէ պիտի խօսիլ , ու չեկրնայ պիտոր . ուզէ պիտի զինքը պաշտպանել , բայց չի գիտնայ պիտոր ինչ պատասխան տալը . պապանծի մնայ պիտի . “ Ամենայն անօրէն խցցէ զբերան իւր ” . (Սղճ . ԾՃ . 42 :) Իր խղճմտանքը զինքը պիտի դատաւարտէ :

Յուսահատութէն դառնայ պիտոր պահապան հրեշտակին , անանկ կերպով պիտի նայի՝ որ քարերը գուժ պիտի շարժէ . ուզէ պիտոր որ իրեն համար բարեխօսէ , ճար մը գտնէ զինքը փրկելու : Բայց ողբալի բան . պահապան հրեշտակը զինքը պաշտպանելու տեղը , անիկայ ալ իրեն դէմ բողբէ պիտոր , բարեխօսելու տեղը՝ զինքը պիտի դատաւարտէ : Ի՞նչպէս կրնամ պաշտպանել զքեզ , ըսէ պիտոր ի՞նչպէս կրնամ բարեխօսել քեզի համար . երբոր դուն բանի տեղ չի գրիր , ոչ զիս , ոչ քեզի համար ըրած պահպանութիւնս , և ոչ քեզի հետ ըրած ընկերութիւնս . երբոր իմ ամեն քեզի սուած խրատներս ու ազդարարութիւններս արհամարհեցիր , ու իմ առջիս այնչափ մեղքեր ըրիր : Կրնայի աւելի հոգ ու խնամք ունենալ վրադ . կրնայի ըրածէս աւելի բան մը ընել քեզի : Երբոր աս կամ անչար ունակութեանը մէջ , աս կամ ան մեղքին վտանգներուն մէջն էիր , չաղդեցի՞ քեզի որ ատ պիտոր ըլլար քու դատաւարաութիւնդ . մտիկ ըրի՞ր , ձգեցի՞ր քու ունակութիւնդ , վտանգներէն փախար : Կրնայի քեզի որ ատ քու կ'ձօղ լեզուդ , ատ անապարկեշտ խօսքերդ զքեզ կործանեն պիտոր . սանձեցի՞ր լեզուդ : Կրնայի քեզի որ ատ քու ծուլութիւնդ , աշխարհասէր կեանքդ , ունայնասէր զարդարութիւնդ , խաղալու պարելու թափոններու ետէն ըլլալդ , քրիստոնէի բաներ չէին , քու կորստեանդ պատճառ պիտոր ըլլային . մտիկ ըրի՞ր , վարքդ փոխեցի՞ր : Երբոր մահացու մեղքերու մէջ թաղուած էիր , այնչափ անգամ քեզի սիրտ տուի ելլելու անոնց մէջէն . ելար : Ինչուան մահուանդ առեւնն ալ ինչ որ կրցայ նէ՝ ըրի , որպէս զի զըջաւ մեղքերդ , ան ողորմութեանը գիմես , դարձի դաս . բայց անօգուտ , ինչպէս որ էր կեանքդ՝ անանկ ալ եղաւ մահդ . ու հիմա դեռ կուզես որ քեզի պաշտպանեմ . պաշտպանելու ատենն անցաւ , հիմայ հարկ է որ ես ալ զքեզ ամբաստանեմ , ես ալ զքեզ դատաւարտեմ . քու կորստեանդ պատճառ դուն ես , մեղքը քուկդ է . ու

րովհետեւ կենդանութեանդ ատենն իմ ընկերութեանս յարգը չիճանչցար, չես կրնար երկինքն ինծի կենակից ըլլալ, քու ընկերներդ գոթիւքին սատանաները պիտոր ըլլան: «Արի Թոմ, և դատեա զգառապտանս քո» (Սւժ. հգ. 22:) Խիստ ծանր են աս անգեղը հոգիին քեզի դէմ ըրած նախատինքն ու անիրաւութիւնը, դատէ զինքը, մի խնայեր, դատապարտութեան արժանի է, վճիռը տուր:

Վայ ինծի, վայ ձեզի ալ սիրելի որդիքս, թէ որ քրիստոնէի պէս չապրինք ու քրիստոնէի պէս չիմենինք նէ. ի՞նչ սարսափ, ի՞նչ սոսկում պիտի ունենանք ան ատենը. ո՞վ կրնայ դիմանալ մի բարկայած երեսը տեսնելու, իր սաստիկ յանդիմանութիւններն ու յաւիտենական դատապարտութեան զարհուրելի վճիռը լսելու. «Առաջի բարկութեան նորա ո՞հանդարտես. ցէ» (Եսայ. Թ. 6:)

Սուրբ գիրքը կը պատմէ որ Յակոբ նահապետին որդիքն ատելութիւն ունենալով իրենց եղբորը Յովսէփի դեղեցիկին վրայ, զինքը գուբի մը մէջ ձգեցին որ մեռնի, ետքը հանեցին ծախեցին խամայեւացի վաճառականներու, անոնք ալ զինքն Եգիպտոս տարին: Հոն Յովսէփ իր զարմանալի կատարելութիւններովը թագաւորին անանկ սիրելի եղաւ՝ որ թագաւորն իր ամէն իշխանութիւնն անոր ձեռքը տուաւ, հարկ եղաւ որ ամմենքն իրեն գիմեն: Ան ատենը մեծ սով մը եղաւ, իր եղբարքն ալ հարկաւորեցան Եգիպտոս երթալ որ ցորեն գտնեն: Հոն հասան՝ Յովսէփայ դիմացն ելան, բայց չէին գիտեր որ իրենց եղբայրն էր. իսկ Յովսէփ մէկէն ճանչցաւ զիրենք, ու սիրով և անուշութեամբ ըսաւ իրենց. Ես ձեր եղբայրը Յովսէփն եմ: Աս խօսքս երբոր լսեցին խեղճ եղբարքը, յիշելով իրենց ըրած անիրաւութիւն անոր դէմ՝ անանկ շփոթեցան ամբնջալէն, կըսէ սուրբ գիրքը, որ բերանին չիկրցան բանալ խօսք մը ըսելու. «Եւ ոչ կարէին եղբարք նորա տալ պատասխանի, զի խռովեցան յերեսաց նորա» (Ծննդ. խն. 3:) Ո՛րչափ աւելի պիտոր ըլլայ ուրեմն մեղաւորին ամօթն ու շփոթը, Քրիստեանն ելած ատենը. վասն զի Քրիստէ թէ եղբոր պէս՝ այլ սոսկալի դատաւորի մը պէս, չէ թէ ինչպէս Յովսէփ իր եղբարցն ըսաւ անուշութեամբ՝ այլ խիստ ձայնով մը ըսէ պիտոր

մեղաւորին , “ Ես եմ Յս ” , ես եմ քու ստեղծողդ : Պօղոս առաքեալն աս խօսքս մինակ լսելով , առանց տեսնելու զՔս , ձիուն վրայէն գետինն ինկաւ , աչուրնէրը կուրցան , (Գ. րժ. 9 . 13 :) Ի՞նչ պիտոր ըլլայ ուրեմն մեղաւորին , երբոր Քս իր բոլոր կարողութեամբն ու փառքովն աչքին գիմացն ելլէ ու ըսէ . “ Ես եմ Յս ” , քու ստեղծողդ՝ որ դուն այնչափ անարգեցիր սաքի տակ առիր . հիմայ զիս կը ճանչնաս որ քու տէրդ եմ , որ զքեզ ստեղծեցի , զքեզ փրկեցի չարչարանքներովս ու մահուամբ , ու քեզի այնչափ սէր ցցուցի , այնչափ բարերարութիւն ըրի : Տես չուանը՝ որով իս կապեցին , գաւազանները՝ որոնցմով իս ծեծեցին , փշերը՝ որոնցմով իս սպակեցին , դամբը՝ որոնցմով ձեռուրներս ու ոտուրներս ծակեցին , տէգը՝ որով կողս բացին , խաչն որ կանակա տուին , ու ետքը զիս վրան դամբեցին . տես վերքերուս սպիւքները , յիշէ քեզի համար թափած արիւնս , քեզի համար քաշած ցաւերս . յիշէ քեզի տուած լոյսս , շնորհքներս ու փրկութեան հասնելու օգնութիւններս : Ալ ուրիշ ի՞նչ կրնայի ընել որ ըրած չըլլամ . “ Զի՞նչ ինչ առնել էր այդպէս իմում , և ես ոչ արարի նմա ” . (Ես . Է . 4 :) Իսկ դուն այնչափ ըրած բարիքներուս գէմ ի՞նչ ըրիր . պէտք էր բոլոր սրտանց սիրելիք զիս , ու ամեն բանէ վեր դնելիր . բայց դուն ինչուան անարգ արարած մը ինծմէ աւելի սիրեցիր , ու ինծմէ վեր դրիր . տասնկ ապերախտութիւն ըրիր ինծի , տասնկ հատուցում . “ Զայդ տեսն հատուցանես ” . (Բ. Օրէն . 17 . 6 :) Ուրեմն քու բանդ լմնեցած է . չուղեցիր իս , մէյմըն ալ երեսս չխանսես . թէ որ հաւատարիմ եղած ըլլայիր ատ աղտի բաներուն մէջն որ քեզի հրամմեր էի , յաւիտեան երջանիկ կըլլայիր . չուղեցիր ըլլալ , քեզի ըրիր միասը : Հիմայ որ ամեն բան պարտաւր գնաց , հարստութիւն , փառք պատիւ , զուարճութիւն ու անկարգ բաղձանքներդ , հիմայ կը ճանչնաս քու սխալմունքդ , հիմայ կիմանաս որ խաբուէր ես , հիմայ կը զղձաս , հիմայ կուզես խելքդ գլուխդ ծողվել , բայց ատենն անցաւ , անօգուտ է հառաչանքդ , արցունքդ չօգտէր , թողութիւն չիկայ քեզի , դատաստանի տանն է , ալ չեմ խնայեր . “ Ոչ խնայեսցէ յաւուր դատաստանի ” . (Ա. Գ . 35 :) Զուղեցիր իս , մէյմըն ալ երեսս չխանսես . քու հոգդ

չեղաւ ինծի համար, իմ հոգս ալ չէ քու վրադ. դուն զիս ու իմ խօսքերս անարդեցիր, ծիծաղեցար վրանին, ես ալ հիմայ քու վրադ կը ծածաղիմ. “Այսուհետեւ ես ծիծաղեցայց զկորստեամբ ձերով”, (Աս. 26:) “Երթ յինէն անիծեալ”, աչքիս դիմացէն կորսուէ, դժոխք դնա յաւիտենական կրակներուն մէջը, սատանային քովը՝ որուն միշտ հետևող եղար. “Երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հօւրն յաւիտենական, որ պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա”, :

Աստուած պահէ, ան հեռու ընէ. տեսէք սիրելի որդիքս, ետքերնին ո՛ւր կը լմննայ որոնց որ մէկ քանի օրուան կեանքերնին ուղածնուն պէս կանցընեն նէ, տեսէք ետքերնին ինչ կըլլայ: Կուգէ՞նք ուրեմն աս սոսկալի վախճանը չունենալ, կուգէ՞նք աս սոսկումն ու սարսափը չունենալ. մտածենք ստէպ ինչ համար պիտոր տանք մեռնելնէս ետքը, աղէկ մտածենք. վասն զի մտածելով դէշէն ետ կը կենանք ու աղէկը կը նենք. “Յուշ լիցի քեզ վախճան քո, և յաւիտեան ոչ մեղիցես”, (Սիւս. 40:) Եւ ամեն բանէն աւելի, ինչպէս առաքեալը կը խրատէ, ան զմեզ դատելէն առաջ՝ մենք զմեզ դատենք, հաշիւնիս աղէկ պատրաստենք, խղճմանքնիս աղէկ քննենք, ու թէ որ աղտ մը կը գտնենք նէ՝ լըւանք մաքրենք ճշմարիտ զըզմամբ, խոստովանութեամբ, ասպիսարանքով, ու վարքերնիս շտկելով, քրիստոնէի կեանք վարելով: Ասանկով չէ թէ միայն ապահով կըլլանք այդ գառաւտանին խստութենէն խաղտիլ՝ այլ նաեւ “Եկայք օրհնեալք”, լսելու արժանի կըլլանք. “Զի եթէ զանձինս քննէաք, ապա ոչ գատապարտեաք”, (1 Կ. 11. 31:)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԸ .

Ընդհանրական դատաստանին վրայ .

“ Գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս ” :

Նաւատամբին աս եօթներորդ խօսքը բուն ընդհանրական դատաստանը կը նշանակէ , որուն վրայ պիտոր խօսիմ այսօր . ան մեծ դատաստանը , որ Քն տէրն մեր աշխրբքիս ետքն ամմենքնիս մէկտեղ ժողված Յովսափաթ ձորին մէջը պիտի ընէ , ամմեն աշխրբքիս իմացը նեւու համար իր վճիռները , ամմենուն խելքը պառկեցնելու իր արդարութեանը վրայ , ամմենուն ցցնելու որ իրաւունք ունի արդարներուն յաւիտենական երանութիւն տալու , և մեղաւորներուն յաւիտենական տանջանք :

Սրբուհին Պեղադիա , ինչպէս ամմենքը գիտեն , գայթակղութիւն տուող կնիկ մըն էր . օր մը տեսնելով որ ամմենքը ժամ կը մտնէին՝ ինքն ալ մտաւ , չէ թէ ջերմեռանդութեան համար՝ այլ ինքը զինքը ցցնելու : Դիպուածը բերաւ որ սուրբն Նոննոս հոն քարոզ կուտար , քարոզն ալ ընդհանրական դատաստանին վրայ էր : Երբոր լսեց Պեղադիա ինչ խիստ դատաստան պիտոր ընէ ան , ինչ սոսկալի բան պիտոր ըլլալ հոն մեղաւորին վիճակը , անանկ տպաւորութիւն մը ըրաւ մօքին վրայ , որ մէկէն գետին նայել սկսաւ , երեսին դոյնը փոխուեցաւ , լաչակը վար քաշեց . հառաչել դողալ սկսաւ , ու արցունքները սկսան անձրևի պէս աչքէն թափիլ : Քարոզը լմննալուն պէս՝ տուն դնաց , ամմեն զարդարանքները մէկդի ձգեց , հաստ զգեստ մը հագաւ , մաղերը թնձուք եղած , ճգնաւոր կնիկ մը դարձած , ելաւ որ երթայ քաշուի ապաշխարէ իր ըրած մեղքերը : Հիմայ հարցնենք իրեն . Ո՛ր կերթաս ո՞վ Պեղադիա , առ ինչ փոփոխութիւն է վրադ . էրէկ զարդարուած հագուած կասլուած , այսօր պար-

կեշտ ու հաստ զգեստներ հագած . էրէկ ունայնասէր ,
այսօր ապաշխարող . ատ ամեն բանը ինչ կը նշանակէ :
Պատասխան կուտայ . Ա՛հ , ինչ օգուտ ունին ինծի ան
ամեն զարգարանքներս , ուրիշներու հաճոյ ըլլալս ,
աշխարհք վայելելս , թէ որ անանկ խիստ համար պիտոր
տամ սոսկալի դատաւորին , թէ որ անանկ ամօթ պի-
տոր կրեմ , թէ որ յաւիտեան դժոխք դատապարտուիմ
պիտոր . աշխարհք ալ իր տեղը մնայ , իր դուարձու-
թիւններն ու վայելքն ալ , հերիք իս խաբեցին , բաւա-
կան ինծի մասնիչ եղան . ասկէց ետքն անապատն է
իմ առնս , հոն մեղքերուս ապաշխարանքը պիտոր ը-
նեմ : Ասանկ ըսելով ելաւ գնաց Ձիթենեաց լեռան
վրայ սլզաիկ խրճիթ մը շինեց մէկ պատուհանով , ան
ալ Յովսափաթ ձորին վրայ կը նայէր . ու երբոր սա-
տանան փորձութիւն կը բերէր իրեն , երբոր իր կիրքե-
րը՝ որ դեռ կենդանի էին՝ կը գրգռէին զինքն իր առջի
կեանքը դառնալու , պատուհանին գիմացը կը վազէր ու
կըսէր ինքն իրեն . Նայէ Պեղագիւ , գիմացի ձորդ՝ նայէ՝
ուր որ դատուիս պիտոր , հոն պիտոր լսես քու վճիռդ ,
կամ յաւիտեան փրկուելու , կամ յաւիտեան դատա-
պարտուելու . վայ քեզի , թէ որ սատանային փորձու-
թիւններուն տեղիք տաս , թէ որ կրքերուդ հեանիս :
Ասանկ Պեղագիւ ւայ դատաստանը մտածելով՝ դարձի
եկաւ , ւայ դատաստանը մտածելով ապաշխարեց , ու
ւայ դատաստանը մտածելով մեծ սուրբ մը եղաւ :

Տեսէք սիրելի որդիքս , ինչ մեծ զօրութիւն ունի հա-
ւառքին բաները մտածելը՝ զմեզ չարէն էտ քաշելու և
ի բարին յորդորելու : Ո՞վ սիրտ կընէ մահացու մեղք
մը գործելու , թէ որ մտած է նախ՝ ինչ խիստ համար
պիտոր տայ ետքն անոր համար ւայ . երկրորդ՝ ինչ ամօթ
ինչ սարսափ պիտոր կընէ անոր համար . երրորդ՝ ինչ
սոսկալի վճիռ ընդունի պիտոր Քմի արգար դատաւո-
րին բերնէն ընդհանրական դատաստանին օրը : Աս ի-
րեք բանին վրայ մտած ական ընենք այսօր , մեր հոգեւոր
օգտին համար :

Թէ որ սատանի երկրաշարժ մը ըլլայ , թէ որ մեծ կրակ
մը , թէ որ մեծ փութորիկ մը՝ որսամուկներով փայլակ-
ներով ու կայծակներով , սրտերնիս կը դողայ , ձայ-
ներնիս կը կարի , երեսնիս կը դեղնի սարսափելէն , հա-
պա ինչ պիտոր ըլլանք երբոր աշխարհքս՝ սուրբ աւե .

տարանին ըսածին պէս՝ վեր 'ի վար ըլլայ, արեւ մթննայ, լուսինը արունի գոյն դառնայ, ասաղերն երկընքէն վար թափին, երկիրս խաւարի մէջ դողալ սկսի, ծովն ալէկոծէ լո՛ւ՛՛ կատաղի առիւծի մը պէս մըռնչէ, օդուն մէջ զարհուրելի ձայներ լսուին, մէյմըն ալ յանկարծ երկընքէն կրակի հեղեղ մը իջնայ այրէ լափէ ու մոխիր դարձընէ ամմեն բան: Ո՛հ ի՛նչ սոսկում, ի՛նչ սարսափ պիտոր ըլլայ ան ատենը. ամմենըը փախչել պիտոր ուզեն, բայց չնգանեն պիտոր ո՛ւր փախչելնին. մէկ բոցէն ելնն մէկալ բոցը պիտոր իյնան. անանկ սոստիկ պիտոր ըլլայ ան օրուան տառապանքը, կըսէ ՔԽ սուրբ աւետարանին մէջը (Մ. Բ. ի. 21.) որուն նմանէ չէ եղած աշխրբիս մէջ, և ոչ պիտոր ըլլայ. « Եղիցի յայնժամ նեղութիւն մեծ, որպիսի ոչ եղև 'ի սկզբանէ արարած ոց աշխարհի մինչև ցայժմ, և ոչ այլ լիցի »: Բոլոր երկիրս այրելէն մոխրով ծածկուելէն ետքը, չալէլ տայ պիտոր ան ան սոսկալի փողը՝ որուն ձայնն ամմեն աշխարհք լսուի պիտոր: Աս փողն էր որ միայն մտածելով սուրբ Հերոնիմոսը իր այրին մէջը կեցած կը դողար: Ասոր ձայնէն ամմեն մեռելներն արթննան ու ան ան ատենը պիտոր ժողովին. « Քան զի փող հարկանի, և մեռեալք յարիցեն » (Խ. Կ. Բ. Ժ. 52.) Մէյմըն ալ տեսնես Ադամէն սկսեալ ինչուան ետքի ծնած մարդը՝ ան ամենակարողութեամբը նորէն ոսկորներնին միսերնին մորթերնին մարմիննին առնեն, ու առջինին պէս կենդանի՝ Յովսափաթ ձորը պիտոր երթան. « Եղիցից զամենայն ազգս, և իջուցից զնոսա 'ի ձորն Յովսափաթու » (Յ. Բ. Ժ. 2.) Արդար ներուն հոգիները՝ ան սրբարար շնորհքովը զարդարուած՝ ան ի՛նչ ուրախութիւն պիտոր ունենան նորէն իրենց մարմինն առնելու ատեննին, գեղեցիկ փառաւոր ու արևի պէս փայլուն, որպէս զի յաւիտեան իրենց հետ երկընքին փառքը վայելեն: Իսկ մեղաւորներուն հոգիները, վախ վախ, ան ի՛նչ արտաբերութիւն ի՛նչ յուսահատութիւն պիտի ունենան իրենց մարմինը նորէն առնելու տգեղ հոտած գարշելի, որպէս զի իրենց հետ քաշեն ձգեն դժոխքն յաւիտեան տանջուելու:

Ասանկ ան Յովսափաթ ձորին մէջ բոլոր աշխարհքս մէկտեղ ժողովուելէն ետքը, մէյմըն ալ տեսնես երեսնայ պիտոր ՔԽ իր մարմնովն ու հոգեովը լուսաւոր ամպի

մը վրայ, իր սուրբ խաչն առջևէն, և իր հետը՝ սուրբ
 Ծածածինը, ամմեն հրեշտակներն ու արքայութեան հո-
 գինները լուսաւոր չորս դին առած՝ խիստ աղւոր պսակ
 մը ձևացնեն պիտոր: Անգեղձ մեղաւորներն աչուրնուն
 առջին տեսնելով ահաւոր դատաւորն իր ամմեն զօրու-
 թեամբն ու փառքովը, աչուրնուն առջին տեսնելով ան
 մեծ խաչը՝ որուն վրայ իր կեանքը տուաւ ամմենքինս
 փրկելու համար, ո՛հ ինչ ամօթ, ինչ սարսափ, ինչ
 հաւաքանք, ինչ արցունք, ինչ յուսահատական վայ-
 նասուն պիտոր ընեն, երեւիայելու բան չէ: “Եւ ա-
 պա երեւեցին նշան որդւոյ մարդոյ յերկինս, և յայնժամ՝
 կոծեսցին ամմենայն ազգ. և տեսցեն զորդի մարդոյ ե-
 կեալ ՚ի վերայ ամպոց երկնից զօրութեամբ և փառք
 բազմօք, (Մ. Գ. 1. 30:) Ան ատենն իրաւ լան պի-
 տոր մեղաւորները, արին արցունք պիտոր թափեն.
 բայց ամսոս, անօգուտ տեղը. վասն զի ալ թողութե-
 ատեն չէ, պատժոյ ատեն է. “Ոչ խնայեսցէ յաւուր
 դատաստանի, քի իրենց լացը չիւտելով՝ մէկէն հրամ-
 մէ պիտոր հրեշտակներուն որ արդարները մեղաւորնե-
 րէն զատեն. “Ելցեն հրեշտակք, և մեկնեսցեն զչարս
 ՚ի միջոյ արդարոց, (Մ. Գ. 1. 49:) Արդարներն
 Քրիստոս ալ կողմը, մեղաւորները ձախ կողմը. “Եւ կա-
 ցուսցէ զօգիսն ընդ ալմէ իւրմէ, և զայծիսն ՚ի ձախմէ, (Մ. Գ. 1. 33:) Արդարներն ուրախ զուարթ Քրիստոս
 մացը թռչին պիտոր գէպ ՚ի երկինքը. “Յափշտակես-
 ցուք ամպովք ընդ առաջ տեառն յօգս, (Թ. Թ. 1. 16:) Իսկ մեղաւորները երկրիս վրայ պիտոր կենան
 ամմենքը մէկտեղ խառն, հարուստն ու աղքատը, աղ-
 նուականն ու ռամիկը, իշխանն ու գեղացին, խաթունն
 ու աղախինը, կայսրն ու եզ վարդը, քրիստոնեան
 հեթանոսն ու հերետիկոսը, ամմենքը մէկտեղ սատա-
 նաներուն հետ խառնուած: Տեսէք ուր կը լմննայ ա-
 նոնց հպարտութիւնը, որոնք որ այնչափ կուռին, ու
 կարհամարհէն ուրիշները, կարծես թէ աշխրբիս տէրն
 իրենք ըլլային. ինչ ամօթ պիտոր քաշեն անոնք: Իսկ
 մեք, արգեօք Քրիստոս կողմը պիտոր ըլլանք Յովսա-
 փաթ ձորին մէջը, աս է մտածելու բանը. ո՛հ արգեօք
 որ կողմը պիտոր ըլլանք: Քննենք մեր վարքը, հարցը-
 նենք մեր խղճմասնքը, անիկայ մեզի իրաւը կը զօւրցէ:
 Իսկ անպարկեշտ եղովները, նախանձոտները. գինով

ները, ռիսակալները, ագահները, գողերը, վաշխառ-
նողները, զրկանք ընողները, աշխարհատէրները, որ
կարծես թէ պիտի չիմեռնին՝ անանկ կապրին, զբօսան-
քի ետեւէ միայն ըլլալով ու իրենց կրքերը գոհ ընե-
լով. անոնք որ կողմը պիտոր ըլլան : Խեղճ՝ օղորմելի-
ներ. թէ որ խելութնին գլուխնին չիժողվեն նէ, ձա-
խակողմն է իրենց տեղը՝ ան խառնադանձին մէջը. ու
քրիստոնէին նշանը հոգիներնուն վրայ կնքուած ըլլա-
լով՝ այլազգեաց, անհաւատներուն հերիտիկոսներուն
ու սատանաներուն մէջը պիտոր կենան, ամմենէն նա-
խատինք կրելու որ քրիստոնեայ ըլլալով՝ ու արքայու-
թիւնը տալահով ձեռութնին ունենալով, իրենց անհո-
գութեամբը կորսնցնուցին :

Արգարները մեղաւորներէն բաժնելէն ետքը, սկսի
պիտոր Քմ տէրն մեր ան մեծ ու ընդհանրական դա-
տաստանը : Մէյմըն ալ տեսնես յայտնուի պիտոր մէ-
կէն ամմենուն խղճմտանքը, ամմեն աշխարհք տես-
նէ պիտոր իր աչքին առջին ո՞վ ինչ բարիք ըրաւ, ո՞վ
ինչ չարիք, ամմենմէկուն առաքինութիւններն ու մո-
լութիւնները. “ Լուսաւոր առնիցէ զգաղանիս խա-
ւարի, և յայտնեսցէ զսորհուրդս սրտից ”. (Խ Կ. Բ. Գ. Ծ. 5.) Թող ջանան հիմայ անկարգութիւն ընող-
ները, գողերը, խարդախները, ռիս ալահողները, թող
ջանան ծածուկ ընելու իրենց մեղքերը՝ գիշեր ա-
տեն՝ ամմեն հնարք բանեցնելով որ մէկը չիմանայ,
կամ քիչ մը ամօթ չիկրելու համար թող ծածկեն
խոստովանանքի մէջ ալ, մէկ քահանայի մը չիղուրցեն :
Յովսափաթ ձորին մէջ՝ չէ թէ մինակ մէկ երկու հոգիի
յայտնուին պիտոր ան մեղքերը, այլ ամմենուն, բոլոր
աշխարհքիս. “ Յուցից աղգաց զամօթ քո, և արարից
զքեզ խայտառակ ”. (Ես. Գ. Գ. Ծ. 5.) Ի՞նչ ամօթ, ի՞նչ
խաղքութիւն պիտոր ըլլայ ան խաթունին՝ ան աղջիկ
զաւկրներուն խաղքութիւնը, որ ամմենքը զիրենք պար-
կեշտ ու սրբակաց կը կարծէին, մէյմըն ալ իմանան
պիտոր որ անպարկեշտ ու անկարգ վարք ունին եղեր :
Ի՞նչ ամօթ, ի՞նչ խաղքութիւն պիտոր ըլլայ ան մարդ-
կանց խաղքութիւնը, որ իրենց կրքերն ու անկար-
գութիւնները կը ծածկէին՝ դրսուանց լաւ մարդիկ կե-
րենային. մէյմըն ալ տեսնես իրենց ծածուկ ըրած պղղ-
ծութիւնները, իրենց ռիսակալութիւններն անիրաւու-

Թիւները , զրկանքները , խաբէութիւնները երեսնուն վրայ
 նկատած պիտի երևնան : Ի՞նչ ամօթ , ի՞նչ խաղբութիւն
 պիտոր ըլլայ ան ծառային ու ան աղախինին խաղբու-
 Թիւներ , որ հաւատարիմ կը կարծուէին . մէյմըն ալ
 բոլոր աշխարհք պիտոր իմանայ որ գող են եղեր , ամ-
 մեն ըրած փնտնին ճակարենուն վրայ գրուած պիտոր
 տեսնուի : Ի՞նչ նախատինք պիտոր կրեն անոնք ալ որ
 հեղուկ ոչխարներ կը ձեռնային իրենց ամմեն չարիքը
 կեղծաւորութեամբ ծածկելով , ու մէյմըն ալ յայտ-
 նուի պիտի որ գայլ են եղեր , ու իրենց ամմեն կրքերն
 ու չարութիւններն երեսնուն վրայ գրուած տեսնեն
 պիտոր իրենց ընտանիքը , իրենց բարեկամները , իրենց
 ծանօթները , և ամմենք՝ որ անոնց վրայ բարի համար-
 մունք ունէին : յ՛հ , սիրելի որդիքս , Թէ որ այնչափ
 կամընչանք մէկ հոգիի մը անկըճէն վար մեր մեղքերնիս
 բռնու , ի՞նչ ամօթ պիտոր ունենանք երբոր բոլոր աշ-
 խարհք մեղքերնիս գիտնայ նէ : Թէ որ մէկը ծանր յան-
 ցանք մը կրնէ ծածուկ , ու ըրածը դուրս ելլելով՝ այն-
 չափ կամընչայ որ մարդուս առջև երևնալ չուզեր , ի՞նչ
 պիտոր ըլլայ մեզի՝ երբոր Յովսափաթ ձորին մէջ բոլոր
 աշխրբքիս առջև ամմեն ծածուկ մեղքերնիս յայտնուե-
 լով խաղբ ըլլանք նէ : Բայց ասկէց աւելի՝ Քսի առջին
 խաղբ ըլլան է , որ այնչափ բարեբարութիւն ըրած է
 մեզի , այնչափ բան քաշեր է մեզի համար , ու մէկիկ
 մէկիկ երեսնիս պիտոր զարնէ մեր ամմեն անիրաւու-
 Թիւները՝ օրով ու վայրկեանով . ցընէ պիտոր մեզի
 մեր մեղքերը , չէ Թէ ինչպէս հիմայ կը տեսնենք՝ պղախ
 բաներ սեպելով զանոնք , բանի տեղ չիգնելով , այլ ի-
 րենց բուն կերպարանքովը դարչելի ու սոսկալի . ա-
 նանկ որ՝ հիմակուան մըջիւն երեցածը՝ ան ատենը փիղ
 պիտոր երևնայ , հիմակուան աւագի հատ մը երեցածը՝
 անատենը լեռ պիտի երևնայ մեզի . “ Լուսաւոր արաս-
 ցէ զգաղախնա խաւարի , և յայտնիցէ զսորհուրդս սըր-
 աից ” : Չերկընցընեմ . պիտոր ցընէ մեզի իր բարկու-
 Թիւնը մեզի դէմ , իր սրամտութեան բոցը , յայտնելով
 որ ալ մեզի Թողութիւն չիկայ . “ Աչ խնայեսցէ յաւուր
 դատաստանի ” : Վայ մեզի , հազար վայ . Թէ որ խեղ-
 ւերնիս գլուխնիս չիթողվենք բանի որ ատեն ունինք նէ ,
 Թէ որ մեղքերնիս չիբաւենք արցունքով ու ճշմարիտ
 զըմամբ , խաղբութիւննիս մեծ պիտոր ըլլայ Յովսա-

փաթ ձորին մէջ . ինչպէս պիտոր դիմանանք ան խայտառակութեանը :

Բայց ասկէց ալ աւելի չի դիմանալու բանը՝ Քնի սաստիկ յանգիմանութիւնը պիտոր ըլլայ, որ ամենեւեւ առջին պիտի ընէ մեզի, չէ թէ դժած հօր մը պէս, իբրեւ « հայր դժութեանց և ան ողորմութեց » , ինտոր որ ինչուան ան ատենն էր , այլ ահաւոր դատաւորի մը պէս , իբրեւ « Աստուած վրէժինդիր » : Պիտոր ըսէ ան ատենը մեղաւորներուն : Ես ան եմ , որ այնչափ անգամ ձեզի խօսեցայ , ու դուք յամառեալ կեցած՝ չուզեցիք ճանչնալ իմ ամենակարողութիւնս , իմ անհուն բարութիւնս ու իմաստութիւնս . ուրեմն հիմայ ճանչցընեմ պիտոր ձեզի իմ սաստիկ արդարութիւնս . ուրեմն տեսէք զիս , « Ես եմ » : Սոսկալով բան . թէ որ աս երկու բառը այնչափ անուշութեամբ ըսելով Գեթեմանիին պարտեզին մէջը՝ բաւական եղան որ զինքը բռնելու համար վրան եկող դահիճները սարսափած ետ ետ երթան ու մեռածի պէս կռնակնուն վրայ գետինն իյնան , ինչ պիտոր ըլլայ մեղաւորներուն բանը Յովսափաթ ձորին մէջը՝ Քնի ահաւոր դատաւորին բերնէն նոյն խօսքը լսած ատեննին : Ես եմ ձեր անձը՝ որ զձեզ ստեղծեցի , որ զձեզ իմ անգին արունովս փրկեցի , որ ձեր սիրոյն համար խաչին վրայ մեռայ , աս խաչին վրայ՝ որ կը տեսնէք : Իսկ դուք , ով ապերախաներ , ինչ բրիք ինծի համար . իմ այնչափ սիրոյս ինչ հատուցիք . պէտք էր որ միշտ ու բոլոր սրտանց զիս սիրէիք , ու հոգերնիդ չեղաւ . պէտք էր որ իս պատուէիք , ինծմէ ակնածութիւն ընէիք , ու դուք զիս անարգեցիք ամեն կերպով : Բայց ես տեսնելով ձեր այդչափ ապերախտութիւնն ու ինծի դէմ ընելնիդ , պատժեցի՞ զձեզ մեկէն՝ ինչպէս որ արժանի էիք պատժուելու . ընդհակառակն դուք ինծի դէմ ըրած ատեննիդ՝ ես ձեզ կը պաշտպանէի , ձեզի բարիք կընէի . երբոր դուք ձեր մեղքերովն ինծմէն կը փախէիք , ես ետևուդ կուգայի զձեզ կանչելու որ ետ գառնաք , զձեզ կը հրաւիրէի ներքին ալ դարարութիւններով խղճմանքնիդ շարժելով , ու քարոզչներու բերնով . զձեզ կը յորդորէի խոստմունքներով , կը վախցընէի սպառնալիքներով , շնորհք կուտայի ձեզի , մեղքերնուդ թողութիւն կը խոստանայի . ամիսներով ու տարիներով ձեզի կը սպասէի , և ամեն ան

գամ որ ճշմարիտ սրտով դարձի կուգայիք նե՝ զձեզ կը
գրկէի, ձեզի կը ներէի, շնորհքներով պարգևներով
զձեզ կը լեցընէի, ու ձեր փրկութիւնը գիւրացընելու
համար՝ ամեն պէտք եղածը կուտայի: Ալ ուրիշ ի՞նչ
կրնայի ընել ձեզի որ չըրի. “Զի՞նչ ինչ առնել էր այ-
դոյ իմում, և ես ոչ արարի նմա” : Ո՞ւր էք, եկէք
նինուէացիներ, դուք ալ գատապարտեցէք սա ապե-
րախտները. ձեզի անգամ մը միայն խօսեցայ Յովնան
մարգարէին բերնովը, ու մէկէն դարձի եկաք. իսկ ա-
սոնց հազար անգամ քարոզներով խրատներով այնչափ
քահանաներու ձեռքով, ու միշտ անդէղ մնացին. “Արք
նինուէացիք յարիցեն ՚ի գատաստանի ընդ ազգիս ընդ
այսմիկ, և գատապարտեցեն զսա” : (Մֆ. ԺԲ. 41 :)
Սաբայ փիկինն ալ թող գոյ, դատէ ու գատապարտէ
աս անօրէնները. որ ինքը Սողոմոնին խելացի խօսքերը
լսելու համար՝ այնչափ աշխատանքով երկան ճամբոր-
դութիւն ըրաւ, ելաւ ոտքը եկաւ. իսկ ասոնք սուր-
բերուն գերազանց գիտութիւնը սորվելու համար՝ չու-
ղեցին աներնուն ինչուան ժամ երթալ. “Դշխոյն հա-
րաւոյ յարիցէ ՚ի գատաստանի ընդ ազգիս ընդ այսմիկ,
և գատապարտեցէ զսա” : Դուք ալ եկէք Տիւրոս ու
Սիդոն, Սոգոմ ու Գոմոր, խաղք ըրէք սա ապերախտ-
ները. վասն զի թէ որ իրենց ըրած շնորհքներուս կէ-
սը ձեզի ըրած ըլլայի նէ, դարձի կուգայիք. “Վա-
ղու ևս արդեօք խորդով և մոխրով ապաշխարեալ էր” :
(Մֆ. ԺԶ. 22 :) Իսկ իրենք յամառեալ կեցած, ոչ
տուած շնորհքներովս՝ ոչ տուած լուսաւորութիւննե-
րովս դարձի եկան. ամեն գիւրութիւն ունէին բարե-
գործութիւն ընելու, և իրենք միշտ չարիք գործեցին.
ամեն գիւրութիւն ունէին փրկութեան հասնելու,
և իրենք գատապարտուիլ ուղեցին: Ի՞նչ ամօթ, ի՞նչ
սարսափ պիտի ունենան մեղաւորներն աս խօսքերը Յի-
սուսի բերնէն լսած ատեննին. ձայներնին վերցընեն ու
ըսեն պիտոր. լեռներ ու բլուրներ, ի՞նչ կեցեր էք, վրա-
նիս ինկէք, ծածկեցէք զմեզ. աս խաղքութեանը չենք
կրնար գիմանալ, օյ բարկութեանն առջին չենք կրնար
կենալ. “Յայնժամ սկսանիցին ասել լեբանց՝ թէ ան-
կերուք ՚ի վերայ մեր, և բլրոց՝ թէ ծածկեցէք զմեզ” :
(Ղ. ԻԴ. 30 :) Ո՞ր կայցէ ընդդէմ բարկութեան սրբա-
մտութեան նորա” : (Նա. 6 :)

Բայց Քս պիտոր ըսէ . Չէ , կեցիք դիմացս , պատաս-
խան տուէք որ աւելի խաղք ըլլաք , կուզեմ ըսել ձեր
պատճառանքները . “ Ժողովեցից զամենայն ազգս , և
իջուցից զնոսա ’ի ձորն Յովսափաթու , և դատեցայց
ընդ նոսա ” . (Յովէւ . Գ . 2 :) Ըսէք , պատասխան
տուէք , արդարացուցէք զձեզ ’ թէ որ կրնաք : Թերևս
անկարելի բաներ պահանջեցի ձեզմէ , կամ անտանելի
բեռներ դրի վրանիդ . աջ կողմն արդարները նայեցէք ,
որ ձեր սուտը կը բռնեն : Իրենց մարմինն ալ ձերինին
պէս էր , տկար էին ձեզի պէս , նոյն կրքերն ունէին ,
բայց ամենն տուած օրէնքներս ու պատուիրանքներս
պահեցին . ուրեմն իրաւ չէ որ անկարելի բաներ հրամ-
մած ըլլամ ձեզի . թէ որ անոնք իմ լուծս սիրով տա-
րին , ուրեմն իրաւ չէ որ անտանելի բեռներ դրած ըլ-
լամ վրանիդ : Ի՞նչպէս կըլլայ որ անոնցմէ շատերը բայց
’ի պատուիրանքներէս՝ խրատներս ալ պահեցին , ու
դուք չիկրցաք մինակ պատուիրանքներս պահել : Ասոնց-
մէ քանինները սիրտ ըրին կեանքերնին ալ տալու ինծի
համար՝ տանջանքներու մէջ մեռնելով , ու դուք մէկ
կրքերնիդ չիկրցաք մահացնել . քանիններն իրենց չա-
րիք ընողներուն՝ բարիք ըրին , իսկ դուք ձեզի տհաճու-
թիւն մը տուողին ալ չիներեցիք : Հա՛ նայիմ , արդարա-
ցուցէք զձեզ . թերևս բնութիւննիդ խիստ զգայուն էր ,
բայց ձեզմէ զգայուններն իրենց բնութեանը յաղթե-
ցին ու սուրբ եղան , թերևս մարմնակա՛ն փորձութիւն-
ները տիրեր էին վրանիդ , բայց Պօղոս առաքեալին ու
սուրբ Օգոստինոսին քաջածին չափ չըլլայ , բայց անոնք
իրենք զիրենք մահացուցին ու սուրբ եղան : Թերևս ու-
նակացեր էիք մեղքի մէջ , բայց տեսէք Մարիամ մագ-
դաղենացին , տեսէք Պեղագիան , տեսէք Տայիսը , որ
ձեզմէ աւելի ունակացած էին , բայց իրենց ունակու-
թենէն ետ կեցան , սուրբ եղան : Տեսէք հաղարաւոր
բիւրաւոր սուրբեր , ձեր վիճակէն , ձեր աստիճանէն ,
ձեր հասակէն , ձեզի պէս տկար , ձեզմէ աւելի դժուա-
րութիւններ ու ձեզմէ քիչ օգնութիւն ունենալով՝ զի-
րենք չիտկեցին յարատեւեցին ու փրկուեցան : Միայն
զձեզ չիկրցայ դարձի բերել , ուրեմն դուք միայն չու-
ղեցիք փրկուիլ . զձեզ միայն չիկրցայ ոչ խոստմունքնե-
րով յորդորել , և ոչ սպառնալեօք վախցնել . չիկրցայ
ոչ անուշութեամբ շահիլ , և ոչ խոստութեամբ : Միշտ

խուշ եղաք իմ ձայնս լսելու, միշտ ապերախտ եղաք իմ սիրոյս, անզգայ եղաք բարերարութեանս, պզտիկութեան աստէն չարութեամբ լեցուած, ծերութեան օտէն անօրէնութեամբ, անզեղջ ու յուսահատ կեանք ունեցաք, անանկ ալ մահէրնիդ եղաւ. ու դեռ ես համբերեմ ձեր անօրէնութեանը, դեռ թողնում որ աչքիս առջևը երևնայք: Չուզեցիք զիս, կորիք աչքիս զիմացէն. չուզեցիք ինծի հետ երկինքը երջանիկ ըլլալ, գնացէք դժոխքը գերի եղէք սատանային:

Տեսէք սիրելիք ուր կը լմննայ աս մէկ քանի օրուան կեանքերնիս, թէ որ քրիստոնէի պէս ազրեւու չըլլանք նէ: Մեղաւորներն ասանկ խաղք եղած՝ երբոր բերաննին պատասխան չի մընար, ան ասէնը Քրիստոս դատաւորը պիտոր տայ իր երկու անգառնալի վճիռները, մէկն արգարներուն յաւիտենական երջանկութեանը, մէկաւր մեղաւորներուն յաւիտենական դատապարտութեանը: Ա՛խ, արգեօք ասոնցմէն որն ինծի պիտոր հանգիպի, արգեօք որը ձեզի. երանի մեզի թէ որ արգարներուն վճիռը հանգիպի նէ. ի՞նչ միսթարութիւն, ի՞նչ ուրախութիւն պիտի ունենանք, թէ որ արժանի ըլլանք լսելու Քրիստոսի բերնէն՝ որ անուշ նայուածքով ու քողցր ձայնով ըսէ մեզի. «Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ» . Եկէք իմ սիրելիքս, իմ հօրս օրհնած զաւկըները. դուք ինծի քիչ մը ասէն ծառայեցիք աշխրբի վրայ, հիմայ ես զձեզ վարձատրեմ պիտոր յաւիտեան երկինքը. ուրախացիք, հիմայ ձեր ամեն խեղճութիւնը նեղութիւնը ցաւերը տառապանքները վերջացան, մահ չիկայ ասկէց ետքը, սուգ չիկայ, ամէն արցունքնիդ սրբւմ պիտոր. «Զնջեսցէ զամենայն արատս յաչաց նոցա, և մահ ոչ ևս գոյ, ոչ սուգ, ոչ ցաւք, և ոչ աշխատանք» . (Յայ. 4:) Ասկէց ետքը ամեն բան նոր պիտի ըլլայ ձեզի համար. «Ահա ասիկա առնեմ զամենայն նոր» : Ամեն միսթարութիւն պիտի ունենաք, ամեն ուրախութիւն, ամեն զուարճութիւն որչափ որ կրնաք բազմալ. խոստացայ, խոստամունքս կը կատարեմ. «Ուրախ լիցին սիրաք ձեր, և զուրախութիւնն ձեր ոչ ոք հանիցէ ՚ի ձէնջ» . (Յ. 4. Ժ. 22:) Եկէք ուրեմն, վայելէլու ինծի հետ ան երջանիկ արքայութիւնն որ ձեզի համար աշխրբիս սկիզբէն պատրաստուած է: «Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ, Ժառան»

դեցէք զպատրաստեալ ձեզ զարքայութիւնն 'ի սիրդ
բանէ աշխարհի , , (ՄԲ. ին . 34 :

Բայց վայ մեզի սիրելիք , թէ որ յանկարծ մեղաւոր
ներուռն դէմ տուած սոսկալի վճռոյն հանգիպելու ըլ
լանք . ի՞նչ յուսահատութիւն , ի՞նչ սրտի երուք . տես
նել որ յաւիտեան արքայութենէ դուրս վաճնաւորուած
ենք , յաւիտեան դժոխք դատապարտուած ենք : Ի՞նչ
սոսկում , ի՞նչ սարսափ պիտոր ըլլայ մեղաւորներուն
քաշածն ան Յովսափաթ ձորին մէջը . դատաւորը բար
կացած կրակ կտրած , որ իրենց անօրէնութիւններն ե
րեսնին տալէն ու զիրենք պապանձեցընէլէն ետքը 'ի
րենց յաւիտեանական դատապարտութեան վճիռը պի
տոր տայ . “ Երթայք յինէն , անիծեալք , 'ի հուրն յա
ւիտեանից , , . դնացէք կորսուեցէք , ձեր անդարձ մնա
լուն սլափժը քաշեցէք յաւիտեան դժոխքին մէջը . ա
նիծած ըլլաք իմ արդարութենէս՝ որ արհամարհեցիք ,
իմ ողորմութիւնս՝ որ դէշի բանեցուցիք , իմ ամենա
կարողութիւնս՝ որ ողբի տակ առիք . անիծած ըլլաք
ինծմէն՝ որ ալ ձեր հայրը չեմ , ձեր անողորմ դատա
ւորն եմ . անիծած ըլլաք սուրբ ձծածին կուսէն՝ որ ալ
ձեր մայրը չէ , ձեր բարեխօսը չէ , ձեր դատախազն է .
անիծած ըլլաք ամեն հրեշտակներէն ու սուրբերէն՝
որ ալ ձեզի պաշտպանութիւն չեն ըներ , զձեզ կամ
բաստանեն : Գնացէք կորսուեցէք , անիծածներ , դժոխ
քին բոցերուն մէջը , սատանաներուն հետ , յաւիտե
անական տանջանքներուն մէջը . “ Երթայք յինէն , անի
ծեալք , 'ի հուրն յաւիտեանական , , :

Ի՞նչ զարհուրելի վճիռ , ի՞նչ ցաւալի բաժնուիլ :
Ուրեմն լմնեցած է մեր բանը , պիտի ըսեն ան տառերը
մեղաւորները . ուրեմն ալ մեր մեղացը թողութիւն չի
կայ , կորսուած ենք : Ով արդարներ , ուրեմն դուք
արեւի պէս փայլելով արքայութիւն պիտի թռչիք , ու
մենք խաւարած ահռելի դժոխք պիտոր թափինք . դուք
միշտ վայելէք պիտոր , մենք միշտ պիտի տառապինք .
դուք միշտ գոհ ըլլաք պիտոր , մենք միշտ տանջանքնե
րու մէջ : Սփոռ , թէ որ մենք ալ քիչ մը ձեզի պէս ը
րած ըլլայինք նէ՝ հիմայ ձեր ուրախութեանը մասնա
կից կըլլայինք . վախ մեր անխելքութեանը , հիմայ ի՞նչ
օգուտ եղաւ մեզի մեր հպարտութենէն , մեր ունայնա
սիրութենէն , մեր հարստութենէն . ի՞նչ օգուտ մեր

ըրած զբօսանքներէն , կրբերնիս գոհ ընելէն . քանի մը տարի քրիստոնէաբար ապրելով՝ կրնայինք փրկուիլ , ու մենք աշխարհասիրութեամբ ապրելով՝ հիմայ պիտոր դատապարտուինք . “ Զի՞նչ շահ եղև մեզ հպարտութիւնն , և զի՞նչ մեծութիւն ամբարտաւանութեան իցէ մեզ նպաստաւոր , , (Իմաստ . Ե . 4 :) Ուրեմն այնչափ խելացի զմեզ կարծելնիս՝ սխալ է եղեր , մնորած ենք եղեր , խաբուեր ենք . “ Ուրեմն մնորեցաք ՚ի ճանապարհէ ճշմարտութեան , , : Գոնէ ճար մը ըլլար մեր սխալմունքին , բայց յուսահատելո՛ւ բան , ճար չիկայ ամմենեկին , կորսուած ենք յաւիտեան : Գեաղինը կը բացուի ահա զմեզ կլլելու , սատանաները կը հասնին զմեզ դժոխք քաշելու . ո՛հ , ընտրեալ հոգիներ , լացէք մեր վրայ , լացէք յաւիտեան :

Լսեցիք , իմացա՞ք հիմայ , սիրելի որդիքս , ի՞նչ ըսել է աշխարհք սիրելու : Ի՞նչ օգուտ որ ան առեւնը ճանչնանք մեր սխալմունքը , ի՞նչ օգուտ որ ան առեւնը զըզլանք . հիմայ է առեւնն աշուրնիս բանալու , հիմադուրնէ պէտք է բաներնիս ապահովէնք , խելուրնիս գլուխնիս ժողովէնք , եղածին ճարն ընենք , և ասկեց ետքը բարեգործութեան ետևէ ըլլանք . թէ որ չէ , վայ է մեզի . մտածեցէք որ ըրածնիդ ետքը ետքը ձեզի համար է , ինծի համար չէ :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԾԹ .

Հանգանակին “ Հաւատա՞մ ՚ի հոգին սուրբ , , իօնովն ,
ու հոգւոյն սրբոյ զնորհիւնէրոն վրայ :

Հաւատամքին աս ութերորդ խօսքովը կը դաւանինք որ ամենասուրբ երրորդութեան երրորդ անձն է հոգին սուրբ , ու թէ և ՚ի հօրէ և յորդոյ կը բխի՝ բայց անոնց ամենեկին հաւասար է , և անոնց հետ մի ձած . վասն զի իրեքն ալ նոյն բնութիւնն ունին , նոյն էութիւնը , նոյն գոյացութիւնն ու նոյն ձածութիւնը : Մեր սուրբ հաւատքին ամենեկն գլխաւոր բաներէն մէկն է աս , ձած սուրբ գրքին մէջն յայտներ է մեզի , մշտնջև .

նաւոր աւանդութեամբ հաստատուած բան է, ամեն սուրբ հօրք ու ամեն սուրբ ժողովքներն ալ նոյնը կը սորվեցնեն :

Հիմայ հոս կենալ ու մեկնելը թէ ինչպէս հոգին սբ 'ի հօրէ և յորդուոյ կը բխի և ինչ տարբերութիւն ունի հոգւոյն սրբոյ 'ի հօրէ և յորդուոյ ելլելը բղխելով՝ որ դուոյն իայ միայն 'ի հօրէ ելլելէն ծնանելով, պարապ տեղը շունչ հատցնել մը կըլլար՝ առանց կարենալու բան մը հասկըցնել ձեզի : Ասոնք մութ գծուարին ու բարձր բաներ են, որ մեր ընելիքին քիչ կօդնեն . հէրիք է որ ասանկ ըլլալը հաւտանք, առանց ետեւէ իյնալու որ ասոնց խելք հասցնենք, վասն զի խելք չի հասնիր : Անոր համար ինչ որ հաւատամքին վրայ ըրած երկրորդ յորդորակիս մէջը՝ ամենասուրբ երրորդութեան հօր և որդու և հոգւոյն սրբոյ համար ըսի նէ՝ անիկայ բաւական սեպելով, աւելի օգտակար կը սեպեմ այսօր հասկըցնել ձեզի ինչ զարմանալի շնորհքներ կուտայ հոգին սուրբ մեզի, երբոր իրաւցնէ զինքն ընդունինք ու մեր սրտին մէջը բնակի նէ : Բայց որովհետեւ աս շնորհքները խիստ շատ են, ես ձեզի գլխաւորներուն վրայ խօսիմ՝ որ կըսուի եօթն պարգեք հոգւոյն սրբոյ, և ասոնք են՝ ինչպէս Եսայի մարգարէն կարգաւ կը դնէ . (Ժա . 2 :) Իմաստուն, հանճար, խորհուրդ, գիտութիւն, զօրութիւն, անպաշտութիւն, երկիւղ իայ : Մտիկ ըրէք որ ասոնք ձեզի մեկնեմ մէկիկ մէկիկ :

Հոգւոյն սրբոյ տուած պարգևներուն առջինն է իմաստութիւն, այսինքն գերբնական լոյս մը՝ որ մեր հոգին իայմէ կընդունի, աշխրջիս բաներուն ունայնութիւն ու հարստութեան ինչ փուճ ու ծուխի մը պէս անցաւոր բան ըլլալը՝ ճանչնալու . մէկալ գիէն ալ երկրն քին յաւիտենական բարեացը գեղեցկութիւնն ու մեծութիւնը ճանչնալու, և ասանկով աշխրջիս բաներուն մեր սիրտը չիկալցունելու, արհամարհելու զանոնք, և իայ վերաբերեալ բաներն անանկ մեծ սեպելու՝ անանկ անոնց սիրովը վառուելու՝ և անանկ անոնց համն առնելու, որ անոնցմէ 'ի զատ աշխրջիս վրէ բան մը չիսինառուէք : Ասիկայ է ան մեծ իմաստութիւնը՝ որ Պօղոս առաքեալն ունէր, և անով բոլոր աշխրջիս բաները մատըութիւն կը սեպէր . “Եւ համարիմ իսկ զամենայն՝ կղկղանս, զի զԲՄ Հոգեցայց ” :

Ի՞նչ սովորաբար հպարտներուն ու աշխրըքիս գիտուն-
 ներուն չի տար, այլ միայն խոնարհ եղողներուն ու մա-
 քուր խղճմտանք ունեցողներուն կուտայ, ինչպէս նր
 գիրքը կրսէ. « Զի տայէ մանկանց տղայոց զհանճար, »
 (Առաւ. Թ. 4.) ինչպէս Քն աւերն մեր ալ աւետարա-
 նին մէջը կրսէ. « Զի ծածկեցեր զայս յիմաստնոց և ի
 գիտնոց, և յայանեցեր տղայոց, » (Մար. Ժ. 25.)
 Ասոր ապացոյցը կը տեսնենք որ առաքեալները ագէս
 ու ռամիկ մարդիկ՝ աս շնորհքն ունեցան. նմանապէս
 Պող պարզամիտը, սուրբ Անտոն արքան, սուրբ Փրան-
 չիսկոս աստիճանին, սրբուհի Թերեզան, և ուրիշ այն-
 չափ խոնարհ ու միամիտ քրիստոնեաներ, որ թէ և գի-
 տութիւն չէին սորված՝ բայց ի՞նչ ու հոգւոյն բա-
 ներու վրայ զարմանալի կերպով կը խօսէին, ու սուրբ
 գրոց բուն միտքը՝ սուրբ հաւատքին դժուարին ճշ-
 մարտութիւններն անանկ կը մեկնէին որ իմաստուն փի-
 լիսովայ հերեալիոս մարդկանց խելքը կը պառկեցը-
 նէին, կամ վիճաբանութեան մէջ իրենց կը յաղթէին :
 Բայց չէ եղած ամենեւին որ հպարտները, աշխրըքիս փի-
 լիսովաները, ագահները, անղեղ մեղաւորները, մա-
 նաւանդ զգայական անկարգութիւններու ետեւ եղող-
 ներն ունեցած ըլլան աս շնորհքը. չէ, չէ, « Շնչաւոր
 մարդ ոչ ընդունի զհոգւոյն ինչ, » կրսէ Պողոս առա-
 քեալը. (Թ. Կ. 14.) այսինքն զգայական աշխար-
 հասէր մարդը չի կրնար ըմբռնել հոգւոր բաները. վասն
 զի իր հպարտութեամբն աստերովն ու մեղքերովն ա-
 նանկ կը կուրծայ, որ ի՞նչ ունեցան չի հասկընալէն
 ի զատ՝ ինչուան հաւատքին լոյսն ալ կը կորսնցընէ.
 ինչպէս յայանի է ըրած գէշ խօսակցութիւններէն,
 բռնած ծուռ կանոններէն, սրբազան բաներն արհա-
 մարհելէն, ինչպէս Պողոս առաքեալը կրսէ. « Զոր ո-
 մանց մերժեալ յանձանց (զսուրբ միտս,) նաւակոծե-
 ցան ի հաւատս, » (Թ. Տ. 19.)

Հոգին սուրբին տուած երրորդ պարգէն է խոր-
 հուրդ, այսինքն ներքին ազդեցութիւն մը՝ որով տա-
 րակոյսներու և վտանգներու մէջ ճանչնալով որ ինչ-
 պէս աշխարհքն՝ մեր մարմինն ու սատանան զմեզ կը
 մոլորցընեն, կրնանք ընտել ընտել է պիտի, Թ. Ժ. 19.
 քը, ու մեր հոգւոյն օգուտը: Զոր օրինակ. աշխարհ-
 քն կրսէ որ պէտքը չէ քաշուիլ, պէտքը չէ առանձ-

նույն թիւն սիրել, ջերմեռանդութիւն ընել, աղօթքի ետեւ ըլլալ, ստէպ սուրբ խորհուրդներն ընդունել. ընդհակառակն կուզէ որ զբօսանքի ետեւ ըլլանք, ուրախանանք, ուրիշներուն յարմարինք: Բայց ով որ հոգին սուրբին խորհրդովը կը վարուի, աս խօսքերուն անկաճ չի կախեր. աշխարհասէր մարդկանց չափազանց ուրախութեանն յարմարելու տեղը՝ անոնց անկարգ ու վտանգաւոր զբօսանքներուն ետեւ ըլլալու տեղը՝ միջին ճամբայ մը կը բռնէ, իր ջերմեռանդութիւնը՝ քաջուած կեանքը՝ մահացուցմունքը ձեռքէ չի թողուր, ու հերիք կը սեպէ երբեմն երբեմն պարկեշտ ու օրինաւոր զբօսանքներով քիչ մը մխիթարուիլ, չափաւոր հանգիստով շունչ առնել, ու ինչպէս սուրբ հարք կըսեն՝ զուարճութիւններն անանկ դործածել՝ ինչպէս կերակուրին վրայ քիչ մը աղ կը գնէնք: Նմանապէս երբեմն սատանան, կամ անոր կողմանէ մէկը զքեզ կը հրաւիրէ պար բռնելու, կըսէ քեզի որ պար խաղալէն ի՞նչ կըլլայ եղեր, խղճահարուծի է ըրածդ: Բայց ով որ հոգին սուրբին շնորհքն ունի և անոր տուած խորհրդովը կը վարուինէ, ճանչնալով մեղքին վտանգը, ու գիտնալով որ պար պարելու մէջ շատը կը մեղանչեն, կը թողու որ ինչ որ կուզեն՝ ըսեն, ու ինքը չուզեր պարի երթալ. կամ թէ որ երթայ նէ ալ կարճ կընէ, ու սուրբ Ֆրանչիսկոս սալեզացիին խրատ տուած ամեն զգուշութիւնները կընէ: Ասանկ ալ ուրիշ ամեն բանի մէջ հոգւոյն օրբոյ աս պարզէն ունեցողը կը մտածէ կրնարէ և ապահով ճամբան կը բռնէ: Ընդհակառակն ով որ աս շնորհքը չունի՝ չի մտածեր, զինքը վտանգի մէջ կը գնէ, ու մեղքի մէջ կիյնայ:

Հոգին սուրբին տուած չորրորդ պարզէն է գիտութիւն: Բայց չէ աշխարհական գիտութիւն, կամ ան գիտութիւնները՝ որոնցմով մարդս անաբան, փիլիսոփայ, երկրաչափ, աստղաբաշխ, վարպետ բժիշկ, մեծ փաստաբան, քաջ զօրավար, ճարտար բանաստեղծ կըլլայ. ասոնք մարդկային գիտութիւններ են՝ որ մարդը կուռեցընեն կը հպարտացընեն. «Գիտութիւն հպարտացուցանէ», ինչպէս առաքեալը կըսէ. (Իս Կ՝Բ՝. Ե. 1.) անանկ գիտութիւններ են՝ որ ինքիբեռնուն ամենակն չեն կրնար օգնել մեր հոգւոյն յաւիտենական փրկութեանը: «Կան որ, կըսէ սուրբն Բեռնարդոս, գի-

տութիւնն սորվիլ կուզեն՝ մինակ ալէկ բաներ գիտնալու համար, բայց ասիկայ սլարապ հետաքրքրութիւն մըն է: Այն որ գիտուն ըլլալ կուզեն՝ պատիւ ունենալու և մեծ մարդիկ սեպուէլու համար, ասիկայ ալ փառասիրութիւն մըն է. կան ալ որ գիտութիւն կը սորվին՝ ետքը ծախելու և ստակ վաստակելու համար, ասիկայ ալ շահասիրութիւն մըն է. բայց կան ուրիշներն ալ որ գիտութիւն կը սորվին՝ հոգևորի գործածելու համար, որպէս զի թէ իրենք գիտնան և թէ ուրիշներու սորվեցնեն ինչ որ հարկաւոր է գիտնալ անցիկայ, հոգևոր բաներու վրայ, մեր յաւիտենական փրկելու թեան վրայ. ասիկայ է անգիտութիւն, ասիկայ է խոհեմութիւն, ասիկայ է հոգւոյն սրբոյ սլարապը: Ուրեմն հոգւոյն սրբոյ տուած գիտութիւնը շատ բաներ գիտնալը չէ. հասկա ամենէն հարկաւոր գիտութիւնը, այսինքն ինչ որ պէտք է հաւատալ ու ի գործ գնել փրկելու թեան հասնելու համար. ան գիտութիւնը՝ որ անգիտութիւնն անգիտութիւնն սրբոյ կը կոչէ: Ի՞նչ օգուտ է մեծ անգիտութիւն ըլլալ, ու անգիտութիւն ամեն սահմանները՝ բաժանմունքները՝ բարսիկ ու անթիւ խնդիրները գիտնալ. ի՞նչ օգուտ է մեծ փիլիսոփայ ըլլալ, մեծ բանաստեղծ, մեծ ճարտասան, մեծ փաստաբան, մեծ բժիշկ, աշխրբքիս ամեն գիտութիւններն ու արուեստները գիտնալ, և ամենէն հարկաւորը չգիտնալ, այսինքն ինչո՞վ կրնանք փրկու թեան հասնիլ, ինչպէս կրնանք փրկուիլ: Եւ ան ատենը՝ մեր ամեն գիտութիւնը, կըսէ հայրն Սէնիէր, բանի մը չի գար, ստակ մը չաժեր. սուրբ գրքին ըսածին պէս՝ սլարապ բան մը կը ըլլայ մեր ամեն գիտութիւնը. « Զի ընդունայն էին ամենայն մարդիկ բնութեամբ, յորս էր անգիտութիւն », (Իսա. Ժ. 1:) Ուստի մեծ մարդկանց մէկն ըսաւ. Ամեն բան գիտէ, ով որ փրկու թէ հասնելու ճամբան գիտէ. իսկ ով որ աս բանը չի գիտեր, իր ամեն գիտութիւնն ընդունայն է: Բայց քրիստոնէից մէջէն քանի՞ հոգի կայ որ աս գիտութեանը ետէ ըլլայ. ապրուստ գտնելու համար արուեստներ կը սորվին, առուտուր ու վաճառականութիւն կը սորվին, երկրագործութիւն, մշակութիւն, աշխրբքիս ամեն աղէկ ու գէշ բաները կը սորվին. բայց անգիտութիւն՝ սրբոյ գիտութիւնը սորվող չիկայ, փրկու թեան

Հասնելու ճամբան՝ ձայնները՝ ալատուհիւնները՝ աւետարանին կանոնները՝ քրիստոնէին պարտքերը՝ քիչ մարդ կայ որ սորվի, չափին հոգը չէ : Ասոր ապացոյցը կուզէք . աս բաներն ո՛ր կը սորվուի . ժամը, հոգևոր բաներ լսելով, մանաւանդ ժողովրդապետներուն խօսածը, ուրոնք քիչ քիչ կը մեկնեն ու կը սորվեցնեն ինչ որ քրիստոնէի մը հարկաւոր է : Բայց քանի՞ հոգի են մաիկ ընելու եկողները . ամսոս ամսոս, կան որ տարին անգամ մըն ալ եկած չունին . կան ալ որ կիրակի օրը՝ տօն օրը՝ դատարկաբանութեամբ խաղալով զբօսանքով մեղքով կանցնեն, ո՛րը տներու մէջ, ո՛րը հրասարակներու, ո՛րը գինեատուններու, ո՛րը տեսնուելու տեղուանք, ու չեն ուզեր քիչ մը առնն ժամ դալ հոգևոր բաներ լսելու : Ասոր համար է որ ամեն բան ասանկ գէշ կերթայ, անոր համար այսչափ անկարգութիւններ կը տեսնենք, անոր համար ամեն տեսակ մեղքը պակաս չէ . վասն զի ձայն գիտութիւնը չիկայ՝ կըսէ Ովսէէ մարգարէն, անոր համար աս ամեն չարիքը կը լսան . “ Զի ոչ գոյ գիտութիւն ձայնի վերայ երկրի, (վասն այսօրիկ) անէծք և ստութիւն և սպանութիւն և գողութիւն և շնութիւն հեղեալ ՚ի վերայ երկրի, և արիւն ընդ արիւնս խառնեն ” (Ովս . Դ . 1) :

Հոգին սուրբին տուած հինգերորդ պարգևն է զօրութիւն . այսինքն մասնաւոր արիութիւն մը ուժ մը՝ որ կուտայ ձծ մարդուս, ամեն դժուարութիւններուն՝ արգելքներուն՝ մարդկային նկատմունքներուն յաղթելու, ձայն ալատուհիւնները պահելու և քրիստոնէական պատքերը կատարելու համար : Որչափ ալ դժուարին է ներել անիրաւութեան ու թշնամոյն հետ հաշտութիւն ընել, ով որ աս զօրութիւնն ունի՝ սիրտ կընէ, ամեն դժուարութեան կը յաղթէ, ու կը ներէ կը հաշտուի : Որչափ ալ ծանր խաչ ըլլայ քաջածը, որչափ ծանր հալածանք, որչափ ծանր տառապանք, ով որ աս արիութիւնն ունի՝ սիրտ կընէ, և ձայն սիրոյն համար համբերութեամբ կը քաշէ : Նմանապէս կուզէ մէկն զմեզ մեղքի մէջ ձգել, վախցնելով, սպառնալիք ընելով, կամ խոստմունքներով, ընծաներով, խաբխրելով . բայց թէ որ մենք հոգին սուրբին աս պարգևն ունինք նէ՝ ամեն բանի գէժ կը կենանք, կեանքերնիս ալ կուտանք, ձայն գէժ չենք ըներ : Ասանկ ալ

Թող աշխարհասէր մարդիկ ծաղր ընեն մեր բարեպաշտութիւնն ու մեր ջերմեռանդութիւնը, Թող խնտան վրանիս. բայց Թէ որ մենք աս զօրութիւնն ունինք նէ՛ ամմեն մարդկային նկատմունք՝ ամմեն իրենց ծաղր ընելնէրն օտքի տակ կառնենք, կը Թողունք որ ինչպէս կուզեն նէ՛ ըսեն, ու մենք մեր բարեպաշտութենէն՝ մեր ջերմեռանդութենէն՝ չյ վախէն ետ չենք կենար: Ասանկ ըրին միշտ ամմեն սուրբերը, մանաւանդ սուրբ մարտիրոսները. Թէ և բռնաւորներն այնչափ մեծ մեծ խոսամունքներ կրնէին անոնց՝ հաւաքնին ուրանալ տալու, սոսկալի սպառնալիքներով վախցընել կուզէին զիրենք, բայց անոնք ամուր ու հաստատ կեցած՝ խոսամունքներնուն վրայ կը խնտային, ամմեն տանջանք քաջութեամբ կը քաշէին, քրիստոնեայ ենք՝ սուրբ աւետարանէն ետ չենք կենար կըսէին: Ասանկ պիտի ընենք մենք ալ, Թէ որ կուզենք ճշմարիտ քրիստոնեայ ըլլալ ու փրկութեան հասնիլ: Գէշ աշխրբի մը մէջ ենք, այնչափ անկարգ խօսքեր՝ ծուռ ծուռ վարդապետութիւններ կը լսենք, չար օրինակներ աչուրնուս առջին կը տեսնենք, այսչափ կըքեր ու փորձութիւններ ներսէն, այսչափ մարդկային նկատմունքներ ամմեն գիէն, ինչպէս կրնանք աս ամմեն բաներուն յաղթել ու փրկութեան ճամբուն մէջ առաջ երթալ՝ առանց աս արիութիւնն աս ուժն ունենալու: Բայց ինչպէս կրնանք ունենալ. գիտէք ինչպէս. սուրբ Բեռնարդոս ասոր կերպն աղէկ կը սորվեցընէ: Ինչպէս մէկն աշխատելով և ուժը բանեցընելով աւելի կուժովնայ, ասանկ ալ բարեգործութիւն ընելով՝ առաքինութեան ետէք ըլլալով՝ մարդուս հոգին ուժ կառնէ, գիւրաւ իր պարաքերը կատարելու, ամմեն արգելքներուն յաղթելու:

Հոգին սուրբին վեցերորդ պարգևն է անպաշտութիւն. այսինքն յօժարութիւն մը՝ մէկ գերբնական հակում մը զանազան և փառաւորելու ամմեն բանի մէջ, և սուրիշներուն օգնելու իրենց հոգեւոր ու մարմնաւոր կարօտութեանը մէջ: Ուրեմն ով որ ներսի գիէն կըզգայ աս բաղձանքն ինչ ծառայելու, ինչ կերպով որ կրնայ նէ՛ զանազան փառաւորելու, և առիթ կը փնտրուի ուրիշներուն բարիք ընելու, երջանիկ է այնպիսին. վասն զի հոգին սուրբին պարգևն առած է, ու իրաւցընէ բա-

րեպաշտութիւնն ունի, որուն վարձքն աս աշխարհիս մէջն ալ՝ անդին ալ կառնէ անձն, Պօղոս առաքեալին ըսածին պէս . “ Իսկ անպաշտութիւնն առ ամենայն ինչ օգտակար է , և զաւետիս կենաց ունի՝ զարգիս և զհանգերձելոցն ” . (ԹՅՏԻՃ . Դ . 8 :) Իսկ որոնց որ հոգը չէ զանպաշտելու , ան ծառայելու , ուրիշներուն բարիք ընելու , և միայն զիրենք կը հոգան , իրենց կրքերը դոհ ընել կը նային , խեղճ է անոնց բանը , անպաշտութենէ շատ հեռու են , գէշ վիճակի մէջ են . ու թէ որ նոյն վիճակին մէջը մնալու ըլլան նէ , չեն կրնար ճշմարիտ քրիստոնեայ ըսուիլ . վասն զի քրիստոնէին հարկաւոր բանը չունին՝ որ է սիրել զանձ և զընկերը :

Իսկ եօթներորդ պարգևը հոգւոյն սրբոյ՝ երկիւղ ան է . այսինքն անձն վախնալ , իր դատաստանէն ու սպառնալիքէն սոսկալ , ու վախնալով՝ զինքը պատուել , զինքը չիբարկացընել . ամեն բանի մէջ իր կամքն ընել , իր շնորհքն ու իր բարեկամութիւնը չիկորսընցընելու համար : Աս սուրբ երկիւղն ինչպէս բան ըլլալն աղէկ հասկընալու համար , պէտք է գիտնալ որ երկու տեսակ վախ կայ , ծառայական ու որդիական : Ծառայական վախն է՝ երբոր մէկն իր ըրած մեղքերուն վրայ կը զղջայ և անոնցմէ ետ կը կենայ՝ վախնալով ան սպառնացած սոսկալի պատիժներէն , դժոխքին յաւիտենական տանջանքէն : Ծառայական կրտուի աս վախը , վասն զի ծառաներն ու գերիները տէրերնուն վախէն է որ իրենց պարտքը կընեն , չարիք չեն ըներ , որպէս զի չըլլայ թէ պատժուին : Աս տեսակ վախը կրնայ աղէկ ալ ըլլալ , գէշ ալ ըլլալ . գէշ կըլլայ՝ երբոր մէկն իր ըրած մեղքին վրայ կը զղջայ , մեղքէն ետ կը քաշուի , չէ թէ մեղքն ատելով՝ այլ միայն դժոխքի վախէն . անանկ որ եթէ դժոխք չըլլար , ան գէժ ընելէն ետ չէր կենար : Զաւակ մը խաղալու ատեն կը տեսնէ որ հայրը դաւաղանով վրան կուգայ ծեծելու զինքը , խաղը կը ձգէ կը փախչի . կրնա՞նք ըսել որ խաղը կատէ , ալ կամք չունի խաղալու : Չէ , կուզէ խաղալ , դեռ խաղը կը սիրէ . բայց չի խաղար՝ վախէն միայն որ հայրը զինքը չիծեծէ : Ասանկ է անոնց զղջումն ալ՝ որոնք որ դժոխքին վախին համար միայն՝ մեղքէն ետ կը կենան . դեռ սրտերնին մեղք ընելու բաղձանքը կայ , կուզեն մեղանչել , անոր համար իրենց վախը բանի չի դար : Իսկ ան ատենն ա-

դէկ կըլլայ ծառայական վախը, երբոր մէկն ան սպառնալիքէն վախնալով՝ չէ թէ միայն մեղքէն ետ կը կենայ, այլ նաև կատէ մեղքը, չուզեր մէյմըն ալ մեղանչել, կուզէ հաշտուիլ ան հետ: Տրիտենիգեան սուրբ ժողովքը կըսէ որ աս տեսակ ծառայական վախը՝ որ մեղանչելու կամքը մարդուս սրտէն կը վերցնէ, չէ թէ միայն աղէկ վախ մըն է՝ այլ նաև ան շնորհքն է, հոգւոյն սրբոյ տուրքն է, որ թէ և ինքիրմէն բաւական չէ թողու թիւն ընդունելու համար, բայց խոստովանանքով արժանի կընէ մեղաւորը թողութեան: Յովնան մարգարէն ան կողմանէ գնաց սպառնացաւ նինուէացւոց, որ եթէ իրեք օրուան մէջը չապաշխարէք նէ՝ Նինուէ կործանի պիտոր. «Ահա երեք աւուրք, և Նինուէ կործանեցի», Աս սոսկալի սպառնալիքէն սարսափած՝ խել ընկն զուսնին ժողովեցին, մեղքն ատեցին ասպաշխարեցին, իրենց վախն ան հաճոյ եղաւ, ողորմեցաւ ան իրենց վրայ:

Իսկ որդիական վախն ան է՝ երբոր մէկն իր ըրած մեղքին վրայ կը զոյժայ ու չուզեր ամենեկն մէյմըն ալ մեղանչել, չէ թէ անմէ պատիժ կըլլուն վախէն՝ այլ մանաւանդ զինքը չիբարկացնելու և իրեն դէմ չընելու համար: Առտի աս վախն որդիական կըսուի, վասն զի բարի զաւակ մը իրաւ հօրմէն կը վախնայ, բայց միանգամայն կը սիրէ ալ զինքը, իրմէն ակնածութիւն կընէ, և անոր համար ալ կըզգուշանայ որ զինքը չիբարկացնէ, իրեն անհաճոյ բան մը չընէ: Ասկայ է ան սուրբ երկիւղը՝ այնչափ հարկաւոր ու օգտակար քրիստոնէի մը, ասկայ է որ սուրբ գիրքն այնչափ կը դուրս, ու կըյորդորէ զմեզ՝ որ ունենանք. «Երկերուք ի տեսունէ ամենայն սուրբք նորա», (Սղ. 17. 10:)
 «Եւ վախճան բանիս ան երկիր», (Ժող. 4. 13:)
 Աս վախն է որ մեղի ատել կուտայ մեղքը. «Երկիւղ տեսուն ատեայ զանիրաւութիւն», (Առա. 1. 13:)
 Աս վախն է՝ որ մեղի ճշմարիտ իմաստութիւնը կը սորվեցնէ. «Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ տեսուն», (Առա. 1. 7:)
 Աս վախն է՝ որ զմեզ երանելի կընէ. «Երանեալ է այր՝ որ երկնչի ի տեսունէ», (Սղ. 3. 1:)
 Ինչ երկնցընեմ, ասովն է որ ան ողորմութեանն արժանի պիտոր ըլլանք. «Բայց ողորմութիւն տեսուն յաւիտեանս յաւիտենից ի վերայ երկիւղածաց իւրոց», (Սղ. 3. 17:)

Ախ, ո՛ւր էր թէ բոլոր քրիստոնեաներն աս սուրբ վախն ունենային, ան առեւնն իրաւ ամենն բան աղէկ կերթար, ան առեւնն աշխարհքս բոլորովին տարբեր կըլլար հիմակուընէն: Ինչէն կը կարծէք որ առաջ կուգան մեր օրերը տեսնուած այսչափ մեղքերն, ան կարգութիւնները, գայթակղութիւններն, ու շատերուն համարձակ ու գէշ վարքը, անոր համար ալ ան խրկած այսչափ պատիժները: Այսին զի ան վախը չիկայ, ամենն ալ ասկէց առաջ կուգայ: Մարդկան արդարութենէն վախցող չիկայ. բանտ, մահ, տուգանք կըսպառնայ թագաւորը աս կամ ան յանցանքին, ամենքը կըզգուշանան չընելու. իսկ անձ՝ յաւիտենական մահ կըսպառնայ, դժոխք ու անվախճան տանջանք՝ մահուչափ մեղք ընողին, ու հոգերնին չէ, մեղքը ջրի պէս կը խմեն. ուրեմն մարդկանցմէ կը վախնան, անցէն վախնար. թէ որ ան վախն ունենային, թող դար սատանան փորձութիւն բերէր, թող աշխարհք փորձէր զիրենք, թող զգայարանքնին զիրենք դրդուէին, վտանգ չէր ըլլար ոչ գողութիւն ընելու, ոչ անկարգութիւն, ոչ որ և իցէ մեղք գործելու: Այսին զի ով որ ան վախն ունի նէ, մէկէն կըսէ. Իրաւ աս բանն ուրիշներէն ծածուկ կընամ ընել, բայց ան կը ատեն, ան՝ որ զիս գատէ պիտոր, ու կընայ հիմայ մէկէն կեանքս վերցընել ու զիս դժոխք խրկել: Աս սուրբ վախը սրտին մէջն ունենալով՝ զինքը կը զսպէ, մահացուցմունք կընէ, ու մահուչափ մեղքէն ետ կը կենայ: Կարճ խօսք. թէ որ ան վախը կայ, ամենն բան կարգով կանանով կերթայ. թէ որ ան վախը չիկայ, ամենն բան գէշ ու անկարգ կերթայ: Առաջառական մը թէ որ ան վախն ունի՝ խարդախութիւն խաբէութիւն չընէր, աչքդ դոց՝ կընաս իրեն հետ առուտուր ընել. բայց թէ որ ան վախը չունի, չես կընար վստահիլ, թէ որ կարենայ՝ կը խաբէ զքեզ: Դատաւոր մը, պաշտօնատէր մը, մեծաւոր մը, թէ որ երկիւղած մարդ է՝ ոչ կաշառ կառնէ, ոչ պարգև, ոչ մարդկային նկատմունք կընայի, ոչ մէկուն մէկալին միջնորդութիւնը. իր պարտքը կընէ, արդարութենէն ետ չի կենար. իսկ ով որ անցէն չի վախնար, անկէց բարեք մի յուսար: Խաթուն մը, աղջիկ զաւակ մը, թէ որ ան վախնան նէ՝ տանը բաներուն հօգ կը տանին, դուրս չեն իյնար, բարի օրինակ են իրենց պարկեշտութեամբ:

ըր. իսկ թէ որ անշուք չեն վախճար նէ՝ վայ ան մարգուէն որ ձեռուընին կիյնայ, վայ ան տանը՝ ուր որ հարս կեր թան : Ծառայ մը, աղախին մը, թէ որ ան վախճար ունի, տէրերնին ապահով ըլլայ, հաւատարիմ կըլլան, տիրասէր, հնազանդ, գործունեայ, և իրենց ամենն պարտքը կընեն. իսկ թէ որ ան վախճար չունին, տէրերնուն աչքը լոյս. անոր համար պէտք էր ամենն մարգիր ծառաներն աղախինները ժամ խրկէր որ հոգևոր խօսք լսէին, խոստովանանք ըլլային, սրբութիւն առնէին, որ քիչ մը ան վախճար գար սրտերնուն մէջը : Չերկընցընեմ. բեր ինծի ով որ կուզես, թէ որ ան վախճար ունի նէ՝ աղէկ մարգ է. թէ որ չունի նէ՝ ամեն գէշ չութիւն ստատէ իրմէն. յանկարծ կիրք մը ունենայ նէ, ամենն չարութիւն կրնայ ընել, ոչ ամօթն և ոչ կըրթութիւնը կրնայ զինքը բռնել : Աստուծոյ է, սիրելի որդիքս, աստուծոյ է : Թէ որ ան վախճար կայ, ամենն բան աղէկ կերթայ. թէ որ չէ, ամենն բան գէշ կերթայ. անոր համար անշուք ստեղծ խնդրելու շնորհներնուն գըլ խաւորներն են ան վախճար ու ան սէրը. անոր համար Դաւիթ մարգարէն կըսէր. « Բաւեռեա ընդ երկիւղ քս զմարմին իմ, զի ի գատաստանաց քոց երկեայց յոյժ » . (Սճ. ճԺԶ. 120) : Մենք ալ ըսենք միշտ. ան իմ, տուր ինծի քու սուրբ վախճար ու սուրբ սէրդ :

Իսկ դուք հայրեր ու մայրեր, պարտքն ենք զաւակներնիդ ան սուրբ երկիւղին մէջը մեծցընելու : Ի՞նչ օգուտ է այնչափ աշխատելիդ որ իրենց հարստութիւն թողուք. թէ որ ան վախճար չունենան նէ՝ գէշի կը գործածեն, ու հարստութիւնը գոյք երթալու պատճառ կըլլայ իրենց : Ի՞նչ օգուտ իրենց արուեստ ու գիտութիւն և աշխրթիս ճարտարութիւնները սորվեցընել. թէ որ ան վախճար չունենան նէ՝ ամենն բան գէշի կը բանեցընեն, բանի չի գար սորվածնին : Անոր համար մըտքերնիդ պահեցէք ըսածս, ձեր հոգևոր հովիւն է՝ որ ան կողմանէ կըսէ ձեզի. ջանացէք որ խրատելով ու բարի օրինակ աւելնելով զաւակներնուդ՝ ան սուրբ երկիւղը սորվեցընէք իրենց, որ վախճար ան անշուք իր գատաստանն են՝ իր սպառնացած պատիժներէն. ու ասպիշով եղիք որ ասկէց աղէկ ժառանգութիւն չէք կրնար թողուլ իրենց : Հոգ մի ընէք իրենց քիչ ապրուստ ձգելնուդ համար. թէ որ իրենց ան վախճար միայն թողուք նէ, ինչ

պէս որ ըլլայ իրենց պատուովը կապրին . վասն զի այ
վախը սրտերնուն մէջն ունենալով՝ պարապ չեն կե-
նար, ծուլութիւն չեն ըներ, կաշկատին, ատեննին ա-
ղէկ կը բանեցընեն, քրիստոնէաբար կապրին, ու ա-
սանկով ան կօրհնէ զիրենք, իրենց կօղնէ, բաներնին
կըյաջողէ, ինչպէս Դաւիթ մարգարէն կըսէ . “Մա-
նուկ էի ես և ծերացայ, և ոչ տեսի զարգար արհա-
մարհեալ, և ոչ զգաւակ նորա [Թէ մուրանայ հաց, (Սղ. ԼԳ. 25.) այսինքն ինչուան աս ծերութիւնս չի-
տեսայ որ երկիւղած մարդ մը երեսէ իյնայ, ու իր զա-
ւակը հաց դոնելու համար՝ ուրիշէ ձեռք բանայ . եր-
կիւղած մարդն աշխրջքիս վրայ չափաւոր կերպով կապ-
րի, իսկ անգին անչափ ու յաւիտենական բարիքը կը
վայելէ : Բայց վայ է ձեզի հայրեր ու մայրեր, [Թէ որ
զաւկըններնիդ այ վախին մէջը չիմեծցընէք նէ . առաջ
դուք դժոխք կերթաք, ետքը ձեր ետեկն զաւկըններնիդ
ալ հոն կը հասնին՝ ձեր յաւիտենական տանջանքն ե-
ւելցընելու համար :

Ուրեմն հոգւոյն սրբոյ պարգևները եօթն են ըսինք .
իմաստութիւն, հանճար, խորհուրդ, գիտութիւն, զօ-
րութիւն, անպաշտութիւն, երկիւղ այ : Իմաստու-
թիւն ճանչցընել կուտայ մեզի աշխրջքիս բաներուն ու-
նայնութիւն ու ծուխ ըլլալը, և արհամարհել զանոնք՝
երկնաւոր բարեացն ետեւէ ըլլալու համար : Հանճարը
մտքերնիս կըլուսաւորէ աղէկ հասկընալու այ յայտնած
ճմարաութիւններն, իր պատուիրանքներն ու աւե-
տարանին տուած կանոնները : Խորհուրդը կօղնէ մեզի
ամեն բանի մէջ աղէկն ընտրել, գէշը մէկգի թողուլ :
Գիտութիւնը կը սորվեցընէ մեզի մեր փրկութեանը
համար հարկաւոր եղած ամեն բաները : Զօրութիւնը
յաղթել կուտայ մեզի ինչ արգելք ու դժուարութիւն
որ գիմացնիս կելլէ փրկութեան հասնելու : Աստուած-
պաշտութիւնը մեր սիրտը կը պատրաստէ այ ծառայե-
լու և ուրիշներուն բարիք ընելու : Աստուծոյ երկիւղը
իր դատաստանէն վախնալ կուտայ մեզի, ու ջանալ որ
իր սպառնացած պատիժներէն խալըսինք : Բայց մենք
ունինք հոգւոյն սրբոյ աս անգին պարգևները . երանի
կըլար մեզի՝ [Թէ որ ունենայինք նէ, սուրբ կըլլայինք :
Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընենք ունենալու համար : Նախ
պէտք է խղճմանքնիս մաքուր պահենք, հոգինիս մա-

հայու մեղքերէն մաքրենք, վասն զի անկարելի է որ հոգին սուրբ սատանային հետ մէկտեղ բնակի. « Ոչ բնակէ 'ի մարմնի վարեցելոյ մեղօք », (Իմաստ. Թ. 4.) Երկրորդ՝ պէտք է ճշմարիտ խոնարհութիւն ունենանք, իրաւցընէ խոնարհասիրտ ըլլանք. վասն զի Թեմ իր շնորհները՝ իր պարգևները հպարտաներուն չի տար, իրմէ հեռու կը վազնաէ զանոնք. « Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ, և տայ շնորհս խոնարհաց », (Առաք. Գ. 34.) Երրորդ՝ պէտք է ջերմեռանդ ըլլանք, ստէպ աղօթենք սրտանց ու անգագար լսենք. Մխիթարիչ սուրբ հոգի, տուր ինծի քու պարգևներդ, քու շնորհքներէդ մի զրկեր զիս: Ասոնք են օգտակար աղօթքները, ասոնք են հարկաւոր աղօթքները, ասանկ աղօթք ընելու հետ էին սուրբ առաքեալները սուրբ Թեմածնայ հետ Երուսաղէմի վերնատանը մէջ ժողված, և աղօթք ընելէն չէին դադրեր. « Էին հանապազորդեալ միաբան յաղօթս », (Գործ. Թ. 14.) ինչուան հոգին սուրբ ինչաւ վրանիս բոցեղէն լեզուներու ձևով: Ասանկ պէտք է ընենք մենք ալ. ան ատենը հոգին սուրբ աներևոյթ կերպով իր պարգևները կուտայ մեզի, ու մեր սիրան Թեմ սուրբ սիրովը կը վառէ, զմեզ սուրբ կրնէ. անանկ որ մենք ալ Պօղոս առաքեալին պէս կրնանք ըսել. « Սէրն Թեմ սփռեալ է 'ի սիրտս մեր 'ի ձեռն հոգւոյն սրբոյ՝ որ տուաւ մեզ », (Հռոմ. Է. 5.)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Կ.

« Հաւատամ 'ի սուրբ կաթողիկէ եկեղեցի, 'ի հալորդութիւն սրբոց », :

Հաւատամքին աս իններորդ խօսքովն առաքեալները կը սորվեցընեն մեզի հաւատքի մաս ըլլալը, որ կաթողիկէ եկեղեցին՝ որուն մէջն Թեմ շնորհքովը ծներ ու կապրինք՝ Քրիստոսի որդւոյն Թեմ հիմնածն է, և անոր համար աս է միայն Թեմ ճշմարիտ ու սուրբ եկեղեցին, այսինքն որուն հաւատացած բաները ճշմարիտ ու Թեմ յայտ-

նած բաներն են : Աս խօսքն աղէկ հասկընալու համար , նախ տեսնենք ինչ ըսել է կաթողիկէ . ետքը տեսնենք ինչ կը նշանակէ հաղորդութիւն սրբոց ըսելը , ու ինչ պիտոր ընենք աս հաղորդակցութեան պտուղը քաղելու համար :

Եկեղեցի բառը հոս չի նշանակեր ժամ , ուր որ հաւատացեալք կը ժողովին զամ պաշտելու . աս նշանակութիւնն երկրորդական նշանակութիւնն է եկեղեցի բառին , իսկ բուն նշանակութիւնն է՝ ժողով կամ բաղմութիւն մարդկանց , և մասնաւոր կերպով ինչպէս նք գիրքը՝ սուրբ հարք և ամմեն ատենի ուղղափառ քրիստոնեայք բանեցուցին ու կը բանեցընեն , ըսել է ժողով կամ բարոյական միութիւն բոլոր աշխրդբիս վրայ եղած հաւատացելոց՝ որ նոյն հաւատքն ու կրօնքն ունին , նոյն սուրբ խորհուրդները կընդունին , ու նոյն մի միայն գըլխուն տակն են , այսինքն Քմի՝ որ է աներևոյթ գլուխը , և սրբազան պապին՝ որ Պետրոս առաքեալին յաջորդն ըլլալով , Քմի փոխանորդն է , ու երեւելի գլուխն է եկեղեցւոյ : Ասանկով ամեն հաւատացեալները՝ որ բոլոր աշխարհք տարածուած են՝ անդամներու պէս մէկը մէկու հետ մէկ կրօնքով մը միացած , կը ձևացընեն մարմին մը՝ որ կըսուի եկեղեցի :

Իրաւ է որ սուրբ գրոց մէջ այլևայլ եկեղեցիներ կը յիշուի , ինչպէս Պօղոս առաքեալ հռովմայեցւոց թղթին մէջը զիրենք կը բարեւէ ամմեն եկեղեցիներուն կողմանէ . “ Ողջոյն տան ձեզ ամենայն եկեղեցիք Քմի ” (Հռ . ԺԷ , 16 :) Ասանկ ալ Յովհաննէս առաքեալը յայտնութեան գրքին մէջն Ասիոյ եօթն եկեղեցիներուն կը գրէ . “ Առ եօթն եկեղեցիս՝ որ են յԱսիա՝ շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն ” (Յայք . Թ . 4 :) Ասանկ ալ հիմայ ազգի մը՝ աշխրդբի մը՝ թեմի մը հաւատացեալներն եկեղեցի կը կոչենք . զոր օրինակ Յունաց եկեղեցի , Հայոց եկեղեցի , Գաղղիոյ եկեղեցի , Սպանիոյ եկեղեցի , և այլն : Բայց ասոնք ամմենքն ալ մասնաւոր եկեղեցիներ են՝ որ նոյն ուղղափառ հաւատքը կը դաւանին , ու բոլորը մէկտեղ Քմի ընդհանրական եկեղեցին կը ձևացընեն . ուստի իրենց եկեղեցի կոչուիլը՝ որոշ նշանակելու համար է ան ազգին կամ ան դաւառին կամ ան թեմին ուղղափառ քրիստոնեաները :

Ասկէց ՚ի զատ եկեղեցի բառն ուրիշ աւելի ընդար-

ձակ նշանակութիւն մըն ալ ունի , չէ թէ միայն կեն-
դանի եղող հաւատացեալներն իր մէջն առնելով՝ այլ
նաեւ անոնք որ այլ շնորհքին մէջը մեռած են , որոնց շատն
արդէն միացած են մէկտեղ երկինքն արքայութեան
մէջ , շատն ալ դեռ քաւարան կը քաշեն . անոր համար
եկեղեցին աս նշանակութեամբ իրեք կը բաժնուի , այս-
ինքն զինուորեալ եկեղեցի , յաղթական եկեղեցի , վըշ-
տակիր եկեղեցի : Զինուորեալ եկեղեցի մենք ենք , որ
դեռ աշխրբքիս վրայ մեր թշնամիներուն հետ կը պա-
տերազմինք , այսինքն աշխրբքիս՝ սատանային ու մեր
մարմնոյն հետ , իրենց գէմ յաղթելու և արքայութե
արժանի ըլլալու համար : Յաղթական եկեղեցին են
սուրբերն ու արդարները , որ արդէն պատերազմեցան ,
յաղթեցին , երկինքն իրենց յաղթանակն առին ու ար-
քայութեան փառքը կը վայելեն : Ասոնք մեզի կառակ-
ցութիւն ունին , այլ սիրոյն կապը զիրենք մեզի հետ կը
միացնէ : Իսկ վշտակիր եկեղեցին քաւարանին հոգի-
ներն են , որոնք համբերութեան ու ցաւոց մէջ են ին-
չուան որ այլ արդարութեանը հատուցումն ընեն , ու
մաքրութիւն իրենց մեղքերուն աղտերէն , որպէս զի կա-
րենան արքայութիւն երթալ : Ասոնց քաւարանը կըր-
նանք կարճեցնել մենք աղօթքով ու բարեգործու-
թեամբ : Զինուորեալ եկեղեցին դեռ ճամբու և նե-
ղութեան մէջ է . վշտակիր եկեղեցին համբերութեան
ու ցաւոց մէջ է . իսկ յաղթական եկեղեցին արդէն հա-
սած է իր երջանիկ հայրենիքը , հանգստեան ու ան-
պաամելի ցնծութեան մէջ է : Բայց հիմայ իմ ըսելիքս
զինուորեալ եկեղեցիին վրայ է , այսինքն բոլոր հաւա-
տացելոց՝ որ աշխրբքիս վրայ տարածուած են ու դեռ
կենդանի են : Աս եկեղեցին է հաւատամքին իններորդ
խօսքովը դաւանածնիս , այսինքն բոլոր հաւատացելոց
բաղմութիւնը՝ որոնք մէկմէկու հետ կապուած ու միա-
ցած են , նոյն հաւատքն ունենալով , նոյն օրէնքը , նոյն
կրօնքը , նոյն սուրբ խորհուրդները , նոյն հոգեւոր բա-
րիքը , օրինաւոր հովիւներու ձեռքին տակը , այսինքն
սրբազան պապին՝ որ բոլոր ուղղափառաց վրայ կիշխէ ,
եպիսկոպոսներուն՝ որ իրենց թեմին վրայ կիշխեն , Ժո-
ղովրդապետներուն՝ որ իրենց ծխերուն վրայ կիշխեն ,
ու քահանաներուն՝ որ անոնց օգնական են : Աս ե-
կեղեցին է՝ որ ԹՃ հիմներ է , ու Քմ որդին այլ պայ-

ծառացուցեր ու կատարելագործեր է . և անանկ կը սիրէ զինքն որ՝ իր հարսը կը կանչէ , իր աղաւնին , իր քոյրը , իր սիրելին . և որպէս զի ամենևին բիժ մը չունենայ , որպէս զի սիրուն զարգարուի և իր առջին փառաւոր սուրբ ու անարատ երևնայ , ինչուան իր կեանքը տուաւ անոր համար , ինչպէս Պօղոս առաքեալը կըսէ . “ Սիրեաց զեկեղեցի , և զանձն իւր մատնեաց վասն նորա , զի զնա սրբեսցէ . . . զի կացուցէ ինքն իւր յանդիման փառաւոր զեկեղեցի , զի մի ունիցի ինչ արատ կամ աղտեղութիւն . . . այլ զի իցէ սուրբ և անարատ . (Եփէս . Է . 25 :

Բայց ո՞րն է դուռն աս եկեղեցին մանեւոյ , աս հաւատացելոց ժողովին մէջը դանուելու : Սուրբ մկրտութիւնն է , ուղղափառ հաւատքին դաւանութիւնն է . ուստի ով որ կը մկրտուի և ուղղափառ հաւատքին ամմեն ճշմարտութիւնները կը դաւանի , կըլլայ հաւատացեալ և անդամ եկեղեցւոյ : Անանկ է նէ Հրեաներն ու անհաւատները , եկեղեցւոյ անդամ չեն , վասն զի մկրտութիւն չունին , վասն զի Քրիստոսը հաւատքը չեն դաւանիր : Հերետիկոսներն ու հերձուածողներն ալ եկեղեցիէն դուրս են . վասն զի թէ և մկրտութիւն ունին , բայց ուղղափառ հաւատքին ամմեն ճշմարտութիւնները չեն դաւանիր , ու Քրիստոս եկեղեցւոյն օրինաւոր հովիւները չեն ճանչնար , ուստի հաւատացելոց միութենէ բաժնուած կը մնան : Եկեղեցիէն դուրս են նաև բանադրեալները , (տեսէք ի՞նչ սոսկալի բան է բանադրանքը .) վասն զի թէ և մկրտուած են , թէ և նր հաւատքին ամմեն ճշմարտութիւնները կը հաւատան , բայց ծանր յանցանքներու համար կտրուած ու բաժնուած են հաւատացելոց միութենէն . ուստի չեն կրնար սուրբ խորհուրդներն ընդունիլ և ուրիշ հոգևոր բարեաց հաղորդ ըլլալ , ինչուան որ չիղջան , արձակուած չառնեն , ու նորէն չիմիանան եկեղեցւոյ հետ :

Գանջ մեղաւորներուն՝ որ ամմեն բան կը հաւատան , բայց բրիտանոնէի վարը չունին , գործքերնին հաւատաւորութիւնն հետ չի համեմատիր , անհաւատի օրէնքով կապրին , անբաններէն ալ դէշ են . ասանկները , ի՞նչ կրսէք , եկեղեցւոյ անդամ կրնան ըսուիլ : Հոս զանազանութիւն մը ընեւոյ է . եկեղեցին մարդու մը պէս է որ հոգի ու մարմին ունի . եկեղեցիին հոգին այլ չնորհքն

է, ի՞նչ տիրութիւն ու եղբայրսիրութիւնն է. իսկ մարմինը՝ բոլոր հաւատացեալներն են, որոնք մէկտեղ միացած՝ մարմին մը կը կազմեն : Ուստի մեղաւորներն որովհետեւ ինչ շնորհքը չունին, որովհետեւ ի՞նչ տիրութիւնն ու եղբայրսիրութենէն զուրկ են, ուստի եկեղեցւոյ հոգւոյն չեն վերաբերիր՝ այլ մարմնոյն միայն, այսինքն նիւթապէս միայն եկեղեցւոյ մէջ են. վասն զի Քրիստոս մեր իր եկեղեցին ձկնորսներուն ցանցին նմանցուց, որուն մէջն ամեն տեսակ ձուկ կը գտնուի, աղէկն ալ գէշն ալ. «Նման է արքայութիւն երկնից ուսուանի արկելոյ՝ ի ծով, և յամենայն ազգաց ժողովելոյ», (Մատթ. 47 :) Փարսիսի նմանցուց, որուն մէջն այծեր ալ կան ոչնաւորներուն հետ. (Իս. 32.) արաի նմանցուց, որուն մէջ որոմ ալ կը գտուի ցորենին հետ. բայց ցորեններն որ բարի քրիստոնեաներն են՝ երկրներին ամպարը կը ժողովելին, իսկ որոմներն որ անգեղջ մեղաւորներն են՝ դժոխքին կրակը կը ձգուին. «Քաղեցէք նախ զորոմսդ, և կապեցէք զայդ խրճուռս առ ի յարել, և զցորեանն ժողովեցէք ի շաւմարանս իմ», (Մատթ. 30 :) Ուրեմն գէշ քրիստոնեաներն ալ եկեղեցւոյ անդամներն են, բայց փառած անդամները՝ որ ուրիշներն ալ կը փառեցընեն, գօսացած անդամները՝ ինչպէս անդամաւորցններուն է. վասն զի ինչ շնորհքը չունին որ զիրենք կենդանացընէ, ինչ սէրը չունին որ իրենց հոգի տայ, եղբայրսիրութիւն չունին որ քրիստոնէին նշանն է : Մէկ խօսքով. անանկ կը վերաբերին եկեղեցւոյ, ինչպէս Յուդա՝ առաքեալներուն կը վերաբերէր : Քանի քանի ասանկ փառած ու գօսացած անդամներ կան՝ որ նախատինք կրնեն քրիստոնեական կրօնքին, ինչուան անհաւատները հեթանոսները կը զարմանան վրանին որ ասանկ սուրբ կրօնք մը ունենալով իրենք պիղծ ու անկարգ են : Քանի ասանկ մատնիչ Յուդաներ կը գտնուին քրիստոնէից մէջ, որ եթէ չիզոյզան ու ինչ շնորհքը նորէն չընդունին նէ՛ իրենք ալ Յուդային մահը կունենան յուսահատելով :

Հիմայ հաւատամքին աս խօսքին մէկալ բառերն ալ քննենք : Մեր եկեղեցին սբ կաթողիկէ կըսուի. «Հաւատամ՝ ի սուրբ կաթողիկէ եկեղեցի», աս բառերը մեկնելու համար շատ աղւոր բաներ կայ ըսելու, բայց որովհետեւ ան բաներուն վրայ ձեզի երկան խօսեցայ՝ մեր

կրօնքին հիմն ու ճշմարիտ եկեղեցւոյն նշանները բա-
ցատրեւու ատենս . ուստի նորէն չի կրկնելու համար՝
կարճ խօսքով նախ ըսեմ՝ ձեզի ինչու մեր եկեղեցին նք
կը կոչուի : Ասան զի իր աներեւոյթ գլուխը սուրբ է , իր
հաւատքը սուրբ է , իր օրէնքը սուրբ է , իր վարդապե-
տութիւնը սուրբ է , իր խորհուրդները սուրբ են , ու
իր անգամներէն շատերն ալ սուրբ են , օրօնք որ իր
տուած կանոններն ու պատուիրանքները ճիշդ կը պա-
հեն : Իր աներեւոյթ գլուխը սուրբ է , վասն զի Յս Բն
նոյ որդին է , ինքն ալ իմ ճշմարիտ ու բոլորովին « նք
անմեղ անարատ զատեալ ի մեղաւորաց » . (Եբ . 5 .
26 .) և անանկ սուրբ՝ որ իր թշնամիներուն համար-
ձակ կրցաւ ըսել , որ եթէ կրնային բիծ մը գտնել իր
վրայ նէ՝ թող ըսէին . « Ո՞ր ձէնջ յանդիմանէ զիս վասն
մեղաց » . (Յս . Ե . 46 .) Սուրբ է իր հաւատքը , վասն
զի գաւառած բաները բոլորն ալ իմ աշխի բարձր գերա-
զանց իմաստաւոր ու սրբազան բաներ են : Սուրբ է իր
օրէնքը , վասն զի տուած կանոններն ու պատուիրանք-
ներն աղէկ պահելու ըլլայ մէկը նէ՝ կըլլայ արդար ,
անմեղ , առաքինի , կատարեալ , սուրբ : Քնի աւետա-
բանին վարդապետութիւնն ու բարոյականը , որ կա-
թողիկէ եկեղեցին կը սորվեցընէ , անանկ ողջամիտ՝
անանկ արդար՝ անանկ սուրբ վարդապետութիւն մըն
է , որ անոր նմանը բոլոր աշխրբիս իմաստունները չի-
կրցան հնարել կրսէն նաև նորադանդներն ու անհա-
ւատ փիլիսոփաները , նաև անուանի Ռուսոյ նորադանդ-
գաղղիացին : Գէշն ան է որ աս գեղեցիկ բարոյականը
պահողները խիստ քիչ են . թէ որ ամենքը պահէին ,
աշխարհքս արքայութիւն կը դառնար : Կաթողիկէ ե-
կեղեցւոյ խորհուրդներն ալ սուրբ են , վն զի նոյ շնորհ-
քը կը բերեն մեզի կամ ունեցած շնորհքնիս կաճեցը-
նեն , ու հոգինիս կը սրբացընեն : Իր անգամներն ալ ,
թէ և ամենքը սուրբ չեն , բայց շատ սուրբեր ալ կան .
այսինքն օրօնք վարքն իր վարդապետութեանն ու բա-
րոյականին համեմատ է . անանկ որ կաթողիկէ եկեղե-
ցւոյ մէջ միշտ սրբութիւնը ծաղկած է , և ամեն ա-
տեն սուրբեր ու սրբօւհիներ պակաս չեն , օրօնք իրենց
գերազանց առաքինութիւններովը յայանի կը ցընեն
ինչ տարբերութիւն ըլլալն ուրիշ կրօններուն ու մե-
րինին մէջ :

Սուրբ եկեղեցիին կաթողիկէ ըսուելուն վրայ ալ համառօտ մը ըսեմ, առջի ըսածներս չի կրննելու համար որ ըսի ամեն կրօնքներուն մէջ մերինին միայն անձային ու ճշմարիտ ըլլալուն վրայ խօսելու ատենս : Կաթողիկէ ըսելն ընդհանրական ըսել է, և ասանկ կրսուի եկեղեցին նախ անոր համար որ իր հաւատքը՝ իր վարդապետութիւնը՝ իր խորհուրդները՝ ամեն տեղ նոյն են . աշխրջիս ամեն կողմը տարածուած ուղղափառ քրիստոնէաները, թէ և մէկմէկէ այսչափ հեռու են, այսչափ մէկմէկէ տարբեք է ուրիշ բաներու մէջ մտածմունքնին կարծիքնին ու յօժարութիւննին, բայց հաւատքի բաներու մէջ միշտ նոյնը հաւատացեր են ու կը հաւտան, սղտի տարբերութիւն մը չիկայ մէջերնին : Երկրորդ՝ կաթողիկէ կրսուի իրեն բոլոր աշխարհք տարածուած ըլլալուն համար, անանկ որ աշխրջիս ամեն կողմը, ամեն ազգի ամեն թագաւորութեան մէջ ուղղափառ հաւատացեալներ կը գտնուին, իրենց քահանաներովը, ժամերովը, խորաններովը, պատարագներով ու սուրբ խորհուրդներովը . իսկ ուրիշ կրօնքները մէկ աղգի մը մէջ, մէկ գաւառի մը, մէկ թագաւորութեան մը մէջ միայն կը տեսնես : Ուստի Պօղոս առաքեալն իր ատենէն կըսէ հռովմայեցոց . “ հաւատք ձեր պատմեալ են ընդ ամենայն աշխարհ ” . (Հռ. ան. 8.) վասն զի Քս տերն մեր իր առաքեալները ամեն զին խրկեց որ բոլոր աշխարհք իրենց ձայնը լսէ, ինչպէս Գաւթի մարդարէին բերնովն առաջուց ըսեր էր . “ Ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, մինչև թագաւոր աշխարհի են խօսք նոցա ” . (Մժ. ԺԵ. 5.)

Երրորդ անոր համար կաթողիկէ կրսուի եկեղեցին, վասն զի աշխրջիս սկիզբէն ինչուան ետքը ամեն ատեն եղած է ու պիտոր ըլլայ . Քսի գալէն առաջ հին հաւատացեալները Մեսիային գալուն կը հաւտային, իսկ մենք հիմայ եկած ըլլալուն կը հաւտանք . ուստի ամենքնուս հաւատքը նոյնն է, միայն աս տարբերութիւնը կայ որ անոնք Քսի գեռ չեկած ատենը կը հաւտային, մենք գալէն ետքը կը հաւտանք : Քրիստոս եկաւ, ու եկեղեցւոյ հիման անկիւննին քարն եղաւ, իրարու միացուց իր վրայ շինուած հին ու նոր եկեղեցիները, ու երկուքէն մէկ եկեղեցի մը չինեց . “ Որ արար զերկր տեանն մի . . . գլուխ անկեանն ” Քս Յս, յորում ամեն

նայն շինուածն յօգեալ և պատշաճեալ աճէ՝ ի տաճար սուրբ ॥ (Եփէս . Թ . 14 :) Աս եկեղեցին՝ որ Քն տէրն մեր ասանկ կատարեալութեց , ինչպէս որ ամենն ա- տեն աշխրբիս սկիզբէն ինչո՞ւնն հիմայ եղած է , ասանկ ալ ինչո՞ւնն աշխրբիս ետքը պիտոր ըլլայ , վասն զի Քն տէրն մեր խոստացաւ իրենն աս մշտնջենաւորութիւնը՝ նախ երբոր Պետրոս առաքեալին ըսաւ . “ Դու ես վէմ , և ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ , և դրունք դժո- խոց զնա մի յաղթահարեսցեն ॥ ” (Մատ . ԺԳ . 18 :) Երկրորդ երբոր ամենն առաքեալներուն մէկտեղ ըսաւ . “ Գնացէք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս . . . և ահա ես ընդ ձեզ եմ՝ մինչև ի կատարած աշխարհի ॥ ” (Մատ . իԵ . 20 :) Աս խօսքերովն յայտնի կը խոստանայ Քն տէրն մեր որ իր հիմնած եկեղեցին չիկրնան պիտոր կործանել , ոչ մարդիկ՝ որչափ ալ ջանան նէ , և ոչ սատանաներն իրենց ամենն ուժովը . վասն զի ինքը չէ թէ միայն առաքեալներուն հետը պիտոր ըլլար , այլ նաև անոնց յաջորդներուն ինչո՞ւնն աշխրբիս ետքը : Ասանկ յայտնի , ասանկ հաստատուն , ասանկ որոշ խոստամունքներ Քնի բերնէն լսեցն ետքը , որ չեն կրը- նար սխալիլ , ո՞վ կրնայ տարակուսիլ որ կաթողիկէ ե- կեղեցին կարենայ պահիլ : Ամուր թագաւորութիւն- ները կը կործանին , ինչպէս քանինները կործանեցան . տեսակ տեսակ աղանդներն ու մոլորական եկեղեցիները կը կործանին , ինչպէս շատերը կործանեցան՝ ու հա- զիւ կը յիշուին , կըսէ սուրբ Օգոստինոս . բայց Քրիս- տոսի ճշմարիտ եկեղեցին ինչպէս որ ինչո՞ւնն հիմայ գի- մացաւ ամենն հալածանքներու դէմ , ասանկ ալ զիմա- նայ պիտոր միշտ , ու ինչո՞ւնն աշխրբիս ետքը փառա-ւորապէս յաղթանակէ պիտոր իր թշնամիներուն վրայ , ինչպէս որ առջի յորդորակներու մէջն յայտնի ցցուցի ձեզի :

Թէ որ կաթողիկէ եկեղեցին մշտնջենաւոր է և ին- չո՞ւնն աշխրբիս ետքը պիտոր տեն , ուրեմն հարկ է որ անսխալ ըլլայ հաւատքի ու բարի վարուց վրայ ըրած վճիռներուն մէջը : Վասն զի թէ որ սխալական ըլլար նէ , հաւատքի վրայ խնդիր մը կամ տարակոյս մը ծա- գած ատենը՝ չէինք գիտնար որո՞ւն պիտի հաւատանք , ու առաքեալին ըսածին պէս՝ տղայամիտ մարդիկ կը- լայինք , ամենն հովէն՝ ամենն ծուռ ու շիտակ խօսքե-

րէն կը շարժէինք . “ Մի՛ յայտնէա՛ն իցեմք տալա՛ք խռովեալք և տատանեալք յամենայն հոգւոց վարդապետութեան ” . (Ե՛ժ . Դ . 14 :) Մէյմըն ալ թէ որ եկեղեցին ընդհանրական , կամ ընդհանրական ժողովքը հաւատքի բաներու մէջ կարենար սխալիլնէ , մոլորութիւն ու սուտ կըլլար սորվեցուցածը , հաւատքի գէմ բաներ կըլլային մեզի հաւատացուցած բաները . և ասանկով ճշմարիտ եկեղեցի ըլլալէն կը գաղթէր , կըլլար սուտ եկեղեցի : Բայց ինչպէս որ ասանք՝ ճշմարիտ եկեղեցին միշտ պիտոր մնայ , ուրեմն պէտք է որ անսխալ ըլլայ : Անոր համար Քս աէրն մեր անսխալութիւն խոստացաւ իրեն՝ ճշմարտութեան հոգին խոստանալով . “ Առաքեցից ձեզ ՚ի հօրէ զհոգին ճշմարտութեան ” . (Յ՜Կ . ԺԵ . 26 .) ու Պօղոս առաքեալին բերնովը . “ սիւն և հաստատութիւն ճշմարտութեան կոչելով եկեղեցին ” . (ւ՜ ՏԻՃ . Դ . 15 :) Ուրեմն չէ թէ միայն սոոյգ է , այլ նաև հաւատքի մասն է եկեղեցիին անսխալ ըլլալը , անանկ որ ներհակը զուրցելը՝ մեծ մոլորութիւն կըլլայ :

Ուրիշ հետեանք մըն ալ հանենք : Թէ որ եկեղեցին է ամեն հաւատացեալներուն միութիւնը , թէ որ մարմին մըն է շատ անգամներէ մէկտեղ եկած , ուրեմն պէտք է որ գլուխ մը ունենայ . չէ՛ նէ , հրէշ մը կըլլար : Ո՞վ է ուրեմն աս գլուխը . աներևոյթ գլուխը նոյն ինքն Քս աէրն մեր է , իսկ երևելին կամ իր փոխանորդն երկրիս վրայ՝ սրբազան պապն է , Պետրոս առաքեալին յաջորդը , որուն վրայ հիմնեց Քս բոլոր եկեղեցին . “ Ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ ” , ու արքայութեան բալլէքներն իրեն տուաւ . “ Եւ տաց քեզ զփահանս արքայութեան երկնից ” : Թէ որ սրբազան պապն եկեղեցւոյ գլուխ է , ուրեմն մինակ հռովմայ եպիսկոպոսը չէ՝ ուրիշ ազգերուն ու քաղքներուն եպիսկոպոսներուն պէս , ինչպէս ոմանք բերններնուն կուտան , այլ ուրիշ ամեն եպիսկոպոսներուն գլուխն է՝ ինչպէս Պետրոս առաքեալն առաքելոց գլուխն էր : Թէ որ սրբազան պապն եկեղեցւոյ գլուխ է , ուրեմն չէ թէ պատուով միայն ու աթոռով վեր է քան զուրիշները , այլ նաև իշխանութեամբ ամեն ուղղափառ քրիստոնէից վրայ . անանկ որ՝ ինչ որ ինքը հաւատքի ու բարի վարուց վերաբերեալ բան մը վճռէ կամ կը

հրամմէ նէ, ամմենքը պարարկան են հնազանդելու : Աս բանս աւետարանէն ու ամմեն ատենի աւանդութեանէն յայտնի է . ու չէ թէ միայն ընդհանուր ժողովքներէն հաստատուած, այլ նաև Հռովմայ քահանայապետներուն միշտ բռնած սովորութենէն՝ որ բոլոր աշխրջիս ուղղափառ քրիստոնէից աս բաները հրամմեր են . ուստի ասոր դէմ կենալը, ինչպէս կրսէն մեծն Գերսոն երեւելի գաղղիացի իծաբանը, ու մեծն Պոսիւէ երեւելի եպիսկոպոսը, ուրիշ ծանր մոլորութիւն մըն է :

Հիմայ կը մնայ որ մեկնեմ ձեզի իններորդ խօսքին մէկալ մասն ալ, «յսինքն» , հաւատամ'ի հաղորդութիւն սրբոց» : Ի՞նչ ըսել է հաղորդութիւն սրբոց . անտարակոյս շատերն որ քրիստոնէական վարդապետութիւն ըսելու դալը հարկաւոր չեն սեպեր իրենց՝ աս խօսքս չեն հասկընար : Հաղորդութիւն սրբոց ըսելը կը նշանակէ մասնակցութիւն մը ամմեն աղօթքներուն ու ամմեն բարեգործութիւններուն՝ որ բոլոր աշխրջիս հաւատացեալները կընեն . ուստի «հաւատամ'ի հաղորդութիւն սրբոց» , ըսելով՝ կուզենք ըսել որ բոլոր աշխրջիս հաւատացեալները մէկմէկու ըրած աղօթքներուն բարեգործութիւններուն ու ամմեն հոգևոր բարիքներուն մասնակից կըլլան . անանկ որ՝ մենք ուրիշներուն ըրածէն, անոնք ալ մեր ըրածէն մաս կուռնեն : Մտածեցէք մէյմը որչափ բարիք կը գործուի ամմեն անդ կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ . միշտ քաղող կը տրուի, և ամմենքը կրնան երթալ ըսելու . միշտ քահանաները պատրաստ են, ամմենքը կրնան ընդունիլ իրենցմէ սուրբ խորհուրդները . աղօթքն ամմենին պակաս չէ, թէ առանձին և թէ հրապարակական, անանկ որ՝ գիշեր ցորեկ, կրսէ սուրբ Օգոստինոս, ամմեն ժամ, ամմեն վայրկեան բարեպաշտ անձ մը կը գանուի աղօթք ընող, ինչուան արքայութեան սուրբերն ալ՝ որ յաղթական եկեղեցւոյն մասն են՝ միշտ մեզի համար աղօթք կընեն : Մտածեցէք որչափ պատարագ կըլլայ ամմեն որ բոլոր աշխրջիս ժամերուն մէջ, որչափ հանդէսներ կըլլան, որչափ փառաբանութիւն ինչ, որչափ մահացումունքներ, որչափ ծով, պաք, ճգնաւթիւն, ողորմութիւն, եղբայրսիրութիւն, հաւատոյ յուսոյ սիրոյ ներգործութիւն, որչափ արդիւնք ինչ առջին կը վաւարկին բարեպաշտ ու երկիւղած անձինք, որչափ բա-

ընդործութիւն կրնեն : Հիմայ աս ամեն բարեգործութիւններուն , աս ամեն արդիւնքներուն , ամենքնիս ալ մասնակից ենք . աս մասնակցութենէն դուրս կը մնան մինակ հերեփկոսներն ու բանադրեալները , վասն զի եկեղեցիէն դուրս են , բաժնուած են , հաւատացեալներուն մէջը չեն սեպուիր :

Բայց կրնայ ըլլալ որ մէկն ըսէ . աղէկ , թէ որ ատանկ է նէ , ինչ պէտք է որ երթամ գլուխ ճաթեցրնեմ բոլոր օրը աղօթք ընելու՝ բարեգործութիւն ընելու . ուրիշներուն ըրածը՝ ինծի ալ հերիք է , անոնց ըրածը կը վայելեմ : Աղէկ կրտես , բայց աս ալ ըսէ ինծի , օյ շնորհքին մէջն ես թէ չէ . թէ որ ես , ու քիչ կաշխատիս բարիք ընելու՝ արդիւնք վասարկելու , քիչ ալ կը վայելես ուրիշի ըրած բարիքն ու արդիւնքը : Պատճառը յայտնի է . ինչպէս ընկերութեան մը մէջ ով որ շատ ստակ կը դնէ՝ շատ ալ կը վաստակի , ով որ քիչ կը դնէ՝ պէտք է որ քիչ վաստակի , ասանկ ալ եկեղեցւոյ մէջ՝ որ հոգևոր ընկերութիւն մըն է հաւատացելոյ՝ ով որ աւելի բարիք կրնէ , աւելի կը վայելէ ուրիշներուն ալ . ով որ պակաս կրնէ , պակաս ալ ուրիշներուն ըրածին մասնակից կըլլայ . « Ար սերմանէ ճշգէլով՝ ճրշգէլով և հնձեսցէ , և որ սերմանէ առատութեամբ՝ առատութեամբ և հնձեսցէ » (Թ. Ա՛հն . Թ. 6 :) Իսկ թէ որ օյ շնորհքին մէջը չես , կամ կը մեռնիս ու բաւարան երթալու՝ ուրիշներուն օգնութիւնը վայելելու տեղ՝ շիտակ դժօխք կերթաս , ուր որ ոչ ուրիշին աղօթքը , ոչ բարեգործութիւնը կրնայ քեզի օգնել , վասն զի եկեղեցիէն բաժնուած ես . և կամ մահուչամ մեղքի մէջ կեցեր ես , ու չես կրնար ոչ սուրբ եկեղեցւոյ հոգևոր բարիքը վայելել , և ոչ ուրիշներուն ըրած բարեգործութեանը մասնակից ըլլալ : Խօսք հասկնալու համար քանի որ օյ շնորհքէն զուրկ ես ու չես զղձար , չես կրնար սուրբ խորհուրդներն ընդունիլ . ու թէ որ ընդունիս , բարիք ընելու տեղը՝ մեծ չարիք կրնես : Իսկ ուրիշ ամեն բարիք որ հաւատացեալները կրնեն , աղօթք , պատարագ , ճգնութիւն , տեսակ տեսակ արդիւնքներ , մինակ մէկ կերպով մը կրնան օգնել քեզի , այսինքն օյ ռդորմութիւնը շարժել վրագ , որ քեզի շնորհք տայ դարձի դալու . բայց չեն կրնար օգնել օյ արդարութեանը հատուցում ընելու , և ոչ արքայու-

Թեան համար արդիւնք վաստըկելու . վասն զի ինչպէս որ մահուչափ մեղքի մէջ ըրած քու բարեգործութիւնն ներդ ալ չեն կրնար օգնել քեզի՝ բոլորն ալ մեռած գործքեր ըլլալով, ասանկ ալ ուրիշներուն ըրածը չի կրնար քեզի օգնել :

Ուրեմն թէ որ կուղենք սրբոց հաղորդութիւն վայելել, ու մասնակից ըլլալ ամեն բարեաց՝ որ կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ կըլլան, սա անիծած մահացու մեղքէն հեռու կենանք . ու երբոր կիմանանք մահացու մեղքի մէջ ըլլալնիս, մեկէն խղճմտանքնիս մաքրենք : Մէյմըն ալ ջանանք բարիք ընել որչափ որ կրնանք նէ . վասն զի ասանկով չէ թէ միայն մասնակից կըլլանք բոլոր աշխարհքիս հաւատացեալներուն բարեգործութեանն ու արդեանցը, այլ և լիութի և ամենայն առատութեամբ կը վայելենք անոնց ըրած ամեն բարիքը :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԱ .

Հասարակին փասնէրորդ խօսքին վրայ, այսինքն 66 'ի
Խաղաղիւն մեղաց 77 . և ինչ որչափ Դժար բան է մահուան
ափէնը դարձի գալ :

Հանգանակին սա տասներորդ խօսքովն առաքեալները մեզի կը սորվեցընեն հաւաքի մաս ըլլալը՝ որ Քրիստէն մեր իր սուրբ եկեղեցիին իշխանութիւն տուաւ մեղաց թողութիւն տալու : Ասոր համար դրաւ միջը տութեան խորհուրդը՝ որով պզտի աղոցն սկզբանական մեղքը կը սրբուի, իսկ չափահաս երախտներուն՝ ներգործական իրենց կամօքը գործած մեղքերն ալ կը սրբուին : Բայց գիտնալով որ շատերը մկրտութենէ ետքն ալ նորէն մահուչափ մեղքի մէջ պիտոր իյնան՝ ապաշխարութեան խորհուրդն ալ դրաւ, այսինքն խոստովանանքը, որպէս զի քահանային տուած արձակումովը թողութիւն ըլլայ մեղքերնուն, ու փրկութիւն հասնին : Աս ամեն ըսածս հաւատքի բաներ են, անանկ որ չի հաւատացողը հերետիկոս կըլլայ, ինչպէս պիտոր ցընեմ սուրբ խորհուրդներուն վրայ խօսելու ատենս ,

Թէ և չեմ տարակուսիր որ դուք ամենքդ հաստատուն հաւատքով կը հաւատաք աս բաները : Բայց գէշն ան է որ շատերն իրաւ խոստովանանք կը լլան՝ կրնգունին ապաշխարութեան սուրբ խորհուրդը՝ որ Քն տէրն մեր մեր մեղացը Թողութեան համար սահմանեց , բայց առանց հարկաւոր եղած պատրաստութիւններուն , առանց վարքերնին շիակելու , ուստի և առանց օգտի , առանց պտուղ մը քաղելու : Այն ալ որ խոստովանանք չեն ըլլար , ու նաեւ կարհամարհեն ապաշխարութեան խորհուրդը , վասն զի հաւատքէ զուրկ մարդիկ են : Ուրիշներ ալ կան որ չեն ուղեր խոստովանիլ , վասն զի կամք չունին խելքնին գլուխնին Ժողովելու և վարքերնին փոխելու . ուստի ամիսներով ու տարիներով մեղքի մէջ կը մնան , մտքերնին գնելով որ մեռնիլ պէտք ըլլայ նէ՝ հերիք է որ մահունէ առաջ խոստովանանք մը ըլլան . իսկ Թէ որ ապրին նէ , միշտ ատեն կունենան խոստովանելու՝ աղէկ մը աշխարք վայելէն ետքը : Որոնք որ առանց հարկաւոր պատրաստութիւններուն խոստովանանք կը լլան , անոնց վրայ պիտոր խօսիմ՝ ապաշխարութեան խորհրդոյն վրայ խօսելու ատենս՝ բայաբարելով ինչ պատրաստութիւն որ պէտք է արժանապէս ընդունելու համար աս սուրբ խորհուրդը : Որոնք որ հաւատքնին կորսնցուցեր են ու խոստովանանքը կանարդեն , անոնց վրայ պարապ է խօսելը , աղօթք ընենք որ ան իրենց լոյս տայ : Արման անոնք որ ամիսներով ու տարիներով իրենց հոգին սատանային ձեռքը կը Թողուն , յուսալով միշտ որ ետքը ետքը խոստովանին , կամ չըլլայ նէ՝ մահուան ատեննին կարենան խոստովանիլ , ու մեռնելէն առաջ մեղքերնուն Թողութիւն գտնեն : Ասոնց վրայ պիտոր խօսիմ՝ հիմայ , ու պիտոր ցընեմ նախ՝ որ գէշ կեանք վարելը յուսալով մահունէ առաջ խոստովանելու , յանգեալութի մըն է՝ առանց արդեանց փրկութեան հասնելու . ուստի ով որ խոստովանանքի կարօտութիւն ունի , պէտք է որ շուտով խոստովանի , շուտով առ ան գառնայ : Երկրորդ պիտի ցընեմ որ խոստովանանքն ուշացնելն օրէ օր ձգելով՝ անանկ սուտ յոյս մըն է որ շատ անգամ յաւիտենական դատապարտութեան մէջ կը ձգէ զմարդը . ուստի ով որ խոստովանանքի պէտք ունի , մէկէն որչափ առաջ որ կրնայ՝ խոստովանի : Ո՛հ , Թէ որ կարենայի

խմ ժողովրդապետութեանս մէջն եղողներուն ամմե-
նուն միտքը պառկեցնել առ երկու մեծ ճշմարտու-
թիւններուն վրայ նէ, անտարակոյս մէկը չէր ըլլար որ
չաբաթ մը օր մը մեղքի մէջ կենար. անտարակոյս որոնց
որ խղճմտանքը՝ հանգարաւ չէ, պաճուէք բաներու մէջ
է, մէկէն ճարը կը տեսնէր. անտարակոյս զատկին օրե-
րուն չէին թողուր իրենց խոստովանանքը, ինչպէս ամ-
մեն տարի դժբախտութիւն չէն պակսիր ասանկները:

Պօղոս առաքեալին խօսքն է. Ով որ կարգով կանո-
նով չի կռուիր, արքայութեան պատկին արժանի չըլ-
լար. « Ոչ ստակի, եթէ ոչ ըստ օրինին մարտիցէ », (ք Տիճ. բ. 5:) Մեծն Գրիգոր ալ կըսէ. Առանց մեծ
աշխատանքի՝ մեծ վարձք չըլլար: Ըսել կուզեն որ ան-
շուղեր բոլորովին ձրի տալ մեզի արքայութիւնը, այլ
կուզէ որ արժանի ըլլանք անոր, բարեգործութիւն ը-
նենք, իր պատուիրանները պահենք, քրիստոնէական
պարտքերնիս կատարենք, կռուինք ու յաղթենք մեր
անհաշտ թշնամիներուն՝ որ են աշխարհ մարմին ու սա-
տանայ, և ասանկով արգիւնք ունենանք արքայութե-
հասնելու: Ուրեմն որոնք որ ուզածնուն պէս կեանք մը
կը վարեն, աշխարհք վայելէն ուրիշ բան չեն մտա-
ծեր, իրենց կրքերը գոհ ընել միայն կը նային, ու մեղք
մեղքի վրայ կեւեկցնեն, առանց ջանալու որ վարքե-
րին շիտկեն, ինչպէս կրնայ ըլլալ որ մէկ խոստովանա-
քով մը՝ ետքի հիւրնդութեան ատենը՝ մեռնելէն քիչ
մը առաջ իրենց բոլոր կենացը մէջ ըրած մեղքերնուն
թողութիւն գտնեն, ու արքայութեան հասնին: Չէ,
չի կրնար ըլլալ՝ վասն զի ասիկայ արքայութիւնը վաս-
տրկիլ չէ, գոզնալ է. ան առ շնորհքը մեղաւորներուն
համար չէ՝ որ բոլոր կեանքերնին մեղքի մէջ անցուցեր
են, այլ անմեղ տղոցը՝ որ մկրտութենէ ետքը դեռ
մաքերնին չիբացուած կը մեռնին: Սուրբ հաւատքը կը
սորվեցնէ որ մեղք գործողը՝ փրկութեան հասնելու
համար պէտք է ապաշխարէ, աշխրբքիս լայն ու ընդար-
ձակ ճամբան թողնէ ու նեղ ու փշոտ ճամբան երթայ,
և ան ճամբուն մէջն ամեն նեղութիւն քաշէ՝ արքայու-
թեան նեղ դռնէն ներս մտնելու. « Զանացարուք մտա-
նել ընդ նեղ դռան », (Ղ. Ժ. 24:) Ուրեմն ո-
րոնք որ բոլոր կեանքերնուն մէջ ամենեկին չեն ջանա-
ցեր նեղ ճամբան բռնելու, իրենց կրքերը զսպելու,

չար ունակութիւնն մահացնելու, ատերնէն ետ
կենալու և առաքինութեան ետէ ըլլալու, ինչպէս
իր յուսատ որ մէկ խոստովանանքով մը՝ ետքի հիւրն-
դութեան ատենը՝ մեռնէլէն քիչ մը առաջ՝ մեղքեր-
նուն թողութիւն գտնեն ու փրկութեան հասնին: Կը
կարծէք որ ձեռն կարօտ է իրենց, որ կրցածնուն չափ
ղինքն անարգելնէն ետքը՝ պարտական ըլլայ իրենց թո-
ղութիւն տալու, ալ անկէց ետքը չիկրնանուն հա-
մար զինքն անարգել՝ փրկելու զիրենք: Չէ, չիյուսան,
կրսէ սուրբն Հերոնիմոս, վասն զի ասանկ յուսալը՝ ու-
ղել է առանց արժանի ըլլալու՝ փրկութեան հասնիլ:
Աս մեծ սուրբը անգամ մը մարեցաւ ինկաւ մեռածի
պէս, ու անանկ տաքնապէք կրեց դատապարտութե-
վախէն որ՝ երբոր խեղքը վրան եկաւ նէ՝ գողտլով ու
սորսափելով աս խօսքս ըսաւ. իրաւ է, կը հաւատամ,
ու երկան փորձով սորվեցայ որ գէշ վարք ունեցողին
մահն աղէկ չի կրնար ըլլալ:

Իրաւ, պէտքը չէ ամենեւին յուսահատիլ, և ոչ մա-
հուան ատենը, այ ողորմութենէն. վասն զի յուսալէն
մնատ մը չըլլար, իսկ յուսահատողն ինքը զինքն իր կա-
մօքը գժոխք կը ձգէ: Ան ալ իրաւ է որ մեղաւոր մը մա-
հուան ատենն ալ զղձալու ըլլայ նէ, մեղացը թողութի-
կը գտնէ ու կը փրկուի, վասն զի այ ողորմութիւնն ան-
հուն է, ու գիւրաւ կը ներէ՝ երբոր ճշմարիտ ցաւ ու
զղջում ունենանք, ու հաստատուն կամք վարքերնիս
չիտկելու: Բայց բանը հոն է որ գժուարին է ու խիստ
գժուարին, որ մեղաւոր մը իր մահուան ատենին ձգե-
լով իր զղջումն ու խոստովանանքը, կարենայ սրտանց
զղջալ ու դարձի գալ. ուստի գժուարին ալ է որ իր մե-
ղացը թողութիւն գտնէ ու փրկուի: Այնչափ բիւ-
րաւոր մեղաւորներէն՝ որ սուրբ գրքին մէջը կը յի-
շուին, կրսէ սուրբն Բեռնարդոս, մէկը միայն կայ՝ որ
մահուան ատենը դարձի եկած ըլլայ: Ո՞վ է ըսէք նէ,
բարի աւագակն է՝ որ Քրիստոսի հետ Գողգոթա լեռան
վրայ խաչեցին հրեաները: Սուրբ Օգոստինոսն ալ կը-
սէ որ հինգ հազար տարուան մէջը մէկ աւագակ մը միայն
գտնուեցաւ որ մահուան ատենը դարձի գայ: Ուրեմն
ինչպէս կըլլայ, կրսէ նոյն սուրբ վարդապետը, որ այն-
չափ մարդիկ գէշ կեանք կը վարեն՝ յուսալով որ մեռ-
նելու ատեննին խոստովանին ու փրկուին: Աւ ետքը կը-

սէ . Թող յուսան որչափ որ կուզեն նէ , բայց ես չեմ յուսար . Թող իրենք չիվախնան , բայց ես կը վախնամ : Հազիւ հարիւր հազարէն մէկը , (լսեցէք սոսկալի խօսքը նոյն սուրբ վարդապետին) , հազիւ հարիւր հազարէն մէկը կը փրկուի որոնց որ մեռնելու ատենին կը ձգեն իրենց դարձը : Ուրեմն բոլոր մէկալներն ի՞նչ կըլլան . բոլոր մէկալները կը դատաւարտուին : Տեսէք ուրեմն թէ յուսալու բան է ետքի հիւրնդուծեան ատենը՝ մեռնելէն առաջ խոստովանելն ու դարձի դալը :

Բայց դուք որ այդչափ կը յուսաք , կրնաք վստահ ըլլալ որ մեռնելէն առաջ կարենաք խոստովանիլ : Չի՞ կրնար ըլլալ որ կաթուածով մը՝ յանկարծական մահուամբ՝ ատեն չունենաք եռչ զղջում ընելու , ինչպէս շատերուն հանգիստեցաւ , ու մեր օրերը ստէպ կը հանդիպի : Պարոնին մէկը՝ որ աղէկ վարք չունէր , վախէն որ յանկարծ առանց խոստովանանք ըլլալու չի մեռնի՝ երկու քահանայ կը պահէր տունը կնգուղաւոր կրօնաւորաց կտրգէն , մէկը քաղքին մէջ ունեցած տունը , մէկալը գեղի տունը , որպէս զի ուր որ հիւրնդուծիւն մը գայ վրան նէ՝ պարտաստ ունենայ խոստովանահայրը : Բայց աս ամմեն իր զգուշութիւնները բաւական չեղան . գիտէք ի՞նչ պատահեցաւ . օր մը գեղէն քաղաքը դառնալու ատենը՝ յանկարծ ճամբուն մէջ հիւրնդուծիւն մը եկաւ վրան , մեռաւ : Տեսէք իր յոյսն ուր լմնեցաւ : Յանկարծակի մեռնելու հարկ ալ չիկայ . չի՞ կրնար անանկ հիւրնդուծիւն մը գալ վրանիս՝ որ թմրինք , խեղճնիս կորսընցընենք , լեզունիս կապուի . ի՞նչպէս կրնանք անատենը խոստովանանք ըլլալ ի՞նչպէս զղջում ընել : Ինչ որ եղաւ՝ եղաւ , պէտք է անգիի աշխարհք երթանք , մեղքերնիս ալ ետենէս գան . « Գործք իւրեանց չոգան զհետ նսցա » . (Յայտ . ԺԴ . 13 :) Աս բաները կրնան պատահիլ թէ չէ , ո՞վ կրնայ զմեզ ապահով ընել որ չիպատահին պիտոր մեղի . ուրեմն թէ որ կրնան պատահիլ նէ , խելք է ան ատենին ձգել խոստովանանքը :

Բայց դենեք որ յանկարծական մահուամբ պիտոր չի մեռնինք , դենեք որ անանկ հիւրնդուծիւն պիտոր չունենանք՝ որ խեղճնիս կորսընցընենք , դենեք որ լեզունիս պիտոր չիկապուի . բայց այսու ամենայնիւ կրնանք վրստահիլ աղէկ խոստովանանք մը ըլլալու և փրկուծեան

Հասնելու : Թող ով որ կուզէ նէ՝ վստահի , կրսէ նրն Օգոստինոս , բայց ես չեմ կրնար վստահիլ : Կը տեսնենք արդէն որ խիստ դիւրին բան չէ աղէկ խոստովանանք ըլլալը , սրտանց ցաւելը , ճշմարիտ զղջում ու առաջադրութիւն ունենալը հիմայ՝ որ ողջ առողջ ենք , գլուխնիս ազատ է , ատեն ու գիւրութիւն ունինք սպառաւտուելու . հապա ի՞նչպէս կրնայ մէկն աղէկ խոստովանիլ ան ետքի հիւրնդութեանը մէջ , ատենը կարճ , միայր շփոթած , վախ ու սրտի նեղութիւն մէկ գիւնն , մէկաւ գիւնն ցաւ ու անհանգստութիւն . ի՞նչպէս կրնայ մէկը հարկաւոր սպառաւտութիւններն ընել աղէկ խոստովանելու , և մեղքերուն թողութիւն գտնելու : Աստուծոյ սէրը հարկաւոր է . բայց ի՞նչպէս կրնայ սիրել զամբ՝ որ բոլոր կենացը մէջ չիսիրեց , ընդհակառակն անարգեց ու իրեն գէմ ըրաւ : Մեղքն ատել պէտք է . բայց ի՞նչպէս կրնայ ատել ու սոսկալ անկէց՝ որ բոլոր կենացը մէջ այնչափ սիրեց ու սիրաւ կպուցած էր անոր : Մեղքը կատեմ՝ կրսէ բերնով , այլ սրտանց չատեր . կրսէ , տեսնելով որ մեռնելէն ետքը չի կրնար մեղք ընել : Կառաջադրէ մեղքէն ետ կենալ , բայց իրաւ չէ ըրած առաջադրութիւն . վասն զի ինքը չէ մեղքէն ետ կեցողը , այլ մեղքերն իրմէն ետ կը կենան , զինքը կը թողուն : Հիմայ ասանկ զղջումով որ ճշմարիտ զղջում չէ՝ այլ վերիվերոյ , ի՞նչպէս կը յուսացուի որ ամ անոր մեղքերուն թողութիւն տայ , երբոր ճշմարիտ դարձի եկողներուն միայն խոստացաւ ներել : Չէ , ես չեմ յուսար , կրսէ նորէն սուրբ Օգոստինոս , ու տեսէք ի՞նչ սպառնաւ կը բերէ . վասն զի հիւանդ մարդուն զղջումն ալ հիւանդ կըլլայ՝ կրսէ , այսինքն տկար զղջում մը՝ որ քիչ ուժ ունի . իսկ հոգեվարքին զղջում մը՝ կէս մեռած կըլլայ , ամենեկին ուժ չունի : Անոր համար սուրբ եկեղեցին առջի ասանկերն արձակում չէր տար որոնց որ կենեքերնին մեղքով կանցընէին ու դարձեանին իրենց մահուանն ատենին կը թողուին . վասն զի արձակման ընդունակ չէր համարեր զանոնք , ուստի անոնք նախախնամութեան կը թողուր անոնց հոգին : Բայց ինչո՞ւ ետքը սկսաւ արձակում տալ որոնց որ ճշմարիտ զղջման նշաններ կը ցցընէին՝ կրսէք նէ , պատճառը՝ Նովատեան հերետիկոսներն եղան , որոնք կրսէին որ միշտ առութենէ ետքը մեղք գործողները փրկութեան չեն կր-

նոր համար : Ասոնց մոլորութիւնը բոլորովին ջնջելու համար՝ սուրբ եկեղեցին աւելի գթութիւն բանեցընել սկսաւ մեղաւորներուն վրայ . բայց աս ալ իրաւ է որ սուրբ եկեղեցին ոչ երբեք ապահովութիւն ունեցաւ ան հոգեվարքներուն խոստովանանքին վրայ , որոնք առանց խոստովանանքի անցուցեր են իրենց կեանքը : Ասանկ խոստովանանքներուն վրայ ինչ հաւատք ունենալու է նէ , աղէկ կիմանանք անոնցմէն՝ որ մահուան վտանգի մէջ խոստովանելու ու ետքը խալըսելու են : Ասոնց ամմենն ալ կը վկայեն որ իրենց ան խոստովանանքին մէջը՝ ոչ ըսածնին և ոչ ըրածնին գիտէին , խառնափնթոր բան մը եղած է խոստովանանքին , ու վայ էր իրենց՝ թէ որ ան հիւանդութեամբը մեռած ըլլային . աս բանն իմ անկըճովս շատերէն լսելու եմ : Խեղճ խոստովանահայրներն աղէկ գիտեն ինչ հաւատք ունենալու է անոնց խոստովանանքին վրայ , որ մահուան տեսնը կը թողուն իրենց դարձը : Կը ջանայ քահանայ յորդորել զըջուամի շարժել զիրենք , կերպ կերպ հոգեւոր խօսքեր կը զուրցէ որպէս զի ցաւին սրտանց մեղքերնուն վրայ . բայց կը տեսնէ որ խօսքերը չեն աղբեր անոնց քարի պէս պնդացած սրտին : Այսուամենայնիւ իրենց փրկութեանն ամմեն կարելի եղած հնարքները բանեցընելու համար՝ արձակումը կուտայ , բայց ձեռքը գողալով՝ տարակուսելով՝ խիստ քիչ յոյս ունենալով որ իրենց օգնէ : Ուրեմն արեւին լուսէն աւելի յայտնի է որ՝ ով որ գէշ կեանք կանցընէ առանց ջանալու որ զինքը չիտիէ , ու կը յուսայ որ մեռնելու տեսնը դարձի դայ՝ խոստովանանք ըլլայ , զինքը մեծ վտանգի մէջ կը գնէ յաւիտեան դատասպարաութեւն , և կուղէ փրկուիլ առանց փրկութեան արժանի ըլլալու : Անանկ է նէ , ինչպէս կըլլայ որ շատերը սիրտ կընեն տարինելով իրենց հոգին սատանային ձեռքը կը թողուն , տարինելով և ոչ զատկական խոստովանանքին կըլլան : Կարելի բան է որ իրենց հոգին ասանկ երեսէ ձգող մարդիկ գտնուին , իրենց հոգին՝ որ գին չունի , իրենց հոգին՝ որ մէկ հատիկ է , անանկ որ՝ անիկայ կորսնցընողը ամմեն բան կորսնցուցած կըլլայ : Այսչափ հոգ կընեն իրենց մարմնոյն համար՝ որ գերեզմանին մէջը պիտոր փտտի , այնչափ աշխատանք , այնչափ մտածմունք աշխրբքիս բաներուն համար՝ որ բոլորն ալ ունայնութի

են, ու հոգիներնուն համար ամենեկին մտածել չիկայ, կըսպասեն որ մեռնելու ատեննին մտածեն: Ո՛հ ասիկայ ամենէն մեծ անխելքութիւնն է: Ուրեմն որուն որ խղճմտանքը մաքուր չէ, պէտք է առաջուց մտածէ, հիմակուրէն մաքրէ. մեծ պաք կուգայ, բուն ժամանակն է ապաշխարելու, պէտքը չէ որ զատիկն անցընէ՝ առանց տեսնելու ինչ հետ իր հաշիւը:

Բայց աս ալ հերիք չէ, սիրելի որդիքս, խոստովանանքն օրէ օր ձգելը՝ զատիկին ձգելն ալէկ բան չէ. որուն որ խղճմտանքը մաքուր չէ՝ պէտք է շուտով մաքրէ, պէտք է որչափ որ կրնայ նէ շուտով խոստովանի ու զինքը շիտկէ. վասն զի ատ օրէ օր ձգելը՝ միտքը դնելով որ ետքը խոստովանի, խաբուիլ մըն է՝ որ հասարակօրէն զմարդը յաւիտեհական գաղտապարաութեան մէջ կը ձգէ: Ըսէք ինծի, ի՞նչ բան կայ աշխրրքիս մէջ ատենէն աւելի անստոյգ, ատենէն աւելի անհաստատ. ոչ ես, ոչ դուք կրնանք գիտնալ դեռ քանի՞ տարի, քանի՞ ամիս, քանի՞ օր, քանի՞ ժամ պիտոր ապրինք. կը յուսանք որ դեռ ապրինք, բայց ստոյգը չենք գիտեր: Աւետարանին պատմած հարուստն ալ կը յուսար երկան ապրելու, անոր համար ետէէ էր որ մեծ մեծ ամպարներ մառաններ շինէ, ու շատ տարիներու համար պաշար պատրաստէ որ ալ հոգ չունենալով ուտէ խմէ և ուրախանայ. «Անձն, ունիս բազում բարութիւնս համբարեալ ամաց բազմաց, հանգիր, կեր, արք, և ուրախ լեր», (Ղ. Ժ. 19:) Բայց ետքը ի՞նչ եղաւ. քիչ օրէն իմացուցին իրեն որ մահը հասեր էր, ան գիշերը պիտոր մեռնէր. «Անմիտ, յայտմ գիշերի զոգիդ՝ ի քէն ի բաց պահանջիցեն, խի զոր պատրաստեցերն՝ ո՞ւմ լինիցի», անխելք մարդ, աս գիշեր մեռնիս պիտոր, ատ բոլոր պատրաստած հարստութիւնդ որո՞ւն համար է: Ո՛րչափ մարդիկ ասոր պէս կը յուսային երկան ապրելու, բայց չիկարծած ատեննին մեռան: Քանիներ իրիկունք բուն եղան, ու մէյմըն ալ առտուանց չարթընցան. քանիներ ուրախ զուարթ սեղան գնացին, ու անիկայ իրենց ետքի սեղանն եղաւ. քանիներ զբօսանքի մէջ, մեղք գործելու ատենը մեռան. պատմութեան մէջ անթիւ օրինակներ կան աս բանիս: Թէ որ մէկն երթար ան ատենն ըսէր իրենց որ հիմա մեռնիս պիտոր, երեսն ի վեր կը խնայային. բայց մեռան,

ու յանկարծակի մեռան՝ երբոր չէին կասկածեր : Թե որ այնչափ մարդիկ աս կերպով չկարծած առեւնին մեռան , ո՞վ կրնայ զմեզ ապահովել որ մենք ալ անոնց պէս չիմեռնինք պիտոր , կարծածնէս առաջ մահը վրանիս չիհասնի պիտոր : Չէ , չի կրնար մէկն զմեզ ապահովել որ տարի մըն ալ ապրինք , և ոչ ամիս մը , և ոչ ինչուան վաղը , և ոչ մինչև իրիկուն , և ոչ վայրկեան մը . վասն զի ձեռն յայանի կրսէ որ ատենը մեր ձեռքը չէ , իր ձեռքն է . “ Ոչ է ձեզ գիտել զժամս և զժամանակս , զոր հայր եդ յիւրում իշխանութեան ” . (Գ.բ.ժ. Թ. 7 :) Աստուած յայանի կրսէ որ գողի պէս պիտոր հասնի վրանիս , այսինքն յանկարծ երբոր ամենևին չենք կարծեր . “ Գամ որպէս գող . և ոչ որ իմանայ զգալուստ իմ ” . (Յապ. 3 :) Քրիստոս տերն մեր ալ կը խրատէ զմեզ որ միշտ արթուն կենանք , չիգիտալով մեր մահուան օրն ու ժամը . “ Արթուն կացէք , զի ոչ գիտէք զօրն և ոչ զժամս ” . (Մ.Լ. Լ. 13 :) Ո՞վ կրնայ ուրեմն սիրտ ընել , կրսէ սուրբն Բեռնարդոս , որ մը՝ ժամ մը՝ վայրկեան մը՝ ձայնորհքէն զրկուած կենալ , սոսկալի վտանգի մէջ գնեղով զինքը մեռնելու և յաւիտեան դատապարտուելու . ո՞վ կրնայ սիրտ ընել օրէ օր ամսէ ամիս ձգելու իր խոստովանանքը՝ յուսալով ու կարծես թէ ատենն իր ձեռքն ունենալով : Թող ցցընեն ինծի անգեղջ մեղաւորները՝ որ խոստովանանքնին օրէ օր կը ձգեն , սուրբ գրքին ո՞ր երեսը գրուած է որ ձեռն վաղուան օրն իրենց խոստանայ : Արդ գտնէք սուրբ գրքին մէջը , կրսէ մեծն Գրիգոր , որ ձեռն կը խոստանայ թողութիւն տալու ձեր մեղքերուն ան օրն որ սրտանց դարձի կուգաք . բայց չէք գտներ ամենեւին որ խոստանայ ինչուան վաղն սպասելու որ դարձի գաք : Նոյն բանը կրսէ ու կրսէ նաև սուրբ Օգոստինոսը մեղաւորներուն . Մի՛ ուշանաք , օրէ օր մի ձգէք ձեր դարձը . վասն զի ձեռն խոստացաւ ներելու ձեզի երբոր զըջաք նէ , բայց չիխոստացաւ որ ինչուան վաղը ձեր ուշանալուն սպասէ : Նաև ինքը սուրբ Օգոստինոս երբոր մեղքերու մէջ թաղուած էր , խղճմտանքը զորնեքն կրսէր միշտ՝ որ կուգէր դարձի գալ , խոստովանիլ , բայց միշտ վաղը վաղը կրսէր : Ետքը ետքը սիրտ ըրաւ , ու ինքնիրեն ըսաւ . թէ որ խոստովանանք ըլլալ կուգեմ նէ՝ ինչո՞ւ վաղուան ձգեմ պիտոր , ինչո՞ւ ասոր

պիտի չըլլամ. վաղը վաղը, ինչո՞ւ ասօր չէ, ինչո՞ւ հիմայ չէ: Ասանկ ըսաւ, ու ալ չուշացուց իր դարձը. վասն զի ճանչցաւ թէ ի՞նչ մեծ վտանգի մէջ կը գնէր զինքը՝ ուշացընելով իր դարձը. վասն զի գիտէր որ շատերն իրենց դարձն իրենց խոստովանանքն օրէ օր ձգելով անգեղջ կը մեռնին ու կը դատապարտուին: Սուրբ Օգոստինոսին ըսածը՝ սուրբ գրքին ըսածն է. « Որդեակ, մի յապաղիցիս դառնալ առ տէր, զի մի առ մեղս քո մեռանիցիս » (ՍԻՐ. Ե. 8:) Ով որ գէշ ճամբու մէջ է, չուշանայ դարձի գալու խոստովանելու. չէ նէ՝ յանկարծ վրայ կը հասնի ձեռք, և առանց տեսն տալու իրեն՝ զինքը կը դատապարտէ. չըսէ որ ուրիշ անգամ ալ մեղքեր գործեցի առանց խոստովանելու, ի՞նչ վնաս եղաւ. վասն զի իրաւ՝ ձեռք կը համբերէ կըսպասէ, բայց երբոր իր համբերութիւնը գէշի կը բանեցընէս նէ՝ բոլորը մէկտեղ քեզի վճարել կուտայ: « Մի ասիցես՝ մեղայ և զի՞նչ եղև ինձ... մի ասիցես գթութիւնք նորա բազում են... զի տէր խնդրելով խնդրեցէ ի քէն վրէժ » (ՍԻՐ. Ե. 5. 3:) Բոլորն ալ հաւատքի պակասութենէն առաջ կուգայ. կարելի բան է որ մէկը հաւտայ մահուչափ մեղքի համար յաւիտենական դժոխք պատրաստուած ըլլալուն, ու ամիսներով տարիներով մահուչափ մեղքի մէջ կենայ՝ ան ողորմելի յուսովն որ ետքը կը խոստովանի: Ի՞նչ խեղք է. թէ որ մէկն իմանար որ թուեաւորուած է, ու հոն պատրաստ ունենար գեղթափը մահուրնէ խալըսելու, մէկէն չէր առներ. բայց մեղաւորները գիանալով որ հոգին ին այնչափ մեղքերով թուեաւորուած է, ու պատրաստ ունենալով հոգեւոր գեղթափը՝ այսինքն զըջումն ու խոստովանանքն յաւիտենական մահուրնէ խալըսելու, հոգերն չէ, գեղը չեն առնուր, օրէ օր կը ձգեն, ան սոսկալի վտանգին մէջը կը կենան մեռնելու և յաւիտեան դատապարտուելու: Թէ որ մարմնոյ տկարութիւն մը ունենան, չըրած հոգերն չիմար ընդնանալու համար. մէկէն բժիշկ ու վիրաբոյժ կը կանչեն, լեզի լեզի գեղեր կառնեն, այրելու կարելու ցաւերուն կը գիմանան, ամեն հնարք կընեն մահուան վտանգէն խալըսելու համար: Իսկ երբոր հոգին ին կը հիւընտնայ անիծած մեղքերով, ու յաւիտենական դատապարտութեան վտանգի մէջ են, հոգերն չէ, չեն մտածեր, կը խօսին կը խնայեն,

կուտեն կը խմեն , մեղք մեղքի վրայ կենցընեն , ան ուղորմելի յուսովն ետքը խոստովանելու , մահուընէ առաջ դարձի գալու : Ասկէց մեծ անխելքութիւն կրնայ ըլլալ . բայց եկուր նայէ որ աս է ամեն օր տեսածնիս : Աստուած սուրբ եկեղեցւոյ իշխանութիւն տուաւ զմեզ մեղքէն մաքրելու , մեր մեղքերուն թողութիւն տալու . ազատ են իրենք ալ աս շնորհքը վայելելու . բայց ծուլութիւն կրնեն , անհոգութիւն կրնեն , փոյթերնին չէ , չեն խոստովանիր : Կը յուսան ետքի հիւընաութեան ատեննին՝ մեռնելէն առաջ խոստովանիլ , բայց ասիկայ յանգուգն վստահութիւն մըն է՝ արդիւնք մը չունենալով յուսալ փրկութեան հասնելու , անոր համար պէտք է առաջուց դարձի գան ու խոստովանին : Դարձերնին կուշացընեն , օրէ օր կը ձգեն . ասիկայ ալ խաբէութիւն մըն է՝ որ դիւրաւ մարդն յաւիտենական դատապարտութեան մէջ կը ձգէ , անոր համար պէտք է որչափ որ կրնան նէ շուտով դարձի գան , մէկէն խոստովանին . չէ նէ , կամ առեն չեն գտներ խոստովանելու , կամ աղէկ խոստովանանք չեն կրնար ըլլալ , գէշ մահ կունենան ու կը դատապարտուին : Ո՛հ , քանի քանի ասանկ մեռնողներ տեսեր եմ . Ծծ պահէ զմեզ անանկ մահուընէ : Սիրելի որդիքս , ասոնք խիստ յայտնի բաներ են , սուրբ գիրքը կը վկայէ . խիստ յայտնի բաներ են , ամեն օրուան փորձը կը հաստատէ : Ուրեմն ամեն մարդ իրեն խրատ առնէ աս խօսքերէս :

Բայց ինչ օգուտ որ ես աս բաները ջանացայ մեկնել ձեզի , և աջուընուդ առջևը դնել . անոնք որ աւելի կարօտ են աս բաները լսելու , հոս չեն որ լսեն . հոգևոր խօսք լսելէն կը փախչին , չեն ուզեր լսել , խղճմանքնին զարնելէն կը վախնան , կը վախնան որ չըլլայ թէ պէտք ըլլայ վարքերնին փոխել խելուընին գլուխնին թողվել . “ Ոչ կամին իմանալ զբարի ” (ՍՂ . ԼԵ . 4 :) Բայց ալ գէշ , վասն զի Ծայնը չեն ուզեր լսել որ զիրենք կը կանչէ , իրենց թողութիւն կը խոստանայ . ալ գէշ , վասն զի չեն ուզեր վարքերնին շինել , վասն զի դատապարտութիւննին ստոյգ կըլլայ . ու դատապարտուէլէն ետքը կիմանան որ միայն իրենցն էր դատապարտուելուն յանցանքը , իրենց ուղեւուն համար դատապարտուեցան , Ծծ փրկել կուզէր զիրենք , ու անոր համար ամեն օգնութիւն ալ տուեր էր դիւրաւ

վերկուռելու . բայց իրենց կորսուելուն պատճառն իրենք եղան . անպահապան զմեզ ամենքնիս ալ աս դժբախտութենէն :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԲ .

Հասարակին միասանելորդ խօսքին վրայ , այսինքն
 « Ի յարութիան մեռելոց 33 » . եւ թէ որչափ հարկաւոր է
 պարբերաբար իւր իւրի մահ ունենանք :

Հանգանակին մեռածներորդ խօսքովը կը դաւանինք՝ որ ամենքնիս ալ նորէն յարութիւն պիտոր առնենք մարմնով : Բայց որովհետեւ յարութիւն չառնուիր առանց մեռնելու , ուստի յարութիւն առնելուն վրայ չիստած՝ մտածեցի որ մահուան վրայ խօսիմ՝ ձեզի : Կրնար օգտակար ըլլալ ձեզի՝ թէ որ հոս ստորագրէի արգարներուն նախանձելի մահն ու անզեղջ մեղաւորներուն սոսկալի ու չարաչար վախճանը . բայց ասոնց վրայ ուրիշ անգամ կը խօսիմ՝ հիմակու հիմայ կուզեմ՝ միայն մեր մահուանը ստուգութենէն ու երբ մեռնելէ նուա անստուգութենէն երկու սիրուն հետեանքներ հանել մեր հոգեւոր օգտին համար : Առջի հետեանքն աս է . թէ որ մահերնիս ստոյգ է , թէ որ ճար չիկայ՝ ամենքնիս պիտոր մեռնիք , ուրեմն պէտք է որ պարաստուինք՝ աղէկ մեռնելու , բարի մահ ունենալու : Մէկալ հետեանքն ալ աս է . թէ որ երբ մեռնելնիս անստոյգ է , ու չիկարծած ատեննիս կրնանք մեռնիլ , ուրեմն չէ թէ միայն պէտք է պարաստուիմք՝ աղէկ մեռնելու , այլ նաեւ միշտ պատրաստ կենանք մեռնելու : Աս երկուքն ալ անցած կիրակուան ըսածներուն պէս հարկաւոր բաներ են , ու անանկ ճշմարիտ՝ որ ապացոյցի կարօտութիւն չունին , վասն զի ինքիքնուն յայտնի ու բացայայտ են : Բայց որովհետեւ շատերն աս բաներուն վրայ չեն մտածեր , աղէկ կըլլայ որ մտքերնիդ ձգեմ՝ որ մտածէք , ու մտածելով՝ ջանաք ի գործ դնել :

Գուերիկոս անունով կորիճ երիտասարդ մը՝ որ աշխարհքիս ունայնութեանցն ու իր օխտերուն ետեւէ էր, որ մը բարեբախտաբար վանքի մը ժամուն գիմացէն անցնելու ատենը՝ լսեց որ ներսը կրօնաւորները ժամերգութիւն կընէին: Հետաքրքրութիւնն եկաւ, ներս մտաւ. ան միջոցին ալ դպիրներուն մէկը բարձր ու ալիւր ձայնով ընթերցուած կը կարդար սուրբ գրքին ծննդոց հինգերորդ գլխէն, որուն մէջը կը պատմէ նահապետներուն տարիքն ու մահը: Աեցաւ մօտիկ ընելու. լսեց որ Ադամ ինըհարիւր երսուն տարի ապրեր, ու ետքը մեռեր է. «Եւ եղեն ամենայն աւուրք Ադամայ՝ զորս եկեաց, ամբ իննհարիւր և երեսուն, և մեռաւ» (Ծնն. Է. 5): Մաղաղայէնն ու թըհարիւր իննսունըհինգ տարի ապրեր, ու ետքն ան ալ մեռեր է. «Եւ եղեն ամենայն աւուրք Մաղաղայէնի ամբ ութհարիւր և իննսուն և հինգ, և մեռաւ»: Յարեգն ինըհարիւր վաթսունուերկու տարի ապրեր, ու ետքն ան ալ մեռեր է. «Եւ եղեն ամենայն աւուրք Յարեգի ամբ իննհարիւր վաթսուն և երկուք, և մեռաւ»: Ու լսելով որ ընթերցուած ին ամմեն համարը մեռնելով կը լմըննար, «և մեռաւ, և մեռաւ», մտքէն ըսաւ. կեցիր մօտիկ ընեմ նայիմ սա ծերերէն մէկը կը դանուի որ մեռած չըլլայ: Բայց լսեց որ Ղամբն ալ եօթըհարիւր յիսունուիրէք տարի ապրեր, ու ետքը մեռեր է. Մաթուսողան ալ ինըհարիւր վաթսունըւինը տարի ապրեր ու ետքը մեռեր է. ամեն նահապետներն այնչափ երկան կեանք ունեցեր են, բայց ետքը ետքը ամմենքն ալ մեռեր են: Քանի որ կը լսէր ան «և մեռաւ», բառը նէ, անանկ զգացմունք մը կը լլար սրտին մէջն որ՝ սկսաւ ինքիրեն դալ ու ըսել. թէ որ աս ամմեն ծերերն այնչափ տարի ապրելէն ետքը վերջապէս մեռեր են, ինչ օգուտ եղաւ մեռնելու ատեննին իրենց երկան ատեն ապրելը: Անօգուտ, ինչու որ ետքը ետքը մեռան, ու իրենց համար ամմեն բան վերջացաւ, բան մը չիմնաց ձեռուրնին: Ուրեմն թէ որ ունայնութիւն է ինըհարիւր տարիէն աւելի ապրիլը, որչափ աւելի ունայնութիւն պէտք է որ ըլլայ վաթսուն եօթանասուն տարի ապրիլը, որուն դրեթէ կէսն ալ անցուցեր եմ, ու ասանկ գէշ անցուցեր: Պէտք է որ մեռնիմ, մահուընէ չեմ կրնար փախչիլ, մեռնելէս ետքը՝ ինծի ինչ օգուտ ուրիշ ամ-

մեն բանէն : Ուրեմն ալ աղէկ է որ իմ բանս ապահո-
վեմ, պատրաստութիւն տեսնեմ աղէկ մեռնելու, բա-
րի մահ ունենալու : Ասանկ ըսաւ, ու ասանկ ըրաւ .
բարի մահուան պատրաստութիւն տեսաւ, ու սուրբի
մը պէս մեռաւ :

Երանի՛ թէ մինք ալ քիչ մը մտածէինք առ մեծ ճըշ-
մարտութիւնը . մեռնի՛նք պիտոր, ճար չիկայ, տարա-
կոյս չիկայ : Ուրիշ ամմեն բան տարակուսական է աշ-
խարհիս վրայ, կըսէ նր Օգոստինոս, ամմեն բան անըս-
տոյդ է . կը յուսաս շահելու առ առուատելին ան գործ-
քին մէջ, յուսալու ալ պատճառ ունիս, բայց այսու-
ամենայնիւ ընելու շահդ ստոյգ չէ, հազարումէկ ար-
գելքներ կրնան ելլել : Կը յուսաս տունդ մեծ ցընել,
վիճակդ աղէկ ցընել հարուստ հարս մը բերելով . բայց
ապահով չես, հարսնիքդ կրնայ յաջողիլ, կրնայ չիյա-
ջողիլ : Կը յուսաս առ կամ ան պաշտօնին հասնիլ, ի-
րաւունք ալ ունիս հասնելու . բայց ո՞վ գիտէ, կրնայ
ըլլալ որ հասնիս, կրնայ ալ ըլլալ որ չիհասնիս . նոր
բան մը հանգիպելու որ ըլլայ, ամմեն բան կը փոխուի :
Կը յուսաս առատ հունձք մը ընելու, ամպարներդ լե-
ցընելու, ամմեն նշանները կան . բայց ո՞վ գիտէ, կրնայ
առատութեան տեղը՝ սով ըլլալ : Ի՞նչ երկնցընեմ, նայե-
քննէ աշխարհիս մէջ ինչ որ կայ աղէկ ու գէշ, կը դըտ-
նես որ ամմենն ալ անստոյգ է . վեր դարձիր, վար դար-
ձիր, ամմեն բան անստոյգ կը գտնես . միայն մահն է
ստոյգ ու ապահով, միայն ան է որ չի կրնար սխալիլ,
տարակուսի տակ չիյնար : Անանկ է, սիրելիք, պիտի
դայ ան օրն որ առատուանց պիտոր ըլլանք, իրիկուան
չըլլանք պիտոր . կամ ան դիշերն որ իրիկուան պիտոր
ըլլանք, առատուն չիհասնինք պիտոր : Մահը չի մոռնար
մէկերնիս, ամմենքնուս ալ կուգայ ատենին . ու երբոր
կուգայ, ետ խրկելու չընդունելու ճար չիկայ : Կրակի
ջուրի ղէնքերու գէմ կը կենանք, թագաւորներուն ու-
ժին գէմ կը կենանք . բայց մահուան գէմ կեցող չէ ե-
ղած, ու չի կրնար ըլլար : Երբոր մահը կը հասնի, թա-
գաւորներն ալ՝ կայսերք ալ իրենց ամմեն զօրութեամբը
չեն կրնար զինքը վայրկեան մըն ալ ետ կեցընել : Գաղ-
ղիոյ թագաւորներուն մէկը մեռնելու ատենն ըսաւ . Ա-
նանկ է նէ, բոլոր ունեցած իշխանութեամբս չեմ կըր-
նար ընել որ կէս ժամ ետքը դայ մահը :

Ուրեմն թէ որ ճար չեկայ, ու պէտք է որ օր մը մեռնինք. խիստ յայտնի կը հեաւի որ պէտք է ամեն ջանք ընենք, ամեն հոգ ունենանք պատրաստուելու՝ որ ազէկ մեռնինք, բարի մահ մը ունենանք. վասն զի ազէկ կամ գէշ մեռնելէն կը կախուի յաւիտեան երջանիկ կամ թշուառ ըլլալնիս: Ըսէք ինծի, թէ որ մէկն աշխրջիս վրայ մեծ գործք մը ունենայ՝ չի՞ մտածեր անոր վրայ, ամեն հնարք չի՞ փնտրուեր որ գործքն յաջողի, ամեն հարկաւոր եղածը չի՞ պատրաստեր յաջողելու համար: Զոր օրինակ թագաւոր մը՝ որ զինքն ու իր աշխարհքը պաշտպանելու համար պատերազմ պիտորնէ, կը մտածէ ընելիքը, վառօգ՝ ռումբ՝ թնդանօթ՝ ամեն զէնք կը պատրաստէ, զօրավարները կ'որոշէ, զօրքերը կ'արգի կը գնէ, հարկաւոր բան մը պակաս չընէր: Ասանկ ալ մէկն որ մեծ դատաստան մը ունի՝ անով ստանալու կամ կորսնցընելու հարուստ ժառանգութիւն մը, ուսկից կը կախուի իր բոլոր կենացն երջանկութեւր կամ թշուառութիւնը, գիշեր ցօրեկ անոր վրայ կը մտածէ, իրեն նպաստաւոր գրուածքներ մօրհակներ կը փնտրուէ, փաստեր գտնելու համար միտքը կը հոգնեցնէ, փաստաբաններու խորհուրդ կը հարցնէ, ոչ ճամբորդութիւն ընելն աչքին բան կերեկայ, ոչ նեղութիւն, ոչ ծախք, յալթութեան հարկաւոր եղած բաները պատրաստելու համար: Կարճ խօսքով. ով որ ձեռքը հարկաւոր գործք մը ունի, ան գործքին յաջողութեւ հարկաւոր բաները կը փնտրուէ կը պատրաստէ կ'արգի կը գնէ, անանկ որ՝ անխելք ու անխոհմ մարդ մը կը սեպուի ով որ ասանկ չընէր նէ: Հիմայ ըսէք ինծի, գիտէք ինչ մեծ գործք է մեռնիլը, անգիտ աշխարհքը երթալը. անկէց մեծ գործք չի կրնար ըլլալ: Վասն զի անկէց կը կախուի մեր յաւիտեական երջանկութիւնն արքայութեւ մէջ, կամ յաւիտեական թշուառութիւնը դժոխքին մէջ: Աս աշխրջիս երջանկութեւր կամ թշուառութեանը պէս չէ որ կանցի ու կը ըմբնայ, միշտ հոս պիտի չեմնանք. այլ բանը հոն է՝ որ միշտ պիտի մնանք, կամ երջանիկ կամ թշուառ: Մեռնիլը սած գ ամենէն վտանգաւոր գործքն է, ամենէն դժուար յաջողելու. վասն զի գործք մըն է որ ամենեկին չէնք ըրած, անցք մըն է որ ամենեկին չենք անցած, ստանան ալ մէկալ գիշն կը ջանայ որ գէշ ընել տայ մե-

զի, զմեզ գլխի վրայ բերէ: Կը տեսնենք որ նաև սուրբերը կը գողային վախերնուն՝ որ չըլլայ թէ բաներնին անյաջող երթայ. սուրբ Իլարիոն ճգնաւորն որ եօթանասուն տարի ճգնութիւն ըրեր էր՝ գողալով մեռաւ. նմանապէս սուրբն Ալաթոն, ուրիշ սուրբեր ալ գողալով կը մեռնէին որ արդեօք կարենան պիտոր փրկութեան հասնիլ: Ասոնցմէ 'ի զատ՝ մեռնիլն անանկ գործք մըն է որ եթէ մէյմը գէշ երթայ նէ, միշտ գէշ կը մնայ, ճարը չիկայ. ուրիշ գործքերու պէս չէ՝ որ առջի անգամուն գէշ գնաց նէ, երկրորդ անգամուն զգուշանանք ու աղէկ ընենք. անանկ գործք մըն է որ միանգամ սխալեցանք նէ, միշտ սխալած կը մնանք, ճարը չիկայ: Թէ որ երկու անգամ մեռնելու ըլլայինք, յոյս մը կրնար ըլլալ որ առջի անգամուն գէշ մահ ունեցանք նէ՝ երկրորդ անգամուն բարի մահ ունենանք. բայց միանգամ պիտոր մեռնիլք. « Կայ մնայ մարդկան միանգամ մեռանէլ », (Եւբ. Թ. 27.) ուստի թէ որ գէշ մահ ունեցանք նէ, միշտ գէշ է բաներնիս, ճար չիկայ: Ուրեմն եթէ որ և իցէ մեծ գործքի մէջ պէտք է նախ աղէկ մտածել, ամեն հնարք բանեցընել, ամեն հարկաւոր բաները պատրաստել կարգի գնել, որ չափ աւելի աս գործքիս մէջը՝ որ ամենէն մեծ, ամենէն հարկաւոր, ամենէն դժուար, ամենէն վտանգաւոր գործքն է, անանկ որ՝ մէյմը գէշ երթայ նէ, միշտ գէշ կը մնայ. ասանկ գործքը կրնայ յաջող երթալ առանց մտածելու առաջուց, առանց պատրաստութիւն տեսնելու առանց հարկաւոր եղած բաները կարգի մէջ գնելու: Ուրեմն աղէկ մեռնելու համար պատրաստութիւն տեսնելու հարկը խիստ յայտնի՝ խիստ մեծ ու անանորինելի բան է. անոր համար մեծ նքերուն մէկն ըսաւ որ՝ մեր կեանքը պիտոր ըլլայ մշտնջենաւոր պատրաստութիւն մը աղէկ մեռնելու. Սենեկա փիլիսոփան ալ, թէ և հեթա՛նոս՝ ճանչցաւ որչափ հարկաւոր ըլլալը մարդուս՝ որ բոլոր կենացը մէջը սորվի աղէկ մեռնիլը, և ըսաւ. « Ընդ բոլոր կեանս ուսանելի է զմեռանէլ »:

Բայց ուր կը գտնենք աս պատրաստութիւնը, քանի՞ հոգի կը գտնենք՝ որոնց կեանքը մահուան պատրաստութիւն ըլլան: Միթէ մահուան պատրաստութիւն է աշխրջիս ունայնութիւններէն 'ի զատ ուրիշ բան չիմտածելը, միմակ զուարճութիւններու ետեւ ըլլա-

լը, կրքերնիս դո՛ւ ընելը: Մահուան պատրաստութիւն է վտանգաւոր բարեկամութիւններ ունենալը, ու խելքերնիս մտքերնիս անօնց տալը: Մահուան պատրաստութիւն է կերութեամբ ետեւ ըլլալը, խաղերում մէջ ունեցածնիս կորստնցընելը: Մահուան պատրաստութիւն է սրտերնիս ատելութիւն ունիւնալը եղբայր եղբոր հետ՝ հարսը կեսրով հետ՝ տալը հարսին հետ՝ դրացի դրացին հետ խռխրաւ ունենալ ու ընտանեաց մէջ խռովութիւն ձգելը: Մահուան պատրաստութիւն է միշտ ուրիշները բամբասելը, ուրիշներուն վրայ չար խօսիլ, քսութիւն ընել, անպարկեշտ ու գայթակղական խօսքեր զուրցելը: Մահուան պատրաստութիւն է ուրիշին բանը գողնալ խարդախութեամբ կամ խաբելով, անիրաւութեամբ ու յախճատակելով: Մահուան պատրաստութիւն է գործքերու և առնուտուրի մէջ անանկ թաղուիլ՝ որ ատեն չիմայ անձ մտածելու, հոգինիս հոգալու, քրիստոնէական պարտքերնիս կատարելու: Մահուան պատրաստութիւն է ծոյլ կեանք ունենալը, սուրբ խորհուրդներէն հեռու կենալը, ժամ չերթալը, հոգեւոր բան մտիկ չընելը, բարեգործութեան ետեւ չըլլալը, մեղքի մէջ կենալը, խղճմանքը մաքուր չիպահելը, տարիներով և ոչ զատկին խոստովանանք ըլլալը: Ա՞ն է բրած պատրաստութիւննին, ան է պատրաստուելնին որ աղէկ ընեն ան մեծ քայլը դէպ 'ի յաւիտենականութիւն, ան սոսկալի քայլը, ան դժուարին ու վտանգաւոր քայլը, որ մէյմը դէշ ընենք նէ՝ միշտ դէշ պիտի մնայ, ետ դարձնելու ճար չիկայ որ նորէն աղէկ ընենք: Խեղճ ողորմելի մարդիկ, ան է աղէկ մեռնելու ճամբան, ասիկայ անղեղ ու յուսահատ մահ ունենալու ճամբան է: Ըսէք պիտոր որ մահուան ատենը կը պատրաստուիք, խոստովանանք կըլլաք, ան հետ հաշիւնիդ կը տեսնէք. բայց ես ալ ձեզի նորէն անցած կիրակուան ըսածներս կըսեմ, նորէն կըսեմ որ սովորաբար մարդուս կեանքն ինչպէս է նէ՝ մահն ալ այնպէս է, “ Որպիտի կեանք՝ այնպիսի մահ ”: Թէ որ կեանքն աղէկ եղած է՝ մահն ալ աղէկ կըլլայ, Թէ որ կեանքը դէշ եղած է՝ մահն ալ դէշ կըլլայ. “ Մահ մեղաւորին չար է ”, կըսէ սուրբ գիրքը. (Սղ. ԸԳ. 22:) Վասն զի ինչպէս կրնայ աղէկ հաշիւ տալ, ու առօք փառօք պաշտօնը լըմնցընել ան տնտե-

որ, որ միշտ խառնաժինդոր բռներ է իր տետրակները, ու կրտսրանէ շիակելու կարգի դնելու ան վայրկեանը՝ որ տէրն իրմէն հաշիւ պահանջէ պիտոր: Ինչպէս կըրնայ պատերազմի ատեն քաջութեամբ կռուիլ ու զինքը պաշտպանել զինուոր մը՝ որ առաջուց զէնք շարժել չէ սորված: Թէ որ մահուընէ խալըսելու ըլլայ նէ, հրաշք է: Ասանկ ալ հրաշք սեպելու է, ով որ մեռնիլ չէ սորվել որ աղէկ կը մեռնի նէ: Այլեւ՞ բան: Բնէ կըսէինք՝ Թէ որ մահապարտ մը տեսնէինք որ մեռնելու գնացած ատենը, իր մահը մտածելու տեղը, ճամբուն աները զններ՝ որը մեծ որը սղաղիկ է, մարդկանց հագուստը գիտէր՝ որոնը նոր որոնը հին է, առուտուրի վրայ, պաշար պատրաստելու վրայ, կարգուելու վրայ խօսէր. անխէք է, խենթ է կըսէինք:

Հիմայ ըսեք, մեր գնացած տեղն ո՞ր է, դէպ ի ո՞ր կերթանք. ամմեն օր՝ ամմեն ժամ դէպ ի մահն ու մեռնելու չէնք երթար, ուրեմն Բնէ կըրնայ որ մահէրնիս մտածելու տեղը՝ բարի մահուան պատրաստութիւն տեսնելու տեղը՝ մարմիննիս դոհ ընելու կընայինք, զբօսանքի ու զուարճութեան ետեւէ միայն կըլլանք, հարըստութիւն գիզելու կը ջանանք, ու աշխրբիս ունայնութիւնները միայն կը փնտրուենք: Ո՛հ, սիրելի որդիքս, ասիկայ բանաւոր մարդու գործք չէ, խենթի գործք է. ասիկայ անբանի պէս ապրիլ, ու առանց մտածելու մեռնիլ է. “Անասնոյ է անբանաբար կեալ, և անխորհուրդս մեռանել”, Ուրեմն Թէ որ անբան անասուն ըսուիլ չէնք ուզեր նէ, պէտք է մահէրնիս մտածենք, ստեպ մտածենք, աղէկ մտածենք, ու ամմեն ջանք ընենք պատրաստուելու որ բարի մահ ունենանք:

Բայց Բնէ է տեսնելու պատրաստութիւննիս աղէկ մահ ունենալու համար. մեղքէն փախչիլ, ու բարեգործութեան ետեւէ ըլլալ. “Խոտորեա ի չարէ, և արա զբարի”, (ՍՂ. ԸԷ. 27:) Պէտք է մեղքը մէկգիճգենք, խղճմտանքնիս մաքրենք, ամմեն առիթներէն փախչինք, մեղքի վտանգերէն հեռու կենանք. պէտք է աշխրբէ երես գարձրենք, իր կանոններուն իր սովորութիւններուն չիհետեւինք. պէտք է ջերմեռանդ ու բարեպաշտ կեանք ունենանք. պէտք է ըրած մեղքերնիս ապաշխարենք. պէտք է արքայութե համար արդիւնք պատրաստենք, ու ամմեն բանէն աւելի պէտք է

սորվինք կրքերնիս զսպել ու մահացնել, փորձութիւն ներուն գէմ կենալ ու յաղթել. վասն զի թէ որ սորվինք կրքերնիս մահացնելնէ, մեղք ընելու անզը՝ բարեգործութիւն ըրած կըլանք. թէ որ սորվինք փորձութիւններուն գէմ կենալ նէ, մահուան ատեննիս ալ գէմ կը կենանք: Սատանան կուգայ փորձելու զմեզ. բայց մենք սորված ըլլալով իրեն գէմ կուռելու, ան ատենն ալ կը կուռինք, ու այ օգնականութեամբ կը յաղթենք ու փրկութեան կը հասնինք: Խսկ մէկն որ առաջուց սորված չէ փորձութեանց գէմ կենալու, մահուան ատենը խիստ դժուարաւ կրնայ գէմ կենալ. թէ և աղէկ խոտովանանք մըն ալ ըլլայ, բայց մեռնելէն առաջ նորէն անզիք կուտայ փորձութիւններուն, ու կը դատապարտուի, ինչպէս շատերուն վրայ կը կարգանք պատմութեանց մէջ:

Աս է կերպն աղէկ մահ ունենալու. բայց աս ալ հերիք չէ, պէտք է՝ սիրելի որդիքս՝ միշտ պատրաստ կենալ մեռնելու. վասն զի որչափ ստոյգ ու անտարակոյս է մահէնիս, այնչափ անստոյգ է երբ մեռնելնիս: Ասիկայ է երկրորդ հեռանքը, որ ձեզի կուղեմ աղէկ հասկըցնել:

Խեղք չէ վստահիլը կարիճութեան կամ առողջութե վրայ. չկարծած ատեննիս, մտքերնիս դրած ատենէն առաջ կը հասնի մահը: Աս բանը հազար անգ Կրսէնք գիւրբը. “Յորում ժամու ոչ կարծիցէք, գայ որդի մարդոյ” (Ղ. Ժ. 40): “Գամ որպէս զգող, և ոչ որ իմանայ զգալուստ իմ” (Յայ. Գ. 3): “Ոչ գիտէք երբ անէր տանն գայցէ, յերեկորեայ, եթէ ի մէջ գիշերի, եթէ ի հաւաթիսի, եթէ ընդ առաւօտս” (Մ. Ժ. 33). այսինքն չիկարծած ատեննիդ պիտոր գայ հասնի ձեր դատաւորը. գողի պէս կամացուկ մը պիտոր գամ, մէկը չիմանայ պիտոր գալս. ոչ օրը գիտէք, և ոչ ժամը. չէք գիտեր երբ պիտոր գամ, իրիկուրնէ, չէ նէ կէս գիշերուն, արքազաղը կանչելու ատենը, չէ նէ առտուանց: Ասիկայ անանկ բան մըն է որ ամեն օրուան փորձն ալ կը ցցնէ: Ամենքն իրենց մահը հեռու կը կարծեն, բայց քանիներուն մօտը կեցած է, կաթուածով մը յանկարծ կը մեռնին: Ամենքը կը կարծեն որ դեռ տարիներով ապրին պիտոր, բայց մեծ մասը հասակնին չառած կը մեռնին, ծերութեան հասնողները

խիստ քիչ են, հազիւ հազարին մէկ: Նոյն իսկ ծերերն ալ, կրսէ մեծն Գրիգոր, որ մէկ ոսքերնին գերեզմանն է, մահերնին մօտ չեն կարծեր, միշտ կը յուսան գեռ քանի մը տարի ապրելու. առ տարին կանցընեն նէ, եկած տարին ալ կը յուսան անցընելու. ու միշտ մահը կը հասնի երբոր չեն կարծեր: Կեանքերնիս աւաղէ ժամացուցի մը պէս է. քանի որ աւաղը կը վազէ նէ՝ ըստ պէնները կանցնին, ժամը լըմըննալը կը մօտենայ. ասանկ ալ քանի որ մեր կեանքին օրերը՝ ամիսները՝ տարիները կանցնին, կեանքերնուս լըմըննալը կը մօտենայ: Բայց ինչպէս որ աւաղէ ժամացոյցներ կան մէկ ժամի, կէս ժամի, մէկ քառորդի, ասանկ ալ մարդուս կեանքն է, երկանը կայ, կարճը կայ, միջակը կայ: Ի՞նչ գիտենք մեր ժամացոյցը որ տեսակն է. արդեօք ժամ մը կը քչէ, չէ՞ նէ կէս ժամ, կամ քառորդ մը. այսինքն արդեօք կեանքերնիս երկան պիտի ըլլայ, [Թէ միջակ, չէ՞ նէ կարճ. արդեօք ծերանանք պիտոր՝ չէ՞ նէ երիտասարդութեան հասակնիս կամ անկէջ ալ առաջ պիտի մեռնինք: Գիտենք որ աւաղն երթալով կը պակսի, ու երբոր բոլորն ալ հասնի նէ՝ կեանքերնիս ալ պիտի լըննայ. բայց չենք գիտեր աւաղին երբ հասնիլը, այսինքն կեանքերնուս երբ լըննալը: Չենք գիտեր որ ասկէջ քսան տարիէն, տասը տարիէն, մէկ տարիէն պիտոր լըմըննայ. մենք մահը միշտ հեռուն կը տեսնենք, բայց կրնայ խիստ մօտ ալ ըլլալ. մենք միշտ կը յուսանք գեռ խել մը ապրելու, բայց ապահով չենք օր մը ժամ մը ապրելու. «Ոչ գիտէք զօրն, և ոչ զժամ», : Այսօր ողջ առողջ ենք, վաղը կրնանք հիւրնդնալ մեռնիլ. չենք գիտեր ալ՝ հիւանդութեամբ պիտոր մեռնինք, չէ՞ նէ յանկարծ կաթուածով մը. բնական մահուամբ, չէ՞ նէ բռնական. աներնիս անկողնի մէջ, չէ՞ նէ ճամբան հրապարակի մէջ կամ գաշտը. խոտառլանանքով սըրբութիւն առնելով, չէ՞ նէ առանց սուրբ խորհուրդներու, ինչպէս քանիներուն կը հանգիստի, մօտաւանդութանց որ հոգերնին չէ չեն ուղեր՝ ինչուան որ ըսընտնալէն յոյսերնին չկտրի: Առ բաներէն մէկն ալ չենք գիտեր, բոլորն ալ անատոյգ է. մահն ամեն տեղ, ամեն ատեն, ամեն պարագայի մէջ կրնայ հասնիլ զրանիս: Ուրեմն հեռանքը խիստ յայտնի է, աղա մըն ալ կրնայ մտկաբերել որ՝ եթէ ստոյգ է մեռնելնիս, եթէ

աղէկ կամ գէշ մեռնելէն կը կախուի մեր յաւիտենական երջանկու թիւնն ու թշուառութիւնը, եթէ մահն ամեն տեղ՝ ամեն վայրկեան՝ ամեն պարագայի մէջ չի կարծած ատեննիս կրնայ հասնիլ վրանիս, ուրեմն չէ թէ միայն պէտք է որ պատրաստութիւն տեսնենք աղէկ մահ ունենալու, այլ նաև միշտ պատրաստ կենանք, ինչպէս այնպիսի սիրով ստէպ կը խրատէ զմեզ Գրիտոս տէրն մեր, “Եղերուք պատրաստք, ըսելով: Տեսէք. չըսեր միայն որ պատրաստութիւնք, այլ միշտ պատրաստ կենանք, այլ շնորհքին մէջը պահենք միշտ զմեզ: “Գիտէք ինչու ասէ՞ մեր մահուան ատենը անստոյգ թողուց, կրսէ սուրբ Օգոստինոս. մեր շահուն համար ասանկ ըրաւ, որպէս զի ամեն վայրկեան մեռնելուն վախէն՝ միշտ մեղքէն հեռու կենանք, այլ շնորհացը մէջն ապրինք, ու արքայութեան համար արգիւնք գիշենք: Թէ որ ստոյգ գիտնայինք որ դեռ ապրինք պիտոր, շատերն իրենց կենացը ինչուան ետքի տարին մեղք գործելով կանցընէին, մտքերնին դնելով որ ետքը դարձի դան, ապաշխարեն, մեռնելու պատրաստութիւն: Ուստի ասէ՞ վերջի օրերնիս անստոյգ թողուց, որպէս զի կեանքերնուս ամեն օրն ալ աղէկ անցընենք, Սուրբ Գրիգոր մեծն ալ նոյն բանը կըսէ. “Աստուած չի յայտնեց մեզի մեր մահուան ատենը, որպէս զի միշտ պատրաստ գտնուինք մեռնելու, ինչպէս կը ըստ. ամեն վայրկեան՝ ամեն տեղ՝ ամեն պարագայի մէջ կրնաս մեռնիլ, ու դուն պատրաստ չես կենար մեռնելու. աս վայրկեանիս մէջ՝ որ քրիստոնէական վարդապետութի մասիկ կրնես՝ կրնաս մեռնիլ, ու դուն պատրաստ չես կենար մեռնելու: Ուրեմն ատենդ, խմելու ատենդ, խօսելու խնտալու աշխատելու ատենդ կրնաս մեռնիլ. ու դուն կուտես, կը խմես, կը խօսիս, կաշխատիս, առանց պատրաստ ըլլալու: Ան վայրկեանին որ կեցեր ուրիշը կը բամբասես, ան վայրկեանին որ անկարգ բաներ էր մտածես, ան վայրկեանին որ մեղք կը գործես, կրնաս մեռնիլ, ու դուն դեռ սիրտ կրնես գործելու: Աս մեղքերուն մէջը կրնաս մեռնիլ, ու դուն սիրտ կրնես՝ որ մըն ալ ժամ մըն ալ աս մեղքերուն մէջը կենալ, խղճմտանքդ չմաքրել: Աս անանկ բան մըն է, կրսէ սուրբն Բեռնարդոս, որ մտածելն ալ մարդուն ստիճում կը բերէ: Այսու ամենայնիւ շատերը չեն մտա-

ծեր, հոգերնին չէ. զարմանք բան, ժամանակաւոր բաներնին կը հոգան ապահովելու, հարկաւոր եղածը կը պատրաստեն. թէ որ մէկէն մեծ գումար մը առնելէք ունին նէ, վախերնէն որ չըլլայ թէ մեռնի, ապահովութեան գիր կը պահանջեն. բայց մեղքի մէջ են, ամմեն վայրկեան կրնան մեռնիլ, ինչո՞ւ ուրեմն բաներնին չեն ապահովեր, ինչո՞ւ չեն խոստովանիր, պատրաստ չեն ըլլար մեռնելու: Ինչ որ սարկի համար կը նես նէ, կրսէ սուրբ Օգոստինոս, նոյնն ըրէ հոգւոյդ համար:

Ուրեմն որովհետեւ ստոյգ է որ պիտի մեռնինք, պէտք է որ պատրաստուինք աղէկ մեռնելու. որովհետեւ անստոյգ է մեռնելու ատեննիս, պէտք է որ միշտ պատրաստ կենանք: Չէ նէ, առաքեալին ըսածին պէս՝ երբոր չենք կարծեր, երբոր ապահով կեցեր ենք, ան ատենը յանկարծ մահը վրանիս կը հասնի. «Յորժամ ասիցեն թէ խաղաղութիւն և շինութիւն է, յայնժամ յանկարծակի հասցէ նոցա սատակումն» (աւթ. Ե. 3): Կուղենանք պատրաստուիլ, բայց ալ ատեն չիկայ. հարկ կըլլայ որ վաշտաւորներ յիմար կուսանքներուն պէս, որ փեսին հասած ատենը պատրաստ չիգտնուեցան. ու արտորանօք պատրաստուելու ատեննին՝ որ իրեն հետ հարսնեառունը մանեն, դռները դոցուեցան, ու փեսան ըսաւ իրենց. դիանա՞ք որ չեմ ճանչնար զձեզ. «Ամէն ասեմ ձեզ՝ թէ ոչ գիտեմ զձեզ»: Աստուած պահէ զմեզ աս դժբաղդութենէն:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԳ.

Մեռելներուն յարութիւն ատենւոն վրայ:

Ստոյգ է, տարակոյս չիկայ որ պիտի մեռնինք. «Կայ մնայ մարդկան մի անգամ մեռանել»: Բայց մեռնելէն ետքը ինչ պիտոր ըլլայ մեր հոգին, ինչ պիտոր ըլլայ մեր մարմինը: Սուրբ հաւատքը կը սորվեցընէ որ հոգինիս մէկէն կամ արքայութիւն, կամ քաւարան և կամ դժոխք պիտոր երթայ, իր ըրած

բարեգործութիւններուն կամ մեղքերուն հատուցումը առնելու համար . իսկ մարմիննիս , թէ որ Աստուած հրաշքով չկապահէ նէ , պիտոր փտտի հող դառնայ ուսկից որ եղած է : Բայց հող դառնալէն ետքը՝ միշտ առնանկ հող պիտոր մնայ : Չէ , ինչպէս որ մարմիննիս հող զիններնուս ընկեր եղած է ամեն բանի մէջ՝ ինչ որ բարի կամ չար ըրած ենք , ասանկ ալ թէ որ բարեգործութե ընկեր եղած է նէ՝ արքայութիւնը միշտ մեկտեղ կը վայելէ . իսկ թէ որ մեղք գործելու ընկեր եղած է ու ճարը չէ տեսեր , գոխքը միշտ մեկտեղ սլափիժը կը քաշէ : Անոր համար հարկ է որ փտած ու հող դարձած մարմիննիս յարութիւն առնէ , ու նորէն հիմակուան պէս կենդանանայ : Ասիկայ ալ հաւատքի մասն է , որ լծմեղի յայտներ է , ու նք առաքեալները հաւատամքին մեռասաներորդ խօսքովը մեղի կը սորվեցնեն . « Հաւատամ » ի յարութիւն մեռելոց , , , աշխիւքն ամենիքնիս ալ , բայց ի սուրբ լծածինէն՝ որ լծ մասնաւոր չնորհքովը՝ հողուով ու մարմնով երկինքը վերափոխեցաւ , ամենիքն որ աշխրբքիս սկիզբէն ինչուան ասորս ծներ ու մեռեր են , ու մեզմէ ետքիններն որ ծնանին ու մեռնին պիտոր , ամենիքս ալ որ մը յարութիւն առնենք ու նորէն առջինին պէս կենդանանիք պիտոր : Ասիկայ է աս օրուան ձեզի բացատրելու բանս , ու ետքն ալ կըսեմ՝ ինչ պտուղ որ պէտք է հանենք ասկէց :

Մարդս հողիէ ու մարմինէ շինած է . հողին անմահ ըլլալով՝ չի կրնար մեռնիլ , միայն մարմինէն բաժնուելովը՝ մարդս մեռած կըսուի , ու մարմինն է միայն՝ որ կը փտտի , հող կը դառնայ : Աւտի « Հաւատամ » ի յարութիւն մեռելոց , , , ըսելով՝ կիմանանք մեր մարմնոյն յարութիւն առնելն ու նորէն միանալն իր հողւոյն հետ , ու առջինին պէս կենդանի ըլլալը : Իրաւ գոռար բան է որ մեռած մարմին մը , փտած ու հող դարձած ըլլալով՝ նորէն կազմուի շինուի ըլլայ նոյն մարմինը կենդանի և հողի ունեցող՝ ինչպէս որ առաջ էր . իրաւ խիստ գոռար բան կերևայ : Եւ թէպէտ հիմակուան նորեկութե անկրօն փիլիսոփաները չեն կրնար հաւատալ աս բանիս , ու կըբերնուն գէմ կուգայ , անոր համար ալ կարհամարհեն ու կը խնտան , բայց աս ասանկ է , սուրբ հաւատքը կը սորվեցնէ , ու ով որ չի հաւտար նէ՝ հեռեփկոս կըլլայ : Վասն զի բոլոր սուրբ դքքին մէջն աս

կէց յայտնի բան չիկայ, ամենն առենի աւանդութենէն ալ հաստատուած, ինչպէս հիմայ ձեզի ցընեմ պիտոր՝ սովորականէս աւելի վկայութիւններ բերելով:

Յոր նահապետն առանկ կըսէ. «Գիտեմ զի մըշտնջենաւոր է որ լուծանելոցն է զիս յերկրի, յարուցանել զմորթ իմ որ կրեաց զայս ամենայն» (ԺԹ. 25.) այսինքն գիտեմ որ անմահ է զիս հոգ դարձընողը, ու նորէն յարութիւն առնել տայ պիտոր մարմնոյս՝ որ աս ամենն բանը կը քաշէ: Եսայի մարգարէն կըսէ. «Յարիցեն մեռեալք և կանգնեացին որ իցեն ի գերեզմանս» (իլ. 19.) այսինքն մեռելներն յարութիւն առնեն պիտոր, ու գերեզմանի մէջ եղողները կենդանանան պիտոր: Դանիէլ մարգարէն ալ կըսէ. «Բազումք ի ննջեցելոց ի հոգ երկրի յարիցեն, ոմանք ի կեանսն յաւիտենականս, և ոմանք ի նախատինս և յամօթ յաւիտենականս» (ԺԶ. 2.) այսինքն անոնք որ հոգ դարձեր են՝ յարութիւն առնեն պիտոր, որն յաւիտեան վայելելու համար, որն ալ յաւիտեան տանջուելու: Աս բանս այնչափ ծանօթ էր հին օրէնքին մէջն ալ որ, մակաբայցի եօթն եղբարց մայրը տեսնելով որ իր որդիքը սպաննէին պիտոր՝ յորդորեց զիրենք որ սիրով մեռնին, ու վստահ ըլլան որ անոնք որ մըշտնջենաւոր լինեն առնել տայ պիտոր. «Որ աշխարհի արարիչն է, զկեանսդ և զողիսդ ի դաշտատան իւրում իւրով ողորմութեամբք ի ձեզ դարձուցանէ» (Մատ. 5. 23:) Իրենք ալ անանկ վստահ էին որ մըշտնջենաւոր լինեն առնել տայ պիտոր, զիրենք անիրաւ տեղն սպաննել տուող բռնաւորին երեսն ի վեր ըսին. «Դու զմեզ յայց կենաց աշխարհիս կարճել համարիս. իսկ այն որ աշխարհաց թագաւորն է... ի միւսանդամ ծննդեանն Ժամանակի կենաց ի կեանս դարձուցանէ» (Է. 9:) Իսկ աւետարանին ու առաքելոց թղթերուն մէջն ամենն տեղ կը յիշուի մեռելոց յարութիւնը: Մատթէոս աւետարանիչը կը պատմէ որ սագուկեցիք՝ որովհետեւ յարութիւն մեռելոց չէին ընդունէր՝ հարցուցին Քրիստոսին որ եթէ իրաւ մեռելներն յարութիւն առնեն պիտոր նէ, որոնք կը լայն ան կինը՝ որ եօթն եղբարց ալ հարս եղած էր: Քննեցին մեր նախ կը յանդիմանէ զիրենք ըսելով. խօսածնիդ չէք գիտեր, և ոչ սուրբ գիրք կը կարդաք որ սորովք մեռելոց յարութեանը վրայ ինչ կըսէ:

Ետքն իրենց ըրած հարցմունքին՝ աս պատասխանը կուտայ. Անդիլի աշխարհքը էրիկ կնիկ չիկայ, վասն զի յարութիւն մեռելոց ըլլալէն ետքը՝ հարսնիքի խօսք չըլլար, ուստի եօթն եղբարց և ոչ մէկուն հարսը կըլլայ ըսած կնիկնիդ. « Մօլորեալք, ոչ գիտէք զգիրս, զի ՚ի յարութեան ոչ կանայս առնեն, և ոչ արանց լինին, այլ են իբրև զհրեշտակս յերկինս », (Մաթ. Իբ. 30:) Յոհաննու աւետարանին մէջն ալ կըսէ Քս. Օր կուգայ՝ որ գերեզմաններուն մէջն եղող մեռելներն անց որդւոյն ձայնը լսեն ու դուրս ելլեն պիտոր. որոնք որ բարեգործութիւն ըրեր են նէ՝ յաւիտեանական կեանքը վայելելու, իսկ որոնք որ գէշութիւն ըրեր են՝ դատապարտուելու համար. « Եկեսցէ ժամանակ, յորում ամենեքին որ ՚ի գերեզմանս կայցեն՝ լուիցեն ձայնի նորա, և եկեսցեն արտաքս. որոց բարիս գործեալիցէ՝ ՚ի յարութիւն կենաց, և որոց զգար արարեալ ՚ի յարութիւն դատաստանաց », (Յհ. Ե. 28:) Նոյն աւետարանին մէջը կը տեսնենք որ երբոր Մարթա գանգաւ ընկելով ըսաւ Յսի, եթէ հոս գտնուած ըլլայիր նէ՝ եղբայրս չէր մեռներ, ու Յս ալ զինքը մխիթարելու համար ըսաւ. Եղբայրդ յարութիւն առնէ պիտոր. « Յարիցէ եղբայրն քո », (Յհ. Ժա. 23:) Մարթա դո՛հ չէրաւ աս պատասխանովը. վասն զի յայտնի բա՛ն ըլլալով որ ամեն մեռելներն օր մը յարութիւն պիտի առնեն, կարծեց որ Յս Ղազարոսին համար ալ նոյն յարութիւն առնելը կըսէր. ուստի արտմեկով ըսաւ. Գիտեմ որ իմ եղբայրս ալ աշխրբքիս ետքն ուրիշներուն հետ յարութիւն պիտոր առնէ. « Գիտեմ զի յարիցէ ՚ի յարութեան յաւուրն յետնում », Լս առնեն Յս Ղազարոսին անունը տուաւ, կանչեց որ գերեզմանէն դուրս ելլէ հոտած մարմինը. « Ղազարէ, եկ արտաքս », Ու մէկէն մեռելը յարութիւն առաւ: Պօղոս առաքեալը կորնթացոց թղթին մէջը մեռելոց յարութիւնը ցընկելու համար շատ զօրաւոր պատճառներ բերելէն ետքը, կըսէ որ փողին ձայնէն բոլոր մեռելներն յարութիւն պիտոր առնեն. « Փող հարկանի, և մեռեալք յարիցեն », (աւ. Կորն. Ժբ. 52:) Ետքը թեսաղոնիկեցոց թղթին մէջն ալ կըսէ որ Քս տէրն մեր երկրիքէն իջնայ պիտոր, ու հրեշտակապետին ձայնէն, փողին զարնուելէն, Քսի դատաւորին հրամանէն, գերեզմանները

բացուին պիտոր, ու սրգարներն առջի յարութի առնողներն ըլլան պիտի. « Զի ինքնին տէր հրամանաւ, 'ի ձայն հրեշտակապետի և 'ի փող օյ իջանէ յերկնից, և մեռեալք 'ի Քս յարիցեն յառաջագոյն », (Թե. 15:) Բայց թէ որ սուրբ գրքին մէջն աս բանիս վրայ ամեն վկայութիւնները հոս ժողովել ուղեմ նէ, լմննալիք չունենար. ուրեմն ստոյգ է, տարակոյս չիկայ, հաւատքի մասն է որ ինչպէս ամենեքնիս օր մը պիտոր մեռնինք՝ ասանկ ալ ամենեքնիս օր մը յարութիւն պիտի առնենք:

Մեռելոց յարութիւնն ասանկ հաստատուն ըլլալէն ետքը, որ հաւատաւորին մէջն ալ կը դաւանինք՝ « հաւատամ 'ի յարութիւն մեռելոց », ըսելով, հիմայ տեսնենք ինչպէս պիտոր ըլլայ աս յարութի առնելը: Անգուտ խնդիր մը նէ փնտրուէն որ արդեօք ո՞ւր յարութիւն պիտոր առնենք, վասն զի ԹԺ չէ յայտներ մեզի աս բանը. շատերը սրբոց հարց մէջէն, ինչպէս սուրբ Ոսկեբերանը, սուրբ Ագուինացին և այլն, աս կարծիքը ունին որ յարութիւն առնելիս հոն պիտոր ըլլայ՝ ուր որ մեր մարմնոյն մեծ մասն է նէ. իսկ ուրիշներուն կարծիքն է որ՝ մեր հոլը մեր ոսկորներն Յովնափառ ձորը փոխադրուի պիտոր, ու հոն ամենքս մէկտեղ յարութիւն պիտոր առնենք: Ասոնք կարծիք են, բայց ստոյգ բան մը չենք գիտեր: Իսկ յարութիւն առնելն ուստեան յայտնի է որ՝ պիտի ըլլայ « յառուրն յետնում », այսինքն աշխրբիս ետքի օրը: Բայց երբ պիտոր ըլլայ աս ետքի օրը, ոչ գիտենք, և ոչ ալ կրնանք գիտնալ. վասն զի Քս տէրն մեր ըսաւ որ մեզի չիյնար գիտնալ ինչ որ օյ ձեռքն է. « Ոչ է ձեզ գիտել զժամն և զժամանակս, զոր հայր եդ յիւրում իշխանութեան », (Մատ. 24: 36.) ու իր աշխրանքներուն ալ յայտնի ըսաւ. մէկը չիկայ գիտցող՝ որ երբ պիտոր ըլլայ ետքի օրն ու ետքի ժամը. « Այլ վասն աւուրն այնորիկ և ժամու ոչ որ գիտէ », (Մատ. 24: 32:) Ուստի ինչ գուշակութիւններ որ աս բանիս վրայ եղած են ու կըլլան, բոլորն ալ անստոյգ բաներ են ու կորուստ ժամանակի. մեզի համար հերիք է գիտնալն որ՝ օր մը յարութիւն պիտի առնենք, և ան օրն աշխրբիս ետքը պիտոր ըլլայ:

Բայց ինչ կերպով պիտի ըլլայ յարութիւն առնելը

Ատանկ խօսողներն որ զիրենք խորունկ փիլիսոփայ
կր սեպեն, մեծ նախատինք կրնեն փիլիսոփայութեան .
վասն զի Աստուծոյ ամենակարողութիւնը չեն ճանչ-
նար : Կարելի բան է չի գիտնալ որ ան շատ բան կրնայ
ընել, որ մենք խեղճ ողորմելի մարդիկ ըլլալով չենք
կրնար հասկընալ, խելուքնիս չի հասնիր : Թէ որ ոչքն-
չեն կրցաւ աշխրջքիս ամեն բաներն ստեղծել, յայտ-
նի բան է որ ան հողէն՝ ան մոխիրէն՝ ան մէկ քանի ու-
կորներնուս մնացուքէն, թէ և ասդիս անդին ցրուած
ըլլան, կրնայ ստեղծել նոյն մարմինն որ առաջ ունէինք .
ասոր վրայ սոսկ տարակուսելը՝ այ ամենակարողութիւնը
վերցընել է, ու չունենալ իր վրայ պէտք եղած համար-
մունքը : Պողոս առաքեալ կորնթացոց թղթին մէջը մե-
ռելներուն յարութեանը վրայ խօսելէն ետքը՝ կրսէ .
բայց մէկը կրնայ ըսել որ ինչպէս ողջըննան պիտոր մե-
ռելները, ինչ մարմին պիտոր առնեն . “ Այլ ասիցէ
ոք . զիմորդ յառնեն մեռեալք, կամ որով մարմնով
գայցեն ” . (Թ Կ Բ . Ժ Ե . 35 :) Ու աս պատասխանը
կուտայ . Խիստ անխելք ես . ցորենին հասն որ կը ցա-
նես նէ՝ կրնայ ուժ առնել աճիլ ու կենդանանալ, թէ
որ չիմեռնի նախ ու չտապականի նէ . ասանկ ալ մեր մար-
մինը թէ որ չիմեռնի ու չտապականի նէ, չի կրնար նո-
րէն կենդանանալ . երբոր կը մեռնի ու կտապականի, ան
մահն ու տապականութիւնը կըլլայ սերմ, ու անկէջ կը
բուսնի մարմիննիս անմահ ու անապական : Հիմայ թող
գան մեկնեն ինծի մեր փիլիսոփաները՝ թէ որ կրնան,
ինչպէս կըլլայ որ ցանած ցորենին հատը ապականե-
լէն ու մեռնելէն ետքը կը բուսնի կաճի ու սիրուն հասկ
կը բերէ : Չեն կրնար, ոչ հասկընալ ոչ ալ մեկնել : Բայց
որովհետեւ աս անանկ բան մըն է՝ որ մեր աչքովը կը տես-
նենք, թէ և խելուքնիս չի հասնիր՝ պէտք է որ հաւտանք,
ինչպէս որ շատ ուրիշ բնական բաներ ալ՝ առանց խել-
ւքնիս հասնելու կը հաւտանք : Ուրեմն թէ և չենք կրնար
հասկընալ որ ասդիս անդին ցրուած քիչ մը հողը ինչպէս
կրնայ նորէն մէկտեղ գալ ու նոյն մարմինը ձևացընել,
բայց ան՝ որ է անսխալ ճշմարտութիւն՝ կապահովէ զմեզ
որ ասանկ պիտի ըլլայ . ուստի պէտք է հաւտանք ա-
ռանց տարակուսելու որ այ ամենակարողութեամբ
մեր փոշի գարձած մարմնոյն մանրուքը նորէն մէկտեղ
միանայ ու ըլլայ պիտոր ոսկոր, ջիւղ, երակ, միս ու

ամմեն ուրիշ մասերը մեր մարմնոյն . և աս ոսկորները , ջղերը , երակները , միսը , մէկաեղ գտն՝ տեղաւորուին՝ մորթով ծածկուին ու ձևացընեն պիտոր նոյն մարմնին որ հիմայ ունինք . և աս մարմնոյն հետ նորէն հոգինիս միանալով , նորէն կենդանանանք պիտոր՝ ինչ պէս էինք առաջ : Աս ամմեն բանն Եղեկիէլ մարգարէին ցցուց ձծ . տեսիլք մը տեսաւ Եղեկիէլ՝ դաշտ մը ոսկորներով լեցուն . մէյմըն ալ ոսկորները մէկմէկու մօտեցան տեղաւորուեցան , ջղերով ու մսով ծածկուեցան , վրանին մորթ պատեց , ներսերնին հոգի մտաւ , կենդանացան , ելան ոտքի վրայ կայեցան ան թիւ մարդիկ . “ Եւ մերձեցաւ ոսկր առ ոսկր առ իւրաքանչիւր յօդս . և ահա ջիւք և մարմինք պատէին , և ձգէր ՚ի վրայ նոցա շունչ , և եղեն կենդանի , և կանդնեցան կացին ՚ի վերայ թախց իւրեանց ժողովուրդ բազում յոյժ յոյժ , , (Եւէի . Լէ . 8 :)

Բայց անոնք որ կալ , կուզ , կոյր , խեղ , կամ ո՛ր և իցէ կերպով պակասաւոր էին , նոյն պակսութիւններովն յարութիւն պիտի առնէ մարմննին , չէ նէ կատարեալ առանց պակսութեան : Աս բանիս վրայ չունինք ձյմէ եղած յայտնութիւն մը , տարակոյս չիկայ որ ամբողջ մարմնով ծնածները՝ որ ետքը պատերազմի մէջ , կամ ուրիշ դժբաղդութեամբ մը պակասաւոր եղած են , յարութեան տաենը նորէն ամբողջ կառնեն մարմննին : Դժուարութիւնը կը մնայ անոնց վրայ որ պակասաւոր ծնած են , անդամ մը պակաս կամ աւելի ունին : Սուրբ Օգոստինոս ու սուրբ Ագուլինացին աս կարծիքն ունին որ , թէ արդարներն և թէ մեղաւորներն ամմենքն ալ բնական կատարելութեամբ յարութիւն պիտի առնեն , այսինքն ամբողջ ու կատարեալ մարմնով , առանց պակաս կամ աւելի բան մը ունենալու . անանկ որ՝ աւելի բան մը ունեցողին աւելին պիտոր վերնայ ձյ ամենակարող զօրութեամբ , ու պակասաւորին պակասը պիտի լեցուի . ուստի ամմեն մարդ իր մարմնը պիտոր առնէ , բայց ամբողջ կատարեալ առանց պակսութեան :

Արնաք հարցընէլ ալ որ մարմննիս ի՞նչ հասակով յարութիւն առնէ պիտոր : Բայց աս ալ ան խնդիրներէն է , որոնց վրայ ստոյգ բան մը չենք գիտեր : Նոյն սուրբ վարդապետներուն կարծիքն է որ , ամմենքնիս

ինչպէս բնական կատարելութեամբ ու ամբողջութեամբ յարուածին պիտի առնենք, անանկ ալ հասկնիս ու տարիքնիս պիտի ըլլայ մարդուս կենացը լաւագոյն հասակն ու տարիքը . ուստի իրենց կարծիքն է որ, ամենեւնիս ալ ծեր ու տղայ՝ մեծ ու պզտիկ՝ երեսունուիրեք տարուան հասակովնիս յարուածին պիտի առնենք : Աս կարծիքը հաստատելու պէս կրնէ Պօղոս առաքեալն անխօսքովն որ եփեսացոց թղթին մէջը կըսէ . (Դ . 13 :) “Մինչև հասցուք ամենեքին . . . յայր կատարեալի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի . . . աշխիւքն ինչուան որ չափահաս ըլլանք , Յիւ կատարեալ հասակն ունենանք : Բայց արդարեաներուն ու մեղաւորներուն յարուածին առնելը , ստոյգ ու ամենաստոյգ է որ մէկմէկէ խիստ տարբեր պիտի ըլլայ : Ամենքն ալ անմահ պիտի ըլլան՝ մէյմըն ալ չիմեռնելու համար , կըսէ առաքեալը . “ Պարտ է ապականացուիս այսմիկ զգենուլ զանապաղականութիւն , և մահկանացուիս այսմիկ զգենուլ զանմահութիւն . . . Բայց աս տարբերութեամբ որ արդարեաներուն մարմինը չարչարանքէ ազատ պիտոր ըլլայ , անանկ որ՝ անկէց ետքն ակբան մը չիկրնան պիտոր կրելու , ոչ ցաւ մը , ոչ նեղութիւն , ոչ անութութիւն , ոչ ծարաւ , ոչ ցուրտ , ոչ տաք , և ոչ ինչ և իցէ տհաճութիւն մը . այլ միշտ վայելեն պիտոր ամեն տեսակ զուարճութիւն . “ Եւ ջնջեացէ զամենայն արտօսը յաւ չաց նոցա , և մահ ոչ ևս գոյ , ոչ սուգ և ոչ աղաղակ , ոչ ցաւ և ոչ տշխատանք . . . Ոչ քաղցիցեն , և ոչ ծարաւիցեն , և ոչ ոք մեղիցէ նոցա , ոչ արեգակն և ոչ տօթ . . . (Յայա . իմ . 4 : 5 . 16 :) Իսկ մեղաւորներուն մարմինն անոր հակառակը չարչարելի պիտոր ըլլայ , աշխիւքն անանկ որ՝ միշտ չարչարանք քաշէ , տանջանք կրէ պիտոր դժոխքին մէջը : Արդարեաներուն մարմինն աւղուոր պիտի ըլլայ պայծառ ու արեւու պէս փայլուն . “ Յայնժամ արդարեն ծագեսցեն իբրեւ զարեգակն . . . (ՄԲ . ԺԴ . 43 .) Վասն զի Յիւ անոնց մարմինն ալ իրենին պէս աղուոր ու լուսաւոր պիտի ընէ . “ Նորդեսցէ զմարմին խոնարհութեան մերոյ կերպարանակից լինել մարմնոյ փառաց իւրոց . . . (ՓԷԼԻԿ . Դ . 21 :) Ընդհակառակն մեղաւորներուն մարմինը տգեղ պիտոր ըլլայ , անարգ ու առջինէն եւել գանելի : Արդարեաներուն մարմինը պիտոր ըլլայ թեթեւ ու դիւրաշարժ , անանկ

որ՝ մէկ վայրկենի մէջ կարենան պիտոր ուր որ կու-
ղեն նէ երթալ առանց աշխատութեան . ուստի կըսէ
Պօղոս առաքեալն որ Յմի դիմացն ելլեն պիտոր թռչե-
լով , առանց թւեր ունենալու . « Եւ մէք նոքօք հան-
դերձ յափշտակեսցուք ընդ առաջ տեառն յօդս » . (ԹԻՄ . Դ . 16 :) Ընդ հակառակն մեղաւորներուն մար-
մինը պիտոր ըլլայ ծանր ու տկար , անանկ որ չիկրնան
պիտոր օդն ելլել , երկրիս վրայ պիտոր մնան խառնա-
փոխութիւն : Լրդարներուն մարմինը պիտոր ըլլայ բարակ ,
հոգիի սկէս ամմեն տեղ թափանցող , ու հոգիին հետ
անանկ միացած ու համաձայն՝ որ կարծես թէ հոգե-
ղէն մարմին մը պիտոր ըլլայ . ուստի նոյն առաքեալը
կըսէ . « Սերմանի մարմին շնչաւոր , և յառնէ մարմին
հոգեւոր » . (ԹԻՄ . Գ . 14 :) Ընդ հարկառակն մե-
ղաւորներուն հոգին պիտի ըլլայ թանձր ու հաստ , ա-
նանկ որ գոխիքին մէջն անշարժ մնայ պիտոր միշտ
տանջանք քաշելու համար . « Ուր անկցի փայտն՝ անդ
կացցէ » . (ԺՊԼ . ԺԹ . 3 :)

Մեռեալոց յարութեանը վրայ ինչ գիտնալու բան որ
կար նէ՝ ըսի ձեզի . հիմայ գանք ասկէց պատու հանե-
լու , որ աս է մեզի հարկաւորը : Ամեն բանէն առաջ
պէտք է զարմանանք ու շնորհակալ ըլլանք Խոյ , որ յայտ-
ներ է մեզի աս մխիթարական բանը՝ որ աշխրջքիս իմաս-
տուն փիլիսոփաներն ալ չիկրցան ճանչնալու , և այն-
չափ տեսակ տեսակ մտորութիւններու մէջ ինկան հո-
գւոյ ու մարմնոյ մեռնելէն ետքը ունենալու վիճակին
վրայ : Ոմանք ըսին որ հոգին մէկ մարմինէն մէկաւ մար-
մինը պիտոր անցնի , ու նաև անասուններուն մարմնոյն
մէջը պիտոր բնակի . ոմանք ալ ըսին որ մարմինը միշտ
մեռած պիտոր մնայ . ուրիշներն ալ ուրիշ տեսակ ա-
փեղցփեղ խօսքեր : Բայց մենք Խոյ յայտնութեամբ գի-
տենք՝ որ մահուընէ ետքը նորէն օր մը մեր հոգիինիս միա-
նայ պիտոր նոյն մարմնոյն հետը , կենդանանք ու ան-
մահ պիտոր ըլլանք . և թէ որ Խոյ շնորհքին մէջը մեռած
ենք նէ , մարմիննիս ալ մեզի հետ երկրիքին փառքը պի-
տոր վայելէ . « Ծածկեցեր զայս յիմաստնոց և ի գիտ-
նոց , և յայտնեցեր աղայոց » . (ՄԳԼ . ԺԹ . 25 :)

Մէկաւ պատուին որ պիտի հանենք՝ ան հոգեւոր մխի-
թարութիւն է որ յարութեան յոյսը մեզի կուտայ մեր
սիրելիներուն մեռած ատենը . վասն զի կը մտածենք որ

եթէ Ի՞նչ շնորհքին մէջը մեռան նէ՝ զիրենք չենք կորսնցընէր, այլ միայն մեզմէ առաջ կերթան անդին, ինչպէս սուրբ Կիւրիանոսը կրակ, ու մենք ալ Ի՞նչ շնորհքին մէջը մեռնելով զիրենք կը գտնենք, օր մը ամմենքնիս յարութիւն առնելով, և հոգւով ու մարմնով յաւիտեան երկինքը գոհ ու երջանիկ մէկտեղ վայելելով: Հարսը կուլայ իր սիրելի փեսին մահը, էրիկն իր սիրելի կնկանը վրայ, հայրը մայրը իր զաւկին վրայ, զաւակն իր ծնողացը վրայ, եղբայր եղբօր վրայ. բայց մի լաք, մի տրտմիք, սուրբ հաւատքը ձեզի անուշ մխիթարանք մը կուտայ, որ եթէ քրիստոնէաբար ապրիք ու Ի՞նչ շնորհաց մէջը մեռնիք նէ, մահ չըլլար անոնց մեռնիլը՝ այլ քիչ մը ատեն ձեզնէ բաժնուիլ մը. վասն զի օր մը ամմենքնիս յարութիւն առնելով՝ նորէն մէկզմէկ պիտի տեսնենք, հոգւով ու մարմնով յաւիտեան վայելելու համար մէկտեղ երջանիկ արքայութիւնը: Պօղոս առաքեալն ասանկ կրակ թեսաղոնիկեցիներուն, ես ալ ձեզի նոյնը կրտամ. ձեր սիրելիներուն վրայ լալու և տրտմելու ատըր, աս խօսքերով մէկզմէկ մխիթարեցէք. «Այսուհետեւ մխիթարեցէք զմիմեանս բանիւքս այսօր քիւք» (Թե. Դ. 17):

Բայց թէ որ կուզենք աս քաղցր մխիթարանքն ունենալ նէ, պէտք է որ մեր հոգին Ի՞նչ շնորհացը մէջ միշտ կենդանի պահենք. ու յանկարծ դժբախտութիւն մահուչափ մեղքի մը մէջ իյնանք ու հոգինիս մեռնի նէ, մէկէն Ի՞նչ շնորհքովը կենդանացընենք: Աս է երրորդ ու խիստ հարկաւոր պատուը, որ պէտք է հանենք մեռելոց յարութիւն առնելէն: Երկու կերպ յարութիւն կայ. մէյմը յարութիւն մարմնոյ՝ որուն վրայ ինչուան հիմայ ըսինք, ու աշխրբքիս ետքն ըլլայ պիտոր. մէյմըն ալ յարութիւն հոգւոյ, երբոր հոգինիս մահացու մեղքով մեռնելէն կողջննայ Ի՞նչ շնորհքովն ու յարութիւն կառնէ: Հոգի մը որ Ի՞նչ շնորհքը կը կորսնցընէ՝ գիտէք ինչ կըլլայ. նայեցէք մեռած մարմին մը, գեղեցիկութիւնը կը կորսնցընէ, տգեղ բան մը կըլլայ, գանձի ու գարշահոտ, անանկ որ՝ սոսկում կը բերէ, չես կըրնար նայիլ: Ասանկ կըլլայ հոգին ալ երբոր մահուչափ մեղք Ի՞նչ շնորհքը կը կորսնցընէ ու կը մեռնի. վասն զի թէ և իր բնութեան խիստ գեղեցիկ ու հրեշտակի պէս լուսաւոր է, անանկ որ սրբուհի Կատարինէ սենացին

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԴ .

የሕገ-መንግሥቱ አንቀጽ 100 ንዑስ አንቀጽ 1 ላይ የተገለጸው ሲሆን፣

“ Հաւատամք 'ի կեանսն յաւիտեանս և ”:

Տաւատամբէին աս ետքի խօսքովը կը դաւանինք որ աշխարհքիս վրայ կարճ կեանք մը անցընելէն ետքը, ու ըիշ կեանք մը պիտոր սկսինք յաւիտեանական՝ որ լմննալիք չունի, ու կամ երջանիկ պիտոր ըլլայ ամմեն տեսակ զուարճութիւններով՝ մեր բարեգործութիւններուն վարձք, կամ թշուառ պիտոր ըլլայ ամմեն կերպ տանջանքներով՝ մեր գործած մեղքերուն պատիժ։ Այսինքն երբոր աս կարճ կեանքերնիս կը լմննայ, կամ արքայութեան մէջ միշտ պիտոր վայելէնք, կամ դժոխքին մէջ միշտ պիտոր տանջուինք։

Բայց արդեօք իրա՞ն է որ անդիլի աշխարհքն աս յա-
ւիտենական կեանքը, աս յաւիտենական պատիժն ու
վարձքը պիտոր ըլլայ: Ասանկ խեղճ ատենի հասեր ենք՝
որ պէտք կըլլայ հարցընելու թէ իրա՞ն է յաւիտենակա-
նութիւնը: Ուրեմն ասանկ ճշմարտութիւն մը՝ որ հա-
ւատքն յայտնի կը սորվեցնէ, ասանկ ճշմարտութիւն
մը՝ որ մեր կրօնքին հիմերէն մէկն է, ասանկ ճշմար-
տութիւն մը՝ որ քանի որ աշխարհքս աշխարհք է՝ միշտ
հաւատացեր են մարդիկ, հիմայ տարակուսի տակ կիյնայ,
ու պէտք կըլլայ հարցընել թէ արդեօք իրա՞ն է: Խեղճ
օրերու հասեր ենք: առաջուց հերիք էր որ մէկ բան մը
հաւատքի մաս ըլլար, մէկէն ամմենքը կը հաւտային.
հիմայ պէտք է որ պատճառներ տանք, ցցընենք; ու
զօրաւոր ապացոյցներով ցցընելէն ետքն ալ դեռ որը
կը տարակուսի, որը դժուարութիւն կը հանէ հաւտա-
լու: Անոր համար է որ անձ այսչափ պատիժներ կը խըր-
կէ վրանիս. հաւատքի պակսութիւնը, ու գէշ վարքը՝
որ անոր հետեանքն է, միշտ ան խրկած պատիժներուն
առիթ եղած են ու կըլլան: Նաեւ քրիստոնէից մէջ կը
գտնուին, որ կը յանգգին տարակուսելու արհամար.

հելու ծիծաղելու յաւիտենականութե՛ վրայ, առաւ-
պելի պէս բան մը կը սեպեն, կամ մարդկային հնարք
մը ռամիկը զտրելու յաւիտենական պատժի վախով:
Բայց գիտէք ինչու ասանկ կը մտածեն ու կը խօսին, վն
զի կուզեն կրքերնին գոհ ընել, աշխարհք վայելել, սըր-
տերնսն ուզած օրէնքներն ունենալ, չեն ուզեր որ զի-
րենք պատժող մը ըլլայ, չեն ուզեր որ իրենց համար
յաւիտենական պատժ ու տանջանք ըլլայ՝ որ իրենց
սոսկում կը բերէ. ուստի կրքերնին զիրենք կուրցու-
ցած է, 2. Ի կուրացոյց զնոսա չարութիւն իւրեանց, 3.
(Իմաստ. Բ. 21:) Ստատնան ալ մէկալ գիէն զիրենք կը
խաբէ, կը ջանան, խելքերնին կը հոգնեցընեն, երազ-
ներ կը տեսնեն՝ իրենց և ուրիշներուն հաւատացընե-
լու որ յաւիտենական տանջանք յաւիտենական պատժ
չիկայ: Բայց նայինք որ աս ամեն իրենց երեւակայու-
թիւններովն ու ամեղցփեղ տրամաբանութիւններովը
կրցան ցցընել որ իրօք չըլլայ յաւիտենական երջանկու-
թիւն կամ թշուառութիւն, ինչպէս մենք ըլլալը կը ցցը-
նենք հաստատուն պատճառներով, ու դէմ՝ չիգրուե-
լու ասպացոյցներով: Իրենց ասպացոյցներն արհամար-
հելն ու խնտալն է, բայց արհամարհելով ու խնտալով
կրնան ընել որ իրաւ չըլլայ նոյն ըսածն որ իրաւ է: 2. Է,
իրենք ալ չեն կրնար բոլորովին զիրենք համոզել՝ որ չըլ-
լայ յաւիտենական պատժ. կրքերնին դադրած ատե-
նը, մանաւանդ երբոր մահերնին մօտ կը տեսնեն, չեն
կրնար չզգալ ներսերնուն ու դրսուանց ալ չի յայտնել
իրենց վախը, իրենց նեղութիւնը, իրենց սրտին սար-
սափը, մահուընէ ետքը գալիքը մտածելով. յայտնի նշան
որ կրքերնին զիրենք կուրցուցած էր, չէ թէ խելուընին
պառկած էր յաւիտենականութիւն չըլլալուն վրայ:

Բայց ալ աւելի զիրենք խաղք ընելու և զձեզ հա-
ւատքնուդ վրայ հաստատելու համար, որպէս զի նոյն
չնորհքովը չի թողուք որ զձեզ իրենց խենթութեամբ
խօսքերովը խաբեն, ցցընեմ ձեզի այսօր սուրբ գրքին
վկայութիւններովը՝ այսինքն հոգին սուրբին խօսքերո-
վը, սրբոց հարց վճիռներովը, ու բնական խելքէ ա-
ռաջ եկած փաստերով, ու ձեռքով շօշափել տամ ձե-
զի որ անդին իրօք յաւիտենական վարձք ու պատժ
կայ՝ առանց ծայր ու վերջ ունենալու:

Հոգին սուրբ Եսայի մարգարէին բերնովը կըսէ որ՝

դատապարտեալներուն սիրաբ կրծող որդը չիմեանի պիտոր՝ ու զիրենք այրող կրակը չիմարի պիտոր . “ Որդն նոցա ոչ վախճանեացի , և հուր նոցա ոչ շիջցի ” . (Ես . կԺ . 24 .) Նոյն բանը Քս տէրն մեր Մարկոսի աւետարանին մէջը կրկնելով , մեզի հասկցնելու համար որ աշխարբիս վրայ ամմենէն աւելի սիրած բաներնիս կորսնցնելը՝ արքայութիւն կորսնցնելէն ու դժոխք երթալէն շատ աւելի աղէկ է , կըսէ . Ալ լաւ է մէկ աչքով՝ մէկ ձեռքով՝ մէկ ոտքով արքայութիւն երթալ , քան թէ երկու աչքով՝ երկու ձեռքով՝ երկու ոտքով դժոխք երթալը՝ ուր դատապարտեալներուն սիրաբ կրծող որդը չի մեանի , ու զիրենք այրող կրակը չի մարիր . “ Ուր որդն նոցա ոչ մեռանի , և հուրն ոչ շիջանի ” . (ՄԵԼ . Թ . 44 .) Աս խօսքին վրայ սուրբ Օգոստինոս , ան մեծ վարդապետն ու խորունկ փիլիսոփան ասանկ կը տրամաբանէ . “ Որդոյն ու կրակոյն ինչ տանջանք ալ իմանալու ըլլանք , թէ որ որդը չիմեանի ու կրակը չիմարի պիտոր , ուրեմն յաւիտենական տանջանք է , ուրեմն տանջանք մըն է՝ որ լմըննալիք չունի ” : Պօղոս առաքեալին բերնովն ալ կըսէ որ մեղաւորներն յաւիտեան պատժուին պիտոր . “ Որք տայցեն վրէժս ՚ի սատակումն յաւիտենից ” . (Բ . ԹԷ . Թ . 9 .) Բայց սուրբ գրոց ամմեն վկայութիւնները բերելը շատ երկան կը ըլլայ , ուստի Քսի վճռովը լմընցնեմ՝ որ դատաստանին օրը մեղաւորները դատապարտելու տոենը պիտոր տայ . “ Երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հուրն յաւիտենական ” . (ՄԳԼ . ԻԷ . 41 .) ու ետքն ալ կըսէ որ մեղաւորները յաւիտենական պատիժը կրելու կերթան , ու արդարները յաւիտենական կեանքը վայելելու . “ Եւ երթիցեն նոքա ՚ի տանջանսն յաւիտենականս , և արդարքն ՚ի կեանսն յաւիտենականս ” : Եկեղեցւոյ բոլոր սուրբ հարք՝ հոգին սուրբին աս խօսքերուն վրայ հաստատելով իրենց հաւատքը , ինչպէս իրենց գրքերէն՝ իրենց դաւանութենէն , ժողովքներէն , եկեղեցական պաշտամանց աղօթքներէն յայտնի է , ամմենքն ալ ասանկ հաւտացին ու ասանկ սորվեցուցին որ աս կարճ կեանքերնիս լմընալէն ետքը , յաւիտենական կեանք մը պիտոր ունենանք անդին՝ յաւիտենական վարձք կամ պատիժ ընդունելու համար : Անկարելի բան է իրենց ամմեն ըսածը հոս համար .

տեւ. աս միայն ըսեմ որ սուրբ Օգոստինոս յաղագս քաղաքին Աստուծոյ ըսուած գիրքն աս բանիս համար միայն գրեց՝ որ ցցնէ անդիի աշխարհքը յաւիտենական կեանք ըլլալը: Ու չէ թէ միայն ամենն ալ հարբ, բոլոր արեւմտեան ու արեւելեան եկեղեցիք, այլ նաև հերետիկոս քրիստոնեաները՝ թէ և ուրիշ այնչափ բաներու մէջ չեն համաձայնիր կաթողիկէ եկեղեցւոյն հետ, բայց աս բանիս մէջ ամենքն ալ առանց մէկը դուրս հանելու՝ կը համաձայնին, կը հաւատան ու կը սորվեցնեն՝ որ իրօք յաւիտենական վարձք ու պատիժ կայ անդին: Ուստի կըսէ Տերտուղիանոս. «Երբոր հաւատքի բանի մը վրայ ամենքը կը միաբանին կը հաւատան ու կը սորվեցնեն, նշան է որ հոն մոլորութիւն ու խաբէութիւն չիկայ, այլ անտարակուսելի ճամարտութիւն է՝ թծային աւանդութեամբ մեզի հասած »:

Աս ալ ըսեմ որ չէ թէ միայն սուրբ հարբ, արեւմտեան և արեւելեան եկեղեցիները, ու հերետիկոսները, այլ նաև հեթանոսները, կռապաշտները, Հրեաները, և աշխրբքիս ամենն տեսակ ազգերը, միշտ հաւատցեր են ու կը հաւատան՝ որ յաւիտենական վարձք ու պատիժ կայ. և աւելի զարմանալին ան է որ՝ նաև հին ու երևելի յոյն ու լատին փիլիսոփաներն ու բանաստեղծներն ալ ասանկ հաւատացին ու սորվեցուցին: Հրեաներուն համար կը վկայէ Յովսէպոս Փլաւիոս, հին Յոյներուն համար Պլատոն, հեթանոս հռոմայեցիներուն համար կը վկայեն Ուրատիոս, Ալիդիլիոս ու Նիկէրոն: Հնդկաց համար կը վկայէ Սարաբոն, եգիպտացւոց համար Դիոգորոս սիկիլիացին, ասանկ ալ ուրիշ ամենն ազգաց համար կը վկայեն շատ պատմիչներ ու ճամբորդներ՝ որ աշխրբքիս չորս գին քալած են: Թէ որ հին փիլիսոփաներուն գրքերը ձեռք առնենք, Սոկրատ՝ որ փիլիսոփայութեան հայրն է և յունաստանի պատգամ տուող, Պլատոն՝ որ «թծային» ըսուելու արժանի եղաւ, Սենեկա՝ որ բարոյականի վարժապետ կոչուեցաւ, ասոնց ամենն ալ շատ տեղ կը խօսին յաւիտենական երջանկութեանը վրայ՝ որ առաքինի մարդկանց համար պատրաստուած է, ու յաւիտենական պատժոյն ու կրակին վրայ՝ որ գեշերուն համար պատրաստուած է: Թէ որ հին բանաստեղծներուն գրքերն ալ ձեռք առնենք, որ հեթանոս ժողովրդեան

սորվեցընողներն էին, նոյնը կը գտնենք: Ի՞նչ են ան իրենց ստորագրած առասպելներն Եղիսեան գաշտելուն վրայ, ուր որ առաքինութիւններն ու գիւցաղուններուն քաջութիւնները պիտոր վարձատրուին. ի՞նչ է ան տարտարոս ըսածնին, ուր որ մոլութիւններն ու յանցանքները պիտոր պատժուին. ի՞նչ է ան Ախերոն գետ ըսածնին, ուսկից Քարոն իր նաւակովը հոգիները գժոխք կը ասնի. ի՞նչ է Կոկիտոս գետ ըսածնին, ուսկից դատապարտուած հոգիներուն լացն ու ողբը կը լսուի. ի՞նչ է Պղուտոն գժոխքին չաստուածը. ի՞նչ է Տանտալոս, որ ջրին մէջը թաղուած՝ կը պապակի, ու կաթիլ մը ջուր չի կրնար խմել. ի՞նչ է Թեսէոսը՝ որ ամենևին տեղացը չի կրնար շարժիլ: Ասոնք ու ասոնց նման շատ ուրիշ պատմած բաներնին իրաւ առասպել են, բայց յայտնի կը ցցընեն հաստատուն աւանդութիւնը՝ որ հեթանոսներն ալ ունէին անդին պատրաստուած յաւիտենական վարձքին ու պատժոյն վրայ: Ուրեմն թէ որ ամեն աղգ, ամեն աշխարհք, ինչուան հիմայ ասանկ հաւատցեր են՝ որ մահուընէ ետքը յաւիտենական կեանք կայ, արքայութիւն կայ, գժոխք կայ, նշան է որ իրաւ պիտոր ըլլայ, նշան է որ բնութիւնը սորվեցուցեր է, բնութիւնը՝ որ Տերտուղիանոսին ըսածին պէս՝ սուա չի զուրցեր, նշան է որ ամեն քաղաքական ու եկեղեցական իշխանութիւններէ առաջ է, ուրեմն քաղաքականութեան գիւտ մը կամ հնարք մը չէ: Ուստի կըսէ Պլուտարքոս. «Շատ փնտրուեցի աս բանիս սկիզբը կամ հեղինակը գտնելու, բայց չի գտայ»: Ուրեմն ասոր հեղինակն ի՞նչ է. ինքը սորվեցուց մեր առջի ծնողացը, և անոնցմէ հաստատուն աւանդութեամբ մեզի եկաւ հասաւ աս ճշմարտութիւնը: Թէ որ ասանկ է, ի՞նչ պիտի ըսենք ան աշխարհասէր մարդուն՝ որ կը յանգգնի արհամարհել ասանկ ճշմարտութիւնը, ծիծաղել ու չի հաւատալ. կարելի բան է որ բոլոր աշխարհք ասանկ մեծ բանի վրայ խաբուի, ու մէկ զգայասէր մարդ մը՝ կըբերեն կուրցած, մոլութիւններու մէջ թաթխուած, ինքը մինակ ճանչնայ ճշմարտը: Չէ, չէ, կարելի չէ. «Ոչ ոք զամենեւեան, և ոչ զոք ամենեւեան պատրեցին»:

Իրաւ՝ սոսկալի բան է, ու գրեթէ ինչ բարութեանն ու արդարութեան գէժ բան մը կերենայ, որ մարդս

նաև մէկ մահացու մեղքի մը համար, աչք գոցել բա-
նալու չափ ատենին մէջ ըրած մեղքի մը համար՝ յաւի-
տենական պատիժ քաշէ, անանկ պատիժ մը՝ որ ըմբ-
նալիք չունի. կարելի բան է որ հարիւրաւոր տարի քա-
շելէն ետքը՝ իր պատիժը չիւմըննայ: Իրաւ է, բայց
պիտոր չիւմըննայ. ի՞նչ է ըսողը, ի՞նչ՝ որ անսխալ ճշ-
մարտութիւն է. կաթողիկէ եկեղեցին է ըսողը, որ ին-
դրած ճշմարիտ կրօնքն է. ուրիշ բան պէտքը չըլլար, աս
միայն հերիք է: Ինչպէս որ ինչ և իր սուրբ եկեղեցւոյն
անսխալ ճշմարտութեան վրայ կեցած, այնչափ ուրիշ
բաներ կը հաւատանք՝ որ անհաւատալի կերեւան մեր
խելքէն վեր ըլլալով, ասանկ ալ թէ որ չենք ուզեր հե-
րետիկոսներէն ալ գէշ ըլլալ, պէտք է հաւատանք ասի-
կայ ալ թէ և մեզի սոսկալի ու ինչ բարութեանը գէժ
բան երևնայ: Մանաւանդ երբոր կը տեսնենք որ մար-
դիկ ալ իրենց դատաւարանին մէջ յաւիտենական պա-
տիժ կը բանեցընեն: Արդարութիւն ըսածդ յանցան-
քին մեծ ու թիւնը տուողութենէն չի չափեր, այլ ծան-
րութենէն ու անգթութենէն. ուստի կը տեսնենք որ
թագաւորներն ու դատաւորական ատենաները վայրկե-
նի մը մէջ դործուած աւաղակութեան ու մարգասպա-
նութեան մահուան պատիժ կուտան: Ի՞նչ է մահուան
պատիժը. յաւիտենական պատիժ մը՝ որ ոչ երբեք կը
ւմըննայ, վասն զի մեռնողը միշտ մեռած ու միշտ մարդ-
կանց ընկերութենէն բաժնուած կը մնայ: Ուրեմն թէ
որ թագաւոր մը կամ մարդկային ատենան մը կրնայ ար-
դարութեամբ յաւիտենական պատիժ տալ յանցաւորի
մը, ինչո՞ւ պիտոր չիկրնայ տալ ինչ՝ որ բոլոր աշխրջիս
բացարձակ տէրն է, ու բոլորովին արդար: Խիստ աղէկ
կրնայ տալ, և իր արդարութիւնը կը պահանջէ որ
տայ. մտիկ ըրէք պաաճառներն որ խելուքիդ պառկի:

Բնական խելքն ալ կը յցընէ որ առաքինութիւնը
վարձքի արժանի է, գէշութիւնը պատժոյ. ուստի
աշխրջիս ամեն տէրութիւնները կը տեսնենք որ օ-
րէնքներ ունին՝ բարիք ընողը վարձատրելու, ու չարիք
ընողը պատժելու: Ուրեմն ի՞նչ որ բոլոր աշխրջիս
տէրն է և արդար թագաւոր, չի կրնար չուզել որ ա-
ռաքինութիւնն իր վարձքը՝ ու գէշութիւնն իր պատի-
ժը չիգտեն: Բայց կը տեսնենք որ շատ անգամ առա-
քինութիւնն աշխրջիս վրայ ինչպէս որ պէտք է նէ՝ չի

վարձատրուիր, և ոչ գէշութիւնն իր պատիժը կը գրտնէ. մանաւանդ թէ երբեմն ասոր ներհակը կը հանդիպի, այսինքն բարի և առաքինի մարդիկ նեղութեան անկողնի ու խեղճութեան մէջ են, ու գէշերն յաջողութեան մէջ՝ ամեն ուղածնին ունին: Ուրեմն թէ որ առաքինութիւնն աշխրբքիս մէջ չի վարձատրուիր, հարկ է որ անգիտի աշխարհքը պահած ըլլայ անոր վարձքը. թէ որ չէ, անվարձ կը մնար առաքինութիւնը՝ որ չի կրնար ըլլալ: Ու թէ որ գէշութիւնն աշխրբքիս վրայ միշտ չի գտնել իր պատիժը՝ որուն արժանի է, հարկ է որ անգիտի աշխարհքը պահած ըլլայ անոր պատիժը. թէ որ չէ, գէշութիւնն անպատիժ կը մնար՝ որ չի կրնար ըլլալ. վասն զի ան տոեմն ան արդար չէր ըլլար: Ուրեմն հարկ է որ անգին մեղի վարձք ու պատիժ պահուած ըլլայ, մեր ըրած բարեացը կամ չարեացը համեմատ: Հիմայ սուրբ հաւատքը կը սորվեցնէ ու բոլոր աշխարհք միշտ ասանկ հաւատացեր է որ մեր հոգին անմահ է, չի կրնար մեռնիլ, միշտ պիտոր ըլլայ. ուրեմն անգիտի աշխարհքը ինչպէս որ արդարնէ լուսն անմահ առած վարձքն յաւիտենական երջանկութիւն է, ասանկ ալ մեղաւորներուն անմահ առած պատիժն յաւիտենական թշուառութիւն պիտի ըլլայ: Վասն զի ինչպէս ամեն մարդ որ ան շնորհքն զուրկ կը մեռնի՝ միշտ թշնամի կը մնայ ան, որովհետեւ մեռնելէն ետքը Քնի արդիւնքն իրեն չօգնէր որ մեղքերուն թողութիւն գտնէ, ասանկ ալ յաւիտեան Աստուծոյ թշնամի ըլլալով պէտք է որ յաւիտեան իր թշնամութեանը պատիժը կրէ: Վասն զի ինչ է մահացու մեղքը. ան գէմ նախատինք մը, արհամարհելով զինքն ու իր սուրբ օրէնքը. աս նախատինքը, կըսէ սուրբ Ագաթնացին, անհուն արժանապատուութեանը պատճառաւ՝ կըլլայ անհուն նախատինք մը. ուրեմն թէ որ նախատինքն անհուն է, պէտք է որ պատիժն ալ անհուն ըլլայ: Եւ որովհետեւ մարդս չի կրնար անանկ պատիժ մը քաշել՝ որ անհուն ըլլայ զգացողութեանը կողմանէ, այսինքն սատկութեանն ու ցաւին չափ չունենալովը, պէտք է որ գտնէ անողութեանը կողմանէ անհուն ըլլայ քաշած ցաւը, այսինքն լմննալիք չունենայ:

Ասոր ինչ ըսելիք ունին ան գեոխային բերանները, որ կը յանդգնին ծիծաղիլ սուրբ հաւատքին գլխաւոր

Ճշմարտութեանցը վրայ : Երբոր պատասխաններն կը հասնի , կըսկըսին ըսել . Ո՞վ գարձեր է անգիլի աշխրբքէն՝ հոն տեղի եղածը մեզի պատմելու . դժոխքէն դարձող մը չիկայ՝ որ գիտնայ հոն տեղը ի՞նչ ըլլալը :

Բայց ասիկայ բանաւոր մարդու խօսք է . աս անբանի խօսուածք է . ի՞նչպէս ալ չեն վախնար որ ասանկ խօսքեր ըսելու ատեններն լեզունին չօրնայ : Աստուած ինքը մեզի կըսէ , զմեզ կապահովէ որ՝ յաւիտենական արքայութիւն կայ , յաւիտենական դժոխք կայ . ի՞նչ պէտք ունինք որ անգիլի աշխրբքէն մարդիկ գան մեզի ան տեղի լուրերը բերելու : Երբոր Թոմէ ըսողը , ճշմարիտ է , տարակոյս չի վերցըներ , ու պէտք է հաւտանք աչքով տեսնելէն աւելի : Թէ որ իրաւ անգիլի աշխրբքէն մէկը գար , Թոմէ աւելի պիտոր հաւատայինք իրեն , որ անսխալ ճշմարտութիւն է : Թէ որ իրաւ անգիլի աշխրբքէն մէկը գար՝ կը կարծէք որ աս կըբերով կուրցած մարդիկն իրեն հաւատային . չէին հաւտար , Քնի խօսքն է , մօիկ ըրէք : Աւետարանին պատմած մեծատունը երբոր դժոխքին մէջէն հեռուանց տեսաւ Աբրահամ նահապետն աղքատ Ղազարոսին հետ , սկսաւ պոռալ կանչել որ ողորմի իրեն , ու խրկէ Ղազարոսն որ գայ մօտին ծայրովը կաթիլ մը ջուր բերէ , քիչ մը զովացընէ իր լեզուն , վասն զի բոցերուն մէջը պապակած սառտիկ կը տանջուէր . “ Զի պապակիմ՝ ի տօպոյ աստի ” : Աբրահամ նահապետն իրեն պատասխան տուաւ . Որդի , միտքդ բեր քու աշխրբքի վրայ ապրած ատենիդ վայելած բարիքներդ , ու Ղազարոսին քաշածները . անոր համար պէտք է որ հիմայ ինքը հոս տեղը հանգիստ վայելէ , ու դուն ատ տեղը տանջուիս : Ան ատենն ըսաւ մեծատունը . Անանկ է նէ , գոնէ հօրս տունը խրկէ Ղազարոսն որ երթայ՝ իրեն , ու հինգ եղբայր ունիմ՝ անոնց պատմէ աս բաները , ու խրատէ զիրենք որ՝ չըլլայ թէ անոնք ալ գան աս տանջանքները քաշելու . “ Զի մի ե նոքա գայցեն յայս տեղի տանջանայ ” : Կորէն պատասխան տուաւ Աբրահամ . Անոնք Մովսէսի ու մէկալ մարգարէներուն գրքերն ունին , թող անոնց մօիկ ընեն , “ Ունին զՄովսէս ե զմարգարէս , նոցա լուիցեն ” : Իրաւ է , ըսաւ մեծատունը . բայց ուրիշ բան է որ մեռնողներէն մէկը գառնայ խրատելու զիրենք , ան ատենն աւելի դիւրաւ գար .

ձի կուգան : Գիտէ՞ք աս խօսքիս ինչ պատասխան տու ու
Աբրահամ նահապետը . Չէ , անանկ չէ , ըսաւ . Թէ
որ Մովսէսի ու մարգարէներուն մօտիկ չեն ըներ նէ ,
մեռելներէն ալ մէկն յարու թիւն առնելու ըլլայ՝ անոր
ալ չեն հաւատար . “ Եթէ Մովսէսի և մարգարէից ոչ
լսեն , և ոչ Թէ ի մեռելոց որ յառնիցէ՝ հաւատա-
ցեն ” : Հիմայ ես ալ նոյն խօսքը կրսեմ ան անխելք ու
անկրօն մարդկանցը , որ կրսեն՝ Թէ մէկն անդիւի աշխըր-
քէն չէ դարձեր հոն տեղի եղածը պատմելու : Թէ որ
չէք հաւատար այլ ըսելուն որ յաւիտենական արքայու-
թիւն , յաւիտենական գթութիւն կայ , Թէ որ չէք հա-
տար սուրբ եկեղեցւոյ և իր պաշտօնեաներուն՝ որոնք
ճշմարտութիւնը ձեզի քարոզելու համար այմէ գրուած
են , մեռնողներէն մէկն ալ գալու ըլլայ նէ՝ անոր ալ
չէք հաւատար , ձեր կրքերովը կուրցած ու գիւհահարած
ըլլալովնիդ . կամ տեսածնուդ վրայ կը տարակուսիք ,
և կամ անոր ըսածն ալ փուճ խօսք կը սեպէք , մեզ
վասիւններու համար է ըսածը կրսէք . “ Եթէ Մովսէսի
և մարգարէից ոչ լսեն , և ոչ Թէ ի մեռելոց որ յառ-
նիցէ՝ հաւատացեն ” :

Ուստի զգուշացէք սիրելիք , կրսէ առաքեալը , չիսա-
բուիք անանկ թուեալ որ լեզուներէն՝ որ կրթով կը խօ-
սին , ըսածնին չեն գիտեր , անանկ բաներ կրսեն՝ որ
սոսկում կը բերէ . զգուշացէք անոնցմէ որչափ որ կրը-
նաք , մօտիկ մ'ընէք ըսածնին . մի խաբուիք իրենցմէ .
“ Մի որ զձեզ խաբեսցէ բանիւք սնոտուովք ” . (Եփես . 6 .) վասն զի այնչափ ըսած բաներնէն մէկն ալ չեն
կրնար ցցնել : Մանաւանդ դուք խաթուաններ ու աղ-
ջիկ զաւկրներ , աղէկ զգուշացիք՝ քանի որ այլ վախը կայ
սրտերնուդ մէջը . աս վախը մէկգի դնողներուն փուճ
է խօսելը . զգուշացիք որ չըլլայ Թէ խաբուիք անոնցմէ ,
որ ձեզ մոլորցնելու կուզեն ըսելով որ հոս մեզք չիկայ ,
ասիկայ բան մը չէ , կամ կը խնտան արքայութեան՝
գթութիւն՝ ու յաւիտենականութեան խօսքերուն վրայ .
կիրքն է որ ասանկ խօսել կուտայ իրենց , ձեզ մեզքի
մէջ ձգելու համար կրսեն , զգուշացիք չըլլայ Թէ խա-
բուիք իրենց փուճ խօսքերէն . “ Մի որ զձեզ խաբե-
ցէ բանիւք սնոտուովք ” : Ամենքիս ալ հաստատուն
կենանք մեր սուրբ հաւատքին մէջը , բոլոր սրտով գա-
ւանիմք որ յաւիտենականութիւն մը պատրաստուած

է մեզի համար անդին, ու անոր վրայ մտածական ընենք ստէպ, ու խորունկ մտածական, որպէս զի մեր վարքն անով շիտէնք, ու կարենանք դժոխքին յաւիտենականութենէն խտրուիլ, արքայութեան երջանիկ յաւիտենականութեանը հասնիլ: Ո՛հ թէ որ ստէպ ու աղէկ ընէինք աս մեծ մտածականը նէ, վայրկեան մը կըքերնիս գոհ ընելու համար, անիծած մեղք մը գործելու համար, զմեզ վտանգի մէջ չէինք դնէր երկրնքին յաւիտենական երջանկութիւնը կորսնցնելու և դժոխքին յաւիտենական տանջանացը մէջ իյնալու: Չէ, մէկը չէր գտնուէր, որ աս աստիճան խենթութեան հասնէր: Դաւիթ մարգարէն՝ որ աղէկ կրնէր աս մեծ մտածականը, ու գիշերն ալ յաւիտենականութեան վրայ կը մտածէր, « Խորհեցայ զամս յաւիտենից, խտեցայ ի գիշերի ընդ սրտի իմում », (ՍՂ. հգ. 6.) աս մտածականովն իր հոգին կը մաքրէր, ու բարեգործութեան ետեւէ կըլլար: Մենք ալ ասանկ կրնէինք, թէ որ ստէպ ու աղէկ մտածէինք յաւիտենականութեան վրայ. երանի կըլլար մեզի, թէ որ աս մեծ մտածականը ստէպ ընէինք. աս մինակ հերիք էր զմեզ նը ընելու:

Հիմայ կրնաք հարցնել որ յաւիտենական արքայութիւն ու դժոխք կայ նէ անդին, ասոնց տեղն ո՞ւր է, ո՞ւր է արքայութիւնը, ո՞ւր է դժոխքը: Արքայութիւնը ստոյգ ու ապահով երկինքն է, ուր որ ամ իր փառքն ամմեն տեղէն աւելի կը ցընէ. բայց դժոխքն ուր ըլլալուն վրայ շատ կարծիքներ կան: Սուրբ հաւատքին սորվեցուցածն աս է որ, ամ իրօք տեղ մը որոշած է մեղաւորներն յաւիտեան պատժելու. բայց թէ ո՞ւր է ան տեղը, արդեօք երկրիս կեդրոնն է՝ ինչպէս հասարակօրէն կրսուի, թէ ուրիշ տեղ, հարկաւոր չէ որ գլուխ հոգնեցնենք աս բանիս համար, կրսէ սուրբ Օգոստինոս. վասն զի ոչ ամ յայտներ է մեզի աս բանս, և ոչ եկեղեցին վճռէր է. հերիք է գիտնալն որ դժոխք կայ:

Բայց իրաւ է դժոխքը կրակ ըլլալն ու հոգիներն այրելը: Տարակոյս չեկայ, հաւատքը կը սորվեցընէ, ու սուրբ գիրքը հազար տեղ դժոխքին վրայ խօսելով՝ միշտ հոն տեղի կրակը կը յիշէ: Բայց արդեօք դժոխքին կրակն աս մեր կրակին պէս նիւթական ու մարմնաւոր է, չէ նէ հոգեղէն ու այլաբանական: Սուրբ եկեղեցին, սուրբ հարք, ամաբաններն ու նաև հին

երևելի փիլիսոփաները կըսեն՝ որ իրօք նիւթական ու մարմնաւոր կրակ է մերինին պէս . բայց մերինէն շատ աւելի սաստիկ . անանկ որ մեր կրակն անոր քովը ծուխ մըն է : Աս է ամենեւին կարծիքը . բայց թէ ինչպէս նիւթական կրակը կրնայ այրել աննիւթ հոգին , զարմանալի բան մըն է՝ կըսէ սուրբ Օգոստինոս , բայց տարակոյս չի վերցըներ : Երբոր ոտուընիս կամ ձեռքերնիս կայրի նէ , ո՞վ է այրելուն ցաւն զգացողը . տարակոյս չիկայ որ հոգին է . վասն զի մեռած մարմինն որ հոգի չունի , որչափ ալ այրես նէ՝ ցաւ չըզգար : Ուստի անծինչպէս դրեր է որ նիւթական կրակը կրնայ հիմայ մարմննոյն մէջը տանջել հոգին , ասանկ ալ դրած է որ կարենայ դժոխքին մէջն ալ տանջել . թէ և մեր կարճ խելքը չի հասնիր որ ինչպէս կրնայ նիւթը հոգիին ազդել : Իսկ յարուածին առնելէն ետքը մարմինն ալ հոգւոյն հետը դժոխք պիտի երթայ այրելու :

Յաւիտենականութեւ տմենահարկաւոր ճշմարտութիւնն ասանկ հաստատելէն ետքը , կը յուսամ որ ասկէց ետքի յորդորակներս աւելի օգտակար կըլլան ձեզի , որոնցմով պիտի ցընեմ ինչ սոսկալի տանջանք կը քաշեն դժոխքին մէջ մեղաւորները , և ինչ մեծ երջանկութիւն կը վայելեն արքայութեան մէջ արդարները :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԵ .

Դժոխքին վրայ :

Աւրեմն տարակոյս չի վերցըներ , ինչպէս անցած կիրակի Հաւատամքին ետքի խօսքը մեկնելով ըսի ձեզի , որ ինչպէս արդարներն յաւիտենական վարձք պիտի ընդունին արքայութեան մէջ , ասանկ ալ անդեղջ մեղաւորներն յաւիտենական պատիժ պիտոր կրեն դժոխքին մէջը :

Անանկ է նէ , ինչ է մեղաւորներուն դժոխքին մէջը քաշած տանջանքը : Աս հարցմունքին պատասխանը գիւրին է . քրիստոնէական վարդապետութիւնը կը սորվէ ջընէ՝ որ մեղաւորները դժոխքին մէջ ան տեսութէ զըր-

կուած են, կայրին կրակի մը մէջ՝ որ չի մարիր յաւիտեան, ու ամեն կերպ չարիք կը կրեն՝ առանց բարիք մը վայելելու: Բայց բանը առ խօսքերն աղէկ հասկընալն է. անոր համար այսօր կուգեմ մեկնել ձեզի ասոնք ստորգ ու բացայայտ որ կարենաք աղէկ հասկընալ: Բայց ի՞նչ պէս սիրտ ընեմ՝ մեկնելու գոթիքին տանջանքներն որ՝ նաև սուրբերը մտածելու ատեննին կը սոսկային, ու բոլոր մարմիննին դող կելլէր. ի՞նչպէս կրնամ բացատրել զանոնք, երբոր սուրբ Օգոստինոսին պէս մարգը կըսէր որ որչափ ալ սոսկալի բան երևակայենք, որչափ անտանելի, որչափ չարաչար, գոթիքին տանջանքներն ու ցաւերը չենք կրնար՝ ոչ երևակայել, և ոչ բացատրել. վասն զի ամեն երևակայածնէս անհամեմատ աւելի են: Այսու ամենայնիւ որչափ կարելի է նէ՝ մեկնելու համար, միայն ցցընեմ պիտոր ձեզի՝ որ մեղաւորները գոթիքին մէջը [Թէ զգայական պատիժներու կողմանէ, և Թէ անյամէ և արքայութենէ զըկուած ըլլալովնին, ամեն կերպ տանջանք կը կրեն՝ առանց ծայր ճութ ունենալու: Ուրեմն քանի որ կենդանի ենք նէ՝ վար իջնանք, կըսէ սուրբն Բեռնար, դոս, մաքովնիս գոթիքն իջնանք, ան մութ ու զարհուրելի բանաք, ան սոսկալի գեհեանք, ան անբարկուածեանք բոցով վառուած հնոցը, կրակի ու ծծումբի ծովը, վայերու ու խեղճութեան երկիրը, մահուան բոյնը, ուր որ ուրիշ բան չիկայ՝ բայց ետք ու ըմբնալիք չունեցող սարսափ. « Յերկիր խաւարին և մթին, յերկիր աղջամղին յաւիտենական՝ ուր ոչ գոյ լոյս, և ոչ տեսանել զկեանս մարդկան » (Յ.Վ. Ժ. 22:) Եկէք ուրեմն հոն իջնանք, քանի որ կենդանի ենք՝ գոթիքն իջնանք, տեսնենք քիչ մը ան սոսկալի պատիժներն որ մեղաւորները հոն կը քաշեն, որպէս զի մեռնելէն ետքը հոն չիջնանք. « Իջցուք կենդանեաւ մերով՝ ի գոթիս, զի մի լիցի մեզ իջանել անգր յետ մահու »:

Ուրեմն մեղաւորը հոն կրակի մէջ կայրի միշտ. « Ի հուրն յաւիտենից » (Մ.Գ. Ի. 24) [Թէ որ մեկը վառած փռան մը մէջ իյնար, կամ հալած ծծումբի կամ մետաղի մէջ, ու կարենար առանց մեռնելու կենալ հոն

որ մը, ան խեղճ մարդն ի՛նչ կը քաշէր՝ կրակը մարմնոյն
ու ոսկորներուն մէջ թափանցած ատենը, ի՛նչ ցաւ,
ի՛նչ կոկիծ, ի՛նչ տանջանք, ի՛նչ սրտի խշխշալ՝ մտա-
ծելը միայն մարդուս սոսկում կը բերէ։ Ո՞վ կրնայ ու-
րեմն ըմբռնել ու բացատրել մեղաւորին դժոխքի մէջ
քաշածը, որ կրակի ու բոցերու ծովի մը մէջ, հալած
ծծումքի ու մետաղի խորունկ լճի մը մէջ թաղուած
է բոլոր մարմնովը, անանկ որ՝ կրակը ամեն կողմէն
ներս կը մանէ, աչքերէն, քթէն, բերնէն, անկրճնե-
րէն, ինչուան աղիքն ու ոսկորները կը թափանցէ, ա-
նանկ որ՝ կրակ կտրած երկաթ կը դառնայ, ու հաղիւ
կորոշուի զինքն էրող կրակէն։ Ա՛խ, չէ, չի կրնար հաս-
կընալ մարդ՝ ի՛նչ ցաւ ի՛նչ կակիծ է մեղաւորին քաշա-
ծը, հասկընալու բան չէ։

Թէ որ դժոխքին կրակը մեր կրակին պէս ալ ըլլար
նէ, այսու ամենայնիւ սաստիկ տանջանք մը կը ըլլար ա-
նոր մէջն էրիլը։ Բայց թէ որչափ տարբեր է մեր կրա-
կէն՝ հասկընալու համար, հերիք է մտածելն որ մեր
կրակն ստեղծեր է ի՛նչ մեր պէտքին ու մեզի բարիք ը-
նելու համար։ Խոյ դժոխքին կրակն ի՛նչ արգարուածիւ-
նը ստեղծեր է մեղաւորները տանջելու համար, ուստի
ամեն սուրբ հարբ մեկբերան կըսեն՝ որ մեր կրակը
դժոխքին կրակին քովը չուք մըն է, ծուխ մըն է, պատ-
կեր մըն է։ Ուրեմն թէ որ աս կրակն որ ի՛նչ մեր բա-
ւոյն համար ստեղծեր է՝ այսչափ սաստիկ է որ չենք
կրնար ձեռուընիս քիչ մը ատեն մէջը բռնել առանց
ցաւէն մեռնելու, որչափ աւելի սաստիկ պիտոր ըլլայ
ան կրակն որ ի՛նչ կամօք մեղաւորները պատժելու հա-
մար ստեղծեր է։ Եթէ մեր կրակն որ դժոխքին կրակին
քովը չուք մըն է՝ ծուխ մըն է՝ պատկեր մըն է, և այն-
չափ ուժ ու սաստկութիւն ունի՝ որ տներ անտառներ
քաղբքներ մոխիր կը դարձնէ, պարիսպներ աշտարակ-
ներ պատնէշներ օդը կը հանէ, պինտ մետաղները մոմի
պէս կը հալեցնէ, հապա ի՛նչ ուժ ու սաստկութիւն
պիտի ունենայ դժոխքին կրակը մեղաւորներն էրելու և
տանջելու։ Ի՛նչպէս ուրեմն պիտոր դիմանան ան կրա-
կին մէջը՝ փափկութեան վարժած պարոններն ու խա-
թուները, որ քիչ մը նեղութե՛ չեն կրնար համբերել
հիմայ։ Վայ մեզի, թէ որ պղնձէ ալ ըլլար մարմիննիս,
չէր կրնար դիմանալ ան կրակին։ Հապա ի՛նչպէս պի-

տոր դիմանայ այսչափ փափուկ սորված ու այսչափ փայփայուելու վարժած ըլլալով :

Ա՛լ գէշն ան է որ խեղճ մեղաւորները դժոխքին մէջ չէ թէ միայն ան սաստիկ կրակէն էրիլը կը քաշէն , չէ թէ միայն մէկ երկու իրեք կերպ տանջանք կը կրեն , այլ ամմեն տեսուի ցաւ ու տանջանք : Երեւակայէնք աշխրըքիս վրայ տեսնուած ամմեն չարիքը , ամմեն տանջանքը , ամմեն անգթութիւններն ու բարբարոսութիւններն որ բռնաւորները հնարեցին , կրակ , սառ , սլաւորուող գաղաններ , կարաող երկաթներ , անիւներ , սատասկներ , ու ալ ուրիշ ինչ որ տանցմէ գէշ բաներ կրնաս երեւակայել . մեղաւորներն աս ամմենը կը կրեն , ու աս ամմեն բան դեռ բոլորը չէ իրենց իրօք քաշածին , վասն զի իրենց քաշածը կտրելի չէ երեւակայել : Ինչ որ ընդհանրապէս կրնայ ըսուիլ նէ՛ աս է որ մեղաւորներն ամմեն ցաւ ու տանջանք կը քաշէն , ու ամմեն մէկը զատ զատ կը զգան : Միայն կրակով . կըսէ նքն հերոնիմոս , ամմեն տանջանք կը զգան մեղաւորները դժոխքին մէջը : Անոր համար աւետարանին մեծատունը տանջանքի տեղ կը կանչէ դժոխքը , “ յայտ տեղի տանջանաց ” : Երբոր մենք քանի մը ցաւ մէկտեղ կը կրենք , զոր օրինակ գլխու ակռայի փոխու ցաւ , մէկուն սաստկութիւնը գոնէ մէկալ ցաւերը չի թողուր զգալ . բայց դժոխքին մէջն ասանկ չէ . մեղաւորներն ամմեն ցաւ ամմեն տանջանք կը քաշէն , ու ամմենն ալ զատ զատ քաշելու պէս կը զգան , “ Ի հուրն և եթ յայն զամենայն ազգի ազգի տանջանս կրեն մեղաւորք ՚ի դժոխս ” :

Աս տանջանքներէն գոնէ մէկ քանին ըլլայ՝ երեւակայէնք : Մեղաւորներն աջու ըններնովն կը տանջուին , վասն զի ամմեն տեսածնին իրենց ցաւ ու սոսկում կը բերէ . կրակ , մուխ , տանջանքի գործիքներ , սատանաներ՝ որ ահաւելի կերպարանքով զիրենք կը նախատեն ու կը չարչարեն : Թէ որ մենք օձ մը կամ չար գաղան մը միայն տեսնելով՝ սոսկալէն կը դողանք , ի՞նչ կըլան ան խեղճ մեղաւորները միշտ աջու ընուն առջին ունենալով ան զարհուրելի հրէշները : Տեսէք ո՛ւր կը լմննայ անոնց ետքը , որ անպարկեշտ նայուածքներով կը մեղանչեն :

Մեղաւորներն անկըճովն ալ կը տանջուին . բոլոր աս ըսածներս նք գըքին ու սրբոց հարց խօսքերն են :

Ան սոսկալի բանտին մէջն ուրիշ բան չէն լսեր, բայց ողբ ու լաց, պոռալ ու կանչուըռաւել, անէծք ու հայհոյանք, կատաղութեան ու յուսահատութեան ձայն: Երբեմն հիւանդի մը հեալը միայն, կամ խեղքին փնասեկած մարդու մը կանչըռաւելը հերկէ կըլլայ որ բոլոր անւորներն ու գրացիները չի գիմանան. երեսկայէնք ուրեմն որ ի՛նչ նեղութիւն պիտի ըլլայ մեղաւորներուն դժոխքին մէջ քաշած նեղութիւնը, ուր որ ամմենքը կը պոռան, ամմենքը կը կանչուըռաւեն. “Անդ եղիցի լալ և կրճտել ատամանց” : Տեսէք ո՛ւր կը լմննայ անոնց ետքը, որ անկարգ խօսակցութիւններով եղբայրսիրութեան ու կրօնքի գէմ խօսքեր մօտիկ ընէլով գէշ հետաքրքրութիւններով կը մեղանչեն :

Մեղաւորները սաստիկ սով ու ծարաւ ալ կը քաշեն. “Ձի սրապակիմ ՚ի տապոյ աստի” : կերակուրի տեղ մտերնին կուտեն. “Մի՛ յագեացի ուտելով զմարմնս բազկաց իւրոց” : (Եսայ. Թ. 20.) ըմպելիքնին ալ կատարած սատանաներուն լեղին է. “Սրտմտութիւն վիշապաց գինի նոցա” : (ԲՕրէն. ԼԲ. 33 :) Տեսէք ո՛ւր կը լմննայ անոնց ետքը, որ որկրամոլութիւն կընեն, կը գինոփնան, հրամայուած ծոմերն ու պաքերը չեն պահէր : Սատանաները պիտոր ըսեն իրենց. Առէք ձեզի հիմայ համով համով կերակուրներուն ու ազնիւ գինիներուն տեղը, որոնք կը պաշտէիք :

Մեղաւորները բոլոր մարմնօրէն ալ դժոխքը կը տան. Զուլին, բայց մասնաւորապէս ան զգայարանքներօրէն, որոնցմով որ աւելի մեղանչէր են, ինչպէս սուրբ գիրքը կըսէ. “Որովք մեղանչէ որ, նոքիմք և տանջի” : (Իմաստ. ԺԾ. 17 :) Տեսէք ո՛ւր կը լմննայ անկարգութեան ետէ եղողներուն ետքը: Բայց աս ամմեն ըսածս որչափ ալ շատ երևնայ, չուք մըն է անոր քոյն որ մեղաւորներն իրօք կը քաշեն, կըսէ սուրբ Ոսկեբերանը. “Յաւել զսուր, յաւել զհուր, և զինչ իցեն” բայց ստուերք առ նոքիմք” :

Ուրեմն քիչ մը խելուընիս վրանիս ժողովէնք, սիրելի որդիքս, մտածենք ի՛նչ է որուն համար աս թշուառութիւնն աչք կառնենք: Ուրիշ բան չէ, բայց անիծած մեղքը. ուրեմն ի՛նչ խելք է այսու ամենայնիւ մեղքի ետէ ըլլալը, անկէց չփախչիլը, անկիայ չատելը: Թէ որ աղէկ մտածելու ըլլանք, խենթութիւն չէ վայրկեան

մը կրքերնիս դոհ ընեւու համար՝ յաւիտենական եր-
ջանկութիւնը կորսնցընել, ու զմեզ դժօխքին տան-
ջանքներուն մէջը ձգել: Պատճառը գիտե՞ք որն է, վասն
զի մտածող չեկայ:

Ինչուան հիմայ ըսածս զգալի տանջանքներուն վրայ
էր. բայց մեղաւորներն ուրիշ պատիժ մըն ալ կը քա-
շեն՝ որ կըսուի պատիժ զրկման, այսինքն զիմ ու ար-
քայութիւնը կորսնցընելին: Աս ցաւը քիչ կը հասկը-
նանք, բայց շատ աւելի սաստիկ է ուրիշ ամենն տան-
ջանքներէն. հազար դժօխք մէկտեղ, կըսէ սուրբ Ոս-
կերէրանը, չի հաւասարիր ան ցաւին՝ որ մեղաւորները
կը կրեն զիմ ու արքայութիւնը կորսնցընելուն հա-
մար. “Եթէ բիւր գեհեանս ասկցես, ոչ ինչ հաւա-
սար այնմ ցաւոց ասես” : Իսկ սուրբ Օգոստինոսը կը-
սէ որ եթէ դատաւարաւանները կարենային այ տեսու-
թիւնը միայն վայելել, չէին զգար տանջանքնին. ու
դժօխքն իր ամենն տանջանքներովը մէկէն արքայու-
թիւն կը դառնար: Աստուած կորսնցընելը՝ ամենն
չարիք գանեւու հետ հաւասար է. երբոր մեր մէկ
խիտ սիրելի բանը կը կորսնցընենք՝ ինչ մեծ ցաւ կըզ-
գանք, ու որչափ աւելի սիրելի է մեզի կորսնցու-
ցածնիս՝ այնչափ սաստիկ կըլլայ մեր ցաւը: Ուրեմն,
կըսէ նք Ագուլինային, որովհետեւ մեղաւորները զիմ
ու արքայութիւնը կորսնցընելով անհուն բարիք կը
կորսնցընեն, անոր համար իրենց քաջած ցաւն ալ
անհուն ցաւ մըն է: Ո՛հ սիրելիք, մենք չենք հասկընար
ինչ ըսել է զիմ ու արքայութիւն կորսնցընել. բայց
դատաւարաւանները մեզի պէս չեն, մեռնելէն ետքը
անանկ լոյս մը կուգայ մաքերնուն՝ որ սաստիկ կերպով
կիմանան որչափ գեղեցիկ է իմ, որչափ սիրելի, որ-
չափ բարիք իրեն հետ պիտոր վայելէին արքայութեան
մէջ. ու մտածելով որ իրենց մեղքովն ասանկ մեծ բա-
րիք մը կորսնցուցին՝ առանց մէյմըն ալ կարենալու
ստանալ, ու չէ թէ միայն ասանկ մեծ բարիքէ մը զըր-
կուեցան՝ այլ նաեւ ամենն չարիք գլուխնին բերին, սըր-
տերնին կտոր կտոր կըլլայ ցաւէն: Ար կատարին, կը
պոռան, կը կանչուրաւան յուսահատութենէ, մտա-
ծելով որ քիչ մը բանով կրնային փրկուիլ ու քիչ մը
բանով պատապարտուեցան. թէ որ քանի մը տարի
քրիստոնէաբար ապրած ըլլային, մահացումուհի ա-

պաշխարանք ըրած ըլլային, Ի՞նչ ու արքայութիւնը կը վայելէին. իսկ իրենք քանի մը տարի ուղածնուն պէս ապրելու՝ զուարճանալու՝ կրքերնին դո՛ւ ընելու՝ քիչ մը մեղրով բերաննին անուշընելու համար, ամմեն բան կորսնցուցին. « Ճաշակելով ճաշակեցի սակաւ մի մեղր, և ահա մեռանիցիմ ես », (ԹՊ. ԺԴ. 43:) Աս մոածութիւնը մտքերնէն չեքելով, ի՞նչ զարմանք որ կը կատարին իրենց գէմ, ու իրենց մարմինը կը խածստեն ու կուտեն. « Մի՛ յագեացի ուտելով զմարմինս բազկաց իւրոց », Ի՞նչ զարմանք՝ որ կը պոռան, կը կանչեն, ահաայ կը կճռտեն, անէծքներով ու պիղծ հայհոյանքներով գԺօխքը կը լեցնեն. « Անդ եղիցի լալ և կրճեղ ատամանց »:

Գոնէ ողորմելիներն այնչափ տանջանքնուն մէջը պղախ մխիթարութիւն մը ունենային. բայց ան ալ չունին. ամմեն կերպ չարիք կը քաշեն, առանց մէկ բարիք մը յուսալու: Խեղճ՝ մեծատունը գԺօխքին բոցերուն մէջէն կաղաչէր Աբրահամ՝ նահապետն որ Ղազարոսը խրկէ որ դայ մատին ծարովը կաթիլ մը ջուր բերէ, ու քիչ մը զովացընէ տաքէն փրփրած լեզուն: Ի՞նչ մխիթարութիւն կրնար ըլլալ կաթիլ մը ջուրը՝ բոլոր մարմնովը կրակի մէջ թաղուած մարդուն, կըսէ Ոսկեբերան. բայց աս պղախ մխիթարանքն ալ չիկրցաւ ունենալ: Սոսկալի բան. այնչափ տանջանք քաշել, ու պղախ մխիթարութիւն մը չունենալ: Կան օխտաւոր մարդիկներ որ գԺօխքին մէջ ընկերներ ունենալը իրենց մխիթարանք կը սեպեն. ուստի մէկն իրենց՝ գԺօխք կերթամ բոէ նէ, աս պատասխանը կուտան. ԳԺօխք երթամ՝ նէ՝ մինակ չեմ չըլլար: Խեղճ ողորմելիներ, ի՞նչ պէս կը խաբուին. գԺօխքին մէջ ընկերներ ունենալը չէ թէ միայն տանջանքնին չի թեթեւցընէր, կըսէ սուրբ Ագուսինացին, այլ նաև կը սաստկացընէ: Ասն զի դատապարտեալները միշտ ստելութեամբ ու կատաղութեմբ լեցուած ըլլալով՝ ամմեն բան կատեն, Ի՞նչ, սուրբերը, զիրենք, ու ամմեն ուրիշ դատապարտեալները. ու մէկզմէկ ատելով՝ մէկզմէկ տեսնել չեն ուզեր, ծուռ կը նային մէկմէկու, մէկզմէկ կանխեն ու կը հայհոյեն, ու մէկմէկու գէմ կը կատարին: Ո՛հ, ի՞նչ տանջանք է մանաւանդ ծնողաց քաշածը՝ որ իրենց զաւկները շարունակ իրենց գէմ կը կատարին, անոնց դատապարտու-

Թեանը պատճառ ըլլալնուն համար՝ իրենց անհոգութեամբն ու երեսի վրայ ձգելովը զաւերնին, առանց հարկաւոր եղածը սորվեցնելու և քրիստոնէաբար մեծցնելու ղերենք: Ի՞նչ տանջանք է անոնց քաշածն ալ որ ուրիշներուն գայթակղութիւն ու չար խրատներ տուեր են, գէշ բաներ սորվեցուցեր են, մեղք ընել տուեր են, երբոր անոնք կանիժեն ղերենք՝ իրենց պատճառաւը դատապարտուած ըլլալով:

Աս ամմեն բանն առանց մխիթարանքի մը քաշելն ալ քիչ կըլլար, թէ որ յոյս մը ունենային որ ետքը ետքը դագրի. բայց աս յոյսը չիկայ, առանց ետք ու ծայր ու նենալու պիտի քաշեն յաւիտեան. «Երթիցեն նոքա ի տանջանն յաւիտենական», Յուսահատելո՞ւ բան. ուրեմն մեղաւորները միշտ էրին պիտոր ան սաստիկ կրակին մէջը, միշտ քաշեն պիտոր ան սոսկալի տանջանքները. անանկ է, միշտ էրին պիտոր, միշտ քաշեն պիտոր: Բայց բիւրաւոր տարիներ էրելէն ետքը՝ կարելի բան է որ գեռ չխալըսին. չէ, չխալըսին պիտոր: Բայց կարելի բան է որ ան սաստիկ կրակին մէջն էրին ու մոխիր չիգառնան չիմրննան. անանկ է, պիտոր էրին էրին ու մոխիր չիգառնան պիտոր. վասն զի Ծած ամենակարող ան կրակն ստեղծեր է որ այրէ մեղաւորները, բայց մոխիր չիգարձընէ. մանաւանդ թէ կենդանացնէ՝ որ էրելուն ցաւն զգան ու զգան յաւիտեան: Բայց կարելի բան է որ բիւրաւոր տարիներէն ետքը գեռ չիմեռնին մեղաւորները. չէ, պիտի չիմեռնին, հոգիներն անմահ է, իսկ մարմիններն ալ յարու. թիւն առնելէն ետքը մէյմըն ալ չի կրնար մեռնիլ, ուստի միշտ պիտոր ապրին, ուղեն պիտոր մեռնիլ, բայց չիկրնան պիտոր մեռնիլ. «Խնդրեսցեն զմահ, և մի գացեն. ցանկան մեռանել, և փախիցէ ի նոցանէ մահ», (Յայ. Թ. 6.) ջանան պիտոր կատաղութիւններն իրենք ղերենք մեռցնել, բայց չիկրնան պիտոր. վասն զի միշտ պատիժ քաշելու համար պիտոր ապրին: Ուղորմելի Յուդան, արդէն հազար ու թըհարուր տարի է որ կայրի դժոխքը. խեղճ Աստուծոյ, արդէն եօթը հազար տարիէն աւելի է որ դժոխքին մէջը կը տանջուի. բայց ի՞նչ օգուտ ինչուան հիմայ այսչափ տարի տանջուելէն. ոչ ինչ, ոչ ինչ. վասն զի ասկէջ ետեւ ալ նոյն պէս ու նոյնչափ պիտոր տանջուին՝ իբր թէ ինչուան

Հիմայ տանջուած չըլլային, Հիմայ նոր սկսէին տանջուելու և իրենց տանջուելը վերջ ու ծայր պիտոր չունենայ յաւիտեան: Ա՛յլ յաւիտենականութիւն, ասկէց սոսկալի ի՞նչ կրնայ ըլլալ. ո՛վ կրնայ ըլլալ, կրսէ Խն Պոնաւենդուրա, որ ոտքէն ինչուան գլուխը չիգողայ, ու դեռ սիրտ ընէ մահուչափ մեղք մը գործելու, երբոր միաբը բերէ գժոխքին տանջանքները՝ որ չէ թէ միայն անտանելի են իրենց սաստկութեամբը, այլ և լմննալիք չունին իրենց յաւիտենականութեամբը: Աս սարսափովը լեցուած սուրբ Օգոստինոս կաղաչէր միշտ զան՝ որ աս աշխրրքիս մէջ իր վրայ ամմեն պատիժ թափէ, ամմեն չարիք ու տանջանք քաշել տայ իրեն, որպէս զի անգին զինքը չիպատժէ յաւիտեան. «Աստ կիզեա, աստ կտրեա, աստ մի խնայեր, զի անգ խնայեսցես յիս յաւիտեան» : Աս յուսահատական խորհուրդն է որ մտքերնուն չեւեր մեղաւորներուն, ու զիրենք չարաչար կը վշտացնէ, մտածելով որ ան ամմեն տեսակ տանջանքները միշտ պիտոր քաշեն, միշտ ու յաւիտեան առանց լմննալու. կը վշտանան քաշած տանջանքներնուն վրայ, վասն զի կը տեսնեն որ օգուտ մը չըլլար այնչափ բան քաշելնէն, ու քիչ մը ըլլայ՝ չի թէ թանար քաշելքնին. կը վշտանան ներկայ տանջանքներնէն, վասն զի կը զգան անոնց բոլոր սաստկութիւնը. կը վշտանան քաշելու տանջանքներնէն ալ, վասն զի գիտեն որ ծայր ճոթ չունի, չիլմննայ պիտոր : Աս սոսկալի մտածմունքն է որ մեղաւորներուն վրայ կը ծանրացնէ միշտ յաւիտենականութիւնը, և ամմեն վայրկեան կը զգան ինչ որ յաւիտեան քաշեն պիտոր :

Հասկըցա՞ք սիրելիք, հասկըցա՞ք ինչ է գժոխք ըսածնիս, հասկըցա՞ք ինչ է գժոխքին տանջանքը. հասկըցա՞ք ո՛ւր կը լմննան աշխրրքիս ունայնութիւնները, կըրքերնիս գոհ ընելը, ուղածնուս ետեւէն ըլլալը, անկարգութիւն ընելը, խարդախութիւնը, գողութիւնը, աշխրաւ շահ պահանջելը, ամմեն տեսակ մեղքը. «Իմացարուք զայս ամենայն» : Ասոնց ետքը յաւիտենականութիւն է, տանջանք մը՝ որ չի լմննար : Ա՛յն, աս բաներն աղէկ մտածեն՝ որոնք որ ուրիշ բան չեն փնտռուեր, բայց հարստութիւն, զբօսանք, փառք պատիւ. որոնք որ չիմեռնելու պէս կապրին, ինչուան մտքերնին ալ չի գար ան. աղէկ մտածեն, թէ որ չեն ուղեր սա-

տանային ձեռքն իյնալ, ուսկից յաւիտեան խաղաւում չիկայ: “ Խմացարուք ամենեքին, որոց մոռացեալ իցէ զմօ. գուցէ երբէք յափշտակիցիք, և ոչ ոք իցէ որ փրկիցէ ”. (ՄՄ. խԹ. 22:) Բայց մաքով իմանալը միայն չի բաւեր, պէտք է 'ի գործ դնել իմացածնիս. այսինքն մտածել՝ որ աս տանջանքները մենք ալ պիտոր քաշենք, թէ որ քրիստոնէաբար չապրինք նէ: Ամմենէդ առաջ ես պէտք է ըսեմ. թէ որ քահանայի վարք չըլլայ վարքս. թէ որ իրաւցընէ ան պաշտօնէի մը պէս չապրիմ նէ, դժոխքն է իմ տեղս՝ յաւիտեան տանջուիմ պիտոր: Պէտք է ըսէ աս կամ ան խաթուհը. թէ որ աս ունայնասիրութիւններս չիձգեմ, աս նորեւոք անվայել հագուստներս, թաաքոնները՝ տեսնուելու՝ պարելու՝ վտանգաւոր տեղուանք երթալս, դժոխքն է իմ տեղս՝ յաւիտեան տանջուիմ պիտոր: Պէտք է ըսէ աս կամ ան պարօնը. թէ որ մեղքի վտանգներէն չիճեաւնամ, անպարկեշտութիւններս չիձգեմ, խելքս գլուխս չիժողվեմ նէ, դժոխքն է իմ տեղս՝ յաւիտեան տանջուիմ պիտոր: Ով որ ալ ուրիշի բանն անիրաւութեամբ կամ գողութեամբ առեր է, կամ ուրիշի վնաս հասուցեր է, կամ կտակով ձգուած ողորմութեան գործքերը չէ կատարեր, պէտք է ըսէ. թէ որ չիհատուցանեմ նէ, դժոխքն է իմ տեղս՝ յաւիտեան տանջուիմ պիտոր: Պէտք է ամեն մեղաւոր ալ՝ որ հոգին սատանային գիրկը տուած է, տարիներ առանց խոստովանանքի կեցեր է, պէտք է ըսէ. թէ որ ճամբաս չիփոխեմ, թէ որ մեղքերս չապաշխարեմ, թէ որ Աստուծոյ վախը ունեցող քրիստոնէի մը պէս չապրիմ նէ, յաւիտեանական տանջանքներուն մէջը պիտի իյնամ, դժոխքն է տեղս: Ո՛հ, թէ որ ասանկ մտածէինք, ու գատապարտեալներուն վրայ մտածական ընելու տեղը՝ մեր վրայ ընէինք, քանի որ բոլորովին անզգայ եղած չենք ու Փարաւոնի սրտին պէս մերն ալ քար չէ դարձած, անտարակոյս մեղքէն ետ կը կենայինք ու բարեգործութեանէ կը լլայինք, ու ամեն հնարք կընէինք դժոխք չերթալու, արքայութեան արժանի ըլլալու. վասն զի սուրբ գիրքը կըսէ որ իր ետքը մտածողը՝ այն չնորհքովն ամենին չի մեղանչեր. “ Յուշ լիցի քեզ վախճան քո, և յաւիտեան ոչ մեղիցես ”. (ՍԷ. է. 40:) Մտածենք ուրեմն, ալեկ

մտածենք, վասն զի մեր վրայ է բանը, մեր հոգւոյն վրայ է, կամ միշտ երջանիկ ըլլալու և կամ միշտ թըշուառ. « Խմացարուք ամենեքին, որոց մոռացեալ իցէ զնձ. գուցէ երբեք յափշտակիցիք, և ոչ ոք իցէ որ փրկիցէ »:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԶ.

Արքայաւթեան վրայ:

Սոսկալի ու խիստ սոսկալի են դժոխքին յաւիտեանական անշնանքները, որոնցմով նձ պատժէ պիտոր մեղաւորներուն իրեն գէմ ըրած անհուն անիրաւութիւնը, իրաւ խիստ սոսկալի են. բայց նոյնչափ ալ ուրախալի են արգարներուն վայելելու բարեքը՝ քիչ մը ատեն բարեգործութեան ետեւ ըլլալնուն համար: Մեղաւորներուն ծանր պատիժը տեսանք անցած կիրակի, որպէս զի գէշէն ետ կենանք. այսօր տեսնենք արգարներուն մեծ վարձքը, որպէս զի սիրտ առնենք ազէկ ըլլալու:

Ի՞նչ է ուրեմն ան մեծ վարձքը՝ որ նձ կուզէ տալ մեզի, թէ որ իրաւցընէ քրիստոնէի պէս ապրելու ըլլանք նէ: Այն, սիրելի որդիքս, ողորմելի մարդ մը ի՞նչ պէս կրնայ բացատրել ձեզի աս խելքէ մտքէ վեր բանը: Կրնայի ըսել ձեզի որ աշխրդբիս ամմեն զուարճութիւններն ու վայելքն արքայութեան վայելքներուն քովը ոչինչ մըն են, ձանձրալի ու սրտնեղուք բաներ են. կրնայի ըսել որ ան վարձքն որ նձ մեզի երկինքը պիտոր տայ, անանկ մեծ է՝ որ չենք կրնար երեւակայել. բայց երկինքը վայելելու յաւիտեանական երջանկութիւննիս՝ իրօք ի՞նչ ըլլալը բացատրել, անկարելի է և անկարելիէն ալ անդին: « Կարելի է արժանի ըլլալ ան գեղեցիկ երջանկութեանը, կրտէ նք Օգոստինոս, կարելի է բաղձալ անոր, բայց բացատրել անոր ի՞նչ ըլլալն իրօք՝ բոլորովին անկարելի է »: Թէ որ սուրբ գիրքն ալ կրտէ որ երկրիքին ուրախութիւնը բացատրուելու բան չէ, « Անճառ և փառաւորեալ խնդու-

Թեամբն , , (Կ Գ Ե Բ . Կ . 8 .) ուրեմն ո՞վ կրնայ բա-
ցատրել զանոնք : Անանկ է նէ առանց բան մը խօսելո՞ւ
լմընցնեմ այսօր , բան մը չիխօսլմ՝ արքայութե՛ վրայ՝
որ մեր վերջին վախճանն է , մեր յոյսն է , մեր ամմեն
մտածութեանը՝ խօսքերնուս ու գործքերնուս նպա-
տակն է : Չէ , չիխօսել չըլլար , խիտտ հարկաւոր է որ
ամմենքնիս անոր սիրովը վառուինք , ան ցանկալի յա-
ւիտենական երջանկութեանը , որպէս զի սիրտ առ-
նենք ու ամմեն ջանք ընենք հոն հասնելու : Անոր հա-
մար որչափ որ չեմ կրնար ալ բացատրել ինչպէս որ
պէտք է , գէթ կը ջանամ Կ Գ Ե Բ Ե Բ Ե Բ Ե Բ Ե Բ Ե Բ Ե Բ
լոյս մը տալ ձեզի կրցածիս չափ , չէ թէ Կ Գ Ե Բ Ե Բ Ե Բ Ե Բ
ու մէթաֆիզիկական ապացոյցներով՝ որ դժար է իմա-
նալը , ալ բնական պարզ ու յայտնի մեր տկար մտքին
ու քիչ հասկըցողութեանն յարմար պատճառներով
ու նմանութիւններով : Աս գիտաւորութեանս հասնե-
լու համար , ասանկ ըսեմ :

Մէկ մեծ աշխարհք մը կայ մեզմէ հեռու , բայց ի՞նչ
սիրուն աշխարհք , ի՞նչ ազուտ տէրութիւն : Հոն ամե-
նեին հիւընդութիւն մը չիկայ , մէկուն գլուխը չի ցա-
ւիր , ջերմ ըսած բանդ կամ ո՞ր և իցէ տկարութիւն հոն
անծանօթ է . մէկը չանօթենար , մէկը չի ծարուիր ,
ցուրտ ու տաք չիկայ . աղքատ մը չես տեսներ հոն ,
հոն տեղը խելճութիւն , թշնամութիւն , պատերազմ ,
ժանտախտ , սով , նեղութիւն , տարաձայնութիւն , ա-
տելութիւն , նախանձ , վախ , հոգ , ձանձրութիւն ,
կամ ո՞ր և իցէ նեղութիւն լսուած բան չէ : Ու չէ թէ
միայն չարիք մը չիկայ հոն , ալ նաև ամմեն տեսակ բա-
րիքներով լեցուն է . ամմենքն ողջ առողջ են հոգւով
ու մարմնով , ամմենքը հարուստ ու առատ , ամմենքը
խելացի ու գիտուն , ինչ գիտութիւն ու իմաստութիւն
որ կրնաս երևակայել նէ՝ գիտեն առանց կարգալու և
սորվելու : Հոն ամմենքը փառք պատիւ կը վայելեն ,
ամմենքը մէկմէկու հեա բարեկամ են , մէկըմէկ կը սի-
րեն , մէկմէկու հաճոյքը կուզեն ընել , ու մէկը մէկալին
բարիք մը ընելու ըլլայ նէ՝ ամմենքը կախորժին : Հոն
ամմեն բան ազուտ է , ամմեն բան սիրուն , ամմեն բան
ախորժելի , անանկ որ՝ սիրտդ կը յափշտակեն . ամմեն
լսածդ անուշ բաներ են , երգի նուագարաններու ձայն ,
երաժշտութիւն , տաղ , որ լսելով կըզմայլես . հոն ամ-

մեն գիէն անուշահոտութիւններ կը բուրեն, որ ըզէզդ կը պարարի. հոն համով համով ամմեն տեսակ աղնիկ կերակուրներ, ամմեն տեսակ անուշ ըմպելիք: Ալ ինչ ըսեմ. հոն ամմեն տեսակ զուարճութիւն կը գտնես, ամմեն մխիթարութիւն, սրտիդ ամմեն ուզածը, ու անանկ իրական ու զուտ երջանկութիւն մը՝ որ ամենեւին ձանձրութիւն կամ նեղութիւն չի բերեր աս աշխրբքիս երջանկութիւններուն պէս: Ուստի անտեղի բնակիչներն ամմեն ուզածնին ունին, բանի մը չեն բաղձար, վասն զի ամմեն բաղձանքնին լեցուած է. անոր համար երեսնին միշտ զուարթ, միշտ կուրախանան, միշտ մխիթարութեան մէջ են, միշտ գոհ, առանց վախնալու որ իրենց երջանկութիւնն յանկարծ կորսնցընեն, վստահ ու ապահով են միշտ վայելելու, միշտ գոհ ուրախ ու երջանիկ մնալու: Ինչ աղէկ աշխարհք, ինչ մեծ բախտ է ան տեղի բնակիչներուն բախտը. ո՛ր էր որ մենք ալ հոն ըլլայինք, ինչ երջանիկ կըլլայինք. գոնէ թէ որ գիտնայինք ինչպէս հոն կերթըցուի, չէր աժեր որ ամմեն ունեցածնիս թողունք, ու որչափ ալ դժ. ժուար ճամբայ ըլլար հոն հասնելու ճամբան՝ ամմեն նեղութիւն ու աշխատանք քաշէինք հոն հասնելու համար:

Բայց որն է ան սիրուն աշխարհքը, ան երջանիկ տէրութիւնը. գիտէք որն է, երկինքն է. յաւիտեանական արքայութիւնն է՝ որ ան մեզի համար պատրաստեր է. հոն հասնելու շիտակ ու ապահով ճամբան ան է, որ Քն տէրն մեր ցոլց մեզի, այսինքն խաչի մահացուցման ու նեղութիւն քաշելու ճամբան, որն որ ինքը նեղ ճամբայ անուանեց. «Անձուկ է դուռնն և նեղ ճանապարհն, որ տանի ՚ի կեանս» (Մատթ. Է. 14.) չէ թէ աշխրբքիս բռնած լայն ու ընդարձակ ճամբան: Աս է, սիրելի որդիքս, արքայութիւն ըսածնիս, ան արքայութիւնը՝ որուն համար ամմենքնիս ստեղծեր է ան: Կարճ խօսքով ձեզի ցոլցի որչափ որ մեր տկար միտքն արքայութեան վրայ որոշ բան մը կրնայ ըմբռնել. այսինքն արքայութիւնն է տեղ մը՝ ուր ամենեւին չորիք մը չիկայ, ու ամմեն տեսակ բարիք կայ. ուր զանազան տեսակներ, ու տեսնելով ու վայելելով զանա՝ ամմեն կերպ զուարճութիւն մխիթարութիւն երջանկութիւն կը վայելենք, անանկ որ՝ անկեց աւելին չենք կրնար

բաղձալ, ինչպէս կրսէ սուրբ Ագուինացին, որովհետեւ խիստ շատ աւելի է անկէջ որ կրնանք բաղձալ :

Ի՛նչ մեծ մխիթարութիւն կըլլայ անոր՝ որ իր քանի մը տարուան կեանքն աղէկ անցընելէն ետքը, նեղութիւն խաչ քաշելէն ետքը, կը լսէ որ անոր անցընելէն ետքը կը կանչէ ըսելով. “Ազնիւ, ծառայ բարի և հաւատարիմ, որովհետեւ ի սակաւուդ հաւատարիմ ես՝ ի վրայ բազմաց կացուցից զքեզ, մուտ յուրախութիւն տեառնք” : (Մատթ. 23 : 12) Ապրիւն, սիրելի ծառաս. որովհետեւ ատ քեզի յանձնած պղտի բանին մէջը հաւատարիմ եղար, մեծ բան կուզեմ տալ քեզի. եկուր քու տիրոջդ արքայութիւնը վայելէ : Ասանկ հրաւէրք մը լսելով՝ աս խեղճ աշխրբքէս կեղծ, ուրախ զուարթ լուսաւոր փառաւոր կերթայ արքայութեան փառքը վայելելու : Մէյմըն ալ կը տեսնես աշխրբքէս գէպ ի վերօգուտն մէջ հոգի մը, որ հիացած զարմացած չորս գին կը դիտէ երկրնքին մեծութիւնն ու ընդարձակութիւնը՝ աստղերուն մոլորակներուն լուսնին ու արեւուն աղւորութիւնը լուսաւորութիւնն ու մէկմէկէ զանազանութիւնը. “Տեսից զերկինս զգործս մատանց քոց, զլուսին և զաստեղս՝ զորս գու հաստատեցեր” : (Սալմ. 139 : 4) առաջ կերթայ գէպ ի վեր ինչուան երկինքը արքայութիւնը կը հասնի, այ քաղաքը : Հոն կը տեսնէ, ինչպէս յայանութեան գրքին մէջը ստորագրած (իմ) երկրնքէն ամմենէն բարձր տեղը քառակուսի քաղաք մը, անանկ ընդարձակ՝ որ մղոն չիկայ որ կարենայ չափել անոր երկայնութիւնն ու լայնութիւնը, անանկ գեղեցիկ ու լուսաւոր՝ որ ապակի մը չիկայ իր պարիսպներուն թափանցկութեանը հաւասար, տասուերկու դռներով՝ ամմեն մէկը մէյմէկ խոշոր ու անգին մէկմէկու նման մարգրիտներէ շինած. “Երկոտասան դռնք յերկոտասան մարգարտաց միաձև” : խիստ վարպետ փորուածքներով, խիստ մեծագործ շինուածքով : Աս բաները տեսնելով ան երջանիկ հոգին յափշտակուած ու զմայլած՝ կրսէ մէկէն. “Ոչ է սա, եթէ ոչ տունն այ և դուռն երկնից” : (Ծան. ին. 17) աս ան քաղաքը պիտոր ըլլայ՝ ուր որ ան կը բնակի, արքայութեան դուռը պիտոր ըլլայ. աս ան քաղաքը պիտոր ըլլայ, ուր որ արդարները փառք կը պատկուին ու կուրախանան. “Այս այն քաղաք է, պսակ փառաց ուրա

խութեան . (Ուէ՛ . Թ . 15 :) Աս բաներն ինքիրեն ըսելու առեկը , արքայութեան երջանիկ դռները կը բացուին , երկրներն բնակիչները կերևնան , հրեշտակները հրեշտակապետներն ու սուրբերն ընդ առաջ կուգան , անուշ երգերով ու նուագարաններով նոյն մխիթարական խօսքն ամենքն ալ կը կրկնեն . “ Մուտ յուրախութիւն տեսաւ . քո ” . Եկուր լայնքն ընտրուած արդար հոգի , եկուր քու քաջածներդ , քու արցունքդ , քու նեղութիւններդ , բոլորն ալ լմնեցաւ , ասկէց ետքը յաւիտենական երջանկութիւն պիտոր վայելես ” . քու տիրողդ քու Աստուծոյդ հետը . “ Մուտ յուրախութիւն տեսաւ . քո ” : Փառք պատիւ կուգես , հարստութիւն , մեծութիւն կուգես . ամենն ալ պատրաստ է քեզի համար , ու որչափ վայելես զանոնք նէ՛ տնչափ աւելի ամօրժելի կըլան քեզի , ու կը մխիթարեն զքեզ : Գեղեցկութիւն կը փնտրուես , սիրելու բան կուգես . հոս ամեն բան սիրտդ կը յափշտակէ , ամեն բան կը զմայլեցնէ զքեզ : Ո՛հ , ո՛վ կրնայ երեւակայել ինչ ցնծութիւն , ինչ մխիթարութիւն ինչ ուրախութիւն կըզգայ ան երջանիկ հոգին :

Քիչ մը հասկընալու համար , երեւակայենք կոյր ծնած մարդ մը : Կը մեծնայ , միտքը կը բացուի , կը լսէ որ երկինք կայ , երկիր կայ , ծով ջուր կայ , արեւ լուսին աստղեր կան , ծառեր բոյսեր ծաղկոյններ պտուղներ կան , տեսակ տեսակ դոյներ և ուրիշ տնչափ բաներ կան աշխրջիւ վրայ . բայց որովհետեւ չէ տեսած ամենեւին ան բաները՝ որոնց վրայ ուրիշները կը խօսին իրեն , չի կրնար երեւակայել ինչպէս բաներ ըլլալին : Հիմայ դնենք որ աս մարդս օր մը առաւօտանց բարձր լեռան մը վրայ գտնուելով՝ արեւուն առջի ճառագայթներն աչուրներուն լոյս տան , ու սկսի տեսնել ամեն բան . ո՛հ , տէր ի՛ծ , ի՛նչ կըլլայ խեղճ կոյրը երբոր յանկարծ կը տեսնէ աշխրջիւ մեծութիւնը , երկրներն գեղեցկութիւն ու ընդարձակութիւն , արեւուն ու լուսնին սլայծառութիւն , գետերը , ջրերը , ծովը , դաշտերը , ծաղկոյնները , ծառերը , պտուղները , տեսակ տեսակ կենդանիները , և ուրիշ տնչափ չիտեսած բաները . ի՛նչ զարմացում , ի՛նչ հիացում կունենայ խեղճ մարդը , ի՛նչպէս կը յափշտակուի սիրտը , ի՛նչպէս կըզմայլի : Ուրեմն աս ան աշխարհքն է , կրտսէ , աս ան երկինքն է , աս ան երկրն

է, աս ան արեւն ու լուսինն է, աս ան ամմեն բաներն է՝ որ ինծի կրօնին ուրիշները չառ անգամ. ո՛հ, որչափ տարբեր են եղեր իմ երեակայածէս, ո՛հ որչափ աւելի աղուոր, որչափ աւելի զարմանալի ու հիանալի են եղեր. որչափ տարբեր է եղեր լսելը՝ իրօք տեսնելէն : Հիմայ դնենք որ ան խեղճ կուրին աշուրները բացուելու ա-տենը՝ անկաճներն ալ լսելին որչափ որ աշխրբիս վրայ անուշ նուագարաններ երգեր ու երաժշտութիւններ կան, քիթն ալ զգար որչափ որ անուշ հոտեր կան, բերանն ալ ամմեն համով կերակուրներուն ու ալմիւրմալեղքներուն համն առնէր, միտքն ալ ամմեն բանի գիտութիւն ու տեղեկութիւն ստանար, անանկ որ բո-լոր մարմինն ամմեն տեսակ ախորժ ու զուարճութիւն մէկէն զգար. ի՞նչ կըլլար ան մարդը, իրմէն դուրս կե-լէր, զմայլած ու յափշտակուած կը մնար :

Ասիկայ շուք մըն է արդարներուն երկինքն ունեցած զմայլմունքին : Աշխրբիս վրայ կուրի պէս են . կը լսելին որ արքայութիւն կայ, երկրնքին փառքը կայ, յա-ւիտենական երջանկութիւն կայ, կը հաւատան հաստա-տուն հաւատքով, կը յուսան բաղձանքով, բայց չիկը-նալով ոչ տեսնել և ոչ վայելել ան բաները, չեն կըր-նար ալ իմանալ ինչպէս բաներ են : Բայց երբոր ար-քայութիւն կերթան, ի՞նչ գիմացը կը հասնին, կը տես-նեն ան յաւիտենական արեւն որ զիրենք կը լուսաւորէ, և իրենց տեսնել կուտայ երկրնքին ամմեն բաներն ինչ-պէս որ իրօք են, ո՛հ ան ատենը կը բացուի աշուրնին, ան ատենը կը տեսնեն ու կիմանան ինչ մեծ վարձք պա-հեր է եղեր ի՞նչ իր ծառաներուն, ան ատենը կը յա-փրշտակուին ու կըզմայլին ան ամմեն հիանալի ու ա-ղուոր բաներէն՝ որ կը տեսնեն ու կը վայելեն, ան ատե-նը կիմանան ինչ մեծ տարբերութիւն կայ եղեր երկրն-քին բաները լսելուն ու տեսնելուն մէջը . ան ատենը կընկզմին ուրախութեան ցիծութեան ախորժանաց ու երջանկութեան ծովի մը մէջ, որուն շուքը չէին կրնար երեակայել ու բաղձալ. “Արքեպցին նոքա ի պարար-տութենէ տան քո, և զուղիս փափկութեան քո տա-ցես ըմպել նոցա” (Սղ. ԼԷ. 9.) ան ատենը սրտեր-նին իրաւցընէ կը յագենայ կը կշտանայ ու դո՛հ կըլ-լայ. “Յագեցայց յերեւել փռաց քոց” (Սղ. ԺԷ. 15.) Աս է արքայութիւն համնող հոգիի մը վիճակը :

Բայց մենք, սիրելի որդիքս, հասնինք պիտոր արքայութեան, վայելէնք պիտոր ան գեղեցիկ փառքը, ան մեծ երջանկութիւնը: Աւրբերնիս նայինք ի՛նչպէս է, նայինք ի՛նչ ճամբայ բռնէր ենք, անկէց կիմանանք հասնինք պիտոր թէ չէ: Թէ որ Քսի տուած խրատներուն, աւետարանին կանոններուն կը հետեւինք, թէ որ նեղ ճամբան է բռնածնիս՝ որ երկինքը կը հասնէ, ապահով մենք ալ հոն կը հասնինք. իսկ թէ որ աշխրդբիս տուած կանոններուն կը հետեւինք, նորելուք ունայնաւ սիրութիւններու, թէ որ աշխարհաւէրներուն լայն ճամբան է բռնածնիս՝ որ դէպ ի կորուստ կը տանի, տարակոյտ չիկայ որ չենք հասնիր արքայութիւն: Ծառը որ գին ծաած է նէ՝ ան կողմը կիյնայ, կըսէ առաւ կը. մէնք ալ թէ որ աղէկին կողմը ծաած ենք նէ՝ աղէկին մէջը կիյնանք, թէ որ գէշին կողմը՝ գէշին մէջը կիյնանք, ու յաւիտենական գէշին: Թէ որ կարենայինք տեսնել երանեալ հոգի մը արքայութեան մէջ, կըսէ նրն Բեռնարդոս, անանկ գեղեցիկ՝ անանկ պայծառ՝ անանկ հրաշալի բան է որ, ի՞նչ տակէց աղուոր՝ ասկէց սիրելի չի կրնար ըլլալ կըսէինք: Ուրեմն թէ որ երանեալ հոգի մը միայն տեսնելը մեզի աս հիացումը կը բերէ, հապա ի՛նչ հիացում պիտի ունենանք արքայութեան մէջ տեսնելով չէ թէ հոգի մը միայն՝ այլ ան, թիւ երանեալ հոգիներ, չէ թէ միայն տեսնելով՝ այլ անոնց քաղցր ընկերութիւնը վայելելով, ու իրենց հետ կենակից ըլլալով: Ո՛հ, ի՛նչ մխիթարութիւն, ի՛նչ ախորժ, ի՛նչ ուրախութիւն պիտոր ունենան հայր մը ու մայր մը իրենց զաւկըներուն ան վիճակին մէջը, քոյր ու եղբայր, ազգական ազգականի հետ, բարեկամ բարեկամի, ծխատէր իր հոգևոր զաւկըներու հետ. ի՛նչ ցնծութիւն, ի՛նչ ուրախութիւն, չէ թէ մինակ այնչափ երանեալ հոգիներուն գեղեցկութիւնը տեսնել՝ այլ նաև սուրբ իմածինը՝ երկնից թագուհին, Յսի գեղեցկութիւնը, ի՞նչ գէշեր: Թէ որ առաքեալները Թաբոր լեռան վրայ Քսի փառացը մէկ պզտիկ լոյսը տեսնելով՝ անանկ զմայլեցան, ի՛նչ պիտոր ըլլայ հապա երբոր արժանի ըլլանք բոլոր իր գեղեցկութիւնը տեսնել, ի՞նչ փառքը տեսնել, ու մեր հոգին ալ իրեն նման. «Նման նմա լինելոց եմք, զի տեսանելոց եմք զնա որպէս և էն» (Թ 3. 2.) ու ի՞նչ տեսնելով ամմեն գե.

ղեցիկ՝ ամմեն սիրելի ու ամմեն ախորժեկի բան տեսնել. Ի՞նչ տեսնելով՝ ամմեն բան գիտնալ, ամմեն բան ճանչնալ, ինչուան խորունկ գաղտնիքները. Ի՞նչ տեսնելով՝ նաև վայելել զինքը, ու վայելելով զինքը՝ վայելել ամմեն հարստութիւն, ամմեն մեծութիւն, ամմեն զուարճութիւն, ամմեն ախորժ, ամմեն մխիթարութիւն, ամմեն երջանկութիւն՝ առանց ծայր ճոթ չափ ու սահման ունենալու: Ան ի՞նչ ցնծութիւն, ան ի՞նչ զմայլմունք պիտոր ըլլայ արքայութեան մէջ: Թէ որ աշխրբքիս մէջն ալ որ մեզի համար բանտ մըն է և աքսորանքի տեղ՝ Ի՞նչ այնչափ աղուոր սիրելի ու ախորժեկի բաներ թողուցեր է, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, ինչուան մեր սիրալ կը յափշտակեն, հասպա ի՞նչ պատրաստած պիտոր ըլլայ արքայութեան մէջ՝ որ մեր հայրենիքն է, ուր որ զմեզ վարձատրէ ու մխիթարէ պիտոր: Ինծի հանդիպած է, ձեզի ալ անաարակոյս հանդիպած կըլլայ, գիշեր ատեն անուշ ձայներով ու նուագարաններով երաժշտութիւն մը լսել. ան գիշերուան լռութեան ատենը մարդուս սրտին ի՞նչ անմեղ ախորժ մը կուգայ, անանկ քաղցրութիւն մը կըզգանք՝ որ սրտերնիս կըզմայլի ու կը գորովի, անանկ չէ: Հասպա ի՞նչ պիտոր ըլլայ արքայութեան մէջ երբոր ան հրեշտակային ձայները, ան երանեալ հոգիներուն անուշ եղանակները լսենք նէ: Ասանկ պէտք էր որ մտածէինք միշտ, որ և իցէ ախորժ մը զգալու ատեննիս աշխրբքիս բաներէն, այսինքն թէ որ աքսորանքնուս մէջն Ի՞նչ այնչափ ախորժեկի բաներ տուեր է մեզի, հասպա հայրենիքնիս հասնինք նէ ի՞նչ պիտոր ընէ:

Անանկ է նէ արքայութեան մէջ ամմեն տեսակ բարիք պիտոր վայելենք՝ առանց պզտի նեղութեան մը, ամմեն տեսակ զուարճութիւն, ամմեն մխիթարութիւն, ամմեն երջանկութիւն, որչափ որ բաղձալ ու երևակայել կրնանք նէ՝ անկէց աւելի: Քանի որ աշխրբքիս վրայ ենք, որչափ ալ հարստութիւն փառք պատիւ զուարճութիւններ ունենանք, չենք կրնար կատարեալ երջանիկ ու գոհ ըլլալ, միշտ նեղութիւն մը վիշտ մը կուենենանք, միշտ բաղձալու բան մը գեռ կը մնայ մեզի, սրտերնիս գեռ հանգիստ չէ: Բայց արքայութեան մէջ, ո՛հ, ան ատենն է կատարեալ երջանկութիւնը, բոլորովին գոհ ըլլալը. վասն զի հոն սրտերնիս կուշտ պի-

ալ ըլլայ, բաղձալու բան չիմայ պիտոր մեզի. “Յա-
գեցայց յերևել փառաց քոյ” :

Աս է՝ ինչ որ արքայութեան վրայ կրնանք ըսել նէ,
բայց ըսածնիս հասկընալ՝ բացատրել ինչ որ արդար-
ներն արքայութեան մէջ կը վայելեն՝ անկարելի է, կը-
սէ նորէն սուրբ Օգոստինոս, բոլորովին անկարելի է.
կրնանք արժանի ըլլալ անոր, կրնանք բաղձալ, բայց
հիմակուց հասկընալ ու բացատրել ինչ որ է՝ կարելի
բան չէ. միայն անոնք կը հասկընան՝ որոնք որ հիմայ
երկինքը կը վայելեն. իսկ մենք անոր սիրովը վառուելու
համար՝ որպէս զի ետեւէն իշխանք հոն հասնելու, ու
րիշ բան չենք կրնար ընել՝ բայց երեւակայել ամենէն
փառաւոր, ամենէն սիրելի բանը: Անցած կիրակի տե-
սանք որչափ սոսկալի ու սաստիկ են դժոխքին պատիժ-
ները. բայց ինչպէս սուրբ Օգոստինոս կըսէ, արքայու-
թեան զուարճութիւններն անանկ են որ եթէ կաթիլ
մը անոնց քաղցրութենէն դժոխքը կաթէր նէ՝ հերիք
էր մեղաւորներուն ամենն տանջանքն անուշցընելու և
զբօսանքի փոխելու: Գնա հիմայ երեւակայել թէ որ
կրնաս՝ ինչ պիտոր ըլլայ արքայութեան վայելքը: Եր-
բոր կարգէ դուրս բան մը բացատրելու համար մէկը
կըսէ. “Ախ, թէ որ տեսնէիր, թէ որ լսէիր, թէ որ
հոն գտնուած ըլլայիր, պատմելու բան չէ, չի բացա-
տրուիր”, լսողներն երեւակայութենէ վեր զարմանալի
բան մը կենթադրեն. մենք ալ արքայութեան փառքն
ասանկ ենթադրենք պիտոր՝ Պօղոս առաքեալին խօսե-
լու կերպէն: Երբոր ինքն երրորդ երկինքն յափշտա-
կուեցաւ, ու այդ պահիքը տեսաւ, իջնալէն ետքը կու-
ղէր տեսածը պատմել, բացատրել կուղէր տեսած ու
լսած հրաշալի բաները, բայց չէր կրնար, վասն զի ոչ
բառ և ոչ բացատրութիւն կը գտնէր ան բաները հաս-
կըցընելու. ուստի ապշած հիացած իրմէ դուրս ելած,
աս միայն կըսէր. Ախ թէ որ տեսնէիք, ախ թէ որ
լսէիք, ախ թէ որ գիտնայիք ինչ ըսել է արքայութե-
վայելքը. ոչ տեսնող եղած է, ոչ լսող, և ոչ մարդուս
միտքը կրնայ հասկընալ ինչ աղուոր բաներ պատրաստեր
է ամբ արքայութեան մէջ որոնց որ աշխրբիս վրայ ի-
րեն կը ծառայեն. “Զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ
լուաւ, և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զոր պատրաս-
տեաց ամբ սիրելեաց իւրոց” (2 Կօրն. Թ. 9.) Անոր

Համար այնչափ կը բաղձար որ հոգին չուտով ելլէ մար-
մինէն, ու թու չի մէկէն ձոյ հետն ըլլայ արքայութեան
մէջ. “ Զցանկալն ելանէլ և ընդ Քնի լինել առաւել
լաւ համարիմ ”. (Փիւլիւ. Թ. 23:) Անոր համար քերն
այնչափ կը բաղձային արքայութիւն երթալու, միշտ ա-
նոր հառաչանք կրնէին, անոր համար այնչափ կաշխա-
տէին արդիւնք վաստակելու և անոր արժանի ըլլալու :
Ուստի շատ սուրբեր, երբոր աղօթքի ատեն արքայու-
թեան փառքին մէկ պղտի լոյսն որ կը ցցընէր իրենց ձած
կը յափշտակուէին անոր սիրովը, ու սրտերնին անանկ
կը վառուէր՝ որ մարմնով ալ օգուէն մէջը կը վերանային :
Մանաւանդ սուրբն Փեղքս արքայութե անուէնը միայն
կը լսէր նէ՝ իրմէն դուրս կելլէր, ու մարմինը դետնէն
կը վերանար. այնչափ էր իր բաղձանքն արքայութիւն
երթալու :

Բայց արքայութեան ամմենէն աղէկ բանն ան է որ,
արդարներն աս ամմեն բարիքը կը վայելեն առանց վախ-
նալու որ կորսնցընեն, ապահով ըլլալով որ միշտ եր-
ջանիկ ու դոհ պիտի մնան : Աշխրբիս վրայ բարիք մը
վայելէլու ատեն՝ թէ որ վախ կայ կորսնցընելու նէ,
աս կասկածը միայն սրտերնիս անհանգիստ կընէ ու չի
թողուր որ աղէկ վայելէնք : Բայց արդարներուն ա-
սանկ չըլլար երկինքը, ամմեն տեսակ բարիք կը վայե-
լեն, ու ապահով են որ պիտի չի կորսնցընեն, միշտ
վայելեն պիտոր՝ միշտ նոյն ախորժի ու զուարճութիւ-
նը զգալով : Աս ապահովութիւնն է՝ որ իրենց երջան-
կութիւնը կատարեալ կընէ, ինչպէս մեղաւորներուն
գիտնալն որ միշտ նոյն պատիժները կրեն պիտոր՝ յու-
սահատելի կընէ իրենց վիճակը, ու անհամեմատ կեր-
պով աւելի կը սաստկացընէ իրենց տանջանքը : Ուրեմն
երանի անոնց՝ որ արքայութիւնն են. “ Երանի ամե-
նեցուն՝ որ բնակեալ են ի տան տեառն ”. (Սճ. 37.
5:) Մեղի ալ երանի, թէ որ ջանանք հոն հասնելու :

Իրաւ, թէ որ արքայութիւնն այսչափ մեծ բան է՝
պէտք չէր որ ամմեն ջանք ամմեն աշխատանք ընէինք ա-
նոր արժանի ըլլալու համար : Պէտք չէր որ ուրիշ ամ-
մեն բան թողուինք, ուրիշ բան չիմտածէինք, միայն
արքայութեան փառացն ու ան յաւիտենական երջան-
կութեանը հասնելու ետեւ ըլլայինք. մանաւանդ որ
անիկայ վաստակելով՝ դժոխքին յաւիտենական տան-

Ջանքէն կը խալըտինք : Բայց եկուր նայէ որ ասիկայ ամմենէն էտքի մտածած բաներնիս է . շատերը կը ջանան մենծնալ, հարոտանալ, տներնին զարդարել, հագուել կապուել, նորեկուք սովորութիւններու հետելլ . կը ջանան գրօտանքի ու վտանգաւոր զուարճութիւններու ետէն ըլլալ, վայելէլ որչափ որ կրնան նէ . կը ջանան շահաւոր պաշտօններու համիլլ, հանգիստ կեանք անցընելլ, երևելի ըլլալ . կարճ խօսքով, աշխրբքիս ունայնութիւններուն կը նուիրեն իրենց ամմեն մտածմունքն ու ամմեն հոգը . իսկ հոգինին փրկելու հոգը՝ արքայութիւն երթալու ջանքը էտքի մտածութիւննին է, կրնամալ ըսել որ ամենևին չեն մտածեր : Ոգորմելլ ենք, ըրածնիս չենք գիտեր, խաբուած ենք, կարծես որ միշտ աշխրբքիս վրայ պիտոր մնանք : Չէ, չէ, հոս չէ մեր տեղը, անցուոր ենք, քիչ ատենի համար հոս կեցած ենք . “Ոչ եթէ ունիմք քաղաք՝ որ ատենն մնալոց իցէ, այլ զհանգերձեալսն խնդրեմք” (Եբ. Ժ. 14) : Կարճ է կեանքերնիս, շուտով կը լմննայ, ու չիկարծած ատեննիս պէտք կը լլայ որ մեր յաւիտենական տունն երթանք . “Գնաց մարգ ՚ի տուն իւր յաւիտենից” (Ժ. Ժ. 5) : Ուրեմն ինչո՞ւ այսչափ կաշխատինք աշխրբքիս համար, իր ունայնութիւններուն համար, որ քիչ մը ատենէն պիտոր թողունք . ինչո՞ւ չենք մտածեր, ետէն չենք ըլլար, աղէկ տեղ մը պատրաստելու մեզի համար անգին, ուր որ միշտ պիտոր մնանք . ինչո՞ւ չենք ջանար արքայութեան փառքը մեծութիւնն ու վայելքն ստանալ, որ միշտ կը տէն, ամենևին չի լմննար . ինչո՞ւ չենք զգուշանար անիծած մեղքէն՝ որ զմեզ արքայութենէն կը զրկէ, ու դժոխք կը տանի : Կարելի բան է, կըսէ ապշելով Իսիդորոս նր վարդապետը, որ աշխրբքիս ունայնութիւններուն համար, քիչ մը ստրկի, քիչ մը զուարճութեան, քիչ մը ատելութեան, քիչ մը վրէժխնդրութեան, զգայութիւննիս քիչ մը գոհ ընելու համար, որ քիչ կը տէն, շուտով կանցնին, ու ոչ երբէք սրտերնիս հանգիստ կը թողուն, ուղեւանք կորսնցընել արքայութեան յաւիտենական հարստութիւնն ու ամմեն անսակ զուարճութիւնը :

Ուրեմն, սիրելի որդիքս, թէ որ չենք ուզեր անանկ խաբուիլ՝ որ մէյնի ալ ճարը չըլլայ, աչուրնիս բանանք

քանի որ առե՛ն ունի՛նք : Ամեն բանէն առաջ հոգիինս փրկելը մտած ենք , արքայութիւնը փնտրուենք , ինչպէս Քն տէրն մեր կը հրամայէ . “ խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն ւնայ , , (ՄԲԼ . Գ . 33 .) վասն զի թէ որ հոգիինս կորսնցընենք , արքայութիւնը կորսնցընենք , ուրիշ ամենն բան անօգուտ է : Աս է ամենէն հարկաւորը ներշնչինս , աս է մի միայն գործքերնինս . ուրեմն պէտք չէ որ այնչափ ջանք ընենք աշխրբիս բաներուն , երկրնքի բաներուն ետեւ ըլլանք՝ որ յաւիտենական են . “ Զվերինն խնդրեցէք . . . մի զայս որ յերկրի ատէ է , , (ԿԻԼ . Գ . 1 :) Պողոս առաքեալին աս մեծ խրատը պահելու համար , խնդրենք ւնայմէ որ իր շնորհքովը կարենանք անանկ վայելել աշխրբիս բաներն որ յաւիտենական բաները չիկորսնցընենք :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԷ .

Աղօթքն Ինչ է , որչա՞ Կարկառոր բան է , որչա՞ աս
դիւրին է :

Սէկ մեծ պակսութիւն մը տիրած է քրիստոնէից շատին վրայ , անանկ պակսութիւն մը՝ որուն պատճառաւ շատերը վարքերնին չեն կրնար շիտե՛լ , կամ շիտկեն ալ նէ՛ չեն կրնար յարատե՛լ . ու ասանկով արքայութենէ կը զրկուին , ու յաւիտենական դատապարտութեան մէջ կիյնան : Գիտէ՞ք ո՛րն է աս պակսութիւնը , սիրելի որդիքս . աղօթք ընելու զանցառութիւնն է . շատերն աղօթք չեն ընել , շատերն ալ ըրած աղօթքնին աղէկ չեն ընել , չեն խնդրեր ւնայմէ ինչ շնորհք ու օգնութիւն որ հարկաւոր է քրիստոնէաբար տարելու ու փրկութեան հասնելու : Աճօթ բան . սք հաւատքը մեզի կը սորվեցընէ որ անգիի աշխարհքն արքայութիւն ու յաւիտենական երջանկութիւն մը կայ , և անոր հասնելու համար՝ մենք տկար խեղճ ու ողորմելի ըլլալով՝ կարօտ ենք ւնայ օգնականութեանն ու շնորհացը . “ Առանց իմ ոչ ինչ կարէք առնել , , (ՅԿ . ԺԷ . 5 :) “ Ոչ որ կարէ գալ աս իս , եթէ ոչ հայրն՝

որ զիս առաքեաց՝ ձգեսցէ զնա , , (Յու. Է. 44 .) այսու ամենայնիւ աղօթք չենք ընել , չենք խնդրեր անմէջնորհք ու օգնութիւն՝ այնչափ մեծ կարօտութիւն ունենալով անոնց :

Աս մեծ ու հոգիներնուս ասանկ վնասակար պակասութեանը ճար ընելու համար՝ մտածեցի խել մը կիրակի աղօթքի վրայ խօսիլ . ու անանկ օգտակար ու հարկաւոր բաներ են ըսելիքներս որ՝ կը բաղձայի ամենեքէ ալ լսելիք , կը բաղձայի որ բոլոր իմ որդիքս ամեն անգամ գային մօրիկ ընելու : Խօսքերուս կարգ մը դնելու համար , կը ցընեմ ձեզի այսօր նախ՝ թէ որչափ հարկաւոր է ամենուս աղօթք ընելը՝ թէ որ քրիստոնէաբար ապրիլ ու փրկութեան հասնիլ կուզենիք նէ . ետքը պատասխան կուտամ ան սովորական պատճառանքներուն , որ աղօթք չընողները կը բերեն :

Աղօթք բառն ընդհանրապէս կը նշանակէ մօքերնիս անյատանել . բայց մասնաւորապէս ըսել է՝ անյատանելի նաւոր խնդիրք մը ընել . ասանկ կը սահմանեն աղօթքը սուրբ Ագուինացին ու նր Յոհան դամասկացին . “ Խընդրուած պատշաճից առ ՚ի յայ , , : Երկու կերպ աղօթք կը լայ , մտաւոր ու ձայնաւոր : Մտաւորն է՝ երբոր մէկը մօքէն ու սրտէն միայն աղօթք կընէ , առանց բերնէն խօսք հանելու . իսկ ձայնաւորն է՝ երբոր սրտին հետ լեզուն ալ կը միաբանի : Ուրիշ կերպով ալ կը զանազանուի աղօթքը՝ հրապարակական ու առանձին . հրապարակականն է՝ երբոր քահանան եկեղեցւոյ կողմանէ կընէ , ինչպէս Ժամերգութիւնն ու սուրբ պատարագը . վասն զի աս սուրբ պաշտամունքներուն մէջը քահանայք միշտ ամենուն կողմանէ , այսինքն հաւատացելոց բազմութեանը կամ եկեղեցւոյ կողմանէ զեմ կաղաչեն : Իսկ առանձնական աղօթքն է՝ երբոր մէկն առանձին կամ ուրիշներուն հետ աղօթք կընէ : Ասոնք առաջ գիտնալէդ ետքը , հիմայ մօրիկ ըրէք :

Այնչափ հարկաւոր է ամենուս աղօթքի հետ ըլլալն որ՝ ամ մեր յաւիտենական փրկութեան մեծ հոգունենալով սուրբ գրքին մէջն ամեն տեղ չէ թէ միայն խրատ կուտայ մեզի , այլ որոշ կերպով կը հրամայ աղօթք ընել , խնդրել իրմէն ինչ որ մեզի՝ մանաւանդ մեր հոգւոյն հարկաւոր է , ու միշտ արթուն կենալ վրանիս . “ Սկեցէք և կացէք յաղօթս , , կըսէ Քրի . (Մի. :

ժգ. 33.) ուրիշ տեղ ալ կը կրկնէ. “Արթուն կացէք
այսուհետեւ, յամենայն ժամ աղօթս արարէք” (Ղ. 36.) ուրիշ տեղ ալ նորէն կրսէ. “Արթուն կա-
ցէք, և աղօթս արարէք, զի մի անկանիցիք ի փորձու-
թիւն” (Մ. 1. ի՞նչ. 40.) Նոյն բանն ուրիշ տեղուանք
ալ ըսելէն չի դադարիր. “Խնդրեցէք և տացի ձեզ. հայ-
ցեցէք և գտջիք. բազմեցէք և բացցի ձեզ” (Մ. 1. 7.) այսինքն Արթուն կեցէք, ու աղօթք ըրէք. ամ-
մեն տան աղօթք ըրէք. թէ որ փորձութեան մէջ իյ-
նալ չէք ուզեր նէ, աղօթք ընելէն մի դադարիք. խընդ-
րեցէք որ առնուք, ուզեցէք որ գանէք, դուռը զար-
կէք որ բանան ձեզի:

Քն տէրն մեր մեզի ստանկ հրամանէն ի զատ, իր
օրինակն ալ թողուց մեզի բոլոր կենացը մէջ աղօթքի
եռակ ըլլալով, ինչուան երբեմն գիշերներն ալ աղօթ-
քով անցընելով. “Եւ հանէր զգիշերն ի գլուխ յա-
ղօթսն իւր” (Ղ. 1. 12.) Մանուանդ Գեթսեմա-
նի պարտեղի մէջը՝ մեռնելէն քիչ մը առաջ իրեք ան-
գամ աղօթք ընելով. “Եկաց յաղօթս երրորդ ան-
գամ” (Մ. 1. ի՞նչ. 44.) ու հոգեվարքութեան սա-
տիճան հասած՝ ալ աւելի աղօթք ընելով. “Եւ էր ի
տագնապի, և մտադիւրութեամբ ևս կայր յաղօթս” (Ղ. 1. ի՞նչ. 43.) Ուրեմն, կրսէ սուրբ Ամբրոսիոս, ճի-
շտի աւելի պէտք է որ մենք մեր յաւիտեանական փր-
կութեանը համար աղօթք ընենք, գիտնալով որ Քն
այնչափ մեզի համար աղօթք ըրաւ:

Իսկ սուրբ առաքեալները չէ թէ միայն մեկտեղ ու-
շարունակ աղօթք կրնէին, “Ինն հանապազորդեալ
միաբան յաղօթս” (Գ. 1. 14.) այլ նաև թուղթ
մը չէին գրեր, քարոզ մը չէին տար, խօսք մը չէին խօ-
սեր իրենց ատենի հաւատացեալներուն՝ առանց խրա-
տելու զերէնք կրկին և կրկին որ աղօթք ընեն, ամմեն
տեղ, ամմեն տան, ամմեն կարօտութեան մէջ աղօթ-
քի եռակ ըլլան, աղօթք ընելէն չիդադրին. “Անդա-
գար աղօթս արարէք . . . աղօթից ստէպ կացէք . . .
ամենայն աղօթիւք” (Ինդրուածովք աղօթս առնել յա-
մենայն ժամանակի, (Մ. 1. 17: Կ. 1. 2: Ե. 1. 18:)) Ու կը խրատէին որ չէ թէ միայն ամմեն
մարդ իրեն համար աղօթք ընէ, այլ նաև ուրիշներուն
համար՝ ինչպէս եղբայրսիրութիւն կը պահանջէ, ողջ-

րուն ու մեռածներուն համար, մանաւանդ թագաւորներուն իշխաններուն ու մեծաւորներուն համար, որպէս զի ձծ անոնց լոյս տայ և ամմենուն շնորհք. “Եւ արդ աղաչեմ նախ քան զամենայն առնել աղօթս վասն ամենայն մարդկան, մանաւանդ վասն թագաւորաց և ամենայն իշխանաց”, (մ ՏԻՃ. Բ. 1:)

Անոր համար ան ատենի քրիստոնեաները գիտնալով որ առանց աղօթքի կարելի չէ քրիստոնեաբար ապրիլ ու փրկութեան հասնիլ, կեանքերնին աղօթքով կանցնէին, մտքերնին միշտ ինչ և երկնաւոր բաներու հետ էր, ինչպէս կը տեսնենք թէ գործք առաքելոցին և թէ եկեղեցական պատմութեան մէջ: Կայեցէք սիրելի որդիքս, ինչ տարբերութիւն կար ան ատենին ու հիմաւորան քրիստոնեաներուն մէջ, պէտք է խիստ ամնչնանք աս բանիս վրայ: Եւ որովհետեւ Քմ տէրն մեր սորվեցուցած էր իրենց՝ որ մէկտեղ ըրած աղօթքնին աւելի ընդունելի կըլլար ինչ, անոր համար հասարակօրէն միաբան աղօթք կրնէին, քահանայ ու աշխարհական, հովիւն ու ժողովուրդը մէկտեղ ժողովրած. ու ասանկ մէկմէկու՝ մանաւանդ մենծերու բարի օրինակով՝ ամմենքը կը յորդորուէին ջերմեռանդութեամբ աղօթքի հետ ըլլալ: Օրը շատ անգամ մէկտեղ կը ժողվէին, առաւուանց կանուխ արեւը ելլէլէն առաջ, ետքը արեւն ելլելու ատենը, ետքը ժամն իրեքին, վեցին, իննին, ետքը իրիկուան, ետքը պառկելէն առաջ, անանկ որ՝ իրեք ժամը հեղ մը աղօթք կրնէին՝ Գաւիթ մարգարէին ըսածին պէս. “Եւ թն անգամ յաւուր օրհնեցից զքեզ”, (ՃԺԸ. 164:)

Ու չէ թէ միայն ցորեկը, այլ նաեւ գիշերները կելլէին աղօթք ընելու ինչպէս նոյն մարգարէն կըսէ. “Ի մէջ գիշերի յառնէի խոտովան լինել առ քեզ”, (ՃԺԸ. 62:)

Ասանկով սուրբ առաքելոց ու Քմի տեսան մերոյ օրինակին կը հետեւին, որ գիշերներն ամբողջ աղօթքով կանցընէր: Իսկ որոնք որ չէին կրնար երթալ միաբան աղօթքի նէ, առանձին կաղօթէին՝ ջանալով որ ուրիշներուն միաբան աղօթք ըրած ատենն ընեն իրենք ալ: Ասկէց ՚ի զատ՝ ան ատենի քրիստոնեաները բան մը չէին ընէր առանց աղօթքի, ամմեն գործք աղօթքով կըսկսէին աղօթքով կը ընդհատէին: Բանի գործքն՝ սկիսող երթային, առաջ աղօթք կրնէին. սեղանի սկիսող նստէին, աղօթք

կրնէին . ճամբայ պիտոր ելլէին , աղօթք կրնէին . աղօթք կրնէր խաթունը՝ ասեղը ձեռք առնէլէն առաջ . աղօթք կրնէր արուեստաւորը՝ գործիքը ձեռք առնէլէն առաջ . վերջապէս մէկը գործքի մը ձեռք չէր զարներ՝ առանց աղօթք ընելու , գործք մը չէր լմնցըներ՝ առանց Իմէ գոհանալու : Հիմայ իմացա՞ք , սիրելի որդիքս , ինչու ան ատենի քրիստոնէաներն անանկ բարի մարդիկներ էին , անանկ առաքինի՝ որ հեթանոսներն ալ կը զարմացընէին . իմացա՞ք ինչու ան ատենի քրիստոնէաներուն գրեթէ ամենքն ալ կը փրկուէին : Ասան զի աղօթք կրնէին , ու աղօթք ընէլէն չէին դադարեր . այնչափ կաղօթէին , այնչափ Իմէ շնորհք ու օգնութի կը խնդրէին , որ Ի՞նչ ալ կը լսէր իրենց , ու իր շնորհքովն ամեն փորձութիւններու կը յաղթէին , կրբերնին կը զսպէին , հոգեւոր վտանգներէն կը խաղճէին , ու փրկութեան կը հասնէին : Աս է պատճառն որ հիմայ այսչափ ակաւոր ու գէշ վարք ունեցողներ կան մեր մէջը , աս է պատճառն որ հիմայ անկարգութիւններն յաղթանակ կրնեն , աս է պատճառն որ հիմայ այսչափ քիչ են քրիստոնէաբար ապրողներն ու փրկուողները . վասն զի ծուլութիւնը տիրեր է վրանին , աղօթք չեն ըներ , և ոչ առաւօտները զիրենք Իմ կը յանձնեն . իրիկուրներն անբանի պէս պառկելու կերթան , առտուններն անբանի պէս կելլեն . շատերը կան որ աղօթք ընել ինչ ըսել է՝ չեն գիտեր . խեղճ մարդիկ , չեն գիտեր որ առանց աղօթքի Ի՞նչ մեղի հարկաւոր եղած շնորհքները չի տար , իսկ առանց Իմ շնորհքին ու իր օգնականութեանը՝ անկարելի է քրիստոնէաբար ապրիլ ու փրկութեան հասնիլ :

Մտիկ ընենք , նայինք աղօթք ընելու վրայ ինչ կրսէն եկեղեցւոյ սուրբ վարդապետները : Ոսկեբերան , Խրատեղ , սուրբ Ամբրոսիոս , սուրբ Օգոստինոս , սուրբ Ագուսինացին , մեծն Գրիգոր , ու ամեն ուրիշ սուրբ հարբ : Մէկն աս կերպով մէկալն ան կերպով ամենքն ալ մեկբերան կը հաստատեն ու անանկ հարկաւոր կը սեպեն աղօթք ընելն Իմէ շնորհք ու օգնութիւն իրնդրելու համար , որ առանց աղօթքի մէկը չի կրնայ փրկուիլ կրսէն , բաց ի տղոցմէ՝ որոնց բանականութիւնը դեռ չէ բացուած : Պարտական են աղօթք ընելու միշտապէս ու ակաւոր , որ կարենան իրենց ակաւորէն

ու մեղքերն են եա կենալ, ու բարեգործութե ետեւն
ըլլալ. պարտական են աղօթք ընելու առաքինիներն ու
բարեպաշտներն ալ, որ կարենան յարատեւել ու մեղ-
քի մէջ չիյնալ. “Այսուհետեւ որ համարիցի հաստա-
տուն կալ, զգոյշ լիցի, գուցէ անկանիցի” (Թ ԿԻՆ.
Ժ. 12.) Անոր համար ամենեքը պէտք է աղօթք ընեն,
ամենեքը: Ո՞վ է որ աղէկ վարք սունի, կրսէ սուրբ Օ-
գոստինոս. ով որ աղէկ աղօթք կընէ: Դիտենք մէյմը
ամեն բարեպաշտ ու առաքինի մարդիկ. կը տեսնենք
որ ամենքն ալ աղօթատէր անձինք են: Սրբոց վարքը
ձեռք առնենք. կը տեսնենք որ ամենքն ալ աղօթք ը-
նելէն չէին գադրեր, աղօթքով միշտ կընդունէին անյոյ-
հիւսիս հարկաւոր եղած օգնութիւնն ու շնորհքը, ա-
ղօթքն էր վէնքերնին՝ որով փրձութիւններէն զիրենք
կը պաշտպանէին, մեղքի մէջ չէին իյնար, ու սրբու-
թեան մէջ կը յարատեւէին: Ինչպէս մարմննիս առանց
կերակրոյ կենդանի չի կրնար մնալ, կրսէ նորէն նոյն սբ
վարդապետը, անանկ ալ հոգինիս չի կրնար ապրիլ
շնորհաց մէջ՝ առանց աղօթքի: Սուրբ Ոսկեբերանն ալ
աղօթքին հարկաւորութե վրայ խելուրնիս աղէկ պառ-
կեցընելու համար՝ այլ և այլ օրինակներ կը բերէ. Նայե-
ցէք, ջղերն ինչ պաշտօն ունին մարդուս մարմնոյն
մէջը, կրսէ. անոնք են որ ամբողջ կը բռնեն մարմնը,
շարժմունք կուտան իրեն, և ուժ՝ իր գործքերն ընե-
լու. վերցընենք մէյմը ջղերը մարմնոյն մէջէն, ոչ ոս-
քի վրայ կրնայ կայնիլ և ոչ շարժիլ, մէկէն վար կիյնայ
և անշարժ կը մնայ: Նոյն բանը կրնէ աղօթքն ալ մեր
հոգւոյն. քանի որ աղօթքն իրեն ուժ կուտայ նէ, կըր-
նայ շիտակ կենալ ու բարեգործութիւն ընել. բայց ա-
ղօթքէն գադրելուն պէս, պէտք է որ մեղքի մէջ իյ-
նայ մեռնի: Ուրիշ օրինակ մըն ալ կը բերէ. տեսէք
բոյսը՝ կրսէ, առանց ջրի՝ առանց պարարտութեան՝
կամ կը չորնայ, և կամ չաճիր պտուղ չի տար. ասանկ
ալ մեր հոգին առանց աղօթքի, կամ մեղքի մէջ կիյ-
նայ կը մեռնի, և կամ ամենեկին բարեգործութիւն մը
չի կրնար ընել: Աս օրինակն ալ կը բերէ. տուն մը որ
հիմ չունի՝ շուատով կը կործանի. մեր հոգւոյն հիմն ալ
աղօթքն է, առանց աղօթքի չի կրնար առաջ երթալ,
պէտք է որ աս կամ ան օխտին՝ աս կամ ան մեղքին
մէջն իյնայ, ինչուան որ ետքը ետքը դատապարտուի:

Աս է պատճառը, նորէն կըսեմ, աս է պատճառն որ այնչափ մեղքերու մէջ կիյնան ու կիյնան շատերը. աս է պատճառն որ այսչափ քիչ են վարքերնին շիտկողները, այսչափ քիչ օգուտ կըլլայ հոգևոր կրթութիւններէն, քարոզներէն, խոստովանանքներէն ու սրբութիւն առնելէն. աս է պատճառն որ շատերը միշտ գաղջ կը մնան, միշտ թոյլ, միշտ աշխարհասէր, միշտ ծոյլ, միշտ ախտաւոր. վասն զի աղօթք չեն ընէր, սրտանց անօգնութիւն չեն խնդրէր, իրենց հոգւոյն հարկաւոր եղած շնորհքները չեն խնդրէր:

Աս ասանկ ըլլալուն խելունիդ հիմայ պառկեցնեմ: Չենք կրնար ուրանալ մեր ողորմելութիւնը՝ որ ահար ենք, միշտ գէտ 'ի գէշը կը գիմենք, ալէկին ետէն դժուարաւ կերթանք, մեղքի վտանգները շատ, կըքերը փորձութիւնները չորս գինիս առած են, ներսէն ու դրսէն թշնամիներ ունինք: Հիմայ աս մեր ահարութիւն ու միշտ գէտ 'ի գէշն յօժարութիւն ունենալով՝ ի՞նչ պէս կրնանք այսչափ վտանգներու՝ այսչափ գայթակղութիւններու՝ այսչափ չար օրինակներու՝ այսչափ փորձութիւններու յաղթել, ու մինակ մեր ուժովը մեղքէն ետ կենալ, բարեգործութիւն ընել ու փրկութեան հասնիլ: Անկարելի բան է, կըսէ նք Աելլատոս Հռոմայ քահանայապետը, անկարելի բան է. ու կարելի սեպելը՝ մեծ հպարտութիւն կըլլայ: Անկարելի է, կըսէ առաքեալը, ու կարելի սեպելը՝ հերետիկոսութիւն կըլլայ. վասն զի սուրբ հաւատքը կը սորվեցնէ որ մենք մեղմէն՝ առանց ան օգնականութեանն ու շնորհքին՝ չենք կրնար և ոչ բարի խորհուրդ մը անցնել մոքերնէս. “Իբր ոչ եթէ անձամբ բաւական եմք խորհել ինչ իբրև 'ի մէնջ, այլ բաւականութիւնն մեր յայ է” (Թ. Վրն. Գ. 5): Բայց աս շնորհքը՝ աս օգնականութիւնն որ այնչափ հարկաւոր է մեզի, որոնց կուտայ ան. իրաւ է որ՝ որուն ուզէ նէ կրնայ տալ, վասն զի իր ձրի սարգեն է, մէկու մը պարտքան չէ տալու: Բայց հասարակօրէն նախախնամութեանը դրած կարգին նայելով՝ իր շնորհքն ու օգնութիւնն անոնց միայն կուտայ, որ իրենց վրայ չիվտահելով՝ իրեն կը գիմեն, ու սրտանց կաղաչեն որ իրենց օգնէ: Աստուած ուզէր նէ, կըսեն սուրբ հաքք, կրնար ընել որ ցորենը ինքի բոսնի առանց վարուցանի. բայց հիմակուան դրած

կարգը նայելով, երկիրը վարելու և սերմանելու է որ բուսնի, անանկ որ՝ եթէ չիվարես ու չիսերմանես նէ, առանց հրաշքի չի բուսնիր: Նմանապէս թէ որ ուզէր նէ ամ, առանց քարի ու կրի տուն մը պալատ մը կը շինուէր. բայց բնական կարգը նայելով պալատ մը չի շինուիր առանց քարի ու կրի, և առանց որմնագիրներուն: Ասանկ ալ թէ որ ամ ուզէ նէ իր շնորհքն իր օգնութիւնը կրնայ չիսնդրողներուն ալ տալ. բայց սովորական կարգը նայելով, խնդրողներուն ու աղօթք ընողներուն միայն կուտայ: Թէ և մանրմունք շնորհքներ ու օգնականութիւններ առանց խնդրելու ալ տայ, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, ինչպէս մարդուս սիրտը շարժել, բարի աղգեցուցութիւններ ընել, հաւատքի կանչել, և ասոնց նման շնորհքներ, բայց գլխաւոր օգնականութիւններն ու զօրաւոր շնորհքները՝ որ բարեգործութիւն ընելու և փրկութեան հասնելու համար հարկաւոր են՝ խնդրողներուն միայն կուտայ: Աւ ինչպէս կըսեն երևելի ամաբաններ՝ շնորհաց վրայ խօսելով, ու իրենց ըրած վարդապետութիւնը շատ կը գովուի, ամ աղօթք ընելու շնորհքն ամենեւին առանց խնդրելու կուտայ, որպէս զի խնդրեն ու ընդունին իր մասնաւոր շնորհքներն ու զօրաւոր օգնականութիւնները՝ որոնց կարօտ են բարեգործութիւն ընելու և փրկութեան հասնելու համար. բայց աս մեծ շնորհքներն ու զօրաւոր օգնականութիւնները՝ աղօթք ընողներուն միայն կուտայ: Աւստի նոյն սուրբ վարդապետը կըսէ. « Աչ որ առանց օգնականութեն ան զփրկութիւն իւր դարձէ, և ոչ որ օգնականութեն ան ան առանց աղօթից արժանի լինի »: Անանկ որ եթէ ամ մէկուն բարեգործութիւն ընելու և փրկութեան հասնելու շնորհքն առանց աղօթքի տալու ըլլայ նէ՝ մեծ հրաշք մը սեպելու է, որն որ Քստէրն մեր և ոչ բարի աւազակին ըրած խաչին վրայէն. վասն զի թէ և ներեց անոր մեղքերուն ու փրկեց զինքը, բայց ուզեց որ նախ խնդրէ, աղօթք ընէ, և ըսէ. « Յիշեա զիս, տէր, յորժամ գայցես տրքայութեամբ քով »: (Ղ. իգ. 42:)

Ամենէն ետքն ուրիշ զօրաւոր պատճառով մըն ալ նոյն սուրբ վարդապետը կը ցընէ որչափ հարկաւոր է աղօթքը՝ փրկութեան հասնելու համար, ու կըսէ.

« Յարատուածեան պարգևը հարկաւոր է՝ կեանքերն ուս ինչուան ետքի վայրկեանը բարի մնալու համար » . բայց ստոյգ գիտենք որ ան աղօթք ընողներուն խնդրողներուն միայն կուտայ աս յարատուած չնորհքը , ուրեմն յայտնի է որ փրկուածեան հասնելու համար պէտք է աղօթք ընել , և աղօթք ընելէն չի գադրիլ :

Բայց կարծես որ անկրճիս ձայն մը կուգայ . Աղէկ աղէկ հայր սուրբ , բայց ի՞նչպէս կուզես աղօթք ընենք որ նախ աղօթք ընելն աղէկ չենք գիտեր . թէ որ գիտնայինք ալ նէ , այնչափ բան կայ գլխընդին որ՝ ո՞ւր կը մնայ օրերնիս աղօթքով անցընել , այնչափ դործք ու զբաղմունք ունինք որ՝ երբեմն երեսնիս խաչ հանելու ալ ատեն չենք ունենար . թող քահանաներն ու կրօնաւորներն աղօթք ընեն որ՝ ուրիշ բան չունին ընելու :

Ի՞նչ անխելք խօսք . ուրեմն քահանաներն ու կրօնաւորները միայն պէտք է փրկուածեան հասնին . թէ որ կուզէք դուք ալ փրկուիլ նէ , պէտք է դուք ալ աղօթք ընէք . առանց աղօթքի չէք կրնար փրկուածեան հասնիլ : Բայց աղօթք ընել չենք գիտեր պիտոր ըսէք . փուճ խօսք , աղօթք ընելէն գիւրիս բան չիկայ : Կարելի բան է որ չորս տարուան տղու մը ըրածը դուք չի կրնաք ընելու . տղայ մը երբոր անօթի է , հաց կուղէ . թէ որ ծարաւ է , ջուր կուզէ , կիմացընէ իր պէտքը . իսկ դուք չէք կրնար խմացընել ան ձեր կարօտութիւնը , չէք կրնար խնդրել իրմէն ձեզի հարկաւոր եղած շնորհքները : Հերիք է որ ճանչնանք մեր կարօտութիւնը և ո՞վ է որ մեզի կրնայ օգնել , մէկէն կը գիտնանք աղօթք ընելը : Ի՞նչպէս կրնէք երբոր պէտք մը ունիք մէկէն . կերթաք ձեր կարօտութիւնը կը յայտնէք , ինչ վիճակի մէջ ըլլանիդ կը պատմէք , ու ետքը իրմէն կը խնդրէք որ ան շնորհքն ընէ ձեզի օգնէ : Կոյն բանն ըրէք ան ձեր հոգւոյն համար , աղօթք եղաւ քնաց : Կը կարծէք որ աղէկ աղօթք ընելու համար պէտք է երկան խօսակցութիւն ու աղուոր գովասանքներ ընել ան . չէ , Աստուած աղուոր խօսքեր չի փնտրուեր , մեր բարի բաղձանքը բարի սիրտը կուզէ : Ուստի ինչ կարօտութիւն ունենանք նէ , ընտանեւոր իրեն գիմենք , բարեմտութեամբ պարզ սրտով խօսինք իրեն հետ , աս կամ ան շնորհքը խնդրենք իրմէն , աղաչենք պաղտալինք որ տայ

օգնէ մեզի . ասանկով խիստ աղէկ աղօթք բրած կը
լանք :

Բայց, հայր սուրբ, ատեն չունինք աղօթք ընելու :
Ի՞նչպէս, ատեն չունինք այ հետը խօսելու . կը կարծէք
որ ան աշխրբբիս իշխաններուն թագաւորներուն պէս
է, որոնց քովը մօտենալը դիւրին չէ, ժամերով սպա-
սելու է քովերնին մտնելու՝ երկու խօսք զուրցելու ի-
րենց . չէ Աստուած միշտ մեզի հետ է, մեր քովն է
միշտ, Աստուած միշտ զմեզ կը մտածէ . “Նաև ոչ հեռի
իոյ է յիւրաքանչիւր ումէքէ՝ ի մէնջ, զի նովաւ կեամք
և շարժիմք և եմք ” . (Գործ . ԺԷ . 27 :) Ուստի հերիք
է որ իրեն դառնանք խօսինք, մէկէն կը լսէ ու խնդիրք-
նիս կը կատարէ : Կը կարծէք որ աղօթք ընելու համար
պէտք է բոլոր օրը ժամն անցընել . ով որ կրնայ ժամ
դաւ աղօթք ընելու նէ, խիստ աղէկ կրնէ, վասն զի բուն
աղօթք ընելու տեղը ժամն է . “Տուն իմ տուն աղօ-
թից կոչեսցի ” . (Մով . իմ . 13 :) Բայց երբոր մէկը
չի կրնար ժամ գալ նէ, ով կարգիւէ զինքն ամենն ա-
տեն՝ ամենն տեղ՝ տունն ըլլայ՝ ճամբան ըլլայ՝ աշխատե-
լու ատեն ըլլայ՝ միտքն այ տանելու, այ հետ խօսելու :
Կը կարծէք որ աղօթք ընելու համար բոլոր օրը ծնկան
վրայ կենալու է . թէ որ մէկը քիչ մը ատեն, մանաւանդ
առաւուանց ու իրիկուան՝ օրն աղէկ սկսելու և ընցընե-
լու համար, ծնկան վրայ ալ աղօթք ընելու ըլլայ նէ,
տարակոյս չիկայ որ բրածը սուրբ բան է . բայց երբոր
հարկաւոր գործքի մը համար կարգելուի, պէտք է կը-
սէ սուրբ Փրանչիսկոս սալեզացին՝ անոր տեղն օրուան
մէջը ստէպ կրկնել կարճ բայց սրտանց աղօթքներ, որ
սլաքական կըսուի . ինչպէս առաւուանց արթնցածնուս
պէս՝ ըսել . ան իմ, սիրտս քեզի կը նուիրեմ . ան իմ,
շնորհակալ եմ որ աս գիշերս ինծի աղէկ անցընել
տուիր . տուր ինծի որ աս օրս աղէկ ու առանց մեղաց
անցընեմ : Ասանկ ալ շատ անգամ օրուան մէջը, մա-
նաւանդ աշխատելու ատեն, կրնանք այ գիմել սրտանց
ու ըսել . ան իմ, օգնէ ինծի, ինծի լոյս տուր, շնորհք
տուր ինծի որ քրիստոնէաբար միշտ ապրիմ, ու քրիս-
տոնէաբար մեռնիմ . շնորհք տուր ինծի որ զքեզ միշտ
սիրեմ, ու ոչ երբեք զքեզ բարկացընեմ : Աս կարճ ա-
ղօթքները չի կրնար մէկն ամենն տեղ ամենն ատեն ընե-
լու, նաև առանց բերանը շարժելու՝ սրտանց միայն :

Աս կարճ աղօթքները չի կրնար ընել խաթուն մը աղջիկ մը աղախին մը կար կարելու ատեն, բան բանելու ատեն, մանած մանելու ատեն. չի կրնար ընել գեղացին երկիր գործելու ատեն, դարբինն երկաթ ծեծելու ատեն, հիւսնը օրմնադիրն արուեստաւորն իրենց արուեստին ժամանակ: Ուրեմն իրաւ չէ որ աղօթք ընել չեն գիտեր, իրաւ չէ որ աղօթք ընելու ատեն չունին. հասկա չեն ուզեր աղօթք ընել, ծոյլ են, հոգիներնուն վրայ հոգ չունին, մարմիննին միայն կը հոգան ու աշխարհիս բաներուն վրայ է միայն մտածմունքնին, չափն ալ փոյթը չէ որ ան իրենց շնորհք ապա աս կամ ան փորձութեան յաղթելու, աս կամ ան կիրքը զրս պելու, աս կամ ան մեղքի վաանգէն ետ կենալու: Աստիք են պատճառն որ աղօթք չեն ընէր, ասոր համար ետքը ետքը կը դատապարտուին:

Բայց հոս ուրիշ ծուռ բան մըն ալ կայ շիտկելու: Շատերը կը կարծեն որ աղօթք ընելու համար հերիք է առտու իրիկուն սովորական քանի մը հայր մեր, Ողջոյն, հաւատամք, ու ասոնց նման աղօթքներ թուրապի պէս ըսել: Աղէկ է, բայց խեղճ մարդիկներ, ինչ օգուտ երբոր չէք հասկընար ըսածնիդ, երբոր բաւերէն աւելի սխալ կը զուրցէք մէջը, երբոր չէք գիտեր ինչ կը խնդրէք ան: Աս աղօթքներն աղէկ ընելու համար՝ պէտք է կամ աշխարհաբաւ լեզուովը սորվիք, և կամ բաւերուն միայն իմանաք որ սրտանց կարենաք ըսել, ու գիտնաք ինչ է խնդրածնիդ ան:

Ուրեմն աղէկ աղօթք ընելու համար գիտէք ինչ պէտք է, պէտք է նախ խնդրել ան: Հարկաւոր ու գըլ խաւոր շնորհքները, ինչպէս է բոլորով սրախ սիրել զինքը, մեղքէն հեռու կենալ, փրկուելու համար հարկաւոր եղած բաներն ընել: Երկրորդ՝ պէտք է ճանչնալ ինչ պակասութիւններ ինչ կըքեր ինչ փորձութիւններ վրանիս տիրած են, ու ան շնորհք խնդրել որ կարենանք անոնց գէտ կենալ, ու վարքերնիս շիտկել: Զոր օրինակ ով որ կը ճանչնայ իր հպարտ ըլլալը, պէտք է ան շնորհք խնդրէ խոնարհ ըլլալու, ով որ ագահ է, պէտք է ողորմածութեան շնորհք խնդրէ ան: ով որ անպարկեշտ փորձութիւններ կը կրէ, պէտք է շնորհք խնդրէ անոնց գէտ կենալու և պարկեշտ ըլլալու, ով որ նախանձոտ է որկրամուլ է, պէտք է ան:

շնորհք խնդրէ եղբայրասէր ըլլալու , և որկորը մահա-
ցընելու . ով որ բարկացող և ռիսակալ է , պէտք է հե-
ղուծեան ու անյիշատարութեան շնորհքը խնդրէ . ով
որ հետաքրքիր է նայելու , պէտք է աշուրները սպա-
սկանելու շնորհք խնդրէ . ով որ ուրիշներուն հետ ա-
տելութիւն ունի , պէտք է շնորհք խնդրէ ամենուն
հետ հաշտուելու . ով որ ծոյլ ու դաղջ է , պէտք է
բարեպաշտութեան ու ջերմեռանդութեան շնորհքը
խնդրէ , ու միամիտ սրտով ընտանեբար ըսէ այ . Տէր
իմ , նայէ ի՛նչպէս ողորմելի եմ , ու օգնէ ինձի , աս կամ
ան շնորհքն ըրէ ինձի , ձեռքդ վրաս ըլլայ . Թէ որ չօգ-
նես նէ ինձի , բանս գէշ է , կորսուած եմ . ես ուրիշ
բանի չեմ գար , բայց մեղք ընելու . խեղճ եմ , օգնէ
ինձի : Թէ որ ասանկ ընելու ըլլանք , ան ատենը աղէկ
ու օգտակար աղօթք ըրած կըլլանք , ան ատենն ան կը
լսէ մեզի ու կուտայ ինչ շնորհք ու օգնութիւն որ հար-
կաւոր է մեզի բարեգործութիւն ընելու , ՚ի բարին յա-
րատուելու , և փրկութեան հասնելու , ինչպէս գալ կի-
րակի պիտի ցըլնեմ ձեզի :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԸ .

Ո՛րէա՛՜ օգտակար ու զօրաւոր բան է աղօթիչ :

Երբեք կիրակի ըսի ձեզի որչափ հարկաւոր և որ-
չափ գիւրին է աղօթք ընելը , ու մեզի հարկաւոր եղած
շնորհքները խնդրել այմէ : Հիմայ տեսնենք ի՛նչ օգուտ
կրնանք հանել աղօթքէն , այսինքն տեսնենք աղօթքին
ուժը՝ ինչպէս զօրաւոր է ընդունելու այմէ մեր խնդի-
րը՝ երբոր մեզի համար է խնդրած շնորհքնիս . վասն
զի թէ որ ուրիշներու համար ըլլայ խնդրեմնիս նէ ,
կրնայ ըլլալ որ իրենց կողմանէ արգելք մը դնեն այ
շնորհքն ընդունելու . միայն թէ ըրած աղօթքնիս աղէկ
ու կարգաւորեալ ըլլայ , ինչպէս որ ասկէց ետքի յոր-
դորակներուս մէջ բացատրեմ պիտոր :

Ո՞վ է աշխարհքս կառավարողն ու ամեն բան կար-
դի դնողը . ան է , չիճանցողը անհաւատ կըլլայ : Ո՞վ

է մեր ստեղծողը, զմեզ ամենն վայրկեան ողջ պահողը, մեր ամենն ունեցածը մեզի տուողը. Ի՞նչ է, չիճանչցողն անհաւատ կրլայ: Ուրեմն տարակոյս չի մնար որ ամենն բանի մէջ, ամենն վայրկեան կարօտ ենք ինչ օգնականութեան. իսկ թէ որ կարօտ ենք, ուրեմն ամենն բանի մէջ՝ ամենն ատեն՝ ինչ որ հոգեւոր և մարմնաւոր պէտք ունենանք նէ, պարտքեան ենք իրեն գիմելու, միշտ զինքն աղաչելու, որ մեզի օգնէ: Յովսափատ բարեպաշտ Թադաւորը, երբոր մովաբացիք ու ամոնացիք սոսկալի բանակներով վրան կուգային, բաւական ուժ չունենալով իրենց գէմ կենալու և զինքը պաշտպանելու, առջի մտածած բանն եղաւ՝ բոլոր Ժողովրդեանը հետ ինչ գիմել, սրտանց զիրենք ինչ յանձնել, աղաչել որ օգնէ ու պաշտպանէ զիրենք, ու ըսաւ. «Ուժ չունինք որ գէմ կենանք, չենք գիտեր ինչ ընենք, ամենն յոյսերնիս քու վրադ է. «Ոչ գոյ զօրութիւն մեր ընդգէմ կալ բազում ամբօխին այնորիկ, և ոչ գիտեմք զինչ արասցուք նոցա. այլ առ քեզ են աչք մեր» (ԲՄատ. Ե. 12:) Մենք ալ ասանկ պէտք է ընենք մեր ամենն հոգեւոր ու մարմնաւոր կարօտութեան մէջը. գիտնալով որ ամենն բան ինչ ձեռքն է, ինքն է որ կը հրամայէ ու կը կառավարէ ամենն բան, ինքն է միայն՝ որ իրաւցընէ կրնայ օգնել մեզի, գիտնալով որ մենք աղքատ կոյր տգէտ տկար խեղճ ողորմելի ենք, մեզք գործելէն ուրիշ բան չենք գիտեր ընել, մեր ամենն կարօտութեանը մէջ՝ ինչ պէտք որ ունենանք, վստահութեամբ ու բոլոր սրտանց իրեն պէտք է գիմենք, աղաչենք որ մեզի օգնէ, մեզի լոյս տայ որ՝ ինչ որ իր փառքն է ու մեր հոգւոյն օգուտը՝ կարենանք ընել. «Ոչ գոյ զօրութիւն մեր, ոչ գիտեմք զինչ արասցուք. առ քեզ են աչք մեր»: Կաթողիկէ սուրբ եկեղեցւոյն բռնած ճամբան միշտ աս եղած է, ինչպէս ամենն օրուան գրած աղօթքներէն ալ յայտնի է: Աս եղած է ուրիշ ամենն կրօնքներուն բռնած ճամբան ալ, թէ և մոլորութեան մէջ ըլլան. անանկ սր ամենն ազգ, նաև հեթանոսներն ալ, միշտ աս մեծ ճշմարտութիւնը հաւատացեր են՝ որ մեզի պէս խեղճ արարածներն ամենն կարօտութեան մէջ պէտք է որ մեր ստեղծողին գիմենք, որ մեր տէրն է, մեր Աստուածն է, մեր հայրն է, աղաչենք ու խնդրենք իրմէն միշտ որ մեզի

օգնէ , մեղի պէտք եղած շնորհքները տայ : Աս բանս յայտնի է նաև սուրբ գրքէն ու արտաքին պատմութիւներէն , որ ամ մարդկանց աղօթքը լսելով միշտ ամեն տեսակ շնորհք բերէ , ինչուան հրաշքներ ալ ու կարգէ դուրս զարմանալի սքանչելիք : Մտիկ ըրէք , աս բանիս վրայ քանի մը բան պատմեմ սուրբ գրքէն :

Երբոր Յովսափատ Թագաւորը , ինչպէս քիչ մը առաջ ըսի , ամոնացւոց ու մովաբացւոց երկու սոսկալի բանակներուն դիմացը քիչ մը զօրքով յայտնի վտանգի մէջ էր իր Թագաւորութիւնն ալ իր կեանքն ալ կորսնցընելու , ու բոլոր Ժողովուրդը Թշնամիներուն կատաղութեան զոհ ըլլալու , ինքն ալ Ժողովուրդն ալ բոլոր սրտանց առ ամ գիմեցին : Աստուած ալ մարգարէի մը ձեռքով յայտնեց իրեն՝ որ չվախնայ , ան քիչ մը զօրքով Թշնամիներուն դէմ երթայ , կը յաղթէ : Աս ձեր պատերազմը չէ , ըսաւ , իմն է , ես պիտոր պատերազմիմ . “ Ոչ ձեր է պատերազմդ , այլ անի ” . Յովսափատ Թշնամիներուն դէմ ելաւ . մէյնն ալ տեսաւ որ ամենին ալ մեռած՝ գետինն վրայ փռուած էին , մէկ մէկու հետ պատերազմելով , մէկմէկ զարնելով ու սպաննելով , անանկ որ՝ մէկ հոգի մը ողջ չէր մնացեր . ու դարձաւ ուրախութեամբ ու փառօք , շատ ոսկի արծաթ ու հարստութիւն ալ գտաւ Թշնամեաց բանակին մէջը՝ որ իրեք օր չիրաւեց կրելու զանոնք :

Բեախղուա քաղաքը չորս դիէն պաշարուած էր ահագին զօրքերով , ճար չիկար , կամ քաղաքը ձեռք պիտոր տային , կամ անօթի ծարաւ պիտոր մեռնէին բնակիչները : Յուդիթ ան վտանգին ատենն իր խուցը քաշուեցաւ , սկսաւ բոլոր սրտանց աղօթք ընել . ամ իրեն սիրտ տուաւ , ազգեց որ ինչ կերպով քաղաքը պիտոր խալըսէր : Հագուեցաւ , ելաւ գնաց՝ իր աղախինը միայն հետն առած՝ Թշնամիներուն բանակը . քիչ մը կեցաւ հոն նորէն աղօթք ըրաւ . ետքը ան օգնականութեամբը հողեփեռնէս զօրավարին գլուխը կտրեց , իր քաղաքցիները մահուրնէ խալըսեց :

Յեսու Երեքով քաղքին վրայ գնաց իր զօրքովն որ առնէ . քաղաքը խիստ ամուր էր , անկարելի կերեւոր չորս դիւ ամուր պարիսպները կործանել ներս մտնելու համար : Յեսու աղօթք ըրաւ , սրտանց աղաչեց ան . մէյնն ալ զօրքերուն ու փողերուն ձայնէն պարիսպ

ները կործանեցան՝ առանց մէկն իրենց դպչելու : Կոյն Յետուն ուրիշ պատերազմի մը մէջ տեսնելով որ իրիկուն կըլլար, առեն չիկար թշնամիները բոլորովին զարնելու լմնցնելու, աղօթք ըրաւ ու հրամանաց արևուն որ կենայ . « Կացցէ արեգակն հանդէպ Գաբաւունի », (Յէ՝ . Ժ . 12 .) ու արևը կեցաւ . « Եւ կացին արեգակն և լուսին ի կայի իւրեանց », ինչուան որ պատերազմը լմնցաւ, ու խորայեւացիք յաղթեցին :

Եղիա մարգարէին աղօթքովը կրակ ինչաւ երկընքէն, ու էրեց զինւորները՝ որ զինքը բռնելու գնացեր էին . (Գ թփ . Թ : 12 .) Մովսէս մարգարէին աղօթքովն խորայեւացիք կարմիր ծովէն առանց ոտուրնին թրջելու անցան, ու Փարաւոն իր ամմեն զօրքերովն անոնց ետեէն հասնիմ ըսելով՝ ընկղմեցաւ գնաց . (Եւհ . ԺԷ :) Եսթեր թագուհիին աղօթքովը հրեաները մահուանէ խալդսեցան, երբոր Վրտաշէս համանին գրգռելովը վճիռ ըրեր էր որ ամմենքն ալ սպաննուին . (Եւհ . Ժ :) Ասանկ ալ առաքեալներուն ու սուրբերուն աղօթքովը շատ զարմանալի հրաշքներ եղան :

Ուրեմն թէ որ աղօթքն այնչափ ուժ ունեցաւ՝ ամմեն ասեալ շնորհք ընդունելու անշուք, ու նաեւ կարգէ գուրս հրաշքներ ալ ընել տալու անշուք, յայտնի է որ մենք ալ ան աղօթք ընողներուն պէս անշուք զաւկրներն ըլլալով՝ թէ որ սրտանց իրեն աղաչենք, ու մեր կարօտութեանը մէջ իրեն գիմելու ըլլանք նէ, մեր աղօթքն ալ կընդունի, մեզի ալ կօգնէ, մեր հոգւոյն հարկաւոր ու օգտակար եղած շնորհքներն ալ կուտայ :

Աս անանկ ճշմարտութիւն մըն է, որուն վրայ տարակուսիչ չըլլար . ինչու՝ կըսէք նէ, աղօթքը ծածուկ մէկ ուժ մը ունի իր բնութենէն որ լսողին սիրտը կը շարժէ աղօթք ընողին խնդրած շնորհքն ընելու : Երեակայեանք խեղճ ճամբորդ մը՝ որ աւազակներու ձեռք ինկեր, վիրաւորուեր, ճամբուն վրայ ինկեր է կէս մեռած . թէ որ դեռ կրնայ ձայն հանել, օգնութիւն խնդրել նէ, որ անգութ սիրտն անոր հառաչանքը լսելով՝ չի շարժիր չէրթար օգնելու : Հրեայ ալ ըլլայ ողորմելին, հեթանոս ալ ըլլայ, թէ որ մէկը լսելով իր խեղճ թափելն ու կրնալով օգնել՝ չօգնէր նէ, բարբարոս քարասիրտ մարդ մըն է կըսենք : Եւ թէնք քաղքին հին աստիճանի դատաւորներուն մէկն անգութ սեպուեցաւ ու

սլաշտօնէն ինկաւ աս բանիս համար միայն: Օր մը ճրնճ ղուկին մէկն ուրուրին ձեռքէն փախէլով՝ թռաւ եկաւ իր դիրկը: Դատաւորը խեղճ թռչնիկին վրայ գլծալու և ապրեցընելու տեղը, ուրուրին ճանկին տակը ձգեց զինքը: Աս գործքը բաւական եղաւ որ ամմենքը բարբարոս կանչէն ան դատաւորը, և անարժան իր սլաշտօնին: Հասաւ որչափ աւելի բարբարոս ու անգութ ըսելու է, ով որ կրնայ օգնել խեղճ կիսամեռ մարդու մը՝ որ ճամբուն վրայ ինկած օգնութիւն կը խնդրէ, ու ինքը չօգնէր: Ուրեմն մարդուս վրայ անգութութիւն սեպուած բանը ինչպէս կրնանք այ վրայ կարելի տեսել, որ բոլորովին կատարեալ է, բոլորովին ողորմած, բոլորովին սէր ու գութ մեր վրայ: Ինչպէս կրնայ ըլլալ որ մենք սկզբնական մեղքով վիրաւորուած, ու այնչափ ուրիշ մեր գործած մեղքերովն աւելի մեռած քան թէ տը ըլլալով, ուրիշ կողմանէ ալ փորձութիւնները, կրքերը, ու մեր անհաշտ թշնամիները՝ մարմին աշխարհք ու սատանայ չորս դինիս առած ամմեն հնարք բանեցընելով զմեզ յաւիտենական դատապարտութե տակ ձգելու, ինչպէս կրնայ ըլլալ որ մենք ասանկ խեղճ վիճակի մը մէջ այ դիմենք, սրտանց իրեն աղաչենք, ու ինքը մեզի չօգնէ, մեզի պէտք եղած շնորհքներ չտայ: Ո՛հ, չէ, ասիկայ իր գլծութեանն իր ողորմութեանը հետ չի յարմարիր. վասն զի թէ որ ասանկ ըլլար նէ, ողորմած չէր ըլլար: Ինքը չէ մի մեր հայրը, մենք իր սիրելի զաւկները չէնք մի. տարակոյս չիկայ: Ուրեմն թէ որ զաւակ մը անօթութենէ մեռնելու վրայ ըլլայ, ու երթայ հօրմէն կտոր մը հաց ուզէ նէ, որչափ ալ խեռ զաւակ ըլլայ, հօրը սիրտը կը քաշէ՝ կտոր մը հաց չիտալու իրեն, ու աչքին առջին մեռնելը տեսնելու: Ասանկ ալ մենք կամ մեղքի մէջ գտնուելով կամ մեղանչելու վտանգի մէջ, այսինքն հոգեւորապէս մեռնելու և յաւիտեան դատապարտուելու, երբոր այ կը դիմենք, իրմէն շնորհք ու օգնութիւն կը խնդրենք, ինքն որ մեր բարեգութ հայրն է՝ սիրտը չի քաշեր որ իր շնորհքը չիտայ, ու թողու որ յաւիտենական մահոտամբ կորսուինք: Քի ըսած խօսքն ըսեմ. Կրնայ ըլլալ անանկ անգութ հայր մը, որ տղան հաց ուզէ, ու ինքը հային տեղը քար տայ, տղան ձուկ ուզէ, ու ինքը ձկան տեղն օձ տայ. տղան հաւկիթ ուզէ, ու ին

քը կարիճ տայ : Աս խօսքը Քս տէրն մեր աւետարանին մէջը ըսեւէն ետքը , ասանկ կը լմնցնեն . Թէ որ դուք գէշ ըլլալով՝ ձեր զաւկըներուն աղէկ բաներ կուտայք , որչափ եւեթք ձեր երկնաւոր հայրը ձեզի ամեն շնորհք ու օգնութիւն կուտայ՝ Թէ որ խնդրելու ըլլաք : “ Եւ Թէ դուք որ չարքդ էք՝ գիտէք պարգևս բարիս տալ որդւոց ձերոց , որչափ ևս առաւել հայր ձեր յերկնից տացէ բարիս այնոցիկ՝ որ խնդրենն 'ի նմանէ ” . (Ղկ . ԺԹ . 13 :) Իրաւ է՝ արժանի չենք որ անձ մեզի ըսէ , մեր աղօթքն ընդունի , մեզի շնորհք տայ , օգնէ . բայց ճանչնալնիս միայն որ խեղճ ողորմելի ենք , բան մը չենք կրնար ընել մենք մեզնէ , ամեն բան իրմէն կուգայ . ինքն է միայն ամենակարող՝ որ կրնայ մեր ամեն կարօտութիւնը լեցնել , ու ասանկ ճանչնալով՝ խոնարհելնիս իր առջին , աղաչելնիս , ու բոլոր սրտանց ստեպ զմեզ իրեն յանձնելնիս , իրեն մեծ պատիւ մը ընել է , փառք մը տալ է , ուստի արդիւնք մըն է՝ որ մեր աղօթքն ընդունելի կրնէ ան , ու խնդրած շնորհքնիս արժանի կըլլանք առնելու իրմէն : Բայց Թէ որ մեր արդիւնքը բան մըն ալ չաժեր նէ , Յսի արդիւնքն ունինք , իր չարչարանքն , իր մահը , որ մեր արդիւնքն իրենին հետ արժանի ընելու համար քաշեց . ուստի երբոր զանձ կազաչենք՝ տեսնելով իր միածին որդւոյն արդիւնքը մեր վրայ , անով սիրաբ կը շարժի , մեր աղօթքը կընդունի , մեզի հարկաւոր եղած շնորհքը կուտայ՝ որ քրիստոնէաբար ապրինք ու փրկութեան հասնինք : Աս ասանկ է , սիրելի որդիքս . և ի՞նչպէս կրնայ մարդ հաւտալ՝ որ անձ չընդունի մեր աղօթքը , Թէ որ սրտանց ըլլայ ըրած աղօթքնիս , երբոր ինքը զմեզ կը յորդորէ , խրատ կուտայ մեզի ու յայանապէս կը հրամմէ՝ որ ամեն կարօտութե մէջ իրեն դիմենք , աղօթք ըրէք կրսէ ու կրսէ . “ Կացէք յաղօթս , արթուն կացէք և աղօթս արտրէք . մինչև ցայժմ ոչ ինչ խնդրեցիք յանուն իմ , խնդրեցէք և առնուցուք ” . (Ղկ . իբ . 46 : ՄԳԼ . իի . 41 : ՅԳ . ԺԳ . 24 :) Տարակոյս չիկայ որ ուրիշի օգնել չուզողը , մէկուն շնորհք մը ընել չուզողը , չէ Թէ միայն չի խրատեր չիյորդորեր որ իրեն դիմեն , այլ նաև կը վախնայ որ չըլլայ Թէ դիմեն : Ասկէց խիստ աղէկ կը հետեցնեն նքն Օգոստինոս որ եթէ անձ կը խրատէ կը յորդորէ զմեզ ու կը հրամմէ ալ որ իրեն դիմենք , ինչ պէտք որ ու

նինք նէ խնդրենք իրմէն, ուրեմն յայտնի նշան է որ կուզէ օգնել մեզի, ընդունիլ մեր խնդիրքը. թէ որ չէ, և ոչ կը յորդորէր զմեզ որ խնդրենք:

Աս ամմեն բանը թողունք. բայց սուրբ հաւատքը կըսէ, ու ըսածին վրայ տարակուսիլ չըլլար, որ ան կրնա գունի անոնց աղօթքը՝ որոնք որ իրենց հոգւոյն համար կաղօթեն, ինչ կերպով որ յաջորդ յարդորակներու մէջը պիտի ըսեմ. վասն զի նոյն սուրբ հաւատքը կըսէ որ ան իր բերնովը խոստամունք ըրած է անոնց աղօթքն ընդունելու: Աս խոստամունքները սուրբ գրոց մէջը ամմեն տեղ կը գտնենք. ամմենը մէկիկ մէկիկ չի յիշելու համար, որ խիտ երկան կը քչէ, ամմենէն յայտնի Քմի ըսածը զուրցեմ իրեն բառերովը. « Խնդրեցէք, և տալի ձեզ. հայեցէք, և գտիք. բաղխեցէք, և բացցի ձեզ », (ՄԽ. է. 7:) Խնդրեցէք որ ընդունիք, ու ղեցէք որ գտնէք, զարկէք որ գուռը բացող ըլլայ: Ետքը նորէն կըսէ. « Զոր ինչ կամիցիք՝ խնդրեսցիք, և լինիցի ձեզ », (ՅԿ. ԺԵ. 7:) Ինչ որ ուզէք, ինչ բանի կարօտութիւն որ ունենաք, խնդրեցէք որ ընդունիք: Ետքն աւելի վստահ ընելու համար զմեզ, որ պէս զի մտքերնիս տարակոյս մը չիմնայ, կըսէ. « Զամենայն ինչ վասն որոյ աղօթս արարեալ խնդրեցէք, և հաւատայցէք թէ առնուք, եղիցի ձեզ », (ՄԻ. ԺԺ. 24:) Ինչ բանի համար որ աղօթք ընէք հաւատքով, ապահով եղիք որ կընդունիք: « Ուրեմն թէ որ զմեզ չի խաբեր ու կը խոստանայ մեր աղօթքն ընդունելու, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, ով կրնայ տարակուսիլ իր խոստամանք վրայ. տարակոյս միայն ունենալը հաւատք չունենալ է », Ասան զի ան մէյմը խօսք տալէն ետքը աղօթքնիս ընդունելու՝ թէ որ չընդունի նէ, ըսել է որ կամ չի կրնար կամ չուզեր ուզածնիս ընել: Զի կրնար ըսենք նէ՝ հաւատքի դէմ է, վասն զի ամենակարող է, ամմեն բան կրնայ. ուրեմն թէ որ ամմեն ուզածը կըրնայ, թէ որ մէկ ուզելովը կրցաւ բոլոր երկինք երկիր արեւ լուսին աստղերն ու բոլոր աս ահագին աշխարհքս ստեղծել, չիկրնայ պիտոր քիչ մը ողորմութիւն ընել խեղճ մարդու մը որ իրեն կը դիմէ, և օգնել իրեն, ուզած չորհրդքն ընել: Իսկ թէ որ չուզեր ըսենք նէ, անկեց ետքը չենք կրնար ըսել որ ան ողորմած է, իր կողմանէ կուզէ ու կը բաղձայ ամմենուս փրկուիլ:

“ Որ զամենայն մարդիկ կամի զի կեցցեն , : (ԹՏՏՏ . Թ . 4 :) Ուրեմն թէ որ կուզէ ու կը բաղձայ որ ամենեւն ալ փրկուինք , ըսել է որ կուզէ նաև ու կը բաղձայ օգնելու մեզի , ու մեր փրկութեանը համար հարկաւոր է զած շնորհքները տալու : Իսկ թէ որ կուզէ ու կը բաղձայ մեզի հարկաւոր եղած շնորհքները տալու , ուրեմն թէ որ աղօթք ընենք ուզենք իրմէն ան շնորհքները նէ , անտարակոյս աղօթքնիս կընդունի . վասն զի թէ որ չընդունէր նէ , ըսել է որ ինքը զինքն ալ , իր ուղածն ալ չէր ընդունէր : Ասկէց 'ի զատ' թէ որ անձայնչափ անգամ խոստանալէն ետքը չուզէր ընդունել մեր աղօթքը նէ , իր խոստմունքը պահած չէր ըլլար , սուտ զուրցած կըլլար . բայց կարելի՞ բան է որ անձ որ բոլորովին ճշմարտութիւն է՝ սուտ զուրցէ ու իր խոստմունքը չիպահէ : Չէ , կարելի բան չէ , խելքի գէմ՝ բան կըլլար ատ բանն ըսելը , սոսկալի հայհոյութիւն կըլլար կասկածելը միայն : Ամեն արարած կրնայ իր խօսքէն պահսիլ , բայց ան կարելի է որ պահսի , անկարելի է որ սուտ ըսէ . “ Հաւատարիմ մնայ , ուրանալ զանձն իւր ոչ կարէ , : (ԹՏՏՏ . Թ . 13 :) “ Անհատրին է ստել ձայ , : (Եփ . 5 : 18 :) Երկինք ու երկիր կրնան պահսիլ ու ոչընչանալ , բայց ան իր խօսքէն չի կրնար պահսիլ . “ Երկինք և երկիր անցցեն , և բանք իմ մի անցանիցեն , : (Մատ . 33 :) Վասն զի թէ որ անձ իր մէկ խօսքէն պահսելու ըլլար նէ , կը կորսնցնէր իր փառքն ու իր ճշմարտութիւնը . անկէց ետքը կատարեալ չէր ըլլար , ան չէր ըլլար , ուրեմն ինչպէս անկարելի է որ անձ իր անձ ըլլալէն դադրի , ասանկ ալ անկարելի է որ այնչափ մեզի խոստանալէն ետքն աղօթքնիս ընդունելու՝ չուզէ ընդունիլ :

Անոր համար սուրբ Յոհաննէս Ալիմաքոսը կըսէ . “ Աղօթքն այնչափ ուժ ունի ընդունելու ձայն մեր ուղած շնորհքը , որ չէ թէ միայն կը շարժէ զինքը՝ այլ նաև կերպով մը կը օտարէ որ խնդիրքնիս կատարէ , անուշ կերպով մը կը բռնագատէ զինքը , : Աստուած ձանձրացած ըլլալով համբերելու հրեաներուն ապերախութեանն ու անօրէնութեանը՝ որոշէր էր սոսկալի պատիժներ խրկելու իրենց վրայ : Իմացաւ Սովսէս , ու սկսաւ աղօթք ընել՝ խնդրել ձայն որ խնայէ ողորմի ներքէ խեղճ Ժողովուրդեանը . երբոր ասանկ որը .

տանց կաղօթէր, ըստւ ձծ իրեն. « Թող տուր ինձ, և բարկացեալ սրամտութեամբ իմով 'ի նոսա, սատակեցից զնոսա », (Եւեո. ԼԲ. 10.) Թող տուր, ձեռքս մի բռներ, մի արգիլէր որ սա ապերախտները պատժեմ. ինչպէս բարկութիւնն ելած մարդ մը իր ձեռքը բռնողներուն՝ կըսէ, թողուցէք որ վրէժս առնեմ որ կեց. տանկ ալ ձծ Մովսէսին ըսաւ. կարծես որ Մովսէս այ ձեռքը բռներ էր: Բայց իրաւցընէ այնպէս եղաւ. Մովսէս աղօթք ընելէն չիդադրեցաւ ինչուան որ այ բարկութիւնն ինջեցուց, արգիլէց որ չկատարէ հրեաները: « Մովսէսին աղօթքն այ կարողութեանն արգելք եղաւ », կըսէ սուրբն Հերոնիմոս: Ո՛հ, աս ինչ ուժ է աղօթքին ուժը:

Աւրեմն ամօթ մեր ծուլութեանը, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, ամբնչանք մեր անհոգութեանը վրայ որ աղօթքի հետ չենք ըլլար: Ներելի կըլլար մեր պակսութիւնը, թէ որ ասանկ ողորմած տիրոջ մը հետ չըլլար մեր բանը՝ որ բոլորովին պատրաստ է մեզի օգնելու, մեղի բարկք ընելու. բայց ասանկ տէր մը ունենալով որ մեր ուղածէն աւելի կուտայ, աւելի կուզէ ինքն ողորմել մեզի քան թէ մենք մեր ողորմելութենէն խալը սիլ, ինչպէս կըլլայ որ այնչափ պէտք ալ ունենալով իրեն ու ամեն վայրկեան իր օգնականութեանը կարօտ ըլլալով, ասանկ անհոգ ու անփոյթ ենք աղօթք ընելու, իրեն գիմելու: Ինչպէս կըլլայ որ քրիստոնեայ մը, չէ թէ միայն օրերով ալ և շաբաթներով ամիսներով տարիներով ու դրեթէ բոլոր կենացը մէջ աղօթք չընէ, անբան անասունի պէս առտուանց ելած ատենն այ շնորհակալ չըլլայ, օրուան մէջը զձծ չիյնէ, իրեկուան պառկելէն առաջ աղօթք մը չընէ: Բայց ասանկներ չեն պակսիր, ու մէյմը որ ասանկ գէշ կը վարժին աղօթք չընելու, անկէց ետքը ճար չիկայ. տօնի օր ալ աղօթք չեն ըներ, և ոչ ան տօներուն՝ որ ձծ մասնաւոր կերպով աղօթք ընելու համար, հոգինիս հոգալու, և բարեպաշտութե ու ջերմեռանդութե դործքերու հետ ըլլալու համար սահմաններ է: Քիչ մը աղօթք ու բարեգործութիւն ընելու տեղը՝ տօնին օրը բոլոր պարագայ կանցընեն, դատարկաբանութիւն՝ բամբասանք՝ անկարգ խօսակցութիւններ՝ ու աշխատանքի գործքեր ընելով, կամ խաղի ու զբօսանքի հետ ըլլա-

լով: Ասանկներն որ աղօթք ինչ ըսել է չեն գիտեր՝ կուզէք որ քրիստոնէաբար ապրին: անկարելի է, հարկ է որ անասունի պէս ապրին՝ միշտ մահու չափ մեղքի մէջ: Վասն զի առանց աղօթքի՝ բարեգործութիւն ընելու և քրիստոնէաբար ապրելու համար հարկաւոր եղած շնորհքներն անմէջ չընդունէին՝ ի զատ, նոյն իսկ աղօթք չընելովն ծանր կը մեղանչեն: Վասն զի այսինի հրամանին գէ՛մ կընեն, որ զմեզ կը պարտաւորէ՝ մտքերնիս բացուելէն ետքը մեր ամեն կարօտութեան մէջն աղօթք ընելու, այսինքն կեանքերնուս ինչ և իցէ վտանգ մը եղած ատենը, կրքերնիս մահացընելու և փորձութիւններու յաղթելու պէտք ունեցած ատեննիս, կամ ուր որ այն պատուիրանքը կատարելու՝ առաքինութիւն մը ընելու պարտք մը կըլլէ գիմայնիս, որ առանց աղօթքի չենք կրնար ընել: Զոր օրինակ պարտական ենք աղօթք ընելու երբոր խոտաովանանքի կամ սրբութիւն առնելու կերթանք, որպէս զի արժանաւորապէս ընդունինք սուրբ խորհուրդները: կամ տոյնի օրեր պատարագ տեսնելու ատեն, որպէս զի աղէկ կատարենք պարտքերնիս: և ասոնց նման ուրիշ բաներու մէջ: Խեղճ բան: Հատերը ժամ կուգան պատարագ տեսնելու, բայց ի՞նչ գիտաւորութեամբ: աղօթք ընել և անմէջ իրենց հոգւոյն հարկաւոր եղած շնորհքները խնդրել մտքերնուս ալ չանցնիր: սովորութեան համար կուգան, հետաքրքրութեան համար, տեսնելու և տեսնուելու համար: Աս ասանկ ըլլալը կուզէք խմանալ, նայեցէք ինչպէս ժամ կուգան, ու ինչպէս կը կենան ժամու մէջ: Անանկ համարձակ ու առանց ակնածութեան ժամ կը մտնեն՝ կարծես թէ հասարակ տուն մը սրահ մը թատրոն մը կը մտնեն, ոչ ծնրագրութիւն ընել կայ, ոչ ծաւել ոչ յարգութիւն ընել այն, կան ալ որ կռնակնին խորանին դարձուցած՝ մէկը մէկալը կը գիտեն, կը խօսին, կը խնտան: երանի թէ խօսածնին ալ անվայել խօսքեր չըլլան: Կան ալ որ քիչ մը աղօթք կը փսփսան, բայց ըսածնուն միտ չեն դնել, աչուրնին չորս գին է, ու մտքերնին անմէջ շատ հեռու, որոնց վրայ կը յարմարի այն ըրած յանգիմանութիւնը: « Ժողովուրդս այս չրթամբք պատուէ զիս, և սիրտք իւրեանց հեռացեալ մեկուսի է յինէն » (Մարի. ԺԷ. 8): Աս է աղօթք ընելու կերպը՝ որ իրենց

հոգւոյն հարկաւոր եղած շնորհքներն անմիջապէս ընդունին . ասիկայ մանաւանդ ան բարկացընել է , կրսէ սուրբն Օգոստինոս , ասիկայ զան զգրուել է՝ որ պատժէ զիրենք : Ասանկ ընողները թող մտածեն որ օր մը դժոխքին մէջն ամմենէն մեծ տանջանքներուն մէկն աս պիտոր ըլլայ , որ աղօթքով այնչափ դիւրին էր իրենց փրկուիլը , ու աղօթք չընելով դատապարտուեցան :

Ուրեմն , սիրելի որդիքս , թէ որ կուզենք փրկուիլ , թէ որ հոգիներնսուս վրայ քիչ մը հոգ ունինք նէ , խնդրենք անմիջապէս , աղօթք ընենք : Տեսէք ինչ սիրով կը դանդաւոր քսուի Քրիստոսը մեր . “ Մինչև ցայժմ ոչ ինչ խնդրեցիք ” . (ՅԿ . ԺԷ . 24) : Ինչուան հիմայ բան մը չուզեցիք ինծմէ , շնորհք մը չխնդրեցիք . խնդրեցէք որ տամ . “ խնդրեցէք և առնուցուք ” : Պէտք էր որ ամեն օր ամեն վայրկեան մուրացկանի պէս ողորմութեանս դուռը զարնէիք , օգնութիւն խնդրէիք , ինչուան հիմայ չըրիք նէ , դոնէ ասկէց ետքը ըրէք : Երանի մեզի թէ որ ասանկ ընենք , թէ որ միշտ հոգւոյն հարկաւոր եղած շնորհքներն անմիջապէս խնդրենք . անտարակոյս կը լսէ մեզի ան , ու մենք ալ Դաւիթ մարգարէին հետ կրնանք ըսել . փառք ան , չեղաւ որ աղօթք մը ընեմ , ու ան չի լսէ ու չողորմի ինծի ” . Օրհնեալ է ան՝ որ ոչ ի բացէ արար զաղօթս իմ , և ոչ զողորմութիւն իւր յինէն ” . (ՍԼ . ԿԷ . 20) :

Բայց թէ որ աղօթքն այսչափ զօրաւոր բան է , թէ որ իրաւ ան աղօթք ընողներուն խնդիրքը կրնէ , ինչո՞ւ է որ այնչափ մարդիկ աղօթք կրնեն , ու խնդրած շնորհքնին չեն ընդունիր : Թէ որ ասոր պատասխանը կուզէք նէ , եկած կիրակի եկէք լսելու , որ միանգամայն սորվեցընեմ ձեզի ինչ կերպ պէտք է աղօթք ընել որ ան լսէ մեզի :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԿԹ .

Աղօթք ընելու Էրպին Էրայ :

Ինչպէս անցած կիրակի ըսի ձեզի , թէ մեր աղօթքը լսելու խօսք տուած է , անկարելի է որ խօսքը չհա-
հէ : Հապա ինչպէս կըլլայ որ շատերն աղօթք կընեն ,
ու թէ չի լսեր : Ասոր պատասխանն թէ կուտայ Յակո-
բոս առաքեալին բերնովը . “ Խնդրէք և ոչ առնուք ,
վասն զի չարաչար խնդրէք , զի անդէն ի ցանկութիւնս
ձեր մաշեալիք , , (Յակ. Գ. 3 :) Ուրեմն աս է պատճառն
որ շատերն աղօթք կընեն առանց խնդիրքնին ընդունե-
լու . պակսութիւնն ի կողմանէ չէ , վասն զի թէ իր
խօսքէն չանցնիր . և ոչ աղօթքին կողմանէ , որ ամեն
շնորհք ընդունելու ուժ ունի . այլ յանցանքն աղօթք
ընողինն է , որ աղօթքն աղէկ չըներ : Ուրեմն անսկէնք
աղէկ աղօթք ընելն ինչպէս կըլլայ . այսոր աղէկ աղօթք
ընելու համար ամենէն հարկաւոր եղած բանն ինչպէս
որ պէտք է նէ՝ ձեզի բացատրեմ , մնացածն ալ ետքը
յաջորդ յորդորակներուս մէջը կը զուրցեմ :

Աղօթքնիս աղէկ ընելու համար ամեն բանէն առաջ
պէտք է ան սիրուն կանոնը բռնենք , որն որ Քրիստոս
տէրն մեր տուաւ մեզի . այսինքն շատ հոգ չունենալ
աշխարհիս բաներուն վրայ , այլ ամեն բանէն աւելի
մեր հոգւոյն ու յաւիտեանիս փրկութեանը հար-
կաւոր եղած շնորհքները խնդրել թոյլէ . “ Մի հո-
գայք վասն ոգւոց ձերոց զինչ ուտիցէք կամ զինչ
ըմպիցէք , և մի վասն մարմնոց ձերոց թէ զինչ ագա-
նիլիք . . . խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն իմ և զար-
քարութիւն նորա , , (Մատ. Գ. 25 . 33 :) Վասն զի
Աստուած զմեզ աս աշխարհիս համար չտալովեց , այլ
զինքը սիրելու , իրեն հաւատարմութեամբ ծառայե-
լու , ու ետքը երկինքը յաւիտեան զինքը վայելելու հա-
մար : Ուրեմն մեր մեծ հոգը , փոյթերնիս ու ջանքեր-
նիս աշխարհիս բաներուն վրայ պիտոր չըլլայ , այլ հո-
գւոր բաներու վրայ՝ կըսէ առաքեալը , իմ ու երկինքի

բաներուն , մեր հոգւոյն ու յաւիտենական փրկութեւն վրայ . « Զվերինն խնդրեցէք , զվերինն խորհեցարուք , մի զայս որ յերկրի ասա է » . (Վ՝Լ՝ . Գ . 2 .) Ուստի ամենէն առաջ , ամենէն ստեպ ու սրտանց ձյմէ խընդրելու շնորհքնիս ան է որ զինքը սիրենք , իրեն հաւատարմութեամբ ծառայենք , քրիստոնէաբար ապրինք ու կարենանք փրկութեան հասնիլ :

Բայց եկուր նայէ որ քրիստոնէից մեծ մասը՝ ամենէն քիչ ձյ վրայ կը մտածեն , ամենէն քիչ իրենց հոգւոյն ու երկրեքի բաներուն վրայ է մտածածնին . աշխրջիս բաներն է աւելի մտածածնին , ասոնք է փնտրուածնին , ասոնք է ձյմէ ուղածնին . « Զի 'ի ցանկութիւնս ձեր մաշեցիւք » : Ուղածնին հարստութիւն է , առուտութիւնն ու յաջողութիւն , տուն տեղ ըլլալ , տաշածնի հասնիլ , ու ասոնց նման բաներ : Ըսածիս չէք հաւատար նէ՝ նայեցէք . երբ աւելի աղօթք կրնեն աւանդները . երբոր մարմնաւոր կարօտութիւն մը ունին , կամ ժամանակաւոր վտանգի մը մէջ կը գտնուին : Երբոր արտերուն համար անձրեւի կամ արեւի կարօտութիւն ունին , չէ նէ՝ վատաւ պիտոր չընեն ու չհարաւտանան . երբոր վտանգաւոր հիւրնգութիւն մը կուգայ վրանին , երբոր երկրաշարժ կըլլայ՝ որ կրնան աւերակներու տակ մնալ , գետինն անցնիլ , երբոր ժանտախտ կուգայ , կամ սով , կամ չորութիւն , կամ գետերը կը կոխեն , կամ կրակ կըլլայ . ան ատենը կրակին աղօթք ընել , կը ջերմեանդնան , ան ատենը մոմեր կը վառեն խորաններու վրայ , մասունքներ դուրս գնել կուտան , պատարագ կապսպրեն , թափօրներ՝ եռօրեայ սաղաթանքներ ընել կուտան , ան ատենն երկինքը սուրբ չի մնար , քաւարանը հոգի չի մնար որ իրենց օգնելու չի կանչեն : Բայց ձյմէ շնորհք խնդրելու , հոգինին վտանգէ խալըսելու համար , կրնեն նոյն բաները . լսէր էք որ պատարագ մը ընել տան , մոմեր վառեն , մասունքներ դուրս հանեն , սրբութիւն դնել տան , ծանր փորձութեան մը յաղթելու համար , կրքերնին զսպելու , չար ունակութիւննին կարելու , ատելութիւննին մէկ գի դնելու , մերձաւոր առիթներէ խալըսելու , ճշմարիտ զլծում ունենալու , աղէկ խոստովանանք մը ըլլալու , պարկեշտութեան՝ խոնարհութեան՝ համբերութեան՝ առաքինութիւնները կատարելու , ձյ սէրը սրը .

տերնուն մէջը վառելու, քրիստոնէաբար ապրելու : Զաւեղ՛ւ բան . աս բաներս հոգեւորնին չէ, ետքի մտածելու բաներնին է, ասոնց համար աղօթք չեն ընել, կամ երբեմն ընեն ալ նե՛ անանկ դաղջութեամբ ու ձանձրանալով կրնեն որ այ գութը շարժելու տեղը՝ բարկութիւնը կը շարժեն :

Անանկ է նէ ի՛նչ զարմանք որ ամ աղօթքնին չի լսեր . չիլսելուն պատճառն յայտնի է, վասն զի ըրած աղօթքնին անկարգ է, Քմի տուած կանոնին ներհակն է, այ կամայը դէմ է, միայն իրենց անձնասիրութեանը յարմար, իրենց կրքերուն ուզածն է . “ Խնդրէք և ոչ առնուք, վասն զի չարաչար խնդրէք, զի ՚ի ցանկութիւնս ձեր մաշէսջիք ” : Աստուած կուզէ որ սրտերնիս իրեն տանք, երկրնքի բաները խնդրենք . “ Զվերինն խնդրեցէք, զվերինն խորհեցմբոք ” : Իսկ մենք ընդհակառակն աշխրբքիս բաներուն կուտանք սրտերնիս, վերինը չենք մտածեր : Աստուած կուզէ որ նախ իր կամքը, այսինքն մեր հոգւոյն փրկութեանը հարկաւոր եղած շնորհները բաղձանք ու խնդրենք . իսկ մենք մեր կամքը մեր անձնասիրութեան ուզածը կը բաղձանք ու կը խնդրենք, հոգւոր բաները հոգեւորնիս չէ : Ասանկով այ անհաճոյ կըլլայ մեր ըրած աղօթքը . վասն զի, ինչպէս սուրբ Օգոստինոս կըսէ, իրմէ խնդրելու տեղն որ մեր կարօտութեանն օգնէ ան բաներուն մէջը՝ որ իրեն կամքն է, կը խնդրենք որ մեր անձնասիրութեանն ու կրքերուն օգնէ : Ուրեմն ի՛նչ զարմանք որ ամ մեր աղօթքը չի լսեր, երբոր ըրած աղօթքնիս անհաճոյ է իրեն . լսելու տեղը՝ կը պատասխանէ մեզի ինչ որ Զերեդէոսի որդւոցն ըսաւ . “ Ոչ գիտէք զինչ խնդրէք ” : անձնասիրութեամբ ու ունայնասիրութեամբ կուրցած էք, չէք գիտեր ինչ կը խնդրէք : Իսկ թէ որ երբեմն կը լսէ ամ աս մեր ըրած կարգի դէմ աղօթքը նէ, մեզի շնորհք ընելու համար չէ լսելը՝ հաղա զմեզ պատժելու համար . Ասանկ կուզէք, կըսէ, մարմնաւոր բաներ է ուղածնիդ, առէք ձեզի, բայց երկնաւորներէն յոյսերնիդ կարեցէք : Ասանկ ալ ագահը արծաթաւոր՝ որ սարկէն ուրիշ բան չի փնտրուեր, կուզէ մեծնալ հարստանալ, ամ կըսէ իրեն . Սասնի կուզես, հարստութիւն կուզես, առ քեզի . բայց ասանկ քու յաւիտենական դատապարտութեանդ պատճառ պի-

տոր ըլլան : Ասանկ ալ մէկն առողջութիւն կուզէ , մէկալն իր հանգստութիւնը , մէկն աս պաշտօնը , մէկալն ան պատիւը , մէկն աս խնամութիւնը , մէկալն ան պսակը հօրերնուն մօրերնուն կամացը գէժ . ան ալ կը թողու իրենց . “ Բարձի թողի զնոսա երթալ զհետ կամաց սրաից իւրեանց , , (ՍՄ . 2 . 13 :) Կուզէք , առէք կրակ , բայց ատոնք պիտոր ըլլան ձեր յաւիտեանական կործանումը :

Ուրեմն եթէ կուզենք որ ան մեր աղօթքը լըսէ , ու մեր բարւոյն համար լսէ , իրեն հաճոյ եղած բաները խնդրենք , չէ թէ մեր ուզածը : Աս բանը միայն խնդրեցի միշտ անձի , կրակ Գաւիթ մարգարէն , ու միշտ նոյնը կը խնդրեմ , այսինքն երթալ երկինքը զինքը վայելէ . “ Զմի խնդրեցի ի տեառնէ , և զսոյն աղօթեմ , բնակեալ ինձ ի տան աեառն զամենայն առաւրս կենաց իմոց , , (ՍՄ . 10 . 4 :) Կարճ ըսեմ . մենք անքան զինքը պիտոր խնդրենք , ինչպէս ամեն սուրբերը մէկեւորան կրակն . այսինքն աղօթք ընենք պիտոր որ ան հոգևոր շնորհքները տայ մեզ , ան շնորհքներն որ հարկաւոր ու օգտակար են մեր հոգւոյն , ինչպէս բոլոր սրտանց զինքը սիրել , իր պատուիրանքները պահել , մեղքէն փախչել , փորձութեանց յաղթել , կրքերնիս մահացնել , բարեգործութիւն ընել ու փրկութեան հասնիլ : Թէ որ ասանկ աղօթք ընելու ըլլանք նէ , ան առեան աղօթքնիս աղէկ ըրած կըլլանք , ան առեան ան աղօթքնիս կրնգունի :

Բայց միտքս ծուռ չհասկընաք , աս խօսքերովս չեմ ուզեր ըսել որ անքան մարմնաւոր շնորհքներն ալ խնդրելը՝ գէշ բան ըլլայ , զոր օրինակ առողջութիւն , ապրուստ , հալածանքէ՝ Ժանտախտէ՝ շարժէ՝ կարկուտէ խալըսիլ , ու ասոնց նման բաներու համար աղօթք ընելը . ասիկայ ըսէի նէ , ան մոլորութիւն կըլլար : Ատոր ներհակը կըսեմ որ մեր մարմնաւոր կարօտութիւններն ալ անքան խնդրելն աղէկ բան է . բայց որպէս զի ասոնց համար ըրած աղօթքնիս ալ աղէկ ըլլայ , պէտք է աս զգուշութիւններն ընենք՝ որ քրիստոնէից մեծ մասը չեն ըներ : Առջի զգուշութիւնն է , ինչպէս ըսի , հոգևոր շնորհքներն առելի ջանքով խնդրել քան զմարմնաւորները . վասն զի թէ որ մարմնաւոր բաներու վրայ հոգևորներէն առելի հոգ ունենանք նէ՝ անքան հաճոյ կըլ

լայ, որովհետև իր գրած կարգին կանոնին դէմը ըրած
կըլլանք. որ ամեն բանէն առաջ մեր հոգւոյն բարիքը՝
մեր յաւիտենական փրկութիւնը կը հրամայէ որ խնդ-
րենք, ու մնացածին վրայ ապահով ըլլանք որ ան մեզի
հարկաւոր եղածը կուտայ. «Խնդրեցէք նախ զարքայու-
թիւնն ան, և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ» : Ուստի
կը տեսնենք սուրբ գրոց մէջ որ Մովսէս մարգարէն,
Յեսու, Յուդիթ, սուրբ Ղազարու քրուեաւանքն,
ու այնչափ ուրիշ սուրբեր, մարմնաւոր շնորհքներ
խնդրեցին անմէ և առին : Բայց ինչո՞ւ. վասն զի մար-
մնաւորէն առաջ միշտ հոգւորը կը խնդրէին, իրենց հո-
գւոյն հարկաւոր եղած շնորհքները, իրենց յաւիտե-
նական փրկութիւնը, անոր համար ան իրենց մէկալ
խնդիրքներն ալ կընդունէր : Աս զգուշութիւնը որչափ
հարկաւոր ըլլալն յայտնի կը տեսնենք Քնի մեզի սոր-
վեցուցած աղօթքէն, որ է «Հայր մեր» : Աս աղօթ-
քին մէջը մէկէն նախ կը խնդրենք որ անոնք փա-
ռաւորուի, «Սուրբ եղիցի անուն քո», ետքը կը խնդ-
րենք որ ան արքայութիւնը դայ, այսինքն կաթողիկէ
սուրբ եկեղեցին միշտ աւելի տարածուի, անհաւատ
ները հերետիկոսները մեղաւորները դարձի գան, ան
հաւատքն ընդունին, ան շնորհքին մէջն ապրին, ու
ամենքն ալ փրկուին. «Եկեսցէ արքայութիւն քո» :
Ետքը կը խնդրենք որ մեր ուղածը չըլլայ՝ այլ ան կամ-
քը, ամենքն իրեն հնազանդին, ամենքն իրեն հաւա-
տարմութեամբ ծառայեն, ու ամեն բան իր կամացը
թողուն. «Եղիցի կամք քո» : Ասոնք են ան հաճոյ
եղած բաները, բոլորն ալ հոգւոր շնորհքներ՝ որ Քն
տէրն մեր մեզի կը սորվեցընէ խնդրել անմէ, դեռ ամե-
նէին մարմնաւոր շնորհք մը չիխնդրած, ինչպէս է ամ-
մեն օրուան հացերնիս, ամմեն վտանգէ խաղտելնիս, ու
ամմեն ուրիշ կարօտութիւննիս. որպէս զի իմանանք
որ ամմեն բանէն աւելի հոգաւլիքնիս, ամմեն բանէն
առաջ խնդրելիքնիս, հոգւոր շնորհքներն են՝ ան փառ-
քը, մեր հոգւոյն բարիքը, մեր յաւիտենական փրկու-
թիւնը. վասն զի ասոնք խնդրելով՝ ուրիշ ամմեն հար-
կաւոր բաներն ալ մէտեղ կընդունինք. «Խնդրեցէք
նախ զարքայութիւնն ան, և այդ ամենայն յաւելցի
ձեզ» :

Երկրորդ զգուշութիւն մըն ալ պէտք է բանեցընենք՝

այսմէ մարմնաւոր շնորհքներ խնդրելու ատեննիս . այսինքն պէտքը չէ որ չափազանց հոգ մտածմունք ու ջանք ընենք անոնց համար . վասն զի մեր մեծ ջանքը հոգն ու մտածմունքը պիտի ըլլայ հոգեւոր շնորհքներուն վրայ՝ որ մեր հոգւոյն ու յաւիտենական փրկութեանը հարկաւոր են : Բայց քրիստոնէից մեծ մասն ասանկ չեն ընէր . մարմնաւոր շնորհքները սաստիկ բաղձանքով հառաչանքով լալով կը խնդրէն , իսկ հոգեւոր շնորհքները գաղթութիւն ու յորանջելով , անանկ որ այ գանիւ կը բերէն : Անոր համար ան չընդունիր իրենց աղօթքը , ոչ հոգեւոր շնորհքները կրնէ և ոչ մարմնաւորները , վասն զի աղէկ չէ ըրած աղօթքնին , այ դրած կարգին դէմ է . « Խնդրէք և ոչ առնուք , վասն զի չարաչար խնդրէք » :

Ուստի այսմէ մարմնաւոր շնորհքներ խնդրելու ատեննիս՝ պէտք է իր կամացը թողունք , ու որչափ որ մեր հոգւոյն օգտակար են՝ այնչափը միայն ուզենք : « Ձեզի խրատ կուտամ , կըսէ սուրբ Օգոստինոս , ձեզ կը յորդորեմ սիրելի եղբարք , մարմնաւոր շնորհք մը չխնդրէք այսմէ բացարձակապէս ուզելով ան բանը , այլ իրեն յանձնելով թէ որ ձեր հոգւոյն օգուտն ան է . դուք չէք գիտեր որն է իրօք ձեր օգուտը , որը չէ . կըրնայ ըլլալ որ օգուտ կարծածնիդ՝ միաս ըլլայ , միաս կարծածնիդ՝ օգուտ . անոր համար է որ ան ձեր աղօթքը միշտ չի լսեր , վասն զի գիտէ որ խնդրած բաներնիդ միաս է ձեզի քան թէ օգուտ » : Հոս չի լմընցընէր իր խրատը , աւելի առաջ կը տանի ու կըսէ . « Նախ խնդրելն այսմէ որ զմեզ նեղացուցիչ փորձութիւններէ խալըսէ՝ կրնայ անանկ աղօթք մը ըլլայ որ ան չի լսէ . վասն զի կրնար աւելի օգտակար ըլլալ մեզի ան փորձութիւնները կրելը քան թէ ազատիլն անոնցմէ , որովհետեւ մէկ կողմանէ փորձութիւն քաշելը գէշ բան մը չէ , սուրբերն ալ քաշելին , այլ միայն փորձութիւններուն հաւանութիւն տալն է գէշը . իսկ մէկալ կողմանէ ան փորձութիւնները մեզի օգտակար կրնան ըլլալ , վասն զի կը ճանցընեն մեզի մեր խեղճութիւնը , մեր կարօտութիւնն որ ունինք այ օգնականութեանը , զմեզ կը խոնարհեցնեն , ու արդիւնք վաստակցընել կուտան մեզի՝ անոնց դէմ կեւալով ու յաղթելով : Ուստի փորձութեանց մէջ ամենէն աղէկ ընելիքնիս աս է .

խնդրել ձյմէ որ եթէ մեզի օգտակար է անոնցմէ խալըսիլը նէ՝ խալըսէ զմեզ, չէ նէ՝ մեզի օգնէ շնորհք տայ որ անոնց գէմ կենանք : Աս ամմեն բաժին ապացոյց կը բերէ Պօղոս առաքեալէն, որ չիճանչնալով միշտ իր հոգւոյն օգտակարը որն էր՝ ըսաւ . “ Աստուծմէ ինչ խնդրելիքնիս ալ աղէկ չենք գիտեր, շատ անգամ կը կարծենք որ աղէկ բան է ուղածնիս, բայց կը սխալինք : ” Զի զոր կամքն յաղօթս, որպէս արժանն իցէ՝ ոչ գիտեմք : ” (Հռոմ. Է. 26 :) Ու իրաւ՝ ինքն ալ խնդրեց ձյմէ որ մարմնական փորձութիւններէն խալըսի . բայց նո՛ւ իրեն իմացնելու համար որ ան փորձութիւներն օգտակար էին իրեն՝ չէ թէ փնտասակար, ու անոր համար իր խնդիրքը չէր ուղեր ըսել, ըսաւ իրեն . Պօղէ, իմ շնորհքս ու օգնութիւնս հերիք է քեզի . առաքինութիւնը փորձութիւններու և հիւընդութեան մէջն է որ կը զօրանայ ու կը հաստատուի . “ Շատ են քեզ շնորհք իմ, զի զօրութիւն իմ ի տկարութեան կատարել : ” (Բ. Կորն. ԺԷ. 9 :) Սուրբն Բեռնարդոս ալ սուրբ Օգոստինոսին աս խօսքերուն նայելով, որ միանգամայն մեծին Գրիգորի վարդապետութիւնն է, կըսէ . “ Թէ որ մարմնաւոր կարօտութիւն մը ունինք՝ մեր վիճակին վայելուչ կերպով ապրելու, պէտք է որ խնդրենք ձյմէ որչափ որ մեզի հարկաւոր է, իբրեւ օգտակար իրեն ծառայելու և մեր յաւիտենական փրկութեան հետ ըլլալու համար . բայց պէտքը չէ որ շատ ետեւ իյնանք : Վրեանենք որ Սողոմոն աշխրբքիս բաներուն ունայնութիւնն աղէկ ճանչցած ըլլալով՝ հարկաւորը միայն կը խնդրէր ձյմէ, որպէս զի կարենայ ապրիլ ու իր յաւիտենական փրկութեանը հետ ըլլալ . ” Մեծութիւն և տնանկութիւն մի տար ինձ . այլ կշռեա ինձ զարժանն բաւականութեամբ : ” (Առաք. Է. 8 :) Նոյնը կըսէ նաեւ Բեռնարդոս ուրիշ ամմեն բաներու համար ալ, որ ըստ ինքեան աղէկ են՝ բայց մեր փրկութեանը հարկաւոր չեն . ու աս բաներէն մէկը կը սեպէ նաեւ փորձութիւններէ խալըսիլը : Աս ամմեն բաները կրնանք, կըսէ, խնդրել ձյմէ, բայց առանց շատ ետեւ իյնալու . վասն զի կրնանք խաբուիլ, կրնանք փնտասակարն օգտակար սեպել : Ուստի առաքեալը կըսէ որ մեզի պէս խեղճ ողորմելիները՝ ձյմէ ինչ խնդրելիքնիս ալ աղէկ չենք գիտեր . “ Զի զոր կամքն յաղօթս, որպէս արժանն

իցէ՛ ոչ գիտեմք, 33 : Անոր համար ամենէն աղէկը ան է որ խնդրենք անշուք ինչ որ յայտնապէս հարկաւոր ու օգտակար կը ճանչնանք մեր հոգւոյն, և ուրիշ ամեն բան բոլորովին իր կամայն ու նախախնամութեն յանձնելով՝ աղաչենք որ մեզի պէտք եղածը, ինչ որ մեզի աղէկ կը սեպէ, ինչ որ մեր հոգւոյն փրկութեանը օգտակար, ինքը ապա մեզի :

Աս ամեն ըսած բաներէս սուրբ Օգոստինոս աս ընդհանուր կանոնը կը հանէ որ, երբոր անշուք մարմնաւոր շնորհքներ կը խնդրենք, կամ անանկ բան մը՝ որ մեր յաւիտենական փրկութեանը հարկաւոր չէ, բանի մը անգամ խնդրելէն ետքը՝ թէ որ ան խնդիրքնիս կատարէ նէ, պէտք է շնորհակալ ըլլանք ու ջանանք որ ան պարգէն ի բարին դործածենք. իսկ թէ որ ան խնդիրքնիս չիտայ նէ, չէ թէ միայն պիտոր համբերենք ու դադրինք խնդրելէն, այլ նաեւ շնորհակալ պէտք է ըլլանք սրտանց՝ խնդիրքնիս չընելուն համար, մտքերնիս հաստատա զնելով՝ որ խնդրածնիս մեզի աղէկ չէր, թէ և մեր տգիտութիւնը համար մեզի աղէկ կերևնար, բայց ան ան ասեմք միայն խնդիրքնիս կը կատարէ, երբոր իրօք մեզի օգտակար կը ճանչնայ :

Հիմայ եկուր նայէ որ ոմանց տգիտութիւնը որ աստիճան կը հասնի. Աստուծոյ մարմնաւոր շնորհք մը կը խնդրեն, զոր օրինակ աս կամ ան առաւուրին մէջն յաջողութիւն, աս կամ ան բանին մէջը վատտակ ու նենալ, առաջագործելով որ ետքն անկէց ողորմութիւն մը բարեգործութիւն մը ընեն, աս կամ ան ժամուն պարգէն մը տան : Բայց թէ որ ան ուզածնին չընէ, յաջողութիւն կամ վատտակ չունենան նէ, մէկէն կը խռովին՝ կարծես որ պարտական էր ան ուզածնին ընելու, և աղէկ կըլլար թէ որ ընէր նէ, որպէս զի իրենց բարի գիտաւորութիւնը յաջողէր, ու դրեթէ ան գէտ կը գանգատին չընելուն համար : Բայց ինչէն գիտեն որ եթէ ան ուզածնին ընէր նէ՝ աղէկ կըլլար. չէ, աղէկ չէր ըլլար. վասն զի թէ որ աղէկ ըլլար նէ, կրնէր. երբոր չըրաւ, ըսել է որ աղէկ չէր ըլլար, ըսել է որ օգտակար չէր իրենց հոգւոյն : Իրաւ՝ բարի գիտաւորութիւն ունէին ողորմութիւն ու բարեգործութիւն ընելու, բայց ան անոնց սիրան ու գիտաւորութիւնն իրենցմէն անհամեմատ աւելի աղէկ կը ճանչնայ :

կրնայ ըլլալ գիտէր որ ատ իրենց ողորմութիւն ու բարեգործութիւն ընելու գիտաւորութիւնը պիտի անցնէր, ինչպէս շատերունը կանցնի՝ որ ուստ ալ կրնեն ու ետքը չեն կատարեր. կրնայ ըլլալ գիտէր որ ատ յաջողութիւնը կամ վատասկն ունենային նէ, հպարտանային ու առջինէն աւելի պահսութիւններու մէջ պիտի իյնային. անոր համար խնդիրքնին չըրաւ, աւելի աղէկ սեպելով իրենց չընելը. վասն զի թէ որ ըրած ըլլար նէ՝ շնորհք չէր ըլլար իրենց, կրսէ սուրբ Օգոստինոս, այլ պատիժ ու քնաս: Նոյնը կրսեմ նաև հիւանդի մը, որ իրեն համար եղած աղօթքներն լծ չի լսեր ու առողջութիւն չի տար իրեն. ըսել է որ աւելի աղէկ է իրեն չընդնանալը, աւելի օգուտ է իր հոգւոյն համար հիւանդ մնալը քան թէ առողջանալը: Նոյնը կրսեմ նաև անոնց՝ որ նեղութիւն ու հալածանք կը քաշեն, ու լծ աղօթքնին չի լսեր, չի խալըսեր զիրենք ան նեղութենէն ան հալածանքէն. լսել է որ աւելի լաւ է իրենց նեղութիւն քաշելը հալածուիլը՝ քան թէ անոնցմէն խալըսիլը: Վասն զի նեղութեան ու հալածանքի ճամբան աւելի շիտակ ու ասպահով երկինք կը տանի զմեզ: Ասանկալ ուրիշ ամեն մարմնաւոր շնորհքներն որ կը խնդրենք ձյմէ ու չենք ընդունիր. ըսել է որ լծ ան ատենը միայն կրնէ մեզի ան շնորհքները, երբոր օգտակար կը ճանչնայ մեր հոգւոյն:

Ուրեմն երրորդ զգուշութիւնն որ ձյմէ մարմնաւոր շնորհքներ խնդրելու ատեննիս պէտք է ընենք, ու խիստ քիչ մարդ կայ որ ընէ, կատարեալ համակերպութիւնն է ձյ կամացը հետ, այսինքն բաղձալ որ լծ իր կամքն ընէ՝ չէ թէ մեր ուղածը, ինչ որ իրեն հաճոյ է՝ չէ թէ մեզի. ուստի միշտ շնորհք մը խնդրելու ատեննիս՝ գիտաւորութիւն ունենալ որ, եթէ ձյ կամքն է՝ թէ որ մեր հոգւոյն օգուտն է՝ նէ՝ ընէ մեզի ան շնորհքը: Ամեն անգամ որ մեր հոգւոյն փրկութեանը հարկաւոր չեղած շնորհք մը կը խնդրենք ձյմէ, աս թէութիւնը պէտք է դնենք, այսինքն թէ որ իր կամքն է, թէ որ մեր հոգւոյն օգտակար է նէ. վասն զի առանց աս թէութեան՝ ըրած աղօթքնիս պակասաւոր է, ըրած խնդիրքնիս աղէկ չէ. « խնդրէք և ոչ առնուք, վասն զի չարաչար խնդրէք »:

Հիմայ բոլոր ըսածներս, որ ամենուրեք հասկըցողու

Թեանն յարմարելու համար ճշդճղեցի, ասանկ համա-
ռօտեմ: Որպէս զի ըրած աղօթքնիս աղէկ ըլլայ ու ձյ
ընդունելի, պէտք է նախ որ աւելի հոգևոր շնորհքնե-
րը խնդրենք ձյմէ, աւելի անոնց ետեէն իյնանք, անոնց
բաղձանք, այսինքն ինչ որ հարկաւոր է մեր հոգւոյն,
իծ սիրելու, քրիստոնէաբար ապրելու՝ փրկութեան
հասնելու, առանց այնչափ հոգ ընելու՝ որ մարմնաւոր
շնորհքներ ընէ մեզի ձծ: Աս ասանկ ըլլալը հասկնա-
լու համար՝ հերիք է որ մտքերնիս բերենք Քմի ըսած
մեծ խօսքը. « Զինչ օգտիցի մարդ եթէ զաշխարհս
ամենայն շահեսցի, և զանձն իւր տուժեսցի », (Մ. Գ. Ժ. 25.)
այսինքն ինչ օգուտ է որ մարդ բոլոր աշ-
խրքբիս տէր ըլլայ, երբոր անով իր հոգին ի ղմնասուի
կամ կը կորսուի: Իսկ մարմնաւոր շնորհքները կրնանք
խնդրել ձյմէ ինչ որ հարկաւոր է, ան ալ առանց
շատ ետեէ իյնալու, ձյ կամացն յանձնելով, ու միշտ
աս թէութեամբ որ եթէ ձյ փառքն ու մեր հոգւոյն օ-
գուտն է նէ: Թէ որ չէ, պարապ կըլլայ աղօթք ընե-
նիս. ու պարապ ըլլալուն պատճառը՝ ոչ ձյ կողմանէ
է, և ոչ աղօթքին, այլ մեղմէն՝ որ աղօթքն աղէկ չենք
ըներ. « Խնդրէք և ոչ առնուք, վասն զի չարաչար
խնդրէք », Եւ թէ որ ձծ երբեմն ասանկ ըրած ա-
ղօթքնիս լսելու ըլլայ նէ, աւելի պատժելու համար է
զմեզ քան թէ շնորհք ընելու մեզի:

Ուրիշ պատճառներ ալ կան՝ որոնց համար շատ
անգամ չի լսեր ձծ մեր աղօթքը. ասոնք եկած կիրակի
կըսեմ, բացատրելով գեռ ուրիշ ինչ զգուշութիւններ
պէտք է բանեցընենք որ աղօթքնիս աղէկ ըլլայ: Ո՛հ,
թէ որ գիտնայիք ինչ աղէկ բաներ պիտի զուրցեմ ձե-
զի նէ, ամենքդ ալ վաղելով մտիկ ընելու կուգայիք:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Հ .

Եւրէն Նոյն Բռնին Լրայ :

Ենցած կիրակի ձեզի հասկըցուցի որ ընդհանուր պատճառը՝ որուն համար ամ մեր աղօթքը չի լսեր՝ ան է որ աղէկ աղօթք չենք ընէր . “ խնդրէք և ոչ առնուք , վասն զի չարաչար խնդրէք ” : Ետքը խօսքս ճշդ չդէլով ըսի որ ամ չաս անգամ մեր աղօթքը չի լսեր , կամ զմեզ պատժելու համար կը լսէ , վասն զի հոգևոր շնորհքներ խնդրելու տեղը՝ մարմնաւորներուն ետեւն աւելի կ'իյնանք , Քնի տուած կանոնին դէմ՝ որ կուզէ աւելի մեր հոգւոյն օգուտը խնդրենք , մեր յաւիտենա կան փրկութիւնը : “ խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն ւայ և զարգարութիւնն նորա ” :

Աղօթքնիս ւայ ընդունելի չըլլալուն երկրորդ պատճառն ան է որ Քնի արդեանցը վրայ չենք հաստատեր : Սուրբ ամածնայ ու սուրբերուն դիմելը աղէկ բան է , բայց միշտ մեր յոյսը Քնի արդեանցը վրայ պիտոր ըլլայ . վասն զի սուրբ ամածնայ ու ամմեն սուրբերուն արդիւնքն ալ բան մը չէին ածէր , թէ որ Քնի չարչարանացն ու մահուան արդեանցը հետ չիմիանային նէ . անանկ որ , առանց ասոր՝ ոչ սուրբ ամածնայ և ոչ սուրբերն արդիւնք մը կունենային ւայ առջին , և ոչ կրնային փրկուիլ , ինչպէս յայտնի կըսէ Պետրոս առաքեալը . “ Ձիք այլով իւրի փրկութիւն , զի և ոչ անուն այլ դոյ ի ներքոյ երկնից տուեալ ՚ի մարգիկ , որով արժան իւցէ կեալ մեզ ” . (Գործ . 7 . 12 .) այսինքն մէկը չի կրնար փրկութեան հասնիլ , մէկը չի կրնար փրկուիլ առանց Յնի անուանն ու իր արդեանցը : Ուստի թէ որ կուզենք որ ամ մեր աղօթքը լսէ , մեր խնդրած շնորհքը ընէ , պէտք է Յնի անունովը խնդրենք . իրաւ , հարկաւոր չէ որ ամմեն անգամ ըսենք ւայ՝ Յնի անունովը խնդրենիս , բայց պէտք է հաստատ դնենք մտքերնիս որ ամ ինչ շնորհք որ կրնէ մեզի՝ Յնի անուանն ու անոր արդեանցը համար կընէ , ան արդեանցը՝ որ մեզի

համար չարչարուելովն ու մեռնելովը վասարկեցաւ .
անոր համար մեր ամմեն յոյսն ու վստահութիւնն ա-
ղօթք ըրած ատեննիս Յսի վրայ պիտի ըլլայ գլխաւո-
րապէս :

Տեսէք ի՞նչ ըսաւ Քսն տէրն մեր իր առաքեալնե-
րուն . ինչ որ իմ անունովս երկնաւոր Հօրմէս խնդրե-
լու ըլլաք նէ , կուտայ ձեզի . “ Զոր ինչ խնդրեցէք ի
հօրէ իմմէ յանուն իմ , տացէ ձեզ , , (Յ-4 . ԺԷ . 23 :)
Ետքն ալ ըսաւ . ինչուան հիմայ իմ անունովս բան մը
չխնդրեցիք . խնդրեցէք ուրեմն որ առնուք ու գոհ
ըլլաք . “ Մինչև ցայժմ ոչ ինչ խնդրեցիք յանուն իմ .
խնդրեցէք և առնուցուք , զի ուրախութիւնն ձեր լցեալ
եղիցի , , : Անոր համար սուրբ եկեղեցին ամմեն շնորհք
Յսի անունովը կը խնդրէ , ու թէ ան աղօթքները՝ որ
անմիջապէս ձյ կրնէ , և թէ անոնք՝ որ սուրբ ձածածնայ
ու սուրբերուն միջնորդութեամբը կրնէ , միշտ ետեէն
կը յարէ “ Շնորհօք տեսան մերոյ Յսի Քսի , , . Կամ
“ Յսիւ Քսիւ տերամբ մերով , , : Այնչափ հարկաւոր
է աս բանս , այսինքն աղօթքնիս Յսի անունովն ընել ու
իր արդեանցը վրայ հաստատել մեր խնդիրքը , որ սբ Օ-
գոստինոս ինչուան տեսէք ի՞նչ կրսէ . “ Ան աղօթքներն
որ Յսի անուամբը չենք ընել , չէ թէ միայն մեղքերնիս
չեն քաւեր , այլ նաև ըրած աղօթքնիս մեղք կըլլայ , , :
Ուրեմն աղօթքնիս աղէկ ու ձյ ընդունելի ըլլալու հա-
մար՝ պէտք է մուրացկան աղքատներուն ըրածն ընենք :
Բարեպաշտ աղքատները , ձյ սիրոյն համար ըլլայ՝ ողոր-
մութիւն մը ըրէ ինծի , կրսեն : Մենք ալ ասանկ պի-
տոր ընենք ձյմէ ողորմութիւն խնդրած ատեննիս . այս-
ինքն մեզի հարկաւոր եղած շնորհքները խնդրելու հա-
մար՝ պիտի ըսենք . Աստուած իմ , օգնէ ինծի , աս
շնորհքս ըրէ Յսի սիրոյն համար , քու միածին որդւոյդ
արդեանցը համար :

Երրորդ պատճառն որ շատերուն աղօթքն ընդու-
նելի չըլլար ձյ , ան է որ մահուչափ մեղքի մէջ կեցած՝
անանկ աղօթք կրնեն , ու չեն մտածեր ալ որ զըջան ,
խելուքնին գլուխնին Ժողկեն , գարձի դան : Յիսուսի
ողջընկուցած կոյրն ալ ըսաւ որ ձծ մեղաւորներուն ա-
ղօթքը չի լսեր , այլ միայն բարեպաշտներունը՝ որ ձյ
կամբը կը ջանան ընել . “ Աստուած մեղաւորաց ոչ լսէ ,
լայց թէ ձծ արարչաւ որ իցէ և զկամս նորա առնիցէ՝

նմա լսէ , , (Յ՝ . Թ . 31 :) Սողոմոն ալ կրսէ որ ամ
մեղաւորներէն հեռու կը կենայ , ու արդարներուն ա
ղօթքը կը լսէ . “ Հեռի է ամ յամարորշտաց , և աղօթից
արդարոց լսէ , , (Աս . ԺԷ . 29 :) Անտիոքոս Թա
գաւորն իր ետքի հիւրնդութեան ատենն այնչափ ա
ղօթք ըրաւ , բայց որովհետեւ առանց մեղքերուն վրայ
զղջալու էր՝ ըրած աղօթքն ամ չիլսեց թողուց որ չա
րաչար ստակի . “ Ազաէր , ուխտս դնէր առ այն՝ որ
չէր նմա ողորմելոց , , (Բ Մ . Թ . 13 :)

Ուրեմն աղօթքնիս աղէկ ու այ ընդունելի ըլլալու
համար՝ պէտք է որ ան շնորհքին մէջն ըլլանք , մահու
չափ մեղք չունենանք , կամ թէ որ ունինք նէ՝ դոնէ
զղջացած ըլլանք , ու ճամարիտ առաջագործութիւն ու
նենանք վարքերնիս շիտկելու : Ուստի կրսէ Գաւիթ
մարգարէն . “ Զմեղս թէ անոանէի ի սրտի իմում , մի
թէ լսէր ինձ տէր , , (Սղ . ԿԷ . 17 .) այսինքն թէ որ
սրտիս մէջը մեղք մը թողուի , թէ որ մեղքի մէջ կե
նայի , թէ որ չիզղջայի նէ , ամ աղօթքս չէր լսեր : Ի
րաւ , որ Թագաւորն իրեն գէմ ապստամբ յանցաւորի
մը շնորհք կընէ , և թէ գիտնայ որ չէ թէ միայն ըրած
յանցանքին վրայ զղջացած չէ , այլ նաեւ ձեռքէն դայ
նէ՝ նորէն կընէ . անանկին շնորհք ընելու տեղը , աւել
լի կը զայրանայ վրան , ու պատժել կուտայ զինքը : Ա
սանկ ալ որոնք որ զամ ծանր մեղքով բարկացուցեր
են , ու իրմէն շնորհք կը խնդրեն ան մեղքին մէջը կե
նալով առանց զղջալու , առանց առաջագործելու որ վար
քերնին շիտկեն , այ գլծու թիւնը շարժելու տեղը իրենց
աղօթքովը՝ աւելի կը բարկացնեն զինքը : Անանկ է նէ ,
երրոր մէկը մեղքի մէջ է , չէ թէ աղօթք ընելէն դադ
րի սխտոր , մանաւանդ աւելի պէտք է աղօթք ընէ որ
որչափ կարեւր է նէ՝ շուտով այ շնորհքը նորէն ստա
նայ . բայց պէտք է որ մեղքն ստէ , զղջայ ըրած ին վրայ ,
առաջագործ մէյմն ալ չընելու . թէ որ աս ցաւը՝ աս
բարի առաջագործութիւնը չզգար նէ , պէտք է որ առանց
աղօթք ընէ՝ որ ամ իրեն տայ ան զգացումը : Ան ատենն
ամ իր աղօթքն ալ կը լսէ , ինչպէս լսեց մոքսաւորի
նը , մագդաղենացիինը , բարի աւագակինն ու այն
չափ ուրիշ մեղաւորներունը . ան ատենն ամ կուտայ
իրեն ինչ որ հոգւոյն օգտակար կը ճանչնայ , ու շու
տով կուտայ՝ դեռ աղօթքը չիմընցուցած . “ Մինչ

չի կարգացեալ իցէ նոցա, ես լուայց նոցա,» (Եսայ. 46. 24.)

Չորրորդ պատճառը՝ որուն համար շատերուն աղօթքն ընդունելի չըլլար ան է որ, առանց ջերմեւածութեան ու առանց մտադրութեան կաղօթեն: Ինչպէս հեթանոսներն որ Քն տէրն մեր կը յանդիմանէ՝ շատ բաներ կը զուրցեն. խել մը բերնուց սորված աղօթքներ կը փափսան, առանց մտքերնին վրանին ժողովելու, առանց ըսածնին իմանալու. «Յորժամ կայցէք յաղօթս, մի շատախօս ընելք իբրեւ զհեթանոսն՝ զի համարին թէ ՚ի բազում խօսից իւրեանց լսելի լինիցին» (Մատթ. 7. 7.) Վաճառականը միտքն առուտուրի տուած, արուեստաւորն իր ձեռագործին, կնիկն իր տանը բաներուն, ունայնասէրը նորեւոր բաներու, ասանկ մտքերնին ցրուած, անհետ, աշխրջիւ բաներուն զբաղած, աղօթք կընեն, ու կուզեն որ անոնք աղօթքնին լսէ: «Բայց չէ, կըսէ մեծն Գրիգոր, անոնք աղօթքը չի լսեր. աւելի սիրով կը լսէ կովու մը բառաչելը, առիւծի մը մռնչելը, քան թէ քրիստոնէի մը ձայնը՝ որ իրեն հետ խօսելու տաւերը բոլորովին ուրիշ բաներ կը մտածէ»: Մեծ մարդու մը հետ, իշխանի մը թագաւորի մը հետ խօսելու ըլլան, անոնցմէ խնդիրք մը ընելու ըլլան նէ, անանկ կընեն. ան տաւերն ուրիշ բան չեն մտածեր, բոլոր մտքերնին վրանին կը ժողովեն որ ինչ ըսեն ինչպէս խօսին՝ աղաչանքնին ընդունելի ըլլալու համար: Հապա ինչո՞ւ մարդու մը համար ըրածնին՝ այ համար չեն ըներ, որ թագաւորաց թագաւորն է, տէր երկնի և երկրի: Աղօթք ընել առանց անոնք մտածելու, առանց ըսածնին գիտնալու, այ պատիւ ընել չէ՝ այլ անարդանք ընել, ու Քն ըրած յանդիմանութեանն արժանի ըլլալ, ինչ որ հրեաներուն ըսաւ՝ բերնով միայն զանոնք պատուէնուն համար. «Կեղծաւորք, բարեւոր մարգարէացաւ ՚ի վրայ ձեր Եսայի և ասէ. Ժողովուրդս այս շրթամբք պատուէ զիս, և սիրտք իւրեանց հեռացեալ մեկուսի է յինէն», (Մատթ. 23. 8.)

Ինչ է աղօթք ըսածդ. մտքերնիս այ տանիլ, ինչպէս առաջուց ըսի: Ուրեմն աղօթքն աղօթք ըլլալու համար, բերնով միայն աղօթելը հերիք չէ՝ սրտերնիս ու մտքերնիս այ հետը պիտոր ըլլայ, չէ նէ՝ աղօթք չըլլար

որ անձ լսէ, այլ բերնէ թափած խօսքեր: Անոր համար աղօթքէն առաջ պէտք է մաքերնիս սրտորստունք, ուրիշ ամեն մտածմունքները մէկգի դնենք, մաքերնիս անտանինք, զմեզ իրեն յանձնենք, իրմէն շնորհք խնդրենք՝ ջերմեռանդութեամբ ու մաքերնիս վրանիս աղօթք ընելու. ինչպէս Քս տէրն մեր կը խրատէ՝ մեր սրտին սենեակը մանենք, դռներնիս գոցենք ուրիշ ամեն մտածմունքներու դէմ, ու անանկ աղօթք ընենք ան . “ Այլ դու յորժամ կայցես յաղօթս, մոռա 'ի սենեակ քո, և փակեա զդուրս քո, և կայ յաղօթս առ հայր քո ” . (Մաթ. Զ. 5:) Իրաւ՝ որչափ ալ ջանք ընելու ըլլանք մտադրութեամբ ու ջերմեռանդութեամբ աղօթք ընելու, այսու ամենայնիւ մաքերնիս աս բանին ան բանին կերթայ, հազար զբաղմունքներու կը ցրուի. բայց երբոր կիմանանք ու մաքերնիս կը ջանանք նորէն ժողվելու, ան առջին ըլլալնիս իրեն հետ խօսելնիս մտածելու, երբոր կը ջանանք ուրիշ մտածմունքներն ու զբաղմունքները մէկգի ընելու, անանկ որ կամաւոր չըլլայ մեր մտքին ցրուիլը, ան ատենը մեր աղօթքն աղէկ ու ան ընդունելի կըլլայ:

Հինգերորդ պատճառը՝ որուն համար շատերուն ըրած աղօթքն ան չի լսեր, խոնարհութիւն չունենալնին է: Ոմանց կերպը՝ նաեւ ժամ եկած ատեննին՝ անանկ է որ՝ չէ թէ միայն իրենց խեղճութիւնը իրենց անարժանութիւնը չեն ճանչնար, այլ կարծես թէ ան պարտական ըլլար իրենց օգնելու՝ իրենց ուրիշներէն աւելի շնորհք ընելու՝ անանկ կերպ մը ունին: Ասանկ որտէ ելած աղօթքն ինչպէս ընդունելի կրնայ ըլլալ ան, ան ինչպէս լսէ իրենց որ յայտնի ըսաւ իր դէմ ըլլալը հպարտներուն, ու իր շնորհքը խոնարհ եղողներուն միայն տալը. “ Աստուած ամբարտաւանից հաւառակ կայ, տայ շնորհս խոնարհաց ” . (Յակ. Զ. 6:) Փարիսեցիին ու մաքսաւորին պատմութենէն աս բանն աղէկ կը հասկըցուի: Փարիսեցին շնորհ կեցած՝ առանց ծնկան վրայ գալու, ասանկ աղօթք կընէր. Աստուած իմ, գոհութիւն կուտամ քեզի որ ուրիշներուն պէս գող չեմ, ուրիշներուն պէս անիրաւութիւն չեմ ըներ, շնացող չեմ, շարժմ երկու անգամ ծով կը պահեմ, ու բոլոր ունեցածիս ալ տասանորդը կուտամ: Տեսէք ինչ հպարտութիւն: Իսկ մաքսաւորը տաճարին

մէկ անկիւնը քաշուած՝ աչքը վեր վերցնելու չէր համարձակէր, այլ գետինը նայելով կուրծքը զարնելով ըրած աղօթքն աս էր. Ողորմէ ինծի տէր իմ, մեղքերուս թողութիւն տուր: Ասոնց որոնն աղօթքը կը կարծէք որ ընդունելի եղաւ Եւ. փարիսեցիներ՝ որ այնչափ իր վրայ համարմունք ունէր, չէ նէ մաքսաւորինը՝ որ իր անարժանութիւնը կը ճանչնար: Սուրբ աւետարանը կրօն որ փարիսեցին ինչպէս որ ժամ մտաւ նէ՝ անանկ ալ ելաւ, առանց Եւմէ շնորհք մը ընդունելու. իսկ մաքսաւորը՝ մեղաւոր մտաւ, ու արդար ելաւ. « Իջ սա արդարացեալ ի տուն իւր »: Ասոր ետեւէն կաւելցընէ սուրբ աւետարանը. վասն զի ով որ ինքը զինքը կը բարձրացընէ նէ՝ Եւ անիկայ կը խոնարհեցընէ, իսկ ով որ կը խոնարհի՝ Եւ անիկայ կը բարձրացընէ. « Ձի ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն իւր՝ խոնարհեցի, և որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրացի »: Ուստի թող չիզարմանան ասանկներն որ ինչո՞ւ Եւ աղօթքնին չի լսեր. վասն զի հպարտ են, ինքնահաւան են. « Աստուած ամբարտաւանից հակառակ կայ »: Թէ որ կուզենք աղօթքնիս ընդունելի ըլլայ նէ, պէտք է խոնարհինք, պէտք է որ զմեզ անարժան սեպենք, ճանչնանք որ ողորմելի ենք, արդիւնք մը չունինք, մեր ունեցածն ուրիշ բան չէ՝ բայց մեղք. պէտք է Եւ դիմացն ելած տառնինս՝ ըսենք. « Նայեա առ իս, և ողորմեա ինձ, զի աղքատ և տնանկ եմ ես »: (ՍՂՃ. ԺԷ:) Նայէ վրաս ու ողորմէ ինծի, վասն զի խեղճ ողորմելի աղքատ մըն եմ, ամմեն մեծութենէ ինկած. օգնէ ինծի տէր իմ, քու շնորհքիդ կարօտ եմ, քու ողորմութեանդ վրայ դրած եմ իմ բոլոր յոյսս: Աս խոնարհութեամբ աղօթք կընէին ամմեն սուրբերը, ուստի Եւ ալ կը լսէր իրենց աղօթքը. մենք ալ աս խոնարհութեամբ պէտք է աղօթք ընենք, ան տառնը Եւ մեզի ալ կը լսէ, վասն զի Եւ սրտանց ու խոնարհութեամբ աղօթք ընողէն երես չի դարձընէր. « Չսիրտ սուրբ և զհոգի խոնարհ Եւ ոչ արհամարհէ »: (ՍՂՃ. Ծ. 19.) այլ միշտ խոնարհին վրայ ազէկ աչքով կը նայի, խոնարհին աղօթքը կը լսէ. « Հայեցաւ նա յաղօթս խոնարհաց, և ոչ արհամարհաց զինդրուածս նոցա »: (ՍՂՃ. ԾԺ. 18:)

Վեցերորդ պատճառն որ շատերուն աղօթքն ընդունելի չըլլար Եւ, հաստատուն հաւատք չունենալնին է,

վատահուժեամբ չեն դիմեր առ ԹԺ : Տեսե՛ք ինչ կրսէ
Քստէրն մեր . “ Զամենայն ինչ՝ վասն որոյ աղօթս ա-
րարեալ խնդրիցէք , և հաւատալցէք թէ առնուք , ե-
ղիցի ձեզ ” . (ՄԻ . ԺԹ . 24 .) այսինքն ինչ որ աղօթ-
քով խնդրէք , ու հաւատք ունենաք՝ որ պիտի առ-
նուք , կրնգունիք : Ուրիշ տեղ ալ կրսէ . “ Զամենայն
ինչ զոր և խնդրիցէք յաղօթս հաւատովք , առնու-
ցուք ” . (ՄԻ . ԻԹ . 22 .) այսինքն ինչ որ հաստատուն
հաւատքով աղօթքնուդ մէջը խնդրէք նէ , կառնէք :
Ուրեմն աղօթքնիս աղէկ ըլլալու համար՝ պէտք է հա-
ւատք ալ ունենանք , այսինքն սուրբ հաւատքին ուրիշ
ամմեն ճշմարտութիւններուն հետ սա ալ հաւատանք՝
որ ամմեն շնորհք ԹԺ կուգայ , և ինքը խոտացեր է
որ մեզի լսէ՝ երբոր մեր հոգւոյն օգտակար բան է խընդ-
րածնիս , ու խօք տալէն ետքը՝ իր խօքէն չի կրնար
անցնիլ : Ասկէց ՚ի զսա պէտք է կենդանի յոյս մը վըս-
տահուժիւն մը ունենանք՝ որ ԹԺ մեզ կր լսէ , ու ինչ
կարօտութիւն ունենանք նէ՝ կը լեցընէ , չէ թէ մեր ար-
ժանաւորութեանը համար , այլ իր բարութեանը՝ ո-
ղորմութեանն ու իր խոտամանը վըսյ հաւատարիմ ըլ-
լալուն համար . անանկ որ մեր վստահութիւնը բոլորու-
մին Յսի արգեանցն ու անհուն ողորմութեանը վըսյ
հաստատուած պիտոր ըլլայ . վասն զի անկէց ուրիշ
արժանաւորութիւն չունինք կրսէ սուրբն Օգոստինոս ,
մեր արգիւնքը՝ ԹԺ ողորմութիւնն է : Առանց սա հա-
տատուն հաւատքին , առանց սա վստահութեանը , մեր
աղօթքը չի կրնար աղէկ ըլլալ , ուստի ԹԺ ալ չընդու-
նիր . անոր համար կրսէ Յակոբոս առաքեալը . “ Ապա
թէ դք ՚ի ձէնջ իցէ նուազեալ յիմատութենէ , խընդ-
րեսցէ յԹԺ՝ որ տայն ամենայնի առատապէս . . . բայց
խնդրեսցէ հաւատովք , և մի երկմտեսցէ . զի որ երկ-
միտն է , նման է հողմակոծեալ և տատանեալ ալեաց
ծովու . մի ակն կալցի մարդն այն առնուլ ինչ յԹԺ ” .
(ՅԻ . Թ . 5 .) այսինքն ինչ հոգւոր կարօտութիւն ու
նենաք նէ , խնդրեցէք ԹԺ՝ որ չի խնայեր , ամմենուն
կուտայ . բայց հաւատքով ու վստահութեամբ խնդրե-
ցէք . վասն զի թերահաւատ եղողը՝ ծովուն ալիքնե-
րուն կը նմանի , որ հովէն ասդին անդին կերթան ու
կուգան . այնպիսին չիյուտայ որ ԹԺ շնորհք մը ըն-
դունի : Ո՛րչափ ասանկ տկարամիտ ու թեթեւ խելք ու-

նեցողներ կան, որ իրենց կիրքերէն, սատանային փորձութիւններէն, ամեղցփեղ լսած խօսքերնէն, ծուռումուռ վարդապետութիւններէն կերերան կը գլորարկին, ու ետքը կը դանդաղին որ ամ իրենց աղօթքը չի լսեր: Չի լսեր, վասն զի բրած աղօթքնին աղօթք չէ, հաւատքնին սրտիս է. “Խնդրէք և ոչ առնուք, վասն զի չարաչար խնդրէք”:

Ետքի պատճառն որ շատերուն աղօթքը պարսապը կերթայ՝ իրենց կարճամտութիւնն է, վասն զի չեն շարունակեր աղօթքնին, անգամ մը երկու անգամ աղօթք ընելէն ետքը՝ երբոր կը տեսնեն որ ամ չի տար մէկէն ուղածնին, կարծես թէ պարտական էր տալու, կը ձանձրանան, քթերնին կը ծռեն, կը գաղբին աղօթք ընելէն: Ի՞նչ խելք. թէ որ մարմնաւոր խնդիրք մը նէ բրածնիս, ու ամ չի տար, նշան է որ օգտակար չէ մեր հոգւոյն, ուստի պէտք է մանաւանդ շնորհակալ ըլլանք չիտալուն համար, ու գաղբինք ետէն իշխալէն: Իսկ թէ որ խնդրածնիս հարկաւոր է մեր հոգւոյն ու յաւիտենական փրկութեանը, պէտքը չէ որ գաղբինք խնդրելէն. վասն զի ամ չի խոտաացաւ մեզի որ առջի աղօթք ընելնուս լսէ, և ոչ երկրորդին, այլ միայն խոտաացաւ աղօթքնիս լսելու. իսկ ուրիշ կողմանէ հրամայեց որ միշտ աղօթք ընենք, աղօթք ընելէն չի գաղբինք. “Անգաղար աղօթս արարէք” (ձ. Թէ. Է. 17:)

“Պարտ է յամենայն ժամ կալ յաղօթս, և մի ձանձրանալ” (Ղ. ԺԵ. 1:)

Խոտաացաւ ալ որ աղօթքէն չի գաղբողին խնդիրքն ընէ, ու խելուքնիս սրտկեցընելու համար՝ օրինակներ ալ բերաւ: Մէկը կէս գիշերուն կերթայ դրացիէն իրէք հաց փոխ ուզելու, ու թէ և անիկայ ներսէն պատասխան կուտայ որ՝ հիմայ ատէնն է դալու ուրիշներն արթնցընելու, անկողնէն վերցընելու, բայց ինքը չի գաղբիր դուռը զարնելէն, դրացին աւելի նեղացընելէն, ինչուան որ բարեկամութեան համար ալ չըլլայ նէ՝ նեղութեանէն խաղտելու համար կելլէ կուտայ ուղածը: Ասանկ ալ գուք, կըսէ Քստէրն մեր, թէ որ չի գաղբիր աղօթք ընելէն՝ խնդրելէն՝ ամ ողորմութեան դուռը զարնելէն, ետքը ետքը կընէ ուղածնիդ. “Խնդրեցէք և տացի ձեզ, հայցեցէք և գա՛լիք, բաղկեցէք և բացցի ձեզ” (ՄԺ. Է. 7:)

Որքե վարի կնիկ մը անիրաւ գատաւորէ մը խնդրելով

որ իրեն իրաւունք ընէ, այնչափ անգամ կը դառնայ կաղաչէ ու կը պաղատի որ՝ ետքը ետքը դատաւորը կըսէ մաքէն. թէ և այժմէ չի վախնամ, թէ և մարդկանցմէ չամաչեմ, գոնէ սա որբեւարիին ձեռքէն խալըսելու համար՝ որ օրն 'ի բուն գլուխս կը ցաւցընէ՝ պէտք է իր խնդիրքը կատարեմ, իրաւունք ընեմ իրեն: Ուրեմն թէ որ անիրաւ դատաւորն ալ, կըսէ Քս աէրն մեր, աղաչէլէն չի գադրողին խնդիրքը կընէ նէ, կընայ ըլլալ որ իմ իր անհուն ողորմութեամբը չողորմի անոնց՝ որ դիւշեր ցորեկ իրեն աղաչանք կընեն: Քանանացի կնկան օրինակն ալ ունինք աւետարանէն. աս բարեմիտ կնիկը որ մը Յսիին ետեէն երթալով ձայնը ձգէր կաղաչէր որ իր դիւահարած աղջիկը ըստեցընէ, բայց տեսնելով որ Յս իրեն պատասխան չէր տար, այնչափ աւելի ձայնը բարձրացընել սկսաւ՝ որ առաքեալները ձանձրանալով, սրտոր ձայնը վար քաշել տուր՝ ըսին Յսի: Բայց խեղճ կնիկը սիրտ ընեւէն չի գադրեցաւ, այնչափ աղաչէց պաղապեց որ ինչուան Քս աէրն մեր դարձաւ, ու ուզածդ ըլլայ՝ ըսաւ իրեն. « Ով կին դու, եղիցի քեզ որպէս և կամիս », (Մով. Ժե. 22):

Ասոնցմէն յայտնի օրինակ կրնայ ըլլալ խելուքնիս պառկեցընելու որ երբեմն բաւական չէ աղօթք ընելը, հապա յարասնելու է՝ թէ որ կուզէնք որ իմ աղօթքնիս լսէ: Անոր համար մեծն Գրիգոր կըսէ որ իմ կուզէ մեր աղաչանքէն ձանձրանալ, կուզէ այնչափ աղաչէնք ինչուան որ յաղթուի ու ստիպուի խնդիրքնիս ընել: Սքն իշարիոն ալ կըսէ որ այժմէ խնդրած շնորհքնիս ընդունելը՝ մեր աղօթք ընելու յարասնութէն կը կախուի: Ոմանք երբոր իմ աղօթքնին մէկէն չի լսեր, կը կարծեն որ՝ ալ սխալ չիլսէ. բայց կը խաբուին, կըսէ սուրբն Օգոստինոս. իմ չէ թէ չուզէր լսել իրենց, այլ կուզէ քիչ մը ուշացընել խնդիրքնին: Ու գիտէք ինչու կուզէ ուշացընել. կամ անոր համար որ աղօթքնին աղէկ չէն ըներ, պէտք եղած թէ ու թիւնները չունի. կամ գիտէ իմ որ իրենց հոգւոյն օգտակար չէ չուտ մը խնդիրքնին ընդունելը. կամ կուզէ որ դեռ խոնարհին իր դիմացը, և իրենց աղօթքովը զինքը վաւաւորեն. և կամ որպէս զի իր տալու շնորհքն աւելի բաղձալով՝ անոր յարգն աւելի ճանցնան, ու ընդունեն լէն ետքն աւելի օգտակար ու սիրելի ըլլայ իրենց: Աւ.

տի պէտքը չէ Լքանիլ, կըսէ սուրբ Օգոստինոս, երբոր խնդրած շնորհքնիս մեր յաւիտենական փրկութեանը հարկաւոր է՝ պէտք չէ դադրիլ խնդրելէն. վասն զի ձեռնադրեալէ ասանկ շնորհքները, բայց չիտալ չընէր : Սուրբն Բեռնարդոս ալ կըսէ որ, ձեռք երբեմն շնորհք մը ուշացընելով՝ աւելի մեծ ու օգտակար շնորհք կընէ, ու մենք չենք խմանար : Բայց ուրիշ բան ալ չըլլայ նէ. որովհետեւ աղօթք ընելը բարեգործութիւն մըն է և ձեռնադրեալ, պէտքը չէ որ ձանձրանանք ու դադրինք աղօթք ընելէն :

Հիմայ բոլոր առջի ըսածներս ալ քաղուածք ընեմ ձեզի : Աղօթքն ամենեւին հարկաւոր է՝ քրիստոնէաբար ապրելու և փրկութեան հասնելու համար : Աղօթքն երբոր աղէկ ըլլուի նէ, անանկ ուժ ունի որ ձեռնադրեալէ կուտայ մարդուս իր հոգւոյն ու յաւիտենական փրկութեանը հարկաւոր եղած շնորհքները. ուստի թէ որ ձեռնադրեալ շնորհքները չընէր նէ, ըսել է որ աղօթքն աղէկ չենք ըրած : Իսկ աղօթքն աղէկ ըլլալու համար՝ նախ պէտք է որ Քրիստոսի տուած կանոնովն ընենք, այսինքն մարմնաւոր շնորհքներէն առաջ հոգւորները խնդրենք. երկրորդ՝ Յիսուս անուանովն ընենք, այսինքն մեր խնդիրքներն Յիսուս արդեանցը վրայ հաստատենք. երրորդ՝ պէտք է որ ձեռնադրեալ մէջն ըլլանք աղօթք ըրած ատեննիս, այսինքն մահուչափ մեղքի մէջ չըլլանք. չորրորդ պէտք է որ աղօթքը խելութիւնիս վրանիս ու ջերմեռանդութեամբ ընենք. հինգերորդ՝ պէտք է որ խոնարհութեամբ անարժանութիւննիս ճանչնանք, ու հաստատուն հաւատքով վստահութեամբ առ ձեռք զիմենք. եօթներորդ պէտք է յարատեւութիւն ունենանք, այսինքն աղօթքնիս շարունակենք, չիքքանինք, ու աղօթք ընելէն չիդադրինք : Առանց ասոնց՝ աղօթքնիս սպաւաւոր կըլլայ, ու ձեռք մեզի չիլսեր նէ՝ պատճառն ինքը չէ, և ոչ աղօթքը, այլ մենք ենք որ աղօթքն աղէկ չենք ընէր. « Խնդրէք և ոչ առնուք, վասն զի չարաչար խնդրէք » :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԱ.

Մասնական աղօթքի շարք :

Աղօթքի վրայ խոսած առջի յորդորակիս մէջ ըսի՝ որ աղօթք ընելն իրեք կերպ կըլայ : Մէյմը՝ բերնով միայն , որ ամենեկին բանի չի գար , վասն զի ան սիրտը կը նայի . մէյմըն ալ՝ բերնով ու սրտով , որ ճայնաւոր աղօթք կըսուի . մէյմըն ալ սրտանոց միայն , որ է մտածական աղօթքը : Բայց մասնաւոր կերպով մտածական կըսուի՝ երբոր անձային բաներու և հաւատքի ճշմարտութեանցը վրայ կը մտածենք : Աս մտածականն երբեմն անանկ խորունկը կերթայ որ մարդուս միտքը կը վերանայ բոլորովին ան հետը կըլայ , կըզմայլի , ու երկնքին ուրախութեան համը կառնէ . ան ասելն կըսուի հայեցողականութիւն : Բայց որովհետեւ աս ետքի ըսածս շնորհք մըն է՝ որ ան սուրբերուն միայն կուտայ , ես հոս առջինին վրայ միայն կը խօսիմ ձեզի , այսինքն մտածականին , ցցընելով նախ որչափ հարկաւոր ու օգտակար ըլլալը , ետքն ալ մտածականն աղէկ ընելուն կերպը :

Մտածական աղօթքին օգտակարութիւնը , մանաւանդ թէ մեղքէն հեռու կենալու համար՝ առաքինութեան մէջ առաջ երթալու և փրկութեան հասնելու համար՝ որչափ հարկաւոր ըլլալը , անց Եսու նահապետին ըսած խօսքէն յայտնի է . “ Մի՛ մերժեսցես զգիր օրինացս այսոցիկ ի բերանոյ քումմէ , և խոկապիս ի դոսա ի տուէ և ի դիշերի , զի իմացիս առնել զամենայն գրեալսդ ի դմա ” . (Յե . 10 . 8 .) այսինքն իմ տուած օրէնքներս միշտ բերանդ ըլլան , դիշեր ցորեկ մտածական ընես վրանին , որպէս զի կարենաս գործքով ալ կատարել : Անոր համար Դաւիթ մարգարէն մէյմը կըսէ անոր , Քու պապու իրանքներդ միշտ սրտիս մէջը կը պահեմ որ չիմեղանչեմ . “ Ի սրտի իմում թագուցի զբանսքս ” , որպէս զի մի՛ մեղայց քեզ ” . (Սղ . ԶԺԸ . 11 :) Մէյմըն ալ կըսէ որ , Քու պատուիրանքներդ միշտ կը

մատծեմ՝ անոնք սիրելու համար . “ խորհելի՛ն պա-
տուիրանս քո՝ զոր սիրեցի ” . (47 :) Ետքն իր վարքին
վրայ քննութիւն ընելով՝ մէյմը կըսէ . Բռնած ճամբուս
վրայ մատածական ըրածիս պէս՝ ոտքս դարձուցի ու քու
պատուիրանքներուդ ետեէն եկայ . “ խորհեցայ ՚ի ճա-
նապարհս իմ՝ , և դարձուցի զոսս իմ՝ ՚ի վկայութիւնս
քո ” . (59 :) Մէյմըն ալ կըսէ որ , Ծերերէն աւելի
խելացի գտնուեցայ , քու պատուիրանքներուդ վրայ
մատածական ընելով . “ Բան զծերս իմ՝ իմաստուն եղէ ,
զի զպատուիրանս քո քննեցի ” . (100 :) Ուստի ետքն
ալ՝ մատածական աղօթքին փորձն իր վրայ առած ըլլա-
լով , կըսէ . Երանի ան մարդուն որ գիշեր ու ցորեկ ան
պատուիրանքներուն վրայ կը մտածէ . “ Երանեալ է
այր՝ որ յօրէնս տեառն ես կամք նորա , և յօրէնս նորա
խորհեցի նա ՚ի տուէ և ՚ի գիշերի ” . (Սղճ . Թ . 3 :)
Վասն զի ասով գետի քով տնկած ծառի մը պէս միշտ
կանանչ կը մնայ , ու տառնին իր պառուղը կուտայ .
“ Եւ եղիցի նա որպէս ծառ՝ որ անկեալ է ՚ի դնացս
ջուրց , որ զպտուղ իւր ՚ի ժամու տացէ , և տերւն նս-
րա մի թափեցի ” :

Տեսա՞ք ինչ ըսել է մատածական աղօթքը , որչափ օգ-
տակար , որչափ հարկաւոր բան է : Մատածականը , կը-
ռէ սուրբն Բեռնարդոս , մեր սրտին շարժմանքներուն
մեր զգացմանքներուն կանոն կը դնէ , մեր պակասութե-
ները կը շիտկէ : Ուրիշ վարդապետ մըն ալ կըսէ որ ,
մարդուն հոգևոր յառաջագիմութիւն բոլորովն մտա-
ծականէն կը կախուի : Իսկ Ղերսոն՝ որ հոգևոր ճամ-
բու մէջ անանկ աղէկ գիտէր առաջնորդել ինչուան
աս ալ կըսէ որ , Առանց մատածականի՝ հրաշք պէտք է
քրիստոնէաբար ապրելու համար : Ու իրաւ , ի՞նչ է
պատճառն որ այսչափ քիչ կը գտուին աշխրբքիս մէջ
սուրբ ու առաքինի մարդիկ , ըսէք ինձի սիրելի որ-
դիքս , ինչո՞ւ է որ մեզքն ու անօրէնութիւնը հեղեղի
պէս աշխարհքս կոխեր է : Ըսէք պիտի որ իրեք մեծ
թշնամիներ ունենալնէս է , որ են աշխարհք՝ մարմին ու
սատանայ : Չեմ կրնար չէ ըսել . աս իրեք թշնամիներ
ըր մեծ ուժ ունին զմեզ առաքինութենէն ետ քաշե-
լու , ու մուլութեան մէջ ձգելու . բայց ի՞նչպէս կըր-
նային ասոնք յաղթել մեզի ու զմեզ մեղքի մէջ ձգել ,
թէ որ մենք մատածականը ձեռքէ չիթողուինք : Ի՞նչ

կրնար ընել մեղի աշխարհքս իր ծուռ վարդապետու
 թիւններովն ու գէշ օրինակներովը : Ի՞նչ կրնար ընել
 ստատանան իր փորձութիւններովը . ի՞նչ կրնար ընել
 մարմինը բոլոր իր կրքերովը : Թէ որ մենք աղէկ մտա-
 ծէինք սուրբ հաւատքին ճշմարտութիւնները , մահեր-
 նիս՝ որ ամեն բանէ զրկէ պիտոր զմեզ , այ սոսկայն
 դատաստանը , դժօխքին անտանելի տանջանքները , յու-
 սահատելի յաւիտենականութիւնը , մեղքին ահռելի
 մեծութիւնը , Քնի դառնակակիծ չարչարանքները , ու
 ասոնց նման մտածականներով թէ որ առ անձ գիմէինք ,
 իր օգնութիւնը խնդրէինք , թէ որ ասոնց հետ քիչ մըն
 ալ սրտանց աղօթք ընէինք , անանկ ուժ կուենայինք՝
 որ մեր թշնամիներուն կը յաղթէինք , զիրենք ռաբի աակ
 կառնէինք , մեղքէն ետ կը կենայինք , բարեգործութի-
 կրնէինք : Չի կրնար ըլլալ , կըսէ սուրբն Օգոստինոս ,
 որ մէկը բարի բաներ մտածելով՝ չար դործքեր ընէ :
 Ուրեմն մեր կործանումը ոչ այնչափ ան իրենք չար
 թշնամիներէն առաջ կուգայ , որչափ անկէց որ առանց
 մտածելու ցրուած զբաղած կեանք կանցընենք , եր-
 բեմն երբեմն մտքերնիս չենք բերեր սուրբ հաւատքին
 սորվեցուցած ճշմարտութիւնները , Քնի տուած կա-
 նոնները , մեղի համար անգին պատրաստուած բանե-
 րը . մինակ աշխարհքս կը մտածենք , աշխրբիս բանե-
 րուն կուտանք խելուքնիս : Տեսէք ի՞նչ կըսէ անձ Լորե-
 միա մարգարէին բերնովը . “ Ապականեցաւ ապակա-
 նութեամբ ամենայն երկիր . . . զի ոչ գոյ մարդ՝ որ
 գնէ ի սրտի , , , (Եւէ՛ . Ժբ . 12 .) այսինքն անօրէնու-
 թեամբ լեցուեցաւ բոլոր աշխարհք , վասն զի մտածող
 չիկայ , քիչ մարդ կայ որ իր հոգին մտածէ , իր փրկու-
 թեան հարկաւոր բաները սիրալը դնէ : Քանիներ սուրբ
 հաւատքինմէկ ճշմարտութիւնը միայն մտածելով՝ դար-
 ձի եկան , ու սուրբ եղան . սրբոց վարք կարգացէք ,
 կը տեսնէք որ աս ասանկ է : Ուրեմն թէ որ ուրիշնե-
 րուն այսչափ օգուտ ըրած է մտածականը , ինչո՞ւ մեղի
 ալ պիտոր չընէ , թէ որ խելքերնիս մտքերնիս աշխար-
 քի բաներուն տալու տեղը՝ քիչ մը մեր հոգին մտա-
 ծենք , երբեմն աս երբեմն ան հոգեւոր բանը մտքերնիս
 բերենք , թէ որ գոնէ օրը միանգամ քիչ մը մտածական
 ընենք :

Բայց ետեւէս զուրցող կրնայ ըլլալ որ , աս հայր նրը

զմեզ կրօնաւոր ու մարապետ կուզէ ընել, կուզէ որ ա-
նոնց պէս մտածական ընենք . չի՞ գիտեր որ մենք աշ-
խարհական ենք, անանկ բաներ չենք գիտեր . գիտնայ-
ինք ալ նէ՝ ո՞վ կրնար ատեն ունենալ մտածական ընե-
լու . ուրիշ շատ բաներ ունինք մենք ընելու և մտա-
ծելու :

Իրաւ, հասարակօրէն կրօնաւորներն ու մարապետ-
ները և ամեն լաւ եկեղեցականներն են որ մտածա-
կանի հետ կըլլան, ու վայ էր իրենց՝ Թէ որ չըլլային .
սուրբ Փիլիպպոս Ներեանը կըսէր որ կրօնաւոր մը ա-
ռանց աղօթք ու մտածական ընելու՝ անբան անասուն
մըն է : Աւրեմն եթէ եկեղեցականներն ալ, որ աշխըր-
քիս վտանգներէն հեռու են, ու այնչափ հոգեւոր կըր-
թուածիւններ ու աղօթք ընելէն ետքը՝ դեռ մտածա-
կանի կը կարօտին աղէկ վարք ունենալու ու մեղքի մէջ
չիյնալու համար, ի՞նչպէս կրնան աս կարօտութիւնը
չունենալ աշխարհականները՝ որ հոգեւոր կըթուածիւն-
ներէ զուրկ են, ու այնչափ վտանգներու մէջ կը ստը-
տին : Թէ որ կրօնաւոր մը առանց մտածականի անբան
անասուն կը դառնայ, ուրեմն ի՞նչ կըլլայ՝ ամենեւին
մտածական չընող, բարի բան մը չիմտածող աշխարհա-
կանը :

Թէ որ մտածական ընելը դժուար բան է կըսէք նէ՝
անանկ չէ, դիւրին բան է և ամեն մարդ կրնայ ընել :
Նախ պէտք է քիչ մը պատրաստուինք, ամեն զբաղ-
մունք մտքէ դուրս ձգենք . հաւատոյ ներգործութի-
ւոր ընենք, հաւատնք որ Թժ ներկայ է . խնդրենք իրմէն
որ մեզի լոյս տայ քիչ մը մտածական ընելու իր փա-
ռացն ու մեր հոգեւոր օգտին համար : Ետքը մտքերնիս
հոգեւոր բանի մը վրայ պէտք է պաշտօնընենք, զոր օրի-
նակ Քնի չարչարանացն ու մահուանը, վերջին դատաւ-
տանին վրայ, դժօրեքին՝ արքայութեանն ու յաւիտե-
նականութեան վրայ, մեղքին ծանրութեանը, մեր յա-
ւիտենական փրկութիւնը ի՞նչ հարկաւոր բան ըլլալուն,
ու ասոնց նման բաներու վրայ : Ասոնցմէ մէկը մտքեր-
նուս մէջ վեր վար դարձնելէն ու աղէկ մը մտածելէն
ետքը՝ պէտք է որ մեր հոգւոյն հարկաւոր հետեանք
ները հանենք, սրտերնուս մէջը կերպ կերպ բազմանք
նր կամ զգացմունքներ զրգենք, զոր օրինակ Թժ սի-
րելու, մեր վրայ ամրնշալու, մեղքերնուս վրայ զըջալու

ու յաւելլու, ինչ ըրած երախտիքը ճանչնալու, և ասոնց նման բաներ: Աս ամեն բանէն ետքը պէտք է մեր հոգւոյն կարօտութեանը յարմար առաջագրութիւններ ընենք, ու սրտանց խնդրենք ինչպէ՛ որ մեզի չնորհչք տայ ըրած առաջագրութիւննիս պահելու: Մտածական եղաւ գնաց: Զոր օրինակ կուզեմ մարդուս վերջին վախճանին վրայ մտածական մը ընել. կը մտածեմ որ ի՞նչ զիս ստեղծեր է՝ զինքը սիրելու, իրեն ծառայելու, ու ետքը յաւիտեան զինքն երկկիւնք վայելելու համար: Ասկէց իր բարութիւնը կուգայ միտքս, որ ասանկ մեծ՝ ասանկ բարձր՝ ասանկ ազնուական բանի մը համար ստեղծեր է զիս, այսինքն իրեն համար, արքայութեան համար, նոյն իրեն ունեցած երջանկութիւնը վայելելու համար. ասոր ետեէն ալ կուգայ պարտական ըլլալս զինքը սիրելու, և հաւատարմութիւն իրեն ծառայելու: Ետքը աչքս կը դարձնեմ անցած կենացս վրայ, ու կը տեսնեմ որ զինքը սիրելու առջը՝ զինքն անարգեր եմ, վայ ինծի, իր տուած շնորհքները՝ իր ըրած բարերարութիւնները գէշի բանեցուցեր եմ, իրեն գէմ ընելու: Ասոնք ու ասոնց նման բաներ՝ ինչ որ ի՞նչ կազգէ ինծի՝ մտածելէն ետքը, որպէս շնորհակալ ըլլալ կուգայ ինչ ողորմութեանը, ամբիջնալ կուգայ իմ վրաս, զղջալ կուգայ ապերախտութեանս վրայ՝ որ ասանկ բարերար ու սիրելի տիրոջս գէմ ըլլեր եմ, ու կըսկըսիմ մեղքը քան զամեն բան ասել: Ասոր ետեէն ալ ինքիւրեն կուգայ առաջագրութիւնը, կուզեմ անկէց ետքը մեղքէն ետ կենալ, բարեգործութեանէ ըլլալ, որպէս զի հոգիս փրկեմ. կուզեմ անկէց ետքը զի՞նչ ամեն բանէն աւելի սիրել, աս կամ ան պակասութիւնս չըտկել, աս կամ ան կիրքս մոհացընել, աս կամ ան առաքինութիւնն ոտանալ: Ետքն ինչ առջիկ կը խոնարհիմ, խեղճութիւնս կը ճանչնամ, ու ճանչնալով որ ոչ ինչ եմ, առանց ինչ օգնականութեանն ու շնորհացը բանի մը չեմ գար, կազաչեմ ու կը խնդրեմ իրմէն՝ որ ինծի օգնէ, որպէս զի կարենամ իմ բարի առաջագրութիւններս կատարելու. անոր համար սուրբ իծածնայ ու սուրբերուն սպառապանութիւնն ալ կը խնդրեմ:

Հիմայ ըսէք ինծի, ինչ գթութեամբութիւն կը գտնեք աս կերպով մտածական մը ընելու. հերիք է որ նոյն

բանն ընէք՝ ինչ որ ձեր առուտուրին ու ձեր ուրիշ գործքերուն յաջողութեանը համար կրնէք : Ի՞նչ կրնէ վաճառականը . երբեմն երբեմն իր առուտուրին՝ իր շահուն վրայ կը մտածէ , որ աս կամ ան առուտուրն ինչ կերպով լմնցընէ . իր առնելիք տալիքը կը քննէ որ ինչպէս վճարէ , ինչպէս պէտք է պահանջէ , ու ասոնց նման բաներ : Թէ որ առուտուրը կարգի մէջ կը գտնէ , ու բաներն աղէկ կերթան նէ , կուրախանայ . թէ որ չէ՝ կը տրտմի , ու ճարը կը հոգայ որ ինչպէս բաները շտկէ : Ասանկ ալ ով որ դատաստան մը ունի նէ՝ գլուխը կը հոգնեցընէ , փաստեր կը մտածէ , մուրհակներ կը փնտրուէ , որ վճիռը յաջով . մէյմը կուրախանայ յաղթելու յուսով , մէյմը կը տրտմի յաղթուելու վախէն . այսօր աս կառաջագրէ ընել , վալն ան , ինչուան որ յաղթէ . ասանկ ալ ուրիշ ամեն բաներու մէջ կրննն ամենքը : Հիմայ ըսէք ինծի , աս ըրածնին բուն մտածական չէ : Ուրեմն թէ որ աշխրրքիս բաներուն մէջ ասանկ աղէկ գիտեն մտածել , ինչո՞ւ հոգւորի մէջ ալ չեն մտածեր : « Ինչ որ ստրկի համար կրնես , կըսէ սուրբն Օգոստինոս , նոյն բանն ըրէ հոգւոյդ համար . հոգւորի վրայ ալ անանկ մտածէ , ինչպէս որ կը մտածես մարմնաւորին վրայ , ու ապահով եղիւր որ աղէկ մտածական ըրած կըլլաս » :

Բայց շատ զբաղած եմ , հայր սուրբ , ուրիշ շատ բան ունիմ գլուխս , մտածականի ատեն չեմ գտներ : Աղէկ է . բայց գնեիք որ մէկը մեծ Ժառանգութիւն մը կուզէ թողուլ քեզի , միայն կուզէ որ օրը Ժամ մը կամ կէս Ժամ ամեն գործքերդ ձգես , ու իրեն հետ անցընես . չես ըներ ուղածը , կը կորսնցընես տալու Ժառանգութիւնը . օրը չորս հինգ Ժամ ալ պէտք ըլլայ , հետը կանցընես : Ուրեմն մարմնաւոր շահուդ համար կրնաս ատեն գտնել , ամեն զբաղմունքդ թողուլ . իսկ երկինքը Ժառանգելու համար կէս Ժամ չես գտներ որ հոգւոյդ հարկաւոր բաներն ու յաւիտեական փրկութիւնդ մտածես , և ո՞չ խղճմանքդ քննելու համար քիչ մը ատեն կը գտնես : Գնա բանիդ . գիտե՞ս պառնաս ինչ է չգտնելուդ . վասն զի միայն աշխրրքիս բաներուն վրայ հոգ ունիս , իսկ ան և հոգւոյդ բաներուն վրայ անհոգ ես . հոս է բանը , աս է գէշը : Թէ որ չէ , ամեն զբաղմունքներուդ մէջն ալ կրնայիր քիչ

մը ատեն դանեւ հոգիդ հոգալու, մտածական ընելու : Սրբազան պապին ունեցած զբաղմունքէն աւելի ո՞վ կրնայ ունենալ որ բոլոր ուղղափառ քրիստոնէից հոգն իր վրան է, ու հաղարումէկ մտածմունք ունի . այսու ամենայնիւ, [Թէ և այնչափ զբաղած, ու սրբազան հոգեւոր բաներու զբաղած ըլլայ, տեսէք ի՞նչ կը գրէ Եւգինէոս երրորդ սրբազան պապին սուրբն Բեռնարդոս՝ որ առաջուց անոր վանահայրն էր եղեր . “ Կը վախնամ որ շատ զբաղմունքներուդ համար աղօթք ու մտածականդ [Թողուս, ու կամայց կամայց սիրտդ խստանայ, առանց քեզի սարսափ բերելու, վասն զի չես զգար » : Հիմայ տեսէք [Թէ ձեր ունեցած զբաղմունքը կրնայ ազատ ընել զձեզ մտածականէն ու հոգիներդ հոգալէն :

Ուրեմն որոնք որ կարգաւ գիտեն նէ, մտքերնին աւելի ամփոփ պահելու և աւելի գիւրաւ մտածելու համար՝ գրքի մը վրայ կրնան ընել մտածականնին, քիչ մը կարգալով ու քիչ մը կարգացածնուն վրայ մտածելով, ինչպէս սրբուհին Թերեզա տասներօթը տարի ամեն օր կրնէր, ու ինչ որ ան բարի խորհուրդներ բաղձանքներ ու առաջադրութիւններ մտքերնին կը ձգէ, անոնց վրայ կանկ առնելով : Թէ որ երբեմն համալ չառնեն, հոգեւոր միտքարութիւն մը, սրտերնին շարժել մը չըզգան ալ նէ, [Թէ և ձանձրութիւն ու չուզել մըն ալ դայ իրենց, [Թէ և չոր ու ցամաք մնայ սրտերնին, այսու ամենայնիւ պէտք չէ որ մտածականնին [Թողուն, մանաւանդ աւելի պէտք է յարատւեն . կրսէ նոյն սրբուհին, [Թէ և բոլոր կեանքերնին ալ ասանկ անմիտքար քշելու ըլլայ . վասն զի ետքը կուգայ ատեն՝ որ ան ամենուն փոխարէնը մէկտեղ կը վճարէ : Սուրբ Ֆրանչիսկոս սաղեղացին ալ կրսէր՝ որ աւելի կարժէ քիչ մը մտածական ընելը ձանձրութեան ատեն, բան [Թէ երկան երկան մտածականներ՝ հոգեւոր միտքարանք ունեցած ատեննին : Պալատիոս անունով կրօնաւորին մէկն օր մը եկեղեցնայ մէջ մտածական ընելու համար կեցած՝ բան մը չէր կրնար մտածել, միտքը ցամքեր էր : Սասանան իրեն փորձութիւն բերել սկսաւ, ինչո՞ւ հոս պարապ կեցեր ատեն կանցընես՝ ըսելով : Բայց ինքն աս պատասխանը տուաւ . հոս ան փառայն ու իմ մեղքերուս օպաշխարանք ընելու համար կեցեր եմ :

Հապա կարգաւ չիգիտցողներն ի՞նչպէս կարենան

քիչ մը մտածական ընել: Պէտք է որ ստէպ ժամ գան՝
հոգևոր բաներ լսելու, երբոր կրթութիւն քարոզ ու
ժողովրդագրական խրատներ կը լսան, որպէս զի սուրբ
հաւատքին ճշմարտութիւնները, Քմի առաժ կանոն-
ները մտքերնին տպաւորուի, ու ետքը կարենան ինքի-
րենսն մտածել անոնց վրայ, և այն տուած բարի խոր-
հուրդներովը զգացմունքներովն ու առաջագրութիւն-
ներովը՝ հոգևոր պտուղ հանեն: Իրաւ, աս հոգևոր
բաները մտածելու ատեն, զոր օրինակ մահ, դատա-
տան, դժոխք, արքայութիւն, յաւիտենականութիւն,
Քմի չարչարանքներն և այլն, մտքերնիս ուրիշ բանե-
րու կերթայ, ինչուան երբեմն փորձութիւններ ու խենթ-
ութեաւ բաներ ալ մտքերնիս կուգան: Բայց հերիք
է որ իմացածնուս պէս՝ ջանալք դուրս ընել անանկ
բաները, ու մտքերնիս առ ամ ամփոփենք, հերիք է
որ փորձութիւններուն դէմ կենանք ու անդիք չխաանք,
մեր մտածականին մնաս չեն ըներ. վասն զի ինչպէս նք
Փրանչիսկոս սալեզացին կըսէ, թէ և բոլոր մտածակա-
նին ատենը մտքերնիս ժողվելու ու փորձութիւններուն
դէմ կռուելու անցընենք՝ մեր մտածականը նոյնպէս այ
գիմացն արդիւնաւոր կը լայ, որպէս թէ սրտերնիս այ
սիրովն ու ջերմեռանդ բաղձանքներով հալէր ու մա-
շէր:

Բայց գնենք որ երբեմն ատեն չունենաք կէս ժամ
խուցերնիդ քաշուելու, մտածական ընելու, ու հոգի-
նիդ հոգալու: Ուրեմն ան ատենն այն ըսածն ըլլէք, ինչ
որ իր տասը պատուիրանքներն խորայեւացուց տուած
ատենն ըսաւ. “Եւ եղիցին պատգամքս այսոքիկ ի սըր-
տի քում ի նստել ի տան, ի գնալ ի ճանապարհի,
’ի ննջել և ի յառնել” (Թ Օրէն. Է. 6.) այսինքն աս
իմ տուած պատուիրանքներս մտքերնիդ ըլլայ միշտ,
թէ առնը կեցած ատեննիդ, թէ ճամբան, թէ պառ-
կելու գնացած ատեննիդ և թէ առաւանց ելածնուդ
պէս: Ես ալ նոյնը կըսեմ ձեզի. հոգևոր բաները, այ
պատուիրանքները, քրիստոնէական պարտքերն աղէկ
մտքերնիդ պահեցէք, ու անոնց վրայ մտածեցէք, թէ
տունն եղած ատեննիդ, թէ ճամբան, թէ աշխատան-
քի մէջ, և թէ ուր որ ըլլաք նէ. աշխարհի բաներ մը-
քերնիդ ունենալու տեղ՝ բարի խորհուրդներու վրայ
մտքերնիդ պարտցուցէք, ու տեսնէք որ առանց իմա

հալու պզտի մտածականներ ըրած կըլլաք, ու մեծ օգուտ կըլլայ ձեր հոգւոյն : Զոր օրինակ առաւօտանց երբոր կելէք, ի՞նչ պիտոր ըլլայ քիչ մը մահը մրաքերնիդ բերել ու ըսել : Հիմա ողջ եմ, բայց ո՞վ գիտէ աս իրիկուն ալ ողջ կըլլամ : Կամ իրիկունս պառկելու գնացած ատեննիդ ըսել : Ո՞վ գիտէ վաղն առաւօտ ողջ պիտոր ելնմ : Հապա թէ որ մեռնելու ըլլամ նէ՛, սպարաւոր եմ ան սոսկալի ատեանն ելլելու : Ասանկ ալ երբոր ժամացոյցը կը զարնէ՝ մենք աշխատանք մըն է մտքերնէդ ըսելը : Աս ժամն ալ անցաւ, ժամ մը կեանքս կտրճըցաւ, ու ի՞նչ տալու համարս եւեցաւ : Կմանապէս ճամբան երթալու ատեննիդ՝ դժար բան մըն է ըսելը : Ամեն մէկ քայլ ընելուն՝ դէպ ՚ի յաւիտենակա նութիւնը կը մօտենամ : Կոյնպէս առնելու տալու ատեն ծանր աշխատանք մըն է մտածելն որ մեր ի՞նչ հետ հաշիւնիս ի՞նչպէս է, ի՞նչ համար պիտի տանք ի՞նչ : Ասանկ ալ աշխատելու ատեն ի՞նչ պիտոր ըլլայ ըսելը : Մարմնոյս համար այսչափ կաշխատիմ, հոգւոյս համար ի՞նչ է ըրածս : Կմանապէս վաճառականը ի՞նչ կըլլայ ըսէ նէ : Ամենէն հարկաւոր վաճառականութիւնը, ամենէն մեծ շահը, հոգւոյս փրկութիւնը շահելն է : անոր բաւական ջանք կընեմ մի : Թէ որ հոգիս կորսնցընելու ըլլամ նէ, վայ ինծի, ուրիշ ամեն շահ ընդունայն է : Ասանկ ալ ուրիշ ամեն բանի մէջ՝ ամեն մարդ կրնայ մտածել, կրնայ այնչափ սիրուն անդրադարձութիւններ ընել, որ շատ օգտակար կըլլան իր հոգւոյն : Ո՛հ, թէ որ ամենիքն ասանկ ընէին, բարեպաշտութիւնը կը արեւը, ամենիքն ալ ճմարիտ քրիստոնեայ ջերմ աւանդ երկիւղած ու առաքինի կըլլային : Վասն զի անկարելի է, կրօն նորէն սուրբ Օգոստինոս, բարի բաներ մտածելով՝ չար դործք ընել : Բայց որովհետեւ բարի բաներ մտածող չիկայ, աւետարանին տուած կանոնները՝ սուրբ հաւատքին սորվեցուցած բաները մտածելու տեղ՝ աշխրբիս ծուռ ու ասպականեալ վարդապետութիւնները կը մտածեն, անոր համար կրօն Երեմիա . “ Ապականեցաւ ապականութեամբ տմենայն երկիր . . . զի ոչ գոյ մարդ՝ որ գնէ ՚ի սրտի ” :

Ասանկ է նէ, սերելի որդիքս, սորվիք հոգւոր բաներ մտածել, սորվիք մտածական ընել ինչպէս որ ըսի, ու ետքն ալ առաջադրու թիւններ ընելով սրտանց

խնդրեցէն ինչմէ որ օգնէ մեզի ու մեր հոգւոյն հարկաւոր եղած շնորհքները ապա : Ասանկ ընելու ըլլանք նէ, սուրբ գրքին ըսածին պէս՝ ամմէն բաներնիս կը յաջողի, պակասութիւններնիս կը չբաւենցէ, առաքելութեան մէջ առաջ կերթանք, ու կը հասնինք յաւիտենական արքայութեանը : “ Երանեալ է այր որ յօրէնս ահառն են կամք նորա, և յօրէնս նորա խորհեացի նա . . . զամենայն զոր ինչ արասցէ, յաջողեացի նմա ” :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԲ .

Տէրանախն աղօթիւք ու իր գերազանցութեանը վերա :

— Հայր բառին մէկնութեանը :

“ Եւ արդ այսպէս կայցէք դուք յաղօթս . Հայր մեր ”
 և այլն ” . (Մարկ . Դ . 9 :)

Աղօթքին հարկաւորութիւնը ձեզի ցընեւէն ետքը, սիրելի որդիքս, այսինքն թէ որչափ կարօտութիւն ունինք աղօթքի հետ ըլլալու քանի որ ամ մեզի կեանք տուեր է, որչափ օգտակար ու զօրաւոր բան է աղօթքը, ու ինչ բաներ հարկաւոր են՝ աղօթքնիս ինչ ընդունելի ըլլալու համար, նաև մասնական աղօթք ընելուն կերպը ցընեւէն ետքը, հիմայ տէրունական աղօթքին վրայ կուգեմ խօսել ձեզի, որ է Հայրմերը :

Գիտէք ինչու տէրունական աղօթք կըսուի Հայրմերը . վասն զի Քն աւերն մեր շարագրեց ու սորվեցուց մեզի : Եւսան վրայ տուած ան մեծ քարոզին մէջն ասանկ ըսաւ . Աղօթք ընելու առեւնիդ երկան բարակ խօսակցութիւններ մի ընէք հեթանոսներուն պէս՝ որ կը կարծեն որ իրենց ճարտասանութեամբն աղօթքնին լսուի պիտոր . իսկ դուք պարզ սրտով քիչ խօսքով խնդրեցէք ինչմէ ձեզի հարկաւոր եղածը . վասն զի դուք աղօթք չըրած՝ ամ գիտէ ինչ բանի կարօտ ըլլալ նիդ . “ Յորժամ կայցէք յաղօթս, մի շատախօս լինէք երբև զհեթանոսան, զի համարին թէ ի բազում խօսից

իւրեանց լսելի ընկիցին . արդ մի նմանիցէք նոցա , զի գիտէ հայրն ձեր զինչ պիտոյ է ձեզ , մինչև ձեր խնդրեալ ինչ իցէ 'ի նմանէ , : Ետքը կըսկսի սորվեցընել աղօթք ընեւու համար ինչ պիտի ըսենք . “ Եւ արդ այսպէս կացէք դուք յաղօթս , , ասանկ աղօթք ըրէք . “ Հայր մեր՝ որ յերկինս ես , , և այլն :

Այնչափ աղօթքներ կան , այնչափ տպած աղօթա գիրքներ , բայց ամենէն աղուորը՝ ամենէն հրաշալին՝ ամենէն գերազանցը՝ ամենէն զօրաւորը՝ Հայրմերն է . վասն զի ուրիշ ամեն աղօթքները մարդիկ շարագրեր են , բայց ասկայ Քս որդին իջ շարագրեր ու սորվեցուցեր է մեզի : Եւ նախ ամենէն զօրաւոր աղօթքն է՝ մեզի հարկաւոր եղած շնորհներն իջմէ ընդունելու : Վասն զի թէ որ թագաւորի մը աղերսագիր տալէն առաջ՝ նոյն թագաւորին որդին մեզի դար ըսեր . կեցիք , ես ձեզմէ աղէկ կը ճանչնամ հօրս բնութիւնն ու միտքը , գիտեմ ինչ կերպով եղած աղաչանքները կընդունի , և ինչ կերպով եղածները չընդունիր . կեցիք ձեզի իր ուղածին պէս աղերսագիր մը չինեմ , ձեզի սորվեցընեմ ինչ կերպով պիտոր խօսիք իրեն հետ , ու ինչ պիտոր ըսէք , որ ապահովապէս ընդունի աղաչանքնիդ : Թէ որ ասանկ ըսեր նէ , ասկէց աղէկ ինչ կը փնտրուէինք . կրնայի՞ք իրեն շնածէն աւելի յարմար ու զօրաւոր աղերսագիր մը երևակայել՝ թագաւորէն խնդրած շնորհներն ընդունելու : Ասանկ ըրաւ մեզի Քս որդին իջ . տեսնելով մեր ողորմելիութիւնը՝ որ իր երկնաւոր հօրմէն շնորհք խնդրելու կերպը չենք գիտեր , “ Զի զոր կամքն յաղօթս , որպէս արժանի իցէ՝ ոչ գիտեմք , , (Հ . Ե . 26 .) ու անոր համար աղաչանքնիս ընդունելի չըլլայ պիտոր իր հօրը , ինքը մեզի համար աղերսագիր մը չինեց , աղաչելուն կերպը սորվեցուց մեզի , ինչ պիտի ըսենք ու ինչ շնորհք պիտի խնդրենք : Ուրեմն ուրիշ ինչ աղօթք կրնայ ըլլալ աշխրբիս մէջը Հայրմերէն աղէկ չինած՝ Հայրմերէն զօրաւոր . վասն զի Քս տերն մեր՝ որ աս աղօթքը չինեց ու սորվեցուց մեզի , չէ թէ միայն իջ միածին որդին է՝ հապա նաև ինքն է մեր փառաբանը իր հօրն առջին , ու մեզ սիրելէն՝ ամեն ջանքով մեզի պաշտպանութիւն կրնէ , մեր բարեքը կը փնտրուէ . “ Ունիմք բարեխօս առած զՅս Քս , , (Թ . Ե . 1 :)

Հայրմերին երկրորդ գերազանցութիւնն ան է որ , համառօտ աղօթք մը ըլլալով նաև տգէտ ու սարգամիտ մարդիկ կրնան սորվիլ ու բերնուց ըսել :

Հայրմերին երրորդ գերազանցութիւնն ան է որ , թէ և կարճ աղօթք մըն է՝ բայց սքանչելի կերպով ամ մեն պէտք եղած խնդիրքները կան մէջը :

Իսկ չորրորդ գերազանցութիւնն ան է որ , չէ թէ միայն քիչ բառով ամմեն հարկաւոր եղածը մեր բերանը կը դնէ խնդրելու օյմէ , այլ նաև կը սորվեցնէ ինչ կարգով պիտոր ընենք խնդիրքիս որ օյ ընդունելի ըլլայ : Արշիլէք որ սիրոյ վր խօսելու առենս , պարտեղան ենք ըսի՝ ամ ամմեն բանէն վեր սիրելու , նաև աւելի քան զմեզ , անտնկ որ՝ օյ բարիքն՝ օյ փառքը՝ օյ պատիւը՝ մերինէն աւելի պիտոր փնտրուենք : Անոր համար Քս տէրն մեր մեզի սորվեցուց՝ որ Հայրմերին մէջն ամմեն բանէն առաջ խնդրենք որ օյ անունը սուրբ ըլլայ , “ Սուրբ եղիցի անուն քո ” . այսինքն ամ ամմենուն շնորհք տայ զինքը սիրելու պատուելու ու փառաւորելու ինչպէս որ արժանի է : Աս ալ գիտէք որ՝ ինչպէս սուրբ հաւատքը կը սորվեցնէ՝ մեր վերջին վախճանն է արքայութեան մէջ վայելելու երջանկութիւնն իսկ , անտնկ որ՝ մեր ամմեն ջանքը պիտոր ըլլայ հոն հասնելու : Անոր համար Քս տէրն մեր մեզի կը սորվեցնէ որ ամմեն բարիքէն առաջ իր սուրբ արքայութիւնը խնդրենք , “ Եկեսցէ արքայութիւն քո ” . այսինքն երկնային երջանկութիւնը : Աս ալ գիտէք որ աղօթքին վրայ խօսելու առենս , ամմեն մարմնաւոր շնորհքներէն աւելի՝ հոգւոր շնորհքները պէտք է խնդրենք ըսի : Անոր համար Քս տէրն մեր կը սորվեցնէ մեզի որ օյ փառքն ու երկնային երջանկութիւնը խնդրելէն ետքը , մեզի հարկաւոր եղած հոգւոր շնորհքները խնդրենք՝ ամմեն բանի մէջ իր կամքն ընելու , և ասով երկրիս վրայ զինքը փառաւորելու , որպէս զի ետքը զինքը վայելէնք երկինքը . “ Եղիցին կամք քո ” : Իսկ մարմնաւոր շնորհքներուն վրայ խօսած առենս ըսի որ կրնանք անոնք ալ խնդրել օյմէ , բայց հոգւոր շնորհքներուն չափ անոնց ետեւէն պէտք չէ իյնանք , հապա որչափ որ հարկը կը պահանջէ : Անոր համար Քս տէրն մեր կը սորվեցնէ մեզի՝ հոգւոր շնորհքներէն ետքը խնդրել մարմնաւորները , բայց մեծ բաներ չուզեր որ

խնդրենք, հասլա մեր ամենն օրուան հայիկը, այսինքն ինչ որ օրական պէտք ունինք. “ Զ հաց մեր հանապազօրդ տուր մեզ այսօր ”: Եւ որովհետեւ ամենն աղօթք կամ ձյմէ բարիք մը ուզել է, կամ չոր բանէ մը խալսիլ, ուստի Քս տէրն մեր մեզի սորվեցընելէն ետքն որ առջի կերպ աղօթքով իրեք շնորհք խնդրենք, այսինքն երկնային հոգեւոր ու մարմնաւոր, կը սորվեցընէ որ մէկալ կերպ աղօթքովն ալ խնդրենք խալսիլ իրեք չոր բանէ՝ որ առջի բաժ իրեք բարեաց ներհակ են: Ասի մեզքէն՝ որ անիծած գող մըն է, զմեզ երկնային արքայութենէն կը զրկէ. “ Եւ թող մեզ զպարտիս մեր ”: Երկրորդ փորձութիւններէն, ու մանաւանդ անոնց տեղիք տալէն, վասն զի անով կը զրկուինք հոգեւոր շնորհքներէն, “ Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութի ”: Երրորդ ամենն տեսակ վասնդներէ՝ որ մեր մարմնաւոր բարեացը գէտ են. “ Այլ փրկեա զմեզ ի չարէ ”:

Ուրեմն կրնայ հայրմերին պէս ուրիշ գերազանց աղօթք մը ըլլար, որ ասանկ քիչ բառերով չէ թէ միայն ինչ շնորհք որ պէտք է խնդրենք ձյմէ՝ բերաննիս կը գնէ, այլ նաեւ կերպն ու կարգն ալ կը սորվեցընէ անոնք խնդրելուն: Անոր համար ամենն սուրբ հարբ մէկերան գովասանքով ինչուան երկինքը կը բարձրացընեն աս աղօթքը, ու ամենն կերպով կը յորդորեն զմեզ՝ բերնէ չիձգելու: Մանաւանդ սուրբն Արարիանոս կրտէ որ, թողուլ աս աղօթքը՝ որ Քս որդին ձյ շարագրեր է, ու երթալ ուրիշ աղօթքներ փնտելը, չէ թէ միայն աղիտութիւն ու անխելքութիւն է, այլ նաեւ հրեաներուն մեղքին պէս բան մը՝ որ Քս յանդիմանեց, իրենց աւանդութիւններն ձյ պատուիրանքներէն վեր գնելուն համար: “ Արնանք, կրտէ սուրբ Օգոստինոս, մեր աղօթքներուն մէջը զանազան բառեր բանեցընել, բայց բուն իմաստը պէտք է որ միշտ տէրունական աղօթքնուս մէջ հայրմերին մէջն եղածէն գուրս բան մը խնդրելու որ ըլլանք՝ աղօթքնիս մարմնաւոր կըլլայ, ու բան մը չաժեր ”:

Բայց ինչ օգուտ. Քս տէրն մեր մեզի կը սորվեցընէ ինչ աղօթք պիտոր ընենք, ինչ պիտոր խնդրենք ձյմէ, ինչպէս ու ինչ կարգաւ՝ միշտ հոգեւորը մարմնաւորէն առաջ պիտոր խնդրենք. ու քիստոնէից մէջ այսչափ քիչ են աս գերազանց աղօթքին յարգը գիտցողները.

այսչափ քիչ էն տա աղօթքը ինչպէս որ պէտք է նէ՝ ընդհանր : Յաւելլու բան . որը ամենեւին չի գիտեր , (մի զարմանաք՝ Հայրմեր մը չի գիտցողներ ալ կան .) որը գիտէ բերնուց , բայց անանկ որ՝ բառերէն աւելի սիւալ է ըսածը : Ոմանք ալ աղէկ գիտեն , բայց ամենեւին չեն հասկընար , ուստի թուածակի մը պէս կըսեն . իսկ ուրիշներ ալ կան որ բառերը կը հասկընան , բայց բուն միտքը չեն հասկընար , չեն գիտեր ինչ է խնդրածին : Հիմայ ըսէք ինծի , ասոնք պարտքերնին ըրած կըլնան տա կերպ ընելով ան աղօթքը՝ որ Քրիստոս մեր դերեր է , սուրբ եկեղեցին հրամներ է , ամեն ատենի քրիստոնէաները բերաններնուն չեն ձգած , ու ամեն չափա հաս իր խղճմանքէն պարտական է՝ չէ թէ միայն գիտնալու և ըսելու , այլ նաև ըսածին միտքը հասկընալու : Անոր համար ով որ կարդալ գիտէ նէ , քրիստոնէականին մէջէն թող սորվի . իսկ կարգալ չի գիտցողները պէտք է ժամ դան սորվին , ամեն կիրակի այնչափ անդամ հոս Հայրմեր ու Ողորդն կըսուի : Բայց միտքը հասկընալու համար՝ կիրակիէ կիրակի ամեն մէկ բառերը ձեզի կը մեկնեմ , որպէս զի Հայրմերն ըսելուդ ատենը հասկընաք ինչ է նոյն խնդրած շնորհքներնիդ , ու հասկընալով՝ սրտանց խնդրէք , որ ընդունելի ըլլայ խնդիրքնիդ :

Արեւմտեան երկրոնական աղօթքին առջի բառերն ասոնք են . “ Հայր մեր որ յերկինս ես ” : Ինչ մեծ տարբերութիւն մարդկանց ու նոյն հետ խօսելուն մէջը . թէ որ մեծ մարդու մը հետ է խօսածնիս , պէտք է որ մէկէն փառաւոր ածականներ տանք իր պատուոյն համեմատ . իսկ երբոր նոյն հետ կը խօսինք , մեզի պէս ողորմելի մարդկանց՝ որ իր դիմացը ոչինչ ենք , նոյն թագաւորներուն թագաւորը , երկնի և երկրի տէրը , սրուն հրեշտակներն երկրպագութիւն կընեն , որ մէկ նայելով աշխարհք կը դողացնեն , “ Հայր յերկիր , և տայ դողալ ամա ” , (Մատթ. 32 .) կը թողու որ իրեն պարզ ու ընտանեկան անունով “ հայր ” կանչենք : Ինչ բարութիւն , ինչ ներողամտութիւն է աս՝ որ մեզի կընեն : Բայց ինչո՞ւ Քրիստոս մեր կուզէ որ աղօթք ընելու ատեննիս նոյն հետ այնչափ ընտանութիւն պարզմտութեամբ ու վստահութեամբ խօսինք , “ Հայր ” կանչենք զինքը՝ առանց ուրիշ պատուոյ անուն մը ե-

ւելցընեւ : Երկու բանի համար , որ հիմայ ձեզի կը բացատրեմ :

Նախ մեզի խմացընեւ համար որ՝ Թժ իրօք մեր հայրն է , ու մենք ալ իրօք իր որդիքը . վասն զի իրօք ինքն է՝ որ զմեզ ստեղծէր ու աշխարհք բերէր է , ինքն է որ զմեզ կը կերակրէ ու կը պահէ ամմեն վայրկեան , ինքն է որ մեր ամմեն պէտքը կը հոգայ , ու ամենեկին աչքը վրանուս չի վերցընէր . ինչուան Եսայի մարգարէին բերնովը կըսէ . կրնայ ըլլալ մայր մը՝ որ իր զաւակը մոռնայ . մայրենի սէրը կը բերէ որ չի կարենայ մոռնալ . բայց թէ և դանուի անանկ անգուծ մայր մը՝ որ իր զաւակը մոռնայ , ինչպէս կրնայ դանուիլ , բայց ես չեմ կրնար զձեզ իմ զաւակներս մոռնալ . “ Միթէ մոռանայցէ՞ կին զմանուկ իւր . եթէ մոռանայցէ զայն կին , սակայն ես ոչ մոռացայց զքեզ ” . (Լսայ . խթ . 13:) Ոմանք կը կարծեն որ Աստուած իրենց վրայ հոգ չունի , հայրութիւն չընէր իրենց , վասն զի ուրիշներուն սուածը՝ իրենց չի տար , զիրենք աղքատութեան ու նեղութեան մէջ կը թողու , իրենց դժբաղդութիւններ կը խրկէ : Բայց ըսէք ինծի , հայր մը որ իր զաւակը կը յանդիմանէ կը պատժէ ու անթի կը թողու իր պակասութիւնները շրակելու ու զինքը ճամբայ բերելու համար , կրնա՞նք ըսել որ հայրութիւն չընէր , հոգ չունի զաւակին վրայ : Մանաւանդ որդեսէր հայր մը , կըսէ սուրբ գիրքը , որ իր զաւակին վրայ հոգ ու խնամք ունի , զինքը կը խրատէ ու կը պատժէ՝ իրեն աղէկութեանը համար . “ Ար սիրէ զորդի իւր , յաճախեացէ զտան ջանս նորա ” . (Սիւտ . շ . 1:) Ասանկ կընէ մեզի Աստուած . մեր բարեգուծ հայրն ըլլալով՝ երբեմն կը խրատէ զմեզ , մեզի դժբաղդութիւն կը խրկէ , խեղճութեան ու նեղութեան մէջ կը թողու զմեզ . բայց մեր աղէկութեանը համար ասանկ կընէ , չէ թէ զմեզ չի սիրելուն . կուղէ որ մենք զմեզ շիտկենք , համբերութիւն ընենք , արդիւնք վաստակինք , մեր մեղքերը հոս ապաշխարենք , որպէս զի անգին պատիժ չունենանք քաշելու : Թէ որ Թժ զմեզ չի սիրէր նէ , մէկ ներելի մեղքի մը համար աշխրբիս ամմեն թշուառութիւններն ամմեն չարեքը իրաւամբ կրնար վրանիս խրկել . ո՞վ է որ ներելի մեղք մը չունենայ : Իսկ մենք , թէ որ Թժ մեր բարւոյն համար պզտի պատիժ մը խրկելու ըլ-

լայ վրանիս նէ, կըսկոնիք գանգաւիլ՝ զմեզ չի հողար, մեզի հայրութիւն չընէր, ըսելով: Պատճառը գիտէք ինչ է, վասն զի չէնք ուզէր բան մը քաշել, չէնք ուզէր թոյ ամենակարող ձեռքին տակը խոնարհիլ, չէնք ուզէր մեր կամքն իրենին հետ համակերպել. [Թէ որ չէ, կը տեսնէինք որ թոյ մեզի միշտ հայրութիւն կընէ, բարեգութ հօր պէս կը վարուի մեզի հետ, ու մեծ արդիւնք կը վաստակէինք արքայութեան համար: Ինքն թոյ ըսաւ որ երբոր մէկուն պատիժ կամ խաչ կը խրկէ, նշան է որ զինքը կը սիրէ. « Ես զոր սիրեմ, յանդիմանեմ և խրատեմ », (Յայ. Գ. 19:) Անոր համար Պօղոս առաքեալը կը յորդորէր իր ատենի հաւատացեալները՝ որ համբերութեամբ քաշեն թոյ խրկած պատիժները, ու կըսէր. Աստուած զով որ կը սիրէ նէ՝ կը պատժէ, ու հօր պէս կը ծեծէ իր սիրելի զաւկըները. « Մի՛ լքանիր ի խրատու տեառն, և մի՛ վհատիցիս յանդիմանեալ ի նմանէ. զի զոր սիրէ տէր՝ խրատէ, տանջէ զամենայն որդի զոր ընդունի », (Եբ. Ժ. 5:) Սրբոց վարդապետք, կը տեսնենք որ ամեն սուրբերն առ ճամբէն անցեր են:

Բայց որչափ ալ թոյ իրրեւ ստեղծող ամեն մարդկանց հայրն է, մեզի որ քրիստոնէայ ենք՝ մասնաւոր կերպով ալ հայր է. վասն զի զմեզ չէ [Թէ ստեղծեր է միայն, այլ նաև նոր կեանք մըն ալ տուեր է մեզի սուրբ մկրտութեան շնորհքով, զմեզ փրկէր է իր միածին որդւոյն անգին արեամբը, ու զմեզ ամենքս իր որդեգիրներն ըրեր է. « Զի մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք », (Գալ. Գ. 5:) Անոր համար Յոհաննէս առաքեալը կըսէ՝ որ հիմայ ամենքս ալ թոյ որդիքն ենք. « Սիրելիք, այժմ որդիք թոյ եմք », (Թ. 3. Գ. 2:) Ուրիշ մարդկանց ու մեր մէջը նոյն տարբերութիւնը կայ, ինչ որ Իսահակայ և Իսմայէլի մէջը կար: Երկուքն ալ Աբրահամու զաւկներն էին. բայց Աբրահամ իր Իսմայէլ որդին մօրը հետ անէն դուրս ընելու ատեն՝ հաց ու ջուր միայն տուաւ իրեն. իսկ Իսահակայ՝ որ իր բուն զաւակն էր՝ բոլոր Ժառանգութիւնը պահէ: Ասանկ ալ մենք ու աշխրբիս բոլոր ուրիշ մարդիկներն թոյ որդիքն ենք, բայց առ տարբերութեամբ որ՝ թոյ ուրիշներուն երկրաւոր բարիք միայն կուտայ, իսկ մեզի անոնց մէջ զատ նաև երկնաւոր բարիքները: Հրեաներն ալ

որ Քնի գալստեանը կը հաւատային՝ այ որդեգիրներն էին . բայց հայրագրի հոգաբարձութեան առկ եղող որբերու պէս որ ծառաներէն տարբերութիւն չունին . “ Յորքան ժամանակս ժառանգն տղայ է , չէ ինչ առաւել քան զծառայն ” . (Գաղաթ . Դ . 1) Իսկ մենք՝ որ Քնի աշխարհք գալովն ամեն ծառայութենէ ու գերութենէ խաղտեցանք , ու այ բուն որդիքն եղանք , “ Այսուհետեւ չես ծառայ , այլ որդի ” , հարազատ զաւկըներու պէս իրաւունք ունինք մէկաշիներէն աւելի մեր հայրը կանչելու զիմ . “ Եւ զի էք դուք որդիք , առաքեաց իմ զհոգի որդւոյն իւրոյ ի սիրտս մեր՝ որ տղադակէ արքայ հայր ” : Ուստի Յոհաննէս առաքեալն այ վրանիս ունեցած այսչափ սէրը տեսնելով , ապշած ու բոլորովին իրմէ դուրս ելած՝ կրսէ . “ Տեսէք որպիսի սէր շնորհեաց մեզ հայր , զի որդիք այ կոչեսցուք , և եմք ” . (Իմ Յոհ . Դ . 1) այսինքն Տեսէք այ մեր վրայ ունեցած սէրն որ ինչուան ուղեց իր որդիքն ըսուինք , ինչպէս որ ենք ալ : Անոր համար նրն Վան կրսէ . “ Ճանչցիր քու պապիւդ , ու քրիստոնէայ ” : Երկրաւոր թագաւորի մը որդի ըլլալ՝ մեզի մեծ բան մը կերեւայ . իսկ մենք այ որդիքն ենք՝ որ երկրնքին թագաւորն է :

Բայց թէ որ իմ մեր հայրն է , թէ որ մենք աս պապին ու բազմն ունեցեր ենք այ որդիքն ըլլալու , ուրեմն ինչպէս որ իմ մեզի հետ բարեգութ հօր պէս կը վարուի , առանկ ալ մենք բարի զաւկըներու պէս իրեն հետ պիտոր վարուինք : Բարի զաւկի մը ինչէս պարտքը , նախ և առաջ՝ սիրել իր հայրը , երկրորդ՝ պատուել զինքը , երրորդ՝ հօրը հնազանդիլ , չորրորդ՝ հօրն աղէկութիւններուն նմանիլ , հինգերորդ՝ հօրը առւած խրատներն ու պատիժները համբերութիւն ընդունիլ : Բայց ո՞ւր է մեր քովն այ սէրը . աշխարհք ու աշխրբքիս բաները սիրելէն ուրիշ բան չենք ուղեր գիտնալ , կուսքերու պէս կը պաշտենք արարածները , սրտերնիս մտքերնիս բաղձանքնիս կամքերնիս բոլորովին անոնց տուած ենք , զիմ կը վշտացընենք ու կանարգենք՝ իր աչքին դիմացը գարշելի մեղքեր դործելով :

Բարի զաւկի մը երկրորդ պարտքն է իր հայրը պատուել , ուրեմն պարտքեան ենք որչափ որ կրնանք նէ զիմ պատուելու մեծ արեւու դովելու օրհնելու ու միշտ

խօսքով ու գործքով զինքը փառաւորելու : Բայց ո՞վ է զինքը պատուողը . ինչուան անարգական ու նախատա-
կան խօսքեր ալ կը լսուի քրիստոնէից բերնէն ինչ գէմ,
որ անհաւատի բերան ալ չի վայելէր . ինչուան եկեղե-
ցւոյ մէջ ալ ինչ մեծարանացը գէմ բաներ կը տեսնուի :
Մահի ըրէք ինչպէս կը դանդաղի ինչ Մաղաքիա մար-
գարէին բերնովը . “ Եթէ հայր եմ ես , ո՞ւր է փառքն
իմ , , (Մաղ . իմ . 6 .) այսինքն թէ որ ձեր հայրն եմ ,
ո՞ւր է սպաիւս , ո՞ւր է մեծարանքը՝ որ սարաղիան էք
ընելու ինծի :

Աստուծոյ հետ բարի զաւկրներու պէս վարուելու
համար՝ երրորդ պարագերնիս իրեն հնազանդելն է , իր
կամքն ընելով , իր պատուիրանքները հաւատարմութե-
պահելով : Բայց ո՞ւր է աս հնազանդութիւնը . աշխար-
քիս վրայ չիկայ օրէնք մը՝ որ այնչափ ոտքի տակ առ-
նուի , ինչպէս ինչ գրած օրէնքը : Այսինքն մէյմը ինչ տա-
սը պատուիրանքները , սուրբ աւետարանին հրամաններ-
ը . քրիստոնէից մեծ մասը զանոնք չեն պահեր , ա-
նոնցմէ աւելի մեկգի ձգուած բան չիկայ : Ծառան իր
տիրոջը , զինուորն իր զօրագլխին , հպատակն իր թա-
ղաւորին հրամանները կը պահէ , կամ պարգևի յու-
սով , կամ պատիժ քաշելու վախէն . բայց քրիստո-
նեայք ինչ որգիքն ըլլալով փոյթներն չեն իրենց երկ-
նաւոր հօրը հնազանդելու , իրենց գերագոյն տիրոջը՝
երկնի և երկրի թագաւորին հրամանները պահելու ,
թէ և պահողներուն յաւիտենական երջանկութիւն կը
խոստանայ , իսկ չիպահողներուն յաւիտենական պա-
տիժ :

Աստուծոյ հետ բարի զաւկրներու պէս վարուելու
համար՝ չորրորդ պարագերնիս է իր կատարելութեանցը
նմանիլ , Քրիստոսած օրինակներուն հետեիլ . “ Եղե-
րուք դուք կատարեալք , որպէս և հայրն ձեր երկնա-
ւոր կատարեալ է , , : “ Ուսարուք յինչն զի հեզ եմ
և խոնարհ սրտիւ , , : “ Օրինակ մի ետու ձեզ , զի որ-
պէս ես ձեզ արարի՝ և դուք առնիջիք , , : (Մաթ . 5 .
48 : Ժա . 29 : Յ . 4 . Ժգ . 15 :) Բայց ո՞ւր է ինչ նմա-
նողը , ո՞ւր է Քրիստոնէի հետեողը . ընդհակառակն շատերը կը
գանես քրիստոնէից մէջ , որ աշխարհիս ամենայնիւ խո-
քերուն՝ ծուռ վարդապետութիւններուն կը հետեին ,
իր կեղծաւորութեանը , իր նենգութեանը , խարդա-

խուժեանն ու չարութեանը, իր անվայել բաներուն, իր փառափրութեանը, իր վտանգաւոր զբօսանքներուն, իր միլութեանցն ու անկարգութիւններուն ետեւէն կերթան: Աս է նոյն ու Քնի նմանեղին:

Աստուծոյ հետ բարի զուգորդութեամբ պէս վարուելու համար՝ հինգերորդ պարագերնիս է որ համբերութիւն դուրսնինք ան խաչերը՝ դժբաղդութիւնները՝ նեղութիւններն ու պատիժները՝ որ մեզի կը խրկէ, պէտք է պաշտենք ան օրհնած ձեռքն որ զմեզ կը պատժէ, ան բարեբար դաւազանը՝ որով զմեզ մեր բարւոյն համար կը ծեծէ: Բայց ո՞ր կը գանես աս համբերութիւն, աս համակերպութիւն նոյն իմ կամայք հետ. շատերը պզտիկ նեղութիւն մը կամ դժբաղդութիւն մը ունենան նէ՛՛ կըսկսին գանգըտիլ. կան ալ որ ինչուան անէծք ու հայհոյանք կընեն նոյն նախախնամութեանը դէմ, արգարութիւն չընեն, աշխարհս աղէկ չի կառավարեր, ըսելով: Խեղճ՝ ողորմելիներ, աս է նոյն պէս հօրը զաւակ ըլլալին, անանկ սիրելի ու բարեգութ հօր: Չէ, ասանկ ընողն նոյն օրդի չէ, այլ սատանայի. « Դուք ՚ի հօրէ սատանայէ եք » (Յ. 4. շ. 44.) ասանկ ընողը կը հրաժարի նոյն սքանչելի օրդիութենէն, նոյն պատրաստած յաւիտենական երջանկութենէն, ու զինքը սատանային գերի կընէ՝ յաւիտեան տանջուելու համար:

Խօսքս հոս ըննցընեմ. ուրեմն առջի պատճառը Քնի մեզի սորվեցընելուն՝ որ զիմ մեզի հայր կանչենք, մեզի խմացընելու համար է որ զիմ իրօք մեր հայրն է, ու մանաւանդ մենք քրիստոնեայքս իր բուն զաւակներն ենք, ու զինքը հօր պէս պէտք է սիրենք ու պատուենք, իրեն հնազանդինք, իր կատարելութեցը հետեւինք, ու ինչ խաչ դժբաղդութիւն նեղութիւն ու պատիժ՝ որ մեր բարւոյն համար մեզի կը խաւրէ, սիրով ընդունինք: Իսկ երկրորդ պատճառը եկած կիւրակի կը բացատրեմ ձեզի:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԳ.

Նոբելի Հայրենիքի առջի բառերուն վրայ :

Երբ ի կրակի հայրմերին ինչ գերազանց աղօթք ըլլալը ցցուցի, որն որ Քս որդին իայ սարկէցուց մեզի : Ետքը բացատրեցի առջի պատճառը՝ ինչու համար Քս տէրն մեր ուզեց որ զիմ մեզի հայր կանչենք, այսինքն նախ մեզի իմացընէլու համար՝ որ իմ իրաւցընէ մեր հայրն է, մասնաւորապէս քրիստոնէից՝ որ իր սիրելի որդիքն ենք. ու իր որդիքն ըլլալովն, ինչպէս որ ինքը բարեգութ հօր պէս մեզի հետ կը վարուի՝ մենք ալ պէտք է բարի զաւկըներու պէս զինքը սիրենք ու մեծարենք, հնազանդիք իրեն ու իր կատարելութեանցը ջանանք նմանիլ, ու մեր բարւոյն համար խրկած խաչը նեղութիւնը պատիժը սիրով ընդունինք : Հիմայ երկրորդ պատճառը պիտոր բացատրեմ :

Երկրորդ պատճառը, որուն համար Քս տէրն մեր կուզէ որ մենք իայ առանց ուրիշ մեծ մեծ անուաներ տալու, զոր օրինակ թագաւոր, տէր, ամենակարող, ամենիմաստ և այլն, զինքը հայր միայն կանչենք, ան է որ՝ ասանկ անուանելը վախ միայն կը ձգեն սրտերնուս մէջը, վստահութիւն ու համարձակութիւն չեն տար դիմելու առ իմ, ու իրմէն մեզի հարկաւոր եղած շնորհքները խնդրելու : Ընդհակառակն գիտնալով որ իմ մեր հայրն է, ու կրնալով զինքը մեր հայրը կանչել, աս քաղցր ու սիրելի անունը մեզի սիրտ կուտայ խօսելու իրեն հետ, ու մեր կարօտութիւնները խնդրելու իրմէն, վստահ ըլլալով որ խնդիրքնիս կընէ : Անոր համար տէրունական աղօթքին սկիզբն ան սիրուն բառերն ըսելու ատեննիս “Հայր մեր որ յերկինս ես”, պէտք է մտածենք որ հօրերնուս հետը կը խօսինք, մենք իր զաւկըներն ենք, ինքը մեր բարեգութ հայրն է. ուստի թէ և իայ հետ է խօսածնիս, ու անոր համար մեծ յարգութեամբ ու խորին խոնարհութեամբ պիտոր խօսինք, բայց միանգամայն պէտք է որդիական

յոյս ու վատահուծիւն ունենանք իր հայրագութ բա-
րութեանն ու ոլորմութեանը վրայ : Իրաւ՝ տասնի
բարեգութ հօր մը վրայ ի՛նչպէս կրնանք վատահուծի
չունենալ, որ ալէկ ալ ըլլանք, գէշ ալ ըլլանք, ինքը
միշտ մեզի հայրութիւն կընէ, միշտ զմեզ կը սիրէ, զմեզ
կը հոգայ, մեզի բարիք կընէ, մեր ամեն կարօտութիւն
կը լեցընէ, ու վայրկեան մըն ալ աչքը վրանուս չի վեր-
ցըներ . “ Զի զարեգակն իւր ծագէ 'ի վրայ բարեաց
և չարաց, և ածէ անձրև 'ի վրայ արդարոց և մեղաւո-
րաց ” . (Մատթ. Ե. 45 :) Իսկ թէ որ երբեմն զմեզ կը
պատժէ ու մեզի խաչ նեղութիւն դժբաղդութիւն կը
խրկէ ալ նէ, մեր բարւոյն ու օգալին համար է :

Առտուած մեղաւորներուն վրայ ունեցած աս հայ-
րագութ բարութիւնը՝ աշխրջիս սկիզբէն 'ի վեր ցցուց
մեր առջի ծնողաց ատենը : Ադամ ու Եւայ ան զուար-
ճալի դրախտին մէջն ամեն բան առատ ունէին, ու
կրնային բոլորովին երջանիկ կեանք մը անցընել . բայց
իրենք ապերախտութիւն ընելով ան բարեբարութեա-
նը, իր հրամանին դէմ ըրին, ու սատանային փորձու-
թեանը հեռուելով՝ զանք բարկացուցին : Իսկ ան իրենց
ապերախտութեանն ու ապստամբութեանը համար զի-
րենք սատաիկ յանդիմանելով պատժեց, ու Ադամայ
ըսաւ . Քու ըրած յանցանքիդ համար՝ անիծած ըլլայ
երկիրը, փուշ ու տատասկ բուսցընէ քեզի, ու երե-
սիդ քրտինքովը դանեա ուտելու հացդ, ինչուան որ
նորէն հող դառնաս՝ ուսկից որ ստեղծուեցար : Եւայի
ալ ասանկ ըսաւ . Քու վիշտդ ու տառապանքդ շատ-
նայ, տղաքերդ արամութեամբ ու ցաւով ըլլայ, երկա-
նըդ ձեռքին տակն ըլլաս, ու ինքը քու վրագ իշխէ : Ետ-
քը երկուքն ալ դրախտէն դուրս վաճնաեց, ու դրանն
առջըն հրեշտակ մը կեցուց՝ ձեռքը բոցեղէն արով, որ-
պէս զի մէյմըն ալ չիկրնան ներս մանել, նեղութեան
ու թշուառութեան մէջ մնան : Աս ամեն բաները
նայելով պէտք կըլլար ըսել որ Ադամայ ու Եւայի բա-
նը ըմբեր էր, ան զիրենք բոլորովին երեսէ ձգեր էր,
ալ յոյս չիկար իրենց բարիք մը տեսնելու, ոչ աս աշ-
խրջիս վրայ և ոչ անդին : Բայց ասանկ չեղաւ . աս
յանդիմանութիւններն ու պատիժները տալու ատենն
ալ՝ հօր պէս վարուեցաւ հեաւերին, իր զաւկըներուն
պէս նայեցաւ վրանին, իրենց պէտքը հոգայ . վասն զի

սուրբ գիրքը կրսէ որ ամ իրենց համար զգեստ չինեց
ու հագցուց՝ ինչպէս հայր մը իր զաւկրներուն կրնէ .
“Եւ արար տէր ամ Ագամայ և կնոջ նորա հանդերձս
մաշկեղէնս , և զգեցոյց զնոսա , , (Ծննդ . ք . 21 :) Ի-
րենց ուրիշ ամմեն կարօտութիւննին ալ լեցուց , ու ա-
տեն տուաւ իրենց որ ապաշխարեն :

Աստուծոյ աս հայրագութ բարութիւնն ու խնամքը
որ գէշերուն ու մեղաւորներուն վրայ ունի , մեր վրայ
ալ չենք փորձեր : Քանի՜ անգամ զամբ բարկացուցեր
ենք , քանի՜ անգամ զինքը թողուցեր ու սատանային
հետեւեր ենք , ինչուան ամիսներով ու տարիներով իր-
մէն հեռու կեցեր ենք . խղճմտանքնիս ալ կը վկայէ ,
գիտենք , չենք կրնար մենք զմեզ խաբել : Բայց այսու
ամենայնիւ ամ մեզի հայրութիւն չըրաւ , թողնուց զմեզ ,
չհնգաց . ինքն է որ մեզի ինչուան աս օրս կեանք տուաւ .
ինքն է որ զմեզ այնչափ վտանգներէ պահեց . ինքն է
որ կերցուց խմցուց հագուեցուց զմեզ . ինքն է որ միշտ
օգնեց մեզի , միշտ բարերարեց , նաև ան ատենն որ մենք
իրեն գէմ կրնէինք . ինքն է աս ամմեն խնամքը վրանիս
ունեցողը , վասն զի սուրբ հաւատքը կը սորվեցնէ որ
մենք առանց իրեն և ոչ կրնանք ապրիլ , չենք կրնար
չունչ մը առնել . վասն զի սուրբ հաւատքը կը սորվե-
ցնէ որ ինքն է աշխրբիս ամմեն բանը կառավարողը ,
ամմեն բանի հրամայողը : Իրաւ , շատ անգամ պատժեր
է զմեզ , մեզի նեղութիւն ու դժբաղդութիւն խրկեր
է , զմեզ խեղճութեան ու տառապանաց մէջ թողու-
ցեր է . բայց աս բաներովս ալ հայրութիւն ըրեր է մե-
զի , աս բաներովս ալ ցցուցեր է՝ որ զմեզ չէ մոռցեր ,
զմեզ իր զաւկրներուն պէս հոգացեր է միշտ . վասն զի
մեզի գէշընելու համար չէ ըրած ան բաները , այլ մա-
նաւանդ մեր բարւոյն համար , որպէս զի յիշենք զինքն
ու խելութիւնիս գլուխնիս ժողովէնք , որպէս զի ապաշխա-
րենք ու արքայութեան համար արգիւնք վաստակինք :

Աս ի՞նչ բարեգութ հայր է ուրեմն ամ , աս ի՞նչ
հայրութիւն է որ մեզի կրնէ . ուրեմն ի՞նչ վստահու-
թեամբ ու համարձակութեամբ իրեն պէտք է գիմենք ,
ու ինչ շնորհք որ կը բաղձանք նէ՝ իրմէն խնդրենք : Ա-
սոր համար Քս տէրն մեր կուզէ որ “ Հայր , , կանչենք
այ . թէ իր շնորհքին մէջն ըլլանք , թէ կորսնցուցած
ըլլանք իր շնորհքը , աղէկ ըլլանք , գէշ ըլլանք , ինքը

միշտ հայր է մեզի, միշտ գութ ունի վրանիս, միշտ պատրաստ է մեզի օգնելու և հարկաւոր եղած շնորհքները տալու: Իսկ երբոր կը տեսնէ որ սրտանց կը զղջանք մեր մեղքերուն վրայ, ու կառաջագրենք իրեն դառնալ, թէ և բոլոր աշխրբքիս մեղքերը գործած ըլլանք, պատրաստ է ներելու մեզի. ու չէ թէ միայն ներելու, այլ նաև գրկելու ու Գգութելու զմեզ իր սիրելի որդւոցը պէս, ինչուան ուրախութիւն ընել երկինքը, բոլոր արքայութեան բնակիչները հրաւիրել որ իրեն հետ ուրախակից ըլլան մեր դարձին համար: Աս բանս հաստատելու համար Քս տէրն մեր սուրբ աւետարանին մէջ անառակ որդիին առակը կը բերէ, որ մեղաւորի մը նըսնման կենդանագիրն է:

Աս խեղճ զաւակը, խեղքին փչեց, ելաւ հօրմէն իր ժառանգութեան բաժինն ուղեց ինչ որ կլինար նէ իրեն: Հայրն ալ, սիրաբ բարի, որովհետեւ կուզես՝ առքու բաժինդ ըսաւ, բայց ո՞վ գիտէ ետքդ ի՞նչ պիտոր ըլլայ: Առաւ իր մասը, թողուց իր հայրը, ելաւ գնաց հեռու աշխարհք մը, որ ուղածին պէս անկարգ կեանք վարէ: Քանի որ ստակ ունէր, բարեկամներ գտնուեցան իրեն. բայց երբոր մսխեց վասնեց ամմեն ունեցածը, երեսը նայող չիմնաց: Վերջին խեղճութեան մէջ ինկաւ, ամմենքը թողուցին զինքը, հագուստները պատըռտած, փորն անօթի, հարկաւորեցաւ խիստ ախրոջ մը քով ծառայութեան մօտեւ, որ խողերն արածելու կը խրկէր զինքը՝ առանց կերակուր տալու իրեն. անանկ որ ուրիշ ուտելու բան չի գտնելէն, ինքն ալ խողերուն կերածէն կուղէր փորը կշտացընել, բայց ան ալ իրեն տուող չիկար: Աս ողորմելութեւ մէջ ի՞նչ պիտոր ըլլայ աս խեղճ զաւակին բանը. հօրը տունը գառնալու չի համարձակիր. գիտէ որ բրածը ծանր բան էր. չի գառնայ, անօթութենէն կը մեռնի. ի՞նչ ընէ ողորմելին: Արմատէ, նորէն կը մատէ, ու ետքը կըսէ մաքէն. Իրաւ, հայրս բարկացուցի, ու գէշ բարկացուցի. բայց որչափ ալ սրգողած ըլլայ նէ՝ հայրս է, գութ ունի, զիս աս ողորմելութեանը մէջ անտեսելով կը խղճայ վրաս, անկարելի է որ սիրաբ քաշէ՝ անօթութենէն մեռնելու տեսնելու: Աս բանը մտածելով յոյս կ'առնէ, սիրա կընէ, կորսէ հօրը տունը գառնալու. « Զարուցեալ գնացից առ հայրն իմ » (Ղ. Ժ. Ե.) ու կեղե խողերը կը ձգէ:

կրտսի գէպ 'ի հօրը առնն երթալ : Հիմայ ո՛վ կրտեր
որ հայրը, անանկ անարգանք ընդունէլէն ետքը իր զաւ-
կէն, իրաւունք ունի՝ տեսածին պէս զինքը՝ չեխելու,
ու թէ որ չիւզընաէ նէ ալ՝ գոնէ ըրած յանցանքն ե-
րեսը զարնելու, որ անանկ կոպիտ կերպով թողուց
գնաց, ու անանկ անարգ վիճակի մէջ կը դառնար :
Բայց առանկ չորաւ հայրը, մտիկ ըրէք ինչ կերպով
զինքն ընդունեցաւ : Միշտ կը բաղձար որ օր մը նորէն
դառնայ իր զաւակը . մէյմըն ալ տեսաւ որ մէկ հալած
մաշած՝ երեսին գոյիը կորսընցուցած՝ վրան գլուխը պա-
տըռաած տղայ մը գէպ իրեն կուգար, սիրտը կռահեց
որ իր զաւակն էր . աղէկ մը սկսաւ նայիլ, ու զինքը
ճանչցաւ չիճանչցաւ՝ ուրախութէն արցունքները վա-
զելով՝ ինջաւ, դուռը բացաւ, գիմացն ելաւ, ու մօ-
տեցածին պէս թեւերը բացաւ, գրկեց զինքն ու պա-
գաւ : Խեղճ՝ որդին, որ իր յանցանքը մտածելով կը
գողար, գետինն ինկաւ ու ըսաւ. հայրիկ, ո՛հ, գէշ ըրի,
գիտեմ, շատ գէշ ըրի, քեզ սրգողցընելս . ալ արժանի
չեմ որ զիս քու զաւակիդ տեղը գնես, բայց գթա իմ
վրաս, իս ծառայի տեղ ընդունէ . “ հայր, մեղայ յեր-
կինս և առաջի քո, ոչ ևս եմ արժանի կոչել որդի քո,
արա զիս իբրեւ զմի 'ի վարձկանաց քոց ” : Իսկ բարե-
գութ հայրը գրկեց վերուց զինքը, չիթողուց որ խօսքը
լըմընցընէ, վիզն ինկաւ, նորէն նորէն պագաւ, արցուն-
քովը թրջեց զինքը, ու բոլոր սրտին գութը վրան թա-
փելէն ետքը, մէկէն ծառաներուն հրամայեց որ ամեն-
նէն աղէկ զգեստը բերեն հագցընեն իրեն . “ Վաղ-
վաղակի հանէք զպատմութեանն առաջին, և ագուցէք
նմա ” : Մատնին ալ բերէք մատը գրէք, ըսաւ . “ Եւ
տուք զմատանին 'ի ձեռս նորա ” : Ու շուտ մը սեղան
պատրաստեցէք, բոլոր ազգականներս ու բարեկամներս
հրաւիրեցէք, երաժիշտներ երգողներ ու նուագարան
ղարնողներ կանչեցէք, որ դան ինծի հետ հանգէս ը-
նեն . ըսէք ամենուն որ իմ սիրելի զաւակս կորսուած
էր՝ գտայ, ասկէց մեծ ուրախութիւն չէր կրնար ըլլալ
ինծի . “ Զի այս որդի իմ՝ մեռեալ էր, և եկեաց . կո-
րուսեալ էր, և գտաւ ” : Աս ի՛նչ գութ, աս ի՛նչ սիրտ,
ասկէց աւելի սիրով ընդունելութի կրնայ մէկն երեւ-
կայել :

Հիմայ ըսէք ինծի, սիրելի որդիքս, ո՞վ է աս բարե-
գութ հայրը՝ որ ասանկ ընդունելութիւն կրնէ իր ա-
նառակ որդւոյն. ո՞վ է աս անառակ որդին՝ որ ասանկ
սէր կը դռնէ հօրմէն: Ամեն ատենի քրիստոնեանե-
րը, բոլոր կաթողիկէ եկեղեցին՝ որ անսխալ է՝ միշտ
ասանկ խմացաւ ու ասանկ սորվեցուց, որ ան բարե-
գութ հայրը՝ ի՞նչ է, ու անառակ որդին՝ մեղաւորը:
Իրաւ մեղաւորն է ան ապերախտ որդին, որ իր երկ-
նաւոր հօրը կռնակ կը դարձնէ, կը հրաժարի Աստու-
ծոյ շնորհքէն ալ՝ ինչ բարեկամութենէն ալ՝ ինչ բարե-
րարութիւններէն ալ՝ իր յաւիտենական երջանկու-
թենէն ալ, ու զի՞նք կը թողու՝ իր անկարգ կրքերը դո՛հ
ընելու, և ազատ կեանք վարելու համար: Կը մըս-
խէ կը կորսնցընէ ինչ շնորհք ինչ բարիք որ ընդունէր
է ինչ, ու տղեղցած՝ սատանայ մը դարձած՝ դժոխքին
եղերքը կը պարտի, ու ամեն վայրկեան վտանգի մէջ
է յաւիտենական մահուան ու դժոխք իյնալու: Աս
սոսկալի վիճակին մէջ՝ խելքը գլուխը կուգայ, կը զըզ-
ջայ ինչ գեմ ըրած մեղքերուն վրայ, կը յուսայ որ ի՞նչ
դեռ հայրութիւն ընէ իրեն, կը վստահի իր անհուն
բարութեանն ու ողորմութեանը վրայ, ու սրտանց առ-
ի՞նչ կը դառնայ, առաջագրելով որ մէյնի ալ իրմէն չե-
բաժնուի: Աստուած ալ, որ իր բարեգութ հայրն է,
մէկէն անոր ամեն ըրած մեղքերը կը մոռնայ, ու ա-
ռանց զինքն յանդիմանելու՝ ամեն բան կը ներէ իրեն.
ու չէ թէ միայն կը ներէ, այլ և կը գրկէ զինքը, կը
պագնէ, վիզը կը պլուրի, կը գգուէ, կողմագուրէ զին-
քը. կը մաքրէ հոգին, սրբարար շնորհքովը նորէն կա-
ղարցընէ, հագուցն սրբոյ պարգևներովը նորէն կը զար-
գարէ, միածին որդին սուրբ հաղորդութեամբը կուտայ
իրեն կերակուր, ու նորէն զինքը ժառանգ կընէ ար-
քայութեան՝ հաւասար մէկալ իրմէն չեբաժնուած որ-
դւոյն: Մէկէն հանգէս կընէ երկինքն իր դարձի գա-
լուն համար, ու չէ թէ միայն ինքը կուրախանայ, այլ
նաև բոլոր հրեշտակներն ու սուրբերը կը հրաւիրէ ի-
րեն հետ ուրախանալու. «Այսպէս է ուրախութիւն
յերկինս վասն միոյ մեղաւորի որ ապաշխարելի է»:

Կրնա՞ք երեակայել, սիրելի որդիքս, ուրիշ ասանկ
բարեգութ՝ ասանկ որդեգորով հայր մը, ինչպէս որ
ի՞նչ մեր հայրը գութ ու գորով կը ցընէ մեզի իբրև իր

սիրելի որդւոցը : Տեսէք ուրեմն ի՞նչ վստահութիւն
 ինչ ընտանութիւն պէտք է ունենանք իր բարութեանն
 ու ողորմութեանը վրայ՝ երբոր իր գիմացը կելէնք
 զինքն աղաչելու որ մեզի օգնէ , մեզի պէտք եղած
 շնորհքները տայ : Հերիք է մտածելն որ ինքը մեր հայրն
 է , մենք ալ իրեն զաւկըներն ենք . բայց միայն պէտք է
 զգուշանանք որ իր հայրենի բարութիւնն ու ողորմու-
 թիւնը գէշի չիքանեցընենք մեզքի մէջ կենալով՝ առանց
 դարձի . վասն զի Խմ իրաւ հայրութիւնն ու ողորմութի-
 կրնէ մեզի քանի որ աշխրբբիս վրայ ենք , բայց մէյմը
 մեղքերնուս թիւը լեցուածին պէս , մեր յամառութէն
 ու ամբարտաւանութենէն ձանձրացած ըլլալով՝ կրսէ նքն
 Օգոստինոս , մահ կը խրկէ վրանիս , ու անկէց ետքը
 առեն չիտալով՝ կը պատժէ զմեզ յաւիտեան , արգա-
 րութիւնն իր տեղի երթալու համար , ինչպէս սուրբ
 գրքին մէջը կըստառնայ . “ Մի ասիցես՝ տէր երկայ-
 նամիտ է . զի տէր խնդրելով խնդրեսցէ 'ի քէն վրէժ ” .
 (Սիւտ . Է :)

Տէրունական աղօթքին սկիզբը , այսինքն հայր բառը
 բացատրելի . հիմայ անոր հետ եղած բառերն ալ մեկ
 նեմ ձեզի :

Ինչո՞ւ Քս տէրն մեր ուզեց որ “ հայր մեր ” ըսենք ,
 չէ թէ “ հայր իմ ” . աղօթք ընողը մեկ հոգի մը ըլլա-
 ւով , կարծես թէ պէտք էր “ իմ հայրս ” ըսեր , չէ թէ
 “ մեր հայրը ” . բայց Քս տէրն մեր անանկ չուզեր որ
 ըսենք , այլ “ հայր մեր ” : Վասն զի “ հայր իմ ” ը-
 սողը՝ կարծես որ իրեն համար մինակ աղօթք ընել կու-
 ղէ՝ ուրիշները մէկգի ձգելով . բայց եղբայրսիրութիւնը
 կը պահանջէ որ ուրիշներուն համար ալ աղօթենք . ուս-
 տի “ հայր մեր ” ըսելով , չէ թէ միայն մեզի՝ այլ նաև
 ուրիշներուն համար ալ աղօթք ընենիս կը ցցընենք :
 Անոր համար ըրած աղօթքնիս աւելի ընդունելի կըլլայ ,
 վասն զի չէ թէ մեր կարօտութեանը համար միայն՝ այլ
 նաև ուրիշներուն , չէ թէ մեր շահը միայն փնտրուելով
 այլ և եղբայրսիրութեան համար կաղօթենք . ուստի
 աղօթքնիս աւելի հաճոյ կըլլայ Խմ , ու աւելի հաճոյ
 ըլլալով՝ Խմ ալ աւելի գիւրաւ կը լսէ մեզի :

Ուրիշ պատճառ մըն ալ կայ , որուն համար Քրիս-
 տոս տէրն մեր կուզէ որ մենք “ հայր մեր ” ըսենք ,
 և ոչ “ հայր իմ ” . որպէս զի ճանչնալով որ Խմ ամ-
 մենուս հայրն է , ու ամմենքնիս իր որդիքն ենք , գիտ-

նանք որ մեկմեկու եղբարք ենք ամմենքնիս՝ ինչպէս ինքը ըսաւ . “ Ամենքին դուք եղբարք ենք , զի ձեր մի է հայր՝ որ յերկինսն է , , (Մ*Լ . ի Գ . 8 :) Ուրեմն թագաւորն ու բեռնակիրը մեկմեկու եղբայր են , ինչպէս կըլլայ աս բանը : Բայց անանկ է , ամմենքնիս ալ եղբարք ենք , հարուստն ու աղքատը , ազնուականն ու ռամիկը , ինչ վիճակի ու ինչ աստիճանի մարդ ըլլայ՝ թող ըլլայ , մեկմեկու եղբարք ենք , նոյն հօրն որդիքն ենք , այսինքն նոյ . “ Զլի ձեր մի է հայր՝ որ յերկինսն է , : Գիտեմ որ աս բանը մտքերնուսն յարմար չի գար անոնց , որ իրենց քիչ մը հարստութեանը կամ ազնուականութեանը կամ պատուաւոր պաշտօն ունենալնուս համար՝ զիրենք բան մը կը կարծեն . “ ասել զանձնէ թէ իցէ մեծ ոմն , , զիրենք ուրիշներէն վեր կը դնեն , կարծես որ երկրիքէն ինչեր են , ուրիշները կարհամարհեն՝ մանաւանդ իրենց վիճակէն վար եղողները , ինչուան ամօթ կը սեպեն անոնց հետ բաղդատուիլը : Ինչ հպարտութիւն . Քս տէրն մեր ճշմարիտ նա ըլլալով՝ ամօթ չիսեպեց , կըսէ առաքեալը , մեզի պէս խեղճ մարդկանց եղբայր կանչել զինքը . “ Վասն որոյ ոչ ամօթ համարի եղբարս անուանել զնոսա , , (Եփ . Բ . 11 :) Քս տէրն մեր յարութիւն առնելէն ետքը ամօթ չիսեպեց իւղաբեր կանանց երեցած ատենն իր եղբարքը կանչել առաքեալները . “ Երթայք ասացէք եղբարցն իմոյ , , (Մ*Լ . ի Ե . 10 :) Ինչպէս կըլլայ ուրեմն որ քանի մը հպարտ պարոններ ու խաթուներ չեն ուղեր եղբայր կամ քոյր սեպել իրենց ուրիշները՝ կամ աղքատ և կամ իրենց աստիճանէն վար ըլլալնուն համար : Բայց ուզեն չուզեն , ամօթ սեպեն չիսեպեն , ամմենքնիս քուր ու եղբար ենք , հարուստն ու աղքատը , ազնուականն ու ռամիկը , պարոնն ու գեղացին , տէրն ու ծառան . ամմենքնիս եղբարք ենք , վասն զի ամմենքնիս մէկ հօր զաւկընք ենք , այսինքն նոյ . վասն զի նոյ դիմացն ամմենքնիս հաւասար ենք , նոյ առջին այնպէս է խեղճ ողորմելի աղքատ պառաւը՝ ինչպէս աշխրբքիս թագուհիներուն ամմենէն մեծը . ու նա նոյնպէս հոգ ունի անարդ աղքատի մը վրայ , ինչպէս աշխրբքիս տիրող թագաւորի մը : Ո՛հ , թէ որ աս բանս մէյմը մանէր ամմենուն միայրը , թէ որ հասկընային որ ամմենքնիս մեկմեկու եղբարք ենք , այսչափ մեկզմէկ ա-

նարդէլ ու մէկզմէկ ընկճէլ չէին ընէր, այսչափ հպարտութիւն ու գոռոզութիւն՝ այսչափ զոհանք ու բռնութիւն չէր տեսնուէր. հարուստն աղքատէն ու ազնուականն ուսմիկէն երես չէր դարձնէր, զօրաւորն զտկարն ու իշխանն իր հպատակը չէր ընկճէր: Թէ որ մէկմէկու եղբօր պէս նայելու ըլլայինք նէ, մէկզմէկ եղբօր պէս կը սիրէինք, մէկմէկէ ականածութիւն կրնէինք, մէկմէկու հետ շնորհքով կը խօսէինք, սիրով կը վարուէինք, Քսի հրամամած սուրբ եղբայրսիրութեամբը, ու տասնկով այսչափ անկարգութիւններ ու խռովութիւններ չէին ըլլար աշխրբիս վրայ:

Բայց միտքս ծուռ չհասկընաք. ասով չեմ ուզեր ըսել որ, ամենքնիս եղբարք ըլլալով՝ մէկմէկու ամեն բանի մէջ ալ հաւասար պիտոր ըլլանք, զաւակը հօրը, տգէտը գիտունին, հպատակը թագաւորին հաւասար. չէ, աս հաւասարութիւնն ըլլալու բան չէ, երեւակայական ու անխելք բան է, հաւատք օրէնք չունեցողներու հնարք է. ասով անմէ չիմասցող խռովարար մարդիկ կուզեն ամենն բան տակնուվրայ ընել՝ յուսալով որ բազդի մը հասնին: Աս չէ իմ ըսածս, այլ ես ասոր ներհակը կը հաստատեմ. այսինքն անձ կուզէ որ աշխրբիս վրայ հրամանօղն ալ ըլլայ հնազանդօղն ալ, թագաւորն ալ հպատակն ալ, մեծն ալ պզտիկն ալ, հարուստն ալ աղքատն ալ. կուզէ որ զանազան աստիճաններ ըլլան, այլ և այլ պաշտօններ, տարբեր վիճակներ. կուզէ որ մէջերնիս անհաւասարութիւն ըլլայ, մարդիկ մէկմէկէ կախում ունենան, վասն զի ասանկ կը պահանջէ իր նախախնամութեան կարգն ու ընկերութեան ու աշխրբիս օգուտը: Բայց այսու ամենայնիւ նորէն կը պնդեմ որ ամենքնիս մէկ հօր որդիք ըլլալով, այսինքն ան, ու նոյն հողէն ստեղծուած ըլլալով, մէկմէկու եղբարք ենք. «Ամենքին գուք եղբարք էք» . ու եղբօր պէս մէկզմէկ պարտեկան ենք սիրելու, մէկմէկու հետ ազէկ վարուելու. անանկ որ՝ թէ և մէկը բան զուրիշները մեծ ըլլայ, Քս տէրն մեր կուզէ որ խոնարհութեան համար զինքն ուրիշներէն վար սեպէ, ու անոնց հետ սիրով վարուի. «Որ մեծն է՝ ի ձեզ՝ եղիցի իբրև զկրտսերն, և առաջնորդն իբրև զսպասաւորն» . (Ղ. Իբ. 26):

Քս տէրն մեր հայրմերէն ետքը՝ «որ յերկինս ես»

բաներն ալ կաւելցընէ, որ ըսել է որ՝ այ աթոռն երկինքն է. «Տէր յերկինս յաթոռ իւրում», (Սղմ. Ժ. 5:) Բայց ինչպէս որ այ անսահման ըլլալուն վրայ խօսած ատենս ըսի, թէ չէ թէ մինակ երկինքն է, այլ որ հաւատքը կը սորվեցընէ մեզի որ երկինք երկիր ու ամեն տեղ ալ է, թէ գիտութեամբ, թէ ներկայութիւն թէ էութեամբ: Ուրեմն «որ յերկինս ես» ըսելը, ինչպէս սուրբ Օգոստինոս և ուրիշ սուրբ հարք կը մեկնեն, այ մասնաւոր կերպով երկինքն ըլլալը կը նշանակէ՝ որովհետեւ հոն աւելի իր փառքը կը ցցընէ, հոն հրեշտակներն ու սուրբերը զինքը գիմացէ գիմաց կը տեսնեն, իրեն երկրապագութիւն կընեն, ու իր անպատմելի երջանկութիւնը կը վայելեն:

Ուրեմն աղէկ մտքերնիդ պահեցէք, Քն տէրն մեր տէրութեան աղօթքին մէջը մեզի սորվեցուց «հայր մեր որ յերկինս ես», ըսել, որպէս զի գիտանք որ թէ մեր հայրն է, ու մենք ամմենքնիս իր զաւկընէն եմք. ուստի պէտք է որ ամմեն յոյս ու վստահութիւն ունենանք իր վրայ, անկեղծութեամբ ու ընտանութիւն վարուինք իրեն հետ: Երբոր գիմացը կենլենք աղաչանք մը ընելու, պէտք է զաւկի մը պէս ընենք. այսինքն թէ և պատկառանքով յարգութեամբ ու խոնարհութեամբ խօսինք, բայց միանգամայն ընտանութիւն անկեղծութիւն ու մեծ վստահութիւն ունենանք՝ որ իր բարութեանը համար կընդունի մեր աղաչանքը, մեր վրայ կը գծայ, մեզի կտրորի ու կօգնէ մեր կարօտութեանը:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԴ.

Տէրութեան աղօթքին առջի խնդիրը, այսինքն

«Սուրբ եղիցի անուն քո»:

Ընչի խնդիրքն որ Քն տէրն մեր կուզէ ընենք հայր մերին մէջ՝ առ է. «Սուրբ եղիցի անուն քո», Վասն զի ինչպէս սուրբ հաւատքը մեզի կը սորվեցընէ, ամմեն բան ի փառս այ պարարկան էնք ընելու. Պօղոս առաքեալն յայտնի կըսէ. «Եթէ ուտիցէք, զամենայն ինչ

ի փառս ւայ արատնից ॥ (Թ. Կ. Բ. Գ. 32.) Ուստի թէ որ աս գիտաւորութիւնը գէթ զօրութեամբ չունենանք նէ, թէ և աշխարհիս մեծ մեծ գործքերն ընելու ըլլանք՝ բան մը չեն տրտէր, ւայ հաճոյ չեն ըլլար. անոր համար Քս տէրն մեր՝ որ անանկ մեծ հրաշքներ կը գործէր, կըսէր միշտ որ ինքն իբրեւ մարդ իր փառքն ամենեւին չէր փնտրուեր, այլ միայն իր երկնաւոր հօրը փառքը. “Ես ոչ խնդրեմ զփառս իմ ॥” (Յ. 5.) Ուստի յայտնի է որ ամեն բանէն աւելի ւայ փառքը պիտոր փնտրուէր, ու առջի խնդրելու բաներն իս ան պիտի ըլլայ. վասն զի ուրիշ ինչ բան որ խնդրելու ըլլանք, ասոր արժանաւորութեանը չի հասնիր, ու առանց ասոր՝ ինչ և իցէ խնդրէք ընդունելի չըլլար ւայ։ Անոր համար Քս տէրն մեր մեղի սորվեցուց որ ամեն բանէն առաջ աս շնորհքը խնդրենք ւայմէ, այսինքն իր անուանը փառաւորութիւնը. “Սուրբ եղիցի անուն քո ॥”

Բայց աս առջի խնդրելին միտքն աղէկ հասկնալու համար՝ “սուրբ եղիցի ॥ բառին նշանակութիւնը սկսեք է գիտնալ։ Սուրբ գրքին մէջն երկու նշանակութիւն ունի աս բառը։ Մէյմը սրբազան կամ ւայ նուիրուած ըլլալ. աս մտքով է Ծննդոց գրքին շաբաթ օրուան համար ըսածը. “Եւ օր հինգ ւայ զօրն եօթներորդ, և սրբեաց զնա ॥” (Բ. 3.) այսինքն բոլորովին իրեն նուիրուած սրբազան օր մը ըրաւ շաբաթ օրը։ Մէյմըն ալ ըսել է՝ սուրբի պէս յարգել մէկ բանը. աս մտքով ալ եւնից գրքին մէջը հրամանց ւայ՝ շաբաթ օրը սրբութեանցնէր. “Յիշեալիք զօրն շաբաթուց սրբել զնա ॥” (Ե. 8.) Աս երկրորդ նշանակութեամբն է որ կըսենք հայրմերին մէջը՝ “Սուրբ եղիցի անուն քո ॥” այսինքն ւայ անունն ամենքը սուրբի պէս յարգեն ու փառաւորեն։ Բայց ինչ կերպով կըլլայ ւայ անունն յարգել։ Ինչ կերպով որ տօն օրը կը յարգենք իբրեւ սրբազան օր. բայց ւայ այնչափ աւելի պիտոր յարգենք, որչափ որ տօն օրն ւայ նուիրուած ըլլալուն համար միայն կը յարգենք։ Տօնի օրը կըղգուշանանք որ անպատիւ չընենք ծառայական կամ մեղանշական գործքերով, ինչ պէս կըսէ ւայ յայտնապէս Եօայի մարգարէին բերնով. “Երանի առն՝ որ պահիցէ զշաբաթս իմ, և ոչ պղծիցէ, և պահիցէ զձեռս իւր յառնելոյ զանիրաւութիւն ॥” (Ժ. 2.) Մէյմըն ալ կը ջանանք որ տօնի օրը

հոգեւոր բաներով անցընենք, բարեգործութիւն ու ջերմեւանդութիւն ընելով: Ասանկ ալ ձայ անուէր պէտք է յարգենք, նախ զգուշանալով իրեն անուանն անարգանք չընել հեթանոսներուն պէս, որ կուռքերուն՝ քարին՝ փայտին՝ անասուններուն՝ ինչուան սատանային ալ՝ ձայ սուրբ անուէր կուտան. ու ինչպէս կընեն նաև քրիստոնէից մէջէն այնչափ պիղծբերան մարդիկներ, ձայ վրայ անարգանք խօսելով, սոսկալի հայհոյանքներ ընելով: Մէյմըն ալ կը յարգենք ձայ անուէր, երբոր պատուով կը խօսինք իր վրան, կը պաշտենք զինքը, կը սիրենք կօրհնենք կը փառաւորենք՝ կըրցածնուս չափ, կը ճանչնանք և ուրիշներուն ալ կը ճանչցընենք իր ինչ ըլլալը: Ուստի հայրմերին մէջ՝ « սուրբ եղիցի անուն քո » ըսելով, կը խնդրենք իրմէն նախ՝ որ չիթողու իր անուանն անարգանք ընելու, իր անուէր նախատելու. երկրորդ՝ որ իր անուէր ճանչնան ամենքը, յարգեն, օրհնեն, սիրեն, ու փառաւորեն, ինչպէս որ արժանի է: Ասանկով կը խնդրենք ձայմ, (աղէկ մօտիկ ըրէք,) աս շնորհքը կը խնդրենք՝ որ ամենքը ճանչնան ինչ է ձծ, ամենքը զինքը սիրեն, ամենքը զինքը պաշտեն, ու իրեն արժանաւոր փառքն ու պատիւը տան:

Բայց մէկը կրնայ ըսել. ինչ պէտք է աղօթք ընել որ ձայ անուէր փառաւորուի. ձայ ունեցած պատիւն ու փառքն անանկ անսահման է որ՝ մեզի պէս խելճ ողորմելի արարածները բոլորը մէկտեղ չեն կրնար և ոչ կէս մը եւեղցընել իր փառացը վրայ. ձծ ինքիրեն ամենաւարող է, ինքիրեն ամենխմաստ, ամենահարուստ ու ամենն կատարելութիւններով լի. ձծ ամեն աղւոր ու աղէկ բան ունի. և ամեն բան անհուն կերպով, անանկ որ՝ մենք ողորմելիքս չենք կրնար բան մը տալ իրեն որ չունենայ: Ուրեմն աւելորդ է խնդրելն որ ինքը փառաւորուի, իր պատիւն եւեղնայ:

Ամուսց եկուր, ձայ փառքն երկու կերպ է, ներքին ու արտաքին. պէտք է զանազանել ան փառքն որ ձծ իրմէն ունի, ան փառքէն՝ որ իրմէ դուրս է: Ար ներքին փառքն իրաւ անսահման է, ու մենք ինչ որ ալ ընենք նե՛ կէս մը չենք կրնար պակսեցընել կամ աւելցընել. բայց արտաքինը՝ որ իր արարածներէն կրնայ ընդունիլ, այսինքն ինչ փառք որ կրնանք տալ իրեն՝

զինքը սիրելով պաշտելով մեծարելով փառաւորելով ու իրեն հնազանդելով, տարակոյս չիկայ որ մեզմէն կը կախուի տալն ու չիտալը, ինչպէս դժբախտութեամբ քանինները կան որ չեն տար ու մանաւանդ կանարգ են զանք . իսկ տուողները կրնան աւելի տալ, ու թէ և որչափ ալ տան՝ իրեն արժանաւոր փառքը չեն կրնար տալ, բայց որովհետեւ անք մարդուս չիկրցածին տեղը՝ բաղձանքը կրնգունի, կրնան ու պարտական են չիկրցածնին բաղձանքով լեցնել, ու ասանկով կրցածնէն աւելի պատիւ տալ իրեն : Ձեզի աղէկ հասկըցնելու համար, այ ներքին փառքը ինչ տարբերութիւն ունի արտաքինէն, աս օրինակը տամ : Մէկն ամմեն կատարելութիւն գնենք որ ունենայ . անանկ մարդն ինքիրեն իր յարգն ունի, ոչ ոք կրնայ իր ներքին յարգն եւելցնել կամ պակսեցնել : Բայց թէ որ ես գովեմ ան մարդը, ու ըսեմ իրեն համար որ՝ ամմենէն առաքինի, ամմենէն եղբայրասէր, ամմենէն սիրելի մարդն է, թէ որ զինքը պատուեմ մեծարեմ ու սիրեմ, իրեն արտաքին պատիւ մը և յարգ մը տուած կը լլամ՝ որ ինքիրեն չունէր : Ասանկ է այ տուած պատիւնիս ալ . չենք կրնար աւելցնել իր ներքին անսահման փառքը, բայց կրնանք իրեն արտաքին պատիւ մը տալ, ու միշտ եւելցնել ան փառքը՝ որ իրմէն դուրս է :

Աս է խնդրածնիս այմէ՝ “ սուրբ եղիցի անուն քո ” ըսելով . այսինքն որ մեզի շնորհք տայ իր մեծութիւնը ճանչնալու, զինքը սիրելու ու պաշտելու, իրեն ծառայելու և իր արժանաւոր պատիւն ու փառքը տալու իրեն : Տեսէք ուրեմն ինչ բաղձանքով պէտք է խնդրենք աս գերազանց շնորհքը՝ որ ամմեն շնորհքն հրէն վեր է, և ուրիշ ամմեն շնորհք որ կրնանք խնդրել՝ կերթան հոն կը լմննան : Ո՛հ սիրելի որդիքս, թէ որ քիչ մը աղէկ ճանչնայինք այ ինչ ըլլալը, թէ որ ան մեծ համարմունքն որ պէտք է՝ ունենայինք իր վրայ, իրաւցնէ զինքը կը պատուէինք, իրաւցնէ զինքն ամմեն բանէն վեր կը գնէինք, սրտերնիս չէր քաշեր իրեն դէմ ընել, չէինք համարձակեր մեղք մը գործելու : Ինչո՞ւ է, կըսէ Ովսէէ մարգարէն, որ մեղքերն ու անօրէնութիւնները հեղեղի պէս ամմեն տեղ կոխեր են . վասն զի ճանչցող չիկայ այ ինչ ըլլալը, չեն գիտեր որ ան հոն բարի է, բոլորովին գե-

ղեցկուծիւն , բոլորովին բարութիւն , ամմեն բարեաց , ամմեն զուարճութեանց ու ամմեն երջանկութեան աղբիւր : “ Ոչ գոյ 'ի նոսա գիտութիւնն անէ՞ք և ստութիւն և սպանութիւն և դողութիւն և շնուծիւն հեղեալ 'ի վրայ երկրի ” . (Ու . Դ . 2 :) Ո՛հ սիրելի որդիքս , թէ որ քիչ մը ճանչնայինք զի՞նք , սիրելիք զինքը բոլոր սրտանց , պէտք եղած համարմունքն ունենայինք վրան նէ , սրաւերնիս ասանկ չէինք կտրընէր ստրկի ու հարստութեան վրայ , աշխրբիս ունայնութեանցը՝ փառքին ու զուարճութիւններուն ետեւ չէինք ըլլար , անարգ արարածներու չէինք յարուեր , անոնք մեր կուռքերը՝ չէինք ընէր , այսչափ դժուարութիւն չէինք քաշէր ան պատուիրանքները պահելու , սուրբ աւետարանին տուած կանոններուն հետեւելու , զմեզ ուրանալու , կրքերնիս զսպելու , բնութիւննիս մահացնելու , խաչերնիս տանելու : Ասան զի սէրն աս աղուոր յատկութիւնն ունի որ ամմեն բան կանուշընէ , ամմեն բան գիւրին ու թեթեւ կընէ : Անոր համար Քն տէրն մեր կուգէ որ Հայրմերին մէջն ամմենէն առաջ աս շնորհքը խնդրենք՝ ճանչնալու սիրելու և փառաւորելու զի՞նք . “ սուրբ եղիցի անուն քո ” : Անոր համար սիրոյ վրայ խօսած ատենս այնչափ յորդորեցի զձեզ , ամմեն շնորհքէն առաջ՝ ամմեն շնորհքէն աւելի՝ աս շնորհքը խնդրել անմէ՝ որ զինքը բոլոր սրտանց սիրենք : Ասան զի թէ որ ան սէրն ունենանք նէ , ամմեն բան ունինք , բան մը չի պակսիր մեզի , ապահով կըլլանք մեր փրկութեանը վրայ . իսկ թէ որ ան սէրը չունինք նէ , ուրիշ ամմեն ունեցածնիս բան մը չարժէր , ոչ ինչ է , և անկարելի է որ առանց ան սիրոյն փրկութեան հասնինք . “ Եթէ սէր ոչ ունիցիմ , ոչ ինչ օգտիմ ” , (1 Կոր . Ժ . 2 :) “ Որ ոչն սիրէ , անդէն 'ի մահուն կայ ” . (1 Կոր . Ժ . 14 :) Ուրեմն տեսէր , նորէն կըսեմ , տեսէք ինչ սրտով պէտք է ըսենք՝ “ Եթէ եղիցի անուն քո ” . տեսէք ինչ բաղձանքով պիտի խնդրենք անմէ աս գեղեցիկ շնորհքը , որ զմեզ ուրիշ ամմեն մեզի հարկաւոր եղած շնորհքներուն արժանի կընէ :

Բայց բաւական չէ որ աս շնորհքը մեզի համար միայն խնդրենք , պէտք է որ ամմենուն համար ալ խնդրենք . անոր համար է որ Քն տէրն մեր ասանկ ընդհանուր

կերպով սորվեցուց ըսել՝ « սուրբ եղիցի անուն քո », որպէս զի թէ մեզի համար միայն ուղենք պատուել սիրել ու փառաւորել զիմ, այլ բաղձանք որ ուրիշներն ալ ամենքը զիմ սիրեն պատուեն օրհնեն ու փառաւորեն: Բարի զաւակ մը չէ թէ միայն ինքը կը սիրէ ու կը պատուէ իր հայրը, այլ կուզէ որ ուրիշներն ալ սիրեն ու պատուեն, ու կը արտմի թէ որ տեսնէ որ ուրիշները կը նախատեն իր հայրը. անանկ չէ: Տիրաւէր ծառայ մը, բարեկամ մը՝ որ իրաւցընէ կը սիրէ իր բարեկամը, ու վրան մեծ համարմունք ունի, չէ թէ միայն ինքը կը գովէ ու կը մեծարէ զանիկայ, այլ կը բաղձայ որ ուրիշներն ալ գովեն ու մեծարեն, ու թէ որ տեսնէ որ ուրիշները զինքը կանարգեն ու վրան գէշ կը խօսին կը արտմի, ու չի կրնար համբերել որ չի պաշտպանէ ու չի ջատագովէ զինքը. անանկ չէ: Մենք ալ ասանկ պարտական ենք ընելու ից, մեր բարեգութ հօրը, թէ որ իրաւցընէ բարի զաւկրներ ենք. չէ թէ ուղենք պիտոր որ մենք միայն իրեն մեծութիւնը ճանչնանք, սիրենք զինքը, գովենք ու փառաւորենք, այլ պիտոր ուղենք որ նաև ուրիշներն ամենքն ալ զինքը ճանչնան սիրեն պատուեն օրհնեն ու փառաւորեն: Ընդ որ համար « սուրբ եղիցի անուն քո » ըսելու աստեն նիս՝ պէտք է գիտաւորութիւննիս աս ըլլայ, խնդրել իցմէ մեզի համար ալ, ուրիշներուն համար ալ, որ մեղաւորներ են նէ՝ դադրին ից դէմ մեղք գործելէն, զիմ անարգելէն, անանկ բարեգութ ու սիրելի հայրը նախատելէն, դարձի գան, զինքը սիրեն պաշտեն ու մեծարեն. թէ որ հերետիկոս են նէ՝ թողուն իրենց մոլորութիւնները, ու սուրբ հաւատքին ճշմարտութիւնները ճանչնալով՝ հաւասն, ու հաւատցածնին՝ ի գործ դնեն ից փառացը համար. թէ որ անհաւատ հեթանոս կռապաշտ են նէ՝ թողուն իրենց կուրութիւնն, ու ճանչնալով զիմ՝ իր ճշմարիտ հաւատքը՝ իր նք օրէնքը՝ կաթողիկէ ուղղափառ կրօնքը՝ իրենք ալ զիմ պաշտեն. վերջապէս պէտք է խնդրենք որ իմ ամենեուն ալ շնորհք տայ զինքը ճանչնալու սիրելու ու փառաւորելու, և ինչպէս երկրիքին հոգիները հրեշտակներն ու սուրբերն ամենքը մէկտեղ զիմ կօրհնեն ու կը փառաւորեն, ասանկ ալ բոլոր աշխրբիս մարդիկը մէկտեղ զիմ օրհնեն ու փառաւորեն:

Աս բաղձանքն ու ինչ փառացը նախանձն էր որ Դաւիթ մարգարէին հերկէր սեպել չէր տար իր օրհնէին ու փառաւորելը զի՞ծ, կուզէր որ ամմենքն ալ օրհնէին ու փառաւորէին . անոր համար ինչուան անդգայ աւարածներն ալ, արևը, լուսինը, աստղերը, բոյսերը, ծառերը, ջուրը, կրակը, օդը, կը յորդորէր որ զի՞ծ օրհնեն . “Օրհնեցէք զնա ամենայն գործք տեառն, արեգակն և լուսին . օրհնեցէք զնա ամմենայն աստեղք և լոյս, հողմ և ջեր, սառն և պարզ, աիւք և գիշերք, աղբիւրք ծովք և գետք, լէրինք բլուրք և ամենայն բոյսք երկրի, գաղանք և ամենայն անասուք, երկաթասարգք և կուսանք, ծերք և աղայք, օրհնեցէք զանուն տեառն” . (ՍՂ՝. ԶԻԽ՝) Ու այնչափ սաստիկ էր ինչ փառացը համար աս իր ունեցած բաղձանքը՝ որ երբոր կը տեսնէր իր թշնամիներուն ինչ գէժ ըրած անարգանքը, կը հաւեր կը մաշէր ու գետի պէս արցունք կը թափէր . “Տըրտմութիւն կալաւ զիս ՚ի մեղաւորաց, և ոյք թողլն զօրէնս քո . Մաշեաց զիս նախանձ քո, զի մառացան զբանս քո թշնամիք իմ . Վատկք ջուրց ի լիւն յաչաց իմոց, զի ոչ պահեցին զօրէնս քո” . (ՍՂ՝. ԶԺԲ. 54. 139. 136.) Աս բաղձանքն ու աս նախանձն էր՝ որ ամմեն սուրբերն ալ ունէին, մանաւանդ առաքեալներն ու մարտիրոսները, որ սուրբ հաւատքին համար, ինչ փառացը համար տանջանքներու մէջ, իրենց արիւնը թափեցին, կեանքերնին տուին :

Աս բաղձանքն ու ինչ փառաց նախանձը պէտք է ունենան մասնաւորապէս եկեղեցականները, Քնի հօտին հոգևոր հովիւները . պէտք է որ ջանան աշխատին մութութիւնները քաշեն հանեն, ու առաքինութիւնները ծաղկեցընեն, որչափ որ կրնան նէ . պէտք է որ իրենց պատիւն իրենց հանգիստը փնտրուելու տեղը՝ ինչ փառքը, ուրիշներուն հոգևոր բարիքը փնտրուեն, ու ինչ որ հոգւոց փրկութեան կը ծառայէ :

Աս բաղձանքն ու ինչ փառաց նախանձը պէտք է ունենան նաև ամմեն բրիտանեայք, արք և կանայք, ծերք և աղայք, մանաւանդ հայրերն ու մայրերն իրենց զաւկներուն վրայ, ու տէրերն ու խաթունները ծառաներնուն վրայ : Ամմենքն ալ կրցածնուն չափ պէտք է ջանան՝ որ ուրիշներն ալ զի՞ծ փառաւորեն : Բայց ինչ կերպով կրնան աս ջանքն ընել՝ ինչ փառքն Էւել

ցընելու : Նոյն իրենց ընտանեացը՝ իրենց հետ եղողնե-
րուն՝ կրնան թող չխառն որ նոյ անարգանք ընեն , նոյ
դէմ՝ ուղղափառ հաւատքի դէմ բան խօսին , գայթակ-
ղական ու անսլարկեշտ խօսքեր հանեն բերներնուն ,
ինչպէս հիմախուան նորելուք ուղղորութիւնն է . կրնան
եղբայրսիրութեամբ խրատել զիրենք , ինչ գէշ բան է
ըրածնին , ինչ անարգանք է նոյ : Արնան նոյ փառքն ե-
ւելցընել՝ հոգևոր բաներու վրայ խօսելով ընտանեկան
խօսակցութեան մէջ , նոյ անունն օրհնելով , քարոզի
մէջ լսած բաներնին տունը պատմելով , բարեպաշտա-
կան ու ջերմեռանդական սկզբունքներ զաւկըններնուն
ու ծառաներնուն միտքը խոթելով , յորդորելով զիրենք
ստեղծ ժամ խաւրելով որ հոգևոր բաներ լսեն , խոս-
տովանանք ըլլան , սրբութիւն առնեն :

Բայց քանի՜ հոգի են ասանկ ընողները , քանի՜ հոգի
նոյ փառացը համար աս ջանքն ունին : Քրիստոնէից
չաան իրենց շահն իրենց պատիւը կը փնտրուեն , ստակ
դիզելու կը նային , զբօսանքի և աշխրբքիս ունայնու-
թեանցն էտիէ կիյնան . իսկ նոյ փառացը վրայ և ոչ կը
մտածեն : Անոր համար ասանկ քիչ են աղէկ քրիստո-
նեաները , անոր համար այսչափ քիչ հոգի կը փրո-
կուին : Գոնէ տէրերն իրենց ծառաներուն վրայ , հայ-
րերը մայրերը զաւկըններնուն վրայ ունենային աս հո-
գը : Բայց ի՞նչ հոգ . հերկք է որ ծառաներնին ի-
րենց հաւատարիմ ըլլան , զաւկըններնին իրենց ունե-
ցածը չիմսխեն , արուեստ մը կամ գիտութիւն մը սոր-
վին , անկէց դուրս աղէկ քրիստոնեայ են եղեր կամ
գէշ , առաքինի են եղեր կամ անաւարտ , բերներնին
մաքուր է եղեր կամ աղտոտ , նոյ օրհնէնք ըրեր են կամ
հայհոյանք , հոգերնին չէ : Անոր համար է որ այնչափ
զաւկըններ կը տեսնենք առանց բարի կրթութեան , ո-
րոնց ետքը գէշ կը լմըննայ . անոր համար ալ է՝ որ ամ-
մեն տեղ այսչափ անկարգութիւններ կը ըլլան :

Մէյրն ալ նոյ փառքն եւելցընելու համար բաւա-
կան չէ խօսքով ուրիշներն յորդորելը , գործք ու բա-
րի օրինակ ալ պէտք է . վասն զի օրինակը խիստ շատ ա-
ւելի ուժ ունի քան զխօսքը , ինչպէս մեծն Գրիգոր ալ
կրսէ . “ Առաւել յորդորէ օրինակ քան զբանս ” : Ամն
ծնողքներ՝ որոնց վրայ մարդուն խելճը կուգայ . իրենց
ընտանեացն ու զաւկըններնուն վրայ կը գանգըտին որ՝

խօսք մտիկ չեն ընել, դէշ ճամբայ կերթան : Բայց երբոր իրենք ալ ջերմեռանդ ու երկիւղած չեն , այլ Պօղոս առաքելոյն ըսածին պէս՝ *« ամ կը ճանչնանք կրօնն , բայց գործքով կուրանան »* , *« Խոստանան գիտել զամ »* , բայց գործովք իւրեանց ուրանան » , (Տէփ . ամ . 16 .) երբոր իրենք չար օրինակ կուտան իրենց որդւոցն ու ընտանեացը , երբոր հայրը զաւկըներուն դայթակղութիւն կուտայ , մայրն աղջիկներուն , գրեթէ անկարելի է որ զաւկըներնին բարի քրիստոնեայ ըլլան , այ սուրբ երկիւղն ունենան , այ իր պատիւը տան :

Ասոնցմէ 'ի զատ՝ այ փառքն եւեցընելու համար , պէտք է աղօթք ալ ընել խնդրել իրմէն՝ որ ինքը մեզի աս շնորհքը տայ , պէտք է սրտանց ըսել՝ *« սուրբ եղիցի անուն քո »* . վասն զի աս է ամենէն հարկաւոր՝ ամենէն մեծ շնորհքը , և ասով արժանի կըլլանք ուրիշ ամեն շնորհքներուն : Բայց աղօթքին հետ՝ ամեն ջանք ալ պիտոր ընենք մեր կողմանէ զամ փառաւորելու . վասն զի ինչպէս մենք առանց այ բան մը չենք կրնար ընել , ասանկ ալ ամ կուզէ որ մենք իրեն դործակից ըլլանք :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԵ .

Տէր-նախան աղօթիկն երկրորդ խնդրէր , այսինքն

« Եկեացէ արքայութիւն քո » :

Երկրորդ խնդրեքը՝ որ Քս տէրն մեր հայրմերին մէջը կուզէ որ ընենք , աս է . խնդրել այմէ՝ որ իր արքայութիւնը գայ . *« Եկեացէ արքայութիւն քո »* : Աս խնդրեքիս միտքն աղէկ հասկընալու համար՝ պէտք է նախ գիտնալ ինչ ըսել է արքայութիւն այ : Աս բառը որ դրոյց մէջ այլ և այլ նշանակութիւններ ունի . սովորաբար կը նշանակէ այ մեծ իշխանութիւնը՝ որ ամեն արարածներուն վրայ ունի , որովհետեւ երկնի և երկրի տէր է , ու ինքն ուղածին պէս ամեն բան կը կառավարէ : Աս նշանակութեամբս կրօն Գաւիթ մարդարէն . *« Արքայութիւն ամենայն յաւիտենից »* . (Սւճ . Ճիսի . 13 .)

այսինքն Քու իշխանութիւնդ յաւիտեան կը տեսնէ : Ուրեմն աս պիտի չըլլայ ան արքայութիւնը՝ որուն գալը Քն տէրն մեր կուզէ որ խնդրենք, “Եկեսցէ արքայութիւն քո, ըսելով, վասն զի աս արքայութիւնն արդէն եկած է՝ աշխրբիս սկիզբէն ՚ի վեր, միայն կրնանք խնդրել ու բաղձալ որ աս արքայութիւնն ամմենուն յայտնուի, ամմենքը ճանչնան նոյն ամենակարողութիւնն ու ամմին բանի տէր ըլլալը, ու ճանչնալով զինքը վառաւորեն իբրեւ նա, թագաւորաց թագաւոր, տէր երկնի եւ երկրի :

Արքայութիւն նոյն ուրիշ մասնաւոր միտք մըն ալ ունի, ու կրնանակէ նոյն շնորհքին մեր վրայ տիրելը . այսինքն ան հոգևոր թագաւորութիւնը՝ որ ունի նախ արդարներուն հոգիին վրայ, ու պէտք է որ ունենայ ամմենու սրտին ու հոգւոյն վրայ, հաւատոյ յուսոյ ու սիրոյ առաքինութիւններովը՝ որ զմեզ ճշմարիտ ծառայ ու հպատակ կրնեն նոյն, բողոքովին իր ծառայութեանը նուիրելով : Աս նշանակութեամբ է որ Քն տէրն մեր՝ նոյն արքայութիւնը ներսերնիդ է կրտսէ. “Արքայութիւնն նոյն ՚ի ներքս ՚ի ձեզ է, (Ղ. Ժ. 21 :) Պողոս առաքեալն ալ կրտսէ՝ որ նոյն արքայութիւնն արդարութիւն խաղաղութիւն ու հոգւոյն սրբոյ մեղի տուած ուրախութիւնն է. “Զի ոչ է արքայութիւնն նոյն կերակուր եւ ըմպելի, այլ արդարութիւն եւ խաղաղութիւն եւ խնդութիւն ՚ի հոգին սուրբ, (Հ. Ժ. 17 :) Ուստի “Եկեսցէ արքայութիւն քո, ըսելով, կը խնդրենք նոյն՝ որ գայ իր սուրբ շնորհքովը թագաւորէ մեր սրտին մէջը :

Բայց աս խօսքին բուն նշանակութիւնն է երկնային արքայութիւնը, այսինքն յաւիտենական երանութիւնը : Աս մտքով Քն տէրն մեր աւետարանին մէջը վերջին դատաստանին վրայ խօսելով կրտսէ ինչպէս արդարներն արքայութիւն պիտոր հրաւիրէ որ յաւիտենական երանութիւնը վայելեն. “Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ, Ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ արքայութիւնն, (Մ. Ժ. 34 :) Ասանկ ալ բարի աւազակն յաւիտենական երանութիւնը կիմանար ան խօսքովը, որ ճշմարիտ զրկմամբ ըսաւ. Յնի խաչին վրայ. “Յիշեալ զիս տէր, յորժամ գայցես արքայութեամբ քով, (Ղ. Ժ. 42 :) Պողոս առաքեալն ալ աս մտքով կրտսէ որ պիղծ

ու ագահ մարդիկ արքայութիւն չեն երթար . « Ամենայն պոռնիկ կամ պիղծ կամ ագահ ոչ ունի ժառանգութիւն յարքայութեանն Քնի » . (Եփեա . Է . 5 :)

Ուրեմն « եկեացէ արքայութիւն քո » ըսելով՝ աս է նշան խնդրածնիս որ թագաւորէ իր շնորհքովը հոս մեր վրայ , որպէս զի ետքը անդին կարենանք իրեն հետ վայելել արքայութիւնը : Տեսէք ինչ ազուոր աղօթք է ըրածնիս , տեսէք ինչպէս սրտանց պէտք է ընենք աս խնդիրքը , ինչպէս պէտք է բաղձանք՝ որ նա ընդունի աս մեր աղօթքը : Որովհետեւ նա շնորհքին մէջ ապրելն է որ ճամբայ կը բանայ մեզի յաւիտենական երանութեանը հասնելու , ուստի « եկեացէ արքայութիւն քո » ըսելու ատեննիս՝ պէտք է գիտենք նախ իր շնորհքը , այսինքն խնդրենք որ իր շնորհքովը թագաւորէ վրանիս , ինքն ըլլայ մեր սրտին բացարձակ տէրը , ինքը կառավարէ մեր ամեն մտածմունքը , ամեն խօսքերնիս ու գործքերնիս , անանկ որ՝ միշտ զինքը սիրենք , իրեն հնազանդինք , իրեն հաւատարմութիւն ծառայենք , ու կարենանք Գաւիթ մարգարէին հետ ըսել՝ որ նա մեր սրտին տէրն է . « Աստուած սրտի իմից » . (Սղ . հ . 26 :) Պօղոս առաքեալին հետ ալ կարենանք ըսել որ մենք չենք ապրողը , այլ Յիսուս է որ ներսերնիս կապրի . « Կենդանի եմ այսուհետեւ , ոչ ես , այլ կենդանի է յիս Քրիստոս » . (Գաղ . Բ . 20 :) Գիտէք որ անկարելի է ծառայել երկու տիրոջ՝ որոնց թէ մտածմունքը , թէ կամքը , և թէ կրքերնին մէկգմէկու ներհակ են . վասն զի մէկուն կամքը ընեմ ըսէ նէ մարդ , մէկալին կամացը գեմ ըրած կըլլայ : « Ոչ ոք կարէ երկուց տերանց ծառայել , կամ զմին ատիցէ և զմիւսն սիրիցէ , կամ զմին մեծարիցէ և զմիւսն արհամարհիցէ » . (Մաթ . Է . 24 :) Բայց սատանան ամեն ջանք կընէ մեր տէրն ըլլալու , կուզէ որ իրեն հնազանդինք ու իրեն ծառայենք . իր փորձութիւններովը , աշխարհք ու մարմին ձեռք առած՝ ամեն հնարք կը բանեցնէ զմեզ իրեն գերի ընելու : Ուրեմն թէ որ չենք ուզեր իր գերին ըլլալ , թէ որ չենք ուզեր որ սատանան տիրէ վրանիս , պէտք է որ սրտանց զմեզ նա յանձնենք , ու խնդրենք իրմէն՝ որ ինքը մեր տէրն ըլլայ , ինքն իր ուղածին պէս կառավարէ մտածածնիս խօսածնիս ու ըրածնիս , թագաւորէ մեր վրան իր շնորհքովը , մեզի լոյս տայ՝ ազգէ մեզի՝ որ

իր ճշմարիտ ծառայքն ըլլանք, միշտ զինքը սիրենք, միշտ պատրաստ ըլլանք իր կամքն ընելու և հաւատարմութեամբ իրեն ծառայելու: Բայց ով է որ, եկեացէ արքայութիւն քո ըսելու ատեն, առ բաներս մտածէ. հասարակօրէն հայրմերը սովորութիւն եղած բանի մը պէս միայն կրտսի. շատը թուածակի մը պէս կըսեն՝ առանց մտածելու որ ինչ է այմէ խնդրածնին, առանց բառ մը հասկընալու: Խեղճ մարդիկ. կրնայ ըլլալ որ մտահացու մեղքի մէջ են, տարիներէ՝ ի վեր սատանային գերին են, ախտերը վրանին տիրած է, մեղք մեղքի վրայ կաւելցընեն, բայց հայրմերը չեն թողուր. որ եթէ գիտնային ինչ հրաշալի աղօթք է ըրածնին, եթէ գիտնային ինչ կըսեն « Եկեացէ արքայութիւն քո », ըսելով, ու խնդրէին այմէ ան գերազանց շնորհքը՝ սատանային գերութենէն խալըսելու, և այ տէրութեանը տակը մտնելու, ան կընդունէր աղօթքնին, կօդնէր իրենց, կուգար իր շնորհքովը թագաւորելու վրանին, ու իր ճշմարիտ ծառայքը կրնէր զիրենք:

Բայց առ այ շնորհքին իրենց վրայ թագաւորելը, չէ թէ միայն մեղաւորներն որ այ շնորհքը կորսնցուցած են՝ պէտք է խնդրեն այմէ, այլ նաև արդարները, վասն զի որչափ ալ ասոնք մեղքին ու սատանային սոսկալի գերութենէն ազատ ըլլան, միշտ պիտոր պատերազմին իրեք անհաշտ թշնամիներնուն գէմ, որ են աշխարհք մարմին ու սատանայ, որոնք ամեն կերպ հնարքներով ու խարէութիւններով կը ջանան յաղթելու և զիրենք գերի ընելու: Բայց ինչպէս կրնան ասանկ զօրաւոր թշնամիներու գէմ կենալ ու ձեռքերնէն խալըսիլ, ինչպէս կրնան այ շնորհքին մէջն ամուր կենալ՝ առանց այ մասնաւոր օգնականութեանը: Ուրեմն արդարներն ալ միշտ վախի մէջ պիտի ըլլան, ու վախերնուն՝ զիրենք այ յանձնեն, ու խնդրեն միշտ իրմէն որ չեղագրի վրանին թագաւորելէն իր շնորհքովը, միշտ տիրէ իրենց սրտին մէջը, չիթողու որ մեղքն ու սատանան սրտերնուն վրայ տիրեն: Անոր համար Պօղոս առաքեալը կըսէ. « Որ համարիցի հաստատուն կալ, զգոյշ լիցի՝ դուցէ անկանիցի », (ա Վ՜րն. Ժ. 12.) այսինքն որոնք որ այ շնորհքին մէջը կեցած են՝ պէտք է զգուշանան որ չըլլայ թէ իյնան, պէտք է խնդրեն միշտ այմէ՝ որ օգնէ իրենց, վասն զի առանց այ օգնականութեանը՝

չատ գիւրին է որ յաղթուն թշնամիներէն, ու կորսնցընեն ինչ շնորհքին իրենց վրայ թագաւորելը, ու ասիկայ կորսնցընելով կը կորսնցընեն նաև յաւիտեանական արքայութիւնը՝ որուն որ բոլոր սրտանց բաղձալու պարտրկան ենք, ու Քս տէրն մեր կուզէ որ ամեն բանէն աւելի ան խնդրենք. “Եկեսցէ արքայութիւն քո” :

Տեսէք ուրեմն որ կրնայ ըլլալ աս Քսի սորվեցուցած աղօթքէն աւելի սիրուն ու կարգաւորեալ աղօթք մը : Ըմենքնիս անոր համար ստեղծուած ենք՝ որ նախ ճանչնանք զիս ու սիրենք, ծառայենք իրեն, ու իրեն արժանաւոր փառք պատիւը տանք, ետքն ալ յաւիտեան արքայութեան մէջ զինքը վայելենք ու օրհնենք : Աս է մեր վերջին վախճանը՝ որուն պէտք է բաղձանք միշտ, մեր նպատակը՝ ուր որ միշտ գիմեղու պարտրկան ենք. անոր համար Քս տէրն մեր սորվեցուց հայրմորին մէջը խնդրել նախ՝ որ ամենքը ճանչնան զիս, ամենքը պաշտեն զինքը սիրեն ու փառաւորեն, “սուրբ եղիցի անուն քո”, անկէց ետքը մէկէն խնդրել որ ամենքն երթան վայելեն զինքն արքայութեան մէջ, ու ամենքն իրեն հետ վայելեն յաւիտեանական երանութիւնը “Եկեսցէ արքայութիւն քո” : Անանկ է նէ, նախ կը սորվեցընէ մեզի խնդրել ինչ որ իրեն կը վերաբերի, ինչ որ պարտրկան ենք իրեն տալու, այսինքն իր փառքն ու պատիւը, որ մեր ամեն խորհրդոյ բանից և գործոց նպատակը պիտի ըլլայ. անկէց ետքը մէկէն խնդրել ինչ որ մեզի հարկաւոր է, և որովհետև առջի հարկաւոր մեր հոգւոյն փրկութիւնն է, յաւիտեանական երանութիւնն է, անոր համար կուզէ որ մէկէն երկնային արքայութիւնը խնդրենք մեզի համար, ան գեղեցիկ փառքն ու յաւիտեանական երանութիւնը. “Եկեսցէ արքայութիւն քո” :

Բայց ի՞նչ օգուտ որ Քս տէրն մեր իր անձային իմաստութեամբն ու բարութեամբը ցցուց մեզի ասանկ աղէկ աղօթք ընելուն կերպը, ու ինչուան սորվեցուց ալ ի՞նչ պիտոր բաղձանք ու խնդրենք, ու ի՞նչ կարգ պիտի բռնենք բաղձալու ու խնդրելու, երբոր մենք իր սորվեցուցած կանոնին բոլորովին ներհակը կը բռնենք, իր գրած կարգը տակնուվրայ կընենք, բոլորովին ուրիշ բան կը բաղձանք և ուրիշ բան կը խնդրենք : Քս

տէրն մեր կը խրատէ որ աշխրբքիս բաներուն ետեւն չիյնանք, շատ հոգ չընենք, որովհետեւ մեր երկնաւոր հայրը մեզմէ աղէկ դիտէ մեզի պէտք եղածը, ու թէ որ իրեն յանձնենք նէ՝ բան մը չի պակսիր մեզի. « Մի հոգայք վասն ոգւոց ձերոց զինչ ուաիցէք կամ զինչ ըմպիցէք, և մի վասն մարմնոց ձերոց թէ զինչ ագանիցիք... քանզի դիտէ հայրն ձեր երկնաւոր թէ պիտոյ է ձեզ այդ ամենայն », (Մարկ. Է. 23)։ Քի տէրն մեր կը խրատէ որ երկրնքին բաները խնդրենք, անոնց ետեւ իյնանք, չէ թէ աշխրբքիս ունայնութեանցը. « Զվերինն խորհեցարուք, մի զայս որ յերկրի աստ է », (Կռն. Դ. 1)։ Քի տէրն մեր կը խրատէ որ աշխարհքս ու աշխրբքիս բաները չխտրենք. « Մի սիրէք զաշխարհս, և մի որ ինչ յաշխարհի է », (Իւ 3. Բ. 15)։ Քրիստոս տէրն մեր զմեզ խրատէ չի գաղբիր որ ամեն բանէն առաջ մեր հոգւոյն բարիքը բաղձանք, մեր յաւիտենական փրկութիւնն ու արքայութեան փառքը խնդրենք, խոստանալով որ ասանկ ընենք նէ՝ ուրիշ ամեն մեր պիտոյքը կը հոգայ ձեռք, առանց մենք հոգ ու մատժմունք ընելու. « Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն իմ և զարգարութիւնն նորա, և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ », (Մարկ. Է. 33)։ Բայց քրիստոս նէից մեծ մասն ասանկ կընէ. երկրնքին բաներուն ետեւ է, իր հոգւոյն բարիքը կը փնտրէ, յաւիտենական փրկութիւնը կը բաղձայ, ամեն բանէն ետեւ արքայութեան փառքը կը խնդրէ։ Ափսոս ափսոս. հերիք է շատերուն վաբքը նայիլ՝ մեկէն կը տեսնես որ խելունին մըտունին բոլոր աշխրբքիս բաներուն ետեւ է. չէ թէ միայն Քնի տուած խրատին գէմ՝ աշխրբքիս բաներն երկրնքիններէն աւելի կը փնտրեն կը բաղձան ու կը խնդրեն, այլ կրնամ ըսել ալ որ երկրնքի բաները՝ իրենց հոգւոյն բարիքը՝ արքայութեան յաւիտենական փառքը՝ և ոչ կը մտածեն, և ոչ հոգւերնին է։ Աղէկ առուստուր մը՝ աղէկ վստասկ մը՝ աղէկ ժառանգութիւն մը ըլլայ նէ, ամեն կերպով ետեւ կիյնան. բայց իրենց հոգւոյն շահը՝ յաւիտենական արքայութիւնը՝ կարծես թէ աշուրնուն բան մը չերևար, բաղձանքին չի շարժեր։ Մարմնաւոր շնորհներ ընդունելու համար, առողջութիւն ստանալու, պաշտօն կամ իշխանութիւն ձեռք ձգելու, կրակէ՝ կարկըտէ՝

կամ ինչ և իցէ վտանգէ մը խաղըսելու համար, բոլոր սրտանց աղօթք ու ջերմեռանդութիւն կրնեն. խիչ հոգեւոր շնորհքներու համար՝ որոնց այնչափ կարօտ են, մեղքերնին զլծալու, վարքերնին շխեկելու, փրկութե հասնելու, արքայութիւն երթալու, կարծես թէ աղօթք ընել չեն գիտեր, սառած է սրտերնին: Ըսել է որ երկրնքին բաները չէ թէ միայն աշխրըքիս բաներէն աւելի չեն բաղձար ու չեն փնտրուեր, այլ միայն աշխրըքիս բաները կը բաղձան ու կը փնտրուեն, երկրնքին բաներն ամենեկին հոգերնին չէ, հրեաներուն պէս որ Եգիպտոսի սոխն ու սխտորը կը բաղձային՝ աւետեաց երկիրն բարեքը բանի տեղ չի գնելով. «Անարգեցին զերկիրն ցանկալի» (ՍՂ. ԾԵ 24:)

Իրաւցընէ կուգայ կէլէ սուրբ Յոհաննէս առաքելուն ըսածը. աշխրըքիս մէջ ուրիշ բան չես տեսներ, բայց վայելելու ու կրքերնին դոհ ընելու բաղձանք մը, հարստութիւն գիլգելու ագահութիւն մը, իշխանութե ու պատուոյ ետեէ իյնալ. «Ամենայն որ ինչ յաշխարհի է՝ ցանկութիւն է մարմնոյ, և ցանկութիւն է աչաց, և ամբարտաւանութիւն աստի կենացս» (Խ Յ՝ Բ. 16:)

Խեղճ մարդիկ, աշխրըքիս ունայնութեանց ետեէն կը մոլորին, փառքի՝ հարստութեան՝ ու ցանկութեան ետեէ կիյնան. բայց ինչ է ետքը ետքը փնտրուածնին, ինչ է փառք ու հարստութիւն ըսածդ, ինչ է զգայարաններնու ուղածը: Խոտքէս խիստ կը հեռանայի, թէ որ ուղէի երկան բարակ ցցընել ձեզի հոսանոնց ունայնութիւնը, անցաւոր անարգ ու ոգինչ ըլլալը. բայց այդչափ միայն ըսեմ: Անպարկեշտը՝ որ իր զգայարաններուն ուղածը կը փնտրուէ, կրքերը դոհ ընելու կրնայի, ընէ թող. բայց ետքը ետքը, բանը ո՞ւր կը ըմբնայ. հոն կը ըմբնայ որ՝ աշխրըքիս վայելքը շուտով կը կորսնցընէ, ու երկրնքինը չի գտներ: Ագահն որ որչափ շահի՝ այնչափ աւելի շահելու կը նայի, որչափ հարստանայ՝ այնչափ աւելի հարստութեան ետեէ կիյնայ, թող իյնայ որչափ որ կուղէ, աշխրըքիս մէջ ամմենէն հարուստը թող ըլլայ. բայց ետքը ետքը, ո՞ւր կը ըմբնայ. հոն որ՝ աշխրըքէս մերկ պիտի ելլէ, ինչպէս որ մերկ մտաւ. ալ գէշն ան է որ՝ երկրնքին հարստութիւնները, յաւիտենական երանութիւնը կը կորսնցընէ աշխրըքիս անցաւոր հարստութեանը համար:

Փառասերն որ այնչափ փառք պատիւ ու իշխանութի
կը փնտրուէ, թող փնտրուէ որչափ որ կուզէ, թող գըտ-
նէ ալ, ու թագաւոր ըլլայ, կայսր թող ըլլայ . բայց
եաքը եաքը, ո՞ր կը լմննայ . հոն որ, ինչպէս Փիլիպ.
պոս սպանիացւոց թագաւորն ըսաւ, մեռնելու ատենն
աւելի տանջուի, ու երանի թէ թագաւոր եղած չը-
լայի ըսէ :

Ուրեմն սիրելի որդիքս, « Խնդրեցէք նախ զար-
քայութիւնն ւայ և զարդարութիւն նորա » . ամենեկն
առաջ, ամեն բանեկն աւելի բաղձալու փնտրուելու և
ւայմէ խնդրելու բաներնիս է մեր հոգւոյն բարիքը, մեր
յաւիտենական փրկութիւնը, արքայութեան փառքը :
Ասոր համար պիտի ըլլայ մեր ամեն բաղձանքն ու ամ-
մեն ջանքը, ասոր համար ստէպ ու սրտանց աղօթք պի-
տի ընենք, հոգինիս փրկելու, յաւիտենական արքայու-
թեանը հասնելու . « Եկեսցէ արքայութիւն քո » :
Վասն զի թէ որ հոգինիս կորսնցընենք, թէ որ ար-
քայութիւնը կորսնցընենք, ի՞նչ օգուտ ուրիշ ամեն
բաներէն . կրնաք նէ՞ դտէք բան մը որ կարենայ մեզի
օգնել, կարենայ մեր յաւիտենական թշուառութեանը
ճար մը ընել . « Զի՞նչ օգտիցի մարդ՝ եթէ զաշխարհս
ամենայն շահեսցի, և զանձն իւր տուժեսցի . կամ զի՞նչ
տացէ մարդ փրկանս ընդ անձին իւրում » . (Մատթ. Ժ. 26) :
Ուրեմն արեւուն լոյսին պէս յայանի է որ աշխար-
քիս ամեն բաներն ունայնութիւն ու ոչինչ են, բա-
նի մը չեն գար . ուստի մեր փնտրուելքը, մեր ւայմէ
սրտանց խնդրելքը, մեր հոգւոյն բարիքն է, արքայու-
թիւնն է . « Եկեսցէ արքայութիւն քո » . ինչպէս Քա-
տէրն մեր Հայրմերին մեջը մեզի կը սորվեցընէ :

Ազէկ կըսես, հայր սուրբ, խիստ սիրուն բաներ են
ըսածդ . բայց ամենքը հարստանալու կը ջանան, նաև
անոնք՝ որ աշխարհքէս հրաժարեր են, նաև անոնք՝ որ
աշխարհքիս ամեն բանի ունայնութիւն է կըսեն . ամ-
մենուն առջի ջանքն ան է որ հանգիստ ապրին, ի-
րենց պատիւն ու ստակն ունենան, ուրիշ բան հո-
գերնին չէ :

Անանկ չէ, ծուռ է ըսածդ . որ ամենեքն ալ հարս-
տանալու կը ջանան, ամենուն առջի ջանքն աշխարհքիս
բաներուն ետէն է : Բարեպաշտ քրիստոնեաները, ա-
նոնք որ իրաւցընէ երկիւղած ւայ են, չէ թէ անոնք՝ որ

ոչխար կը ձեանան , բայց գայլ են , “ Որ դան առ ձեզ
հանդերձիւք ոչխարաց , և 'ի ներքոյ են գայլք յափրշ
տակողք ” , (Մփ. . է . 15 .) անոնք որ այ ճշմարիտ
ծառաներն են , ամեն բանէն աւելի հոգիսին կը հո-
գան , յաւիտենական փրկութիւնսին է իրենց մեծ
մտածմունքը , արքայութիւնն է փնտրուածին , ուրիշ
բաներու վրայ քիչ հոգ կրնեն , այ տուածովը դո՛հ կըլ-
լան , աշխրբքիս բաներուն ետեւէ չեն ըլլար : Ասանկ ե-
ղան ամեն սուրբերն որ կը տօնենք . ասանկ եղան ա-
նոնք ամենքը , որ սիրով չէ թէ միայն հարստութիւն
նին ու սպառնալիս՝ այլ նաեւ կեանքերնին տուին այ հա-
մար , իրենց հոգին ու յաւիտենական արքայութիւնը
չիկորորնցնելու համար . ասանկ են հիմայ ալ այնչափ
այ ծառայքը՝ որ նքի ու ճշմարիտ քրիստոնէի կեանք
կանցնեն : Ուրեմն ծուռ է ըսածդ որ ամենքն ալ
աշխրբքիս բաներուն ետեւէ ինկած ըլլան . հա , իրաւ
է ու խիստ իրաւ , որ քրիստոնէի շատն ըսածիդ պէս
են . բայց շատն ասանկ ըլլալնուն համար , պէտք է որ
մենք ալ անանկ ընենք : Չէ , պէտքը չէ որ անանկ ը-
նենք . վասն զի շատին պէս ընել ուղեւը՝ շատին հետ
դատաւարաւորել ուղեւ է : Ով որ կուզէ՝ թող ըլլայ ,
որ վիճակի մարդ ալ ըլլայ , թէ աշխարհական և թէ
եկեղեցական , թէ որ փառք պատիւ՝ հարստութիւն՝
դգայարանքներուն ուղածը կը փնտրուէ , թէ որ աշ-
խարհք վայելելուն չափ չի դներ , թէ որ աշխրբքիս բա-
ներն երկրնքին բարիքներէն աւելի կը բաղձայ ու կը
փնտրուէ , համարձակ կըսեմ , կը խաբուի , կը մոլորի ,
կըբերը զննքը կուրցուցեր են , գէշ կրնէ . ու թէ որ
խելքը գլուխը չիթողվէ նէ՝ կորած է , ճար չիկայ : Ա-
սոնք օգէն խօսքեր չեն , այ յայտնած ճշմարտութիւն-
ներն են՝ նք հաւատքին ուրիշ ամեն բաներուն պէս
հաստատուն են , վրանին չի տարակուսուիր : Մենք ա-
նանկներէն օրինակ չառնենք պիտոր , անանկներէն չի
սորվինք պիտոր . թող ուրիշներն ինչ որ կուզեն՝ ընեն
ու ըսեն , մենք Քմի ըսածը պիտոր նայինք որ ընենք :
Քմ տէրն մեր կըսէ որ ամեն բանէն առաջ , ամեն
բանէն եւել , արքայութեան փառքը՝ յաւիտենական
երանութիւնը փնտրուէք բաղձանք ու խնդրենք . ու
րեմն ամեն բանէն առաջ , ամեն բանէն եւել , պէտք
է որ մեր հոգւոյն բարիքը՝ արքայութեան փառքը փըն-

արուներ բաղձանք ու խնդրենք . « Եկեացէ արքայու թիւն քո » :

Բայց հերիք չէ փնտրուել բաղձալ ու խնդրելը . թէ որ կուզենք որ ան խնդիրքնիս շնորհէ , սիրելի որդիքս , պէտք է որ մենք ալ մեր կողմանէ կրցածնիս ընենք . վասն զի ան չուզէր բոլորովին ձրի տալ մեզի արքայու թիւնը , կուզէ որ մեր աշխատանացը՝ մեր առաքելութեանցը՝ մեր բարեգործութիւններուն վարձք ըլլայ . « Իւրաքանչիւր որ զիւր վարձս առնուցու ըստ իւրում՝ վաստակոց » . (Թ ԿԲԻ . Գ . 8 :) Ուստի սուրբ Փիլիպպոս Ներեանը՝ « արքայութիւնը ծոյլերուն համար չէ եղած » , կրասէր : Ուրեմն արքայութիւնը վաստակելու համար , անմէ խնդրելէն՝ ի զատ , պէտք է նախ որ մեր սիրան աշխրդքիս բաներուն չիկայցնենք՝ ճանչնալով որ ամենեքէն ալ ունայնութիւն ու ոչինչ են , չեն կրնար մեր սիրտը գոհ ընել : Տեսէք ինչ կրսէ առաքեալը . « Որ ունիցին կանայս , որպէս թէ չունիցին . և որ լայցենն , որպէս թէ ոչ լայցեն . և որ խնդանն , որպէս թէ ոչ խնդայցեն . և որ գնենն , որպէս թէ չունիցին . և որ վարենն զաշխարհս , որպէս թէ չվայելցեն . զի անցեալ է վայելչութիւն աշխրդքիս » . (Թ ԿԲԻ . Է . 29 :) Ըսել կուզէ որ , որոնք որ աշխարհք մտած են , անանկ պէտք է ըլլան՝ իբր թէ մտած չըլլային . որոնք որ կուլան , որոնք որ կուրախանան , անանկ պէտք է լան և ուրախանան՝ իբր թէ չլային կամ չուրախանային . նմանապէս գնողը՝ իբր թէ բան մը ստացած չըլլար , ու հարուստը՝ իբր թէ բան մը չունենար . վասն զի շուտ կանցի աշխրդքիս վայելքը , ուստի արժանի չէ որ սրտերնիս վրան կայցնենք : Երկրորդ՝ պէտք է որ մեր վրայ բռնութիւն ընենք , բնութիւններնուս գէմ ջանանք կրքերնիս զօպելու , չար յօժարութիւններնիս սանձելու . վասն զի ասոնք են որ զմեզ կը կուրցնեն , զմեզ բարեգործութենէ կը հեռացնեն , գէպ ի չարը կը ձգեն : Ուստի Քմ տէրն մեր կրսէ . Արքայութիւնն անոնք կը վաստակին՝ որոնք որ իրենք իրենց վրայ կը օրենն բռնութիւն կրնեն . « Արքայութիւն երկնից բռնադատի և բռնիք յափշտակեն զիս » . (ՄԲԻ . ԺԵ . 12 :) Երրորդ՝ պէտք է որ չամբ որ կրնանք նէ բարեգործութիւն ընենք , ու ամեն բանի մէջ ջանանք ան կամքը կատարելու : Բայց ասոր վրայ

եկած կիրակի կը խօսիմ ձեզի . հիմակու հիմայ աս բանս աղէկ միտք առէք որ՝ “ եկեսցէ արքայութիւն քո ըսելով , պէտք է խնդրենք այժմ՝ ո՛ր շնորհքովը թագաւորէ մեր վրայ , որպէս զի կարենանք ետքը մենք ալ իրեն հետ թագաւորել արքայութեան մէջ . ուստի սրտանց ու ջերմեռանդութեամբ ըրէք աս խնդիրքը , որպէս զի ընդունելի ըլլայ այ :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԶ .

Տէրո-նախան աղօթիկ երբոր խնդրեալ . այսինքն
“ Եղիցին իմի + ո , և այն :

Հիմա երրորդ խնդիրքն ալ մտիկ ըրէք՝ որ Քն ատեն մեր Հայրմերին մէջը մեզի կը սորվեցնեն . երրորդ շնորհքը՝ որ կուզէ խնդրենք մեր երկնաւոր հօրմէն՝ աս է . “ Եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի ” . Քու սուրբ կամքդ , թէ մեր վրայ , և թէ ուրիշներուն վրայ անանկ կատարուի ինչպէս երկիրքը :

Ասով երկու բան կը խնդրենք այժմ . մէյմը որ մեզի շնորհք տայ իր ամենն պատուիրանքները պահելու , և իրեն անհաճոյ բան մը չընելու . մէյմըն ալ՝ որ ինչ կուզէ նէ ընէ մեզի : Բայց որովհետեւ աս երկրորդ խնդիրքն առանց անային կամացը հետ համակերպութիւն ունենալու չի կրնար ըլլալ , այսինքն առանց մեր կամքն այ կամացը հետ բոլորովին միացնելու , որ խիստ կարեւոր բան է , ասոր վրայ եկած կիրակի ատեղ նիտեղօքը խօսիմ պիտոր : Իսկ այսօր առջի խնդիրքին վրայ միայն կը խօսիմ , այսինքն որ ան մեզի շնորհք տայ՝ միշտ իր կամքը կատարելու , իր պատուիրանքները պահելու , իր արգելած բաներէն զգուշանալու , իրեն անհաճոյ բան մը չընելու . “ Եղիցին կամք քո ” :

Բայց դեռ խօսքս չըսկսած , պէտք է որ նորէն զի առեալ տամ ձեզի՝ ինչ սիրուն ինչ կարգաւորեալ աղօթք է Քնի մեզի սորվեցուցած աղօթքը : Կուզէ որ նախ խնդրենք ինչ որ այ կը վերաբերի , այսինքն շնորհք՝ իր արժանաւոր փառքը տալու իրեն . “ սուրբ եղիցի առնուն քո ” : Երկրորդ՝ խնդրենք ինչ որ առելի հարկա

ւոր է մեզի, ինչ բանի վրայ որ աւելի հոգ պէտք է ունենանք, այսինքն արքայութեան փառքը. « եկեացէ արքայութիւն քո » : Բայց որովհետեւ մենք երկնաւոր հօրերնուս արժանաւոր փառքը չենք կրնար տալ, և ոչ իր արքայութեան փառացն արժանի ըլլալ, առանց իրեն հնազանդելու և իր պատուիրանքները պահելու, ինչպէս որ զաւակ մը չի կրնար պատուել իր հայրն և ոչ իր ժառանգութեանն արժանի ըլլալ առանց հլու հնազանդ ըլլալու իր կամացը, անոր համար Քրիստոս տէրն մեր կուզէ որ երրորդ խնդիրքն իս անկէ աս ըլլայ, շնորհք խնդրել իրմէն՝ որ կարենանք միշտ իր կամքը կատարել. « Եղիցին կամք քո » : Տեսէք ինչ միութիւն կայ աս երրորդ շնորհքիս ու առջի երկուքին մէջն որ Քս տէրն մեր կը սորվեցնէ մեզի խնդրել անկէ : Աս երրորդ շնորհքը առջի երկուքին հետ անանկ միացած է, որ առանց ասիկայ խնդրելու՝ առջիններն յուսալ անողուտ է : Տեսէք ուրեմն ինչ պատու, ինչ հոգւով, ինչ ջերմեռանդութեամբ պէտք է որ ըսենք Հայրմերին մէջը՝ « եղիցին կամք քո » : Տեսէք ինչպէս բաղձանք պիտի որ ան ընդունելի ըլլայ աս մեր խնդիրքը, ու ան մեզի շնորհք տայ՝ միշտ իրեն հնազանդ ըլլալու, միշտ իր պատուիրանքները պահելու : Աս շնորհքն ընդունենէս կը կախուի մէկալ երկու խնդիրքներնուս ընդունելի ըլլալն ալ, աս շնորհքն ընդունենէս կը կախուի մեր վերջին վախճանին հասնելիս ալ, այսինքն է փառաւորել զանձ, հոգինիս փրկել, արքայութիւն երթալ :

Ո՞վ է որ իր հոգին կը փրկէ, արքայութիւն կերթայ, յաւիտենական երանութեանը կը հասնի : Անոնք չեն որ Յմի ու սուրբ անձամբայ անունը միայն բերններին ունենալը հերիք կը սեպեն, ու ան կամքն ընելու տեղը՝ իրենց անձնասիրութիւնը գոհ ընելու կը նային, իրենց կամքն առաջ կը տանին. չէ, անոնք չեն, կրտսէ Քրիստոս տէրն մեր, անոնք չեն փրկուողները, անոնք չեն արքայութիւն դացողները. « Ոչ ամենայն որ ասէ ցիս տէր տէր, մտցէ յարքայութիւն երկնից » . (ՄԳԼ. Է. 21.)

Հապա գիտէք որոնք են որ հոգիներն կը փրկեն, արքայութիւն կերթան. անոնք են որ ամեն կերպով կը ջանան ան կամքը կատարել. հնազանդիլ իրեն, իր պա-

տուիրանքները պահէլ. “Այլ որ առնէ զկամս հօր իմոյ՝ որ յերկինսն է, մացէ յաղքայութիւն երկնից, և Ուրբէ տեղ ալ կըսէ. Թէ որ կուզես փրկուիլ, թէ որ կուզես յաւիտենական կեանքը վաստակիլ, քու կամքիդ պիտոր չիհետեւիս, քու ուղածդ պիտոր չընես, այլ պէտք է որ Իմ ամեն պատուիրանքները պահես. “Եթէ կամիս 'ի կեանսն յաւիտենականս մտանէլ, պահես զպատուիրանս, (Մատթ. ԺԺ. 17:) Ու չէ թէ միայն խօսքով սորվեցուց ասանկ ընէլ, այլ նաեւ գործքով օրինակ տուաւ մեզի. վասն զի երկրնքէն իր կամքն ընելու համար չինջաւ, այլ որպէս զի իր երկնաւոր հօրը կամքը կատարէ. “Զի իջի ես յերկնից, ոչ զի զկամս իմ արարից, այլ զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս, (Յով. Դ. 38:)

Բայց մենք որ ասանկ ողորմելի ենք, սիրելի որդիքս, մենք որ ասանկ տկար ենք ու գէտ 'ի չարը միշտ կը դիմենք, մենք որ սուրբ գրքին ըսածին պէս՝ մտքերնիս ալ զգայարաննիս ալ սղփելուց 'ի վեր գէշին կողմը ծռած է, “Զի միտք մարդկան հաստատեալ են 'ի խնամս չարի 'ի մանկութենէ իւրմէ, (Ծն. Է. 21.) Ինչպէս կրնանք բարիք գործել, հնազանդիլ Իմ, և ամեն կերպով ամեն բանի մէջ իր կամքը կատարել: Թէ որ Ագամայ անմեղութեան վիճակին մէջն ալ ըլլայինք, սկզբնական արգարութիւնը կորսնցուցած ըլլայինք, որ մտքերնիս գիւրաւ ճանչնար ճշմարիտը, կամքերնիս գէտ 'ի բարին յօժարէր, սրտերնիս սիրով Իմ հետ միացած ըլլար, մարմիննիս բոլորովին մեր հոգւոյն հպատակ ըլլար, վարի մասերնիս վերինին այսինքն ու զիդ բանականութեան հնազանդէր, անկարք կրքեր յօժարութիւններ ու ցանկութիւններ չունենայինք, ան ասենն Իմ շնորհքովդ գիւրին կըլլար մեզի բարեգործութիւն ընելը, Իմ հնազանդ ըլլալը, և ամեն կերպով ամեն բանի մէջ իր կամքը կատարելը: Բայց հիմայ որ դժբաղդութեամբ, Ագամայ գործած սկզբնական մեղքին պատճառաւ, ան անմեղութեան վիճակէն ինկեր ու սկզբնական արգարութիւննիս կորսնցուցեր ենք, ու ինչպէս արխանդեան ժողովքը կըսէ՝ չարաչար փոփոխութիւն մը եղած է մեր մարմնոյն ու հոգւոյն վրայ, անանկ որ՝ վերջին տկարութեան հասեր ենք ու հազար խեղճութիւններու տակ ինկեր

ենք, ինչպէս կրնանք բարեգործութիւն ընել, ւայ հնա-
զանդ ըլլալ, ամմեն կերպով ամմեն բանի մէջ իր կամ-
քը կատարել: Իրաւ՝ Քնի աշխարհք գալովը, մկրտու-
թեան սուրբ խորհրդովը սկզբնական մեղքէն խալը-
սեցաւ հոգինիս, ու սրբարար շնորհքը նորէն ունե-
ցանք: Բայց ափսոս, գեռ ան անիծած մեղքին սերմը
մնաց ներսերնիս, ու ալ գէշն ան է որ՝ մկրտութենէ
ետքը մեր կամօքն բրած ներգործական մեղքերովնիս
հազար անգամ ան սերմը նորէն բուսցնել տուինք:
Ուսկից է աս մեր մտքին մթուծիւնն որ այսչափ դը-
ժուարաւ կրնանք որոշել իրաւը ստէն, արդարն ա-
նիրաւէն: Ուսկից է աս մեր կամքին չարութիւնն որ
ասանկ միշտ դէպ ի գէշն յօժարած է: Ուսկից է աս
տկարութիւնն որ կըզգանք առաքինութիւն ընելու,
որչափ ալ գիւրին՝ որչափ ալ թեթեւ ըլլայ: Ուսկից էն
աս մեր մարմնոյն անկարգ զգացմունքներն ու կրքերը՝
որ միշտ կըզգանք, որոնց համար Պօղոս առաքեալն
այնչափ կը դանդաղի ինչուան կը բաղձայ ազատելու
աս մահկանացու մարմինէն. «Տեսանեմ այլ օրէնս
յանդամս իմ զինեալ հակառակ օրինաց մտաց իմոց, և
գերեալ զիս օրինօքն մեղաց՝ որ էն յանդամս իմ. այր
մի տառապեալ եմ ես, ո՞վ ապրեցուցէ զիս ի մար-
մնոյ առախ մահու», (Հռ. է. 23:) Աս ամմեն բաներն
ալ սկզբնական մեղքին փուշերն են, որ այնչափ ան-
գամ մեր ներգործական մեղքերովը նորէն բուսուցեր
ենք: Ուրեմն խեղճ ենք, աս խեղճ վիճակին մէջն ինչ-
պէս կրնանք բարեք գործել, ւայ հնազանդ ըլլալ, իր
պատուիրանքները պահել, ու ամմեն կերպով ամմեն
բանի մէջ իր կամքը կատարել: Ո՛հ, անկարելի է, սի-
րելի որդիքս, մենք ինքիւրեննուս մեղքէն ուրիշ բան չենք
կրնար գործել, և ոչ բարի խորհուրդ մը կրնանք մշա-
քերնուս անցընել. «Իբր ոչ եթէ անձամբ բաւական
եմք խորհել ինչ իբրեւ ի մէնջ», (Բ. ԿԻՆ. Գ. 4:) Մենք
հիւանդի մը պէս ենք, որ թէ և քիչ մը զօրութիւն ու-
նենայ՝ բայց չի կրնար ինքիւրենն ոտք ելլել քալել, թէ որ
մէկն իրեն ջօգնէ ու զինքը վեր չի բռնէ նէ: Մենք պըզ-
տի աղոյ պէս ենք, որ եթէ մէկը չըլլայ իրենց առաջ-
նորդող, գեռ խելու ընին բացուած չըլլալով՝ չեն կըր-
նար աղէկ բան մը ընել, այլ աղայական խաղալիկ է ը-
րածնին: Ուստի բարեգործութիւն ընելու, ւայ հնա-

զանդ քլլալու, իր պատուիրանքները պահելու համար, կարօտ ենք իր օգնականութեն ու զօրաւոր շնորհացը, և անով միայն ինչ բարիք որ կուզենք՝ կրնանք ընել . “Յամենայնի կարօղ եմ այնու որ զօրացոյցն զիս” . (Փիլիպ . Դ . 13 .) առանց իր օգնականութեանն ու շնորհացը՝ մեղքէն ուրիշ բան չենք կրնար ընել . “Առանց իմ ոչ ինչ կարէք առնել” . (Յս . ԺԷ . 5 .) Ասոր համար է որ Քս տէրն մեր հայրմերին մէջը սորվեցուց մեզի, ու այնչափ կրսէ ու կրսէ որ իշմէ շնորհք ու օգնութիւն խնդրենք իր կամքը կատարելու . “Եղիցին կամք քո” :

Ուրեմն ի՞նչ կամքն ընելու համար շնորհք ու օգնութիւն խնդրել ինչ ըսել է՝ ձեզի հիմայ կարճ խօսքով բացատրեմ : Աս շնորհքը խնդրելով՝ ամենն շնորհք, ամենն օգնութիւն, ինչ որ մեր հոգւոյն հարկաւոր է յաւիտենական փրկութեան հասնելու համար, խնդրած կըլլանք իշմէ : Տեսէք ի՞նչ հրաշալի աղօթք է Քնի սորվեցուցած աղօթքը : Ասով խնդրած կըլլանք իշմէ որ մեր մտքը լուսաւորէ, ճշմարտութիւնը մեզի ճանչցնէ, որ չըլլանք Եսայի մարգարէին ըսած մարդիկնէրուն պէս՝ որ աղէկին գէշ կըսեն, գէշին աղէկ . լոյսը մութի տեղ կը դնեն, մութը լոյսի . “Այ այնոցիկ ոյք ասիցեն զչարն բարի և զբարին չար, ոյք գնիցեն զլոյսն խաւար և զխաւար լոյս” . (Ես . Է . 20 .) ինչ պէս շատերը կը գանուին հիմակուան առենս՝ որ լուսաւորեալ մարդիկ կըսուին, բայց կըքերնէն կուրցած մութի մէջ են, ու ամենն բան տակնուվայ կընեն, ինչուան սուրբ հաւատքին բաներն ալ : Ասով խնդրած կըլլանք իշմէ՝ որ մեզի շնորհք տայ հաւատալու ինչ ճշմարտութիւններ որ յայտնէր է . մեր մեղքերուն թուութիւն, արքայութեան փառքը, ու ամենն բարիք յուսալու իրմէն . զինքը բոլոր սրտանց, ու ընկերնիս ալ մեզի պէս սիրելու : Ասով խնդրած կըլլանք՝ որ մեզի շնորհք տայ իր պատուիրանքները պահելու, սուրբ եկեղեցւոյ հրամաններուն հնազանդելու, և թաղաւորներուն ալ քաղաքական իշխանութեանը հպատակելու, որովհետեւ անոնց իշխանութեանը գէժ կեցողը իշմէ հրամանին գէժ կը կենայ, կըսէ առաքեալը . “Որ հակառակ կայ իշխանութեանն, իշմէ հրամանին հակառակ կայ . և որք հակառակն կան, անձանց դատաւ” :

տանա ընդունին 33. (Հոմ. ԺԲ. 2.) ասանկ ալ մեր ծնողացը հնազանդելու, մեր հոգևոր հարց խրատները պահելու: Ասով խնդրած կըլլանք նաև շնորհք՝ որ Քնի խօսքով ու գործքով մեզի սորվեցուցած առաքինու թիւներուն կարենանք հետեւել, ու փախչիլ ամմեն միւլու թիւներէն՝ որ նոյ կամացը գէմ են: Ասով նմանապէս խնդրած կըլլանք նոյմէ՝ որ մեզի շնորհք տայ սք աւետարանին տուած հարկաւոր կանոնները բռնելու, զոր օրի նակ աշխարհք ու աշխրբիս բաները չխիրելու, անոնց չխարուելու, մենք զմեզ ուրանալու, մեր կամքէն հրաժարելու, խաչ քաշելու, ինքիրենուս վրայ բռնու թիւն ընելու, մեր անձնասիրութիւնը մահացնելու, կրքեր նիս ու գէշ յօժարութիւններնիս զսպելու: Կարճ խօսքով, ասով խնդրած կըլլանք նոյմէ՝ որ մեզի շնորհք տայ իր ամմեն ուզածն ընելու, ամմեն չուզածէն ետ կե նալու:

Բայց որովհետև աս ամմեն ըսած բաներս, ու դեռ որչափ որ կրնայի ըսել նէ, նոյմէ մէկիկ մէկիկ խնդրելն երկան ու դժար կըլլար, ու ամմենքը չէին կրնար խնդրել, Քս տէրն մեր իր անհուն իմաստութեամբը սորվեցուց մեզի մէկ խօսքով խնդրել: Ուստի “Եղիցին կամք քո 33 ըսելով միայն՝ կը խնդրենք նոյմէ ինչ որ մեզի հարկաւոր է, ամմեն օգնութիւն, ամմեն շնորհք՝ որոնց կարօտ է հոգինիս փրկութեան հասնելու և արքայութիւն երթալու համար: Թէ որ շատ քսակի պարագ մը ունենայինք վճարելու, ուղէինք մանր ըստըկով վճարել, օրեր ու Յօր նահապետին համբերութիւնը պէտք կըլլար համրելու համար, ու միշտ ալ վտանգ կըլլար սխալ համրելու, անանկ չէ: Իսկ թէ որ ոսկի մը ունենայինք՝ որ նոյնչափ քսակի ստակ աժէր, անով միայն մէկէն պարտքերնիս կը վճարէինք, կը լմննար կերթար: Աս այնչափ մանր ստրկի աժէք ունեցող ոսկին՝ Հայրմերին մէջը Քնի մեզի սորվեցուցած խօսքն է, “Եղիցին կամք քո 33. վասն զի աս աղօթքն ուրիշ ամմեն աղօթքներուն տեղը կը զօրէ՝ անանկ որ՝ աս խնդիրը միայն ընելով, նոյմէ շնորհք մը կը խնդրենք՝ որուն մէջն ուրիշ ամմեն հարկաւոր շնորհքները կիմացունին:

Թէ որ ասանկ է, պէտքը չէ՞ որ ամմենքնիս ալ ջերմեռանդութեամբ ընենք աս աղօթքը, պէտքը չէ՞ որ սրբ-

տերնիս ալ՝ բերնեւնիս ալ՝ աս խօսքն ըլլայ միշտ . “ Եւ զիցին կամք քո ” : Բայց եկուր նայէ որ խիստ քիչ են անոնք՝ որ աս աղօթքը սրտանց ընեն , խիստ քիչ են՝ սրտանց աղօթք ընողներն որ այ կամքն ըլլայ : Կնչո՞ւ , գիտէք . վասն զի իրենց կամքն ընելէն ի զատ ուրիշ բան չեն փնտրուեր , ուրիշ բան չեն մտածեր , ինչուան համբերութիւննին ալ կը կորսնցնեն , կը սրգոյնն , տակնուվայ կըլլան , երբոր հարկ կըլլայ իրենց կամքէն հրաժարիլ ու այ կամքն ընել : Ըսէք ինծի , ռիսակալ մարդը՝ ուրիշի չարիքն ուզողը՝ կը մտածէ՞ այ կամքը ընել . չէ , իր չար կամքը կուզէ որ առաջ երթայ : Աստուած կուզէ որ ներէ իր թշնամուոյն՝ իրեն չարիք ընողին , իսկ ինքը չուզէր ներել , կատէ թշնամին , ու ամմեն կերպով կուզէ անկէց իր ռիւք հանել : Աս կամ ան աշխարհասէր պարօնը կամ խաթուհը , կը մտածէ՞ այ կամքն ընելու . չէ , իր կամքն ընելէն ուրիշ բան չի գիտեր : Աստուած կուզէ որ ատ վտանգաւոր բարեկամութիւնը , ատ դայթակղական տէրը չունենայ . իսկ ինքը՝ որչափ ալ լսէ որ կը խօսուի վրան , որչափ ալ զինքը զգուշացնող ըլլայ , իր բռնած ճամբէն ետ չի կենար : Աս կամ ան ունայնասէր մարդը , այր եղբոր կամ կին կը մտածէ՞ այ կամքն ընել . չէ , իր կամքն ընելէն ուրիշ բան չի մտածեր : Աստուած կուզէ որ քիչ մը քաշուի , իրեն գայ , հոգին մտածէ , աղօթքի հետ ըլլայ , տանը բաները հոգայ . իսկ ինքը զբօսանքի տեսնուելու տեղուանք կը պառտի , ու նորեկուք բաներուն ետէն կերթայ , թէ և ընտանեացը վնաս ալ հասնելու ըլլայ իր բռնած ճամբէն : Մէկ խօսքով . այնչափ ախտաւոր ու մեղքի ետեւ ինկող մարդիկ ո՞ր կը մտածեն այ կամքն ընել . թէ որ մտածէին նէ , ախտաւոր չէին ըլլար , այնչափ մեղք չէին գործեր : Ու իրաւ . ինչ է ախտ ըսածդ , ինչ է մեղքը . մեր կամքն այ կամքէն վեր գնել : “ Ինչ է որ ան կատէ , կըսէ սուրբն Բեռնարդոս , ինչ է որ ան կը պատժէ , բայց մարդուս իր կամքը . մէյմը աս թող դադրի , ալ դժոխք պէտքը չըլլար ” : Աշուրնիս բանանք , ռիւքն որդիքս , չիսաբուինք . կուզենք աղէկ ու ճամարիտ քրիստոնէայ ըլլալ . պէտք է որ մեր կամքէն հրաժարինք , ու ամմեն կերպով ամմեն բանի մէջ այ կամքն ընենք : Բն տերն մեր յայտնի ըսաւ . “ Եթէ որ կամիցի զինի իմ դաւ ,

ուրասցի զանձն և եկեաց զկնի իմ,» (Մաթ. 24.)
այսինքն ով որ կուզէ բարի քրիստոնեայ և իմ ճշմարիտ հետևողս ըլլալ, պէտք է որ իրմէն ու իր կամքէն հրաժարի: Ինչուան որ չիսորվինք զմեզ ու մեր կամքն ուրանալ, ու ամմեն բանի մէջ իջ կամքը փնտրուել, մտքերնուս վերցընենք, աղէկ քրիստոնեայ չենք:
«Քրիստոնէի անուն կոչենանք, քրիստոնէի շուք կրլլանք, կրսէ Տերառուղիանոս, բայց ոչ երբէք ճշմարիտ քրիստոնեայ»: Անոր համար Դաւիթ մարգարէն, մէյմը աս կերպով, մէյմը ան կերպով, շնորհք խնդրելէն չէր դադրեր որ իջ կամքն ընէ. «Ուսո ինձ առնել զկամս քո»: Ուստի սուրբ գիրքն ալ Դաւիթ մարգարէին համար կրսէ՝ որ իջ սրտին ուղած մարդն էր, վասն զի միշտ իջ կամքը կը ջանար ընել. «Գաի զԴաւիթ որդի Յեսսեայ այր ըստ օրաի իմում, որ արասցէ զամենայն զկամս իմ» (Գրծ. 22.) Անոր համար Պօղոս առաքեալն ալ միշտ, թէ իրեն և թէ ուրիշներուն համար շնորհք կը խնդրէր իջ կամքն ընելու:
«Եւ ի՞նչ խաղաղութեան հաստատեացէ զձեզ՝ ի գործս բարութեան, առնել զկամս նորա, և արասցէ ի մեզ զհաճոյսն առաջի իւր» (Եբ. 20.) Անոր համար ալ Քրիստոնէի մերայնչափ կը յորդորէ զմեզ աս շնորհքը միշտ խնդրելու, «Եղիցին կամք քո»: Վասն զի թէ որ աս շնորհքն ունենանք նէ, ամմեն շնորհք կոչենանք ինչ որ հարկաւոր է մեր հոգւոյն, կրլլանք ճշմարիտ քրիստոնեայ, և ասպահովապէս փրկութեան կը հասնինք. «Ոչ ամենայն որ ասէ ցիս տէր տէր, մոցէյարքայութիւն երկնից. այլ որ առնէ զկամս հօր իմոյ՝ որ յերկինսն է» (Մաթ. 23.):

Ուրեմն աղէկ հասկըցէք. հայրմերին մէջը «Եղիցին կամք քո» ըսելով իջմէն շնորհք կը խնդրենք իրեն հնազանդելու, իր պատուիրանքները պահելու, ամմեն կերպով ամմեն բանի մէջ իր սուրբ կամքն ընելու: Ետքը ան խօսքովն ալ որ կեկցընենք, «որպէս յերկինս և յերկրի», իջմէն շնորհք կը խնդրենք որ անանկ իր կամքն ընենք աշխրրբիս վրայ՝ ինչպէս երկինքը սուրբերը կընեն, թէ որ անոնց հաւասար ալ չընենք նէ՝ դոնէ անոնց պէս ընելու: Թէ որ սրտանց ըսելու ըլլանք աս խօսքը նէ, խիստ մեծ օգուտ կրլլայ մեր հոգւոյն ամմեն անգամ որ հայրմերը կըսենք:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԻ .

Աստուծոյ կամօցը հէփ համալերպութեան վրայ ,
և անոր օգտութեան :

“ Եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի ” :

Ինչպէս որ անցեալ կիրակի սուրբ Օգոստինոսին վկայութեամբն ըսի ձեզի , աս խօսքովս Քս տէրն մեր երկու բան կը սորվեցնէ մեզի խնդրել ձյմէ . մէյմը որ կարենանք ամմեն կերպով՝ ամմեն բանի մէջ իր կամքն ընել . մէյմն ալ որ ինչ որ կուզէ՝ ընէ մեզի , ինչպէս որ իրեն հաճոյ է՝ կառավարէ զմեզ : Առջինին վրայ երկան խօսեցայ ձեզի , ցընելով որ եթէ կուզենք վրդ կուել ու արքայութիւն երթալ , պէտք է որ ձյ կամքն ընենք , իրեն հնազանդինք , իր պատուիրանքները պահենք . ցըուցի ալ որ իր կամքն ընելու համար , իրեն հնազանդելու և իր պատուիրանքները պահելու համար՝ կարօտ ըլլալով իր օգնականութեանը , պէտք է որ միշտ շնորհք խնդրենք իրմէն , “ Եղիցին կամք քո ” ըսելու ատեննիս : Այսօր երկրորդ խնդիրքին վրայ պիտոր խօսիմ , որով կը խնդրենք ձյմէ՝ որ իր կամքը մեր վրայ միշտ կատարուի , այսինքն ինչպէս որ իրեն հաճոյ է , ինչ որ կուզէ նէ , ընէ մեզի . ու ցընեմ պիտոր ձեզի՝ որչափ հարկաւոր ու օգտակար է աս մեծ առաքինութիւնն ձյ կամօցը հետ համակերպելու մեր կամքը :

Ինչո՞ւ համար Քս տէրն մեր կը սորվեցնէ մեզի խնդրել ձյմէ՝ որ իր կամքը մեր վրայ միշտ կատարուի , կրնայ ըլլալ որ ձյ կամքը չիկատարուի , կրնայ մէկն արդիւլէլ որ ձյ կամքն իր տեղը չէրթայ , ու ձյ ուղած բանը չըլլայ : Չէ , սուրբ հաւատքը կը սորվեցնէ որ ձյ կամքը միշտ ու ամմեն բանի մէջ առաջ կերթայ : Ամենայն խորհուրդք իմ հաստատեսցին , և զամենայն՝ զոր կամիմ՝ արարից ” . (Եսայ . խց . 10 .) ուստի ձյ մէկ

բան մը ուզելը, ան բանին ըլլալն է. «Ասաց և եղեն» : Սուրբ Հաւատքը կը սորվեցնէ՝ որ ամ ինչ որ կուզէ թէ երկինքն և թէ երկրիս վրայ, ամեն ուղածը կընէ, ու մէկն իր կամացը գէմ՝ չի կրնար կենալ. «Ըստ կամաց իւրոց առնէ՝ ի զօրութեան երկնից և ի բնակութեան երկրի, և չիք որ ընդդէմ գառնայցէ ձեռին նորա» : (Դան. ք. 23) Ուրեմն թէ որ ան կամքը միշտ ամեն բանի մէջ կը կատարուի, ինչ պէտք է խնդրենք որ մեր վրայ ալ կատարուի. հերքէ է խնդրելն որ մենք իր կամքը կատարենք : Բայց ԳԽ տէրն մեր ասով չուզեր ըսել որ կարելի բան է ան կամքը մեր վրայ չի կատարուիլը, հասկա կիմացնէ մեզի ու կը սորվեցնէ որ պարտական ենք ամեն կերպով ամեն բանի մէջ մեր կամքն ան կամացը հետ համակերպելու, պարտը կան ենք կատարեալ համակամութիւն ունենալու իրեն հետ. անանկ որ, ինչ որ ինքը կուզէ՝ մենք ալ ան ուզենք, ինչ որ իրեն հաճոյ է՝ մեզի ալ նոյնը հաճոյ ըլլայ, ինչ որ վրանիս կը խրկէ՝ անիկայ մեզի օգուտ պիտի սեպենք, չի գանդրալիք, անհամբերութիւն չընենք, այլ մանաւանդ փափաքինք ու խնդրենք իրմէն որ ինչ որ կուզէ նէ՝ ընէ մեզի, իր ուղածին պէս կառավարէ զմեզ :

Աստուած մեր տէրը չէ, մենք իրենը չենք, բոլոր մեր ունեցածն իրենը չէ. ո՛վ կրնայ աս բանս ուրանալ : Ուրեմն թէ որ ամ մեր տէրն է, մենք իրենն ենք, ու բոլոր ունեցածնիս իրենն է, ինչ որ կուզէ՝ տէր է ընելու, թէ մեզի և թէ մեր ունեցածին. ու թէ որ տէր է ուղածն ընելու թէ մեզի և թէ մեր ունեցածին, մենք որ իր ծառայքն ենք՝ պէտք է որ իր կամացը հնազանդինք, իր ուղածն ուզենք՝ ինչպէս հաւատարիմ ծառայ մը պարտական է իր տիրոջը կամացը հնազանդիլ, ու անոր ուղածն ուզել : Ասիկայ յայտնի բան է, ասպացուցի կարօտ չէ. բայց ինչ բանի մէջ ան կամացը պիտոր համակերպինք, կրնայ ըսել մէկը :

Գիտէք ինչ բանի մէջ. ամեն բանի, ինչ որ աշխարհիս վրայ ազէկ կամ գէշ, յաջող ու ձախող, օգտակար ու վնասակար կը հանդիպի, ամենուռն մէջ պէտք է համակերպութիւն ունենանք ան կամացը հետ : Ինչու որ ամենն ալ ան կամքը կը հանդիպի. ուստի թէ որ անողը ենք, ան ուղելովն ենք անողը. թէ որ հի-

ւանդ, ինչ ուղեւորին ենք հիւանդ. թէ որ աղէկ կազմուածք ունինք, ինչ տուածն է. թէ որ տկար ու պակասաւոր, ան ալ իր ուղեւորին է. “Նա արար զմեզ, և ոչ մեք էաք” (Սղմ. 91թ.) թէ որ խեղացի ու հանձարաւոր ենք, ինչ է զմեզ անանկ ընողը. թէ որ անպուշ ենք, ան ալ իրմէն է. թէ որ սրատես ենք, ապրճնիս սուր է, խօսքերնիս տեղը, ինչ է աս կատարելութիւնները մեզի տուողը. թէ որ կոյր ենք, խուլ ու համր ենք, իր ուղեւորին անանկ եղեր ենք. թէ որ հարուստ ենք, իրմանն ենք. թէ որ աղքատ, ան ալ իրմովը. թէ որ բազդ ունինք, ինչ է տուողը. թէ որ գթբազդութիւն, անոր տուողն ալ ինքն է. թէ որ տեղաց մը կիյնանք, գլուխնիս կը պատուի, թեւերնիս կը կոտրի, ինչ ուղեւորին է. թէ որ մէկն զմեզ կը նախատես ու կը հալածէ, մեզի անիրաւութիւն զրկանք ու չարիք կընէ, ինչ է ուղողը՝ որ մենք ան նախատինքն անիրաւութիւնը զրկանքն ու չարիքը քաշենք։ Չերկընդոնեմ, ինչ որ կը պատահի աշխրբիս վրայ, ամենն ալ Աստուծոյ ուղեւորին է որ կը պատահի. ինչ պատճառ ալ ըլլայ պատահած բաներուն, կուղէ աղատ, կուղէ հարկաւոր, կուղէ պատահական, ամեննուն ալ առջի պատճառն Աստուած է. ուստի առակ է որ՝ առանց ինչ տերեւ մը չի շարժիր։ Մարդուն խնտալը կուգայ երբեմն ոմանց խօսելու կերպին վրայ, որ աս կամ ան բանը պատահմամբ եղաւ՝ դիպուածը բերաւ՝ կըսեն։ Տգէտի խօսուածք. ինչ է պատահմունք կամ դիպուածը քսածդ. աշխրբիս վրայ դիպուած չիկայ, ինչ որ կը պատահի՝ ինչ անանկ ուղեւորն համար կը պատահի. թէ որ ինչ չուղերն է, չէր պատահեր։ Արիկայ անանկ ճշմարտութիւնն է՝ որ սոք հաւատքը մեզի կը սորվեցնէ, ինչպէս ցցուցի ձեզի հերոս այնչափ պատճառներով ու սուրբ գրոց վկայութիւններով, ու ասոր վրայ տարակուսողը խենթ պիտոր ըլլայ. ուստի պարտաւոր ենք անոր չիկորսընցնեմ որեւէ ցցնելու։ Մէկ բան մը միայն կայ աշխրբիս վրայ, որուն պատճառն ինչ չէ. և ինչ ուղեւորը չէ որ կը պատահի։ Գիտէ՞ք որն է. մեզն է. վասն զի ինչ կատէ զմեզը, կը զգուշ մեղքէն, ուստի չի կրնար մեղքին պատճառն ինքն ըլլալ, վասն զի պէտք էր որ ան ատենն ինք իրեն գէտ ընէր, ու ինչ ըլլալէն դադրէր։ Աստուած կը թողու միայն մեզը,

այսինքն չարդիւեր : արդար պատճառներու համար թող կուտայ որ մեղքն առաջ երթայ . բայց ինչպէս կըլլայ որ Իժ թող տայ մեղքը՝ առանց ինքը մեղսակից ըլլալու , առ ալ ձեզի ուրիշ անգամ ազէկ մը բացատրեցի , ուստի պէտքը չէ որ նորէն բացատրեմ : Ուրեմն բաց ի մեղքէն՝ ուրիշ ամեն բան անցմէ կուգայ , ամեն բան անց ուղեւորը կը պատահի :

Անանկ է նէ , ինչո՞ւ մենք այսչափ անհամբերութիւն կրնենք երբոր դժբաղդութիւն մը կամ վնաս մը կը հանդիպի մեզի : Գիտէ՞ք ինչո՞ւ . վասն զի չենք ուզեր ճանչնալ անց մեր վնաս ունեցած բացարձակ տէրութիւնը , վասն զի չենք ուզեր որ անց կամքը մեր վրան կատարուի , կուզենք որ մեր կամքն առաջ երթայ : Տեսէ՞ք ի՞նչ յանդգնութիւն է ըրածնիս . կուզենք որ անց մեր ուղածն ընէ , կուզենք անց կամացը դէմ երթալ . ի՞նչ ազէկ հպատակ , ի՞նչ ազէկ ծառայ՝ որ տիրոջը կամքին յարմարեւու տեղը՝ կուզէ որ տէրն իր կամքին յարմարի : Ուրեմն թէ որ ամեն բան անցմէ կուգայ , ամեն բան անց ուղեւորը կըլլայ , ինչո՞ւ շատերը կը դանդաղին՝ ուրիշին ունեցած առ կամ ան բանն իրենք չունենալ նուն համար . “ Դու ո՞վ ես մարդ , որ պատասխանի տաս անց , կրտէ Պօղոս առաքեալը . (Հ . Թ . 20 .) քեզի պէս ապերախոր , որ կը յանդգնիս անց դէմ գանդատ ընելու որ ինչո՞ւ քեզ ստանկ ըրաւ . “ Միթէ ասիցէ՞ք ստեղծուածն ցատեղծիչն՝ թէ ընդդէր այդպէս արարեր զիս , : Բրուար տէր չէ՞ ձեռքն եղած նոյն կաւէն ամենն աւետակ աման շինելու , թէ պատուաւոր և թէ անարգ բանի համար ըլլայ . “ Եթէ ո՞չ ունիցի իշխանութիւն բրուան կաւոյն ի նմին զանգուածոյ առնել անթ՝ զոմն ի սլատիւ և զոմն յանարգանս , : Ասանկ ալ անց մեր ստեղծողը չէր կրնար նոյն հողէն ամենն կերպ մարդիկ ստեղծել , խեղացին ու անխելք , ուժոմն ու տկարը , առողջն ու հիւանդը , հարուստն ու աղքատը , երբոր աշխրջիս ու ամեննուն համար առանկ ազէկ էր : Աստուած պարտըկանութիւն մը ունէր մեզի՝ չէ . բան մը պարտըկան չէր տալու , թէ որ կուտայ նէ՝ իր բարութեանն ու սղորմութեանը համար է որ կուտայ : Ուրեմն որչափ ալ քիչ տայ , միշտ շատ է տուածն ու խիստ շատ՝ որովհետեւ ամենին բան մը տալու պարտըկան չէ . ուստի ինչ ալ որ ընէ մեզի նէ ,

իրաւունք չունինք իրմէն դանդաղելու : Իրաւ , մեզի պէս ողորմելի տգէտ ու կրքերով կուրցած մարդկանց երբեմն անանկ կերեւնայ որ՝ ձեռք արդարութիւն չեն եր ոմանց աւելի ու ոմանց պակաս տալովը . բայց գիտնալով որ ձեռք օղորովին արդար է , ուզէ՛նք ալ՝ անիրաւութիւն չի կրնար ընել , պէտք է հաւատանք՝ կրսէ սուրբ Օգոստինոս , ու չիտարակուսինք որ ամեն ըրածն արդար ու աղէկ է :

Թէ որ ամեն բան ձյմէ կուգայ , ու ամեն բան ձյ ուղեւորը կըլլայ , ուրեմն ինչո՞ւ մեզի չարիք մնաս զըրկանք նախապէսք ու խօսքով կամ գործքով անիրաւութիւն ընողներուն դէմ կելլենք , կատենք զիրենք , վրանին չար կը խօսինք , իրենցմէն վրեժխնդրութիւն կը նենք : Ծուռ բան չէ՞ ըրածնիս , անխելքութիւն չէ՞ անոնք էն մեզի չարիք ընողները . չէ , ձյ անանկ ուղեւորն է որ մենք ան չարիքը կը կրենք . ձեռք է , որ առանց անոնց ըրած մեղքին գործակից ըլլալու՝ զիրենք կը գործածէ մեզի նեղութիւն քաշել տալու : Ուրեմն թէ որ անոնց ըրած չարիքը՝ ձյ ձեռքէն կուգայ մեզի , իր թող տալովը՝ իր ուղեւորը կըլլայ , մեզի չարիք ընողներուն դէմ ելլենք՝ կրսէ սուրբն Գործիքն , չը ներուն ըրածին պէս կըլլայ , որ քար նետողին բան մը չիկրնալով ընել քարը կը խածնեն , առանց մտածելու որ քարը չէ իրենց մնաս տուողը՝ այլ քարը նետողը : Ասոր օրինակ շատ ունինք սուրբ գրքին մէջ , որ ձեռք չար մարդկանց ձեռքով ուրիշներուն պատիժ կամ նեղութիւն քաշել կուտայ : Աբիսողովին իր հօրը դէմ ապստամբելուն համար ըսաւ ձեռք՝ որ ինքն էր Աբիսողովն ոտք հանողը , Դաւիթ մարգարէն պատժելու համար , որպէս զի իր ըրած շնութեան ու մարգասպանութեան մեղքին ապաշխարանքը քաշէ . « Ահա ես յարուցից ՚ի վերայ քո չարիս ՚ի տանէ քուսմէ . . . դու արարեր զայդ ՚ի ծածուկ , և ես արարից զբանդ զայդ յանդիման ամենայն Իսրայէլի » . (Է Թ Գ . Ժ Է . 11 :) երբոր Սէմէի յանդգնեցաւ Դաւիթի անէծք տալ , նախատական խօսքեր ըսել ու քար նետել , քովի եղած պահապանները կուզէին վրան յարձրկիլ , ու բռնել զինքն սպաննել : Բայց Դաւիթ մարգարէն չիթողուց , ատոր ըսածն ու ըրածը՝ ձյմէ է , ըսաւ . ձեռք ատոր ձեռքովն իս կը պատժէ , կուզէ որ ես աս վիշտն ատոր

ձեռքէն քաշեմ, թող տուէք ինչ կուղէ՝ ընէ . “ Թոյլ տուք նմա, թող անիծանէ այնպէս . զի տէր ասաց նմա անիծանել ՂԴաւիթ, և ո՞վ ասացէ՝ թէ ընդէր արարեր այդպէս , , . (Թ Գ . ԺԷ . 10 :) Յօբ նահապետն այնչափ փորձանքներ ետէէ ետէ քաշելէն ետքը, երբոր լսեց սր աւազակները բոլոր իր հարստութիւնն իր անասուններն յափշտակեր ու զինքը մոխրի վրայ նըստեցուցեր էին, ան աւազակներուն գէմ տաքնալու տեղը, բերնէն անոնց գէմ խօսքեր հանելու տեղը, մտածեց որ ամենն եղած բաներն ւայ ձեռքէն կուգային իր վրայ . “ Զի ձեռն տեառն մխեցաւ յիս , , . (ԺԹ . 21 .) ու ըսաւ . Ամենն ունեցած բարիքս ւայ տուածն էր . ինքը տուաւ, ինքն առաւ . իր կամքն օրհնեալ ըլլայ . “ Տէր ետ, և տէր էառ . որպէս տեառն հաճոյ թուեցաւ, նոյնպէս և եղև . եղիցի անուն ւայն օրհնեալ , , . (ւ . 21 :) Աստուծոյ ձեռքէն ընդունած այնչափ բարիք վայելէլէն ետքը, հիմայ առ փորձանքներուն չիհամբերէնք պիտոր . “ Եթէ զբարիսն ընկալաք ՚ի ձեռանէ տեառն, չարեացս ոչ համբերիցեմք , , . (Թ . 10 :) Ասանկ ալ կը տեսնենք որ շատ անգամ ւած բռնաւորներու ձեռքով պատժեր է բոլոր ազգ մը, գէշ մեծաւորներու ձեռքով հպատակները, մէկուն մէկալին ձեռքովն ուրիշները :

Ուրեմն ինչ պէտք է որ մեզի հալածանք ու չարիք ընողներուն գէմ սրգողինք ու առնէք զիրենք . թէ որ կրնանք օրինաւոր կերպով ձեռքերնէն խալըսիլնէ, աղէկ է . թէ որ չէ, համբերութիւն : Թէ որ ւած է՝ որ անանկ կուղէ, թէ որ ւած է՝ որ անանկ կը հրամմէ, թէ որ ւած է՝ որ անոնց ձեռքովը մեզի նեղութիւն քաշել ու արգիւնք վաստակիլ կուտայ, պէտք է որ գլուխնիս ծռենք՝ հնազանդինք ւայ, ու համակերպելով զմեզ իր կամացը՝ ըսենք սրտանց . Աստուած իմ, տէր ես՝ ինչ որ կուղես նէ ընելու ինծի, քու սուրբ կամբդ ըլլայ . “ եղիցին կամք քո , , . միայն շնորհք տուր ինծի առ նեղութիւնք համբերութեամբ քաշելու, որպէս զի մեզ քերուս ապաշխարանք ըլլայ :

Ասանկ պէտք է ըսենք, ու ասանկ ալ ընենք ամեն անգամ որ նեղութիւն մը կամ փորձանք մը կունենանք, ամենն կերպով ամենն բանի մէջ մեր կամքն իր կամացը հետ համակերպելով, թէ բարիք տայ մեզի և

Թէ չարիք , Թէ յաջողութիւն և Թէ գթալուծութիւն ,
 Թէ առողջութիւն և Թէ հիւանդութիւն , Թէ հարս-
 տութիւն և Թէ աղքատութիւն , Թէ կեանք և Թէ մահ .
 բոլորն ալ պէտք է սիրով ընդունինք , իր ուղածը միշտ
 ուղեւոր , ու բաղձալով որ ինչ որ իրեն հաճոյ է՝ ան
 ըլլայ . մանաւանդ սոցոյ գիտնալէն ետքն որ ինչ որ ին-
 քը կրնէ՝ ան է մեր բարին , ան է մեզի օգտակարը :
 Վասն զի Խժ մեր հայրն ըլլալով , ու անանկ բարեգութ
 հայր , ինչպէս կարելի է որ մեզի փառասկար բան ընէ .
 չէ , չի կրնար ըլլալ , կրսէ սուրբն Օգոստինոս , առ
 բանն անկարելի է : Աստուած մեզի հետ անանկ կը
 վարուի , ինչպէս որդեսէր հայր մը իր խեռ ու անհնա-
 զանգ զաւկին հետ . գաւազանը ձեռքը կառնէ՝ զինքը
 խրատելու իր բարւոյն համար , ինչուան որ խելքը
 գլուխը ժողլէ , զինքը չըսկէ . բայց ետքը ի՞նչ կրնէ .
 գաւազանը կը կտարէ կրակը կը ձգէ , իսկ զաւկին իր
 ժառանգութիւնը կը թողու : Ասանկ կրնէ մեզի ալ Խժ ,
 կրսէ նոյն սուրբ վարդապետը . շատ անգամ մեզի նե-
 ղութիւն ու փորձանք կը խաւրէ , շատ անգամ գէշ
 մարդկանց ձեռքով մեզի նեղութիւն քաշել կուտայ ,
 կը պատժէ զմեզ , միշտ մեր բարւոյն ու օգտին համար ,
 որպէս զի խոնարհինք համբերենք ու ապաշխարենք ,
 և կամ մեր հոգւոյն աւելի աղէկ ճանչնալով ձախոր-
 դութիւնը քան Թէ յաջողութիւնը : Բայց ետքը ետքը
 ան գէշ մարդիկը կը պատժէ գթոխքին կրակին մէջը կը
 ձգէ , իսկ մեզն՝ Թէ որ համբերենք ու իր սուրբ կամա-
 ցը հպատակինք՝ յաւիտենական արքայութեան ժա-
 ռանգութիւնը կուտայ , ինչպէս Դաւիթ մարգարէին
 բերնովն ըսաւ . “ Զի չարք վաղվազակի սատակեցին .
 բայց ոյք համբերեն տեսն , նոքա ժառանգեցեն
 զերկիր ” . (ՍԴ՝ ԼԿ՝ 9 :

Երանի մեզի , սիրելի որդիքս , Թէ որ աս համա-
 կերպութիւնն ունենանք Խյ կամացը հետ , ու ամեն
 կերպով ամեն բանի մէջ Խյ կամքը փնտրուենք , Խյ ու-
 զածն ուղեւոր միշտ , Խյ չուղածէն ետ կեսնք , ու իր
 ամեն ըրածին՝ սիրով հպատակինք : Ինչ մեծ օգուտ
 ներ որ կը բերէ մեզի աս համակերպութիւնը՝ Թէ հոս
 և Թէ անգին , ով կրնայ պատմել :

Առջի մեծ օգուտն ան կըլլայ որ կազատէ զմեզ ամ-
 մեն շփոթութենէ , տակնուվրայ ըլլալէն , ու տեսակ

մը արտամուծենէ՝ որ շատ անգամ մարդուս վրայ կը տիրէ. ու անանկ հանգիստ ու խաղաղութիւն կը զգանք սրտերնուս մէջ, որ միշտ ուրախ զուարթ կը լլանք : Վասն զի երբոր մէկն նոյն կամացը հետ համակերպութիւն ունի, ինչ վիճակի մէջ ալ դանուի, ճանչնալով որ նոյն իր անէն է ու իր բարեգութ հայրը, ու զինքը սիրելով ու ամեն բանէ վեր դնելով, կը փափաքի իր կամքն ընելու, ուստի միշտ գոհ է՝ որ նոյն հաճոյ որն է նէ, ան ըլլայ, ու ասանկով սիրտը միշտ հանդարտ կը լլայ, ճշմարիտ հանգիստ ու խաղաղութիւն կը վայելէ : Ի՞նչ պէս կը լլայ որ սուրբերը միշտ գոհ ու զուարթ էին, սրտերնին միշտ խաղաղութեան մէջ էր, ու բանէ մը տակնուվրայ չէին ըլլար : Իրենք ալ չեղաչեցին նեղութիւն փորձանք հիւընդութիւն ու դժբաղդութիւն : Չէ թէ միայն քաշեցին, այլ նաև մեղմէ շատ աւելի. վասն զի նոյն սովորաբար սուրբերուն աւելի փորձանք կը խաւրէ, որպէս զի կարենան ըսել՝ « Անցաք մէք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ ի հանգիստ » (Սղ. ԿԷ. 12) : Ի՞նչպէս կը լլայ ուրեմն որ միշտ միակերպ էին, միշտ ուրախ զուարթ : Վասն զի մէյմը հասեր էին ան աստիճան համակերպութիւն ունենալու ամեն բանի մէջ նոյն կամացը հետ, որ նոյն ուղածէն ի զատ ուրիշ բանի չէին փափաքեր. ուստի ինչ որ հանգիստէր իրենց, գոհ էին :

Աստուծոյ կամացը հետ համակերպութեւ երկրորդ մեծ օգուտն ալ ան է որ՝ անով մարդս կամաց կամաց ամեն առաքինութիւն կը սորվի ընել, ու արքայութեան համար արդիւնք գիշէլ : Վասն զի առիթները պակաս չեն՝ մէյմը ուրիշներէն նախապէս ընդունելու, մէյմը ուրիշներուն հնազանդելու, մէյմը սով ու ծարաւ՝ ցուրտ ու տաք կրելու, մէյմը խեղճութեան ու կարօտութեան մէջ գտնուելու, երբեմն հիւանդութիւն քաշելու, երբեմն ալ ուրիշներէն ո՞ր և իցէ զըրկանք ու նեղութիւն : Թէ որ աս ամեն բան նոյն է կամ ի պէս ընդունելու ըլլանք, թէ որ մեր կամքն նոյն կամացը հետ համակերպենք, ասկէց առաջ կուգայ որ՝ մէյմը համբերութեան առաքինութիւն կը ընենք, մէյմը հեղութեան, մէյմը խոնարհութիւն, մէյմը հնազանդութեան, մէյմը աղքատութեան, մէյմը մահացուցման, որ բոլորն ալ Քնի յանձնած հարկաւոր ա.

աւարինուլթիւններն են՝ աղէկ քրիստոնէայ ըլլալու և փրկուլթեան հասնելու համար :

Աստուծոյ կամայք հետ համակերպուլթեան երրորդ մեծ օգուտն ալ ան է որ , նոյ սիրելի կրնէ զմեզ , ու ամեն տեսակ շնորհաց ու նոյ օգնականուլթեանն ար-
ժանի : Այսն զի ասկէց մեծ ինչ զոհ կրնանք ընել նոյ , որ զմեզ ու մեր կամքը բոլորովն իրեն կը նուիրենք , ու զմեզ իր ձեռքը գնելով կըսենք սրտանց իրեն որ , ինչ որ կուզէ նէ՝ ընէ մեզի , տէր է , “ եղիցին կամք քո ” : Այն , սիրելի որդիքս , աս նուէրքն անանկ հա-
ճոյ է նոյ , որ շնորհք մը չիկայ՝ որ ասոր փոխարէն չի-
տայ մեզի : Ուստի կը տեսնենք որ Պօղոս առաքեալն նոյ կամայք հետ համակերպելով ինքը զինքը նոյ ձեռքն յանձնեց չիյանձնեց , անանկ շնորհք մը ընդունեցաւ նոյմէ , որ եկեղեցւոյ հալածող ըլլալէն՝ առաքեալ ե-
ղաւ , անօթ բարկուլթեան ըլլալէն՝ անօթ ընարուլթեան եղաւ , մեծ մեղաւոր ըլլալէն՝ մեծ սուրբ եղաւ . “ Ա-
նօթ ընարուլթեան է ինձ նա , կրել զանուան իմ առաջի հեթանոսաց և թաղաւորաց և որդւոցն խրայելի ” : (Գործ . Թ . 15 :) Ասանկ ալ կը տեսնենք որ Յոր նա-
հապետն ամեն փորձանքներուն մէջ նոյ կամայք հետ ունեցած կատարեալ համակերպուլթեանը համար , իր կորսնցուցած բաներուն կրկինն ընդունեցաւ Աստուծ-
մէ . “ Եւ ետ տէր կրկին քան որչափ ինչ էրն յառա-
ջագոյն Յորայ ի յաճախուլթիւն ” : (Յեփ . Խբ . 10 :) :

Կարճ խօսքով . նոյ կամայք հետ համակերպու-
լթիւնը , ամեննէն ազնիւ՝ ամեննէն գերազանց առաքի-
նուլթիւնն է որ կրնանք ընել , զմեզ կատարելուլթեան կը հասցընէ , մեզի արքայուլթիւն թուել կուտայ : Ինչ բանի վրայ կեցած է քրիստոնէական կատարելուլթիւ-
նը . տարակոյս չիկայ որ անօթիւլթեան վրայ . ուստի որչափ որ մէկն աւելի կը սիրէ զան , այնչափ աւելի կատարեալ է : Բայց անօթիւլթեան ամեննէն ազնիւ մասը ո՞րն է . ան է որ մէկն իր կամքն նոյ կամայք հետ միացընէ , ու նոյ ամեն ուղածն ինքն ալ ուզէ , վասն զի երբոր երկու հոգի իրաւցընէ մէկզմէկ կը սիրեն , կամ քերնին մէկ կըլլայ , մէկին ուղածը մէկաւն ալ կուզէ . ուստի սուրբն Հերոնիմոս , ու Արիկերոն ալ , կըսեն որ՝ նոյն բանն ուղելը կամ չուղելը նշան է ճշմարիտ սիրոյ ու բարեկամուլթեան : Ուրիմն մէկը որչափ աւելի հա-

մակերայութիւն ունի ինչ կամացը հետ, այնչափ աւելի կը սիրէ զիւն . որչափ ալ աւելի կը սիրէ զիւն, այնչափ աւելի կատարեալ է, այնչափ աւելի սուրբ է : Անոր համար երանի անոնց, որ հիւընդութեան մէջ մեռնելու ատեն ինչ կամացը հետ կատարեալ համակերպութիւն ունին . նշան է որ բոլոր սրտանց կը սիրեն զիւն . ուստի ասպահով են բարի մահ ունենալու :

Աստիք են, սիրելի որդիքս, մեծ մեծ բարիքն ու օգուաները՝ ինչ կամացը հետ համակերպութիւն ունենալնուս : Ուրեմն մէյմը ինչ ձեռքը գնենք զմեզ, ու սրտանց ըսենք աս խօսքը՝ « Եղիցին կամք քո » . սրտանց խնդրենք իրմէն՝ որ իր ուզածն ընէ մեզի, ինչպէս որ հաճոյ է իրեն՝ անանկ կառավարէ զմեզ . վասն զի ասով աշխարհիս վրայ գոհ ապրելէն ետքը, անգին ալ սուրբերուն կարգը կանցնինք : Բայց չենք ուզեր եղեր համակերպել կամքերնիս ինչ կամացը հետ . ասկէց ի՞նչ կը վաստակինք . միշտ ինչ կամքն առաջ կերթայ հոս ալ, անգին ալ : Հոս, վասն զի ուզենք չուզենք՝ պէտք է որ քաշենք նոյն նեղութիւններն որ ինչ կը խրկէ վրանիս, մէկը չի կրնար խափաներ զանոնք . « Զի կամաց նորա ոչ որ կայ հակառակ » : Իսկ անգին, վասն զի մեր յանդգնութեանը համար կուզէ ինչ որ գոթիք երթանք, ու պէտք է որ երթանք, չերթալ չըլլար : « Զի կամաց նորա ոչ որ կայ հակառակ » :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԸ .

Տէր-Աստիքն աղօթին լոբեբոյ խնդրեալ . « Զհայ մեր հանապազարդ Կոտի մէջ այսօր » :

Հայրմերին չորրորդ խնդրեքը հասանք մեկնելու, այսինքն « Զհայ մեր հանապազարդ տուր մեզ այսօր » : Աս խօսքովս Քն անքն մեր կը սորվեցնէ մեզի որ ամեն օրուան կերակուրնիս խնդրենք ինչ : Աս օրուան յորդորակիս մէջն ալ աս խօսքիս բառերը մեկիկ մեկիկ պիտոր բացատրեմ, ինչպէս որ Հայրմերին մեկնութիւնն սկսած օրէս խօսք տուի ձեզի :

Բարեգութ հայր մը՝ իր զաւկրներէն սէր ու մեծա-
րանք ընդունելու համար, ստարաւական է հոգալու ի-
րենց ապրուստը, մանաւանդ երբոր ինքը հարուստ է
ու զաւկրները բան մը չունին: Մեր երկնաւոր հօրմէն
աւելի հարուստ հայր մը կրնայ ըլլալ. մեզմէ խեղճ ու
ողորմելի զաւկրներ կրնան ըլլալ: Ուստի Քն տէրն մեր
զմեզ ապահովելու համար որ ամ մեր հայրը հարկա-
ւորէն զմեզ կարօտ չի թողուր, մեզի սորվեցընէլէն
եաքը որ իր փառքը՝ իր արքայութիւնը՝ ու իր կամայքը
կատարումը խնդրենք, որոնք կատարեալ կերպով չենք
կրնար ունենալ. քանի որ արքայութիւն չենք հասած,
ասոնց ետեւէն կը սորվեցընէ՝ մեր կենացը հարկաւոր ե-
ղած կերակուրը խնդրել. « Չհաց մեր հանապազորդ
աւուր մեզ այսօր », չէ թէ ամ ինքիրեն չիտալուն հա-
մար, այլ որպէս զի իմացընէ մեզի՝ որ ամմեն բան ամ
է տուողը, առանց իրեն բան մը չենք կրնար ունենալ:
Բայց երկու տեսակ կերակուր կայ, հոգևոր ու մար-
մնաւոր. հոգևորն է՝ որ հոգինիս ողջ կը պահէ, իսկ
մարմնաւորը մարմիննիս: Ու ինչպէս որ հայր մը իր
զաւկրներուն թէ մարմնաւոր պէտքը պիտոր հոգայ՝
այսինքն ինչ որ իրենց հարկաւոր է ապրելու համար,
և թէ հոգևորը՝ այսինքն աղէկ կը թուլթի բարի խրատ-
ներ ու ինչ որ հարկաւոր է զաւկի մը լաւ ըլլալու հա-
մար, ասանկ ալ ևս առաւել մեր երկնաւոր հայրը կը
հոգայ մեզի պէտք եղած թէ հոգևոր և թէ մարմնաւոր
անունդը: Ուրեմն « զհաց մեր հանապազորդ », ըսե-
լով՝ կը խնդրենք անմէ թէ հոգևոր և թէ մարմնաւոր
մեր հացը: « Երկու նշանակութեամբ պէտք է իմա-
նալ աս խնդիրքը, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, թէ մար-
մնաւոր կարօտութիւննիս լեցընելու և թէ հոգևորը »:
Նախ հոգևորին վրայ խօսինք՝ որ աւելի ազնիւ ու պա-
տուական է, ետքը մարմնաւոր հացին:

Ո՞րն է աս հոգևոր հացը՝ որ հայրմերին մէջը կը խըն-
դրենք անմէ: Հոգևոր հացը կամ կերակուրը՝ նախ ան-
մեզի տուած լոյսն է, սրտերնուս բարի շարժմունքներն
են, ան տուած նախընթաց զուգընթաց ու հետևորդ
շնորհքներն են, որոնցմով կողնէ մեզի չարէն փախ-
չելու և հեռու կենալու, բարեգործութիւն ընելու
և իր շնորհքին մէջն յարատեւելու: Բայց քրիստոնէից
շատը կը մտածէ աս գեղեցիկ շնորհքները խնդրել Աս-

տուժմէ . երանի թէ խնդրէին , ու սրտանց խնդրէին , երանի կըլլար իրենց , վասն զի խնդրելով խնդրելով ետքը ետքը ան իրենց կը լսէր , ու խնդիրքնին կը կատարէր . վասն զի հաւատքի մասն է՝ որ ան աղօթք ընողին կը լսէ , հերիք է որ ինչպէս պէտք է՝ աղօթէ : “ Ամենայն որ խնդրէ՝ առնու , և որ հայցէ՝ գտանէ , և որ բախէ՝ բացցի նմա , , (Մաթթ . Է . 8 :) Եւ աս շնորհքն երոյն առաքինութեան մէջ առաջ կերթային , ու շիփշիտակ արքայութեան ճամբան կը բռնէին : Բայց գէշն ան է որ՝ մարմնաւոր պէտքերնին ու աշխարքիս բաները միայն կը մտածեն , հոգւոր կերակուրը մոքերնէն ալ չանցնիր , չեն խնդրեր անոնց ան շնորհքները՝ որոնցմով միայն կրնանք հասնիլ յաւիտեական երանութեան :

Մէյմըն ալ հոգւոր կերակուր ան խօսքերն են՝ ինչպէս Քրիստոսն մեր ըսաւ որ մարդս չէ թէ հացով միայն կապրի , այլ հոգւորապէս ան խօսքերը լսելով . “ Այլ հացիւ միայն կեցցէ մարդ , այլ ամենայն բանիւ որ ելանէ ի բերանոյ ան , , (Մաթթ . Դ . 4 :) Բայց եկուր նայէ որ շատերն աս հոգւոր հացը անոնց խնդրելու տեղը՝ ան տուածն ալ մէկդի կը ձգեն , լսեր են չեն լսեր հոգերնին չէ , Ժողովրդապետը՝ քարոզիչը ամպլոնէն ու խորանին առջեւն չունչը կը հատցնեն , անոնք զբօսանքի , դատարկաբանութեան , Ժուռ գողու , խաղաղու , ու տելու խմելու , բամբասանքի , ու ալ գէշ բաներու հետ կը լսեն . չեն նայիր որ հոգինին անթուութենէն կը մեռնի , չէ թէ մարմնաւոր հացի պակասութենէն , այլ ան սոսկալի սովէն՝ որ ան Ամուս մարգարէին բերնովը կը սպառնայ . “ Առաքելից սով յերկիր , ոչ սով հացի , այլ սով լսելոյ զբանն տեառն , , (Ե . 11 :) Շատերն ալ , իրաւ , քարոզ լսելու կերթան , բայց անանկ քարոզներու՝ որ ամենուրեք հասկընալու բանը չէ , բաց ի բանի մը գիտնաւոր մարդկանցմէ ուրիշը չէ հասկընար , ինչպէս որ Ժամ կը մօտենն՝ անանկալ կելեն . մոքերնին խաւարած կը մօտենն՝ խաւարած ալ կելեն . սրբաւորնին պաղ կը մօտենն , սառած կելեն : Գնենք ալ որ հասկընան . բայց աս քարոզները կը մեկնեն կը սորվեցնեն իրենց քրիստոնէաբար ապրելու ամեն հարկաւոր բաները : Աս քարոզներն աղէկ բաներ են , բայց բաւական չեն . քրիստոնէայ մը իր պարտքերն ա-

դէկ սորվելու համար՝ պէտք է որ քրիստոնէական վարդապետութիւն լսէ, աւետարանի մեկնութիւն, ժողովրդապետներուն բոլոր տարին խօսած յորդորակները, որոնց մէջը քիչ քիչ ամմեն բան կը մեկնեն ու կը սորվեցնեն, պարզ կը խօսին, ըսածնին ամմեն մարդկիմանայ, խօսքերնին կը ճշգրտեն, մէկիկ մէկիկ ամմեն բանի վրայ կը խօսին, ու ինչպէս հայր մը իրեն զաւկը ներուն կրնէ՝ հոգևոր հացը կը ջարդեն առջևնիդ կը գնեն: Հոն կը սորվիք ինչ որ աղէկ քրիստոնէի մը գիտնալ հարկաւոր է:

Շատերն ալ քրիստոնէական վարդապետութե չեն գար, ատենն անյարմար է, սեղանէն ետքը մանաւանդ ձմեռը՝ նեղութիւն է, կըսեն: Բայց թէ որ լսողներուն նեղութիւն է նէ, խօսողին չէ, ինչ ընենք, երբոր աս է ատենը՝ աս ատեն ընելու է, համբերութիւն, պղտի նեղութիւն մըն ալ չիքաշէնք պիտոր մեր հոգւոյն համար: Շատ անգամ զբօսանքի պատճառաւ, անդ մը երթալու և ասոնց նման բաներու համար, սեղանին ատենը կը փոխենք, առաջ կուտենք կերակուրնիս. նոյնը չէ՞նք կրնար ընել կիրակի օրերը, որպէս զի տէրերն ալ ծառաներն ալ կարենան քրիստոնէական վարդապետութիւն լսելու գալ: Արեւմտ ան չէ պատճառը, իրաւը զուրցենք, վասն զի հոգինին մտածողները քիչ են, հոգերնին չէ հոգևոր բան լսելը: Ոմանք ալ չեն ուզեր լսել, վախնալով որ խղճերնին չիզարնէ, իրենց սրտին վեր ի վերանց հանդարտութիւնը չիստովի. “Զի ամենայն որ զլար գործէ, ատեայ զոյս” (Յճ. Գ. 20:) Կը վախնան որ պէտք կըլլայ վաւերնին փոխել, աս կամ ան ունայնասիրութենէն ետ կենալ, աս կամ ան վտանգաւոր բարեկամութիւնը ձգել, ահոր համար չեն ուզեր հոգևոր խօսք լսել. “Զի ամենայն որ զլար գործէ, ատեայ զոյս” : Աստի Քրիստոս տէրն մեր կըսէ որ ան կողմը եղողները՝ ան խօսքերը սիրով կը լսեն, ու անոնցմէ պտուղ կը քաղեն, միայն անոնք չեն ուզեր հոգևոր խօսք լսել, որոնք որ անգէմ են. “Ար էն յայ, զբանս ան լսէ. և դուք վասն այնորիկ ոչ լսէք, զի չէք յայ” (Յճ. Ե. 47:) Գիտեմ որ աս ամմեն ըսած սխալմաններս, և ինչ որ ուրիշ անգամ Աստուծոյ խօսքերուն զօրութեանն ու հարկաւորութեանը վրայ խօսած ատենս ըսի նէ, հոս

չէղորդներուն օգուտ չունին, վասն զի չեն լսեր. բայց գոնէ ձեզի՝ որ միշտ կուգաք լսելու՝ օգտակար կըլլան, որպէս զի ասով աւելի վառուիք գալու, աւելի սիրով մտիկ ընէք ըսածներս, ու խնդրէք ձեռքէ՝ որ ձեզի շնորհք տայ իր խօսքերը միշտ լսելու, և աս հոգևոր հացն անպակաս ընէ ձեզի. « Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր »:

Ասոցմէ 'ի զատ հոգևոր հաց է սուրբ հաղորդութիւնը, այսինքն Քնի սուրբ մարմինը, որ ինքն ալ աբա աւետարանին մէջը հաց կենաց կոչեց, այսինքն մեզի հոգևոր կեանք տուող. « Ես եմ հացն կենաց... հացն զոր ես տաց՝ մարմին իմ է, զոր ես տաց վասն կենաց աշխարհի... որ ուտէ զհացս զայս՝ կեցցէ յաւիտեան », (Յ. 4. 7. 48:) Աս հացը բոլոր սրտանց պէտք է որ բաղձանք, սիրելի որդիքս. աս հացը խնդրենք միշտ ձեռքէ՝ որ տայ մեզի, և ամենն օր տայ. թէ որ իրօք ալ չհաղորդուինք ամենն օր 'նէ, գոնէ հոգևորապէս հաղորդուինք, այսինքն բաղձանքով, ինչպէս Քն տէրն մեր ըրաւ երսուճութիւնէք տարի. « Յանկանալով յանկացայ զայս պատէք ուտել ընդ ձեզ », (Ղ. 1. 15:) « Զհաց մեր հանապազորդ » ըսելու տաճն 'նիս՝ աս պիտոր ըլլայ մեր գլխաւոր գիտաւորութիւնը, աս հոգևոր հացը խնդրել ձեռքէ: Բայց շատերուն և ոչ մաքէն կանցնի աս բանը. հաղիւ տարին մէյմը կը հաղորդուին, ան ալ շատ անգամ մեղքով. կան ալ որ տարիներով չեն հաղորդուիր, ոչ խրատ կօգտէ ոչ յորդորանք, իրենց բռնած ճամբէն չեն շարժիր: Ասանկները մահուան տաճնին պիտոր զղջան, անատենը Քնի ըսածը պիտոր հասկնան որ չհաղորդուողին հոգին միշտ մեռած է՝ այ շնորհքէն զուրկ ըլլալով. և ով որ աշխրբիս վրայ մեռած է հոգևորապէս՝ այ շնորհքը չունենալով, պէտք է որ անգին ալ յաւիտեան կորսուի, գոյիք երթայ. « Եթէ ոչ կերի՛նք զմարմին որդւոյ մարդոյ, և արբնիք զարիւն 'նորա, ոչ ունիք կեանս յանձնիս », (Յ. 4. 7. 54:)

Հիմայ կը մնայ որ մարմնաւոր հացին վրայ ալ քիչ մը խօսիմ, վասն զի Քն տէրն մեր անխկայ ալ կուգէ որ խնդրենք ձեռքէ. « Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր »: Ինչ կիմանայ հոս հաց ըսելով: Չէ թէ միայն բուն հացը, այլ նաեւ ինչ որ մարդու ապրելու հա-

մար հարկաւոր է , այսինքն կերակուր՝ ըմպելի՝ հա-
գուստ՝ և ամմեն բան , ամմեն մարդու իր վիճակին
համեմատ՝ ինչպէս կրսէ սուրբ Օգոստինոս : Ինչպէս
սուրբ աւետարանին մէջը կը կարգանք՝ որ Քս տէրն
մեր շաբաթ օր մը փարիսեցւոց իշխաններուն մէկուն
տունը գնաց կերակուրի , բայց սուրբ աւետարանը չը-
սէր որ կերակուր ուտելու գնաց՝ այլ հաց ուտելու .
“ Ի մօտենէն նորա ՚ի տուն ուրումն իշխանացն փարի-
սեցւոց ՚ի շաբաթու ուտել հաց ” . (Ղ. ԺԴ. 1 :)
Ուրեմն ինչո՞ւ Քս տէրն մեր կուզէ որ աս ամմեն ապ-
րելու համար հարկաւոր եղած բաները հացի անունով
խնդրենք ձայն . “ Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ
այսօր ” : Մեզի սորվեցնելու համար որ , ինչպէս
հացէն պարզ բան չիկայ՝ ասանկ ալ մենք ուտելու
հանգնելու կողմանէ պէտք է պարզութիւն պա-
հենք , հարկաւորէն դուրս բանի ետեւ չլինանք , քի-
չով գոհ ըլլանք , համով կերակուրներ՝ ազնիւ գինիներ
չխինարուենք , ինչպէս որկրամոլները կընեն , կարծես
որ ուտելու և խմելու համար միայն եզեր են , որոնց
համար առաքեալը կրսէ որ իրենց անձն իրենց փորն է .
“ Որոց անձ որովայնն իւրեանց է ” . (Փիւ. Դ. 19 :)
Ինչպէս են անոնք ալ , որ մէկ սեղան մը տալու համար
այնչափ ծախք կընեն՝ որ շաբաթ մը ամիս մը կը բաւեր
ասպրելու . ինչպէս են նաև աշխատաւորներէն ու ա-
րուեստաւորներէն ոմանք ալ , որ թէ և վաստակածով
նին խիստ աղէկ կրնան պահել աներկին , բայց իրենք
տասը վաստակին նէ՝ քսան կը ծախեն կերութեամբ , և
իրենց ընտանիքն երեսի վրայ կը թողուն . Ի՞նչ խելք ,
ի՞նչ ամբնջնալու անկարգութի : Իսկ հաղուստի վրայ՝
չեմ ուզեր ըսել աւելորդ ըրած ծախքերնին , թէ աղ-
նիւ նիւթերու համար , թէ նորեւորք ձեւերու և զար-
դերու : Հազիւ զգեստ մը կըսկսին հագնելու՝ անիկայ
կը թողուն , ուրիշ մը կը շինեն , ամմեն տեսնուելուն
նոր նոր զգեստները ցցնել կուզեն ունայնատիրութե-
համար՝ որ աներ կը կործանէ : Աստուած կուզէ որ՝
թէ ուտելու և թէ հագնելու կողմանէ հարկաւոր ե-
ղածովը միայն գոհ ըլլանք . “ Աւնիմք կերակուր և հան-
դերձս , այնու շատապուք ” . (Թ ՏԺ. Դ. 8 .) Վասն
զի աս մեր խելճ մարմինը պահելու համար շատ բան
պէտքը չէ . Սակաւապէս է բնութիւնն : Անոր համար

Քն տէրն մեր կուզէ որ « Զհաց մեր » ըսենք , « մեր » բառն աւելցնելով հացին վրայ : Սուրբ ոսկերերանին մեկնութիւնն է որ՝ ասով կիմացընէ մեզի Քս , որ պարտըկան ենք հարկաւոր եղածէն աւելին աղքատներուն տալ :

Քս տէրն մեր կուզէ որ « հանապազորդ » բառն աւելցնենք , « Զհաց մեր հանապազորդ » , այսինքն ատօրան մեր հացը , ատօրուան կերակուրնիս , ինչ որ այսօր հարկաւոր է մեզի , չէ թէ աւելին : Թող ըսն անոնք՝ որ այնչափ հոգ ու մտմտութեամբ կրնեն իրենց ապրուստին համար . Քս տէրն մեր չարգիլեր որ անտեսական հոգ չունենան , ատենին չիպատարատեն ինչ որ հարկաւոր է իրենց ընտանեացը . բայց չուզէր որ այնչափ հոգ ու մտմտութեամբ ընեն մարմնաւոր բաներու համար . « Մի՛ այսուհետեւ հոգասցիք վասն վաղուին . մի՛ հոգայք վասն ողորդ ձերոց զինչ ուսիցէք կամ զինչ ըմպիցէք » . (Մաթ . Է . 34 . 25 :) Կուզէ որ մեր առջի ու գլխաւոր հոգն ըլլայ մեր հոգին ու մեր յաւիտեան կան փրկութիւնը . « Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն ւայ և զարդարութիւն նորա » , իսկ ուրիշ ամեն բան կուզէ որ ւայ ձեռքը դնենք , իրեն յանձնենք , և օրէ օր պէտք եղածէն աւելի չխնդրենք . « Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր » . վստահ ըլլալով որ եթէ մենք քրիստոնէաբար ապրելու ըլլանք նէ՝ հարկաւորին կարօտ չի թողուր զմեզ ւած . « Ընկեա՛ ի տէր զհոգս քո , և նա կերակրէ զքեզ » . (Մաթ . ԺԷ . 23 :) « Ոյք խնդրեն զտէր , մի՛ պակասեցէ՛ ի նոցանէ ամենայն բարութիւն » . (Մաթ . ԼԷ . 11 :) Թող ըսն ագահները՝ որ այնչափ ստակ կը դիզեն , ու չեն աւ վայելէր , վախնալով որ չըլլայ թէ օր մը կարօտութե մէջ իյնան . Քս տէրն մեր կուզէ որ օրէ օր պէտք եղածը միայն խնդրենք : Բաներնին գէշ է՝ թէ որ ատ ագահութիւնն ատ ստակ դիզելու ջանքը չիչափաւորեն նէ . վայ է իրենց , թէ որ սրտերնին մարմնաւոր բաներու վրայ ատանկ կտած թողուն նէ : Պօղոս առաքեալն ունեցածովնիս գոհ ըլլալու խրատ տալէն ետքը . « Բարք անարժաթասէրք լինիցին , բաւական համարել որչափ ինչ ի ձեռս իցէ » . (Եբե . ԺԷ . 5 .) սոսկալի խօսք մը կրտէ . « Որք կամինն մեծ անալ՝ անկանին ի փորձութիւն և յորոգայթ և ի բազում ցան-

կուծիւնս անմիտս և վնասակարս, որք ընկզմեն զմարդիկ
'ի սատակուսն և 'ի կորուստս, (ԹՅՏ. Գ. 9) այս-
լինքն հարստնալ ուզողները փորձուծեան ու սատա-
նային որոգայթին մէջը կիյնան, անօգուտ ու վնասա-
կար բաղձանքներ կուենան, ու իրենց հոգին կը կոր-
սնցնեն : Ետքը պատճառն ալ կուտայ . “ Զի ար-
մատ ամենայն չարեաց արծաթսիրութիւն է, (Գ. 9)
լինքն ամենն չարիք ստակ սիրելէն առաջ կուգայ : Ա-
նոր համար ձեռն խալի մարգարէին բերնովը կանխի՞ն
զանոնք, որ տուն տունի վրայ, երկիր երկրի վրայ, կը
ջանան աւելցնել. կարծես որ իրենք միայն բնակին
պիտոր աշխրբիս վրայ . “ Այս այնոյիկ՝ որ յարեն
տուն 'ի տուն, և ագարակ տա ագարակ մերձեցուցա-
նեն, . . . միթէ միայն բնակելոց իցէք յերկրի, (Է. 8)
Իսկ “ տուր մեզ այսօր, (Ը. 10), Քիւտէն մեր կը
սորվեցնէ մեզի որ ամենն օր յոգնականութեանը կա-
րօտ ըլլալով՝ ամենն օր պարտական ենք խնդրելու իր-
մէն մեր՝ պէտքը, իրեն յանձնելու զմեզ, և իրմէն ամ-
մեն բան յուսալու :

Բայց սա ըսածներէս աղքատներն ալ հարուստներն
ալ կրնան ծուռ հետեանք մը հանել : Աղքատը կրսէ .
թէ որ ձեռն խօսք տուեր է ամենն օրուան հացը տալու
որոնց որ կը խնդրեն իրմէն, ալօթք ընողներուն ամենն
կարօտութիւնը լեցնելու, ուրեմն ի՞նչ պէտք է աշ-
խատիմ, կեանքս մաշեմ հացս գանելու համար . հե-
րիք է որ յայնք խնդրեմ, կուտայ ինծի : Ի՞նչ աղէկ
բան . չաշխատիլ, բոլոր օրը պարտաւ անցնել, ու ետ-
քը յայնք խնդրել որ մեզի կերակուր տայ . ատիկայ ա-
ղօթք ընել չէ, ձեռն փորձել է . ուզել որ հրաշք ընէ,
մեր ծուռութիւնը վարձատրէ, մեր ախտերը սնուցա-
նէ : Աշխրբիս սկիզբէն 'ի վեր, Ագամ մեղանչեց չի-
մեղանչեց՝ ձեռն մարդուս վրայ պարտք դրաւ որ ճակտին
քրտինքովը գանէ իր հացը . “ Քրտամբք երեսաց քոց
կերկեցես զհաց քո, (Ծ. 19) : Ուրեմն թէ որ
կուզէր որ ձեռն մեզի ամենն օրուան հացը՝ մեր ամ-
մեն պիտոյքը տայ, պէտք է որ աշխատինք՝ ամենն մարդ
իր վիճակին համեմատ . իսկ ով որ աշխատիլ չուզեր,
ուտելիքը չի գտեր . “ Որ ոչն կամիցի գործել, և կե-
րկեց մի, (Է. 10) : Իսկ երբոր մեք մեր կող-
մանէ կաշխատինք, ձեռքերնուս եկածը կրնենք, ան ա-

տենն ապահով ըլլանք՝ որ ձեռն ալ մեր աղօթքը կը ըսէ , ու ամեն օրուան հացերնիս կուտայ . ապահով ըլլանք՝ որ մեր աշխատանքը կօրհնէ , ու մեր բրտիները պողպէր կընէ , ապրուստնիս կուհենանք : Բայց որչափ ալ աշխատինք՝ պէտք է միշտ խնդրենք ձյմէ , ու ձյմէ սպասենք ամեն բան . վասն զի առանց ձյ մեր ամեն աշխատանքն անօգուտ է : Ինչպէս որ ստոյգ է որ ծառը տնկել ու ջրելը բաւական չէ՝ թէ սր ձեռն չաճեցնէ ու պողպէր չընէ նէ . « Ոչ այն ինչ որ է՝ որ տնկեացն , և ոչ այն՝ որ զջուրն ետ . այլ որ աճեցոյցն ձեռն » . (ձկ. Կ. Գ. 7 :

Իսկ հարուստը աւետարանին պատմած մեծատունին պէս՝ կըսէ . այնչափ ստակ ու բարիք ունիմ որ բոլոր կենացս կը բաւէ . « Ունիմ բազում բարութիւնս համբարեալ ամաց բազմաց » . (Ղ. Ժ. 19 :) Ուրեմն ձյմէ խնդրելու կարօտութիւն չունիմ որ օրուան հացս տայ : Կարօտութիւն չունիմ , հա՛ . չեմ գիտեր որ աշխրբիս բոլոր հարստութիւնն ալ ունենաս նէ , կրնայ ձեռն մէկ վայրկենի մէջ ամենն ալ վերցընել քեզմէն , ու ամեննէն կարօտ աղքատն ընել քեզ : Յոք նահապետը հարուստ չէր . բայց մէկ օրուան մէջ ամենէն ողորմելի եղաւ : Թէ որ հարստութիւն ունիս նէ , ձեռն է տուող . թէ որ կը վայելէս նէ , ձեռն է ամեն վայրկեան ունեցածդ . ապահով . թէ որ ինքը չիտար՝ ինքը չիպահէր նէ , ոչ կրնայիր ունենալ , և ոչ վայելել : Ուրեմն դուն ալ աղքատ ողորմելի ես , կըսէ սուրբ Օգոստինոս , և իբրեւ աղքատ ու ողորմելի պարտրկան ես ամեն օր ձյ ողորմութեան դուռը դարնել ու ըսել . « Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր » :

Ուրեմն ամենքս ալ , հարուստ եղեր ենք՝ աղքատ եղեր ենք՝ պէտք է ամեն օր Քնի տեառն մերոյ սովեցուցած աղօթքն ընենք . « Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր » . խնդրելով նախ մեր հոգևոր կերակուրը , մեր հոգևոյն կեանք տուող հացը , երկրորդաբար ալ մեր մարմնաւոր հացը , այսինքն մեր ապրուստը , որպէս զի անով կարենանք հասնիլ մեր վերջին վախճանին :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՀԹ .

Տէր-նական աղօթիւն հինգերորդ խնդիրքէ , “ Եւ խոշ
մեղ զպարսիւ մեր , որպէս եւ մեք , ” եւ այլն :

Եւ է , սիրելի որդիքս , հինգերորդ խնդիրքը՝ որ
Քն տէրն մեր կը սորվեցնէ մեզի խնդրել ձյմէ . հայր
մեր երկնաւոր , ներէ մեզի մեր պարտքերը , ինչպէս
մենք ալ մեզի պարտք ունեցողներուն կը ներենք , ի-
րենց պարտքը կը թողունք : Բայց ո՞րն են աս պարտ-
քերը՝ որոնց համար Քն տէրն մեր կուզէ որ թողութի
խնդրենք ձյմէ : Ստակ կամ ուրիշ մարմնաւոր բան չէ ,
աղէկ գիտցիք . վասն զի աս բաներն ամ մեզի փոխ չի
տար , այլ կը շնորհէ՝ առանց փոխարէնը պահանջելու :
Եւ ոչ պատիւ պատկառանք սէր հնազանդութիւն ու
երախտագիտութիւն է , որոնք թէ եւ պարտքերնիս են ,
բայց չէ թէ պիտոր խնդրենք որ ներէ մեզի ամ , այլ
մանաւանդ պարտքիան ենք խնդրելու՝ որ մեզի շնորհք
տայ , որպէս զի կարենանք ամեն կերպով իրեն վճա-
րել : Որոնք են ուրեմն աս պարտքերն որոնց համար
թողութիւն կը խնդրենք ձյմէ : Գիտէք որոնք են , մեր
մեղքերն են , ան անիծած մեղքերն որ մեր կործանումն
են . առոնք են ծանր պարտքերը , որոնց համար ձյ
“ զօրմութեանը կը կարօտինք : Ասոր ապացոյցն ան է
որ , սուրբ Ղուկաս աւետարանիչը “ Եւ թող մեղ զպար-
տիս մեր , ” ըսելու տեղը , “ Եւ թող մեղ զմեզս մեր , ”
կըսէ . (Ժա . 2 :

Տեսանք առաջուց ուրիշ յորդորակներու մէջ , որ
Քն տէրն մեր աս հրաշալի աղօթքովը՝ ինչ որ ձյ պար-
տքիան ենք այսինքն իր անուանը փառքն ու պատիւը
խնդրել սորվեցնելէն ետքը , “ Սուրբ եղիցի անուն
ք ” , ” , իրէք տեսակ բարիք կը սորվեցնէ որ խնդրենք .
այսինքն երկնաւոր , հոգևոր ու մարմնաւոր բարիք .
“ Եկեացէ աղբայութիւն ք . Եղիցին կամք ք ” . Զհայ
մեր հանապազօրդ առաւ մեղ այսօր , ” : Աս իրէք կերպ
բարիքն ալ խնդրել սորվեցնելէն ետքը , կուզէ որ խնդ-

րենք իրեք կերպ չարեքներէ խաղալի՝ որ բոլորովին ան իրեք բարեացը դէմ էն : Եւ ինչպէս որ ամմենէն առաջ երկնաւոր բարեքն այսինքն արքայութիւնը պէտք է խնդրենք , ասանկ ալ ամմեն բանէն առաջ մեղքէն խաղալի կը սորվեցնեն որ խնդրենք . վասն զի մեղքն է որ կը զըկէ զմեզ արքայութենէն , ան սոսկալի հրէշն է՝ որ զմեզ կը քաշէ կը ձգէ դժոխք կը տանի . “ Թող մեզ զսարափս մեր ” :

Բայց ինչո՞ւ մեղքերը պարտք կըսուին . աղէկ ուշ գրէք : Երբոր մէկը մեծ անիրաւութիւն մը կընէ ուրիշին , զոր օրինակ նախատական խօսք մը կը զուրցէ , պատիւը կանարգէ , ու անունը կը կոտրէ , երկու պարտքի տակ կ'իյնայ . մէյմը սիրտն առնելու , ըրած նախատանացը թողութիւն խնդրելու , հետը հաշտուելու . մէյմըն ալ՝ անունը շինելու , պատիւը տեղը դնելու , ամմեն պէտք եղած հատուցմունքներն ընելով : Ասանկ ալ մէկն որ մեղք կը գործէ , ի՞նչ կամացը դէմ կը կենայ , ի՞նչ նախաորինք կընէ , զի՞նք կանարգէ . ուստի երկու պարտքի տակ կ'իյնայ , մէյմը՝ ի՞նչ հետ հաշտուելու , մէյմըն ալ՝ մեղքին հատուցմունքն ընելու . այսինքն մէյմը մեղքին սարտքը , մէյմըն ալ մեղքին պատիժը քաշելու : Մեղքին պարտքը , զի՞նք բարկացնելուն համար . մեղքին պատիժը քաշելուն պարտքն ալ , վասն զի պէտք է հատուցում ընէ ի՞նչ արդարութեանը՝ որ կը պահանջէ որ ամմեն մեղք իր պատիժն ունենայ :

Բայց աս պարտքերն ինչպէս կրնանք վճարել . մեզի պէս խեղճ օղորմելիները՝ անկարելի է որ ինքիւրենուս կարենանք վճարել : Մեղք ըրածդ անանկ մեծ նախաորինք մըն է ի՞նչ , որ աշխրբիս սկիզբէն ի վեր ամմեն արդարներուն ու սուրբերուն ըրած ծովերը , պարերը , ապաշխարանքները , ճգնութիւնները , մահացուցմունքները , աղօթքներն ու բարեգործութիւնները , հերիք չեն մէկ պզտի ներելի մեղքի մը թողութիւն ընդունելու համար ի՞նչ : Թէ որ բոլոր երկրիքին հրեշտակներն ու սուրբերն աշխարհք գային աղօթք ու ապաշխարանք ընելու մեզի համար , և ոչ անոնք իրենց ամմեն ճրգնութիւններովն ու մարտիրոսներուն պէս արիւն թափելով կրնային վճարել թե՛ թե՛ ներելի մեղքի մը պարտքը , ու ի՞նչ թողութիւն ընդունել : Գիտե՞ք ինչու՝ վասն զի ի՞նչ մէկ ներելի մեղքը այնչափ կատէ , որ բո-

լոր արարածները որչափ փառք ու սրտիւ տան իրեն՝ չի հաւատարիր ան առեւտրութեանը : Պզտի օրինակ մը տամ . մէկ տան մը մէջ թէ որ ամմեն ընտանիքն ու զաւկրները մէկտեղ իրենց բարեգութ հայրը պատուեն մեծարեն ու իրեն հնազանդին նէ՝ մեծ բան մը չէ , վասն զի իրենց պարտքն է , ինչ ալ ընեն՝ պարտքերնէն պակաս կրնեն : Բայց թէ որ նոյն զաւկրները իրենց հայրը նախատեն ու իր պատիւն ոտքի տակ առնեն նէ՝ գիտէք որչափ աւելի մեծ կըլլայ աս ըրած անարգութիւնն . անկարելի է որ կարենան հատուցումն ընել աս սոսկալի նախատանացը , որչափ ալ զինքը նորէն պատուեն ու մեծարեն : Ասանկ ալ մեզի պէս խեղճ զաւկրներուն ըրածն է մեր բարեգութ հօրը՝ որ է Թոմ . քանի որ իրեն հնազանդ ու հաւատարիմ ենք ու կը պատուենք զինքը , պարտքերնիս է ըրածնիս , մանաւանդ թէ պարտքերնէս պակաս է . բայց թէ որ իրեն պատիւ չընենք , թէ որ զինքը բարկացընենք , ըրածնիս անանկ մեղք մը կըլլայ , անանկ պարտքի մը մէջ կիյնանք , որ բոլոր արարածները մէկտեղ դան նէ՝ չեն կրնար հատուցումն ընել , ու զինքը մեզի հետ հաշտեցընել : Այն նապէս նոյն մեղքին պատիժն որ Կարգարութիւնը կը պահանջէ մեզմէ՝ անանկ ծանր անանկ ահագին պարտք մըն է , որ մեզի մնալու ըլլայ նէ՝ անկարելի է որ կարենանք վճարել , և ոչ որչափ ծանր ըլլալը կրնանք հասկրնալ . միայն անոնք կրնան հասկրնալ որ հիմայ դժոխքն են , ու քաւարանին հոգիները՝ որ հոն կը կենան ինչուան որ բոլոր պարտքերնին վճարեն :

Հասկըցա՞ք հիմայ , սիրելի սրգիքս , իմացա՞ք մեզքն ինչ ըսել է՝ որ մենք ջրի պէս կը խմենք , առանց մածեւելու որ ինչ մեծ չարիք է ըրածնիս , առանց նայելու որ ինչ ծանր պարտք մընիս կառնենք : Թեթեւ բան կերննայ աչուրնուս՝ սուտ մը ըսելը ծիծաղելու համար կամ զմեզ արգարացընելու կամ ուրիշը խաբելու համար , բանի տեղ չենք գներ անհնազանդութիւն մը ընելը , ոխերնիս հանելը , ժամու մէջ անպատուութիւն մը ընելը . բայց անանկ ծանր բան է որ բոլոր աշխրբիս ապաշխարանքն ու աղօթքը չի բաւեր անիկայ քաւելու , և անոր պատիժը վճարելու : Դիւրին է գողութիւն մը ընելը , ուրիշի բանը գողնալը , կշիւքի մէջ խորդախութիւն մը ընելը . դիւրին է զգայարաններ

նուս ուզածն ընելը . կրնես , կըլայ . բայց ինչ սոսկալի չարիք կըլայ նէ՝ անկարելի է երեւակայել : Անանկ մեծ նախաախնք մը կըլայ , որ բոլոր արարածները որչափ բարիք ընեն՝ չեն կրնար անոր հատուցումն ընել : Անանկ ահագին պարտքի մը մէջ կիյնանք որ բոլոր երկրներն սուբբերը թէ որ աշխարհք դառնային ամմեն ճգնութիւն ու ապաշխարանք ընէին , արուանին թափէին , ու բոլոր մարտիրոսներուն քաջած սոսկալի տանջանքները քաշէին , չէր բաւեր ան պարտքը վճարելու և պատիժէն զմեզ խաղըսելու : Աս երկու պարտքին հատուցում ընելու համար , այսինքն մեղքին թողութիւն ընդունելու և պատժոյն քառութիւն , հարկ եղաւ որ Քն տէրն մեր իր չարչարանացն ու մահուանն անհուն արգիւնքը դնէ ձոյ առջին , հարկ եղաւ որ ինքն որդին ձոյ չարչարուի ապաշխարէ արիւնը թափէ մեռնի մեղի համար . “ Որ ետ զանձն փրկանս ընդ ամենեցուն ” . (իմ ՏԻՃ . Բ . 6 :) Ու վայ էր մեզի թէ որ ինքը մեր պարտքերը վճարած չըլար , յաւիտեան չէինք կրնար մենք մեզնէ վճարել .

Ուրեմն հիմայ որ Քն տէրն մեր իր անհուն բարութեամբն ու մարդասիրութեամբը մեզի համար չարչարուելով ու մեռնելով մեր պարտքը վճարեց ձոյ արդարութեանը , ու ետքէն ունենալու պարտքերնուս համար ալ առաջուց վճարքն ըրաւ , խնդրենք մեր երկնաւոր հօրմէն՝ որ ներէ մեզի , պարտքերնիս թողու , մեղքերնիս քաւէ : Ասան զի Քն տէրն մեր կատահովէ զմեզ որ իր չարչարանացն ու մահուանը համար ձեռք մեզի կը ներէ , որչափ ալ ծանր ու ահագին ըլլան մեր մեղքերը : Թէ որ աս յոյսը չըլար ձոյմէ թողութիւն ընդունելու , ինչպէս Կովտեան հերետիկոսներն անխելքութեամբ աս յոյսը վերցընէլ ուղեցին , Քն տէրն մեր մեզի չէր սօրլեցըներ որ ձոյմէ թողութիւն խոնդրենք մեր մեղացը . “ Եւ արդ այսպէս կացէք դուք յաղօթս . . թող մեզ զպարտիս մեր ” . ուրեմն սաոյգ է , ասարկոյս չիկայ որ ձեռք մեր բարեգութ հայրը պատաս է մեզի թողութիւն տալու : Ուստի , աղէկ մախկըրէք , երբոր հայրմերին աս խօսքը կրսէնք . “ Թող մեզ զպարտիս մեր որպէս և մէք թողումք մերոց պարտապանաց ” , կը խնդրենք ձոյմէ որ մեր մեղքերուն թողութիւն տայ , և անոնց համար քաշելու պատիժնիս

ներէ , չէ թէ մեր արդեանցը համար՝ որ չունինք , այլ Յնի արդեանցը՝ որ այնչափ բան քաշեց մեզի համար :

Բայց չըլտայ որ մէկը կարծէ թէ անոնք մեր մեղացը թողութիւն խնդրեւէն ետքը՝ ամեն բանէ ազատ ենք : Անանկ չէ , սիրելի որդիքս , անանկ չէ . թէ որ կուղենք որ անոնք մեր մեղացը թողութիւն տայ , պէտք է որ մենք ալ ձեռքերնէս եկածն ընենք թողութեան արժանի ըլլալու համար : Խօսք մը կայ , կըսեն . կամ անմեղութիւն , կամ ապաշխարանք . անմեղութիւնը կորսնցուցինք , ուրեմն ապաշխարանքէն ուրիշ ճամբայ չի մնար : Իրաւ՝ Քն տէրն մեր մեզի համար այնչափ ապաշխարանք ըրաւ . բայց իր ըրած ապաշխարանքն անտեսնը կօգտէ մեզի մեր մեղքերուն թողութիւն ընդունելու և յաւիտենական պատիժէն խաղըսելու , երբոր աղէկ խոստովանանք մը ըլլանք , ճշմարիտ զղջում ունենանք , կամք ունենանք ապաշխարելու . իսկ մեղքերնուս ժամանակաւոր պատիժէն խաղըսելու համար՝ կամ հոս և կամ անդին ան արգարութեանը պէտք է հատուցում ընենք , Քնի ըրած ապաշխարանքը չօգտեր , ինչպէս տրիստենդեան սուրբ Ժողովքը վճռեց : Կը տեսնենք որ Աւետարանին մէջն ան տասնութը հոգիին համար՝ որ Սիլովամու աշտարակին տակը մնացին՝ կըսէ Քն տէրն մեր . կը կարծէք որ անոնք ամեն Երուսաղէմի բնակիչներէն աւելի պարտական էին , այսինքն մեղաւոր . “ Համարիք թէ նոքա պարտապանք եղենք ան զամենայն մարդիկ՝ որ բնակեալ են Երուսաղէմ ” . (Ղ. ԺԴ , 4 :) Չէ , ատանկ չէ . դուք ալ թէ՛ որ չապաշխարէք նէ , անոնց պէս կը կորսուիք . “ Ոչ , ասեմ ձեզ . այլ եթէ ոչ ապաշխարիցէք , ամենեքին նոյնպէս կ'որնջիջիք ” : Աղէկ լսեն թող անոնք՝ որ պղտի ապաշխարանք մը չեն ուղեր ընել , ամեն բան անտանելի կերակայ իրենց , պաք բռնել՝ ծամ պահել չեն ուղեր , աղօթք ընել՝ ծնկան վրայ դալ չեն ուղեր , ժամ դալ՝ հոգևոր լսել՝ եկեղեցական հանդէսներու ներկայ ըլլով՝ ծանր է իրենց , ինչուան խոստովանանք ըլլալն ալ , խոստովանահօրը դրած թեթիւ ապաշխարանքն ընելն ալ բեռ կը սեպեն , ու նեղութիւնքաշելու համար չեն ուղեր ամենեւին ապաշխարել : Աղէկ լսեն թող աս ճշմարտութիւնը , ու գիտնան որ ո՞ր մը աս իրենց վաղկութիւնը չօգտէ պիտոր իրենց :

վասն զի ան ապաշխարանքն որ չեն ուղեր հոս ընել՝
 ան արգարութեանն իրենց պարտքը վճարելու համար ,
 պէտք է որ անգին խիստ աւելի ծանր կերպով ընեն ,
 ճար չիկայ :

Ուրեմն , աղէկ ուշ գրէք որ սխալ չի հասկընաք ,
 ինչպէս ուրիշ անգամներ հասկըցեր էիք , թէ և ամ-
 մեն ջանքս կընեմ պարզ խօսելու : Ուրեմն « թող մեզ
 զպարտիւս մեր » ըսելու ատեննիդ , թէ ծանր պարտ-
 քերնուդ համար ըլլայ՝ այսինքն մահուչափ մեղքեր-
 նուդ՝ որ անմէ թողութիւն կը խնդրէք , և թէ թեթե-
 սարաքերնուդ՝ այսինքն ներելի մեղքերնուդ համար ,
 աղէկ մեղքերնիդ պահեցէք աս կանոնը : Թէ որ մահու-
 չափ մեղքերնուդ կուղէք որ թողութիւն տայ անձ ,
 միայն աղօթքը հերիք չէ թողութիւն ընդունելու հա-
 մար . այլ պէտք է որ ճշմարիտ զըջում ունենաք անոնց
 վրայ , հաստատուն առաջագորութիւն անոնցմէ ետ կե-
 նալու , զանձ սիրելու և մէյմըն ալ իրեն դէմ չընելու .
 պէտք է որ խոստովանիք ձեր մեղքերը քահանային , ու
 դոնէ իր դրած ապաշխարանքը կատարէք ան արգարու-
 թեանը հատուցում ընելու համար . կամ թէ որ ան ա-
 տենը չիկընաք խոստովանելու նէ , դոնէ բաղձանք ու
 առաջագորութիւն պէտք է ունենաք՝ որչափ կարելի է
 նէ շուտով խոստովանելու , և ինչ ապաշխարանք որ
 կընաք նէ՝ ընելու : Իսկ թէ որ սղտի մեղքերու համար
 է թողութիւն խնդրելիդ . (բայց պզտի մեղք ըսելով
 չիկարծէք որ սղտի չարիք է , վասն զի որչափ ալ սղտ-
 աիկ ըլլայ մեղք մը՝ սոսկալի մեծ չարիք է . միայն մա-
 հուչափ մեղքերուն քովը պզտիկ կըսուի՝ որովհետեւ
 անհամեմատ կերպով աւելի մեծ է մահուչափ մեղքը .)
 ուրեմն թէ որ պզտի մեղքերու համար է թողութիւն
 խնդրելիդ , ան ատենն առանց խոստովանանք ըլլալու
 ալ՝ հերիք է որ ճշմարիտ զըջում ունենաք , հերիք է
 որ առաջագորէք մէյմըն ալ չընելու ան ներելի մեղքերն
 ալ , ու կամք ունենաք ապաշխարելու և անոնց հա-
 տուցումն ընելու ան արգարութեանը , ան ատենը բա-
 ւական է որ հայրմերին մեջն ըսէք « թող մեզ զպար-
 տիւս մեր » , մէկէն կը ներէ ան ու մեղքերնուդ թողու-
 թիւն կուտայ , ինչպէս յայտնի կը վարդապետէ սուրբ
 Օգոստինոս . « Ամեն օրուան թեթեւ մեղքերուն՝ ո-
 լոնցմէն ազատ չէ մարդուս կեանքը , հաւատացելոց

ամենն օրուան ըրած աղօթքովը թողութիւն կըլլայ : Ամէն օրուան աղօթքն որ Քն տէրն մեր սորվեցուց , ու անոր համար ալ տէրունական աղօթք կըսուի , ամենն օրուան մեղքերը կը քաւէ , :

Բայց թէ որ ձյմէ մեր մեղացը թողութիւն ընդունելու համար հարկաւոր է ճշմարիտ զղջում ու հաստատուն առաջադրութիւն ունենալ վարքերնիս շիտկելու և ապաշխարելու , ուրեմն մէկն որ չունի աս զղջումն ու առաջադրութիւնը՝ ինչ պէտք է որ աղօթք ընէ և ըսէ , “ Թող մեզ զպարտիս մեր , : Ասանկ ըսողներ կրնան ըլլալ , բայց ծուռ է հանած հետեանքնին . վասն զի երկու կերպ կրնայ ըլլալ մեղաւորին ըրած աղօթքը . մէյմը՝ իր մեղքին մէջն անզեղջ մնալով ու իր գէշ վարքը շարունակելու կամքով , խնդրել որ ձած իր մեղքերուն թողութիւն տայ : Ասանկ աղօթքն իրաւ անօգուտ է , աս կերպով թող մեզ զպարտիս մեր ըսելէն ալ ալէկ է չըսելը . վասն զի յանդգնութիւն է ըրածը , մեղք է , սրբապղծութիւն է , աւելի կը գրգռէ ձյ բարկութիւնը , կարծես թէ զձած ծաղր ընելու համար՝ մէկ գիէն թողութիւն կը խնդրէ , մէկալ գիէն կուզէ միշտ նախատել զինքն ու բարկացնել : Թէ որ մէկը երթար թագաւորէ մը թողութիւն խնդրելու իր ըրած նախատինքին , ու յանդգնէր ըսելու որ կուզէ նորէն ընել նոյն նախատինքը , աւելի չէր գրգռեր թագաւորը՝ թողութիւն տալու տեղը զինքը պատժելու : Նոյն բանն է մեղաւորին ըրածն ալ . մէկգիէն ձյմէ թողութիւն կը խնդրէ ըրած մեղքերուն , մէկալ գիէն կուզէ որ նորէն ընէ նոյն մեղքերը . կարծես թէ Քն տէրն մեր մեղքերնուս թողութիւն խնդրել սորվեցուցած չըլլար , հապա մեղք ընելու ազատութիւն :

Մէյմն ալ կրնայ ըլլալ որ մեղաւորն իր մեղքերուն վրայ զղջում ու ապաշխարելու կամք չունենայ , բայց խնդրէ ձյմէ որ իրեն զղջում ու ապաշխարելու կամք տայ՝ թողութիւն ընդունելու համար . անատենն ըսել է որ կը բաղձայ զղջում ունենալու , կուզէ որ ապաշխարելու կամք ունենայ , ուստի ալէկ կրնէ որ կըսէ՝ “ Թող մեզ զպարտիս մեր , : Ասան զի թէ և աս աղօթքը մէկէն իր մեղքերուն ձյմէ թողութիւն ընդունելու չի ծառայէր՝ դեռ ինքը պատրաստ չըլլալով ընդունելու , բայց կը ծառայէ հարկաւոր պատրաստու-

Թիւններն ընդունելու անմէ, այսինքն ցաւ զըջում՝ ու առաջագրութիւն, ետքն ալ մեղքերուն թողութիւն : Անոր համար որչափ ալ մեղաւոր ըլլանք, հերիք է որ ան աստիճան հասած չըլլանք որ չուզենք վարքերնիս շիտակել, միշտ աղէկ է որ անմէ մեր մեղքերուն թողութիւն խնդրենք . մանաւանդ թէ պարտական ենք խնդրելու ստէպ ամմեն օր, ու օրուան մէջ շատ անգամ, որպէս զի ան շուտով լսէ աղօթքնիս :

Ըսող ալ կրնայ ըլլալ՝ որ աս աղօթքը մեղք ունեցողներուն համար է, մեղք չունեցողը պէտքը չէ որ ըսէ “Եւ թող մեղ զպարտիս մեր” : Բայց ո՞վ է մեղք չունեցողը, ո՞վ է որ մեղք ըրած չունի, կամ չընէր . չիկայ մէկը . որչափ ալ աղէկ մարդ ըլլայ, որչափ ալ առաքինի ջերմեռանդ երկիւղած սուրբ ու նաև հրաշագործ, մեղքէն ազատ չէ . մահուչափ մեղք չընէր՝ առաքինի ու նր ըլլալով, բայց գոնէ գոնէ ներելի մեղք կը գործէ, գոնէ պղտի պակսութիւններու մէջ կիյնայ, վասն զի մարդուս տկարութիւնն այնչափ է որ ասորնցմէ բոլորովին ազատ չի կրնար ըլլալ : Ասիկայ չափազանցական ձև չէ, կարծիք չէ, ճշմարտութիւն է, հաւատքի վարդապետութիւն է . սուրբ գրքին՝ նրց հարց ու ժողովոց վկայութիւններով կրնայի յայտնի ցցնել ձեզի . բայց շատ չերկրնցընելու համար, ամմենուն տեղը՝ սուրբ Յովնանէս առաքելոյն վկայութիւնը բերեմ . “Եթէ ասիցեմք՝ եթէ մեզս ինչ մեք ոչ ունինք, զանձինս խաբեմք, և ճշմարտութիւն ի մեզ ոչ գոյ” . (ան Յ. 4. ան . 8.) այսինքն թէ որ ըսենք որ մեղք չունինք, մենք զմեզ կը խաբենք, ու սուտըրուց կը լլանք : Անոր համար արիաւնդեան սուրբ ժողովքը սահմանեց որ առանց կարգէ գուրս անային առանձնաշնորհութեան, ինչպէս սուրբ անածինն ունեցաւ՝ որ բոլոր կենացը մէջ ամենակին թեթեւ մեղք մըն ալ չի գործեց, մէկը չի կրնար ըլլալ որ ամմեն ներելի մեղքերէն ազատ ըլլայ . անանկ որ, ասոր դէմ ըսողը հերետիկոս կը լլայ . “Որ ոք ասիցէ թէ անձն արգարացեալ ոչ ևս կարէ մեղանչել, և կամ թէ կարէ յամենայն կեանս իւր ի բնաւից, ևս և ի ներելի մեղաց զգուշանալ, առանց աստուածային առանձնաշնորհութեան՝ որպէս զսրբոյ կուսէն ունի եկեղեցի, նշովեալ լիցի” . (Նիսի . 42. Խան իմք) : Բայց կրնաք կարծել, ինչպէս Քմի տեսն

մերոյ ատենը փարիսեցի մը գտնուեցաւ՝ որ տաճարն աղօթք ընէլու ատենը ըսաւ . Աստուած իմ, չիկարծես որ ես ալ ուրիշներուն պէս եմ . ուրիշներն անիրաւ են , գող են , շնացող են , գէշ մարդիկ են . բայց ես անանկ չեմ , մեղք չունիմ , շաբաթը երկու օր ծով կը բռնեմ , ունեցածիս տասնին մէկն ալ քեզի կուտամ .

« Աստուած իմ , գոհանամ զքէն զի ոչ եմ իբրեւ զայլս 'ի մարդկանէ զյափշտակողս և զանիրաւս և զունաս , կամ իբրեւ զայս մաքսաւոր . այլ պահեմ երկիցս 'ի շաբաթու , և տամ տասանորդս յամենայն ստացուածոց իմոց » . (Ղ. Ժ. 11 .) ասանկ ալ մեր օրերը կը գրտնուին զիբենք անմեղ կարծողներ : Խոստովանանքի կերթան , ու փարիսեցիին պէս՝ բարեգործութիւններն կը պատմեն . իսկ մեղքի տեղ՝ քանի մը թեթեւ բաներ կըսեն , ան ալ անանկ կերպով՝ որ մեղք ըլլալը չեմացուիր : Խոստովանահայրը՝ ուրիշ բան չունիմ կըսէ : — Չէ , չունիմ : — Ուրեմն անցած գացած մեղքերէդ բան մը ըսէ , որ ուրիշ անգամ խոստովանած ես : Բայց երբեմն սրջափ ալ հարցնէ խոստովանահայրը , որոշ բան մը չի կրնար հանել բերնէն , և ոչ ներքեւի մեղք մը՝ որ կարենայ արձակուլ տալ , առանց վտանգի մէջ դնելու սուրբ խորհուրդը : Ասիկայ կամ խիստ տգիտութենէն առաջ կուգայ՝ որ չեն գիտեր ինչ է մեղքն ու խոստովանանքը , կամ սաստիկ հպարտութենէն : Թէ որ տգիտութիւն է նէ , մեղագրելի տգիտութիւն է . վասն զի թէ որ ստէպ գային քրիստոնէական վարդապետութեան ու հոգեւոր լսելու նէ , սորված կըլլային որն է չարը որն է բարին , ու ինչ է խոստովանանքը . ուստի նոյն առջեւ չեն արգարանար . « Ապա թէ որ տգիտանայցէ տգիտացի » , կըսէ առաքեալը . (ն. Կ. Ժ. 38 .) Իսկ թէ որ հպարտութիւն է նէ , ամենէն առջի խոստովանելու մեղքերնին ան է :

Ուրեմն չիխաբուիրք . այնչափ է մեր տկարութիւնը՝ որ գտնէ ներքեւի մեղք միշտ ունինք , ուստի միշտ կը կարօտինք ընելու Քնի ատառն մերոյ սորվեցուցած աղօթքը . « Թող մեզ զսարափս մեր » : Սրտանց խորհրենք նոյն՝ որ մեր մեղացը թողութիւն տայ . վասն զի աս աղօթքով կամ մէկէն մեղքերնուս թողութիւն կընդունինք , և կամ շնորհք՝ որ պարտաստութիւն թողութիւն ընդունելու :

Բայց զխաւելու բան է որ Քն տէրն մեր ինչ կերպով
կը սորվեցընէ մեզի թողութիւն խնդրել ձյմէ . այսինքն
անանկ ներել մեզի , ինչպէս որ մենք ուրիշներուն կը
ներենք : Ըսել է որ եթէ մենք ներելու ըլլանք նէ ու
րիշներուն , ձծ ալ մեզի կը ներէ . իսկ թէ որ մենք ու
րիշներուն ներելու չըլլանք , պարտաւ տելը կը յուսանք
մեղքերնու թողութիւն գանելու . սուրբ հաւատքը կը
սորվեցընէ որ ձծ ալ չի ներել մեզի թէ և բոլոր աշխր
քիս ճգնութիւնն ու ապաշխարանքն ալ ընելու ըլլանք :
Մանաւանդ թէ ասով առանց իմանալու կը խնդրենք
ձյմէ որ մեզի չններէ . վասն զի ըսելն որ մեր ըրած մեղ
քերուն թողութիւն աայ՝ ինչպէս մենք ուրիշներուն
կուտանք , ըսել է որ եթէ մենք ուրիշներուն թողու
թիւն չիտանք նէ՝ ինքն ալ մեզի չիտայ . ուստի շնորհք
խնդրելու տելը՝ պատիժ խնդրած կըլլանք : Աս բանիս
վրայ պէտքը չէ որ նորէն խօսիմ , վասն զի երկան խօսե
ցայ՝ եղբայրսիրութեան վրայ խօսած ատենս , և ամեն
կերպ պատճառներով ու ապացոյցներով ցցուցի՝ ինչ
պէս հարկ է որ ներենք ու սէր ընենք թշնամիներնու
ալ , թէ որ կուզենք պահել սիրոյ գերազանց պատուի
րանքը . վասն զի առանց անոր անկարելի է փրկուլթէ
հասնիլ :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Զ .

Տէր-աւան աղօթիկ վեցերորդ խորհրդ .

“ Եւ մի քանիք զմեզ ՚ի Ժողովարէն , , :

Ըսիկայ է վեցերորդ խնդիրքը՝ որ Քրիստոս տէրն
մեր հայրմերին մէջը մեզի կը սորվեցընէ : Ինչպէս ա
ռաջ երկնաւոր բարիքն այսինքն արքայութիւնը խնդ
րէին ետքը , մէկէն սորվեցուց խնդրել ձյմէ՝ որ պահէ
զմեզ անիկայ կորսընցընելու վտանգէն այսինքն մեղ
քէն , ասանկ ալ հիմայ հոգւոր բարիքը խնդրէին ետ
քը՝ կը սորվեցընէ խնդրել ձյմէ որ պահէ զմեզ փոր
ձութիւններէն , որ մեր հոգւոյն բարեացն արգելք
են . այսինքն ձյմէ խնդրէին ետքն որ գործած մեղ

քերնուս թողու թիւն տայ, կը սորվեցնէ խնդրել որ զմեզ սահէ նորէն մեղք գործելէն, շնորհք տալով մեզի որ փորձու թիւններուն դէմ կենանք, ու դէմ կենալով յարատեւէք իր շնորհացը մէջ. “Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձու թիւն”:

Աս աղօթքին ուժը աղէկ հասկընալու համար, պէտք է առաջ գիտնալ որ փորձելը երկու բանի համար կըրնայ ըլլալ. մէյմը՝ տեսնելու որ մէկն աղէկ ու առաքինի մարդ է, ու իրեն բարեգործութեան առիթ տալու համար. մէյմըն ալ՝ զինքը խաբելու մոլորցնելու և մեղաց առիթ տալու համար: Ուստի երկու կերպ փորձել կըլլայ. մէյմը՝ բարի վախճանաւ, ինչպէս ձեռք կընէ՝ դժբաղդութիւն հիւրնդութիւն խեղճութիւն հալածանք վիշտ խրկելով իր ճշմարիտ ծառայիցը վրայ, արդար ու ջերմեռանդ մարդկանց, իրենց առաքինութիւնը փորձելու համար. չէ թէ չի գիտնալով իրենց ինչ ըլլալը, այլ առիթ տալու համար որ բարեգործութիւն ընեն, առաքինութե մէջ առաջ ելլան, իրենց աղէկութիւն յայտնուի, ուրիշներուն բարի օրինակ ըլլան, ու անով ամմենքը զձեռք օրհնեն ու փառաւորեն: Ուստի երկրորդ օրինաց դրքին մէջը (ԺԷ. 3.) Մովսէս կըսէ հրեաներուն որ ձեռք զիրենք կը փորձէր գիտնալու համար որ զինքը կը սիրէն թէ չէ. “Փորձէ զձեզ տէր ձեռք ձանաջել թէ սիրիցէք զտէր ձեռք մեր”:

Ասանկ ալ փորձեց ձեռք Աբրահամ նահապետը՝ հրամայելով որ իր մէկ հատիկ սիրելի զաւակը սպաննէ զոհ ընէ, որպէս զի ասով յայտնի ըլլայ իր հաւատքն ու հնազանդութիւնը. “Փորձեաց ձեռք զԱբրահամ” (Ծնն. իբ. 1.): Ասանկ ալ փորձեց ձեռք Յոբ նահապետը այնչափ դժբաղդութիւններով իր առաքինութիւններն յայտնելու և բոլոր աշխարհիս համբերութեան մեծ օրինակ մը տալու համար: Շատ անգամ իրենց վրայ բարի վարկում ունեցողներ կը գանսուին, որ ուրիշներուն պէս մեծ մեղքեր չընեն ուն համար՝ զիրենք սուրբ ու առաքինի կը կարծեն, երկինք թռչելու պէս: Բայց մէյմը փորձի մէջ գնենք զիրենք, քիչ մը փորձէ ձեռք իրենց առաքինութիւնը, խաչեր նեղութիւններ դժբաղդութիւններ խաւրէ իրենց, թող տայ որ սատանան քովերնին մօտենայ, ան ատենը կիսաքուր ինչ ըլլալնին: Վասն զի թէ որ սիրով ամեն բան ձեռքէն եկածի

պէս ընդունին ու իայ կամացը զիրենք համակերպելու ըլլան նէ, նշան է որ իրաւցընէ համբերութեան առաքինութիւնն ունին . թէ որ ան ամմեն նեղութիւններուն մէջը բարեգործութիւն ձեռքէ չեն ձգեր, ու առջինին պէս կը սիրեն զի՞մ ու կը ծառայեն իրեն, նշան է որ իրաւցընէ իայ սէրն ունին ու քրիստոնէական կատարելութեան ետեւէ են : Իսկ թէ որ կը աժդոհան, կը նեղին, անհամբերութիւն կընեն, առջի բարեգործութիւնները ձեռքէ կը ձգեն, աս կամ ան պակասութեան մէջ կիշնան, յայտնի կըլլայ որ աղէկ չեն եղեր՝ այլ գէշ, առաքինի չեն եղեր՝ այլ անտաւոր, շատ հեռու են եղեր սուրբ ըլլալէն :

Ուրեմն աս փորձութիւնները չեն՝ Քմի տեսան մերոյ հայրմերին մէջն ըսածները, ասոնք չեն՝ որոնց համար կը սորվեցընէ որ իայմէ շնորհք խնդրենք գէմ կենալու . վասն զի աս փորձութիւնները աղէկ ու օգտակար են մեր հոգւոյն, թէ առիթ տալով բարեգործութիւն ընելու, առաքինութեան մէջ առաջ ելթալու, և արքայութեան համար արգիւնք դանձելու, և թէ աչքերնիս բանալով ու ճանչցընելով մեզի ինչ ըլլալնիս : Անոր համար Գաւիթ մարգարէն աս փորձութիւններէն խալըսել խնդրելու տեղը՝ կը խնդրէր իայմէ որ զինքը փորձէ . “Փորձեա զիս տէր և քննեա զիս . փորձեա զերկամունս իմ և զսիրտ իմ” . (ՍՃ . Իե . 2 :) Յակոբոս առաքեալն ալ երանելի կը սեպէ փորձութեան համբերողը . վասն զի թէ որ իր առաքինութեանը մէջ հաստատուն մնալու ըլլայ նէ, յաւիտենական կենաց պսակը կընդունի՝ որն որ իմ իր սիրելեացը խոստացած է . “Երանեալ է այր՝ որ համբերիցէ փորձանաց . զի եթէ ընտիր ևս գտանիցի, առցէ զպսակն կենաց՝ զոր խոստացաւ սիրելեաց իւրոց տէր” . (Թ . 12 :) Ուստի ուրախ պիտոր ըլլանք, երբոր իմ մեզի կերպ կերպ փորձանքներ կը խրկէ . վասն զի ասոնցմով համբերութիւն կը սորվինք, ու համբերութիւնը զմեզ ամմեն բանի մէջ կատարեալ կընէ . “Ամենայն ուրախութեան արժանի համարիլիք, յորժամ ի պէսպէս փորձութեանց ի մէջ անկանիցիք . գիտաս թիք զի հանգէս ձերոց հաւատոցն յօրինեալ գործէ զհամբերութիւն, իսկ համբերութիւն գործ կատարեալ ունիցի, զի իցէք ողջանդամք և ոչ իւրիք նուաղեալք” . (Թ . 2 :)

Ուրեմն որո՞նք են աս փորձութիւններն որ Քրիստոս տէրն մեր Հայրմերին մէջը կըսէ : Ան փորձութիւններն են՝ որ զմեզ կը խաբեն ու մեղքի մէջ կը ձգեն , չար սատանային փորձութիւններն են՝ որ կը նախանձի մեր վրայ , ու այդ գէմալ՝ մեղի գէմալ ատելութիւն ունի . այդ գէմալ՝ զինքն արքայութենէն դուրս ընելուն ու գր. ժոխքը գատապարտելուն համար , ուստի կուզէ որ ամէնքն ալ իրեն պէս այդ գէմալ ըլլան , զի՞՞մ անարգեն . մեղի ալ գէմալ է , տեսնելով որ իրեն կորսնցուցած փառքը մենք վայելէնք պիտոր , ուստի կուզէ որ մենք ալ իրեն հետ դժոխքն ընկեր ըլլանք : Ան չար սատանային փորձութիւններն են , որ կատաղի առիւծի մը պէս չորս գինիս կը պարտի որ կլլէ զմեզ . ան խորամանկ օձին՝ որ մեղի ամմեն գիէն որդայթ կը լարէ , ու հաղարուձէկ հնարք արուեստ ու խաբէութիւն կը բանեցընէ՝ զմեզ խաբելու , մեղքի մէջ ձգելու , ու քաշելու դժոխք տանելու : Անոր համար առաքեալը կը խրատէ այդ տուած զրահները հագնիլ , հաւատոյ վահանը ձեռք առնել , և այնպէս սատանային գէմալ ելլել , որ իր հնարքներէն խալըսինք . “ Զգեցարուք զըստ պառազինութիւնն այդ . . . և ի վրայ ամենայնի առէք զվահանն հաւատոյ . . . զի ոչ է մեզ պատերազմ ընդ մարմնոյ և ընդ արեան , . . . այլ ընդ այս չարութե ” (Եփ. . . 6 : 11 :

Գիտէք սատանան ինչ հնարք կը բանեցընէ զմեզ մեղքի մէջ ձգելու : Ինչ որ զօրավար մը բերդ մը պաշարելու և առնելու համար կընէ , սատանային ըրածն ալ անոր պէս է՝ կըսէ սուրբն Արարիանոս : Զօրավարը բերդին չորս գին կը պարտի , կը գիտէ անոր գիւղն ու ամրութիւնը , ո՛ւր տեղն աւելի հասա ու զօրաւոր է , ցած կեկ կողմը ո՞րն է , բացուած տեղ մը ունի՞ ներս մտնելու . աս ամմեն բանը գիտէլէն ու քննելէն ետքը , աւելի տկար կողմէն կը յարձըկի կը զարնէ ու ամմեն ուժ կուտայ յաղթելու և բերդն առնելու : Սատանան ալ մեղի գէմալ , արգարներուն ու լաւ մարդկանց գէմալ , նոյն հնարքը կը բանեցընէ : Չորս գինիս կը պարտի , ու իր խորագիտութեամբը կը գիտէ մեր մտածմունքները՝ մեր բաղձանքները՝ մեր գիտաւորութիւնները , կը նայի որ ինչ բան կախորժինք՝ ինչ բան չենք փութիր , ինչ կը սիրենք՝ ինչ բանէ կը խորշենք , ինչ

բանի կը յօժարինք՝ ինչ բան բնութիւններնուս գէմ է, ինչ բանի մէջ գիւրաւ կիշնանք՝ ինչ բանի մէջ զը ժուարաւ. ետքը կը յարձրկի ան կողմէն՝ ուր որ աւելի տկար կը գտնէ զմեզ, ու կը փորձէ՝ ամմին հնարք ու խաբէութիւն բանեցընելով, որպէս զի զմեզ հաւանեցընէ ու մեղքի մէջ ձգէ: Զոր օրինակ կը տեսնէ որ մէկը փառասէր է, պատիւ կը փնտրուէ. անոր առջին փառաւոր պաշտօն մը կը գնէ, ու կը ցցընէ ինչ պատիւ՝ ինչ համարմունք՝ ինչ իշխանութիւն անով կըրնայ ունենալ. ուստի ան պաշտօնին հասնելու համար թէ և ստեր պէտք ըլլայ զուրցել, թէ և անիրաւ հնալքներ բանեցընել, կը հաւանեցընէ որ խղճմանք չընէ. վասն զի ով որ պաշտօնի հասնիլ կուզէ նէ՝ առ հնարքները հարկ է որ բանեցընէ, կըսէ. ու երբոր այնչափ ուրիշները կընեն, բան չիկայ՝ ինքն ալ կընայ ընել: Թէ որ ան պաշտօնին յարմարութիւն ալ չունենայ, չիկրնայ ան պաշտօնին պարտքերն ընել, այսու ամենայնիւ կը հաւանեցընէ որ ետեւ իյնայ, որպէս զի ան պաշտօնին մէջը հազարումէկ պակսութիւն անիրաւութիւն ու մեղք գործէ: Վմանապէս զգայարանքներնուս հետևողները՝ ան կողմէն կը բռնէ, կը խաբէ զի րենք որ անկէց աղէկ բան չի կրնար ըլլալ. աչուրնին վտանգաւոր բաներու կը տանի, լեզունին ու ականջնին ան բաներով կը զուարճացընէ, մոքերնին երևակաութիւննին ան բաներով կը տաքցընէ, ու խաբիւրբելով զիրենք որ հետաքրքութեան համար քիչ մը անտեսակ բաներու վրայ մտածելը, առ կամ ան բանն ընելը մեղք չէ, կամ գոնէ ծանր մեղք չըլլար, կամ ըլլայ նէ ալ ետքը խոտոտվանելը գիւրիս է, ու ասոնց նման պատճառանքներով՝ որ խիստ աղէկ գիտէ հնարելը, այնչափ կընէ՝ այնչափ կը փորձէ՝ որ մեղքի մէջ կը ձգէ զիրենք, գոնէ բաղձանքով, կամ գոնէ ախորժանքով: Առանկ ալ արծաթասէր մարդկանց ու սրտերնին աշխրբքիս բաներուն վրայ կպցընողներուն, ան կողմէն կը մօտենայ, շահաւոր առուտուրներ ու վառատակներ առջևնին դնելով, ու գիւրաւ զիրենք կըզբաղեցընէ մարմնաւորին՝ որպէս զի հոգինին չիմտածեն, գիւրաւ կը համոզէ չափազանց շահ պահանջելու, անիրաւ գին ուղելու, կշիռքն ու չափը խարդախելու, խաբէութիւն ու զրկանք ընելու, ու հոգինին մեղքէ:

րով ծանրաբեռնելու : Ասանկ ալ կարօտութեան խնդ-
 ճութեան աղքատութեան մէջ եղողները՝ ան կողմէն
 կը փորձէ սատանան, խարխըրելով որ ստակն ապրելու
 համար եղած է, ստելին տէրը կարօտութիւն չունի,
 հարկն լուծանէ զօրէնս, ու ասանկով գողութեան մէջ
 կը ձգէ զիրենք . կամ կը յուսահացնեն, անհամբե-
 րութեան մէջ կը ձգէ՝ որ ան դէմ տգողան, հայհոյ-
 անք ընեն, մտածեն կամ ըսեն ալ որ ան արդար չէ,
 ալեկ չի կառավարեր աշխարհքս : Նմանապէս երկիւ-
 ղած ջերմեռանգ մարդիկները, որ ստէս հոգևոր լե-
 լու՝ խոստովանելի՝ սրբութիւն առնելու կուգան, ան
 կողմէն կը բռնէ . տեսնելով որ դժար է բարեգործու-
 թիւններնէն հեռացնել զիրենք, նոյն բարեգործու-
 թիւններովը կը փորձէ, ու հազարումէկ խաբէական
 հնարքներով կը ջանայ՝ ուրիշ վախճանի համար ընել
 տալ զանոնք, փառասիրութեան, կեղծաւորութե, և
 ասոր պէս չար գիտաւորութիւններով : Ասանկ ալ ու-
 րիշ կողմ՝ հակում ունեցողներուն՝ սատանան ան կողմա-
 նէ փորձութիւն կը բերէ, տկար կողմերնէն կը բռնէ զմեզ,
 և ամեն տեսակ զէնքերով մեզի հետ կը կռուի, մեզի
 յաղթելու և զմեզ մեղքի մէջ ձգելու համար : Որսորդ-
 ներուն ըրածը կընէ, կըսէ մեծն Գրիգոր . որսորդն իր
 որոգայթն ու ցանցը հոն կը դնէ՝ ուսկէց որ անասուն-
 ները սորված են անցնելու . ասանկ ալ սատանան հոն
 տեղուանքը կը դնէ իր փորձութե որոգայթը՝ ուր որ
 մտքերնիս ու սրտերնիս ստէս կերթան . որպէս զի ա-
 խորժած բաներնիս տեսնելով, առանց իմանալու ո-
 րոգայթին մէջն իյնանք ու բռնուինք :

Բայց որովհետեւ գիտէ սատանան որ իր հնարքներու
 վը՝ որչափ ալ խորամանկ է՝ շատ չի կրնար խաղալ հե-
 տերնիս, ինչ կընէ գիտէք . աշխարհքս ձեռք կառ-
 նէ, անով զմեզ փորձելու . անոր ծուռ կանոններովն
 որ բոլորովին սուրբ աւետարանին կանոններուն դէմ
 են, անոր գէշ սովորութիւններովն ու խոստմունքնե-
 րովը, անոր ունայնասիրութեամբն ու չարութեամբը
 կը ջանայ բարեգործութենէ հեռացնել զմեզ ու մեղ-
 քի մէջ ձգել : Գէշ մարդկանց ձեռքով ալ զմեզ կը փոր-
 ձէ՝ որ իր զաւկներն են, ինչպէս Քն տէրն մեր կըսէ .
 “ Դուք ի հօրէ սատանայէ էք ” . (Յճ . Ժ . 44 .) իր
 սլաշտօնեաներն են, մարմնաւոր սատանաներ են : Ա-

նոնց տուած գայթակղութիւններովը , չար օրինակներովը , գէշ խրատներովը , անպարկեշտ խօսքերովը , հաւատոյ ու բարի վարուց գէժ վարդապետութիւններովը , կուղէ զմեզ մեղքի մէջ ձգել :

Ասոնցմէ 'ի զատ կը փորձէ զմեզ մանաւանդ զգայարանքներնուս ցանկութեամբը , ինչպէս փղտաջինները Դաւիթային ձեռքովը Սամիսոնը փորձեցին : Մանաւանդ թէ աս ցանկութիւնն անկարգ բաղձանք մը ըլլալով մենք զմեզ գոհ ընելու , մեր անձնասիրութեան ու մեր կրքերուն ուղածն ընելու , սատանան ինչ արուեստ ինչ հնարք բանեցընելու ըլլայ զմեզ փորձելու , միշտ աս ցանկութիւնը ձեռք կառնէ , ասով մեզի մահացաւ վերքը կուտայ , ու զմեզ մեղքի մէջ կը ձգէ : Անոր համար Յակոբոս առաքեալն յայտնի կըսէ որ մեր ցանկութիւնն է միշտ զմեզ փորձողը , ան է որ զմեզ բարեգործութենէ կը հեռացընէ ու չարիք գործել կուտայ մեզի . « Իւրաքանչիւր որ փորձի առ 'ի յիւրոցն ցանկութեանց ձգեալ և պատրեալ » . (Թ . 14 :) Աս խօսքիս վրայ սուրբ Օգոստինոսը կըսէ . « Ի՞նչ ըսել կուղէ ասով առաքեալը . ըսել կուղէ որ՝ պէտք է պատերազմիք զգայարանքներնուս ու անկարգ բաղձանքներնուս գէժ : Ուրեմն այնչափ վախ պիտոր չունենանք դրսի թշնամիէն՝ որ է սատանան , որչափ մեր ներքին թշնամիէն՝ որ է զգայարանքներնուս ցանկութիւնը . ասոր մէյմը յաղթենք 'նէ , սատանային ալ՝ աշխրբքիս ալ՝ ամմեն բանի ալ յաղթած կըլլանք » : Վասն զի մենք մեզի՝ մեր անձնասիրութեանը՝ մեր զգայարանքներուն յաղթելու որ ըլլանք , կըսէ 'նոյն աք վարդապետը , աշխարհք ի՞նչ կրնայ ընել մեզի , ի՞նչ կրնայ ընել սատանան կամ՝ սատանային պաշտօնեաներէն մէկը : Կրնայ զոր օրինակ անիրաւ վաստակ մը առջնիս դնել . բայց թէ որ մենք գիտենք յաղթել մեր աղահաւթեանը , թէ որ գիտենք մահացընել մեր յարուստ աշխրբքիս բաներուն , թէ որ գիտենք զսպել մեր բաղձանքը , հոգեբնիս չըլար ան վաստակը , ու մէկէն կը յաղթենք փորձութեանը : Կրնայ մարմնական փորձութիւն մը բերել , կըսէ 'նորէն 'նոյն սուրբ վարդապետը . բայց թէ որ մենք գիտենք կռուիլ մեր ներքին ցանկութեանը հետ ու գէժ կենալ զգայարանքներնուս ուղածին , գեղեցկութիւնը չի կրնար աչուրնիս խաբել ,

կը յաղթենք փորձութեանը . վասն զի զգացածնիս սատանան չէ . մեր կիրքն է . սատանան չէ տեսածնիս , այլ աջուրնիս զուարճացընողը : Ետքը խօսքը հոս կը լմնցընէ սուրբ վարդապետը . “ Ուրեմն պէտք է մեր ներքին զգացմանը յաղթենք , մեր կիրքը մահացընենք , մեր ցանկութիւնը զսպենք . վասն զի ասոնց յաղթելու որ ըլլանք , սատանային ու իր ամեն փորձութիւններուն ալ յաղթած կըլլանք , : Աս ամեն բաժներէն աս կը սորվինք որ , իրաւ՝ սատանան է զմեզ փորձողը , ու շատ կերպով կը փորձէ . բայց փորձութեան տեղիք տուողը մեր ցանկութիւնն է , մեր կիրքն է , մեր անձնասիրութիւնն է . ուստի թէ որ կուզենք խալըսիլ փորձութիւններէն , թէ որ չենք ուզեր մեղքի մէջ լինալ , թէ որ կուզենք ան շնորհքին մէջը մնալ , պէտք է որ Քրիստոս ընենք , մենք մեզմէ հրաժարինք , մեր անձնասիրութեանն յաղթենք , մեզի գէմ բռնութիւն ընենք՝ կրքերնիս մահացընելով , մեր անկարգ բաղձանքներուն գէմ կենալով . վասն զի ասանկով սատանային ձեռքէն ամեն զէնք կը վերցընենք , ու կը ծիծաղինք իր վրայ ալ , իր բերած ամեն փորձութիւններուն վրայ ալ : Առջի ընելու բաներնիս աս է :

Երկրորդ ընելիքնիս է՝ տեղիք չիտալ ամենին ծուռ ու մուռ . խօսքերու և կարծիքներու , որ սատանան մտքերնիս կուղէ խօթելիւր չար խրատներովը՝ կամ աչխորքիս ձեռքովը՝ կամ անտաւոր ու գէշ մարդկանց բերնովը՝ որ իր պաշտօնեաներն ու փոխանորդներն են , այլ հաստատուն հաւատքով դաւանինք միշտ սուրբ հաւատոյ ճշմարտութիւններն ու աւետարանին առած կանոնները , որ կաթողիկէ եկեղեցին միշտ սորվեցուցեր է ու կը սորվեցընէ , ինչպէս Պօղոս առաքեալն զմեզ կը խրատէ . “ Մի՛ որ զձեզ խաբեացէ բանիւք սնոտուովք . . . և ի վրայ ամենայնի առէք զվահանն հաւատոց , որով կարող լինիջիք զամենայն նեղութեան մօտ չարին շիջուցանել , : (Եփէս . Է . 6 . Է . 16 :

Սատանային փորձութիւններէն խալըսելու համար երրորդ ընելիքնիս է՝ իրեն մէկ բանին մօտիկ չընել , մէկ բանին տեղիք չիտալ , ամեն ուղածը՝ որչափ ալ պզտի բան ըլլայ՝ մերժել . վասն զի քիչ մը բան որ ընդունի , անով գոհ չըլլար , մէկէն ուրիշ բան ալ կուզէ , ինչուան որ քիչ քիչ ծանր մեղքի մէջ ձգէ զմեզ :

Սատանան, կրսէ սուրբ ոսկեբերանն ուրիշ նք հարց
հետ, երբոր արդարները կը փորձէ, մէկէն գիմացնին
մեծ չարիք մը՝ ծանր մեղք մը չի գնէր. վասն զի անկէց
կը սոսկան ու ետ կը կենան. հազա պղտիկէն կըսկսի,
[Թեթե բան մը առջնին կը գնէ, կամաց կամաց զիրենք
առաջ քաշելու, ծանր մեղքի մէջ ձգելու համար: Ա-
սիկայ անանկ ճշմարիտ բան մըն է, որ շատ օրինակնե-
րով կրնայի յայտնի ցընել, ինչպէս Ադամ Եւային,
Կայենին, Սաուղին, Դաւթի, Յուդայի, և ուրիշ
շատերուն օրինակներովը, որ պղտիկէն սկսան ու քիչ
քիչ մեծ փոսերու մէջ ինկան: Ասան զի, ինչպէս նոյն
սուրբ ոսկեբերան վարդապետը կրսէ, առ է սովորա-
կան ճամբան գէշութեան ծայրը հասնելու, ու չի կըր-
նար ըլլալ որ մէկը աղէկութենէ յանկարծ անզգամ
անօրէն մարդ մը ըլլայ: Բայց որովհետեւ առ բանս ու-
րիշ անգամ ձեզի ցցուցի, աւելորդ կըլլայ նորէն ցը-
նելը: Ուրեմն, սիրելի որդիքս, պէտք է որ սատա-
նային խորամանկութենէն զգուշանանք. պէտք է որ
իր ամեն խօսքին չէ ըսենք, բանի մը մէջ իրեն տեղիք
չիտանք, ինչպէս Պօղոս առաքեալը կրսէ. «Եւ մի
տայք տեղի սատանայի» (Եփէ. Դ. 47.) վասն զի
քիչ մը որ տեղիք տալու ըլլանք իրեն, քիչ քիչ կը տիրէ
վրանիս, իրեն գերի կըլլանք:

Սատանային փորձութիւններէն չի յաղթուելու հա-
մար չորրորդ ընելիքնիս է, չի կենալ չի վիճել իրեն
հետ՝ բերած փորձութիւններուն վրայ. վասն զի այն
պէս չար ու խորամանկ է՝ որ գիւրաւ կորսայ զմեզ ու
որոգայթի մէջ կը ձգէ: Առանց երկան խօսելու, ա-
ռանց կենալու մտածելու մտքերնիս ձգած բաներուն
վրայ, պէտք է չէ մը ըսել, երեսնիս մէկի դարձնել,
ուրիշ բան մտածել: Ասանկ ըրաւ Քրիստոս մեր, եր-
բոր անապատին մէջ սատանան քովը մօտեցաւ զինքը
փորձելու, և տանկ ըրաւ՝ մեզի կանոն տալու հա-
մար: Երբոր ըսաւ սատանան որ քարերը հաց դարձը-
նէ, մէկ խօսքով լմնցուց ըսելով որ՝ հացով միայն չապ-
րիր մարդ, այլ նաև նոյն խօսքովը. «Ոչ հացիւ միայն
կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանիւ՝ որ ելանէ ի բերա-
նոյ նոյն» (Մատթ. Դ. 4.) Երբոր ըսաւ որ տաճարին
աշտարակէն վար ձգէ զինքը, Քրիստոս մեր կարճ պա-
տասխան մը տուաւ՝ ըսելով որ պէտքը չէ զնա փորձել

իրմէն հրաշք պահանջելով. « Այս փորձեսցես զտէր
 ԹՈՂԱՅ : Իսկ երբոր բոլոր աշխարհքիս թագաւորու-
 թիւնը խոստացաւ՝ թէ որ իրեն երկրպագութիւն ընե-
 լու ըլլար նէ, Քն տէրն մեր չեխեց զինքն բռնելով. գնա
 կորիր անխճած սատանայ, ԹՈՂԱՅ արժանի է երկըր-
 պագութեան ու պաշտելու. « Երթ յետս իմ սատա-
 նայ, զի գրեալ է՝ տեառն ԹՈՂԱՅ երկիր պագցես, և
 զնա միայն պաշտեսցես » . Մենք ալ ասանկ պէտք է
 ընենք, սիրելի որդիքս, մանաւանդ դուք, խաթուններ
 ու աղջիկներ, ասանկ պէտք է ընենք՝ թէ որ կուզէք ԹՈՂԱՅ
 շնորհացը մէջ ապրիլ : Երբոր սատանան, կամ մարմ-
 նաւոր սատանաներէն մէկը կուգայ զձեզ փորձելու,
 առանց կենալու մօտի ընելու իր ավերակները խօսքերը՝
 իր չար խրատները՝ մէկէն պէտք է չէ ըսէք, երես դար-
 ձնէք, ձեր բանին դործքին երթաք . թէ որ չէ, փոր-
 ձութեան մէջ կիյնաք :

Բայց որոնք որ կուզեն ամենեւին հետ համարձակ
 վարուիլ, թափոնները՝ պարելու տեսնուելու վասն-
 դաւոր տեղուանքն ազատ պաշտիլ, փորձութիւնն ինչ
 է կրտսն, խղճահարները միայն ու առջնին նայելով
 քաղոպները կրղզան . թէ որ անոնք ալ մեզի պէս ը-
 նէին, ուրախ կենային, քիչ մը ազատութիւն տային
 իրենց նէ, ամենեւին փորձութիւն չէին զգար :

Ինչ աղէկ արամաբանութիւն . իրաւ է, ես ալ դի-
 տամ որ ջերմեանդ ու երկիւղած անձինք ուրիշներէն
 աւելի փորձութիւն կը կրեն . բայց գիտէք ինչու . պատ-
 ճառն իրենց մեծ պատիւ կրնէ : Վասն զի սատանան
 կը տեսնէ որ արքայութեան նեղ ճամբուն մէջն են,
 անոր համար իր ամեն ջանքը կրնէ՝ զիրենք անկեց
 դուրս հանելու ու լայն ճամբուն վրայ դնելու : Իրաւ
 է, կը հաւատամ որ ասանկ խօսողները սատանան չի
 փորձեր . բայց գիտէք ինչու, պատճառը չարաչար գէշ
 է . վասն զի սատանան կը տեսնէ որ ինքիրենուն կեր-
 թան դժոխքին լայն ճամբան, կը տեսնէ որ անոնք
 տրդեն իր գերիներն են, հարկաւոր չէ որ փորձէ զի-
 րենք, որովհետեւ իրենք զիրենք բաւական կը փորձեն,
 ու մեզք մեզքի վրայ կը դնեն առանց դժուարութեան :
 Ուստի իրեն ուրիշ աշխատութիւն չի մնար, բայց ա-
 նանկ ընել որ բռնած ճամբաներնէն էտ չիդառնան,
 զիրենք չիճակեն : Ասոր ապացոյցը կուզէք . թող

քիչ մը իրենք ղերենք շիտկեն, առ ան դառնան, քրիստոնէի կեանք վարեն, ան ասէնը կը տեսնեն ինչպէս ղերենք ալ կը փորձէ սատանան՝ վախճալով որ չըլլայ թէ բարի վարքի մէջ յարատեւեն ու փրկուին: Անոր համար է որ նք գիրքը կըսէ. « Որդեակ, եթէ մատիցես տեառն ծառայել, պատրաստեա զանձն քո՛ր փորձութիւն » . (ՍԻՐ. Թ. 1.) այսինքն երբոր կուզես ան ծառայել, փորձութիւն քաշելու պատրաստուէ:

Ուրեմն աս փորձութիւններուն դէմ կենալու համար ինչ պէտք է ընել: Պէտք է ան ամեն ըսած զգուշութիւններս ընելէն ետքը՝ խնդրել ու միշտ խնդրել անոնց, որ մեզի օգնէ, մեզի շնորհք տայ անոնց դէմ կենալու. աս էր ետքի ու ամենէն հարկաւոր ըսելըս: Տեսէք ինչ կըսէ Քն տէրն մեր: « Արթուն կացէք և աղօթս արարէք, զի մի մտանկցէք ի փորձութիւն » . (ՄԲ. ինչ. 41.) այսինքն, Արթուն կեցէք, զգուշացէք, ամեն ջանք ըրէք, թէ որ չէք ուզեր փորձութե մէջ իյնալ ու յաղթուիլ: Բայց ատ ալ բաւական չէ, պէտք է որ աղօթք ընէք, անոնց շնորհք ու օգնութիւն խնդրէք, որ չի յաղթուիք: Անոր համար ալ հայրմերին մէջը սորվեցուց մեզի որ ըսենք. « Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն » : Ուրեմն ուշ դրէք ըսածիս, ու աղէկ մտքերնիդ պահեցէք. աս խօսքովս կը սորվեցընէ մեզի Քն տէրն մեր՝ խնդրել անոնց որ չէ թէ խաւրսէ զմեզ փորձութիւններէն, հապա միայն չի թողու որ հաւանինք անոնց, օգնէ մեզի ու շնորհք տայ՝ որ դէմ կենանք անոնց, կարիճութեամբ կուռնինք անոնց դէմ. վասն զի սուրբ գրքին խօսքն է որ անոնք միայն կը պահուին՝ որոնք որ փորձութիւններուն կը յաղթեն. « Որ յաղթէ՛ տաց նմա նստել ընդ իս յաթոռ իմ » . (Յայտ. Գ. 21.)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՁԱ.

Տէրահայան աղօթիկն Եօնէնէրուր Խնդիրէ. “Այլ
 Ժրիէա Ղեւ’ի Լուրէ 33 :

Հայրմերին մեկնութիւնը լմնցընելու համար, որ
 ամմենէն գեղեցիկ՝ ամմենէն սքանչելի աղօթքն է, և
 ամմեն քրիստոնեայ պարտեղան է գիտնալու և ստէպ
 ու արտանց ընելու աս աղօթքը, վերջի խնդիրքը մնաց
 որ բացատրեմ, այսինքն “Այլ փրկեա զմեզ ’ի չա-
 րէ 33 :

Տեսէք ի՞նչ աղուոր խնդիրք, սիրելի որդիքս, տեսէք
 ի՞նչ սքանչելի խնդիրք: Նախ որ՝ ասիկայ ետքի խնդիրքն
 ըլլալով, Քստէրն մեր ուղեց որ առջի ամմեն խնդիրք-
 ներուն համառօտութիւնն ըլլայ, բոլորն ալ աս ետ-
 քինին մէջն իմացուի: Երկրորդ որ՝ չէ թէ միայն բո-
 լոր առջի խնդիրքներն ասոր մէջը կիմացուին, այլ նաև
 անոնցմէ ուրիշ բան ալ: Ուրեմն նախ՝ առջի ամմեն
 խնդիրքներուն համառօտութիւնն ըլլալը հասկըցնեմ
 ձեզի. բայց աղէկ ուշ գրէք, վասն զի հիմայ բոլոր
 Հայրմերին մեկնութեանը կարճ քաղուածք մը պիտոր
 ընեմ: Առջի խնդիրքնիս էր՝ որ Իծ շնորհք տայ մեզի
 և ամմենուն, որպէս զի կարենանք փառաւորել իր ա-
 նունը, իրեն արժանի պատիւը տալ. “Սուրբ եղիցի ա-
 նուն քո 33: Բայց որովհետև խիստ գէշ կըլլայ մեզի՝ թէ
 որ Իծ իր պատիւը չիտանք նէ, անոր համար Քստէրն
 մեր ետքի խնդիրքովը կը սորվեցընէ մեզի աս գէշ բա-
 նէն խաղտելիս խնդրել Իծմէ ու ըսել. “այլ փրկեա
 զմեզ ’ի չարէ 33: Երկրորդ խնդիրքնիս էր՝ որ Աստուած
 շնորհք տայ մեզի և ամմենուն, որպէս զի իր շնորհա-
 ցը մէջն ապրինք ու արքայութիւն երթանք՝ իր յաւի-
 տենաւան երանութեան փառքը վայելելու. “Եկես-
 ցէ արքայութիւն քո 33: Բայց որովհետև Իծ շնորհքը
 կորսընցընէ ինչ ու յաւիտենաւան արքայութենէն զոր
 կուենիս խիստ գէշ կըլլայ մեզի, անոր համար Քրիս-
 տոս տէրն մեր ետքի խնդիրքով կը սորվեցընէ մեզի՝ աս

գէշ բանէն ալ խալըսէնիս խնդրել ձյմէ և ըսել. “այլ փրկեա զմեզ 'ի չարէ ”: Երրորդ խնդիրքնիս էր՝ որ ձծ շնորհք տայ մեզի և ամենեուն, որպէս զի իր կամքը ընենք ու իր կամքը մեր վրայ միշտ կատարուի. “Եղեցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի ”: Բայց որովհետեւ ձյ կամքը չընենիս ու ձյ կամացը հետ համակերպութիւն չունենալիս խիստ գէշ կըլլայ մեզի, անոր համար Քս տէրն մեր ետքի խնդիրքովը կը սորվեցընէ մեզի՝ առ գէշ բանէն ալ խալըսէնիս խնդրել ձյմէ և ըսել. “այլ փրկեա զմեզ 'ի չարէ ”: Զորրորդ խնդիրքնիս էր՝ որ ձծ ամեն օրուան հացերնիս տայ մեզի և ամենուն, այսինքն ինչ որ հարկաւոր է թէ մեր հոգւոյն և թէ մեր մարմնոյն կենացը համար. “Զհաց մեր հանապազորդ ատըր մեզ այսօր ”: Բայց որովհետեւ թէ հոգւոր և թէ մարմնաւոր կենաց հարկաւորէն զրկուելիս խիստ գէշ կըլլայ մեզի, անոր համար Քս տէրն մեր ետքի խնդիրքովը կը սորվեցընէ մեզի՝ առ գէշ բանէն ալ խալըսէնիս խնդրել ձյմէ և ըսել. “այլ փրկեա զմեզ 'ի չարէ ”: Հինգերորդ խնդիրքնիս էր՝ որ ձծ Յսի արգեանցը համար թողութիւն տայ մեր մեղքերուն ու անոնց համար կրելու պատիժնիս ալ ներէ. “Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց ”: Բայց որովհետեւ խիստ գէշ կըլլայ մեզի՝ թէ որ ձծ մեր մեղքերուն չի ներէ նէ, անոր համար Քս տէրն մեր ետքի խնդիրքովը կը սորվեցընէ մեզի՝ առ գէշ բանէն ալ խալըսէնիս խնդրել ձյմէ և ըսել. “այլ փրկեա զմեզ 'ի չարէ ”: Վեցերորդ խնդիրքնիս էր՝ որ ձծ շնորհք տայ մեզի և ամենուն, որպէս զի խալըսինք իրեք գլխաւոր թըշնամիներնուս ձեռքէն՝ որ են մարմին տշխարհք ու սատանայ, ու կարենանք գէմ կենալ անոնց բերած փորձութիւններուն. “Եւ մի տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն ”: Բայց որովհետեւ խիստ գէշ կըլլայ մեզի՝ թէ որ անոնց բերած փորձութիւններուն տեղիք տանք ու մեղքի մէջ իյնինք նէ, անոր համար Քս տէրն մեր ետքի խնդիրքովը կը սորվեցընէ մեզի՝ առ գէշ բանէն ալ խալըսէնիս խնդրել ձյմէ և ըսել. “այլ փրկեա զմեզ 'ի չարէ ”: Հիմայ տեսաք ինչպէս իրաւ է ըսածս որ՝ առ ետքի խնդիրքն առջիններուն բոլորին ալ համառութիւնն է, ու բոլոր առջիններն ատոր մէջը կի-

մացունին : Ուրեմն տեսէք ինչ սրտանց՝ ինչ ջերմեռանդութեամբ պէտք է ըսենք աս աղուոր խօսքը , “ այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարէ ” :

Բայց աս խօսքով բոլոր առջի խնդիրքները նորէն ընեւին ՚ի զատ , ուրիշ մասնաւոր խնդիրք մըն ալ կընենք : Ո՞րն է կըսէք նէ , ամմեն երևելի փորձանքներէ խաղըսելիս է : Քանի անգամ ըսի ձեզի որ Քմ տէրն մեր Հայրմերին մէջ իրեք տեսակ բարիք կը սորվեցնեն մեզի որ խնդրենք իշմէ . երկնաւոր բարիք՝ որ է արքայութիւնը , հոգւոր բարիք՝ որ է մեր հոգւոյն բարիքը , ու մարմնաւոր բարիք՝ այսինքն մեր կենաց պէտք եղած բաները : Ետքը կը սորվեցնեն խնդրել որ անխաղըսէ զմեզ իրեք տեսակ չարիքներէ՝ որ բոլորովին առջի իրեք բարեացը դէմ են . այսինքն մեղքէն՝ որ արքայութենէ կը զրկէ զմեզ , փորձութիւններու տեղիք տալէն՝ որ մեր հոգւոյն բարեացն արգելէք է , ու դժբաղդութիւններէն՝ որ մեր մարմնաւոր կեանքը կը խռովեն անհանգիստ կընեն : Ուստի աս ետքի խնդիրքով՝ “ այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարէ ” , իշմէ մասնաւոր խնդրածնիս աս է որ ուրիշ շնորհքներէն ՚ի զատ՝ զմեզ մարմնաւոր դժբաղդութիւններէն ու փորձանքներէն խաղըսէ , զոր օրինակ ժանտախտէն , երկրաշարժէն , սովէն , ջրի պակասութենէն , կայծակէն , կարկուտէն , կրակէն , ջրերը կոխելէն , դողերէն , աւազակներէն , հալածանքէն , ու ամմեն բանէն , որ մեր կենացը՝ անուանը՝ և ունեցածնուս փնասակար է : Աս ամմեն չարիքներէն խաղըսելիս կը խնդրենք մեր բարեգութեանաւոր հօրմէն՝ ըսելով . “ այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարէ ” :

Հիմայ տեսնենք մեր կողմանէ ինչ է ընելիքնիս , որ պէս զի աս մեր աղօթքն իշմ ընդունելի ըլլայ : Մարմնաւոր շնորհքներ խնդրելու վրայ խօսած ատենս , մշտեմքնիդ է , ըսի ձեզի որ անոնք ալ կրնանք խնդրել իշմէ , հերիք է որ անոնցմէն առաջ հոգւոր շնորհքները խնդրենք , մեր հոգւոյն բարեացը աւելի ջանքով ետեւէ իյնանք , ինչպէս ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր . “ խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն իշմ և զարգարութիւնն նորա ” : Աս կերպով պէտք է խնդրենք իշմէ մարմնաւոր փորձանքներէն խաղըսելիս . այսինքն անոնցմէ առաջ աւելի ջանքով պէտք է խնդրենք որ զմեզ հոգւոր

փորձանքներէն պահէ, զոր օրինակ մեղքէն, փորձու-
թիւններու տեղիք տալէն, արքայութիւնը կորսնցը-
նելէն, և այլն. չէ՛ նէ՝ տակնուվրայ կըլլայ Քրիստոսի
հաստատած կարգը, աղօթքնիս աղէկ ըրած չէնք ը-
լար, ու այլ ընդունելի չըլլար. «Խնդրէք և ոչ առ-
նուք, վասն զի չարաչար խնդրէք» : Բայց եկուր նայե-
որ քրիստոնէից մեծ մասն ասանկ կրնէ. հիւշնդուութե-
նէ մը, վտանգէ մը, կրակէ, կարկտէ, ու ասոնց նման
փորձանքներէ խաղտելու համար, աղօթք ջերմեռան-
դութիւն կրնեն այ. իսկ մեղքէն հեռու կենալու հա-
մար, չար փորձութիւններէ, դժոխքին վտանգներէն
խաղտելու համար, կարծես որ ոչ սիրա ունին ոչ լե-
զու որ աղօթք ընեն : Անոր համար է որ ան իրենց չի-
լսեր, վասն զի ըրած աղօթքնին անկարգ է. «Խնդրէք
և ոչ առնուք, վասն զի չարաչար խնդրէք» :

Մարմնաւոր շնորհքներ խնդրելու վրայ խօսած ա-
տենա, զոր օրինակ ասորուստ՝ զգեստ՝ ու ամեն մար-
դու իր վիճակին պէտք եղած բաները, չեմ գիտեր մըտ-
քերնիդ է, աս ալ ըսի որ պէտքը չէ՛ այմէ հրաշք պա-
հանջէնք, այսինքն պարապ կենանք, բանի դործքի հետ
չըլլանք, ու ետքն ուզէնք որ ան մեր ամեն պէտքը հո-
գայ. հապա երբոր մենք մեր կողմանէ կրցածնիս ընենք,
աշխատինք, պարապ չիկենանք, ան ատենը այմէ խնդ-
րելով ու իր ողորմութեանը վրայ վստահ ըլլալով՝ կըր-
նանք ապահով ըլլալ որ մեզի հարկաւոր եղածը պա-
կաս չընէր : Ասանկ պէտք է ընենք նաև մարմնաւոր
փորձանքներէ խաղտելիս խնդրելու ատեն. ինչ որ
ձեռուընտես կուգայ և Աստուած գրեր է զգուշանա-
լու համար՝ պէտք է ընենք, զոր օրինակ մենք զմեզ
վտանգի մէջ չիգնենք, առիթ չիտանք հալածանք ու
նախատինք կրելու, գողերէն զգուշութիւն ընենք, ա-
ռողջութեան վնասակար բաներէն ետ կենանք, ու եր-
բոր կը հիւշնգնանք՝ բժշկի վերաբուժի հնազանդիւնք,
ու Աստուծոյ տուած գեղերը բանեցընենք ըսնտնա-
լու համար : Աս բանիս՝ այսինքն հիւանդութեան մէջ
ոմանք մէկդին, ոմանք ալ մէկալ գին կանցնին : Այն
որ բոլոր յոյսերնին՝ բոլոր վստահութիւննին բժիշկ-
ներու վերաբուժներու և գեղերու վրայ կը դնեն, ան
չեն մտածեր՝ որ ինքն է ամեն բան կառավարող, ինքն
է ամեն բանին առջի պատճառը՝ որ երկրորդական

պատճառները կը շարժէ: Կան ալ որ նոյն ղիմեղէն ետքը, բժիշկները՝ դեղերը բոլորովն կարհամարհեն՝ ըսելով. բժիշկներն ինչ գիտեն, թէ որ ըսնանամ պիտոր նէ՝ առանց բժշկի առանց դեղի ալ կը բերանամ: Երկուքին բրածն ալ անխելք բան է. վասն զի սուրբ գիրքը կը հրամայէ՝ որ բժիշկները պատուենք, իրենց ըսածն ընենք. « Պատուեա զբժիշկ ի պէտս անձինքս, զի և նա յայն է արարեալ » (ՍԻՐ. ԼԷ. 1:) Վասն զի իրաւ՝ նա է մեղի բժշկութիւնը տուողը, բայց իր նախախնամութեան սովորական կարգն է որ բժշկի ձեռքով՝ դեղերով կուտայ մեղի առողջութիւն: Բայց որովհետեւ ինքն է միշտ առողջութիւն տուողը, մէկ գիշն ինչ որ կրնանք՝ ինչ որ խոհեմութիւնը կը ցընէ՝ ընենք պիտոր, որպէս զի զնա չիփորձենք՝ իրմէն հրաշք չիսպահանջենք, մէկալ գիշն ալ իրեն պիտոր գիմենք, իրմէն պիտոր սպասենք մեր առողջութիւնը. վասն զի « բժշկութիւն ի բարձրելոյն է », կըսէ նոյն սուրբ գիրքը:

Աստուծոյ մարմնաւոր շնորհքներ խնդրելու վրայ խօսած ատենս, կը յիշէք, աս ալ ըսի որ՝ մարմնաւոր շնորհքները միշտ թէ ու թեամբ պիտոր խնդրենք նոյն, այսինքն թէ որ իր փառքն է, թէ որ մեր հոգւոյն օգտակար է նէ: Աս թէ ու թեամբ պիտոր խնդրենք՝ որ նա մարմնաւոր փորձանքներէն զմեզ պահէ, այսինքն թէ որ անոնցմէ խաղտիլն իր փառքն է ու մեր հոգւոյն օգուտն է նէ: Չերկրնցընեմ. մարմնաւոր փորձանքներէն ան ատենը խաղտելնս պիտոր ուղենք, թէ որ մեղի մեղքի պատճառ պիտոր ըլլան կամ բարեգործութեան արգելք. ուստի Գաւիթ մարգարէն, իրաւ, նոյն կը խնդրէ՝ որ զինքը մարգկանց զոսարատութենէն խաղտէ, « Փրկեա զիս ի զոսարատութէ մարգկան », բայց ետեւէն պատճառն ալ կըսէ, որպէս զի քու պատուիրանքներդ պահեմ. « և պահեցից զստատուիրանսքս » (ՍԼՎ. ԶԺԶ. 134:) Ասանկ ալ Սողոմոն, իրաւ, նոյն կը խնդրէ՝ որ իրեն հարստութիւն կամ աղքատութիւն չիտայ, միայն իրեն կենացը հարկաւոր եղածը տայ, « Մեծութիւն և անանկութիւն մի տար ինձ, այլ կշռեա ինձ զարժանն բաւականութեամբ », (Ա. թաւ. Է. 8.) Բայց պատճառն ալ մօտիկ ըրէք՝ ինչո՞ւ կը խնդրէ. « Զի մի մեծացայց և ստեցից, և ստիցեմ, ով տեսանիցէ զիս. կամ աղքատացայց, և գողացայց, և

երդուայց յանուն ան իմոյ 33. այսինքն չըլլայ թէ հարստութիւնը զամ մոռցընել տայ ինծի, կամ աղքատութիւնը գողութիւն ու ան դէմ ընել տայ: Ուրեմն երբոր անքն ինչ և իցէ մարմնաւոր շնորհք մը կը խորհրդենք, գիտաւորութիւնը միշտ իրեն փառքն ու մեր հոգւոյն օգուտը պիտի ըլլայ:

Բայց այս խնդիրքը՝ «այլ փրկեալ զմեզ ՚ի չարէ 33. ամեն մարմնաւոր թշուառութենէ խաղտելու համար սորվեցուց մեզի Քն աւերն մեր որ ընենք: Չէ, սիրելի որդիքս, աս պիտոր չըլլայ մեր խնդիրքը, մեր բարեգութ հօրմէն այսչափ չիպահանջենք պիտոր. վասն զի աս պահանջելը՝ ըսել է որ ան զմեզ նորէն երկրաւոր դրախտը դարձնեն, ուսկից մեր մեղքին համար դուքս վերնառուեցանք, ու տքսորանայ մէջ ենք աս խեղճ աշխրբքիս վրայ: Որովհետեւ ամենիցնիս մեղաւոր ենք ու ապաշխարանք-պէտք է ընենք, որովհետեւ քրիստոնէայ ու Քնի հետեւող ենք, ու պէտք է որ մեզմէ հրաժարինք, նեղութիւն քաշենք, Յնի պէս խաչ կրենք, հարկ է որ աշխրբքիս վրայ չարիք ու թշուառութիւններ ըլլան մեղքերնուս պատիժ, հարկաւոր է որ թողու ան որ նեղութիւն տառապանք խեղճութիւն քաշենք, ամեն փորձանքներէ ազատ չըլլանք: Անոր համար Քն աւերն մեր չիսորվեցուց մեզի որ ըսենք՝ «փրկեալ զմեզ յամենայն չարեայ 33. այլ՝ «փրկեալ զմեզ ՚ի չարէ 33. այսինքն ան փորձանքներէն՝ որ իրօք չար ու փաստակար են մեզի: Ասան զի ինչ որ հասարակօրէն չար ու փաստակար կը սեպենք մեզի՝ ամենն ալ իրօք անանկ չեն, շատ անգամ ընդհակառակն բարի և օգտակար են մեզի, և Աստուծոյ մէկ շնորհքն է որ չենք խաղտիր անոնցմէ: Փորձով ալ կը տեսնենք որ քանի քանի անգամ աս կամ ան գթբախտութիւնը, աս կամ ան նեղութիւնը պատճառ կըլլան շատերուն գարձին ու զան մաքերնին բերելու, որ իրենց բարեբախտութեանը մէջ զան չէին մտածեր: Քանի քանի անգամ աս կամ ան պատիժը՝ վասնոր՝ հիւրնդութիւնը՝ բանտ մանելը՝ նախատուիլը՝ աղքատանալը՝ պատճառ եղած է շատերուն խելուքին գլուխնին ժողվելու, աշխրբքիս ունայնութիւնները մէկգի ձգելու, առ ան դառնալու, ու ճշմարիտ քրիստոնէի կեանք անցընելու: Ասոր օրինակները թէ սուրբ գրքին և թէ ուրիշ պատմութիւններու

մէջ շատ կը դանենք , բայց անառակ որդիին օրինակն ամմենուն տեղը կը լեցնեն : Թէ որ Թշուառութիւնները չորս զին չառնէին , Թէ որ խեղճութեան ու աղքատութեան մէջ չիյնար , Թէ որ անօթութենէն մեռնելու ատիւն չհասնէր նէ , աչքը չէր բանար , յանցանքը չէր ճանչնար , չէր զգար , չէր մտածեր նորէն իր բարեգութ հօրը դիրկը դառնալ : Ուրեմն ամմեն գէշ երեցած բանէն չուզէնք պիտոր խալըսիլ , վասն զի անոնց շատը մեզի օգտակար են . այլ պէտք է խնդրենք ձյմէ՝ որ զմեզ խալըսէ իրօք չար եղած բաներէն , այսինքն անոնցմէ որ՝ ինչպէս քիչ մը առաջ ըսի՝ կրնան մեղքի պատճառ ըլլալ մեզի ու մեր հոգւոյն վնասակար : Ուստի երբոր « այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարէ ,» կըսենք , ու ձեռք չի խալըսեր զմեզ երբեմն փորձանքներէ , ըսել է որ անոնցմէ խալըսիլը օգտակար չէ մեր հոգւոյն , և անոր համար պէտք է համբերութեամբ քաշենք :

Աս ամմեն ըսածներէս ՚ի զատ՝ պէտք է ալ որ խնդրենք ձյմէ , չէ Թէ մեր ուղած կերպովը խալըսիլ փորձանքներէն , այլ ինչպէս որ իրեն հաճոյ է . վասն զի այլեայլ կերպով կրնայ ձեռք խալըսել զմեզ : Արնայ ընել որ հանգիստելու փորձանքը չհանգիստի . ինչպէս ըրաւ խորայեւցոց՝ երբոր օհկիմացիք զիրենք հալածել կուզէին . անանկ վախ մը ձգեց սրտերնին , որ չհամարձակեցան ետնէն վազելու . « Եւ եղև ահ ձյ ՚ի վերայ քաղաքացն՝ որ շուրջ զնովաւ և ոչ երին զհետ որդւոցն Խորայելի ,» (Ծան . Լէ . 5 :) Արնայ ընել որ փորձանքը հանգիստի , բայց մեզի վնաս մը չընէ . ինչպէս երից մանկանց ըրաւ՝ երբոր բաբելացիք զիրենք վառած փռան մէջը ձգեցին . վասն զի բոցը չիմտեցաւ իրենց , չայրեց զիրենք , այլ ան սաստիկ կրակին մէջն ուրախ զուարթ զամ կօրհնէին ու կը փառաբանէին : Ասանկ ալ Դանիէլ մարդարէին ըրաւ . Թողուց որ զինքը դուրը ձգեն առիւծներուն մէջ , բայց առիւծներն իրեն վնաս մը չըրին , ողջ աւուղջ անկէց դուրս ելաւ : Արնայ ալ ընել որ բոլորովին չխալըսիք ալ նէ փորձանքէն , այնչափ Թէ Թենայ մեզի՝ որ կարենանք համբերել . ուստի կըսէ Դաւիթ մարդարէն . « Զամբեցեր մեզ հոց արտասուաց , և արբուցեր մեզ արտասուս չափով ,» (Սղ . հԹ . 6 :) այսինքն որչափ ալ արտամութեամբ ու

տենք հացերնիս, ու ջրերնիս լալով խմենք, բայց միշտ մեր արամուլթեան ալ մեր արցունքներուն ալ չափ կը դնէ: Ի՞նչ է աս չափը, կըսէ սուրբն Օգոստինոս. աս չափը Պողոս առաքելոյն ըսածն է՝ որ անձ մեր կարողութենէն վեր փորձանք չի թողուր որ գայ վրանիս, որպէս զի մեզի խրատ ըլլան՝ բայց սրտերնիս չի կորսնէն, լքում չի բերեն մեզի. «Հաւատարիմ է անձ, որ ոչ արկցէ զձեզ ի փորձութիւն առաւել քան զկարձեր, այլ արասցէ ընդ փորձութեանն և զէլան, զի համբերել կարասիք», (Թ. 4: 13:) Կրնայ ալ ընել անձ, որ փորձանքներու տառապանքներու մէջ աշխատի սրտի հանգարաութիւն ու մխիթարանք ունենանք, որ ուրախութեամբ քաշենք ամեն նեղութիւն ու ցաւ. ասանկ ըրաւ Դաւթի. որչափ փորձանք կը խրկէր նէ վրան՝ այնչափ ալ իր ներքին մխիթարութիւնը կեւելցընէր, ինչպէս որ ինքը կըսէ. «Ըստ բազում ցաւոց սրտի իմոյ՝ մխիթարութիւն քո ուրախ առնէր զանձն իմ», (ՍԼ. զԳ. 19:) Ասանկ ըրաւ Պողոս առաքելալին ալ, իր ամեն տառապանքներուն մէջը՝ սըրտին ուրախութիւնն եւելցընելով. «Առաւելեալ եմ ուրախութեամբ յամենայն նեղութիւնս», (Բ. 4: 15. Է. 4:) Ամեն սուրբերուն ալ ասանկ ըրաւ. անոր համար ամեն նեղութիւն կը քաշէին՝ կարծես թէ առանց բան մը քաշելու, վասն զի ուրախութեամբ ու սիրով կը քաշէին: Ասանկ ալ մեզի կրնէ անձ, թէ որ զինքը բոլոր սրտանց սիրենք, թէ որ իր կամայը համակերպինք, թէ որ իր ուղածէն դուրս բան չուզենք. վասն զի ան ատենն ինչ որ հանգիստելու ըլլայ, գիտնալով որ Աստուծոյ ձեռքէն եկած է, գիտնալով որ ան է իր ուղածը, մենք ալ նոյնը կուզենք, ու նեղութիւն քաշելու ատեննիս՝ անով կը մխիթարուինք: Ուրեմն խընդրենք անոր որ զմեզ փորձանքներէն պահէ, բայց ան կերպովն որ իրեն հաճոյ է, ու մեր հոգւոյն աւելի օգտակար:

Հիմայ որպէս զի հայրմերին ամեն բառերն ալ մեկնաձէ ըլլամ, ինչպէս որ ձեզի խօսք տուի, «ամէն» բառին միայն ալ ըսեմ, որով Քիստէն մեր հայրմերը կը ըմբռնէ: Սուրբ եկեղեցին իր ամեն աղօթքները Քրիստոսի անուամբն ու արգեամբքը կը վերջացընէ. «Շնորհօք և մարգասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսի

Քնի 33 ըսելով: Բայց Քն տէրն մեր աւելորդ սեպեց Տայրմերն ատանկ լըմընցընելու, վասն զի իր շինած աղօթքն է ըրածնիս, ու նոյն բանն է թէ խնդրէինք իցմէ՝ որ իր միածին որդւոյն չարչարանացն ու մահուանը համար մեր աղօթքն ընդունի: Անոր համար Տայրմերին ետեէն՝ « ամէն 33 բառն եւեցուց, որ կը նշանակէ « Եղիցի Եղիցի 33. ուստի աս բառով ամենն ըսածնիս կը հաստատենք ու բողձանքնիս կը յայտնենք որ ձեռն ընդունի մեր խնդիրքը, ինչ շնորհք որ խնդրէցինք իրմէ նէ՝ բոլորն ալ կատարէ:

Աստուծոյ օգնականութեամբն աս հրաշալի աղօթքին մեկնութիւնն ըմբընցուցինք. հիմայ կը մնայ որ մտադրութեամբ ու ջերմեռանդութեամբ ու ստեպ ընենք աս աղօթքը: Որոնք որ միշտ եկան քրիստոնէական վարդապետութեան, ու աղէկ մտիկ գրին, անոնք հիմայ աղէկ կը հասկընան՝ ինչ խնդիրք որ կընեն Տայրմերին մէջ իցմէ. ուստի Տայրմեր ըսելու ատենը՝ ամեն մէկ խնդրքն որ կընեն, կընան անդրադառնալով ընել, մտածել ինչ շնորհք կը խնդրեն իցմէ, ու բողձալ որ ընդունի ձեռն խնդրքնիս: Իսկ որոնք որ դեռ աղէկ մը չեն հասկընար Տայրմերին ամենն խօսքերը, հերքէք է որ ծանր ըսեն, ու գիտաւորութիւն ունենան իցմէ խնդրելու ան ամենն շնորհքներն որ Քրիստոս տէրն մեր մեզի սորվեցուց խնդրել. ասանկով իրենց ըրած աղօթքն ալ պտղաւէտ կըլլայ ու իրենց հոգւոյն օգտակար:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ՁԲ.

Սուրբ Վարդարանին ջերմեռանդութեամբ լրայ:

Որովհետեւ քրիստոնէական վարդապետութիւնը չի հրամմեր գաբրիէլեան ողջունին մեկնութիւնն ալ ընել, մտածեցի որ անոր տեղը սուրբ վարդարանին ջերմեռանդութեանը վրայ խօսիմ այսօր, որուն պատճառան Ողջոյնին խօսքն ալ կըլլայ, ու հասկըցընեմ ձեռքի որչափ հաճոյ է սուրբ ձեռնածնայ աս աղօթքը, և որչափ օգտակար ամենեւին:

Սուրբ վարդարանին ջերմեռանդութիւնն ամմեն աղօթքէն եւել սիրելի և ընդունելի է սուրբ աստուածածնայ : Վասն զի ինչ է վարդարան ըսածնիս . ամմեննէն սրբազան խորհուրդներէն ու ամմենէն հրաշալի աղօթքներէն շինած ջերմեռանդութիւն մը : Ինչու որ վարդարան ըսելու ատենը կը յիշենք ու կը մտածենք Յիսուսի ու սուրբ աստուածածնայ կենացը փառաւոր ու հրաշալի խորհուրդները , ու անոնք մտածելով տասնըհինգ անգամ հայրմերին պէս սքանչելի աղօթքը կը կրկնենք , որ Քս տէրն մեր իր ձեռքին իմաստութեամբը շարագրեց ու սորվեցուց մեզի , որպէս զի անով խնդրենք իմ ամմեն մեզի հարկաւոր եղած շնորհքները : Բայց տասնըհինգ հեղ ետեւէ ետեւ չենք ըսեր հայրմերը , այլ ամմեն մէկուն ետեւէն տասը հեղ Ողջոյն քեզ Մարիամ ըսելով , որ Գաբրիէլ հրեշտակապետին ուսուրբուհւոյն Եղիսաբեթի խօսքերէն բաղադրած է . հրեշտակապետին ան խօսքէն , որ սուրբ կուսին ձեռամայր ըլլալու աւետիսը բերած ատենն ըսաւ . իսկ Եղիսաբեթին ան խօսքէն , որ սուրբ կոյսն իրեն այցելութեան գնացած ատենն ըսաւ : Ասոնց վրայ նր եկեղեցին ալ ուրիշ մաս մը աւելցուցած է , սորվեցընելով մեզի որ սուրբ ձեռածնայ յանձնենք զմեզ : Ուստի վարդարանն ամբողջ ըսելու ատեննիս՝ տասնըհինգ հեղ ան սքանչելի տէրունական աղօթքը կը կրկնենք , ու հարիւր յիսուն անգամ ալ գաբրիէլեան ողջունատրութիւնը . ուրեմն վարդարանէն աղուոր , անկէց աւելի սուրբ ձեռածնայ հաճոյ ինչ ջերմեռանդութիւն կրնանք ընել : Ինչ մեծ ուրախութիւն է նր ձեռածնայ , ինչ հաճոյական բան , տեսնել որ ստեպ կը յիշենք իր սիրելի որդւոյն ու իր կենացը մեծամեծ ու փառաւոր խորհուրդները , տեսնել որ իմ առջև կը խոնարհինք ու այնչափ անգամ կը կրկնենք ան սուրբ աղօթքը՝ որ իր միածին որդին մեզի սորվեցուց , ու այնչափ անգամ զինքը կը պատուենք ու կը փառաւորենք Գաբրիէլ հրեշտակապետին խօսքովը՝ ուրախակից ըլլալով իրեն ձեռամայրութեան բարձր պատուոյն համար , ու յանձնելով զմեզ իր զօրաւոր պաշտպանութեանը՝ որպէս զի մեզի համար միշտ բարեխօսէ , թէ կենդանութեան և թէ մահուան ատեննիս : Աս իր մեծ ուրախութիւնը շատ անգամ ցցուց սուրբ ձեռածինը՝

աս աղօթքը ջերմեռանդութեամբ ընդունելուն երևնալով, ու յայտնելով որ ամեն անգամ իրեն “տէր ընդ քեզ” ըսելու ատեննիս” նոյն ուրախութիւնը կը զգայ, ինչ որ Գաբրիէլ հրեշտակապետին աւետիքը ըսելու ատենն ունեցաւ: Անոր համար սրբոյն Գովնիկոսի իր ջերմեռանդ ծառային յանձնեց որ աս աղօթքն ամեն տեղ տարածէ. ու ետքը ուրախ զուարթ երեցաւ նորէն ու յայտնեց՝ սրջափ մեծ փառք էր իրեն ան ջերմեռանդութիւնը, ու ի՞նչ մեծ ուրախութիւն:

Թէ որ աս ասանկ է, ուրեմն վարդարանին ջերմեռանդութիւնը շատ օգտակար պէտք է որ ըլլայ մեզի: Վասն զի որչափ աւելի հաճոյ բան ընենք սուրբ ձեռքնայ՝ այնչափ աւելի ինքն ալ մեզի համար կը բարեխօսէ որ մեզի պէտք եղած հոգևոր ու մարմնաւոր շնորհքներն ընդունինք ձյմէ. մանաւանդ որ նոյն իսկ վարդարանը երբոր աղէկ ըսենք նէ, ձյ շնորհացն արժանի կրնէ զմեզ: Վասն զի ինչպէս առաջ ըսի՝ վարդարանը կրկնութիւն մըն է ամենեւնի աղուոր ու սքանչելի աղօթքներուն, որ են Հայրմերն ու Ողջոյնը. Հայրմերոյը կը խնդրենք ձյմէ ամեն հոգևոր ու մարմնաւոր շնորհք. իսկ Ողջունոյն զմեզ սուրբ ձեռքնայ կը յանձնենք՝ որ մեզի համար բարեխօսէ կենդանութեան ու մահուան ատեննիս: Ուրեմն մէկ գիէն սրտանց կրկնելով աս աղօթքները, ու ասոնցմով գրեթէ ձանձրացընելով զձեռք, մէկալ գիէն ալ սուրբ ձեռքնայ զօրաւոր միջնորդութեամբ, ինչպէս կարելի է որ ձյ գութը չի չարժի վրանիս ու չիլսէ մեզի: Չէ, կարելի չէ. վասն զի Քն տէրն մեր խօսք տուած է մեզի սուրբ աւետարանին մէջը, իր խօսքէն չի կրնար ետ կենալ. “Ուրանալ զանձն իւր ոչ կարէ”:

Մանաւանդ հոգևոր շնորհքներու կողմանէ՝ վարդարանին ջերմեռանդութիւնը շատ օգտակար է մեզաւորաց դարձի գալուն: Վասն զի վարդարանին մէջ չէ թէ միայն շատ անգամ կը կրկնենք ան գեղեցիկ աղօթքը՝ “Թող մեզ զպարտիս մեր որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց”, չէ թէ միայն կը յանձնենք զմեզ միշտ նը ձեռքնայ ըսելով՝ “բարեխօսեա վն մեր մեղաւորացս”, այլ նաև կը փառածենք Զնի կենացը չարչարանացն ու մահուան սուրբ խորհուրդները: Վարելի բան է մտածել Քն մարդեղութիւնը, մեր սիրոյն

համար ակտուի մը մէջ ծնանիլը, մսուրի մը մէջ դրուիլը, երսուն տարիէն եւեւ աշխրջքիս վրայ խեղճ կեանք անցընելը, ետքն ալ հոգւով ու մարմնով ամմեն անաանելի ցաւեր քաշելը, մարմինը ծեծի տակ բզըբ-տուիլը, փշերով պսակուիլը, խաչի մը վրայ դամուած անարդանօք երկու աւաղակներու մէջ՝ միայն մեր փրկութեանն ու մեր սիրոյն համար մեռնիլը, կարելի բան է ասոնք ու ասոնց նման բաներ մտածել ու մեղքէն ետ չիկենալ, մեղքը չտաւել, բոլոր սրտանց չիղջալ ու առ անձ չիդառնալ: “Չէ, կարելի չէ, կըսէ մեծն Որոգինէս, կարելի չէ որ մեղքը տիրէ ուր որ Յնի չարչարանքներուն ու մահուանն յիշատակը կը տիրէ”։ Ուստի վարդարանին ջերմեռանդութիւնը չէ թէ միայն դարձի գալու համար շատ օգտակար է, այլ նաև նորէն մեղքի մէջ չիյնալու, ինչուան ետքը ան շնորհքին մէջն յարատեւելու և փրկութեան հասնելու: Անոր համար է որ սուրբ անձանքն աս ջերմեռանդութեան տարածուիլը սուրբ Դոմինիկոսին յանձնեց իբրև մասնաւոր օգնութիւն մը ու մեղքէ փախչելու ապաւէն մը. ու իրաւ՝ անանկ ամուր ապաւէն մըն է որ, ինչուան անձարեալ վարդապետներուն մէկը՝ փրկութեան հասնելու մեծ նշան կը սեպէ վարդարանին ջերմեռանդութիւնը ինչպէս որ պէտք է նէ՝ ընելը: Քանի՛ քանի մեղաւորներ աս ջերմեռանդութեամբ դարձի եկած են, պատմութեանց մէջը կը կարգանք:

Մասնաւոր զօրութիւն մըն ալ ունի վարդարանին ջերմեռանդութիւնը պատերազմի ատեն՝ թշնամեաց յաղթելու, ու պատերազմին թշուառութիւններէն խալըսելու, մանաւանդ անհաւատից դէմ՝ որ իրենց մոլորութիւններն ուղղափառ հաւատաւորներու չի մնասէն: Վարդոս վեցերորդ Գերմանիոյ կայսրը, և անոր ետեւէն Պիոս հինգերորդ Հռոմայ սուրբ քահանայապետն ուրիշ թագաւորներու հետ միացած՝ երեւելի յաղթութիւններ ըրին հազարացոց անթիւ զօրքերուն դէմ, որ մեր հաւատքին ամմենէն սաստիկ թշնամիներն են: Պատմութիւններն յայտնի կը խօսին ասոր վրայ, ու սուրբ եկեղեցին աս մեծ յաղթութիւնները սուրբ անձանց բարեխօսութեամբն ու վարդարանին ջերմեռանդութեամբն ընդունած կը սեպէ: Ինչու որ աս յաղթութիւններն ան ատենն յաջողեցան, երբոր

վարդարանին եղբայրու թիւնները թափօր ելած՝ սուրբ անձանքին էն կը խնդրէին թշնամեաց դէմ յաղթել, որոնք սուրբ հաւատքնիս ջնջել կըսպառնային :

Ասկէց երեւելի պատմութիւն մըն ալ կայ, որ խիստ յայտնի կը ցցընէ վարդարանին ջերմեռանդութեան որչափ օգտակար ըլլալը պատերազմի ատեն, մանաւանդ հերետիկոսներու և անհաւատից դէմ: Աղբիւ կեան աղանդաւորներ կային, որ ամեն աղանդաւորներէն մարմնասէր՝ մանկբեցեաց հետևող էին. ասոնք կատաղած, ու հարիւր հազար հոգի զէնք առած, ուղղափառ աղգաց երկիրները կը յարձրէին, բնակիչները սրէ կանցընէին, քաղքները կրակի կուտային: Ուղղափառ զօրավարներուն մէկը սիրտ ըրաւ, ու հազար հինգ հարիւր հոգևով անոնց սոսկալի բանակին դէմ ելաւ: Ան միջոցին վարդարանի եղբայրութիւններն ալ դուրս ելան՝ իրենց հոգևոր զէնքովն, ու սկսան ջերմեռանդութեամբ վարդարան ըսել՝ որ սուրբ անձանքն յաջողութիւն տայ պատերազմին: Մէյմըն ալ ինչ կը տեսնէս, ան սղտի բանակը զարկաւ ջնջեց բոլոր թշնամիներուն հարիւր հազար զօրքը: Այսչափ ուժ ունի աս ջերմեռանդութիւնը թէ հոգևոր և թէ մարմնաւոր շնորհքներ ընդունելու ձյմէ:

Ուրեմն երանի անոնց՝ որոնք որ աս գեղեցիկ ջերմեռանդութիւնն ունին, ու ստէպ սուրբ վարդարանը կը դարձընեն: Ասով սուրբ անձանայ պատիւ ու ուրախութիւն կուտան. ասով դարձի կուգան, թէ որ մեղաց մէջ են նէ. ասով նորէն մեղքի մէջ չեն իյնար, այլ շնորհքին մէջն ինչուան ետքը կը յարատեն. ասով անհաւատից դէմ ու պատերազմաց վտանգներէն խալըսելու համար պէտք եղած օգնութիւններն ձյմէ կընդունին: Ուրեմն, սիրելի որդիքս, աս ջերմեռանդութիւնը ձեռքէ մի թողուք. ստէպ ու ջերմեռանդութեամբ դարձուցէք ի պատիւ սուրբ անձանայ, մանաւանդ հիմակուան ատենս որ ամեն կողմանէ կարօտութիւն ունինք իր բարեսօսութեանը:

Ըսէք պիտոր որ ատեն չունիք նստելու վարդարան դարձընելու: Բայց մարմնաւոր բաներն ուղի ատեն կը գտնէք. պարսպ խօսքերու, զբօսանքի, խաղալու, պարելու, թատրոնները պարտելու, ատենն իդ չի պակսիր, ետքը քառորդ մը չէք գտներ վարդարանին մէկ մասն

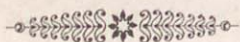
ըսելու, ամենն որ ալ չըլլայ նէ՝ գոնէ տօնի օրեր, ժամը կամ տներնիդ կամ ճամբան երթալու ասեննիդ : Թողունք ուրեմն ատ սնտոի պատճառանքները, ու պատուէնք սուրբ անձանցինն աս ջերմեռանդութեամբ՝ որ այնչափ հաճոյ է իրեն . որպէս զի ինչպէս այնչափ անգամ ասով շնորհք ըրաւ քրիստոնէից՝ որ երկրաւոր թշնամեաց յաղթեն, այսպէս ալ մեզի շնորհք տայ որ դժոխային թշնամեաց կարենանք յաղթել : Բայց բանը հոն է որ աղէկ կերպով ըսենք վարդարանը . հիմայ ձեզի քիչ խօսքով սորվեցնենմ ինչպէս կրլայ աղէկ կերպով ըսելը : Պէտք է որ նախ գիտաւորութիւն նիս ուղիղ ըլլայ, այսինքն զանձ փառաւորել՝ եւ անձանցինք կամ գոնէ զյջացած ըլլանք, ու առաջագործութիւն ունենանք մեղքէն ետ կենալու . երրորդ՝ ջերմեռանդութեամբ յարգութեամբ ու մտադրութեամբ ըսենք վարդարանը, Քնի մարդեղութեան՝ չարչարանայն ու մահուանը խորհուրդները մտածելով, ու անդրադառնալով ինչ որ Հայրմերին ու Ողջունին մէջը կը խնդրենք այժմ : Իսկ ով որ չի կրնար այսչափը մտածել, գոնէ գիտաւորութիւն ունենայ խնդրելու այժմ ան ամենն շնորհքներն որ Քն տէրն մեր ու սուրբ եկեղեցին կը սորվեցնեն մեզի որ խնդրենք . աղէկ զուրյեն բաւերը, չիժամեն, չուտեն, չիւրաւեն . վասն զի անանկ ըսուած վարդարանը՝ լիւրտելով ձանձրութեամբ ու ցրուած մտքով՝ սուրբ անձանցին հաճոյ չի կրնար ըլլալ, և ոչ զմեզ իր շնորհացն արժանի ընել : Ասոնցմէ ի զատ պէտք է յարատեւութիւն ալ ունենանք . մէկ երկու անգամ վարդարան դարձնել ու ետքը մէկդի ձգելը՝ ջերմեռանդութիւն չըսուիր : Թէ որ ասանկ աղէկ ու կարգաւորեալ ըլլայ մեր ջերմեռանդութիւնը նէ, սուրբ անձանցինը կուրախացնենք, ինքն ալ մեզի համար բարեխօս կրլայ այ առջին, ու կընդունի մեզի համար ինչ շնորհք որ հարկաւոր է մեր փրկութեանը, ու մեր մարմնաւոր խաղաղութեանն ալ՝ որուն խիստ կարօտ ենք :

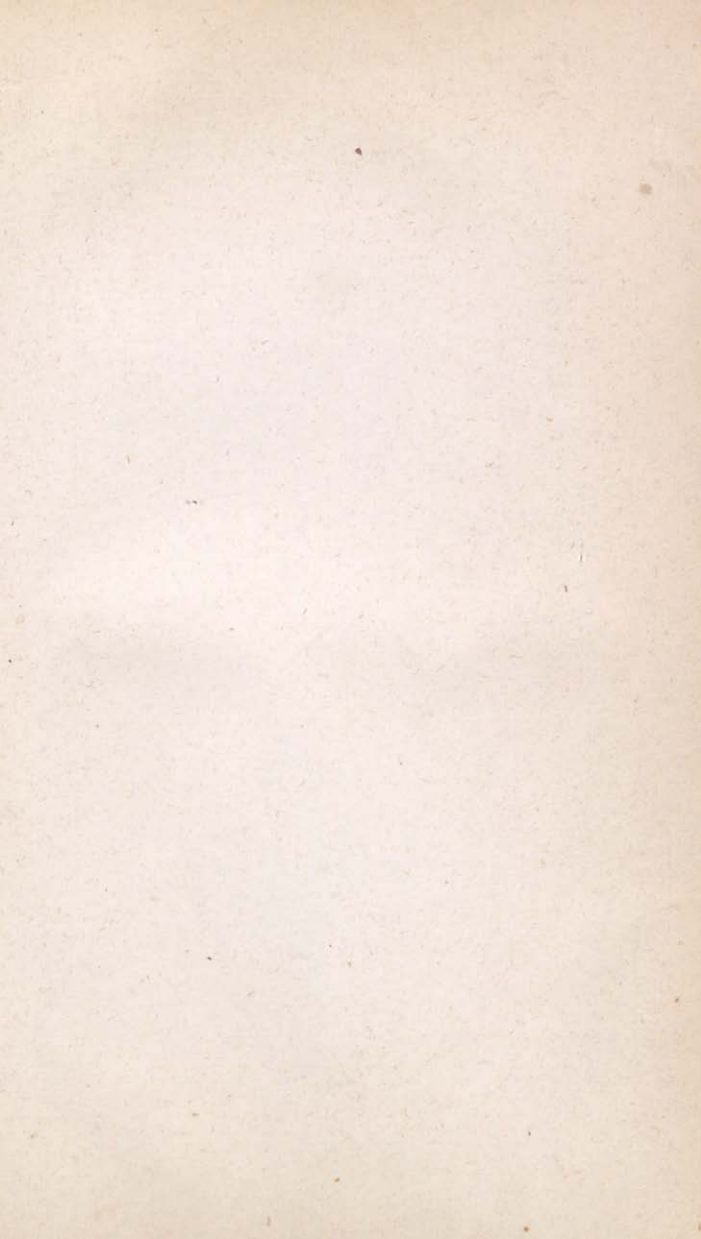
Յ Ա Ն Կ

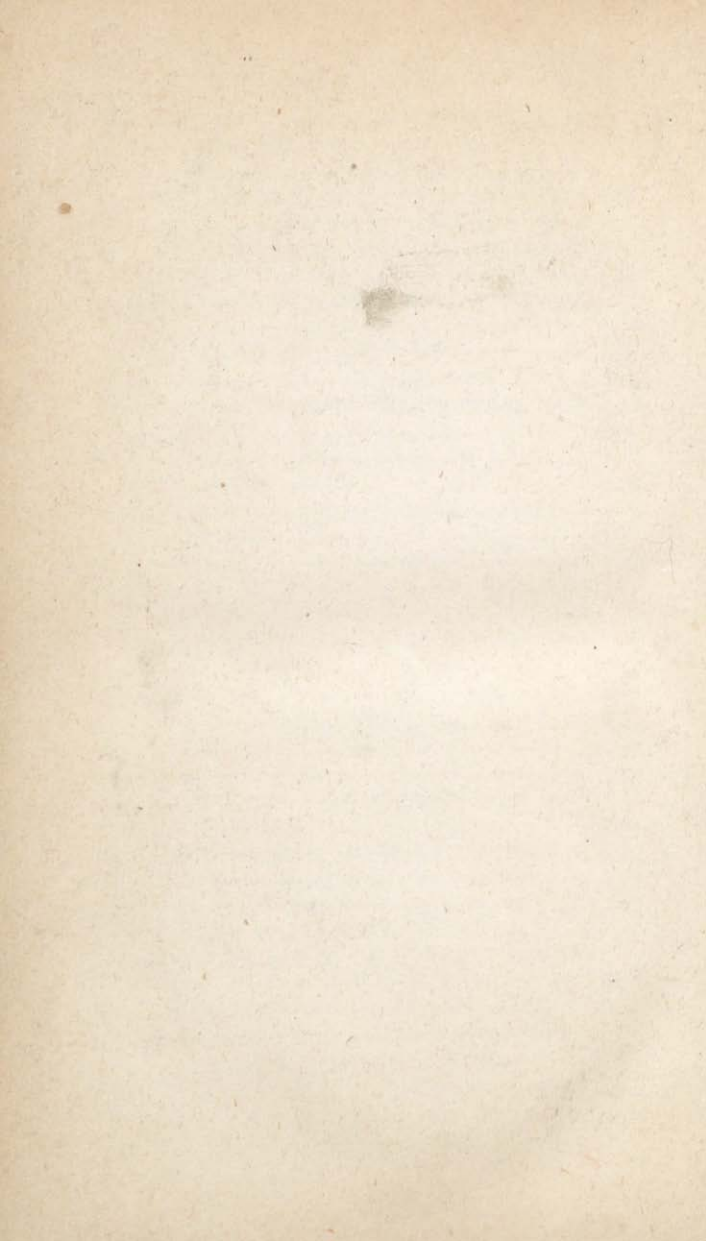
1. Թ .	Հանգանակի Բառին Վրայ Կեղեկութիւն , ու որչափ Հաբկաւոր է աղէկ գիտնալ Հանգանակը	5
10 .	Հաւաքում յանդէպ Հայր	14
10 Ե .	« Հայր ամենակալ » Բառերուն Վրայ	24
10 Բ .	Հաւաքամբին « արարել էրինի և էրինի » Բա- ռերուն Վրայ	32
10 Գ .	Մարդուն արեղծմանն ու իր Վախճանին Վրայ	40
10 Դ .	Արամայ անկմանն ու սկզբնական մեղքին Վրայ	48
10 Ե .	Ինչ Հաւաքի ինչ յոյս պիտոյր ունենանք Քրիստո- սի մեր ժգիւնին Վրայ , ու ինչպէս Հաբկաւոր է որ իրեն նմանինք	57
10 Զ .	Հաւաքամբին « արեւ մեր » Բառին Վրայ . և լե- ամեն Բան անկողնիս , ուստի պէտք է իր ին- ճացը հնազանդինք	66
10 Է .	Երկոց արեւունց ծառայել լըլար , մայն Քրիս- տոսի պէտք է ծառայենք	75
10 Ը .	Հաւաքամբին Երբորդ Խօսքին Վրայ , այսինքն « Որ յղացաւ հոգւոյն արեւը , և ծնաւ 'ի Մարիամայ կուսէն »	84
10 Թ .	Քիչ ծննդեանը Վրայ , ու ինչ օրինակ որ Լոգոսոց մէջ	93
Ծ .	Սորբ աստուածածնայ արծանապարտութեանցը Վրայ ու իրեն ջերմեանդոտութիւն ընելու Բան կերպը	105
Ծ Ե .	Սորբ անհայրը պաշտպան Բանելու և իր Վար- քին նմանելու Վրայ	114

ԾԲ .	Քսի ներքին շարժարաններուն վրայ	125
ԾԳ .	Քսի դրսեւանց աւ քաղած շարժարաններուն վրայ , և մասնաւորապէս իրեն յաղնիքին ու քշով պոս- կոնելուն վրայ	139
ԾԴ .	Յսին խաւելումնէանն ու մահոտանը վրայ	148
ԾԵ .	Յսի լեռնանալ , 'ի լիմպոս իջնալունն ու յարումնէա- նը վրայ	158
ԾԶ .	Քսի համբարձմանը վրայ , ու ինչ ճամբայ բռնելու է ու մենք ալ երկինքը հասնինք	169
ԾԷ .	Առանձնական դաստաստանին վրայ	180
ԾԸ .	Ընդհանրական դաստաստանին վրայ	191
ԾԹ .	Հանգանակին " Հաւարամ 'ի հոգին սուրբ յայտու- քին , ու հոգւոյն սրբոյ շնորհներուն վրայ	202
Կ .	" Հաւարամ 'ի սուրբ կաթողիկէ եկեղեցի 'ի հա- ղորդումնէն սրբոյ յայտուքին	215
ԿԱ .	Հաւարամքին պատկերորդ խօսքին վրայ , այսինքն " 'ի լեռնալեռն մեղաց յայտուքին	226
ԿԲ .	Հաւարամքին մեղատանկերորդ խօսքին վրայ , այս- ինքն " 'ի յարումնէն մեղաց յայտուքին	237
ԿԳ .	Սեռնելներուն յարումնէն առնելուն վրայ	247
ԿԴ .	Յաւիտեանականութեան վրայ	259
ԿԵ .	Գծադրութիւն վրայ	269
ԿԶ .	Արտայայտութեան վրայ	279
ԿԷ .	Աղօթքն ինչ է , 'րբ զհարկաւոր բան է , 'րբ զա- ռաւ զիւրիւն է	290
ԿԸ .	Ո'րբ զառն զգրաւոր ու զօրաւոր բան է աղօթք	301
ԿԹ .	Աղօթք ընելու կերպին վրայ	312
Հ .	'Նոքն նոյն բանին վրայ	322
ՀԱ .	Մարտնական աղօթքի վրայ	332
ՀԲ .	Տեղանական աղօթքին ու իր գերազանցումնէն վրայ . ու հայր բառին մէկնութիւնը	341
ՀԳ .	'Նոքն Հայր մերին առջի բառերուն վրայ	351
ՀԴ .	Տեղանական աղօթքին առջի խնդիրք , այսինքն " Սուրբ եղեցի անուն քո յայտուքին	360
ՀԵ .	Տեղանական աղօթքին երկրորդ խնդիրք , այսինքն " Եկեաց արտայայտութեան քո յայտուքին	368
ՀԶ .	Տեղանական աղօթքին երրորդ խնդիրք , այսինքն	

	“ Եղիշին կամ չ, և այլն	378
ՀԵ .	Աստուծոյ կամացը հեռ համակերպութեան վրայ, և անոր օգտօգնէրը	386
ՀԸ .	Տէրունական աղօթին շարժումը խնդրէր . “ Զհաց Տէր հանապազումը որ մէկ այսօր յայտնի	395
ՀԹ .	Տէրունական աղօթին հինգերորդ խնդրէր . “ Ե- թող մէկ զարգացի մէր, որպէս և մէկ յայտնի	404
Ձ .	Տէրունական աղօթին վերջերորդ խնդրէր . “ Ե- թ քանից զմէկ 'ի խորհրդութիւն յայտնի	413
ՁԱ .	Տէրունական աղօթին եօթներորդ խնդրէր . “ Այլ իցիւն զմէկ 'ի շարժում	424
ՁԲ .	Սուրբ վարդապետին ջերմեանդոնութեանը վրայ	432

30000

1

590

591